شرح

العقيدة الواسطية

el-AKÎDETÜ'L VÂSITIYYE

şerhi

ALLAME
SÜLEYMAN B. NÂSIR EL-ULVÂN
سليمان بن ناصر العلوان

MİNBER YAYINLARI

شرح

العقيدة الواسطية

EL-AKÎDETÜ'L VÂSITIYYE ŞERHİ

– SÜLEYMAN BİN NÂSIR EL-ULVÂN –

MİNBER YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

MUKADDİME **13**

MUSANNİFİN MUKADDİMESİNİN ŞERHİ **15**

FIRKA-İ NÂCİYE'NİN İCMÂLÎ OLARAK İ'TİKÂDI **19**

İSİM VE SIFATLAR KONUSUNDA EHL-İ SÜNNET'İN İ'TİKÂDI **22**

ALLAH'IN KİTÂBI'NDA KENDİSİNİ VASFETTİKLERİNE İMAN **30**

İLİM SIFATI **37**

I. Allah Teâlâ'nın "O; Evvel'dir, Âhir'dir, Zâhir'dir ve Bâtın'dır. O Her Şeyi Bilendir." Kavlinin Beyânı: 39

II. Allah Teâlâ'nın; "Asla Ölmeyen, El-Hayy Olana Tevekkül Et." Kavlinin Beyânı: 41

RIZIK VE KUVVET SIFATLARI **44**

I. Allah Teâlâ'nın "Şüphesiz Allah Çokça Rızık Verendir, Kuvvet Sahibi El-Metîn'dir." Kavlinin Beyânı: 44

İŞİTME VE GÖRME SIFATLARI **49**

I. Allah Teâlâ'nın "O'nun Bir Benzeri Yoktur. O, Görendir ve İşitendir." Kavlinin Beyânı: 49

II. Allah Teâlâ'nın "Allah Bununla Size Ne Güzel Öğüt Veriyor. Şüphesiz Ki Allah Her Şeyi Hakkıyla İşiten, Hakkıyla Görendir." Kavlinin Beyânı: 50

İRÂDE VE MEŞİET SIFATLARI **52**

I. Allah Teâlâ'nın "Bağına Girdiğin Zaman Mâşâallah "Bu Allah'ın Dilediğidir." Allah'ın Yardımı Olmadan "Hiçbir Şeye" Güç Getirilemez Demeli Değil Miydin?" Kavlinin Beyânı: 53

I.I. İrâdenin Çeşitleri: 54

MUHABBET (SEVGİ) SIFATI **56**

I. Allah Teâlâ'nın "Ve İyilikte Bulunun, Muhakkak Allah İyilikte Bulunanları Sever." Kavlinin Beyânı: 58

II. Allah Teâlâ'nın "Ve Adaletli Olun, Muhakkak Ki Allah Adaletli Olanları Sever." Kavlinin Beyânı: 61

III. Allah Teâlâ'nın "O Halde Onlar Size Karşı Doğru Davrandıkları Sürece Siz De Onlara Doğrulukla Davranın. Şüphesiz Allah Muttakîleri Sever." Kavlinin Beyânı: 64

IV. Allah Teâlâ'nın "Gerçekten Allah Çokça Tövbe Edenleri De Sever. Çok Temizlenenleri De Sever." Kavlinin Beyânı: 64

V. Allah Teâlâ'nın "De Ki: Eğer Allah'ı Seviyorsanız Bana Uyun Ki Allah Da Sizi Sevsin." Kavlinin Beyânı: 67

VI. Allah Teâlâ'nın "Muhakkak Ki Allah Kendi Yolunda Birbirine Kenetlenmiş Bina Gibi Saf Bağlayarak Savaşanları Sever." Kavlinin Beyânı: 69

VII. Allah Teâlâ'nın "O, Çokça Mağfiret Edendir, Çokça Sevendir." Kavlinin Beyânı: 70
VII.I. Bid'at Ehlinin Mertebeleri: 71
VII.I.I. İlk Mertebe: İsim ve Sıfatları Mutlak Olarak İnkar Edenler: 71
VII.I.II. İkinci Mertebe: Sıfatların Lafızlarını İspat Edip Mânaları İspat Etmeyenler: 71
VII.I.III. Üçüncü Mertebe: Lafızlara İman Edip Mânaları Tahrif Edenler: 73
RAHMET SIFATI 75
I. Allah Teâlâ'nın "Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla." Kavlinin Beyânı: 76
II. Allah Teâlâ'nın "Rabbimiz! Sen Her Şeyi İlmin ve Rahmetin İle Kuşattın." Kavlinin Beyânı: 79
II.I. Rahmetin Kısımları: 79
III. Allah Teâlâ'nın "O, Mü'minlere Karşı Çok Merhametlidir." Kavlinin Beyânı: 80
IV. Allah Teâlâ'nın "Benim Rahmetim Her Şeyi Kuşattı." Kavlinin Beyânı: 82
V. Allah Teâlâ'nın "Rabbiniz Kendi Üzerine Rahmeti Yazdı." Kavlinin Beyânı: 83
VI. Allah Teâlâ'nın "O Çokça Bağışlayan, Merhamet Edendir." Kavlinin Beyânı: 85
VII. Allah Teâlâ'nın "Allah En Hayırlı Koruyucudur. O Merhametlilerin En Merhametlisidir." Kavlinin Beyânı: 86
RIZA, ĞAZAB, SUHT (KIZGINLIK), KERÂHET VE MAKT (BUĞZ-TİKSİNME) SIFATLARI 90
I. Yüce Allah'ın Sıfatlarının Kısımları: 91
II. Allah Teâlâ'nın "Allah Onlardan Razı Olmuştur, Onlar Da Allah'tan Razı Olmuşlardır." Kavlinin Beyânı: 92
III. Allah Teâlâ'nın "Kim Bir Mü'mini Kasten Öldürürse, Cezası Orada Ebedî Kalmak Üzere Cehennemdir. Allah Ona Gazab Etmiş, Ona Lanet Etmiştir." Kavlinin Beyânı: 93
III.I. Kur'an'da Geçen "Ebedîlik (خُلُود)" Kavramının Mânaları: 95
III.II. Eş'arîler'in "Gazab" Sıfatını İspat Etmemek Hususunda Öne Sürdükleri Mazeretler: 98
IV. Allah Teâlâ'nın "Bu Böyledir; Onlar Allah'ı Gazablandıran Şeylere Tâbi Oldular. O'nun Rızasını Hoş Görmediler." Kavlinin Beyânı: 100
VII. Allah Teâlâ'nın "Fakat Allah Onların Çıkmalarından Hoşlanmadı Da (Kerih Gördü) Onları Alıkoydu." Kavlinin Beyânı: 103
VIII. Allah Teâlâ'nın "Yapmayacağınız Şeyi Söylemeniz Allah'ın Yanında Büyük Bir Buğzu Gerektirir." Kavlinin Beyânı: 104
İTYÂN VE MECÎ (GELME) SIFATI 105
I. Ta'tîl İle Te'vîl Arasında Ne Fark Vardır? 106
II. Her İsimden Bir Sıfat Anlamalı Mıyız? 106
III. Allah Teâlâ Hakkında İsim İspat Etmenin Şartları: 107
IV. İsim ve Sıfat Arasındaki Fark Nedir? 107

V. Allah Teâlâ'nın "Onlar Buluttan Gölgeler İçinde Allah'ın ve Meleklerin Kendilerine Gelivermesinden ve İşlerin Bitiriverilmesinden Başkasını Mı Bekliyorlar?" Kavlinin Beyânı: 108
V.I. "Gelme" Sıfatının Mecâz Olduğu İddiasına Cevap: 109
VII. Allah Teâlâ'nın "Hayır! Yer Dağılıp Zerreler Gibi Parça Parça Edildiğinde ve Rabbin Gelip Melekler De Saf Saf Dizildiğinde..." Kavlinin Beyânı: 112
VIII. Allah Teâlâ'nın "Ve O Gün Gökyüzü Bulutla Yarılacak, Melekler Ardı Arkasına İndirilecektir." Kavlinin Beyânı: 113

VECH SIFATI 117

I. Allah Teâlâ'nın "Ancak Celâl ve İkrâm Sahibi Olan Rabbinin Vechi (Yüzü) Kalacaktır." Kavlinin Beyânı: 119
I.I. "Vech'den Maksat Allah'ın Zâtıdır" Veya "Vech'ten Maksat Sevaptır" İddialarına Cevap: 119
II. Allah Teâlâ'nın "O'nun Vechi (Yüzü) Hariç Her Şey Yok Olacaktır." Kavlinin Beyânı: 121

YED (EL) SIFATI 124

I. Allah Teâlâ'nın "İki Elimle Yarattığıma Secde Etmekten Seni Ne Alıkoydu?" Kavlinin Beyânı: 124
I.I. Eş'arîler'in "Yed" Sıfatını "Kudret Veya Nimet" Olarak Te'vîl Etmelerine Cevap: 125
II. Allah Teâlâ'nın "Yahudiler: 'Allah'ın Eli Bağlıdır' Dediler. Söylediklerinden Ötürü Kendi Elleri Bağlandı ve Onlara Lanet Edildi. Hayır, Allah'ın İki Eli De Açıktır." Kavlinin Beyânı: 125

İKİ GÖZ SIFATI (AYNEYN) 130

I. Allah Teâlâ'nın "Rabbinin Hükmüne Sabret. Çünkü Sen Gözetimimizdesin." Kavlinin Beyânı: 131
I.I. Sabır İçin Üç Mertebe Vardır: 132
I.II. Allah'ın Hükmü İki Çeşittir: 133
II. Allah Teâlâ'nın "Onu Levhaları ve Çivileri Olan Gemi Üzerinde Taşıdık. Gemi Gözlerimizin Önünde Akıp Gidiyordu." Kavlinin Beyânı: 133
III. Allah Teâlâ'nın "Gözümün Önünde Yetişesin Diye, Senin Üzerine Katımdan Bir Sevgi Koydum." Kavlinin Beyânı: 135

İŞİTME VE GÖRME SIFATLARI 139

I. Allah Teâlâ'nın "Kocası Hakkında Seninle Mücadele Eden ve Allah'a Şikayet Etmede Bulunan Kadının Sözünü Elbette Ki Allah İşitmiştir. Allah Sizin Konuşmanızı Da Zaten İşitiyordu. Çünkü Allah Semî'dir, Basîr'dir." Kavlinin Beyânı: 140
I.I. Sıfatları Hakikî Mânalarına Göre İsbât Etmek Hakkında 143
II. Allah Teâlâ'nın "Andolsun Ki! Allah, 'Muhakkak Ki Allah Fakirdir ve Biz Zenginiz' Diyenlerin Sözlerini İşitmiştir." Kavlinin Beyânı: 145
III. Allah Teâlâ'nın "Yoksa Onlar Gizlediklerini ve Fısıltılarını İşitmez Miyiz Sanırlar. Öyle Değil, Hatta Elçilerimiz De Yanlarındadır, Yazıp Duruyorlar." Kavlinin Beyânı: 146

IV. Allah Teâlâ'nın "Korkmayın, Çünkü Ben Sizinle Beraberim İşitir ve Görürüm." Kavlinin Beyânı: 148
V. Allah Teâlâ'nın "Allah'ın Muhakkak Gördüğünü Bilmez Mi?" Kavlinin Beyânı: 148
VI. Allah Teâlâ'nın "O, Seni Kalkınca Da Görür, Secde Edenler Arasındaki Dolaşmanı Da. Muhakkak O Semî'dir, Alîm'dir." Kavlinin Beyânı: 149

MİHÂL (KUVVETLE YAKALAYAN), MEKR (TUZAKLARI BOŞA ÇIKARAN) VE KEYD SIFATLARI 152

I. Allah Teâlâ'nın "O Kudret ve Azabı Şiddetli Olandır." Kavlinin Beyânı: 153
II. Allah Teâlâ'nın "Onlar Tuzak Kurdular. Allah Da Tuzak Kurdu. Allah Tuzak Kuranların En Hayırlısıdır." Kavlinin Beyânı: 155
III. Allah Teâlâ'nın "Onlar Bir Tuzak Kurdu, Biz De Bir Tuzak Kurduk." Kavlinin Beyânı: 156
IV. Allah Teâlâ'nın "Onlar Bir Tuzak Kurarlar, Ben De Bir Tuzak Kurarım." Kavlinin Beyânı: 157

AF, MAĞFİRET, RAHMET VE İZZET SIFATLARI 159

I. Allah Teâlâ'nın "Hayrı Açığa Çıkarsanız Da Gizleseniz De Ya Da Bir Kötülüğü Affetseniz De Muhakkak Allah Affedendir, Kadîrdir." Kavlinin Beyânı: 160
II. Allah Teâlâ'nın "Affetsinler ve Hoş Görüp Geçsinler, Allah'ın Size Mağfiret Etmesini Sevmez Misiniz? Allah Ğafûrdur, Rahîmdir." Kavlinin Beyânı: 163
III. Allah Teâlâ'nın "Halbuki İzzet Allah'ındır. Rasûlü'nündür ve Mü'minlerindir." Kavlinin Beyânı: 165
III.I. İzzet Üç Şey İle Meydana Gelir: 167
IV. İblîs'in "İzzetin Hakkı İçin Hepsini Mutlaka Azdıracağım." Sözünün Beyânı: 168
V. Allah Teâlâ'nın "Celâl ve İkrâm Sahibi Rabbinin Adı Ne Yücedir." Kavlinin Beyânı: 171

ALLAH TEÂLÂ'YI TEMSÎLDEN VE MENFÎ SIFATLARDAN TENZÎH ETMEK HAKKINDA GELEN ÂYETLER 176

I. Allah Teâlâ'nın "O Halde O'na İbadet Et ve O'na İbadetinde Sabır Göster. Sen Hiç O'nun Adıyla Anılan Birini Gördün Mü?" Kavlinin Beyânı: 178
I.II. Bir Şeyin İbadet Olması İçin İki Şey Gereklidir: 178
II. Allah Teâlâ'nın "O'nun Hiçbir Dengi Yoktur" Kavlinin Beyânı: 181
III. Allah Teâlâ'nın "Bildiğiniz Halde Allah'a Eşler Koşmayınız." Kavlinin Beyânı: 182
III. Allah Teâlâ'nın "İnsanlardan Kimi De Allah'tan Başka Şeyleri O'na Eş Tutuyorlar Da Onları, Allah'ı Sever Gibi Seviyorlar." Kavlinin Beyânı: 184
IV. Allah Teâlâ'nın "Ve Şöyle De: Hamd O Allah'a Ki Hiçbir Çocuk Edinmedi, Mülkte Ortağı Yoktur, Âciz Olmayıp Bir Yardımcıya Da İhtiyacı Yoktur. Tekbir Getirerek O'nu Noksanlıklardan Yücelt De Yücelt." Kavlinin Beyânı: 188
V. Allah Teâlâ'nın "Göklerde ve Yerde Olan Her Şey Allah'ı Tesbih Eder. Mülk De Yalnız O'nundur. Hamd Da Yalnız O'nadır ve O Her Şeye Kadîrdir." Kavlinin Beyânı: 191
V.I. Bu Âyetten Çıkan Birkaç Netice: 192

VI. Allah Teâlâ'nın "Hak İle Bâtılı Ayıranı (Furkân'ı) Alemlere Uyarıcı Olsun Diye Kuluna İndiren Allah Ne Yücedir... Ne Mübarektir Ki Göklerin ve Yerin Mülkü Yalnız O'nundur ve O Hiçbir Evlat Edinmemiştir... " Kavlinin Beyânı: 195
VIII. Allah Teâlâ'nın "Artık Allah Hakkında Örnekler Bulmaya Kalkışmayın. Çünkü Allah Bilir, Siz Bilemezsiniz. " Kavlinin Beyânı: 200
XI. Allah Teâlâ'nın "De Ki: "Rabbim, Sadece Fuhşiyatı, Onun Açık ve Gizli Olanını, Günahları, Haksız Yere İsyanı, Haklarında Hiç Bir Delil İndirmediği Şeyleri Allah'a Ortak Koşmanızı ve Allah Hakkında Bilmediğiniz Şeyleri Söylemenizi Yasaklamıştır."" Kavlinin Beyânı: 201

İSTİVÂ SIFATI 205

I. "İstivâ" Kelimesi Hakkında Yapılan Hatalı Te'vîllere Cevap: 208
II. Allah Teâlâ'nın "Şüphesiz Rabbiniz O Allah'tır Ki Gökleri ve Yeri Altı Günde Yarattı, Sonra Arşa İstivâ Etti." Kavlinin Beyânı: 210

ULUVV (YUKARIDA OLMA) SIFATI 213

I. Uluvv (Yukarıda Olmak) Üç Mertebedir: 214
II. Allah Teâlâ'nın "Ey İsâ! Muhakkak Ben Seni Vefât Ettireceğim ve Seni Kendime Yükselteceğim." Kavlinin Beyânı: 216
II.I. Kur'an'da "Vefât" Kavramı İki Mânada Kullanılmıştır: 218
III. Allah Teâlâ'nın "Bilakis Allah Onu Kendi Katına Doğru Kaldırmıştır." Kavlinin Beyânı: 219
IV. Allah Teâlâ'nın "Güzel Söz Yalnız O'na Yükselir, Onu Da Sâlih Amel Yükseltir." Kavlinin Beyânı: 222
V. Allah Teâlâ'nın "Semâda Olanın Sizi Yere Geçirmesinden Emin Mi Oldunuz?" Kavlinin Beyânı: 224
V.I. Âyetten Çıkarılan Birkaç Fâide: 224

MAİYYET (BERABERLİK) SIFATI 225

I. Allah Teâlâ'nın "O Gökte De De İlahtır, Yerde De İlahtır" Kavlinin Beyânı: 227
I.I. Maiyyet (Beraberlik) İki Şekildedir: 227
II. Allah Teâlâ'nın "O, Gökleri ve Yeri Altı Günde Yaratan, Sonra Da Arşa İstivâ Edendir. O, Yere Gireni De, Ondan Çıkanı Da, Gökten İneni De, Oradan Yükseleni De Bilir. Nerede Olursanız Olun O, Sizinle Beraberdir..." Kavlinin Beyânı: 228
III. Allah Teâlâ'nın "Üç Kişi Fısıldaşmayıversin, Muhakkak O, Onların Dördüncüsüdür. Beş Kişi Olmayıversinler, Mutlaka O, Onların Altıncılarıdır..." Kavlinin Beyânı: 236
IV. Allah Teâlâ'nın "Üzülme! Şüphe Yok Ki Allah Bizimle Beraberdir." Kavlinin Beyânı: 237
V. Allah Teâlâ'nın "Çünkü Ben Sizinle Beraberim, İşitir ve Görürüm." Kavlinin Beyânı: 239
VI. Allah Teâlâ'nın "Allah Muttakîler ve Muhsinlerle Beraberdir" Kavlinin Beyânı: 241
VII. Allah Teâlâ'nın "Bir De Sabredin. Şüphesiz Allah Sabredenlerle Beraberdir." Kavlinin Beyânı: 244

KELÂM SIFATI **249**
I. Allah Teâlâ'nın "Allah'tan Daha Doğru Sözlü Kimdir?" [Nisâ, 87] Kavlinin Beyânı: 251
II. Allah Teâlâ'nın "Allah'tan Daha Doğru Sözlü Kimdir?" [Nisâ, 122] Kavlinin Beyânı: 252
III. Allah Teâlâ'nın "Allah; Ey Meryem Oğlu İsâ... Diyeceği Zaman..." Kavlinin Beyânı: 253
IV. Allah Teâlâ'nın "Rabbinin Sözü Doğruluk ve Adalet Bakımından Eksiksizdir." Kavlinin Beyânı: 253
V. Allah Teâlâ'nın "Allah, Mûsâ İle Gerçekten Konuştu." Kavlinin Beyânı: 254
VI. Allah Teâlâ'nın "Allah Onlardan Bir Kısmı İle Konuşmuştur." Kavlinin Beyânı: 257
VII. Allah Teâlâ'nın "Biz, Ona Tûr'un Sağ Tarafından Seslendik ve Onu Kendimize Yaklaştırarak Özel Bir Şekilde Konuştuk." Kavlinin Beyânı: 258
VIII. Allah Teâlâ'nın "Hani Rabbin, Mûsâ'ya Şöyle Seslenmişti; O Zâlimler Topluluğuna Git" Kavlinin Beyânı: 259
KUR'ÂN-I KERÎM'İN ALLAH'IN KELÂMI OLDUĞUNUN İSBÂTI **261**
I. Allah Teâlâ'nın "Şayet Müşriklerden Biri Senden Eman Dilerse, Ona Eman Ver, Ta Ki Allah'ın Kelâmını Dinlesin." Kavlinin Beyânı: 262
II. Allah Teâlâ'nın "Halbuki Onların Öyle Bir Zümresi Vardır Ki Allah'ın Kelâmını Dinlerlerdi De Onu Anladıktan Sonra Bile Bile Tahrif Ederlerdi." Kavlinin Beyânı: 263
III. Allah Teâlâ'nın "Allah'ın Kelâmını Değiştirmek İsterler. De Ki: Sizler Asla Peşimizden Gelemezsiniz. Allah Daha Önceden Böyle Buyurmuştur." Kavlinin Beyânı: 264
IV. Allah Teâlâ'nın "Rabbinin Kitâbı'ndan Sana Vahyolunanı Oku. O'nun Sözlerini Değiştirecek Yoktur." Kavlinin Beyânı: 264
V. Allah Teâlâ'nın "Gerçekten Bu Kur'an İsrâiloğulları'na Hakkında Anlaşmazlığa Düştükleri Şeylerin Çoğunu Anlatır." Kavlinin Beyânı: 265
KUR'ÂN-I KERÎM'İN ALLAH'IN KATINDAN İNDİRİLDİĞİNİN İSBÂTI **266**
I. Allah Teâlâ'nın "Bizim İndirdiğimiz Bu Kitâb Mübarektir." Kavlinin Beyânı: 267
II. Allah Teâlâ'nın "Şayet Biz Bu Kur'an'ı Bir Dağa İndirseydik, Muhakkak Allah'ın Korkusundan, Onun Başını Eğerek Dağılıp Parça Parça Olduğunu Görürdün." Kavlinin Beyânı: 267
MÜ'MİNLERİN KIYAMET GÜNÜNDE ALLAH TEÂLÂ'YI GÖRECEKLERİNİN İSBÂTI **268**
RASÛLULLAH *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'İN RABBİNİ VASFETTİKLERİNE İMAN** **269**
SÜNNET'E İTTİBÂ ETMENİN VÜCÛBİYYETİ VE SÜNNET'İ İNKÂR EDENİN HÜKMÜ HAKKINDA **270**
I. Hadisin Sahîh Olmasının Şartları: 275
II. Ehl-i Hadîs'e Göre Mütevâtir Hadisin Tanımı ve Haber-i Vâhid'in Hüccet Değeri Hakkında 276

ALLAH TEÂLÂ'NIN DÜNYA SEMÂSINA NÜZÛLÜ **278**

I. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Rabbimiz Her Gecenin Son Üçte Birinde Dünya Semâsına Nüzûl Eder..." Hadisinin Beyânı: 278

GÜLME, MUTLU OLMA VE HOŞLANMA SIFATLARI **282**

I. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "...Allah Teâlâ, Tevbe Eden Mü'min Kulunun Tevbesinden Ötürü Sevinir" Hadisinin Beyânı: 283

I.I. Tevbenin Fazileti ve Şartları Hakkında: 284

II. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Yüce Allah, Her İkisi De Cennete Girecek Olan ve Biri Diğerini Öldüren İki Adamın Bu Hallerine Güler." Hadisinin Beyânı: 287

III. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Rabbimiz Hayrının Yakınlığına Rağmen, Kullarının Ümit Kesmelerine Hayret Eder. O, Sizin Darlık ve Sıkıntı İçindeki Halinize Bakar ve Sizin Ümit Kestiğinizi Görür. Sizin Kurtuluşunuzun Yakın Olduğunu Bilerek Gülmeye Devam Eder." Hadisinin Beyânı: 288

RİCL (AYAK) SIFATI **293**

I. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "İzzetin Rabbi, Cehennemin İçine Riclini/Kademini Koyuncaya ve Bunun Sonucunda Biri Birinin İçine Geçinceye ve Nihayet: 'Artık Yeter, Artık Yeter' Deyinceye Kadar İçine Her Atıldıkça O Cehennem: 'Daha Var Mı?' Deyip Durur." Hadisinin Beyânı: 293

KONUŞMA VE SES SIFATI **298**

I. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Yüce Allah: 'Ey Âdem!' Diye Buyuracak. Âdem 'Emret Rabbim. Emrine Amadeyim' Diyecek. Allah Ona Sesle Nida Ederek..." Hadisinin Beyânı: 298

II. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Kişiyle Rabbi Arasında Herhangi Bir Tercüman Olmaksızın Aranızda Rabbinin Kendisiyle Konuşmayacağı Kimse Yoktur." Hadisinin Beyânı: 301

ULUVV (YUKARIDA OLMA), BERABER OLMA, YAKIN OLMA SIFATLARI VE RU'YETULLÂH HAKKINDA **303**

I. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Ey Semâda Olan Rabbimiz Allah! İsmin Pak ve Münezzehtir. Emrin Hem Semâda, Hem Yerde Geçerlidir..." Hadisinin Beyânı: 306

II. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Semâda Bulunanın Emîni Olduğum Halde Bana Güvenmez Misiniz?" Hadisinin Beyânı: 308

III. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Arş Suyun Üstündedir. Allah Arşın Üstündedir ve O Sizin Ne Halde Olduğunuzu Bilir." Hadisinin Beyânı: 313

IV. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Câriyeye 'Allah Neredesin?' Diye Sordu. Câriye 'Semâdadır' Dedi" Hadisinin Beyânı: 318

IV.I. Mütekellimlerin Mütevâtir Hadis İçin Çıkardıkları Şartlar Hakkında: 319

V. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "İmanın En Faziletlisi Nerede Olursan Ol Allah'ın Seninle Beraber Olduğunu Bilmendir." Hadisinin Beyânı: 324

VI. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Sizden Biri Namaza Kalktığında Yüzünü Döndüğü Tarafa ve Sağ Tarafına Sakın Tükürmesin. Çünkü Yüce Allah Onun Yüzünü Döndüğü Taraftadır..." Hadisinin Beyânı: 325

VII. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Yedi Semâvâtın ve Yerin Rabbi! Büyük Arşın Rabbi Olan Allah'ım!... ...Evvel Olan Sensin, Senden Önce Hiçbir Şey Yoktur..." Hadisinin Beyânı: 329

VIII. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Ey İnsanlar! Kendinize Acıyın (Sesinizi Alçaltın); Siz Ne Sağıra Dua Ediyorsunuz; Ne De Bir Gâibe..." Hadisinin Beyânı: 336
XI. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Bakın Buraya (Dolunaya)! Hiç Şüphe Yok Ki Sizler Rabbinizi Şu Ay'ı Gördüğünüz Gibi Göreceksiniz..." Hadisinin Beyânı: 340

FIRKALAR ARASINDA EHL-İ SÜNNET VE'L-CEMAAT'İN VASAT OLUŞU 346
I. "Vasat" Kavramı Hakkında: 347
II. Ehl-i Sünnet'in Muattıla İle Müşebbihe Arasında Vasat Oluşu: 348
III. Cehmiyye'nin Tarifi: 348
III. İsim ve Sıfatları Hakikatleri Üzere İsbât Etmenin Gerekliliği: 349
IV. Ehl-i Sünnetin Cebriyye ve Kaderiyye Arasında Vasat Oluşu 353
V. Ehl-i Sünnet'in Allah'ın Vaîdi Hususundaki Vasatlığı: 356
V.I. Vaîdiyye İle Mürcie'nin Bu Hususdaki İfrat ve Tefriti: 357
VI. Ehl-i Sünnet'in İman ve Dinin İsimleri Hususunda; Hâriciyye, Mu'tezile, Mürcie ve Cehmiyye'den Vasat Oluşu: 358
VI.I. Ehl-i Sünnet'in Mürcie İle Cehmiyye Arasında Vasatlığı: 359
VI.I.I. Ehl-i Sünnet'e Göre Günahların Taksimi: 360
VI.I.II. Ehl-i Sünnet'in Tekfir ve Hüccet İkâmesindeki Usûlü Hakkında 361
VI.II. Ehl-i Sünnet'in Hâricîler İle Râfizîler Arasında Vasatlığı: 362
VI.II.I. Râfizîler'in Ehl-i Sünnet'ten Ayrıldığı Hususlar: 363
VI.II.II. Hâriciler Hakkında: 364

FASIL: ULUVV SIFATININ DELİLLERİ, ALLAH'IN KULLARI İLE BERABER OLMASINA MÜNÂFÎ DEĞİLDİR 368

FASIL: ULUVV SIFATININ DELİLLERİ ALLAH'IN KULLARINA YAKIN OLMASINA MÜNÂFÎ DEĞİLDİR 398

KUR'ÂN ALLAH'IN İNDİRİLMİŞ, MAHLÛK OLMAYAN KELÂMIDIR 408
I. Eş'ariyye ve Küllâbiyye'nin Bu Hususdaki İ'tikâdı: 412

MÜ'MİNLERİN ÂHİRETTE RABLERİNİ GÖRMELERİ 421
I. Allah Teâlâ'nın "Gözler O'nu İdrâk Edemez" Kavlinin Beyânı: 428
II. Bid'at Ehlinin, Allah Teâlâ'nın Mûsâ *(aleyhisselâm)*'a "Beni Göremezsin..." [A'râf, 143] Kavli Hakkındaki Bâtıl Te'vîli: 429

FASIL: KABİR FİTNESİ VE MAHLUKÂTIN KIYÂMETTEKİ HALLERİ 431
I. "Kabir Fitnesi"nden Ne Kastedildiği: 435
II. Kabir Azabına İman Hakkında: 436
II.I. Kabir Azabının Hem Bedenen Hem De Rûhen Olacağı: 436
III. Kabir Nimetine İman Hakkında: 437
IV. Adalet Terazilerinin Kurulması Hakkında: 452
V. Amel Sahîfelerinin Dağıtılması Hakkında: 456
VI. Mahlukatın Hesaba Çekilmesi 458

KEVSER HAVUZU, SIRÂT KÖPRÜSÜ VE KANTARA 465

I. Gaybın Kısımları: 466
II. Arasât Kelimesinin Tarifi: 467
III. Kıyametin Türleri: 468
IV. Havz-ı Kevser Hakkında: 468
V. Sırât Köprüsü ve Kantara Hakkında: 471

ŞEFAAT HAKKINDA 482
I. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'İn Cennetin Kapısının Açılmasını İsteyecek İlk Kişi Olacağı: 484
II. Cennete İlk Girecek Ümmetin İslâm Ümmeti Olduğu: 486
III. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'İn Kıyamet Gününde Üç Şefaatini Olduğu: 487
IV. Cehennemden Şefaatsiz Olarak Çıkarılacak Bazı Topluluklar Hakkında: 495

KADERE İMAN: İLK DERECE (İLİM VE KİTÂBET) 501
I. Kaderin Tarifi Hakkında: 505
II. Günahlara Kader İle Delil Getirmenin Hükmü Hakkında: 505
III. Kaderin Hayrına ve Şerrine İman Etmenin Mânası ve Kaderiyye Fırkasının Bu Hususdaki Dalâleti: 508
IV. Kadere İmanın İki Dereceden Müteşekkil Olduğu: 509
IV.I. Birinci Derece: Allah Teâlâ'nın Kadîm İlmiyle Mahlukatı Bildiğine ve Kaderlerini Yazdığına İman Etmek: 509
V.I. Ömrün Uzaması ve Rızkın Artması Hakkında Söylenen Hadis Hakkında: 512
V. Allah Teâlâ'nın "Yeryüzüne ve Sizin Başınıza Gelen Herhangi Bir Musibet Yoktur Ki Biz Onu Yaratmadan Önce O, Kitapta Bulunmasın." Kavlinin Beyânı: 518
VI. Ceninlere Rûh Üfürülmeden Önce Meleğin Gelmesi ve Rızkı, Eceli, Ameli ve Âkıbeti Yazması Hakkında: 519

KADERE İMANIN İKİNCİ DERECESİ (KUDRET VE MEŞİET) 524
I. Kaderin Bu Derecesi: Allah'ın Dilediğinin Olacağına ve Dilemediğinin Olmayacağına İman Etmektir: 527
II. Kaderiyye Mezhebinin Bu Hususdaki İ'tikâdı 528

KULLARIN FİİLLERİNİN YARATILMASI 540

FASIL: İMAN SÖZ VE AMELDİR 554
I. İmanın Tarifi Hakkında: 560
II. İmanın Artması ve Eksilmesi Hakkında: 565
III. Mürcietu'l-Fukahâ ve İmam Ebû Hanîfe'nin İmanın Tarifi Hususundaki Mezhebi Hakkında: 566
III.I. Muasır Mâturîdîler, İmam Ebû Hanîfe'nin Mezhebi Üzere Değillerdir: 569
IV. Ehl-i Sünnet'in, Büyük Günah Sebebiyle Kişileri Tekfir Etmediği 569
IV.I. Allah Teâlâ'nın "Allah'ın İndirdikleri İle Hükmetmeyen, Kâfirlerin Ta Kendisidir." Kavli Üzerine Bir Açıklama: 571

MUKADDİME

Yardımıyla İslâm'ı izletti kılan, Kahhâr sıfatıyla kâfirleri zelil kılan, emri ile işleri evirip-çeviren, mekri ile kâfirleri imtihan eden Allah'a hamd olsun. O *(subhânehû ve teâlâ)*, adaleti ile günleri döndürüp duran, faziletiyle işlerin sonunu muttakîler için kılan ve dinini bütün dinlere üstün kılandır. O'nun dinine yardım edip üstün kıldığından dolayı dostlarını izzetli kılmasından, dininin yardımcılarına yardım ettiğinden dolayı hamd ederim. O'ndan Müslümanların beldelerini şirkten ve pislikten temizlemesini istiyorum. O'nun bir dengi yoktur. Ben şirke karşı koyan, günahlarla mücadele eden Muhammed *(aleyhisselâm)*'ın O'nun kulu ve Rasûlü olduğunu şehadet ederim. O bir gece vakti Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yürütülen ve oradan yüksek semâlara ta ki Sidretu'l-Müntehâ'ya yükseltilendir. Ona, sahâbîlerine ve zevcelerine çokça salât ve selâm olsun.

Bu, Şeyh Ebû Abdullah Süleyman bin Nâsır el-Ulvân'ın *"Vâsitıyye Akîdesine Ulvânî Notlar (Ta'lîkâtu'l-Ulvâniyye 'ale'l-Akîdeti'l-Vâsitıyye)"* adındaki kitabı, şeyhin derslerinden bir araya getirilmiş bir kitaptır. Bu, Şeyh İbn Teymiyye'nin *Akîdetu'l-Vâsitıyye* kitabına yapılmış en faydalı şerhlerdendir. Şeyh "İman; söz ve ameldir." meselesinde vakfetmiş, durmuştur.

Allah'ın şeyhe sebat vermesini ve onu zâlimlerin elinden kurtarmasını dilerim.

Salât ve selâm Muhammed *(aleyhisselâm)*'a, ailesine ve ashâbına olsun.

Abdurrahmân en-Nâsır

{شَرْحُ مُقَدِّمَةِ الْمُصَنِّفِ}

MUSANNİFİN MUKADDİMESİNİN ŞERHİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ؛ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا.

وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ؛ إِقْرَارًا بِهِ وَتَوْحِيدًا.

وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا مَزِيدًا.

❊ ❊ ❊ ❊

Dinini bütün dinlere üstün kılmak için Rasûlü'nü hidayet ve hak din ile gönderen Allah'a hamd olsun. Şâhit olarak o yeterlidir. İkrâr ederek ve birleyerek Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim. Yine Muhammed *(aleyhisselâm)***'ın O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim. Salât ve selâm Ona, ailesine ve ashâbına çokça olsun.**

ŞERH:

Bu kitaba *"Vâsıtiyye"* ismi verilmiştir. Çünkü bu kitap Irak'ın Vâsıt şehrinde yazılmıştır. Nasıl ki daha başka kitapları *Hamaviyye* ve *Tedmuriyye* diye bu sebepten dolayı isimlendirdiği gibi. Bu, şeyhin ve başka âlimlerin bir şehirde bir kitap yazıp sonra o kitabı o şehrin ismi ile isimlendirmeleri onların âdetlerindendir.

Kimileri de kitaba bu ismin verilmesinin, sapık mezhepler arasında orta yollu olmasından dolayı olduğunu söylemişlerdir. Bu; Cehmiyye, Eş'ariyye, Mu'tezile, Mâturîdiyye, Kerrâmiyye, Mürcie, Hâriciyye, Cebriyye ve Kaderiyye gibi münharif mezheplerin arasında orta yollu olandır.

Şeyh *(rahimehullâh)*, Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'in, üzerinde ittifak ettiği meseleleri bu kitap kitabında toplamıştır. Çünkü Şeyhin bunlardan başka görüşleri de var, ancak onları bu kitaba almamıştır. Şeyh bunu *Fetâvâ*'sında ve farklı risâlelerinde de yapmıştır. Şeyh, kendisinde ihtilâfın devam edip ittifakın olmadığı meseleleri bırakıp sadece âlimlerin ittifak ettikleri meseleleri toplamıştır. Bu şu mânaya gelmiyor; Şeyhin zikretmediği meselelerin hepsi hakkında ittifak yoktur. Şeyh Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in kendisi hakkında ittifak ettiği genel meseleleri toplamıştır.

Bir azîz kitaba, risâle ve mektuplarında Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e tâbi olarak **besmele** ile başlıyoruz. Konuşmaların aksine yazılara başlamada asıl kaide besleme ile başlamaktır. Rasûlullah'tan sabit olan da budur. Her ne kadar bazı âlimler "Kitaba başlamada asıl olan *hutbe-i hâce* ile başlamaktır" deseler de bununla ilgili bir delil vârid olmamıştır.

İsnadı sahîh olan İbn Mes'ûd'un hadisinde şöyle geçer:

"كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا خُطْبَةَ الْحَاجَةِ كَمَا كَانَ يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنْ الْقُرْآنِ : إنَّ الْحَمْدَ لِلّهِ نَحْمَدُهُ..."

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi hutbe-i hâceyi (İnne'l-hamde lillâhi nehmeduhû...) öğretirdi." Bunun yazılar hakkında da geçerli olduğu sabit olmamıştır. Ama aynı zamanda hutbelerinde bunu yaptığından dolayı bu hadis konuşmalara da indirgenir.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Hırakl'e risâle yazdığında besmele getirmiş ve şöyle devam etmiştir: مِنْ مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللهِ وَرَسُولِهِ إِلَى هِرَقْلَ عَظِيمِ الرُّومِ *"Allah'ın kulu ve elçisi Muhammed'den, Rum'un büyüğü Hırakl'e..."*[1] ve bunun dışında başka deliller...

Sonra Şeyh *(rahimehullâh)* hamdele yapmıştır. Biz bu şerhimizi kısa yapmaya çalışacağız ki kitaptan olduğunca fazla şerh edelim.

1. Buhârî, 6; Müslim, 1773; Ahmed, *Müsned*, 2370.

{اعْتِقَادُ الْفِرْقَةِ النَّاجِيَةِ إِجْمَالًا}

FIRKA-İ NÂCİYE'NİN İCMÂLÎ OLARAK İ'TİKÂDI

أَمَّا بَعْدُ: فَهَذَا اعْتِقَادُ الْفِرْقَةِ النَّاجِيَةِ الْمَنْصُورَةِ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ: الْإِيمَانُ بِاللَّهِ، وَمَلَائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْإِيمَانِ بِالْقَدَرِ؛ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ.

* * * *

İşte bu, kıyamete kadar desteklenecek Fırka-i Nâciye olan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaati'n itikâdıdır. O; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Rasûllerine, öldükten sonra dirilmeye ve kaderin hayrına ve şerrine iman etmektir.

ŞERH:

Şeyh *(rahimehullâh)* bu kitabında Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat arasında muttefekun aleyh olan usullerden; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Rasûllerine, ölümden sonra dirilmeye ve hayrı ve şerri ile kadere imanı zikretmiştir. Bu konuda hiçbir âlim ihtilâf etmemiştir. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

"Biz her şeyi bir kader ile yarattık."[2] Yine Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى

2. Kamer, 49.

الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

"İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik; Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaplara ve peygamberlere inanan; malını sevdiği halde akrabasına, yetimlere, yoksullara, yolda kalıp gariplere, dilenenlere, hürriyetine kavuşmak isteyen köle ve esirlere veren, namazını dosdoğru kılıp, zekatı ödeyen; antlaşma yaptığında sözünde duran; sıkıntı, darlık, hastalık ve şiddetli savaş zamanlarında sabredenlerin yaptığıdır. Kulluklarında samimi ve dürüst olan işte bunlardır. Gerçek takvâ sahipleri de yine bunlardır."[3]

Allah *(celle celâluhû)* buyuruyor ki:

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

"Siz hacılara su dağıtmayı ve Mescid-i Harâm'ın bakım ve onarımını, Allah'a ve âhiret gününe iman edip Allah yolunda cihâd eden kimse(lerin amelleri) gibi mi tuttunuz? Bunlar Allah katında eşit olmazlar. Allah zâlim topluluğu doğru yola erdirmez."[4] Buna dair delil çoktur. Müslümanlar bu konuda ihtilâf etmezler. Kadere iman etmenin mânası; senin, Allah *(celle celâluhû)*'nun irade edip istediği şeylerin olacağına ve olmamasının mümkün olmadığına iman etmendir. Çünkü Allah *(celle celâluhû)*'nun istedikleri olur, istemedikleri olmaz. Kalem, kıyamete kadar olacakları yazmıştır. Allah'ın kaderine engel olamaz. Ondan dolayı İbn Kayyim'in *Nûniyye*'sinde hikaye ettiği üzere İbn Akîl şöyle demiştir:

---

3. Bakara, 177

4. Tevbe, 19.

وحقيقة القدر الذي حار الْورى ... في شأنه هو قدرة الرحمن

Bütün durumlarında mahlukâtı ve hayretler içinde bırakan kaderin hakikati Rahmân'ın kudretidir.

Kaderin Rahmân'ın kudreti olduğu, görüşü İmam Ahmed'in görüşüdür. Rahmân'ın kudretinin mânası hiçbir şeyin ona engel olamayacağıdır.

وحقيقة القدر الذي حار الْورى ... في شأنه هو قدرة الرحمن

واستحسن ابن عقيل ذا من أحمد ... لما حكاه عن الرضا الرباني

وقال الإمام: شفا القلوب بلفظة ... ذات اختصار وهي ذات بيان

Bütün durumlarında mahlukâtı hayretler içinde bırakan kaderin hakikatı Rahman'ın kudretidir.

İbn Akîl razı olunmuş Rabbânîden naklettiğinde bunu Ahmed'den güzel gördü.

Ve İmam dedi ki: Kısa ve açık bir cümle ile kalplere şifa oldu.[5]

5. Bk. *en-Nûniyye*, s. 36.

{مُعْتَقَدُ أَهْلِ السُنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ فِي بَابِ الْأَسْمَاءِ وَالصِّفَاتِ}

İSİM VE SIFATLAR KONUSUNDA EHL-İ SÜNNET'İN İ'TİKÂDI

وَمِنَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ: الْإِيمَانُ بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ فِي كِتَابِهِ. وَبِمَا وَصَفَهُ بِهِ رَسُولُهُ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. مِنْ غَيْرِ تَحْرِيفٍ وَلَا تَعْطِيلٍ، وَمِنْ غَيْرِ تَكْيِيفٍ وَلَا تَمْثِيلٍ. بَلْ يُؤْمِنُونَ بِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى: {لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ} [الشورى: ١١].

فَلَا يَنْفُونَ عَنْهُ مَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ. وَلَا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ. وَلَا يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَاءِ اللَّهِ، وَآيَاتِهِ. وَلَا يُمَثِّلُونَ صِفَاتِهِ بِصِفَاتِ خَلْقِهِ. لِأَنَّهُ سُبْحَانَهُ؛ لَا سَمِيَّ لَهُ، وَلَا كُفُوَ لَهُ، وَلَا نِدَّ لَهُ، وَلَا يُقَاسُ بِخَلْقِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى. فَإِنَّهُ سُبْحَانَهُ؛ أَعْلَمُ بِنَفْسِهِ وَبِغَيْرِهِ، وَأَصْدَقُ قِيلًا، وَأَحْسَنُ حَدِيثًا مِنْ خَلْقِهِ. ثُمَّ رُسُلُهُ صَادِقُونَ مُصَدَّقُونَ؛ بِخِلَافِ الَّذِينَ يَقُولُونَ عَلَيْهِ مَا لَا يَعْلَمُونَ. وَلِهَذَا قَالَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى: {سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ • وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ • وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} [الصافات: ١٨٠ - ١٨٢].

فَسَبَّحَ نَفْسَهُ عَمَّا وَصَفَهُ بِهِ الْمُخَالِفُونَ لِلرُّسُلِ، وَسَلَّمَ عَلَى الْمُرْسَلِينَ لِسَلَامَةِ مَا قَالُوهُ مِنَ النَّقْصِ وَالْعَيْبِ.

وَهُوَ سُبْحَانَهُ قَدْ جَمَعَ فِيمَا وَصَفَ وَسَمَّى بِهِ نَفْسَهُ بَيْنَ: النَّفْيِ وَالْإِثْبَاتِ.

فَلَا عُدُولَ لِأَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ عَمَّا جَاءَتْ بِهِ الْمُرْسَلُونَ. فَإِنَّهُ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ، صِرَاطُ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ، وَالصِّدِّيقِينَ، وَالشُّهَدَاءِ، وَالصَّالِحِينَ.

* * * *

Allah'a iman: Gerek Allah *(celle celâluhû)***'nun Azîz Kitâbı'nda kendisini, gerekse Rasûlü Muhammed** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **O'nu neyle sıfatlandırmış ise bunlara; tahrîf, ta'tîl, tekyîf (keyfiyetlendirme) ve temsîl (yani benzetme olmaksızın) iman etmektir. Bilakis onlar (Ehl-i Sünnet), Allah'ın; لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ "Onun benzeri hiçbir şey yoktur ve O her şeyi işitendir, görendir."[6] âyetinde buyrulduğu gibi O'na iman ederler.**

Bu sebepten dolayı onlar, Allah'ın kendisini vasfettiği sıfatları nefyetmezler ve kelimelerin kullanıldıkları yerlerinden (hakikî mânalarından) uzaklaştırma yoluna gitmezler. Onlar Allah'ın isim ve âyetlerinde sapıklığa gitmezler. O'nun sıfatlarını yarattıklarının sıfatlarına benzetmezler ve şekillendirmezler. Çünkü Allah *(celle celâluhû)***'nun benzeri, dengi ve eşi yoktur. Allah mahlukâtıyla kıyaslanmaz. O kendini ve başkalarını en iyi bilendir. O'nun sözü yaratılmışların sözünden daha doğru, daha güzeldir. Sonra O'nun Rasûlleri Allah hakkında bilmedikleri şeyleri söyleyenlerin aksine sâdık ve mesdûkdurlar. Bundan dolayı Allah** *(celle celâluhû)* **şöyle buyuruyor:**

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ * وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ * وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *

"İzzet sahibi olan Rabbin, onların vasfettiklerinden kendi zâtını tenzih etmektedir. Rasûllerine de selam olsun. Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'adır."[7]

Allah kendisini, Rasûllere muhalif vasfedenlerin bu vasfettiklerinden tenzih etmekte, Rasûllerine de 'selâm olsun' demektedir. Çünkü Rasûllerin söyledikleri noksanlık ve ayıptan uzaktır.

Allah *(celle celâluhû)* **kendi zâtını vasfettiğinde, kendisine verdiği isimlerde hem nefyi hem de ispatı bir arada zikretmiştir.**

---

6. Şûrâ, 11.

7. Sâffât, 180-182.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in, peygamberlerin getirdikleri hususunda bir sapmaları yoktur. O dosdoğru bir yoldur. O, Allah'ın kendilerine nimet verdiği nebîlerin, sıddîkların, şehidlerin ve sâlihlerin yoludur.

ŞERH:

Şeyh *(rahimehullâh)* burada Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in isim ve sıfat konusundaki itikâdını beyan etmeye başladı ve Ehli Sünnet'in, Allah *(celle celâluhû)*'dan gelenlere O'nun irade ettiği mânada iman ettiklerini ve Rasûlullah'tan *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gelenlere de Onun irade ettiği mânada iman ettiklerini belirtti. Onlar, Allah'ın kendi zâtı için ispat ettiğini ispat, kendi zâtından nefyettiğini de nefyederler.

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا

"Allah'ın güzel isimleri vardır. O'na o isimlerle dua edin."[8] âyetinden dolayı O'na isim ve sıfat ispat ederler. İsim ve sıfatların zikri *Buhârî* ve *Müslim*'de de gelmiştir. Mezkûr hadiste, adama her namazda İhlâs Sûresi'ni okumasının sırrı ve sebebi sorulduğunda, o şöyle demiştir: "Çünkü bu Rahmân'ın sıfatlarıdır".

İbn Abbas'ın *(radıyallâhu anhumâ)* Abdurrezzâk'ın *Musannef*'inde gelen hadisinde de o, sıfat ile ilgili hadisi işitince bunun Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den geldiğini bildi. Bu, İbn Hacer *(rahimehullâh)*'ın iddia ettiği gibi "İsimlerin zikri Kur'an'da gelmiştir, sıfatların zikri ise ne Kur'an'da ne de Sünnet'te geçmemiştir." iddiası doğru değildir. Çünkü sıfatların zikri hem Sünnet'te hem de sahâbîlerin dillerinde vârid olmuştur.

Sünnet'e gelince hem *Buhârî* hem de *Müslim*'de hadisler vardır. Sahâbîlerden ise en sahîh rivayet Abdurrezzâk'ın Abdullah bin Tâvûs'tan o da Abdullah bin Abbas'tan gelen rivayettir. Bu rivayet açıkça sıfatlarını zikrinin sahâbîlerin dilinde vârid olduğuna delâlet eder. İsim ve sıfat lafızları; Kitâb ve Sünnet'te zikredilmiş şer'î iki lafızdır. Ehl-i Sünnet bunlara iman eder ve Allah *(celle celâluhû)*'nun kendi zâtı için ispat

8. A'râf, 180.

ettiği isim ve sıfatların ta'tîlsiz, temsîlsiz ve tenzîh ile sabit olduğuna dair deliller sunarlar. Çünkü Allah *(celle celâluhû)*'nun ne zâtında ne sıfatlarında ne de fiillerinde bir benzeri yoktur. O, işiten ve görendir.

İbn Kayyim *(rahimehullâh)* *en-Nûniyye*'sinde Ehl-i Sünnet'in akidesini nazmetmiştir:

لسنا نشبه وصفه بصفاتنا ... إن المشبه عابد الأوثان

كلا ولا نخليه من أوصافه ... إن المعطل عابد البهتان

من مثل الله العظيم بخلقه ... فهو النسيب لمشرك نصراني

أو عطل الرحمن من أوصافه ... فهو الكفور وليس ذا إيمان

Biz O'nun sıfatlarını kendi sıfatlarımıza benzetmeyiz,

Muhakkak ki Müşebbihe putlara tapandır.

Hayır! O'nu sıfatlarından da arındırmayız,

Muhakkak ki Muattıla bir yokluğa tapandır.

Her kim Azîm olan Rahmân'ı yarattıklarına benzetirse,

O kimse Hristiyan müşriklere benzemiştir.

Ya da Rahmân'ı sıfatlarından da arındıracak olursa,

O, imansız ve kâfirdir.[9]

Bizlerin, Şeyhulislâm *(rahimehullâh)*'ın zikrettiklerinin tafsilatına başlamadan önce şunu anlaması gerekir: Şeyh mukaddimeyi kısaca zikretmiştir. Sonra da tafsilata başlamıştır. Bu sebeple, Şeyhin mücmel zikrettiği yerde biz de mücmel zikredeceğiz, tafsilatlı zikrettiği yerde biz de tafsilatlı zikredeceğiz ki şerh daha anlaşılır daha faydalı olsun.

9. Bk. *en-Nûniyye*, s. 202.

Anlamamız gereken şeylerin ilki: İsimler türemiş mânaları ve delâletleri olan kelimelerdir. İbn Kayyim *en-Nûniyye*'sinde bu mânaya işaret ediyor:

أَسماؤُهُ أَوْصافُ مَدْحٍ كُلّها ... مُشْتَقَّةٌ قَدْ حُمِّلَتْ لِمَعانِ

O'nun isimlerinin hepsi övgü sıfatlarıdır. Türemiş mânalar taşırlar.[10]

"Allah, işitme sıfatı olmadan Semî'dir ve O, ilim sıfatı olmadan Alîm'dir" diyen Mu'tezile'nin hilâfına. Aynı şekilde "Bizler Allah'ın kendi zâtı için ispat ettiği şeyleri ispat ederiz, ancak geldiği gibi söyler geçeriz" diyen Mufavvıda'nın da hilâfına. Onlar, sıfatları geldiği mânalarla söyleyip geçmiyorlar. Onlar, Allah için sıfatların sadece lafızlarını ispat ediyorlar.

Meselâ "Allah'ın *es-Semî'* ismi *es-sem'* (السَّمْع) kökünden türemiştir" demezler. Âlimler onların bu konuda Muattıla'dan daha şerli olduğunu söylerler. Çünkü onlar bu konuda zanlar ifade eden cümleler kullanıyorlar. Ehli Sünnet ise tekyîf ve temsîl olmadan hem lafzı hem de mânayı ispat ederler. Nuaym bin Hammâd *(rahimehullâh)*'ın dediği gibi: "Kim, Allah'ı yarattıklarına benzetirse kâfir olur. Kim de Allah *(celle celâluhû)*'nun kendi zâtı için ispat ettiği şeyleri nefyederse Allah'ı ma'dûma benzetmiş olur." Bundan dolayı âlimler Muattıla'nın kalbinde Müşebbihelik olduğunu fark edince, çünkü onlar Kur'an'ın deliliyle mütevâtir olarak Allah *(celle celâluhû)* için duyma, görme sabit olmuştur, derler. "Şayet biz bunları Allah için ispat edecek olsak Allah'ı mahlukâtına benzetmiş oluruz. Bundan dolayı biz bu sıfatları Allah *(celle celâluhû)* için ispat etmeyiz" diyorlar. Bunu yapmakla kendisinden kaçtıkları şeyden daha kötüsüne düşmüş oldular. Çünkü onlar "Allah; gören, duyan, razı olan, gazaba gelen değildir" dediklerinde Allah'ı câmid ve ma'dûm olan bir şeylerin yerine koymuşlar oldular. Bundan dolayıdır ki İbrâhim *(aleyhisselâm)* babasına şöyle diyordu:

10. Bk. İbn Kayyim, *en-Nûniyye*, s. 216.

يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا

"Ey babacığım! Niye işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan bir şeye kulluk yapıyorsun?"[11] Âzer kâfir olduğu halde "Senin de Rabbin görmüyor, işitmiyor" demedi.

Âzer müşrik olduğu halde Allah *(celle celâluhû)*'nun Semî' ve Basîr olduğuna iman ediyordu. Şayet böyle olmamış olsaydı İbrâhim *(aleyhisselâm)*'ın bu cümlesinin bir mânası olmazdı. Müşrikler de İbrâhim *(aleyhisselâm)*'ın babasına ilahının görüp, işitmediğini söyleyerek davet ettiğinde ona itiraz ederlerdi. Bu gibi şeyler peygamberlerin üzerine icmâ ettiği şeylerdir. Bundan dolayıdır ki Hammâd bin Zeyd Cehmiyye'den biri ile münazara ettiğinde ona şöyle dedi: Senin evinde hurma var mı? Adam "evet" dedi. Peki kökü var mı? Adam "hayır" dedi. Peki dalları ve meyveleri var mı? Adam yine "hayır" dedi. Hammâd, o zaman o hurma ağacı değil, ona hurma da denilmez, dedi. Aynı şekilde biz de size diyoruz ki: Sizin bir rabbiniz var mı? Siz "Evet" diyorsunuz. Duyuyor mu? "Hayır" diyorsunuz. İşitiyor mu? "Hayır." Razı oluyor mu? "Hayır." Nüzûl ediyor mu? "Hayır." Diyorsunuz. Öyleyse sizin bir rabbiniz yok, demektir.

Cehmiyye de böyledir. Onlara "Sizin bir rabbiniz var mı?" denildi, "Evet" dediler. Peki "İşitiyor mu? Denildi. "Hayır" dediler. "Görüyor mu?" Denildi. "Hayır" dediler. "Nüzûl ediyor mu?" Denildi. "Hayır" dediler. O zaman sizin nasıl bir rabbiniz olur? Çünkü görmeyen, duymayan, razı olmayan, kızmayan rab olmaz. Bundan dolayı Ehl-i Sünnet, Allah *(celle celâluhû)*'nun kullarına benzemeyip ve onlara denk olmadığına inanarak bu sıfatları Allah *(celle celâluhû)* için ispat ederler.

Allah *(celle celâluhû)*'nun mahlukâtına isim ve sıfatlarında benzeşmesi mâna cihetinden değildir. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* kendi zâtını Semî' (işiten) diye vasfettiği gibi mahlukâtını da bununla vasfetmiştir. Ancak Allah *(celle celâluhû)*'nun Semî' sıfatı mahlukâtın semî' sıfatı ile aynı değil-

11. Meryem, 42.

dir. Çünkü biri Yaratan diğeri yaratılandır. Allah *(celle celâluhû)* kendi zâtı hakkında; لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ **"O'nun bir benzeri yoktur."**[12] buyurmaktadır.

Mahlukâtın dönüşü Allah'adır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

"O'nun zâtı hariç her şey helâk (yok) olucudur."[13]

وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

"Yeryüzünde bulunan her şey fânidir. Bâki olan sadece azamet ve izzet sahibi Rabbinin zâtıdır."[14]

Şeyh İbn Teymiye *Vâsitıyye Akîdesi*'nde şöyle demişti: "وَهُوَ سُبْحَانَهُ قَدْ جَمَعَ فِيمَا وَصَفَ وَسَمَّى بِهِ نَفْسَهُ بَيْنَ: النَّفْيِ وَالْإِثْبَاتِ/**Allah** *(celle celâluhû)* **kendisini vasfettiğinde, kendisine verdiği isimlerde hem nefyi hem de ispatı bir arada zikretmiştir."** Bu, peygamberlerin *(aleyhimusselâm)* yoldur. Onlar da nefy ve ispatı cemederler. Nefyi mücmel olarak getirirler. İspatı ise mufassal (geniş) şekilde getirirler. Şeyh İbn Teymiye bunu *Tedmuriyye* kitabında şerh etmiştir. Peygamberler bu konuda Rablerinin Kitâbı'na tâbi olmuşlardır. Çünkü Rableri nefyi mücmel, ispatı ise mufassal olarak zikretmiştir. O zaman Ehl-i Sünnet'in, peygamberlerinin yolundan ayrılma gibi bir durumları yoktur. Çünkü peygamberlerin yolundan ayrılıp onlara itirazda bulunan açık bir sapıklığa düşmüştür. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen şeylere muhalif görüşlere dayanan kitaplarını "Temiz sayfa", "Fikrî ve Aklî" kitaplar diye isimlendiren bir kısım insanların selefin yolundan ayrılmaya gayret etmeleri doğru yoldan sapmadır. Onların sapmaları gerçek bir sapmadır. Çünkü onların sapmaları sadece dinlerinde değil aynı zamanda akıl ve fikirlerinde de vardır. Çünkü onlar nefislerine "Akıl ehli", kitaplarını da "Fikrî kitaplar" diye isimlendirirler. Hakikatte ise onların fikirle herhangi bir alakaları yoktur. Çünkü sahîh fikir sahîh nakle ters

12. Şûrâ, 11.

13. Kasas, 88.

14. Rahmân, 27.

düşmez. Bu da onların akıllarının fâsid ve karışık olduğuna delâlet eder. Onlarda akıl diye bir şey yoktur. Bu, bütün fikrî kitaplara savaş açtığımız mânasına gelmez. Çünkü bunların bir kısmı Kur'an ve Sünnet'e dayanır. Ancak düşman, bunları fikrî kitaplar diye isimlendirmiştir. Ben Câbir gibilerinin kitaplarından bahsediyorum. Bu gibi kitaplar nakilden sıyrılıp akla davet eden kitaplardır. Günümüzde bunlara akılcı ve çağdaş deniyor.

Şeyhin " فَإِنَّهُ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ / **Bu sırât-ı müstekîmdir"** cümlesindeki "Sırât'' inne'nin haberidir. صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ **"Kendisine nimet verdiklerinin yoluna (ilet)"**[15] âyetinde geçen **"Sırât"** ise bedeldir. Merfû'un bedeli de merfû'dur. Aynı zamanda Mü'minlerin Namazda Fâtiha Sûresi okuduklarında; اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ * صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ **"Bizi doğru yola ilet. Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yolu-na..."** yani kendilerine nimet verdiğin peygamberlerin, sıddîkların, şehitlerin ve sâlihlerin yoluna ilet. Onlar ne güzel dostlardır.

Kul bir an bile Rabbinden ihtiyaçsız kalamaz. O her zaman Rabbinden kendisini doğru yola iletmesini istemeye muhtaçtır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in gece namazlarında yaptığı dualardan biri de şudur:

اهْدِنِي لِمَا اخْتُلِفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

"İzninle kendisi hakkında ihtilâf edilen Hakk'a beni ilet. Dilediğini doğru yola ileten sensin."[16] Bu duayı yapmak meseleler karışıp daha da içinden akıl almaz hale geldiğinde önem kazanır. Allah *(celle celâluhû)*'dan bizi kendisi hakkında ihtilâf edilen meselelerde hakka ulaştırmasını dileriz.

15. Fâtiha, 7.

16. Müslim, 770.

{الْإِيْمَانُ بِمَا وَصَفَ اللهُ بِهِ نَفْسَهُ فِي كِتَابِهِ}

ALLAH'IN KİTÂBI'NDA KENDİSİNİ VASFETTİKLERİNE İMAN

وَقَدْ دَخَلَ فِي هَذِهِ الْجُمْلَةِ: مَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ فِي «سُورَةِ الْإِخْلَاصِ» الَّتِي تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ. حَيْثُ يَقُولُ: {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ • اللَّهُ الصَّمَدُ • لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ • وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ} [الإخلاص: ١ - ٤] .

وَمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ فِي أَعْظَمِ آيَةٍ فِي كِتَابِهِ. حَيْثُ يَقُولُ: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ} [البقرة: ٢٥٥] .

* * * *

Kur'an'ı Kerîm'in üçte birine denk düşen İhlâs Sûresi'nde Yüce Allah'ın kendi zâtına dair belirttiği vasıfları da bu çerçevededir. Allah *(celle celâluhû)* **bu sûrede şöyle buyurmaktadır:**

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ * اللَّهُ الصَّمَدُ * لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ * وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ *

"De ki; O Allah'tır tektir. Allah'tır Samed'dir. Doğurmamıştır, doğurulmamıştır. Kimse de O'nun dengi değildir." *(İhlâs, 1-4)*

Kitabında yer alan en büyük âyette kendisini vasfetmesi de bu kapsamdadır. Çünkü O şöyle buyuruyor:

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا

يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

"Allah; O'ndan başka ilah olmayan, diri olan ve yarattıklarını koruyup idare edendir. O'nu ne uyku ne de uyuklama tutar. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O'nun izni olmadan katında kim şefaatçi olabilir? Allah kullarının önlerindekini ve arkalarındakini bilir. Onlar ise, Allah'ın dilediği dışında O'nun ilminden hiçbir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kuşatmıştır. Yeri ve göğü koruyup, gözetmek O'na ağır gelmez. O çok yücedir, pek büyüktür." ***(Bakara, 255)***

ŞERH:

Şeyh *(rahimehullâh)* İhlâs Sûresi ve onda gelen nefy ve ispattan bahsetmeye başladı. İhlâs Sûresi Kur'an'ın üçte birine denktir. O'nun Kur'an'ın üçte birine denk gelmesi icmâ konusudur. Çünkü bu konuda mütevâtir hadis vârid olmuştur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ

"Nefsimi elinde bulundurana yemin olsun ki o, Kur'an'ın üçte birine denktir."[17] Kimisi, sevap olarak Kur'an'ın üçte birine denktir, demiş; kimisi de Kur'an dördüncüsü olmayan üç şeyden meydana gelmiştir, demişlerdir. Bunlar Tevhid, hükümler ve kıssalardır. İhlâs Sûresi ise tevhidin her çeşidini kapsıyor ve bu açıdan Kur'an'ın üçte birine denktir, demişlerdir. Allah *(celle celâluhû)*'nun; قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ **"De ki; O Allah tektir."** cümlesinde Rubûbiyet tevhidi vardır. Çünkü onda Allah'ın varlığının ikrarı vardır. Çünkü aynı zamanda bu cümlede Ulûhiyet tevhidi de vardır. İsim ve sıfat tevhidi de vardır. Çünkü o Allah *(celle celâluhû)*'nun **"Allâh"** ismini ispat etmiştir. Bu da Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarının ispatıdır. Bu da senin Allah'ı birlemeni gerektirir. Çünkü Allah lafzı e-le-he (ألـه) ye'-le-hu (يألـه) bir de a-be-de (عبـد) ye'-bu-du (يعبـد) kö-

17. Buhârî, 5013; Müslim, 811.

kündendir. Yani Allah; kendisine ta'zîm, saygı ve muhabbetten dolayı ibadet edilen, ilah edinilendir.

"اللَّهُ الصَّمَدُ/Allah es-Samed'dir." **Es-Samed** Allah *(celle celâluhû)*'nun isimlerindendir. Bu âyette Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarının ispatı vardır. *Samed* kelimesinin mânası hakkında söylenen en doğru mâna; liderliğinde kemale ermiş, ya da mahlukâtın, ihtiyaçlarında kendisine muhtaç olduğudur.

"لَمْ يَلِدْ/Doğurmadı" bu nefiydir. **"وَلَمْ يُولَدْ/Doğurulmadı."** Bu da Allah *(celle celâluhû)*'yu tenzihtir. **"وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ/O'nun hiçbir dengi yoktur."** Yani misli, benzeri, dengi ne beşerden ne de bir başka mahlukâttan yoktur. Mutlak olarak O'nun bir dengi yoktur.

Allah *(celle celâluhû)* buyuruyor ki:

مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذًا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ

"Allah evlat edinmemiştir; O'nunla beraber hiçbir ilâh da yoktur. Aksi takdirde her ilâh kendi yarattığını sevk ve idare eder ve bir gün mutlaka onlardan biri diğerine galip gelirdi. Allah, onların yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir."[18]

Sonra Şeyh dedi ki: **"وَمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ فِي أَعْظَمِ آيَةٍ فِي كِتَابِهِ/Allah** *(celle celâluhû)*'**nun kendisini vasıflandırdığı Kur'an'daki en büyük âyet hangisidir?"** Bu, Âyetu'l-Kursî'dir. Bu konudaki hadisler sahîhtir. Ayetu'l-Kursî Allah'ın Kitâbı'ndaki en büyük âyettir. Onda tevhide ve Allah'ın azametine delâlet vardır. Bilakis bu sûredeki bütün âyetler, bütün, harfler Allah'ın tevhidine delâlet eder. Bütün kelimeler Allah'ın azametine ve birliğine delâlet eder. Allah *(celle celâluhû)*'nun; **"اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ/Allah; O'ndan başka ilah yoktur. O, el-Hayy ve el-Kayyûm'dur."** cümlesinin tümü tevhiddir. **"اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ/Allah; O'ndan başka ilah yoktur..."** Buradaki nefiy, Allah'tan başka ibadet edilen ilahların hepsini kapsar. Her kim ibadeti Allah'tan başkasına yapacak

18. Mu'minûn, 91.

olur ise o kâfir, müşrik olur. Müslümanlardan çoğu bu âyeti, sûreyi ezberleyip okuyorlar, ancak okuyup da mânasını ve hakikatini anlamayanlar, anlayanlardan daha çoktur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyuruyor ki:

مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَمْ يَمْنَعْهُ مِنْ دُخُولِ الْجَنَّةِ إِلَّا أَنْ يَمُوتَ

"Her kim her namazdan sonra Âyetu'l-Kursî'yi okur ise onun cennete girmesine ölümden başka engel olacak bir şey yoktur."[19] Hadisi Nesâî *"Gece ve Gündüz Amelleri"* kitabında rivayet etmiştir. Hadisin; Humeyrî, onun el-Hânî'den, onun da Ebû Umâme'den yoluyla gelen senedi sahîhtir.

"Allah'tan başka ilah yoktur" dediği halde kabirleri tavaf edip Allah'tan başkasına dua edenler vardır.

Sizler, üç gün Irak Kerbela'da Âşûrâ gününü kutlayıp, Hz. Hüseyin'in ya da kendilerine göre yüce olan zâtların kabirlerinin başında Allah'tan başka dua edenleri gördünüz. Bu zâtlar hakikaten büyük zâtlar olabilir. Fakat onlar Allah'tan başkasına dua ediyorlar. Bunlar putperest müşriklerdir. Çünkü onlar Allah'tan başkasına dua edip onlardan yardım, istikrar ve beldelerinde emniyetin olmasını istiyorlar. Onlar **"Allah'tan başka ilah yoktur"** diyorlar, ancak bu cümlenin mânasını bilmiyorlar.

"الْحَيُّ الْقَيُّومُ/O, diri ve yarattıklarını koruyup, kollayandır." El-Hayy ve el-Kayyûm Allah *(celle celâluhû)*'nun isimlerinden iki isimdir.

"الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ / O, Hayy ve Kayyûm'dur. O'nu ne uyuklama ne de uyku tutmaz. Yerde ve gökte olanların hepsi O'nundur. O'nun izni olmadan O'nun katında kim şefaat edebilir?". O'nun izni olmadan O'nun katında kimse şefaatçi olamaz. Şefaat iki şeyle helâl olur; Birincisi: Allah *(celle celâluhû)*'nun şefaatçiye izin vermesi; İkincisi: Şefaat edilenden

19. Nesâî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, 100.

razı olması. Allah *(celle celâluhû)*, kendisine bid'atin karışmadığı, yalnız kendi rızası olan fiil ve sözlerden razı olur.

"يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ/Onların önlerindeki bilir." Burada Allah *(celle celâluhû)* hakkında "İlim" sıfatı kullanılmıştır.

وهو العليم أحاط علمًا بالذي

في الكون من سر ومن إعلان

وبكل شيء علمه سبحانه

هو العليم وليس ذا نسياني

O, ilmi ile bu alemdeki gizli ve açık her şeyi kuşatandır.

O, her şeyi bilmesi ile Alîm'dir. O, unutan değildir.[20]

"وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ/Onlar Allah'ın dilediği dışında O'nun ilminden bir şey kavrayamazlar." Yani Allah *(celle celâluhû)*'nun onlara öğrettikleri dışında bir şey kavrayamazlar.

"وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ/O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kuşatmıştır." İbn Abbas *(radıyallâhu anhu)* "Kürsü; iki kademin yeridir" demiştir. Bunu Dârimî; Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun olarak rivayet etmiştir.

"وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا/(Yeri ve göğü) Koruyup, gözetmek O'na ağır gelmez." Yani: çok ve ağır gelmez.

"وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ/O, çok yüce ve pek büyüktür." Bu cümlede Allah *(celle celâluhû)*'nun isimlerinin ve sıfatlarının ispatı vardır.

20. Bk. *en-Nûniyye*, s. 204.

أَسماؤُهُ أَوْصافُ مَدْحٍ كُلّها ... مُشْتَقَّةٌ قَدْ حُمِّلَتْ لِمَعانِ

O'nun isim ve sıfatları; övgü lafızlarıdır.

Her biri ayrı mâna taşıyan köklerden türemişlerdir.[21]

Bundan dolayı kim bu âyeti gece okuyacak olursa onunla birlikte bir muhafız olur ve sabaha kadar ona şeytan yaklaşamaz. Buhârî bunu muallak hadis olarak rivayet etmiştir. Nesâî ise sahîh bir senedle gece okunmasına teşvik ederek, okuyanın korunacağını ve şeytanın kendisine yaklaşamayacağını rivayet etmiştir.

Şeyhulislâm İbn Teymiye bu kısa akâid kitabında Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarına delâlet eden âyetleri sunmaya ve zikretmeye başladı. Şeyh *(rahimehullâh)*, Allah *(celle celâluhû)*'nun sıfatlarının ispatı konusunda birçok âyet zikretmiştir. Her bir sıfatın delili olarak bazen üç, bazen dört, bazen beş âyet zikretmiştir. Bazen bunu azaltıp bazen de çoğaltmıştır. Şeyh, delil olarak ilk önce âyetleri zikretmiş, ardından bunu hadislerle desteklemiştir. Bunu, Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'in akîdesinin, iki vahiy olan Kur'an ve Sünnet'e dayandığını ve onların Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarını bu iki delil ile ispat ettiklerini beyan etmek için yapmıştır. Bunu, akıllarına ya da güzel gördükleri şeylere dayanarak yapmadıklarını beyan etmiştir. Bundan dolayı Şeyh İbn Teymiye, Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarını ispat etme konusunda akla dayanılmayacağında Sünnet'in ittifakını bildirmiştir. Her ne kadar Eş'arîler ve diğerler gibi bid'at ehlinden bazıları bu konuda akla dayanıp itimat edilmesini caiz görse de, Ehl-i Sünnet bu konunun Kur'an ve Sünnet'e dayalı olduğunu yani tevkîfî olduğunu söylemiştir. Ve Şeyh *(rahimehullâh)* *Alîm* ismi ve *İlim* sıfatının ispatı ile işe başlamıştır.

Bu konudaki kaide; her isimden bir sıfatın türemesidir: Kendisinden sıfat türemeyen isim yoktur. Ne kadar isim varsa muhakkak ondan sıfat da türemiştir. Allah *(celle celâluhû)*'nun "Alîm" isminden "İlim" sıfatı türemiştir. İbn Kayyim *(rahimehullâh)* *en-Nûniyye*'sinde şöyle der:

21. Bk. *en-Nûniyye*, s. 216.

أَسماؤُهُ أَوْصافُ مَدْحٍ كُلّها ... مُشْتَقَّةٌ قَدْ حُمِّلَتْ لِمَعانِ

O'nun isim ve sıfatları; övgü lafızlarıdır.

Her biri ayrı mâna taşıyan köklerden türemişlerdir.

Şeyh'in "أسماؤه أوصاف مدح كلها/İsimleri övgü sıfatlarıdır" cümlesinin mânası: Herhangi bir lafız şayet övgü sıfatı değil ise o Allah *(celle celâluhû)*'nun ismi değildir. Şu meşhur hadiste olduğu gibi: إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ *"Muhakkak ki Allah, muse'irdir (fiyatları tayin edendir)."*[22] Bu lafız medh ve övgü lafızlarından olmadığından Allah *(celle celâluhû)*'nun isimlerinden değildir.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: إِنَّ اللهَ هُوَ الدَّهْرُ *"Muhakkak ki Allah, dehr'dir (zamandır)."*[23] Burada geçen *"Dehr"* kelimesi Allah *(celle celâluhû)*'nun isimlerinden değildir. Çünkü bir lafzın O'nun isimlerinden olabilmesi için övgü sıfatlarından olması gerekir. Bu mânayı İbn Kayyim zikretmiştir: "أسماؤه أوصاف مدح كلها مشتقة/O'nun isimleri övgü sıfatlarıdır... Hepsi türemiştir." Hepsinden sıfat türemesi gerekir.

Şeyh'in "قَدْ حُمِّلَتْ لِمَعانٍ/Mânalar taşır" cümlesi Mu'tezile ve Mufavvıda'ya reddiyedir. Çünkü Mu'tezile, "İşitme (sem') sıfatı olmayan Semî'dir" derler. O zaman bu isimlerin bir mânası olmayacaktır. Mufavvıda ise "Biz bu lafızları hakikatlerini ispat etmeden, geldiği gibi zâhirleri üzere kullanırız" derler.

22. Ebû Dâvûd, 3451; Tirmizî, 1314.

23. Buhârî, 6182; Müslim, 2246. Bu lafzın mânası hakkında Şuayb el-Arnaût şunu nakletmiştir: "ed-Dâvûdî dedi ki: إِنَّ اللهَ هُوَ الدَّهْرُ *"Muhakkak ki Allah, dehr'dir (zamandır)."* hadisinin mânası: Allah; zamanın yaratıcısı, sahibi ve onun müdebbiridir (düzenleyenidir), demektir." Bk. *Müsnedu Ahmed*, 12/488, (Şuayb el-Arnaût Tahkîki). **(Editör)**

İLİM SIFATI

وَقَوْلُهُ سُبْحَانَهُ: {هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ} [الحديد: ٣] .

وَقَوْلُهُ سُبْحَانَهُ: {وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ} [الفرقان: ٥٨]

وَقَوْلُهُ سُبْحَانَه: {وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ} [التحريم: ٢] .

{وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ} {سبأ: ١}

{يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا} [سبأ: ٢] .

{وَعِندَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ} [الأنعام: ٥٩] .

{وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ} [فاطر: ١١] .

وَقَوْلُهُ: {لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا} [الطلاق: ١٢] .

* * * *

Allah *(celle celâluhû)*’**nun şu âyetleri:**

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

“O hem el-Evvel’dir, hem el-Âhir’dir, hem ez-Zâhir’dir, hem el-Bâtın’dır. O her şeyi en iyi bilendir.”[24]

24. Hadîd, 3.

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ

"Asla ölmeyen, el-Hayy olana tevekkül et."[25]

وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

"O el-Alîm, el-Hakîm olandır."[26]

وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ

"O el-Hakîm, el-Habîr (her şeyden haberdar) olandır."[27]

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا

"Yere gireni, ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir."[28]

وَعِندَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ

"Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı O bilir. Hiçbir yaprak düşmesin ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru yoktur ki apaçık bir kitapta olmasın."[29]

وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ

"O'nun ilmi dışında hiçbir dişi ne gebe kalır ne de doğurur."[30]

---

25. Furkân, 58.
26. Tahrîm, 2.
27. Sebe', 1.
28. Sebe', 2.
29. En'âm, 59.
30. Fussilet, 47.

لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

"Allah'ın her şeye kadîr olduğunu ve muhakkak Allah'ın ilmi ile her şeyi kuşatmış olduğunu bilesiniz diye."[31]

ŞERH:

Müellif *(rahimehullâh)* ; هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ **"O hem el-Evvel'dir, hem el-Âhir'dir, hem ez-Zâhir'dir, hem el-Bâtın'dır. O her şeyi en iyi bilendir."**[32] âyetini burada zikretti.

I. Allah Teâlâ'nın "O; Evvel'dir, Âhir'dir, Zâhir'dir ve Bâtın'dır. O her şeyi bilendir." Kavlinin Beyânı:

"هُوَ الْأَوَّلُ/O, el-Evvel'dir." Bu âyeti Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den daha kapsayıcı ve belîğ bir şekilde kimse tefsir edemez. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* *Sahîh-i Müslim*'de geçen sahîh bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ

"Evvel olan Sensin, çünkü Senden önce hiçbir şey yoktur. Âhir olan da Sensin, çünkü Senden sonra da hiçbir şey yoktur. Zâhir olan Sensin, çünkü Senden üstün hiçbir şey yoktur. Bâtın olan Sensin, çünkü Senden daha bâtın olan bir şey yoktur."[33] Bu hadis Müslim'in *Sahîh*'inde geçmektedir.

Bunların hepsi Yüce Allah'ın isimlerindendir. Bizler Allah *(celle celâluhû)*'nun el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın isimlerini ispat ederiz.

"وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ/O her şeyi bilendir." *İlim* sıfatını Allah *(celle celâluhû)* için ispat ederiz. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat bunları teşbîh, temsîl ve

31. Talâk, 12.

32. Hadîd, 3.

33. Müslim, 2713.

ta'tîl olmaksızın ispat eder. Çünkü Yüce Allah'ın ne zâtında, ne sıfatlarında ne de fiillerinde bir benzeri yoktur. O *(subhânehû ve teâlâ)* gören ve işitendir.

İbn Kayyim *en-Nûniyye*'sinde şöyle der:

وهو العليم أحاط علمًا بالذي

في الكون من سر ومن إعلان

وبكل شيء علمه سبحانه

هو العليم وليس ذا نسيان

O, bu alemdeki açık ve gizli olanı ilmi ile kuşatan el-Alîm'dir.

O, her şeyi bilmesi ile el-Alîm'dir. O, unutan değildir.[34]

Eş'arîler ilim sıfatını ispat etme konusunda Ehl-i Sünnet ile ortaktırlar. Çünkü onlar Allah *(celle celâluhû)* için yedi sıfat ispat ederler. Bunlardan biri de "İlim" sıfatıdır. Ben defalarca Eş'arîler'in bu sıfatları ispat etmelerinin Ehl-i Sünnet'in ispat etmesi gibi olmadığını tekrar ettim. Çünkü onlar bu yedi sıfatı şayet Ehl-i Sünnet gibi ispat etmiş olsaydılar diğer sıfatları da ispat etmek zorunda kalırlardı. Çünkü onların yedi sıfatı ispat etmek zorunda bırakan delillerin aynısı diğer sıfatları da ispat etmeye delil olur. Çünkü onların yedi sıfatı ispat etmek için delil olarak aldıkları şeyler bizim onların aleyhine delil getirdiğimiz şeylerdir.

Şeyh *(rahimehullâh)* Allah Teâlâ'nın sıfatlarını ispat etmek için birçok âyet zikretmiştir. Diğer sıfatların ispatı içinde bazen üç, bazen dört, bazen beş âyet zikrediyor. Bazen çoğaltıp, bazen azaltıyor. Âyetleri zikrettikten sonra bu konuyla alakalı hadisleri de zikrediyor ki Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in isim ve sıfatlar konusundaki akîdelerinin iki vahiy olan Kur'an ve Sünnet'e dayandığını, mücerred akla dayanmadığını beyan etmeye çalışıyor. Bundan dolayı Şeyh İbn Teymiyye Ehl-i Sünnet'ten isim ve sıfatların ispatı konusunda aklın yeri olmadığına dair

34. Bk. *en-Nûniyye*, s. 204.

ittifak nakletmiştir. Her ne kadar Eş'arîler ve diğerleri gibi bazı bid'at ehli olanlar akla dayanmayı câiz görseler de Ehl-i Sünnet, isim ve sıfatlar konusunda aklı delil almayı câiz görmez. Bu konunun Kur'an ve Sünnet'e bağlı (tevkîfî) olduğunu söyler. Şeyh burada "el-Alîm" ismi ve "İlim" sıfatının ispatını ele almıştır.

II. Allah Teâlâ'nın; "Asla ölmeyen, el-Hayy olana tevekkül et." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû')*nun **"وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ/Asla ölmeyecek el-Hayy olana tevekkül et"**[35] kavli. Bizler Allah *(celle celâluhû)*'nun "el-Hayy" sıfatını ispat ederiz. Bunun gerekçesi; Allah *(celle celâluhû)*'nun işiten (semî'), gören (basîr) ve alîm olmasıdır. Çünkü bu âlemi evirip-çeviren (el-Müdebbir), onda tasarrufta bulunan ve el-Alîm ve el-Hakîm olan O'dur. O, el-Hakîm (sonsuz hikmet sahibi) ve el-Habîr (her şeyden haberdar) olandır. Bunların hepsi, Allah *(celle celâluhû)*'nun isim sıfatlarının ispatını ifade eder.

Allah *(celle celâluhû)*'nun isimlerinden olan *el-Hakîm* isminin mânası nedir?

Bizlerin Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarını anlamamız ve bunları tefekkür etmemiz gerekir. Çünkü bu bizlerin imanının artmasına ve haşyetinin çoğalmasına sebep olur. Hakîm demek; her şeyi yerli yerine koyan demektir. el-Hakîm; yani kendisinden hiçbir şeyin gizli kalmadığı ve her şeyi hikmetle yerine koyan demektir. O, hikmet ile yaratan, yapandır. *Habîr* ise; işlerin iç yüzünü bilen demektir.

"وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ/Gaybın anahtarları O'nun katındadır. O'ndan başkası gaybı bilemez"[36] âyetinde de "İlim" sıfatının ispatı vardır. Buradaki ilimden maksat Allah'tan başkasının bilmediği mutlak ilimdir. Çünkü insanoğlunun ilmi nisbî ilimdir.

---

35. Furkân, 58.

36. En'âm, 59.

قُلْ لِلَّذِي يَدَّعِي فِي الْعِلْمِ فَلَسَفَة

حَفِظْتَ شَيْئًا وَغَابَتْ عَنْكَ أَشْيَاء

İlimde felsefe iddia edene de ki;

Sen bir şey ezberledin ancak senden gizli kalan çok şey var.

Bu bahsettiğimiz bazı şer'î ilimler de böyledir. Çünkü bir şahsın bütün şer'î ilimleri ihâta edip, kavraması mümkün değildir. Durum böyleyken diğer bütün ilimleri nasıl kavrasın? Şayet o bir ilim ezberlemiş ise birçok ilim ondan gizli kalmıştır. Aynı zamanda onun bu âlemde olandan ve toplumda nelerin câri olduğundan haberi yoktur. Ancak bir anda milyonlarca hatta milyarlarca insan kendi ihtiyaçlarını farklı dillerde O'ndan *(subhânehû ve teâlâ)* istediği halde O, ne bir sesi ne de bir dili karıştırmaz. Kimin hangi dille ne istediğini bilir. O *(celle ve alâ)*, bundan daha büyük şeyleri de bilir. İşte hakikaten ibadet edilen İlâh budur. Ondan dolayı İbrâhim *(aleyhisselâm)* müşrik olan babasına karşı:

يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا

"Ey babacığım! Niye işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan bir şeye kulluk yapıyorsun?"[37] diyerek delil getirdi. Onun babası "Senin de Rabbin görmüyor, işitmiyor" demedi. Bilakis boyun eğdi.

Allah Teâlâ işitip, görendir:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"O'nun bir benzeri yoktur. O, es-Semî'dir, el-Basîr'dir."[38]

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُو

37. Meryem, 42.

38. Şûrâ, 11.

"Gaybın anahtarları O'nun katındadır. O'ndan başkası gaybı bilemez."[39]

Bu âyette de Allah *(celle celâluhû)* için "İlim" sıfatının ispatı vardır:

فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

"Artık Allah'a benzetmeler yapmaya kalkmayın. Çünkü Allah bilir, siz bilemezsiniz."[40]

Kur'an'ın hepsi; Fâtiha'dan sonuna kadar tevhidi karar kılmakla doludur. Bazı durumlarda direkt, bazen zımnen, bazen de lüzûmî yolla bunu yapar.

39. En'âm, 59.

40. Nahl, 74.

RIZIK VE KUVVET SIFATLARI

وَقَوْلُهُ: {إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ} [الذاريات: ٥٨] .

* * * *

"Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir (el-Metîn)."[41]

ŞERH:

Burada Şeyh *(rahimehullâh)*'ın, Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarının ispatına delâlet eden âyetleri serdettiğini görüyoruz. Bunu Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in isim ve sıfatları ispat etme konusunda Kur'an ve Sünnet'e dayandığını açıklayıp, beyan etmek için yapıyor. Onlar bu konuda akıl ve anlayışlardan herhangi bir şeyi delil olarak getirmezler ve onlar bu âyet ve hadisleri sahâbenin *(radıyallâhu anhum)* anladığı gibi anlarlar. Çünkü Kur'an'ın nüzûlüne şahit olup Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile birlikte yaşayan onlardı. Onun için onların anlayışı herkesten daha doğrudur.

I. Allah Teâlâ'nın "Şüphesiz Allah çokça rızık verendir, kuvvet sahibi el-Metîn'dir." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ **"Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir."** âyetinde O'nun "er-Rezzâk" ismini ispatı vardır. Yani çokça rızık veren demektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: إِنَّ هَذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِنْ نَفَادٍ **"İşte bu bizim hiç tükenmeyecek rızkımızdır."**[42]

Allah *(celle celâluhû)* kullarından dilediklerini rızıklandırır. Sevdiğine de, sevmediğine de dünyalık verir. Allah *(celle celâluhû)*'nun birine dünyalık vermesi, onu sevdiği anlamına gelmez. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* ba-

41. Zâriyât, 58.

42. Sâd, 54.

zen şerli olana nimetlerinden verir. Ancak Allah *(celle celâluhû)* imanı sadece sevdiğine verir. Allah kime İslâm nimetini verip, ona hidayet ile minnette bulunursa muhakkak onu seviyordur. قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ **"De ki; Ancak Allah'ın lütuf ve rahmetiyle, yalnız bunlarla sevsinler. Bu onların toplayıp durduklarından daha hayırlıdır."**[43] Şükredildiğinde İslâm nimeti nimetlerin en büyüğüdür. İnsanların çoğu nimetlerin sadece yeme ve içmede olduğunu biliyor. Ticaretinde kâr ettiğinde ellerini kaldırıp dua eder. Ancak Allah'ın ona verdiği; kâfirlerden eylememe, namaz kılma ve cemaatle namazı eda etme nimetini ve onu küfür dalâletinden kurtarma nimetini unutur.

Lübeyd çoğu kez şununla misal verirdi:

الحمد الله أن لم يأتني أجلي

حتى اكتسيت من الإسلام سربالا

Ecelim gelmeden önce İslâm elbisesi giymemden dolayı Allah'a hamdolsun.

Âyette geçen "ذُو/**(Kuvvet) Sahibi**" ifadesinde Allah *(celle celâluhû)* için "Kuvvet" sıfatının ispatı vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ **"O, el-Kavî (gücü sonsuz), el-Azîz olandır."**[44] El-Azîz; yani yüceliğinden ayrılmaz. İbn Kayyim bunun üç mânası olduğuna işaret etmiştir:

وهو العزيز فلن يرام جنابه ... أنى يرام جناب ذي السلطان

وهو العزيز القاهر الغلاب لم ... يغلبه شيء هذه صفتان

وهو العزيز بقوة هي وصفه ... فالعز حينئذ ثلاث معان

1: O, yüceliğinden ayrılmayan el-Azîz'dir.

2: O, Saltanat sahibidir; yüceliğinden nasıl ayrılsın?

43. Yûnûs, 58.

44. Şûrâ, 19.

3: el-Azîz, el-Kâhir, hiç kimsenin kendisine galip gelmediği Galiptir.

Bu ikisi sıfattır. Kuvvet ile aziz, izzet vasıflarındandır. O zaman onun üç mânası vardır.[45]

Allah *(celle celâluhû)*'nun **"الْمَتِينُ/El-Metîn'dir"** kavli; şiddetli kuvvet sahibidir, mânasına gelir. Lût *(aleyhisselâm)* buyuruyor ki; أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ **"Veya sağlam bir kaleye sığınabilseydim."**[46] Buradaki **"Sağlam kale"**den maksat, Rabbidir. Madem ki rızkı veren Allah'tır ve O'nun güç ve çok kuvvet sahibi olduğu bilindiğinde bu, kişiyi Allah'a bağlanmaya ve rızkı ondan istemeye davet eder. إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ **"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak 'ol' demektir. O da hemen oluverir."**[47] Buradaki "olma" Ne zaman, **"كُنْ/ol"** lafzındaki "nun" harfinden sonra mı olur? Hayır, "kef" harfi ve "nun" harfi arasında olur. Bu, Allah *(celle celâluhû)*'nun kendi ile emrettiğinin hemen emrinin meydana geldiği emridir. Allah *(celle celâluhû)*'nun emrine engel olacak hiçbir şey yoktur.

Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor: أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ **"Dikkat edin! Yaratmak da emretmek de O'na aittir."**[48] Allah, yaratmakla emretmeyi birbirinden ayırmıştır. Emretmek de O'na aittir yaratmak da O'na aittir. Bu ise insanın nefsinde Allah *(celle celâluhû)*'ya bağlanma ve mahlukatından korkmama duygusunu harekete geçirir. Çünkü mahlukat hiçbir şekilde seni Allah'tan koruyamaz.

İbrâhim *(aleyhisselâm)*'ın Allah *(celle celâluhû)*'nun isimlerinden nasıl ders çıkardığını ve Allah *(celle celâluhû)*'ya nasıl bağlandığını bir düşün. O sadece bu isimleri ispat etmek için çalışmıyor; O bununla birlikte bu isimlerden etkilenip gerçek hayatta o isimlerle yaşıyor. O isimler onun damarlarında ve kanında dolaşıyor. Bu isimler sadece felsefî olarak ele alınmaz. Rızık isteme vakti geldiğinde mahlukattan istenmez.

---

45. Bk. *en-Nûniyye*, s.205.

46. Hûd, 80.

47. Yâsîn, 82.

48. A'râf, 54.

Kişi Allah *(celle celâluhû)*'nun kavî, kudret sahibi olduğunu söyleyecek sonra başkasına tevessül edecek. Allah görendir, iştendir diyecek ancak Rabbu'l-Âlemîn'in yarattığı mahlukata insana tevekkül edecek, dayanacak. Bundan dolayı mahlukattan biri O'nu görüp müşahede ettiğinde günah işlemez. Fakat Allah *(celle celâluhû)* onu gördüğünde günah işlemeyi umursamaz. Allah *(celle celâluhû)*'nun görmesini mahlukatın görmesinden daha basite alır. Durum böyle olduğunda Allah'ın ismi ve sıfatlarından faydalanmamışızdır. Lafızları ispat etmiş ama mânaları soyutlamışızdır. Ancak, bu isim ve sıfatları ispat ettiğimiz gibi, imanımızın fazlalaşıp Allah'a olan bağımızın kuvvetlenmesi için gerçek hayatta bunları yaşamamız gerekir. Çoğu insan bunları ders yapıp mânalarını anlamaktan uzaktır. Halbuki bunların mânalarını anlayıp, eserlerini ortaya koymak gerçek ve doğru anlamaktır.

Nebimiz İbrâhim *(aleyhisselâm)* ateşe atıldığında; "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir" demişti. Kim Allah'ı iyi tanırsa O'na yakınlığı da o kadar çok olur. Çünkü o, Allah *(celle celâluhû)*'nun güç getirebileceğini, her şeyi O'nun takdir ettiğini, kâdir olanın O olduğunu, kendisini kurtarmaya O'nun güç getirebileceğini ve ondan zararı def edeceğini bilir. Böylelikle kalbi Allah'a bağlanır. İbrâhim *(aleyhisselâm)* da **"Allah bize yeter, O ne güzel vekildir"** demişti.

Allah *(celle celâluhû)* buyuruyor ki: قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ **"Biz de ateşe, 'İbrâhim'e serin ve selâmetli ol' dedik."**[49]

إذا انقطعت أطماع عبد عن الورى ... تعلق بالرب الكريم رجاؤه

فأصبح حراً عزة ومناعة ... على وجهه أنواره وضياؤه

وإن علقت بالخلق أطماع نفسه ... تباعد ما يرجو وطال عناؤه

فلا ترج إلا الله في الخطب وحده ... ولو صح في خل الصفاء صفاؤه

49. Enbiyâ, 69.

Kulun mahlukattan ümidi kesilince,

Kerîm olan Rabbe bağlanır arzuları.

Böylelikle yüzünde aydınlık nur olan hür, izzetli, güçlü biri olur.

Şayet nefsinin arzuları mahlukata bağlanırsa, istekleri çoğalır, sıkıntıları uzar.

İŞİTME VE GÖRME SIFATLARI

وَقَوْلُهُ: {لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ} [الشورى: ١١] .

{إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا} [النساء: ٨٥] .

* * * *

"O'nun bir benzeri yoktur. O, gören ve işitendir."[50]

"Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir."[51]

ŞERH:

I. Allah Teâlâ'nın "O'nun bir benzeri yoktur. O, görendir ve işitendir." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ **"O'nun bir benzeri yoktur. O, gören ve işitendir."** Âyet-i kerîmesi nefiydir. Yüce Allah, benzeşmeyi kendi nefsinden nefyetmiştir. Ne zâtında, ne sıfatında ne de fiillerinde O'nun bir benzeri yoktur. وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ **"O, gören ve işitendir."** Allah *(celle celâluhû)* için bu iki sıfatı ispat ediyoruz. Allah *(celle celâluhû)* işitendir. Allah *(celle celâluhû)* görendir. Cehmiyye grubu bu iki sıfatı ispat etmezler. Hatta Cehmiyye'nin bazı imamları "Şayet bu âyeti Kur'an'dan çıkarmaya gücüm yetseydi çıkarırdım" demişlerdir.

Böylece biz es-Semî' isminin mânasını anlıyoruz ve Allah *(celle celâluhû)* için işitme sıfatını ispat ediyoruz. Cehmiyye, Mu'tezile ve Eş'arîler'in görüşünden uzaklaşıp Allah *(celle celâluhû)*'nun işitme sıfatıyla işittiğine, görmez sıfatı ile gördüğüne iman ettiğimizi söylüyoruz. Allah, kara karıncayı kara gecede kara taşın üstünde görür. Bu, mesele anlaşılsın diye verilen bir misaldir. Yoksa durum bundan daha büyüktür. Bizler Allah *(celle celâluhû)*'nun işiten olduğuna iman ediyorsak o zaman ne-

50. Şûrâ, 11.

51. Nisâ, 58.

den işitmesini istemediğimiz birinin yanında gıybeti terk ediyoruz da yalnız kaldığımızda gıybete devam ediyoruz? Halbuki Allah Semî'dir işitiyor, Basîr'dir görüyor. İnsan normalde kendisine helâl olmayan kadına bakıyor. Ancak hocası veya kendisine talebesi baktığında bakmıyor. Bu, gayba ve Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarına olan imanının zayıflığından kaynaklanıyor.

II. Allah Teâlâ'nın "Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا **"Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir."** âyeti, *işitme* ve *görme* sıfatlarını ispat ediyor. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat bu iki sıfatı temsîl ve ta'tîl olmadan ve tenzih ile ispat ederler.

لسنا نشبه وصفه بصفاتنا ... إن المشبه عابد الأوثان

كلا ولا نخليه من أوصافه ... إن المعطل عابد البهتان

من مثل الله العظيم بخلقه ... فهو النسيب لمشرك نصراني

أو عطل الرحمن من أوصافه ... فهو الكفور وليس ذا إيمان

Biz O'nun sıfatlarını kendi sıfatlarımıza benzetmeyiz,

Muhakkak ki Müşebbihe putlara tapandır.

Hayır! O'nu sıfatlarından da arındırmayız,

Muhakkak ki Muattıla bir yokluğa tapandır.

Her kim Azîm olan Rahmân'ı yarattıklarına benzetirse,

O kimse Hristiyan müşriklere benzemiştir.

Ya da Rahmân'ı sıfatlarından da arındıracak olursa,

O, imansız ve kâfirdir.[52]

52. Bk. *en-Nûniyye*, s. 202.

İRÂDE VE MEŞÎET SIFATLARI

وَقَوْلُهُ: {وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ} [الكهف: ٣٩].

وَقَوْلُهُ: {وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِن بَعْدِهِم مِّن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنِ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُم مَّنْ آمَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ} [البقرة: ٢٥٣].

وَقَوْلُهُ: {أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ} [المائدة: ١]

وَقَوْلُهُ: {فَمَن يُرِدِ اللَّهُ أَن يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ} [الأنعام: ١٢٥].

* * * *

"Bağına girdiğin zaman MâşâAllah "Bu Allah'ın dilediğidir." Allah'ın yardımı olmadan "hiçbir şeye" güç getirilemez demeli değil miydin?"[53]

"Şayet Allah dileseydi birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat Allah dilediği şeyi yapar."[54]

"İhramdayken avlanmayı helâl saymamak şartıyla ve size okunanlar hariç olmak üzere size dört ayaklı hayvanlar helâl kıldı. Şüphesiz Allah dilediği hükmü koyar."[55]

53. Kehf, 39.

54. Bakara, 253.

55. Mâide, 1.

"Allah kimi doğru yola iletmeyi dilerse göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmayı dilerse onun da göğsünü -gökyüzüne tırmanıyormuş gibi- daraltır, sıkıştırır."[56]

ŞERH:

I. Allah Teâlâ'nın "Bağına girdiğin zaman MâşâAllah "Bu Allah'ın dilediğidir." Allah'ın yardımı olmadan "hiçbir şeye" güç getirilemez demeli değil miydin?" Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; **وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ "Bağına girdiğin zaman MâşâAllah "Bu Allah'ın dilediğidir." Allah'ın yardımı olmadan "hiçbir şeye" güç getirilemez demeli değil miydin?"** *(Kehf, 39)* âyetinde, Allah *(celle celâluhû)* için "dileme (meşîet)" sıfatının ispatı vardır. Her Müslümanın; bahçesine, bağına, tarlasına girdiğinde ya da Allah ona bir nimet verdiğinde ya da eve gittiğinde hoşuna giden çocuğu, eşi, malı varsa "MâşâAllah Allah'tan başka güç kuvvet sahibi yoktur" demesi şer'î bir şeydir. Çünkü göz, nazar haktır. Bazen insan kendine dahi nazar eder. Bu cümleyi söylediğinde Allah'ın kelâmı ile kendini korumuş olur.

مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ "Bu Allah'ın dilediğidir. Allah'tan başka güç, kuvvet sahibi yoktur." Burada Allah *(celle celâluhû)* için meşîet sıfatının ispatı vardır. **"لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ/Allah'tan başka güç, kuvvet sahibi yoktur"** cümlesinde ise Allah *(celle celâluhû)* için "kuvvet" ispatı vardır. Ehl-i Sünnet, Allah *(celle celâluhû)*'ya irade ve meşîet sıfatını ispat etme konusunda ihtilâf etmezler. Meşîet kaderle alakalı olan tabîi irade ile aynı mânadadır. Çünkü meşîet iki kısımdır. Biri: Kaderle alakalı olan tabîi irade; diğeri: Şer'î, dinî iradedir. Müellif *(rahimehullâh)* şu âyet-i kerîme ile ikisine de işaret etmiştir:

---

56. En'âm, 125.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ

"Şayet Allah dileseydi birbirini öldürmezlerdi. Fakat Allah dilediğini yapar." *(Bakara, 253).* Yine Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

"Allah dilediğiyle hükmeder." *(Mâide, 1).* Bizler Allah *(celle celâluhû)* için irade sıfatını da ispat ederiz:

فَمَن يُرِدِ اللَّهُ أَن يَهْدِيَهُ

"Allah kimi hidayete erdirmek isterse..." *(En'âm, 125).*

I.I. İrâdenin Çeşitleri:

İrade İki Çeşittir:

1- Kevnî (tabîi)-kaderî irade: Bu irade meşîetle aynı mânadadır. Allah *(celle celâluhû)* bazen bunu sever, bazen sevmez, ancak bu kesin gerçekleşir. Allah *(celle celâluhû)* İblîs'in ve Firavun'un küfrünü irade etti. Biz buna iman ediyoruz. Yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ *"Şer, senden değildir"*[57] dediğine de iman ediyoruz. Yani şer Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarından değildir. Ancak Ehl-i Sünnet'in ittifakıyla şer, Allah *(celle celâluhû)*'nun yarattıklarındandır. Çünkü Allah her şeyin yaratıcısıdır. Şerri, Allah *(celle celâluhû)*'nun yarattıklarından saymayan Kaderiyye fırkasının dediği gibi değildir. Onlar bunu demekle Allah *(celle celâluhû)*'nun dışında veya O'nunla beraber bir yaratıcı kabul etmiş olurlar.

2- Şer'î-dinî irade: Bu kısımda irade edilenler, Allah *(celle celâluhû)*'nun severek irade ettikleridir. Fakat bununla birlikte bunların gerçekleşmesi lâzımî (kesin-kaçınılmaz) değildir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا

57. Müslim, 771; Tirmizî, 3720.

"Rabbiniz sadece kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyilik yapmanızı kesin bir şekilde emretti."[58] Allah *(celle celâluhû)* bunu irade etti, ancak bu iradenin neticesi olarak, bundan bütün insanların Allah'a ibadet etmeleri kesin olarak gerçekleşir mi? Allah bunu insanlara vâcip kıldı, fakat bütün insanların bu emri yerine getirmeleri lâzımî (zorunlu) değildir. Bununla birlikte Allah *(celle celâluhû)* bu emri sever. وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ **"Şayet şükrederseniz, sizin için bundan razı olur."**[59] Ana - babaya iyilik; Allah bunu bütün kullarına irade edip sevmiştir. Ancak bütün insanlar anne - babasına iyilikte bulunmaz. Şer'î, dinî iradeyi Allah *(celle celâluhû)* sever. Bu O'na sevimlidir. Ancak bunların kesin meydana gelmesi gerekmez. O zaman bizler Allah *(celle celâluhû)* için iki irade de ispat ederiz: Tabîi-kaderî irade; bir de şer'î-dinî irade.

58. İsrâ, 23.

59. Zümer, 7.

MUHABBET [SEVGİ] SIFATI

وَقَوْلُهُ: {وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ} [البقرة: ٥٩١].

{وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ} [الحجرات: ٩].

{فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ} [التوبة: ٧].

{إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ} [البقرة: ٢٢٢].

{فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ} [المائدة: ٤٥].

{قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ} [آل عمران: ١٣].

{إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ} [الصف: ٤].

{وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ} [البروج: ٤١]

* * * *

"Ve iyilikte bulunun, muhakkak Allah iyilikte bulunanları sever."[60]

"Ve adaletli olun, muhakkak ki Allah adaletli olanları sever."[61]

"O halde onlar size karşı doğru davrandıkları sürece siz de onlara doğrulukla davranın. Şüphesiz Allah muttakîleri sever."[62]

60. Bakara, 195.

61. Hucurât, 9.

62. Tevbe, 7.

"Gerçekten Allah çokça tövbe edenleri de sever. Çok temizlenenleri de sever."[63]

"Allah... kendisinden onları seveceği, onlarında kendisini seveceği bir topluluk getirir."[64]

"De ki; Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin."[65]

"Muhakkak ki Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak savaşanları sever."[66]

"O, çokça mağfiret edendir, çokça sevendir."[67]

ŞERH:

Şeyhulislâm İbn Teymiyye isim ve sıfat bahsinde buna daha net delâlet eden âyetleri zikretmiştir. Ehl-i Sünnet isim ve sıfatların Kur'an ve sünnete mevkuf (tevkîfî) olduğu konusunda ihtilâf etmemişlerdir. İsim ve sıfatlardan herhangi biri kıyas ile ya da âlimlerin sahih olan görüşüne göre ispat edilmez. Ehl-i Sünnet Allah *(celle celâluhû)*'nun kendi nefsi için ispat ettiğini ve Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'in de sahîh hadislerde Allah *(celle celâluhû)* için ispat ettiği isim ve sıfatları ispat ederler.

Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا

"En güzel isimler Allah'ındır, O'na o isimlerle dua edin."[68] İsimlerinin zikri Allah *(celle celâluhû)*'nun kitabında geçmektedir. Sıfatların

63. Bakara, 222.

64. Mâide, 54.

65. Âl-i- İmrân, 91.

66. Saff, 4.

67. Burûc, 14.

68. A'râf, 180.

zikri ise hem hadislerde hem de sahâbîlerden gelen eserlerde geçmektedir. Sahîh olduğunda ittifak edilen hadiste geçen "Rahmân" sıfatı gibi, İbn Abbas'ın *(radıyallâhu anhumâ)* sıfatlar hakkındaki hadisi de bunlardandır. Sıfatların aynı zamanda Kur'an'da da zikri geçmektedir. Allah şöyle buyurmaktadır:

ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ

"Sonra arşa istivâ etti...".[69] Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ

"Hayır, O'nun iki eli de açıktır."[70]

يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

"Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir."[71] ve bunun dışında başka âyetler.

Kitabın şerhinin başında da geçtiği gibi; Şeyh burada sadece kendisi hakkında ittifak edilen isim ve sıfatları zikretmeyi kastetmiştir. Sahih görüşe göre sabit olan başka isimler de vardır. Ancak kendisi hakkında ihtilâf edildiği için Şeyh onları zikretmemiştir. Başka kitaplarında sabit olduğu görüşünde olduğu isimler de vardır. Fakat bu kitabında zikretmemiştir.

I. Allah Teâlâ'nın "Ve iyilikte bulunun, muhakkak Allah iyilikte bulunanları sever." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ **"İyilikte bulunun. Muhakkak ki Allah iyilikte bulunanları sever."** *(Bakara, 195)* âyetine gelince; Allah *(celle celâluhû)* burada, وَأَحْسِنُوا **"İyilikte bulunun"** emriyle ihsanda bulunmayı emrediyor ve ihsanın her şeyde olacağını buyuru-

69. A'râf, 54.

70. Mâide, 64.

71. Fetih, 10.

yor. Şeddâd bin Evs'in *(radıyallâhu anhu)* hadisinde Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ، فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ، فَأَحْسِنُوا الذِّبْحَ، وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ، وَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ

"Allah (celle celâluhû) her şeyde ihsanı emretti. Öldürdüğünüzde öldürmeyi güzel yapın. Kestiğinizde kesmeyi güzel yapın. Sizden biriniz bıçağınızı bilesin ve hayvanı rahatlatsın."[72] Hadisteki delil *"Allah her şeyde ihsanı emretti"* cümlesidir. İnsanlara karşı, hayvanlara karşı, haşeratlara karşı ihsanı emretti. Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* insanlara, hayvanlara, haşeratlara ateşle azap etmeyi yasakladı ve şöyle buyurdu:

لَا يُعَذِّبُ بِالنَّارِ إِلَّا رَبُّ النَّارِ

"Ateşle ancak ateşin Rabbi azap eder."[73] Hadisi Buhârî ve başkaları rivayet etmiştir.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ **"Muhakkak ki Allah sever."** cümlesi konumuza delil olan kısımdır. Şeyh *(rahimehullâh)* muhabbet sıfatının ispatı için bazı âyetleri zikretmiştir. Bununla bid'at ehli Cehmiyye'yi, Mu'tezile'yi ve Eş'arîler'i sıkıştırdı.

Bunlar "muhabbet" sıfatını ispat etmekten kaçırdılar. Onlardan el-Ca'd denilen kişi Allah *(celle celâluhû)*'nun İbrâhim *(aleyhisselâm)*'ı dost edinmediğini, Mûsâ *(aleyhisselâm)* ile konuşmadığını söylediğinden Ehl-i Sünnet âlimlerinin fetvası ile Hâlid bin Abdullah el-Kasrî onu kurban etti. Âlimler de onun bu yaptığını güzel görüp hoşnut oldular.

Bazı i'tikâden ve fikren sapık olanlar, bu öldürmenin siyasî olduğunu, dinden dolayı olmadığını zannediyorlar. Yanlarında bâtıl ehlinin çokluğundan dolayı fiillerinde ve sözlerine bid'at ehlini sıkıştırmak ve

72. Müslim, 1955.

73. Buhârî, 3016; Tirmizî, 1661.

daraltmaya çalıştıklarını söylüyorlar. Halbuki onlar bununla kendilerine, sözlerine ve mezheplerine katılmayanları sürgün etmek istiyorlar.

Daha önce bu sürgün metodu ile Şeyh İbn Teymiyye'yi ve Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb'ı da sürgün etmek istemişlerdi. Bu asırda hakikî olan Ehl-i Sünnet'i de sürgün etmek istiyorlar. Nitekim onlar aynı zamanda bid'at ehlinin sürgününden kaçınırlarken onlar Ehl-i Sünnet'i fikrî baskılarla engellemeye çalışıyorlar.

Bu konuda doğru olan ise İmam Mâlik'ten gelendir. O, Kur'an ve Sünnet'e muhalif olan bir millete çağıran bütün davetçilerin ehlu'l-hall ve'l-akd tarafından sıkıştırılıp tövbe ettirilmesi gerektiğini belirtir. Şayet tövbe eder ise bırakılır, yoksa ta'zîr cezası olarak öldürüleceğini söylüyor. Bunun kararını ise sâdık âlimler, helâl ve haram konusunda ilim sahibi fakîhler ve takvâ ehli alır. Ta ki onunla müsamaha ve hürriyet ismi altında sapık ve adalet ehlini güç, kuvvet sahibi yapmak isteyenler ile muhabbet sıfatını ispat etme konusunda Ehl-i Sünnet'ten ayrılmayan ancak kendileriyle aynı şeyleri söyleyip aynı görüşte olmayanları silip süpürmek isteyenler arasında ifrat ve tefrite gidilmesin. Eş'arîler demişlerdir ki: "Muhabbet, razı olmanın göstergesidir." Razı olma, muhabbetin eserlerinden biridir. Yoksa muhabbetin mânası değildir.

Bazıları da "Allah sever, yani kabul eder, verir" demişlerdir. Bu da yanlıştır. Bunlar Allah'ı muhabbet (sevgi) sıfatından ayırıyorlar. Bunlar birkaç kısımdır. Bazıları bu sıfatı tamamen nefyediyorlar; Ca'd bin Dirhem ve Cehm bin Safvân gibi. Cehm bu bid'atı Ca'd bin Dirhem'den aldığından dolayı ona nispet edilir. Halbuki Ca'd, Cehm'den önce yaşamıştır. Asıl olan bu bid'atın ona nispet edilmesi gerekir.

Ca'd bu bid'atı Yahudilerden almıştır. Cehm ise Ca'd'den almıştır. Cehmiyye taifesi de Cehm'e nispet edilmiştir. Bunlar hiçbir şekilde *muhabbet* sıfatını ispat etmezler. Eş'arîler ise muhabbet lafzını ispat ediyor, fakat mânayı te'vîl ediyorlar. Şayet Kur'an'da muhabbet sıfatı ile alakalı bir delil olmasaydı o zaman "mânası şöyledir" denilebilirdi. Ancak Kur'an ve Sünnet'te muhabbet sıfatını açıkça Allah *(celle celâluhû)* için

ispat eden yüzlerce delil gelmiştir. Allah *(celle celâluhû)* sever. Allah *(celle celâluhû)* itaat edenleri, muhlisleri sever. Allah, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker yapanları sever.

II. Allah Teâlâ'nın "Ve adaletli olun, muhakkak ki Allah adaletli olanları sever." Kavlinin Beyânı:

وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ **"Adaletli olun. Muhakkak ki Allah adaletli olanları sever."** *(Hucurât, 9)*. Bu âyet-i kerîmede muhabbet sıfatının ispatı vardır. Allah *(celle celâluhû)* itaat edenleri, ihlaslı olanları, iyiliği emreden kötülüklerden nehyedenleri sever. Allah *(celle celâluhû)* kendi yolunda kenetlenmiş binalar gibi saf olup savaşanları sever. Bundan dolayı bazı âlimler demişler ki: Esas olan senin sevmen değildir -çünkü bu sana farzdır- asıl esas olan senin sevilmendir. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* seni sevdiğinde bu senden razı olduğu mânasına gelir. Seni cennetine koyacaktır. Allah iyilik sahiplerini sever. Yani sözlerinde, fiillerinde ve hükümlerinde iyilik sahibi olanları sever.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَأَقْسِطُوا **"Adaletli olun"** âyetinde geçen **"kıst (القِسْطُ)"** kelimesinden *adalet* kastedilmiştir. Bu kelime "kâsit (القَاسِط)" kelimesi ile aynı mânada değildir. Çünkü bu (kâsit) *zâlim* mânasına gelir. Bundan dolayı Haccâc bazı imamlara "Benim hakkımda ne dersiniz?" demiş. İmam ona "Sen kâsit bir imamsın" demiş. Haccâc etrafındakilere "Bu ne kastediyor?" demiş. "Bu seni övüyor ey emîrimiz" demişler. Haccâc "Bu beni övmüyor, yeriyor. Siz hiç Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا **"Kâsit olanlara (hak yoldan sapanlara) gelince onlar cehenneme odun olmuşlardır."**[74] âyetini işitmediniz mi?" demiştir. "Muksit (المُقْسِط)" kelimesi ise *âdil olan* mânasındadır. Haccâc, imamın onu övmediğini bu kelimelerin mânasından anlamıştır. Etrafında olanlar ise bunun farkına varamamışlardır.

Kâsit; zâlim mânasındadır. Muksit ise âdil mânasındadır. Yüce Allah adaletli olmayı emretmiştir. Her şeyde adaletli olmayı Allah da sever, nefis de bundan hoşnut olur. Bunun güzel bir şey olduğuna bütün akıl-

74. Cin, 15.

lar ittifak etmiştir. Bu âlemde olanlar her ne kadar da zulüm ile muamelede bulunmuş olsalar da kendilerine zulüm dokunduğunda adaletli ararlar. Bundan dolayı Mütenebbî şöyle demiştir:

والظُّلْم من شِيَمِ النفوس فإن ... تَجِدْ ذا عِفَّةٍ، فَلِعِلَّةٍ لا يَظْلِمُ

Zulüm nefsin ayıplarındandır.

Şayet iffet sahibi birini bulursan, o zulmetmediğindendir.

Zulmün kötülüğünden dolayı Allah *(celle celâluhû)* onu kendi nefsine haram kıldı. Müslim'in Ebû Zerr'den *(radıyallâhu anhu)* rivayet ettiği kudsî bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَّالَمُوا

"Ey kullarım! Ben zulmü kendi nefsime haram kıldım ve onu sizin aranızda da haram kıldım. Birbirinize zulmetmeyin."[75] Zulmün kötülüğünden dolayı Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ

"Biz onlara zulmetmedik."[76]

وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

"Rabbin kullara zulüm edecek değildir."[77] Allah Teâlâ bu âyetlerinde zulmü kendi nefsinden nefyetmiştir.

Allah *(celle celâluhû)* adaleti kulların sözlerinde, fiillerinde, hükümlerinde emretmiştir. Aynı şekilde eşleriniz, dostlarınız, çocuklarınız, kendi cinsleriniz, menhecinde ittifak ettiğiniz-etmediğiniz kişilerde ve bütün hayatınızın her anında adaleti emretmiştir. Adalet her şeyde aranan bir durumdur. Bu âlem ancak adalet ile kâim olur. Gökler ve yer onun ile

75. Müslim, 2577.

76. Zuhruf, 76.

77. Fussilet, 46.

kâim olmuştur. Allah *(celle celâluhû)* وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ **"Adaletli olun. Çünkü Allah adaletli olanları sever"** *(Hucurât, 9)* buyurmaktadır. Bu âyette muhabbet sıfatının ispatı vardır.

Ehl-i Sünnet Allah *(celle celâluhû)* için muhabbet sıfatının ispatında ihtilâf etmemiştir. Ehl-i Sünnet isim ve sıfat bâbında temsîlsiz ispatı, ta'tîlsiz tenzihi esas alırlar. Bundan sonra bu ispatın eserlerini ve levâzımlarını zikrederler. Muhabbetin levazımlarından biri, razı olmaktır. Muhabbetin levâzımlarından biri de Allah *(celle celâluhû)*'nun sevdiği kişiyi cennete koymakla mükafatlandırmasıdır. Daha önce geçtiği üzere Allah *(celle celâluhû)* sözlerinde, fiillerinde ve hükümlerinde ihsan sahibi olanları sever. Her şeyde adaletli olanları sever. Bunlar kızdıklarında zulmetmezler, güç getirdiklerinde bâtıla yardım etmezler. Bunlar affederler, bağışlarlar ve Allah için haklarından vazgeçerler. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ * الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ * وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ * أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ *

"Rabbinizin affına ve genişliği gökler ve yer kadar olan, takvâ sahipleri için hazırlanmış bulunan cennetine koşuşun. O takvâ sahipleri ki, bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcarlar. Öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah iyilik yapanları sever. Onlar ki bir hayasızlık yaptıklarında ve kendilerine zulmedildiği zaman Allah'ı hatırlar ve günahlarının bağışlanmasını isterler. Günahları Allah'tan başka kim bağışlar? Yaptıkları kötülüklerde bile bile ısrar etmezler. İşte bunların mükafatları Rableri tarafından bağışlanmak, altlarından ırmaklar akan ve içinde ebedî olarak kalacakları cennetlerdir. Amel edenlerin mükafatı ne güzeldir."[78]

78. Âl-i-İmrân, 133-136.

III. Allah Teâlâ'nın "O halde onlar size karşı doğru davrandıkları sürece siz de onlara doğrulukla davranın. Şüphesiz Allah muttakîleri sever." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ **"Onlar size karşı doğru oldukları müddetçe siz de onlara doğru davranın. Allah takva sahiplerini sever."** *(Tevbe, 7)* âyetindeki delil: Allah Teâlâ'nın muttakîleri sevmesidir. Takvâlı olmak ve kötülüklerden uzak durmak emredilmiştir. Talk bin Habîb şöyle demiştir: "Takvâ; sevabını umarak Allah'tan bir nur ile Allah'a itaat ederek amel etmen, aynı zamanda Allah'ın gazabından korkarak Allah'tan bir nur ile günahı terk etmendir." Takva helâl olanı yapmak, haramdan da kaçınmaktır. Bunun dışında başka tarifler de yapabiliriz.

Bu tariflerin ulaştırdığı sonuç Allah *(celle celâluhû)*'nun sana emrettiği şeyleri yapman, yasakladığı şeylerden ise uzak durmandır. Sana emrettiği şeyler de seni görmesi, yasakladığı şeylerde de görmemesidir.

IV. Allah Teâlâ'nın "Gerçekten Allah çokça tövbe edenleri de sever. Çok temizlenenleri de sever." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ **"Muhakkak ki Allah tövbe edenleri sever ve Allah temizlenenleri de sever."** *(Bakara, 222)* âyetine gelince: burada geçen **"Tevvâb/التَّوَّاب"** kelimesi mübalağa kalıplarındandır. Yani *çokça tövbe eden* mânasına gelir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهَارِ، وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ

"Allah gece elini açar ki gündüz günah işleyenler tövbe etsin. Gündüz de elini açar ki gece günah işleyen tövbe etsin."[79] Kişi ister günah işlemiş olsun, ister olmasın genel olarak tevbe hoş görülmüştür. Çünkü

79. Müslim, 2759.

kulun kendisinde her durumda bir noksanlık vardır. Tevbe etmesi için kulun günah işlemiş olması şart değildir. Çünkü tevbe etmek için illa da günah işlemeyi şart koşmak büyüklenmektir. Böyle kişiler hasta kalpli olduklarından dolayı tedavi olmaları gerekir. Hz. Ebû Bekir *(radıyallâhu anhu)* şeref ve haysiyet için misal olarak yeterlidir. Müslümanların icmâı ile o cennet ehlindendir. O bu ümmetin içinde Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den sonra en faziletli olandır. O, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e "Namazımda kendisiyle dua edeceğim bir şeyi bana öğret" dediğinde Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

قُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا، وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

"De ki: Ey Rabbim! Ben nefsime çok zulmettim. Günahları da ancak sen bağışlarsın. Kendi katından bir mağfiret ile beni bağışla. Bana rahmet et çünkü Ğafûr ve Rahîm olan sensin."[80] Yeryüzüne ayakla basan Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* olduğu halde o namazından sonra ne diyordu? Üç kere *"Estağfirullâh"* sonra da; اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ، وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ *"Allah'ım es-Selâm sensin ve selâm sendedir. Ey Kerem ve Celâl sahibi! Sen yüce oldun"* derdi.[81] Allah *(celle celâluhû)* Nebî'sine şöyle buyurmaktadır:

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ * وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا * فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

"Allah'ın yardımı ve fetih geldiği, insanların Allah'ın dinine bölük bölük girdiğini gördüğün zaman Rabbini hamd ile tesbih et ve ondan bağışlanma dile. Şüphesiz ki O, tevbeleri çokça kabul edendir."[82]

Buhârî'de Hz. Âişe'den *(radıyallâhu anhâ)* şöyle bir hadis gelmiştir:

---

80. Buhârî, 834; Müslim, 2705.

81. Müslim, 591.

82. Nasr, 1-3.

كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكْثِرُ أَنْ يَقُولَ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي " يَتَأَوَّلُ القُرْآنَ

"Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in rükûunda de en çok söylediği şey: *'Allah'ım sen eksik sıfatlardan münezzehsin. Rabbim seni hamd ile tesbih ederim. Allah'ım beni bağışla.'* Kur'an'ı tefsir ediyordu."[83]

Bunların hepsi muhabbet sıfatının ispatının delilleriydi. Her kim bunu ispat etmezse Allah'a hakkıyla tanımamış ve Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve âyetlerinde haddini aşmıştır. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ

"O'nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın."[84] Yani haktan sapanları bırakın.

وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ **"Allah temizlenenleri sever."** *(Bakara, 222)*. Yani günahlardan ve pisliklerden temizlenenleri sever: Hissî temizlik: Allah'ın emrettiği durumlarda Abdest alan. Guslü gerektiren durumlarda gusül alan. Bundan geri durmazlar. Bunların lisân-ı hâli sanki şöyle söylüyor: وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى **"Rabbim! Sen hoşnut olasın diye acele ederek sana geldim."**[85] Bu kimseler itaat etmede acele etmiyorlar ya da günahtan tamamıyla uzaklaşmıyorlar. Ancak bunlardan biri günah işlediğinde Allah'tan ve günahın zararının etkisinden korktukları için tövbe etmede acele ederler. Çünkü günahın eserleri tövbe edilmediğinde kalpte onu helak edip -Allah korusun- kötü sona götürür. İbn Dakîk el-Îd *(rahimehullâh)* "Her yenilen faiz, kötü sonun alameti ve işaretidir" demiştir. Allah'tan selamet ve âfiyeti isteriz. Aynı şekilde gıybet, laf taşıma, insanlara iftira atma da böyledir. Bunların hepsinin kötü sona götürdüğüne dair tecrübe edilmiştir. İnsanlar başkaları hakkında konuşmaya, onların ayıplarını araştırmaya dalmışlardır. Hiç utanmadan baş-

83. Buhârî, 817; Müslim, 487.

84. A'râf, 180.

85. Tâhâ, 83.

kalarının gizli hallerini ve ayıplarını yayarlar. İşte bu gibilerine son zamanlarda delilik gibi hastalıklar bulaşır ve sonları kötü olur.

V. Allah Teâlâ'nın "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin." Kavlinin Beyânı:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي **"De ki; Şayet siz Allah'ı seviyorsanız o zaman bana tâbi olun."** *(Âl-i İmrân, 31)*. Yani siz Allah *(celle celâluhû)*'yu sevdiğinizi iddia ediyor ve dillerinizle Allah'ı sevdiğinizi söylüyorsanız bu sizin için bir sınav ve imtihandır. فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ **"Bana tâbi olun ki Allah da sizi sevsin."** *(Âl-i İmrân, 31)*. Bu âyet "İmtihan âyeti" ve "Muhabbet âyeti" diye isimlendirilmiştir. Bir topluluk Allah *(celle celâluhû)*'yu sevdiğini iddia etmişti. Allah da onları Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e tâbi olmakla imtihan etti. Buradan da şu çıkarılır; ameller imanın bir parçasıdır. Aynı şekilde imanın sadece sözlü olmayacağı çıkarılır. Bu, dilleri ile bir şeyler söyleyip fiilleri ile bunu ortaya koymayan Kerrâmiyye'ye, Ğulât-ı Mürcie'ye, Eş'arîler'e ve diğer bid'at ehline reddiyedir. Bunlar aynı zamanda Allah'ı sevdiklerini iddia ediyorlar. Şayet iddia sadece sözle olacak olsaydı Allah *(celle celâluhû)* bunları imtihan etmezdi ve iddiaları amel yerine geçerdi. Fakat bunları iddiada bulunup dilleriyle bunu söylediklerinde Allah *(celle celâluhû)* onları fiille imtihan etti. İşte sâdık Mü'minle münafık arasındaki mihenk taşı budur.

İman edip Müslüman olduklarını söyledikleri halde şeriata aykırı davranmaya devam eden ve birleşmiş milletlere muhakeme olanlar yalancılardır. İslâm sadece söylenen bir söz değildir. Şayet İslâm böyle olsaydı bunu Ebû Cehil, Ebû Leheb de söylerdi. Evet İslâm bir sözden ibaret olmuş olsaydı bunların hepsi onu söyler, bununla Allah'ın rahmetine nâil olurlardı. Ebû Cehil -Allah onu kahretsin- *Lâ ilâhe illallâh*'ın mânasını bunlardan daha iyi biliyordu.

Ebû Cehil *Lâ ilâhe illallâh* sözünü söylemekten geri durdu. Ebû Tâlib *Lâ ilahe illallâh* demenin Abdulmuttalib'in dilinden teberrî (sakınma, uzaklaşma) anlamına geldiğini biliyordu. Abdulmuttalib'in dini bu-

günlerin Birleşmiş Milletler ve İnsan Hakları kuruluşlarından daha hayırlıydı. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

أَيْ عَمِّ، قُلْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، كَلِمَةً أُحَاجُّ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ

"Ey Amcacığım! O kelimeyi de ki Allah katında seni onunla savunayım." Ebû Cehil "Sen Abdulmuttalib'in dininden dönüyor musun?" dedi.[86] O da biliyordu ki şayet bu kelimeyi inanarak söylese Abdulmuttalib'in dininden çıkmış, uzaklaşmış olacak. Bundan dolayı Müslim'in *Sahîh*'indeki hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَكَفَرَ بِمَا يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللهِ، حَرُمَ مَالُهُ، وَدَمُهُ، وَحِسَابُهُ عَلَى اللهِ

"Her kim la ilahe illallah der ve Allah'ın dışında kulluk edilenleri de inkar ederse malı ve canı haram olur. Gizli hallerinin hesabı da Allah'a kalmıştır."[87] Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb *"Tevhid"* kitabının meselelerinde bu hadis hakkında şöyle der: "Lâ ilâhe illallâh'ın mânasını ne güzel açıklayan hadislerdendir. Çünkü bu hadis sadece Lâ ilahe illallâh'ı telaffuz etmeyi ya da telaffuzla birlikte mânasını bilmeyi ya da bunlarla birlikte tekrar etmeyi; canın ve malın koruması için yeterli görmemiştir. Tüm bunlarla birlikte Allah *(celle celâluhû)*'nun dışında kulluk edilenleri inkar etmeyi de şart koşmuştur. Şayet şüphe eder ya da tevakkuf ederse kanı ve canı haram olmaz." Bu ne büyük bir meseledir. Bu ne büyük beyan ve açıklamadır. Bu tartışmayı kesecek ne büyük delildir.

Bunlar Allah *(celle celâluhû)*'yu sevdiklerini iddia ettiler. Allah da onları imtihan etti. Bu âyetteki delil; يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ **"Allah da sizi sevsin"** *(Âl-i İmrân, 31)* cümlesidir. Bu cümlede Allah *(celle celâluhû)* için *muhabbet (sevgi) sıfatı* vardır.

86. Buhârî, 3884.

87. Müslim, 23.

Her Müslümanın bu büyük ve yüksek mertebeye ulaşmak için çalışması gerekir. Bu sevgiye, muhabbete ulaşmak için Allah'a yaklaşmaya gayret etmelidir. Buhârî'nin *Sahîh*'inde Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)*'dan şöyle bir hadis gelmiştir:

إِنَّ اللَّهَ قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ: كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لَأُعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لَأُعِيذَنَّهُ، وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدُّدِي عَنْ نَفْسِ المُؤْمِنِ، يَكْرَهُ المَوْتَ وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ

"Allah Teâlâ buyurdu ki: Kim benim dostlarımdan birine düşmanlık yaparsa ben ona harp ilan ederim. Kulum, benim ona farz kıldığım şeyden daha sevimli bir şeyle bana yaklaşamaz. Kul bana nâfile ibadetlerle yaklaşmaya devam ederse ta ki ben onu severim. Ben onu sevdiğimde duyan kulağı, gören gözü, dokunan eli, yürüdüğü ayağı olurum. Benden istediğinde muhakkak veririm. Bana sığındığında muhakkak onu korurum. Ben ölümden hoşlanmayan kulumun canını almakta tereddüt ettiğim gibi hiçbir şeyde tereddüt etmem. Ben ona kötülük yapmaktan hoşlanmam."[88]

VI. Allah Teâlâ'nın "Muhakkak ki Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak savaşanları sever." Kavlinin Beyânı:

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ **"Allah kendi yolunda birbirine kenetlenmiş bina gibi saf bağlayarak savaşanları sever."** *(Saff, 4)*. Yüce Allah, O'nun düşmanlarına karşı cihâd edip, savaşanları sever. Onlara düşmana karşı sâdıkların azîmeti ve Mü'minlerin kuvveti ile karşılık verirler. Hâricî tehditlere karşı saflarını birleştirip onlara karşı Filistin'de, Irak'ta savaşırlar. Onlara karşı Keşmir'de, Çeçe-

88. Buhârî, 6502.

nistan'da ve Allah *(celle celâluhû)*'nun kelimesi yüce, üstün olsun diye her yerde savaşırlar. Allah *(celle celâluhû)* kelimesi yüce, kâfirlerin kelimesi ise alçak olsun diye savaşırlar.

Allah *(celle celâluhû)* bunları sever. Bu asrın insanı, bunları teröristlerden olarak görüp kendilerine kızıyorlar. Onlara her türlü töhmette bulunuyorlar. Hristiyan ve Yahudiler hakkında söylemediklerini bunlar hakkında söylüyorlar. İnsan karşısında bir hata gördüğünde ona yönelip hatasını düzeltmesinde bir sıkıntı yoktur. Ancak bunu yaparken yerin ve göklerin kendisi ile kâim olduğu adalet ile bunu yapması gerekir. Aynı zamanda sevgisini ve nasihatini açık edip göstermelidir.

Fakat insan bu mücâhidlere yardım etmekten geri durup 11 Eylül olaylarına ağlarsa, Hristiyan ve Mecûsî kâfirlerine ağlarsa. Sen Kerbela'nın ne olduğunu biliyor musun? Bununla birlikte her gün düşen kurbanlar ağlıyor ise müşrik, Yahudi, Hristiyan ve Mecûsîler'e ağlıyorsa işte bu fikrî, itikadî ve siyasî açıdan alçak bir hezimete uğramıştır. Bu kişiler aynı zamanda din düşmanlarına dahi kullanmadıkları en şiddetli lafızları yazarak mücâhidlere kullanılırlar. Meselâ "bunlar fâcir, günahkardır" ya da "bunlar akıl sahiplerinin gösterdiği yola tâbi olmazlar" veya "bunlar beyinsizdir". Bu kişiler Kerbela'da Âşûrâ günü sahâbîlere lanet eden müşriklere dahi bu sıfatları kullanmazlar. Onlar bu cümleleri muvahhid mücâhidlere kullanırlar. Biz insanların eleştirmelerine karşı değiliz. Bir de bu herkesin meşrû hakkıdır. Tabi Kur'an ve Sünnet'e uygun yaptığı müddetçe. Müşrikleri darmadağın eden bu insanlar neden fâcir ve günahkar oluyorlar. Bunlar fâcir oluyorlar da diğerleri niye olmuyor? Şayet zulüm, haddi açma, düşmanlık ve kötü menhec olmasaydı bunlar denilmezdi.

VII. Allah Teâlâ'nın "O, çokça mağfiret edendir, çokça sevendir." Kavlinin Beyânı:

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ **"Allah çok bağışlayan, pek sevendir."** *(Burûc, 14).* Âyette geçen *Vedûd* kelimesi *çokça sevmek* mânasına gelir. Bununla da Allah *(celle celâluhû)* için muhabbet (sevgi) sıfatı ispatlanmış oldu.

Muhabbet (sevgi) sıfatından böyle bahsettik. Ehl-i Sünnet bu konuda ihtilâf etmez. Bu bid'atı bid'atçılardan olan Cehmiyye, Mu'tezile, Eş'arîler ve başkaları ortaya atmıştır.

VII.I. Bid'at Ehlinin Mertebeleri:

Bu bid'at ehli de kendi aralarında mertebe mertebedir.

VII.I.I. İlk Mertebe: İsim ve Sıfatları Mutlak Olarak İnkar Edenler:

Bunlar İsmâiliyye, Bâtıniyye, Râfizîler ve Cehmiyye olmak üzere çokturlar. İnsanlar sıfatların inkarından bahsettikleri zaman bunu Cehmiyye'ye bağlarlar. Bu doğrudur ancak sadece onlara özel değildir.

İsim ve sıfat konusunda Râfizîler Cehmiyye'den daha kötüdür.

VII.I.II. İkinci Mertebe: Sıfatların Lafızlarını İspat Edip Mânaları İspat Etmeyenler:

Bunlar da birçok taifedir. Mu'tezile bunlardandır. Bunlar "Allah işitmeyen Semî'dir, ilimsiz Alîm'dir, rahmetsiz Rahîm'dir" derler. Bu görüş nakillere terstir ve aklen büyüklenmektir. Birinin işitmeyen Semî' olduğunu söylemek doğru olmaz. Filan Zeyd'dir ancak şahıs değildir demek sahih olur mu?

Bu konuda Mufavvıda mezhebi de haktan satmıştır. Onlar da isim ve sıfatlara iman eder ancak mânalarını ispat etmezler. Mufavvıda mezhebine tâbi olanlar ibareleri ve kelâmları ile selef imamları mezhebi üzere olduklarını ima ettiklerinden dolayı ilim ehli onları Mu'tezile'den daha şerli görmüşlerdir. Çünkü onlar "biz bu isim ve sıfatları ispat ediyoruz" derler. Fakat mânaları ispat etmezler. Bundan dolayı bu isim ve sıfatlara "okunur ancak anlaşılmaz" derler. Okuyup da anlamayan ümmîler gibi.

Bu taifeden -hepsi değil- bir kısım, "İsim ve sıfatlar ile ilgili âyetler okunmaz ki ta ki insanın kalbine şüphe düşmesin" derler. Şeyh İbn Teymiyye *"er-Reddu ale'l-Melâhide ve'z-Zenâdika"* kitabında bunlara cevap vermiştir. Bu kitap *el-Fetâvâ el-Mısriyye* mecmûasında altıncı cilt olarak basılmıştır. Bu, önemli ve büyük bir kitaptır. Onların bu cümlesi Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَمْ يَمْنَعْهُ مِنْ دُخُولِ الْجَنَّةِ إِلَّا أَنْ يَمُوتَ *"Her kim her namazdan sonra Âyetu'l-Kursî'yi okur ise onun cennete girmesine ölümden başka engel olacak bir şey yoktur."*[89] buyurmasında (hâşâ) hata ettiğine delalet eder. Ya da Kur'an sadece âlimlere hitap ediyor, başkasına değil. Her ikisi de fikren, menhecen ve i'tikâden sapma ve dalâlettir.

Bu taifelerin sapmalarının sebebi ilim aldıkları kaynakların kötü olmasıdır. Bunların sapmasının gerçek sebebi ilim kaynaklarıdır. Ehl-i Sünnet'in hidayet üzere olmasının sebebi de ilim kaynaklarının güzel olmasıdır. Ehl-i Sünnet'ten bazı taifelerin fertlerinde de sapmanın olduğu inkar edilemez. Ancak kelâmımız asıllar üzeredir. Fertler üzerine değildir.

Ehl-i Sünnet, ilim kaynağının Kur'an ve Sünnet olduğunu söyler. Eş'arîler ve felsefeciler ise "ilim kaynağı ilk akıl, sonra nakildir" derler. Onlar aklı naklin önüne geçirirler. Bunlar da bir çelişki içindedirler. Aklın ve naklin çelişebileceğini söylerler. Ehl-i Sünnet ise hiçbir zaman aklın ve naklin çelişeceğine inanmaz. Onlar "selîm akıl, sahîh nakil ile çelişmez" derler.

وإذا تعارض نص لفظ وارد ... والعقل حتى ليس يلتقيان

فالعقل إما فاسد ويظنه ... الرائي صحيحها وهو بالبطلان

أو أن ذاك النص ليس بثابت ... ما قاله المعصوم بالبرهان

Nakil ile gelmiş nassın lafzı, akıl ile yan yana gelmeyecek şekilde çelişirse

89. Nesâî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, 100.

Ya bakanın sahih zannettiği akıl fâsid ve bâtıldır.

Ya da o nass delil ile sabit değildir, mâsum olan biri onu söylememiştir.[90]

VII.I.III. Üçüncü Mertebe: Lafızlara İman Edip Mânaları Tahrif Edenler:

Bunlar Eş'arîler, Kerrâmiyye, Mâturîdiyye ve başkalarıdır. Bunlar "Biz bu lafızları ispat ederiz fakat mânaları şöyle şöyledir..." derler. Bizler Allah *(celle celâluhû)*'nun; فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ **"Bana tabi olun ki Allah da sizi sevsin"** *(Âl-i İmrân, 31)* âyeti hakkında "buradaki muhabbet (sevgi), kabul alametidir, deriz" derler. Yine "Allah *(celle celâluhû)*'nun *'rahmet'* sıfatını ispat ederiz, ancak bundan kasıt ihsan ve mükafattır." derler. Bu, kelâmın birkaç açıdan tahrifidir:

1- Bunlar Allah *(celle celâluhû)*'nun sıfatlarını mahlukun sıfatlarına benzetmekten kaçınmak için böyle derler. Ancak aslında bunlar ilk önce benzetiyorlar, sonra ta'tîl yapıyorlar, sonra tekrardan teşbîh yapıyorlar. Onları bu duruma sürükleyen, lügat cihetiyle ve şer'î olarak yapmış oldukları fâsid te'vîldir. Onlar lafız lafıza denk olduğunda denklik olacağını zannediyorlar. Bu cehalettir. Hatta bazı Ehl-i Sünnet'ten olanlar dahi meseleyi bilmiyorlar. Çünkü Kur'an'da nefyedilen temsîl (misallendirme); denkliktir, teşbîh değildir. Şeyhulislâm *Vâsıtiyye Akîdesi*'nde bunu kuvvetli bir şekilde açıklamıştır. Menfî olan; temsildir, teşbîh değildir. Çünkü teşbîh nisbîdir.

2- Onlar teşbîh yaptıklarında kendilerinde bu teşbîhi buldular, sonra bu isim ve sıfatların hakikatini Allah *(celle celâluhû)*'dan nefyettiler. Daha sonra kaçtıkları teşbîhe yine düştüler. Allah *(celle celâluhû)*'yu cansız varlıklara ve ma'dûma yani olmayan şeylere benzettiler. Çünkü işitmeyen, görmeyen, rahmet etmeyen, kızmayan, arşına istivâ etmeyen; ilâh da değildir, yaratıcı da değildir.

---

90. Bk. *en-Nûniyye*, s.154.

Daha önce de geçmişti; ister Kureyş isterse daha önceki müşrikler olsun onlardan da bir taife buna (bu isim ve sıfatlara) iman ediyordu. Bunun delili İbrâhim *(aleyhisselâm)*'ın babası ile konuşmasını haber veren şu âyettir:

يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا

"Ey babacığım! Niye işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan bir şeye kulluk yapıyorsun?"[91] Müşrik olan Âzer oğluna karşı delil getirmek istediği halde şöyle demedi: "Senin de Rabbin işitmiyor, görmüyor." İbrâhim *(aleyhisselâm)* babasına karşı Allah *(celle celâluhû)*'nun işitip, görmesi ile delil getiriyordu. Onlar İbrâhim *(aleyhisselâm)*'a bu konularda bir şeyle cevap vermiyorlardı. İbrâhim *(aleyhisselâm)* onların ilahları hakkında işitmediklerini ve görmediklerini söylüyordu. O zaman ilah da olamazlar. Çünkü ancak işitip, gören ilah olabilir. Onlardan kimse itiraz etmiyordu. "Senin de Rabbin işitmiyor, görmüyor" demiyorlardı. Buna inanıyorlardı, ancak farklı deliller getiriyorlardı.

91. Meryem, 42.

RAHMET SIFATI

وَقَوْلُهُ: {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ} [النمل: ٣٠] .

{رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا} [غافر: ٧] .

{وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا} [الأحزاب: ٤٣] .

{وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ} [الأعراف: ١٥٦]

{كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ} [الأنعام: ٥٤] .

{وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ} [يونس: ١٠٧] .

{فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ} [يوسف: ٦٤] .

* * * *

"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla."[92]

"Rabbimiz! Sen her şeyi ilmin ve rahmetin ile kuşatmışsındır."[93]

"O, Mü'minlere karşı çok merhametlidir"[94]

"Rahmetim her şeyi kuşatmıştır."[95]

"Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı."[96]

"O çokça bağışlayan ve pek rahîmdir."[97]

92. Neml, 30.
93. Ğâfir, 7.
94. Ahzâb, 43.
95. A'râf, 156.
96. En'âm, 54.
97. Yûnus, 107.

"Allah en hayırlı koruyucudur. O merhametlilerin en merhametlisidir."[98]

ŞERH:

I. Allah Teâlâ'nın "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ **"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla."** *(Neml, 30)* âyetinde "ب" harf-i cerri, *yardım isteme* mânasındadır. Yani "Allah *(celle celâluhû)*'dan yardım isteyerek ve O'na tevekkül ederek başlıyorum. İşimin sonunu O'na havale ediyorum." Demektir. Besmele'de bütün tevhid mânaları vardır. Kul "*Bismillâh*" dediğinde Allah'ın varlığını ikrar etmiştir. Bu da Rubûbiyet tevhididir. Aynı zamanda isim ve sıfat tevhidine de iman etmiştir. Bu üç şeyle olmuştur. Bir, *Allah* lafzıyla; ikincisi, *Rahmân*; üçüncüsü ise *Rahîm*'dir.

Besmele'de Ulûhiyet tevhidi de vardır. Çünkü o, "Allah'ın ismi ile" diyor. Şeytanın, müşriklerin, Bâtınîler'in ilahlarının ismi ile, demiyor. O, *Bismillâh* demiştir. Allah lafzı *elihe* (أله) - *ye'lihu* (يأله) - *ilâheten* (إلهة) kökünden türemiştir. Bunun mânası *abede* (عبد) - *ye'bidu* (يعبد) - *ibâdeten* (عِبَادة) kelimesinin mânasıdır. İhlâs (الإخْلَاص) kelimesinin mânası; sevgi, ta'zîm ve saygıyla ilah edinilendir. Âlimler ihlâs kelimesi olan *Lâ ilâhe illallâh*'ın mânası hakkında ihtilâf etmemişlerdir. Onun mânası "لا إله يعبد بحق إلا الله"/Allah'tan başka kendisine kulluk edilen hak ma'bûd yoktur." Her kim "لا أله لنا"/Bizim ilahımız yoktur" veya "لا إله معبود"/Ma'bûd ilah yoktur" veyahut da "لا إله موجود"/Mevcut ilah yoktur" derse yanlış yapmış olur. Bu mâna mütekellimlerin kelime-i tevhîde verdikleri mânadır. -Bu hataya birçok dil âlimi de düşmüştür.- Derler ki: "lâ" nefy-i cinstir, "ilâh" onun ismidir, ancak hasr edatıdır. "Allâh" ism-i şerîfi mahzûf olan haberden bedeldir, takdiri "ma'bûd"dur. Bazıları da "lenâ (لنا)" der. Bazısı da "mevcut" ifadesini kullanır. Bunların hepsi yanlıştır. Haber mahzûftur, takdiri "hakk"tır. Çünkü ma'bûd olan ilahlar çoktur. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

---

98. Yûsuf, 64.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ

"Bu, Allah'ın hak olmasındandır."[99]

أَإِلَهٌ مَعَ اللَّهِ

"Allah ile beraber başka bir ilah mı vardır?"[100]

وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ

"Sizin ilahınız tek bir ilahtır. O'ndan başka ilah yoktur. O Rahmân'dır, Rahîm'dir."[101]

Tevhidin *Rubûbiyet, Ulûhiyet* ve *İsim-Sıfat Tevhidi* olarak üç kısma taksim edilmesi Kur'an ve Sünnet'ten çıkarılmış ictihâdî bir taksimdir. Âlimlerin çoğu tevhidi üç kısma ayırır. İbn Kayyım ve İbn Teymiyye iki kısma ayırırlar. Üçüncü kısmı bu iki kısma dahil ederler.

Allah *(celle celâluhû)* Rasûlü'nü ulûhiyet tevhidi ile göndermiştir. Rasûller ile ümmetleri arasındaki husumet ulûhiyet tevhidi konusundaydı. Bu kimseler Allah'ın varlığını inkar etmiyorlardı. Allah *(celle celâluhû)* birçok yerde onların Allah *(celle celâluhû)*'nun varlığını ikrar ettiklerini anlatıyor. Ancak onlar Allah *(celle celâluhû)*'yu ibadette birlemiyorlardı. Bu durum Allah *(celle celâluhû)*'nun varlığını inkar eden toplulukların olmadığını göstermez. "Rahimler doğurur; yeryüzü, yutar" diyen Dehrîler gibi;

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ

"Acaba onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar?"[102]

Sonuç olarak; بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ **"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla."** *(Neml, 30)* âyetinden Allah *(celle celâluhû)*'nun *er-Rahmân* ve *er-*

99. Lokmân, 30.

100. Neml, 60.

101. Bakara, 163.

102. Tûr, 35.

Rahîm isimlerini ispatını çıkarırız. Er-Rahmân Allah *(celle celâluhû)*'nun hem ismi, hem de sıfatıdır. Allah'tan başkası için kullanılamaz. Er-Rahîm de aynı şekilde hem ismi, hem de sıfatıdır. Fakat vasıf olarak Allah'tan başkası için kullanılabilir. Misal: Zeyd rahîmdir (şefkatli merhametlidir) demekte bir beis yoktur. Allah *(celle celâluhû)* Nebî'si hakkında şöyle buyuruyor: بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ **"Mü'minlere karşı raûf ve rahîmdir."**[103] Ancak icmâ ile "Filan kişi Rahmân'dır" denilmez. Bu lafız Allah *(celle celâluhû)*'dan başkası için kullanılmaz. Her kim bu isimle isimlenirse Yüce Allah ona yalancılık ve alçaklık elbisesi giydirir. Müseylime, bu isimle isimlenmek isteyince Allah *(celle celâluhû)* ona "Müseylimetulkezzâb" ismini yapıştırdı. O kendisine Yemâme'nin Rahmânı diyordu. Fakat beşer onu Müseylimetulkezzâb olarak biliyor. Her kim Allah *(celle celâluhû)* ile isim ve sıfatlarında mücadeleye girecek olursa, Allah ona başka bir isim yapıştırır. Günümüzdeki kanun yapanlar gibi. Onlar Allah *(celle celâluhû)* ile el-Hakem isminde mücadeleye girmişlerdir. Ancak; إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ **"Hüküm yalnız Allah'ındır."**[104] Hakem olan Allah'tır. Bunlar kendilerine kanun yapma yetkisi veriyorlar. Kafalarına göre "şu, kanun yapan grubun başkanı; şu da yardımcısıdır" diyorlar. Bundan dolayı Allah *(celle celâluhû)* onlara *"Tâğût"* ismini koydu. Onlar ancak *tâğûtlar* ismiyle tanınırlar. Bundan dolayı Allah *(celle celâluhû)* onları inkar etmeyi emretti ve bunun için elçiler gönderdi;

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ

"Yemin olsun ki her ümmete 'Allah'a kulluk edin ve tâğûttan sakının' diye Peygamber gönderdik."[105] Kur'an'da onların ismi de sıfatı da budur.

103. Tevbe, 128.

104. Yûsuf, 40.

105. Nahl, 36.

II. Allah Teâlâ'nın "Rabbimiz! Sen her şeyi ilmin ve rahmetin ile kuşattın." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا **"Rabbimiz! Sen her şeyi ilmin ve rahmetinle kuşattın."** *(Gâfir, 7)* âyetine gelince: Allah, rahmeti ve ilmi geniş olandır. Daha önce ilim ile ilgili hadis geçti. Allah *(celle celâluhû)* kendini *ilim* ile vasfediyor. Eş'arîler bu konuda Ehl-i Sünnet'e ortak oluyorlar. Ancak Eş'arîler'in bu sıfatı ispat etmeleri Ehl-i Sünnet'ten farklıdır. Bu âyette *rahmet* sıfatının da ispatı vardır.

Sahîhayn'da Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Rabbinden şunu rivayet ettiği geçmektedir:

إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي

"Benim rahmetim gazabımı geçmiştir."[106] Allah *(celle celâluhû)* da şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

"Muhakkak ki Allah'ın rahmeti muhsinlere yakındır."[107]

II.I. Rahmetin Kısımları:

Rahmet İki Kısımdır:

1- Birincisi: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ، وَأَنْزَلَ فِي الْأَرْضِ جُزْءًا *"Allah yüz rahmet yarattı. Birini indirdi doksan dokuzunu kendi katında saklamaktadır."*[108] hadisinde geçen, mahluk olan rahmet.

2- İkinci kısım ise: Allah *(celle celâluhû)*'nun sıfatlarından olan rahmettir. Kim onun mahluk olduğunu söylerse kâfir olur. Bu, kemâl sıfatlarındandır. Eş'arîler rahmeti, *yumuşaklık (rikkat)* olarak te'vîl ediyorlar.

106. Buhârî, 3194; Müslim, 2751.

107. A'râf, 56.

108. Buhârî, 6000; Müslim, 2752.

Sonra da Allah *(celle celâluhû)* için bunu câiz görmüyorlar. Sonra da teşbîhten kaçmak için hakikî mânada Allah *(celle celâluhû)* için rahmet sıfatını nefyetmek zorunda kalıyorlar. Onlar ilk önce teşbîh yapıyorlar, sonra ta'tîl yapıyorlar, sonra yine teşbîhe düşüyorlar. Vallâhi selef âlimlerinin bazısı incidir. Meselâ Hammâd bin Zeyd, Cehmiyye'den biri ile tartıştığında ona "Senin evinde hurma ağacı var mı?" dedi. O da "Evet" dedi. Hammâd ona "Kökü var mı?" dedi. Adam "Yok" dedi. "Dalları var mı?" "Hayır" dedi. "Yaprakları var mı?" "Hayır" dedi. "Meyveleri var mı?" Dedi. "Hayır" dedi. Hammâd, "O zaman o hurma ağacı değil. Ona hurma ağacı denilmez. Aynı şekilde biz de size sizin rabbiniz var mı? diyoruz. Siz 'evet' diyorsunuz. İşitiyor mu? 'Hayır.' Görüyor mu? 'Hayır.' Razı oluyor mu? 'Hayır.' Nüzûl ediyor mu? 'Hayır.' Arşa istivâ ediyor mu? 'Hayır.' Diyorsunuz. O zaman sizin rabbiniz yoktur."

Çünkü bu vasıflarla vasıflanmayan rab değildir. Allah; işitme, görme, rahmet, ğadab, muhabbet, nüzûl, ve istivâ ile mevsûftur. Bir de üzerinde icmâ edilmiş kendisi hakkında haberlerin mütevâtir olduğu sıfatlar ile de mevsûftur.

III. Allah Teâlâ'nın "O, mü'minlere karşı çok merhametlidir." Kavlinin Beyânı:

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا

"Allah mü'minlere merhamet edendir." *(Ahzâb, 43).* Rahmân sıfatı böyle değildir. O hem dünyada, hem de âhirette Rahmân'dır. Rahmân sadece mü'minlere olur.

إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

"Muhakkak ki Allah'ın rahmeti muhsinlere yakındır."[109] Kafirler böyle değildir. Allah *(azze ve celle)* şöyle buyuruyor:

---

109. A'râf, 56.

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

"Kendilerine gazap edilmiş ve sapmış olanlar hariç."[110] Bundan dolayı Nebî *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ

"Rabbim bugün daha önce hiç gazab etmediği gibi gazab etti. Bundan sonra da böyle gazab etmeyecektir."[111]

Böylece Allah *(celle celâluhû)* için *gazab* ve *rahmet* sıfatı sabit olmuş oldu. Rahmet mü'minler içindir. Gazab ise kâfir ve müşriklerden sapmış olanlar ve Yahudiler içindir. Bu sıfatlar kemâl sıfatlarıdır. Bunlar hakikî sıfatlardır. Hakikat üzere sabit olmuşlardır. Bunları tahrif etmek ve hakikî mânalarından dönmek câiz değildir.

"Bu rahmet kullardaki rahmet gibidir" diye bir benzetmeden kaçmak gerekir. Aynı şekilde Allah Teâlâ'nın bu sıfatlarını nefyeden Muattıla'dan da kaçmak gerekir.

Daha önce bu taifelerin dört, beş, altı, yedi ve günümüzde de bu taifelerden insanların olduğu zikretmiştik. Ancak onlar bazen çoğalıp, bazen azalırlar. Bunların dört, beş ve altıncı asırda güçleri vardı. Bunlar Eş'arîler'in mezhebini Ehl-i Sünnet'in mezhebi olarak lanse ederlerdi. Bunları Ebû Bekir el-Bağdâdî'nin *el-Fark Beyne'l-Fırak* kitabından okuyabilirsiniz. Aynı şekilde Kurtubî ve Nevevî'nin kitaplarından da okuyabilirsiniz. Nevevî şöyle der: "Ehl-i Sünnet böyle dedi dediğinde, bundan E'şarîler'i kastederler. Bu konuda uyanık olmak gerekir. Bilmeyenler bundan Allah Rasûlü ve sahâbîlerin üzerinde olduğu şeylere tutunanları kastettiğini zanneder.

110. Fâtiha, 7.

111. Buhârî, 3340; Müslim, 327.

IV. Allah Teâlâ'nın "Benim rahmetim her şeyi kuşattı." Kavlinin Beyânı:

Allah'ın *(celle celâluhû)*; وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ **"Benim rahmetim her şeyi kuşattı."** *(A'râf, 156)* âyetine gelince: Bunda *rahmet* sıfatının ispatı vardır. Yine bundan rahmetin her şeyi kuşattığı anlaşılıyor. Ancak yüce Allah şöyle buyuruyor:

فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ

"Onu; bana karşı gelmekten sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım."[112] O zaman bu, kâfirleri kapsamaz ve müşrikleri de kapsamaz. O zaman Allah'ın rahmetini isteyenler Allah ve Rasûlü'ne itaat etmeye koşsunlar. Buhârî'nin Fuleyh bin Süleyman'dan rivâyetinde şöyle gelmiştir: Hilâl bin Alî'den o da Atâ bin Yesâr'dan o da Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)*'dan rivâyet ettiği hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، إِلَّا مَنْ أَبَى قَالُوا: وَمَنْ يَأْبَى؟ يَا رَسُولَ اللهِ، قَالَ: " مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى

"Ümmetimden herkes kıyamet günü cennete girecektir; ancak karşı çıkanlar hariç." Dediler ki 'Karşı çıkanlar kimdir Yâ Rasûlellah?' Buyurdu ki: *"Bana itaat eden cennete girecektir. Bana isyan eden karşı çıkmıştır."*[113]

Biraz önce rahmetin mahlukatta bulunan rahmete de kullanıldığı geçti. Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şu hadisinde olduğu gibi:

112. A'râf, 156.

113. Buhârî, 7280.

"Allah yüz rahmet yarattı."[114] Yine yüce Allah'ın şu sözünde olduğu gibi: أَنْتِ رَحْمَتِي *"(Cennete dedi ki) Sen, benim rahmetimsin."*[115] Geçen âyetlerde olduğu gibi rahmet sıfatı Allah'ın sıfatlarındandır. Bu konuda ilim ehli ihtilâf etmemiştir.

Ehl-i Sünnet Allah'ı kullarına benzetmekten tenzih ederek ve ta'tîlsiz olarak Allah için rahmet sıfatını ispat ederler. Çünkü Allah'ın ne zâtında, ne sıfatlarında ne de fiillerinde bir benzeri yoktur. O işitendir, görendir.

V. Allah Teâlâ'nın "Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı." Kavlinin Beyânı:

كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ **"Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı."** *(En'âm, 54)*. Âyette geçen **"كَتَبَ (yazdı)"** *vâcip kıldı* mânasındadır. Allah *(celle celâluhû)* kendi nefsine vâcip kılmıştır. Yoksa mahlukat ona vâcip kılmamıştır. Bu konuda insanlar ihtilâf etmişlerdir. Bazıları "mahluk, bunu Allah'a vâcip kıldı" demişlerdir. Bu Mu'tezile ve bir kısım bid'at-

114. Hadis Müslim'de şöyle geçer:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ لِلَّهِ مِائَةَ رَحْمَةٍ أَنْزَلَ مِنْهَا رَحْمَةً وَاحِدَةً بَيْنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالْبَهَائِمِ وَالْهَوَامِّ، فَبِهَا يَتَعَاطَفُونَ، وَبِهَا يَتَرَاحَمُونَ، وَبِهَا تَعْطِفُ الْوَحْشُ عَلَى وَلَدِهَا، وَأَخَّرَ اللهُ تِسْعًا وَتِسْعِينَ رَحْمَةً، يَرْحَمُ بِهَا عِبَادَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)*'dan rivayetle Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah'ın yüz rahmeti vardır. Onlardan bir rahmetini insanlar, cinler, hayvanlar ve böcekler arasına indirmiştir, işte onlar bu sebeple birbirine şefkat eder ve bu sebeple birbirlerine acırlar. Vahşî, yavrusuna bu sebeple merhamet eder. Allah doksan dokuz rahmeti ise geriye bırakmıştır. Onlarla kıyamet gününde kullarına rahmet edecektir."* Müslim, "Tevbe" 19, (2752). **(Editör)**

115. Buhârî, 4850; Müslim, 2846. Hadisin tam metni şu şekildedir:

تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ، فَقَالَتِ النَّارُ: أُوثِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبِّرِينَ، وَقَالَتِ الْجَنَّةُ: مَا لِي لَا يَدْخُلُنِي إِلَّا ضُعَفَاءُ النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ، قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِلْجَنَّةِ: أَنْتِ رَحْمَتِي أَرْحَمُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي، وَقَالَ لِلنَّارِ: إِنَّمَا أَنْتِ عَذَابِي أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي، وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مِلْؤُهَا

"Cennet ile cehennem Allah'a şikayette bulundular. Cehennem dedi ki: Ya Rab! Bana sadece zâlimler ve müstekbirler giriyor? Cennet dedi ki: Ya Rab! Bana sadece zayıflar ve miskinler giriyor. Allah (celle celâluhû) cennete buyurdu ki: Sen benim rahmetimsin sana dilediğimi koyarım. Ateşe de dedi ki: Ey ateş! Sen de benim azabımsın. Sana da dilediğimi koyarım ve her ikinizi de dolduracaklar vardır." **(Editör)**

çıların mezhebidir. Bazıları da "Allah *(celle celâluhû)* kendi nefsine bir şey vâcip kılmaz" demişlerdir. Bu, Kur'an'a muhalif olan bir görüştür. Sapkınlık, dalâlettir.

Allah Teâlâ, Ehl-i Sünnet'i onların kendisinde ihtilâfa düştükleri yerde hidayete ulaştırmıştır. Onlar "Allah kendi nefsine vâcip kılar, kullar O'na bir şey vâcip kılamaz" diyorlar. Allah kullarına fazilet ve nimet olsun diye bazı şeyleri vâcip kılar:

ما للعباد عليه حق واجب ... كلا ولا سعي لديه ضائع

إن عذبوا فبعدله أو نعموا ... فبفضله وهو الكريم الواسع

Kulların Allah üzerinde vâcip bir hakları yoktur.

Hayır, onun katında ameller de zâyi olmaz.

Şayet azap edilirse bu O'nun adaleti iledir.

Ya da nimetlendirirse bu O'nun fazileti iledir.

O, cömert ve rahmeti geniş olandır.[116]

كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ **"Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı."** *(En'âm, 54)*. Bu âyette delâlet-i mutâbaka ile isim ve sıfat tevhidinin ispatı vardır. Delâlet-i tadammun ile de rubûbiyet sıfatının ispatı vardır. Delâlet-i iltizâm ile de ulûhiyet tevhidinin ispatı vardır.

Delâlet üç kısımdır: Delâlet-i mutâbaka; Bu, delinin, mânasına tam olarak delâlet etmesidir. Delâlet-i tadammun; Bu, delinin, bazı mânalarına delâlet etmesidir. Delâlet-i iltizâm; Bu da mânanın dışında mânanın lâzımına delâlet etmesidir.

116. Bk. *en-Nûniyye*, s. 208.

VI. Allah Teâlâ'nın "O çokça bağışlayan, merhamet edendir." Kavlinin Beyânı:

وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ **"O çokça bağışlayan, merhamet edendir."** *(Yûnus, 107)*. Bu âyette Allah Teâlâ'nın hem ismi, hem de sıfatı olan, el-Ğafûr ve er-Rahîm'in ispatı vardır. Bizler Allah *(celle celâluhû)* için *mağfiret* ve *rahmet* sıfatlarını ispat ederiz. Daha önce de geçtiği üzere bunları mücerred lafızlar olarak ispat etmeyiz. Biz bunları ispat ettiğimiz zaman bunlara yeryüzünde eseri olan mânaları ile iman ederiz. Bizler Allah'ın el-Ğafûr olduğuna iman edip O'na mağfiret sıfatını ispat ettiğimizde, O'nu mağfiret sıfatıyla mevsuf ve kulların günahlarını başladığına da iman ederiz. Biz Allah için rahmet sıfatını ispat eder ve O'nu rahmet ile vasfederiz. Allah *(celle celâluhû)* her şeyde ihsanı yazmıştır. O zaman rahmet; evcil hayvanlara, kuşlara ve haşeratlara kadar uzar. Başkalarına haksız şekilde dil uzatmamız hiçbir şekilde rahmet değildir. Haşeratlara dahi olsa ateşle azap etmemiz rahmetten değildir. Kulların sırtlarına kamçılar ile vurmamız rahmetten değildir. Âlim, davetçi ve sâlihlerin eterini yememiz rahmet değildir. Kendileriyle menhec ve fikirde ihtilâf etsek dahi kullara iftira etmemiz rahmetten değildir. Kullara zulmetmemiz rahmetten değildir.

O zaman bu sıfatların bir eseri olması gerekir. İman ettiğimiz halde bir eseri göremiyorsak bu sapmadır. Bazıları lafızlara iman ettiği halde dalâlet ve sapma içindedir. Bazıları lafızlara da iman etmez. Bazıları lafızlara iman ettiği halde Allah *(celle celâluhû)* için sabit olan mânalara iman etmiyor. Bu sıfatların bu kimselerin gerçek hayatlarında bir eseri yoktur. Diğer bir kısım hem lafızlara, hem de mânalara iman ederler, ancak gerçek hayatlarında bunun bir eseri yoktur. Bunlar dalalet ehlidir, diğerleri ise sapmıştır. Dalâlet ve sapma kişiden kişiye değişir.

VII. Allah Teâlâ'nın "Allah en hayırlı koruyucudur. O merhametlilerin en merhametlisidir." Kavlinin Beyânı:

فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ **"Allah koruyucuların en hayırlısı, O merhamet edenlerin en merhametlisidir."** *(Yûsuf, 64).* Allah kendisine sığınanları, O'na dayananları, işlerin sonunu O'na tevdi edenleri koruyanların en hayırlısıdır. Allah *(celle celâluhû)*'nun koruyucu ve hakîm olduğunu bilen O'na en çok tevekkül edendir. O ancak, en çok O'na sığınır. Bu mânalar kişinin kalbindeki eksilmesi nisbetince onun Allah'a tevekkülü, itimadı ve işlerini ona havale etmesi azalır. Yüce Allah koruyucuların en hayırlısı, merhametlilerin en merhametlisidir.

Bu âyette rahmetin kullara da ispatı vardır. Ancak Allah merhametlilerin en merhametlisidir. Bununla beraber başkalarının da merhametini nefyetmemiştir. Mahlukun merhameti nisbîdir. Mutedil değildir. Bir şeyde merhamet eder, başka bir şeyde zulmeder. Lâkin Allah *(celle celâluhû)* adaletli bir hâkimdir. O, adaleti ile kâimdir. O, merhametlilerin en merhametlisidir. O'nun rahmeti her şeyi kuşatmıştır. Allah *(celle celâluhû)* فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا **"Koruyucuların en hayırlısıdır."** Biz buna iman eder, O'na tevekkül eder ve işlerimizi O'na havale ederiz. Sadece lafızlara iman etmeyiz. Bunlara iman ettiğimiz halde başkasına muhakeme olmaz, başkasından yardım dilemez ve başkasına sığınmayız. İbn Akîl *(rahimehullâh)* bunun misali, örneğidir. O bu sıfatların lafızlarına iman ediyor, fakat mânaları hakkında "rahmet; nimet vermeyi irade etmektir" diyor. Ömrünün sonunda bundan tevbe edip mânaları hakkında hakikate iman ettiği söyleniyor. Bu mânaların eserine iman ettiği söylenir. O şöyle söylüyor: Ben mescidin önündeki izdiham anındaki imanıma bakıp ölçmem. Aynı şekilde Lebbeyk Allâhumme Lebbeyk denildiğinde ki imanıma bakıp ölçmem. Ben sıkıntı ve imtihan anında kalbimin nereye sığındığı anındaki imanıma bakıp kıyas ederim.

Bazı insanlar kendisine bir sıkıntı ve şiddet hasıl olduğunda bir vasıtası, mekanı, mahluka sığınabilecekse kalbi hemen o mahluka yönelir. Onu o sıkıntı, şiddetten kurtaran odur zanneder. Böylelikle alçalır.

Bazı insanlar ise Allah'a sığınır, O'na tevekkül eder, O'na yönelir. Onlar lisân-ı hâli ile sanki şöyle der:

فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

"Allah koruyucuların en hayırlısıdır, O merhametlilerin en merhametlisidir." *(Yûsuf, 64).*

إذا انقطعت أطماع عبد عن الورى ... تعلق بالرب الكريم رجاؤه

فأصبح حراً عزة ومناعة ... على وجهه أنواره وضياؤه

وإن علقت بالخلق أطماع نفسه ... تباعد ما يرجو وطال عناؤه

فلا ترج إلا الله في الخطب وحده ... ولو صح في خل الصفاء صفاؤه

Kulun mahlukattan ümidi kesilince,

Kerîm olan Rabbe bağlanır arzuları.

Böylelikle yüzünde aydınlık nur olan hür, izzetli, güçlü biri olur.

Şayet nefsinin arzuları mahlukata bağlanırsa, istekleri çoğalır, sıkıntıları uzar.

İbrâhim *(aleyhisselâm)* ateşe atıldığında ne demişti? حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ **"Allah bize yeter, O ne güzel vekildir."**[117] Mahlukata sığınmamış. Kendisinden yardım beklenene de sığınamamış. Zâlim kavme, kendisinden cezayı kaldırsınlar diye aracılar göndermemişti. Allah'a sığınmıştı. Bundan dolayı da Allah *(celle celâluhû)* onu zâlim kavimden kurtardı. Allah *(celle celâluhû)* buyuruyor ki:

يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ

"Ey ateş! İbrâhim'e serin ve selâmetli ol."[118]

117. Âl-i İmrân, 173.

118. Enbiyâ, 69.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e; إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ **"İnsanlar size karşı toplandılar. Onlardan korkun."** denildiğinde ne demişti? حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ **"Allah bize yeter, O ne güzel vekildir."** *(Âl-i İmrân, 173)*.

Yaşayan örnekler, misaller hidayet imamlarında ve önderlerinde günümüze kadar devam etmiş ve çokturlar. Onlar Allah'a sığınmış, mahlukata sığınmamışlardır.

Şeyhulislâm İbn Teymiyye Mısır beldesine gittiğinde Mısır ehli onu öldürmek için bir araya gelmişlerdi. Kendisini seven bazılarına gittiğinde ona, "bunlar seni öldürmek için hazırlıklarını ve adetlerini tamamladılar" demişler. Şeyh taşın bir tarafına dayanmıştı. Böyle bir şey bir başkasına söylenseydi yüzü kızarır, sararır belki de orada bayılırdı. Ancak o oturdu, sonra bir avuç toprak alıp ona üfürdü. Sonra "onlar ancak bu toprak gibidir" dedi. "Onlar ancak sinek gibidir" dedi.

Hapsedildiğinde ne demişti? Dedi ki; "Düşmanlarım bana ne yapabilir ki?" Bizler hapsedildiği zaman söylediği gibi değil. Bizler hemen onu dışarıya çıkaracak vasıtalar arar ve "Rabbim beni buradan çıkar" deriz. O ise "Rabbim bana sebat ver" diyordu. Hapsedilen insanlardan biri "Rabbim beni kurtar" derse hata yapmış olur. "Rabbim bana sebat ver" demeli. Nice kişi hapse girdi. Çıktığında akîdesinden sıyrılmış, sapmış ya da zındık, fâsık ehli halka bir utanç olarak çıktı. Allah'tan sebat istemeliyiz, daha sonra bir çıkış istemekte bir beis yoktur. Fakat Allah'tan sebat istemelidir. Nice insan hapsedildiğinde çıkmak için dua etti. Çıktı ancak sapmış olarak çıktı. Nice insan hapsedildiğinde Allah'tan onu çıkarması için dua etti. Çıktığında bu ümmete vebal ve habîs olarak çıktı. Allah'tan sebat isteyin. İmam şöyle diyor: "Düşmanlarım bana ne yapabilir? Beni hapsetseler, benim hapsim halvettir." Bu, isim ve sıfatlara iman etmenin eseridir. O zaman bizlerin isim ve sıfatları iyice öğrenip, gerçek hayatımıza tatbik etmemiz gerekir. Eserlerinin gerçek hayatımızda gözükmesi gerekir. Şayet bizler mânasız sadece

lafızlara iman edersek ve hayatımızda eserleri gözükmezse, o zaman bizler bunlardan faydalanmamışızdır. İmam bundan sonra şöyle devam ediyor: "Şayet beni hapsetseler, benim hapsedilmem halvettir. Şayet beni öldürseler, benim ölümüm şehadettir. Şayet beni sürseler, sürgünüm seyahatimdir."

RIZA, ĞAZAB, SUHT [KIZGINLIK], KERÂHET VE MAKT [BUĞZ-TİKSİNME] SIFATLARI

وَقَوْلُهُ: {رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ} [المائدة: ١١٩] .

وَقَوْلُهُ: {وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ} [النساء: ٩٣] .

وَقَوْلُهُ: {ذَلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ} [محمد: ٢٨] .

وَقَوْلُهُ: {فَلَمَّا آسَفُونَا انتَقَمْنَا مِنْهُمْ} [الزخرف: ٥٥] .

وَقَوْلُهُ: {وَلَكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ} [التوبة: ٤٦] .

وَقَوْلُهُ: {كَبُرَ مَقْتًا عِندَ اللَّهِ أَن تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ} [الصف: ٣] .

* * * *

"Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır."[119]

"Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası orada ebedî kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, ona lanet etmiştir."[120]

"Bu böyledir. Çünkü onlar Allah'ı gazablandıran şeylere uydular. O'nun rızasını hoş görmediler."[121]

"Nihayet onlar bizi gazablandırınca kendilerinden intikam aldık."[122]

---

119. Mâide, 119.

120. Nisâ, 93 .

121. Muhammed, 28.

122. Zuhruf, 55.

"Fakat Allah onların çıkmalarından hoşlanmadı da (kerih gördü) onları alıkoydu."[123]

"Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın yanında büyük bir buğzu gerektirir."[124]

ŞERH:

Şeyhulislâm İbn Teymiyye *(rahimehullâh)* Yüce Allah'ın sıfatları bahsinde rıza, gazab, kerâhet ve makt (الْمَقْت / buğz) sıfatlarından bahsetti.

Ehl-i Sünnet bu sıfatların ispatı hakkında ihtilâf etmez. Bunlar fiilî sıfatlardandır.

I. Yüce Allah'ın Sıfatlarının Kısımları:

Allah Teâlâ'nın sıfatları iki kısımdır:

1- Zâtî Sıfatlar: El (yed), vech ve bunlara benzerleri.

2- Fiilî-İhtiyârî Sıfatlar: Rıza, gazab, makt, kerâhet, intikam ve benzerleri. Ehl-i Sünnet her iki çeşit sıfatın ispatında ihtilâf etmez. Kelimelerin hakikatlerini değiştirmez. Allah'tan gelenlerin hepsine Allah'ın muradı üzere iman ederler. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelenlere ise Onun muradı üzere iman ederler.

Bu sıfatların kemâl sıfatları olduğuna iman ederler.

Kur'an ve Sünnet'in delâlet ettiği başka sıfatlara da iman ederler.

123. Tevbe, 47.

124. Saff, 3.

II. Allah Teâlâ'nın "Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*; رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ **"Allah onlardan razı olmuştur."** *(Mâide, 119)* buyuruyor. Yani sahâbîlerden razı olmuştur. Bu âyette *rıza* sıfatının ispatı vardır. Bu, fiilî-ihtiyârî sıfatlardandır. Allah *(celle celâluhû)* mümin topluluktan razı olur. وَرَضُوا عَنْهُ **"Onlar da Allah'tan razı oldular."** *(Mâide, 119)*. Allah onları sevdi, ikramda bulundu, yardım etti, azîz kıldı ve cennetine koydu. Yine Yüce Allah şöyle buyuruyor:

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ

"Güzel amel yapana daha güzeli ve ziyadesi vardır."[125] Allah'ın emrini yerine getirenlere **el-hüsnâ;** yani cennet vardır. **Ziyade** ise; yüce Allah'ın vechine bakmaktır.

Bu âyetten hem rıza sıfatının hem de fiilî sıfatlarının ispatı vardır. Aynı şekilde bu âyetlerden ihtiyârî sıfatlarının ispatını da çıkarabiliriz. Bu âyetlerde Mu'tezile, Cebriyye, Eş'ariyye ve diğer bid'at ehline reddiye vardır. Bu âyette sahâbîlere lanet eden Râfizîler'e de reddiye vardır. Çünkü Allah onlardan (sahâbeden) razı olmuştur. Onlar (Râfizîler) Allah'ın kendisine gazab ettiği şirk davetçisi Nusayrî Tûsî'yi metheder-ler. Aynı şekilde onlar İslâm ve Müslümanlara baskı ve zorlamalar yapan Nusayrî İbn Alkamî'yi överler.

Râfizîler'in bugünkü tarihi dünkü tarihinden daha kötüdür. Onlar bütün asır ve nesillerde Hıristiyan ve Yahudilerin merkebidir.

Bu âyette kulun kudreti ve iradesinin ispatı vardır. Kulun meşîeti ve iradesi Yaratıcının iradesine tâbidir. Yüce Allah;
وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ **"Âlemlerin Rabbi dilemedikçe siz dileyemezsiniz."**[126] buyurmaktadır.

---

125. Yûnus, 26.

126. Tekvîr, 29.

Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır: وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا **"Kim bir mümini kasten öldürürse"** *(Nisâ, 93)*. Âyette geçen **"men (مَنْ)"** lafzı umum ifade eden şart edatlarındandır. İki fiili cezm eder. Birincisi şartın fiilidir, ikincisi de onun cevabı ve karşılığıdır. Şartın fiili gerçekleşmeden şartın cevabı gerçekleşmez, tahakkuk etmez.

III. Allah Teâlâ'nın "Kim bir mü'mini kasten öldürürse, cezası orada ebedî kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazab etmiş, ona lanet etmiştir." Kavlinin Beyânı:

وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا **"Kim bir mü'mini öldürürse...". Katletmek (الْقَتْل)** : Demir ve başka bir şeyle bir nefsi öldürmektir. Âyetteki **"mü'min"** kaydı ile kâfir bu hükümden çıkmıştır. Çünkü kâfirin mümin gibi bir hürmeti ve değeri yoktur. Bir de kâfirler İslâm'a davet edilir. İcabet ettiklerinde onların da canları ve malları korunmuş olur. Şayet davete icabet etmezlerse bu sefer cizye vermeye davet edilirler. İcabet ederlerse onlardan cizye alınır ve onlardan uzak durulur. Cizye vermekten de geri dururlar ise icmâ ile onlarla savaşılır. Âlimlere göre buna *talep cihâdı* denir. Yani kafirleri kendi vatan ve mekanlarında arama, araştırmak demektir. Ta ki yüce Allah'ın kelimesi üstün olsun. Bu hükümden kendisine eman verilmiş, bir de Müslümanların maslahatı için kendisi ile antlaşma yapılmış olanlar müstesnadır. Dünyevî bir maslahattan dolayı eman verilir. Onlar sözlerini yerine getirip ahitlerini bozmadıkları müddetçe onlara zulmetmek câiz değildir. Bunun delili de Resulullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadisidir:

مَنْ قَتَلَ مُعَاهَدًا لَمْ يَرِحْ رَائِحَةَ الجَنَّةِ

"Her kim antlaşmalı birini öldürürse cennetin kokusunu alamaz."[127]

Müminin büyük bir değeri, hürmeti vardır. Yüce Allah mümini haksız yere öldürmeyi kendisine şirk koşmayla yan yana zikretmiştir. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

---

127. Buhârî, 3166.

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا * يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا * إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا *

"Onlar Allah ile beraber başka ilaha dua (kulluk) etmeyen, haksız yere Allah'ın haram kıldığı cana kıymayan ve zina etmeyen kimselerdir. Kim bunları yaparsa ağır azaba uğrar." "Kıyamet günü azabı kat kat olur ve orada alçaltılmış olarak temelli kalır." "Ancak tevbe ve iman edip iyi davranışlarda bulunanlar başka; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir."[128]

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

كُلُّ ذَنْبٍ عَسَى اللهُ أَنْ يَغْفِرَهُ إِلَّا مَنْ مَاتَ مُشْرِكًا، أَوْ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا

"Allah'ın her günahı bağışlaması mümkündür. Müşrik olarak ölen ve bir mümini kasten öldüren hariç."[129]

İşte bu Ka'be, Allah katında da müminlerin katında da onun değeri büyüktür. Buna rağmen hürmet ve azamette mümin ile kıyas edilemez. İbn Ömer *(radıyallâhu anhumâ)* Ka'be'ye bakıp şöyle diyor:
مَا أَعْظَمَ حُرْمَتَكِ عِنْدَ اللهِ، وَوَاللهِ لِلْمُؤْمِنِ أَعْظَمُ حُرْمَةً مِنْكِ "Senin Allah katında değerin ne büyüktür. Allah'a yemin olsun ki müminin hürmeti senden daha büyüktür."[130] *Buhârî* ve *Müslim*'de geçen hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

لَا يَحِلُّ دَمُ رَجُلٍ مُسْلِمٍ، إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ: وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ، الثَّيِّبُ الزَّانِي، وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ

128. Furkân, 68-70.

129. Beyhakî, *Kübrâ*, 15861; Ebû Dâvûd, 4270; Ahmed, 16907.

130. El-Fâkihî, *Ahbâru Mekke*, 260.

"Müslümanın kanı ancak üç şeyden biri ile haram olur; Cana karşı can, evli olduğu halde zina yapan ve dinini terk edip cemaatten ayrılan."[131]

Âyetteki **"مُتَعَمِّدً/kasten"** *(Nisâ, 93)* kaydı ile hata ile olan ölümler bu hükmün dışına çıkmıştır; وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ **"Kim bir mümini hataen öldürürse onun cezası mü'min bir köleyi azat etmesi ve ailesine ödenmek üzere diyettir."**[132]

Âyette geçen **"فَجَزَاؤُهُ / Onun cezası"** kelimesindeki **"fe"** harfi bağlaç edatıdır. فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا **"Cezası orada ebedî kalmak üzere cehennemdir."** *(Nisâ, 93)* Buradaki ebediyetten maksat uzunca bir müddet beklemek, kalmaktır.

III.I. Kur'an'da Geçen "Ebedîlik (خُلُود)" Kavramının Mânaları:

Kur'an'da "خُلُود/ebedilik" kavramı iki çeşit olarak gelmiştir.

1- Birinci Kısmı: "Ebedî (أبدا)" lafzı ile tekit edilmiş olarak gelir. Bu, kâfirlere özel olandır. Çünkü onlar cehennemde sonsuza kadar kalırlar. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا

"Onun ateşi ne zaman sönmeye yüz tutsa hemen alevini arttırırız."[133] Yine Yüce Allah şöyle buyuruyor:

لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا

"Orada çağlar boyu kalacaklar."[134] Hasan-ı Basrî *(rahimehullâh)* ve başka âlimler şöyle demişler: Bir asır geçtiğinde ardından bir asır daha

131. Buhârî, 6878; Müslim, 1676.

132. Nisâ, 92.

133. İsrâ, 97.

134. Nebe', 23.

gelir. Böylece sonsuza dek azap edilirler. Bu konuda âlimler ve fakîhler ihtilâf etmezler.

2- İkinci Kısmı: "Ebedîlik" ile tekit edilmeden gelen "hulûd" hükmüdür. Bu, âsi müminler hakkında olandır. Yüce Allah âsi müminler hakkında şöyle buyurmaktadır:

فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

"İşte bunlar cehennemliktir. Onlar orada ebedî kalacaklardır."[135] Burada ebedilik (te'bîd) ve kâfirler kast edilmiyor. Allah *(celle celâluhû)* mümini öldürenin laneti hakkında şöyle buyuruyor: فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا **"Onun cezası ebedî kalmak üzere cehennemdir."** *(Nisâ, 93)*. Bundan "o kâfirdir" hükmü kastedilmemiştir. Çünkü burada (hâlid-hulûd) ibaresi ebediyetle (ابدا) tekitlenmiyor.

Haksız yere müminlerin kanlarını dökenler şidetli bir azaba maruz kalırlar. Onların şahısları hakkında muayyen olarak "cennetliktir" diye hükmedilmez. Çünkü Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat büyük günah işleyenlerin zatları hakkında muayyen olarak cennetlik ve cehennemlik hükmünü söylemezler. Hatta müminlerin zatları hakkında da cennetlik veya cehennemlik olmakla hükmetmezler. Ancak muhsinler hakkında ümitli olurlar, günahkârlar hakkında da korkarlar. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in söylediği gibi söylerler: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعُ رَحِمٍ "*Sıla-i rahmi kesen cennete giremez.*"[136] Bu ve benzerleri tehdit delilleridir. Aynı zamanda "Allah vaadine muhalefet etmez. Ancak (dilerse) vaîdini (tehdidini) yerine getirmeyebilir." derler. Çünkü tehdidini yerine getirmemek kemâl sıfatlarındandır. Ama vaadini, sözünü yerine getirmemek böyle değildir.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ **"Allah ona gazab etmiş ve ona lanet etmiştir."** *(Nisâ, 93)*. Bu cümlesinden maksat; Allah Teâlâ hak edene gazab eder, yine hak edene lanet eder. Allah *(celle celâluhû)*; غَيْرِ

135. Bakara, 275.

136. Buhârî, 5984; Müslim, 2556.

الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ **"Gazab ettiklerinin yoluna değil..."**[137] buyurmaktadır. *Gazab*, Allah *(celle celâluhû)*'nun kemâl sıfatlarındandır. Rasulullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in de Rabbinden rivayet ettiği gibi; إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي *"Benim rahmetim gazabımı geçmiştir."*[138] Yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

إِنَّ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ

"Rabbim -azze ve celle- daha önce hiç gazab etmediği gibi bugün gazab etti. Bundan sonra da bir daha böyle gazab etmeyecek."[139] Gazab sıfatının ispatı hakkında bundan başka mütevâtir hadisler de rivayet edilmiştir. Cehmiyye, Mu'tezile, Eş'arîler, Mâturîdîler ve başkaları Allah *(celle celâluhû)* için gazab sıfatını ispat etmezler. Bu sıfatın ispatını, Allah'ın kullarına benzemesi olarak görürler. Daha önce defalarca geçti. Bunlar ilk önce teşbîh, sonra ta'tîl, sonra yine teşbîh yapıyorlar. Onları gazap sıfatını inkar etmeye götüren onların kalplerinde yer edinmiş olan teşbîhtir ve onların dimağlarında var olan aşırılıktır. Bu grupların, isim ve sıfatlarında ilhâd ve aşırılıktan bahsettiğimizde bununla dâimî meyli kastederiz. Yoksa genel mânası ile Yaratıcıyı inkar mânasını kastetmeyiz. Yine "Doğuran rahimdir; yutan ise yerdir" diyenlerin söylediği de ilhâddır (ancak bu küfür olan ilhâddır). İsim ve sıfatlardaki ilhâddan konuştuğumuzda bu meyildir. Allah *(celle celâluhû)*'nun şu âyetinden dolayı böyle diyorum:

وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ

"O'nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın."[140] Âyette geçen mulhidûn (ilhâd edenler) kelimesi *meyledenler* mânasındadır. Bu kabirdeki *lahid* kelimesinden gelir. Çünkü o eğik ve meyillidir.

---

137. Fâtiha, 7.

138. Buhârî, 3194; Müslim, 2751.

139. Buhârî, 4712; Müslim, 194.

140. A'râf, 180.

III.II. Eş'arîler'in "Gazab" Sıfatını İspat Etmemek Hususunda Öne Sürdükleri Mazeretler:

Birinci Husus: Diyorlar ki: "Gazab, kanın kaynamasıdır. Bu mahlukta olur. Allah bundan münezzehtir."

İkinci Husus: Gazabı kemâl sıfatlarından görmüyorlar.

Üçüncü Husus: Diyorlar ki: "Biz gazab sıfatını Allah *(celle celâluhû)* için ispat edersek Allah'ı mahluka benzetmiş oluruz." Yoksa onlar Allah'ın bunu kendisi için kullandığını kabul ediyorlar. Kur'an'ı inkar etmiyorlar.

Bu İddialara Cevap:

1- Mahluk hakkında gazabın anlamının, kanın kaynaması olması sabit değildir. Çünkü kullarda gazab birçok sebepten olur. Bazen bu sebep, bazen şu sebep olabilir. İnsanlar farklı sebeplerden gazablanır. Bazıları Allah *(celle celâluhû)*'nun sınırları çiğnendiğinde gazablanır. Diğerleri ise emirlerine karşı gelindiğinde gazablanır.

2- Mahluka gazab ispat edildiğinde bu onun Hâlık'a benzemesini gerektirmez. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* kendi nefsinden benzerliği nefyetmiştir ve şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"O'nun bir benzeri yoktur. O, es-Semî'dir, el-Basîr'dir."[141] Allah *(celle celâluhû)* bazı kullarını işitme ve görme ile vasıflandırmıştır. Aynı zamanda kendi zâtını da işitme ve görme ile vasıflandırmıştır. Allah *(celle celâluhû)* kendini el-Hayy diye isimlendirmiştir. Mahlukta işitme, görme ve hayatın bulunması onun Hâlık'a benzemesini ve denk olmasını gerektirmez. Çünkü O Hâlık'tır *(subhânehû ve teâlâ)*, diğerleri mahluktur. Allah *(celle celâluhû)*'da kudret sıfatı olduğu gibi mahlukta da kudret sıfatı vardır. Ancak iki kudret birbirinden farklıdır.

---

141. Şûrâ, 11.

Eş'arîler'in gazab sıfatını nefyetmek için getirdikleri delilin, onların yedi sıfatı kendisi ile ispat ettikleri delille aynısı olduğunu söyleyebiliriz. Onlar Allah için ilim sıfatını ispat ettiklerinde biz onlara burada teşbîh vardır, çünkü Allah'ın ilmi kulun ilmi gibidir, diyebiliriz. Onlar hayır derlerse o zaman biz de sizin burada ihtilâfa delil getirdiğiniz delilin aynısı gazab sıfatında da ihtilâfa, farklılığa delildir, deriz. Onlar ilim sıfatını ispat etmek için getirdikleri delilin aynısı, gazab sıfatının ispatı için de delil olur. Bunda ancak kibirlenen ve bazen farklılıkları bir araya getirip bazen de ayıranlardan başkası ihtilâf etmez. Bunlardan sorumluluk çıkmıştır, çünkü bunlar akıllılardan değildir. Eş'arîler sürekli akıldan bahseder, akıllı olduklarını söylerler. Aklı nakilden daha fazla takdis ederler.

Akılcılığa çağıranlar aklî ilimler hakkında en cahil olanlardır. İnsanlar arasında hidayetten en uzak olanlardır. Çoğunlukla birinin bir şeye davet ettiğini gördüğünüzde o kendi ayıbını kapatmaya çalışıyordur. Günümüzde çoğu davet müntesiplerinin durumunda olduğu gibi. Her ne kadar bunların diğerlerinden fazilet yönünden üstünlükleri olsa da Müslümanların davalarında bir eksiklikleri olduğunda onların akla, hikmete çağırdıklarını görürsün. Bunların dine karşı büyük bir alçaklıkları vardır. Bunu kapatmak için akla, hikmete, geniş düşünmeye çağırırlar. Halbuki kendileri akıl, hikmet ve ileri görüşlü olmakla hiç amel etmemişlerdir. Onların Yahudi, Hristiyan ve putperestlerle ilgili meselelerde çabukça yorum yaptığını, konuştuğunu görürsün. Fakat Müslümanlarla alakalı meselelerde konuşmazlar. Akıl nerede? Bu mu akıllı olanı getirecek? Putperestlerin yanında akıl bulunmaz.

İşte bunlar dalâlet ve sapıklık ehli olarak itibar edilirler. Her ne kadar geçmişte olan bid'at ve dalâlet ehline benzemeseler de bunların dalâletleri ve sapkınlıkları başka açılardandır. Herhalde bunları bu sapkınlığa ve dalâlete götüren şey; fikri ve menheci tesis etmeleridir. Usûlleri, fikirleri, menheci, dini ve akîdesi Kur'an ve Sünnet'e bina edilmemiş olanların sonunun da -Allah daha iyi bilir- bunların sonu gibi olacağını zannediyorum. Kültürünü ve ilmini dergi, gazete, genel araştırmalara dayananların sonu tezatlar ve hakkı yerine getirmekten uzak olmaktır.

IV. Allah Teâlâ'nın "Bu böyledir; Onlar Allah'ı gazablandıran şeylere tâbi oldular. O'nun rızasını hoş görmediler." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ **"Bu böyledir; Onlar Allah'ı gazablandıran şeylere tâbi oldular. O'nun rızasını hoş görmediler."** *(Muhammed, 28)* kavlinde sözü edilenler, Allah *(celle celâluhû)*'nun kendilerine gazab ettiği ve meleklerin, ruhlarını çekip aldığı kişilerdi. Bu, sırf onların Allah *(celle celâluhû)*'yu gazablandıracak şeylere tâbi olmalarındandır. Bunda Allah *(celle celâluhû)* için "Suht (السُّخْط)" sıfatının ispatı vardır. Bu, Allah *(celle celâluhû)*'nun ihtiyârî-fiilî sıfatlarındandır.

وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ **"Allah'ın rızasından hoşlanmadılar."** Bunda da Allah *(celle celâluhû)* için "Kerâhet-kerih görme" sıfatının ispatı vardır. Bu iki sıfat da Yüce Allah'ın kemâl ve celâl sıfatlarıdır. Bu âyette aynı zamanda Allah *(celle celâluhû)* için "Rıza" sıfatının ispatı vardır. Daha önce de; رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ **"Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da Allah'tan razı olmuştur."** *(Mâide, 119)* âyeti geçmişti. Yine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ **"Allah'ın rızası daha büyüktür."**[142] Ehl-i Sünnet bu sıfatları teşbîh ve temsîl olmadan ispat ederler. Tenzihi de ta'tîl olmadan yaparlar. Kelimeleri tahrif etmezler. Allah'ın isim ve sıfatları ile alakalı âyetlerde aşırılığa ve ilhâda gitmezler. Çünkü Yüce Allah kemal sıfatları ile mevsuftur. Kendi zihninde ve fıtratında yaratıcının sıfatlarının mahlukun sıfatlarına benzemez olduğu hakikati yer edinmiş olup ve bu konuda bir kaide sahibi olan kişinin aklına kesinlikle Eş'arîler'in kalplerinde yer edinmiş olan şeyler gelmez. Çünkü bunların zihnine gelen şeyler hatalı eğitimden dolayıdır. Bu bozuk olan eğitimin bir kısmı aklı naklin önüne geçirmeleridir. Bu da onları bir çıkmaza götürdü. Bu hatalı eğitimin bir kısmı da yine terbiyeleridir. Çünkü onlar felsefecilerin kitaplarına göre terbiye edilirler. Bu kitaplar kişiyi şekk, tereddüt ve çıkmaza sokup, sahih imandan da uzaklaştırır. Bundan dolayı onların bazı büyükleri şöyle demiştir: Vay bana! Keşke ben Nîsâbûr'un bazı âcize kadınlarının akîdesi üzere ölseydim.

142. Tevbe, 72.

Şehristânî şöyle der:

لَعَمْرِي لَقَدْ طُفْتُ الْمَعَاهِدَ كُلَّهَا ... وَصَيَّرْتُ طَرْفِي بَيْنَ تِلْكَ الْمَعَالِمِ

فَلَمْ أَرَ إِلَّا وَاضِعًا كَفَّ حَائِرٍ ... عَلَى ذَقَنٍ أَوْ قَارِعٍ سِنَّ نَادِمِ

Yemin olsun ki bütün medreseleri gezip durdum;

Gözlerim bu ilimler arasında gezdi.

Şaşkınlıktan çenesine elini koyan

Ve pişmanlıktan dişini sökenden başkasını görmedim.

Muhammed bin Huseyn bin Ömer er-Râzî de şöyle der:

نِهَايَةُ إِقْدَامِ الْعُقُولِ عقالُ ... وَأَكْثَرُ سَعْيِ الْعَالَمِينَ ضَلالُ

وَأَرْوَاحُنَا فِي غَفْلَةٍ مِنْ جُسُومِنَا ... وَحَاصِلُ دُنْيَانَا أَذًى وَوَبَالُ

وَلَمْ نَسْتَفِدْ مِنْ بَحْثِنَا طُولَ عُمْرِنَا ... سِوَى أَنْ جَمَعْنَا فِيهِ قِيلَ وَقَالُوا

Akılların gidişatının sonu çıkmazdır.

İnsanların çoğunun çalışması dalâlettir.

Ruhlarımız cesetlerimizde bir vahşet içindedir.

Dünyamızın sonu eziyet ve vebaldir.

Sadece kîl-u kâl'den (dedikodu) başka bir şey toplamadık.

Kelâmî yolları ve felsefe menhecini çokça düşündüm. Bunların ne bir hastaya şifa olduğunu ne de birinin susuzluğunu giderdiğini gördüm. Yolların en yakınının Kur'an yolu olduğunu gördüm.

İspat konusunda şu âyetleri oku:

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

"Rahmân arşa istivâ etti."[143]

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

"Güzel cümleler O'na kaldırılır."[144] Nefiy konularında da şu âyetleri oku:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"O'nun bir benzeri yoktur. O, es-Semî'dir, el-Basîr'dir."[145]

وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا

"O'nu ilimle kuşatamazlar."[146] Kim, benim tecrübe ettiğim gibi tecrübe ederse benim bildiklerimi bilir.

VI. Allah Teâlâ'nın "Nihayet onlar bizi gazablandırınca kendilerinden intikam aldık." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; فَلَمَّا آسَفُونَا **"Nihayet onlar bizi gazablandırdıklarında..."** *(Zuhruf, 55)*. Âyette geçen "آسَفُونا" kelimesi **"bizi gazablandırdılar"** mânasına gelir. Bu âyette gazab sıfatının ispatı vardır.

انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ **"Onlardan intikam aldık."** *(Zuhruf, 55)*. Bu cümlede ise *intikam* sıfatının ispatı vardır.

Ehl-i Sünnet'ten bazıları şöyle der: el-Muntekim, Allah'ın isimlerinden biridir. Bu hem sıfat, hem de isimdir. Ancak Şeyhulislâm İbn Teymiye buna karşı çıkmıştır. El-Muntekim'in, Allah *(celle celâluhû)*'nun isimlerinden biri olduğunu kabul etmemiştir. Çünkü O'nun ismi olduğu

143. Tâhâ, 5.

144. Fâtır, 10.

145. Şûrâ, 11.

146. Tâhâ, 110.

hakkında bir delil vârid olmamıştır. Bu sadece sıfattır. Çünkü bu, müsbet olarak gelmemiştir. Ya da mudâf yani izafeli gelmemiştir; إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ **"Muhakkak ki Allah azîzdir ve intikam sahibidir."**[147]

Allah, intikamı hak edenden intikam alır. Cezayı hak edeni cezalandırdığı gibi. Kendisiyle alay edilmeye müstahak olan ile alay ettiği gibi; وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ **"Onlar tuzak kurar, Allah da tuzak kurar."**[148] Bununla ilgili açıklama ileride gelecektir.

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ **"Allah onları alay konusu kılmıştır."**[149] * وَأَكِيدُ كَيْدًا فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا **"Şüphesiz onlar tuzak kuruyorlar. Ben de tuzak kuruyorum. (Ey Muhammed!) Sen o kâfirlere mühlet ver. Onlara çok az bir zaman tanı."**[150]

VII. Allah Teâlâ'nın "Fakat Allah onların çıkmalarından hoşlanmadı da (kerih gördü) onları alıkoydu." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَلَكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ **"Allah onların çıkmalarından hoşlanmadı da onların çıkmalarını alıkoydu."** *(Tevbe 46)* âyetinde, O'na kerâhet sıfatının ispatı vardır. Yine bu âyette Allah *(celle celâluhû)*'nun onları çıkmaktan alıkoyduğu vardır. Âyette geçen **"ثَبَّطَ/alıkoydu"** kelimesi, Allah *(celle celâluhû)* için kullanılabilir. Bunlar O'nun *(subhânehû ve teâlâ)* kemâlindendir.

Bunlardan bir tanesini dahi istisna etmeyiz. Allah Teâlâ'nın kendi zâtı için kullandığı lafızları biz de kullanırız. Kalpler buna alışkın olmadığından veya daha önce işitilmediğinden dolayı bunları inkâr edemeyiz. Allah *(celle celâluhû)*'nun kendi zâtına kullandığı şeyi O'nun için kullanıp iman etmek vâciptir. Bu konuda kalbine şüphe gelen kimse onu bilene arz etsin. O onu doğruya ve hidayete irşâd eder.

147. İbrâhim, 47.

148. Enfâl, 30.

149. Tevbe, 79.

150. Târık, 15-17.

VIII. Allah Teâlâ'nın "Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın yanında büyük bir buğzu gerektirir." Kavlinin Beyânı:

كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ **"...Allah katında büyük bir buğzu gerektirir."** *(Saff, 3)* âyetinde geçen **"makt (مقتًا)"** kelimesi temyîz olmak üzere mansubtur.

أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ **"Yapmayacağınız şeyi söylemeniz..."** *(Saff, 3)*. Bu, Allah katında büyük bir şeydir, menkûttur (çirkin görülendir). Bu âyette "makt (buğz etme) sıfatı"nın ispatı vardır. Bu da geri kalan fiilî sıfatlardandır. Daha sonra fiilî ve zâtî sıfatların geniş açıklaması gelecektir.

İTYÂN VE MECÎ [GELME] SIFATI

وَقَوْلُهُ: {هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ} [البقرة: ٢١٠] .

{هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ} [الأنعام: ١٥٨] .

{كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا * وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا}. [الفجر: ١٢ - ٢٢]

{وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا} [الفرقان: ٢٥] .

* * * *

"Onlar buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin kendilerine gelivermesinden ve işlerin bitiriverilmesinden başkasını mı bekliyorlar?"[151]

"Onlar kendilerine meleklerin gelmesinden yahut Rabbinin gelmesinden yahut Rabbinin âyetlerinden birisinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?"[152]

"Hayır! Yer dağılıp zerreler gibi parça parça edildiğinde ve Rabbin gelip melekler de saf saf dizildiğinde..."[153]

"Ve o gün gökyüzü bulutla yarılacak, melekler ardı arkasına indirilecektir."[154]

---

151. Bakara, 210.

152. En'âm, 158.

153. Fecr, 21-22.

154. Furkân, 25.

ŞERH:

İbn Teymiyye *(rahimehullâh)* *Vâsitıyye Akîdesi*'nde Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarının ispatına delâlet eden âyetleri serdetmeye devam ediyor. Ehl-i Sünnet; Kur'an ve Sünnet'te gelen isim ve sıfatların hepsine iman edip teşbîhsiz şekilde ispat eder ve ta'tîlsiz bir şekilde tenzihte bulunurlar. Çünkü Yüce Allah'ın ne zâtında, ne sıfatlarında, ne de fiillerinde bir benzeri yoktur. O, işiten ve görendir. Böylece bid'at ehli olan Muattıla, Müevvile ve Mufavvıda mezheplerine muhalif olmuşlardır.

I. Ta'tîl ile Te'vîl Arasında Ne Fark vardır?

Ta'tîl sıfatı nefyetmektir. Te'vîl ise sıfatın lafzını kullanıp mânasını başka mânalarla değiştirmektir. Mu'tezile, "Allah *(celle celâluhû)* ilimsiz Alîm'dir, işitmeyen Semî'dir" derler. Eş'arîler ise lafızları kullanıyorlar fakat mânaları başka mânalar ile değiştiriyorlar. Bunları "mücerred lafızlar" olarak isimlendiriyorlar.

II. Her İsimden Bir Sıfat Anlamalı mıyız?

Bunun misali: O' Semî'dir, Basîr'dir. Yani işitendir, görendir. Bu ikisinden iki sıfat çıkarırız. O da *işitmek* ve *görmektir*. O zaman yüce Allah'ın isimleri, türeyen isimler midir?

İbn Kayyim *(rahimehullâh)* *en-Nûniyye*'sinde şöyle der;

أَسماؤُهُ أَوْصافُ مَدْحٍ كُلّها ... مُشْتَقَّةٌ قَدْ حُمِّلَتْ لِمَعانِ

O'nun isimlerinin hepsi övgü sıfatlarıdır. Türemiş mânalar taşırlar.[155]

Yüce Allah için isim ispat etmenin bazı şartları vardır: Öncelikle bir mânaya delâlet etmelidir. Misal: "Dehr" lafzı; Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor: إِنَّ اللهَ هُوَ الدَّهْرُ "*Muhakkak ki Allah, dehr'dir (zamandır).*"[156] Bizler dehr (zaman) lafzının yüce Allah'ın bir ismi

155. Bk. İbn Kayyim, *en-Nûniyye*, s. 216.

156. Buhârî, 6182; Müslim, 2246. Bu lafzın mânası hakkında Şuayb el-Arnaût şunu

olduğunu söyleyecek miyiz? Ehl-i Sünnet bu lafzın Yüce Allah'ın bir ismi olmadığı konusunda ittifak etmiştir.

Ne için, halbuki bu, Allah için kullanılıyor? Çünkü bu lafız bir mânaya delâlet etmeyen bir isimdir. Bunun mânası; gece ve gündüz çevirip durandır.

Bununla birlikte şayet dehr, Allah'ın isimlerinden olsaydı müşriklerin; وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ **"Bizi ancak dehr (zaman) yok eder"**[157] sözleri doğru olurdu. Çünkü dehr, Allah'tır. Dehr, Allah *(celle celâluhû)*'nun isimlerinden değildir. Ehl-i Sünnet dehr lafzının Allah'ın isimlerinden olmadığı konusunda ittifak etmiştir. Fakat İbn Hazm buna muhalefet etmiştir.

III. Allah Teâlâ Hakkında İsim İspat Etmenin Şartları:

Birinci Şart: Lafız, mânaya delâlet etmelidir. Bu İbn Kayyim'in şu cümlesinin manasıdır: "Onun isimleri övgü sıfatlarıdır (أَسماؤُهُ أَوْصافُ مَدْحٍ كُلَّها)."

İkinci Şart: Hepsinin övgüye delâlet etmesi gerekir. Bundan dolayı ilim ehli, "Muse'ir (fiyatlandıran)" lafzında ihtilâf etmişlerdir. Bazıları bunun Allah *(celle celâluhû)*'nun isimlerinden olmadığını söylemişlerdir.

Üçüncü Şart: Müştak, yani türemiş olmalıdır. Buna İbn Kayyim'in "Hepsi mâna taşıyan türemiş isimlerdir (مُشْتَقَّةٌ قَدْ حُمِّلَتْ لِمَعانٍ)" cümlesi delâlet eder.

IV. İsim ve Sıfat Arasındaki Fark Nedir?

Birinci Fark: Sıfatların hepsi isimlerden türemişlerdir. Her isimden bir sıfat türetilir, alınır.

---

nakletmiştir: "ed-Dâvûdî dedi ki: إِنَّ اللهَ هُوَ الدَّهْرُ "*Muhakkak ki Allah, dehr'dir (zamandır).*" hadisinin mânası: Allah; zamanın yaratıcısı, sahibi ve onun müdebbiridir (düzenleyenidir), demektir." Bk. *Müsnedu Ahmed*, 12/488, (Şuayb el-Arnaût Tahkîki). **(Editör)**

157. Câsiye, 24.

İkinci Fark: İsimler zâtâ delâlet eder. **Sıfatlar iki çeşittir:** 1- İhtiyârî-fiilî sıfatlar. 2- Zâtî sıfatlar

Üçüncü Fark: Mahluklara, Allah'ın isimlerine izafe edilerek Abdullah, Abdurrahmân şeklinde isimler verilebilir. Ancak bu, sıfatlarda câiz değildir. Yani Abdulvech denilmez, bu haramdır. Çünkü *vech* lafzı Allah *(celle celâluhû)* sıfatlarındandır.

Burada Şeyh İbn Teymiyye'nin, fiilî sıfatların ispatı için zikrettiği delilleri ele alacağız.

V. Allah Teâlâ'nın "Onlar buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin kendilerine gelivermesinden ve işlerin bitiriverilmesinden başkasını mı bekliyorlar?" Kavlinin Beyânı:

Yüce Allah'ın; هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ **"Onlar buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin kendilerine gelivermesinden ve işlerin bitiriverilmesinden başkasını mı bekliyorlar?"** *(Bakara, 210)* âyetinde Allah *(celle celâluhû)* için *mecî (gelme)* sıfatının ispatı vardır. Allah *(celle celâluhû)* diğer ümmetlerden ibret alsınlar diye hitapta bulunuyor. Çünkü mümin için asıl olan geçen ümmetlerin başına gelenden vaaz alıp, ders çıkarmasıdır. Çünkü Kur'an'da geçen Yahudi, Hristiyan ve müşriklere olan hitap aslında müminleredir. Ta ki onların özelliklerinden ve zâtlarından kendimizi uzak tutalım. Allah *(celle celâluhû)*'nun şu âyeti:

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ

"De ki: Ey Kitap ehli! Siz Tevrât'ı, İncîl'i ve Rabbinizden size geleni hakkıyla uygulamadıkça bir şey üzere değilsinizdir."[158] Allah'ın Kitâbı, Rasûl'ün Sünnet'ine uymadıkları müddetçe Müslümanların bir şey olmadıklarını bize bildiriyor.

158. Mâide, 68.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ **"Yoksa onlar Allah'ın onlara gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?"** *(Bakara, 210)* cümlesinde Allah *(celle celâluhû)* için gelme (mecî) sıfatının ispatı vardır. Allah *(celle celâluhû)* kıyamet günü insanlar arasında hükmetmek için gelir. Bu Allah *(celle celâluhû)*'nun fiilî-ihtiyârî sıfatlarındandır. Ehl-i Sünnet buna iman eder.

V.I. "Gelme" Sıfatının Mecâz Olduğu İddiasına Cevap:

Bid'at ehlinden olan Cehmiyye, Mu'tezile ve Eş'arîler buna muhalefet etmiştir. Buradaki "gelme"nin mecaz olduğunu söylüyorlar. Bu birkaç yönden hatadır:

1- Birinci Yön: Kelamda asıl olan hakikî mânada kullanılmasıdır. Mecaz değil. İbn Abdulber *et-Temhîd* kitabının yedinci cildinde bu konuda ittifakın olduğunu bildirmiştir. Şayet kelamda asıl olan hakikat olmasaydı o zaman insanlar sıkıntıya düşerdi. Konuşur, sonra "biz mecaz kastettik" derlerdi. O zaman hakikatin hiçbir mânası olmazdı.

2- İkinci Yön: Allah'ın, Rasûl'ünün ve ilk asırdaki faziletli insanların kelamlarında mecazın yeri yoktu. Bu daha sonra ortaya çıktı ve cümlenin iki mânasının olduğunu söylediler. Birincisi nefyedilmesi mümkün olan, ikincisi ise hakikat olmayan. Mecazın olduğunu kabul edenlere göre bir cümlenin birçok mânası olabilir.

3- Üçüncü Yön: Allah *(celle celâluhû)* kendisi ile mecazın kastedilmeyecek kadar fazla olan birçok âyette geleceğinden haber veriyor. Sen bir insandan haber verip "Zeyd geldi" diyorsun. Sonra yine "Zeyd geldi", tekrar "Zeyd geldi" diyorsun. Bundan sonra bu cümleden mecaz kast edilmiş olabilir mi? Sen üç kere aynı lafızla geldiğini söylüyorsun. "Zeyd geldi" diyorsun, "Zeyd geldi, Zeyd geldi" böyle bir durumda mecaz kastetmek mazur olur. Çünkü cümleler birbirine tekit olarak kullanılmıştır. İsim ve sıfat bahsinde geçersiz olan bir lafız bir kere kullanıldığında o zaman mecaz ihtimali olabilir. Fakat bir âyetten fazlasında geleceğini söylüyorsa ve bunu da meleklerin ve âyetlerin gelmesine bi-

tiştirip birlikte zikrediyorsa, bu bütün mecaz iddialarını iptal eder. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ

"Onlar kendilerine meleklerin gelmesinden yahut Rabbinin gelmesinden yahut Rabbinin âyetlerinden birisinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?" *(En'âm, 158)*.

وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا

"Rabbin gelip melekler de saf saf dizildiğinde." *(Fecr, 22)*.

Allah *(celle celâluhû)* bu âyetlerde kendisinin ve meleklerinin gelmesinden haber veriyor. Sahâbîler, tâbiîler ve kendilerine tâbi olunan imamlar yukarıdaki âyetin mânasının Allah *(celle celâluhû)*'nun kıyamet günü insanlar arasında hüküm vermek için geleceğini beyan ettiği konusunda ihtilâf etmemiştir.

Âyette geçen **"الْمَلَائِكَةُ/Melekler"** lafzında meleklerin varlığının ispatı vardır. Müminler meleklerin varlığını iman ederler. Bunu tafsilatlı olan yerde tafsilatlı, icmâlî gelen yerde icmâlî olarak ispat ederler; كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ **"Hepsi Allah'a ve meleklerine iman etti."**[159] İcmâlî olan misal Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şu hadisidir:

هَذَا البَيْتُ المَعْمُورُ يُصَلِّي فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ، إِذَا خَرَجُوا لَمْ يَعُودُوا

"Şu Beytu'l-Ma'mûr'da her gün yetmiş bin melek namaz kılar. Çıktıklarında bir daha onlara sıra gelmez."[160] Cibrîl'e, Mîkâil'e, İsrâfîl'e ve bunun dışında Kur'an ve Sünnet'te isimleri geçen meleklere özel olarak iman etmek gerekir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

159. Bakara, 285.

160. Buhârî, 3207; Müslim, 164.

أُذِنَ لِي أَنْ أُحَدِّثَ عَنْ مَلَكٍ مِنْ مَلَائِكَةِ اللَّهِ مِنْ حَمَلَةِ الْعَرْشِ، إِنَّ مَا بَيْنَ شَحْمَةِ أُذُنِهِ إِلَى عَاتِقِهِ مَسِيرَةُ سَبْعِ مِائَةِ عَامٍ

"Bana, Allah'ın meleklerinden biri hakkında haber vermeme izin verildi. Onun kulak memesi ile boynu arasındaki mesafe yedi yüz seneliktir."[161] Hadisi Ebû Dâvûd ve başkaları rivayet etmiştir.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَقُضِيَ الْأَمْرُ **"...ve işin bitirilmesini mi bekliyorlar?"** *(Bakara, 210)* cümlesinden maksat; insanlar arasında hüküm vermesidir. Yani, onlara vadedilen şey gelmiştir. Bir kısım cennet, diğer kısım ise cehennemdedir.

VI. Allah Teâlâ'nın "Onlar kendilerine meleklerin gelmesinden yahut Rabbinin gelmesinden yahut Rabbinin âyetlerinden birisinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?" Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ **"Onlar meleklerin gelmesini mi bekliyorlar?"** *(En'âm, 158)* cümlesinden maksat ise; "Meleklerin gelip onların canlarını almasını mı bekliyorlar?" demektir. أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ **"Ya da Rabbinin gelmesini mi bekliyorlar?"** *(En'âm, 158)*; yani insanlar arasında hüküm vermesi için. أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ **"Ya da Rabbinin bazı âyetlerinin gelmesini mi bekliyorlar?"** *(En'âm, 158)*; yani azabını ve helâkını mı bekliyorlar? يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِن قَبْلُ **"Rabbinin âyetlerinin bir kısmının geldiği gün, daha önceden iman etmemişlerin imanı o gün fayda vermez."** *(En'âm, 158)*. Çünkü tövbeler bazı yerlerde kabul edilmez. Güneş battığı yerden doğduğu gün (kıyamet günü), daha önceden iman etmemiş kişinin imanı o gün fayda vermez. Ruhun boğaza, gırtlağa ulaştığı zaman hiç kimsenin tevbesi kabul edilmez. Ne kâfirin imanı, ne de âsinin tövbesi kabul edilmez. Bu meselede üçüncü bir görüş daha var. Bu görüşe göre deccâl ortaya çıktığında hiç kimsenin tövbesi kabul edilmez. Bu, Müslim'in *Sahîh*'inde Abdullah bin Amr bin el-Âs'tan gelmiştir. Ancak birinci mesele ile ilgili deliller daha fazla, daha meşhur, daha sahîhtir.

161. Ebû Dâvûd, 4727.

Deccâlin çıkmasından sonra yapılacak tevbeler makbuldür. Tevbeler zikrettiğimiz ilk iki durumda kabul edilmeyecektir.

Bu âyetten Allah *(celle celâluhû)*'nun fiilî-ihtiyârî sıfatlarının ispatı için delil çıkarabiliriz. Bu sıfatlar Allah *(celle celâluhû)*'nun zâtında kâimdir.

VII. Allah Teâlâ'nın "Hayır! Yer dağılıp zerreler gibi parça parça edildiğinde ve Rabbin gelip melekler de saf saf dizildiğinde..." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا * وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا **"Hayır! Yer dağılıp zerreler gibi parça parça edildiğinde ve Rabbin gelip melekler de saf saf dizildiğinde."** *(Fecr, 21-22)* âyetine gelince: Lafızda asıl olan hakikattir. Kıyamet günü insanlar arasında hüküm vermek için gelecek olan Allah *(celle celâluhû)*'dur. Eş'arîler "Rabbinin emri geldiğinde'' demişlerdir.

Eş'arîler'den etkilenmiş bazı nahivciler mudâf yerine geçmiş mudâf-ı ileyh'e misal verdiklerinde bu âyeti misal verirler. Derler ki: "Bu âyetin takdiri 'Rabbinin emri geldiğinde' şeklindedir. Mudâf hazfedilip mudâf-ı ileyh, mudâfın yerine geçirilmiştir. Bu İbn Mâlik'in görüşüne göredir. O şöyle der:

وما يلي المضاف يأتي خلفها ... عنه في الإعراب إذا ما حذفا

Mudâftan sonra gelen mudâf hazfedildiğinde i'râbda onun yerine geçer.

Buna birkaç yönden cevap verilebilir:

Birinci Cevap: Bu, kelimenin mânasını nefyetmektir. Mânanın onların söylediği gibi olduğunu kabul edelim. Geçen şu âyet hakkında ne diyeceksiniz?

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ

"Onlar kendilerine meleklerin gelmesinden, yahut Rabbinin gelmesinden, yahut Rabbinin âyetlerinden birinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?" *(En'âm, 158)*. Allah *(celle celâluhû)* bu âyette kendisinin, meleklerin ve âyetlerinin gelmesini bir yerde zikrediyor. Bundan da **"Rabbinin gelmesi"**nden maksadın; bizzat insanların arasında kendisinin gelmesi olduğu anlaşılıyor.

İkinci Cevap: Allah *(celle celâluhû)*'nun emirleri O'nun **"ol-(كُن)"** emri ile okuyor. Bir daha âyet-i kerîmeye "emrinin gelmesi"ni eklemeye ihtiyacı yok.

Üçüncü Cevap: Onların yapmış olduğu bu takdir te'vîle ve delile ihtiyaç duyar. Bunda da ne delil, ne de karinesi vardır.

Bu âyetten Allah *(celle celâluhû)*'nun fiilî-ihtiyârî sıfatlarının ispatı çıkarılır. Allah *(celle celâluhû)*'nun *gelme (mecî)* sıfatının ispatı vardır. Biz bunları Allah *(celle celâluhû)* hakkında teşbîh olmaksızın ispat ederiz. Ta'tîl olmadan da tenzih ederiz.

VIII. Allah Teâlâ'nın "Ve o gün gökyüzü bulutla yarılacak, melekler ardı arkasına indirilecektir." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا **"O gün gökyüzü bulutlarla yarılacak, melekler ardı ardına indirilecek."** *(Furkân, 25)* âyet-i kerîmesi hakkında bir önceki âyette söylenenlerin aynısını söyleriz. Yani Allah *(celle celâluhû)* insanlar arasında hükmetmek için gelir. Bu âyette Yüce Allah için "Uluvv" sıfatını ispatı da vardır. وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا **"Melekler o gün indirilir".** Yani Allah *(celle celâluhû)* onların fevkindedir. Ehl-i Sünnet bunların hepsine iman eder. Şekillendirmezler, benzetmezler ve hadlerini aşmazlar. Delil olmadan mâna ve lafızlardan başka mâna ve lafızlara dönmezler. Çünkü asıl olan lafızları ha-

kikî mânalarına hamletmektir. Lafızları hakikatlerden çıkarmak câiz değildir. Çünkü bu, şerrin kapısını açar. Delillere karşı gelmeyi ve naslara te'vîl kapısını aralar. Kur'an'da bid'atçıların hoşuna gitmeyen ne kadar şey varsa orada mecaz iddia etmişlerdir. Ya da mahzûf bir şeyin takdirinden bahsetmiş ya da lafzın zâhiri üzere olmadığını iddia etmişlerdir. Allah *(celle celâluhû)* Araplar'a anlayacakları, fehmedecekleri bir şeyle hitapta bulunmuştur. Bundan dolayı Arap ve Acem müşrikleri iman ettiklerinde Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarının ispatına delâlet eden bu âyetleri problemli görmüyorlardı. Onlardan hiçbiri isimleri tahrif etmiyor, hiçbir sıfata iman etmemezlik yapmıyordu. Bunları anlayıp iman ediyorlardı. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* onları, Âyetu'l-Kursî gibi isim ve sıfatlara delâlet eden âyetleri ezberleme teşvik ediyordu ve şöyle buyuruyordu:

مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَمْ يَمْنَعْهُ مِنْ دُخُولِ الْجَنَّةِ إِلَّا أَنْ يَمُوتَ

"Her kim her farz namazdan sonra Âyetu'l-Kursî'yi okur ise onun cennete girmesine ölümden başka engel olacak bir şey yoktur."[162] Hadisi Nesâî *"Gece ve Gündüz Amelleri"* kitabında sahîh bir isnadla rivayet etmiştir.

Hiçbiri bu âyetlerde zikredilen isim ve sıfatları problemli görmüyordu. Bunun sebebi ise onlar da daha önce şirk ve putperestlik üzereydiler. Onların isim ve sıfatları nefiylerin üzerine bina edecekleri bir temelleri yoktu. Onlardan biri Müslüman olduğunda Kur'an ve Sünnet'e boyun eğiyordu. Şirk, ya risâlete iman etmemek ya da Allah'tan başkasına iman etmekti. Ancak genel olarak isim ve sıfatlara iman ediyorlardı. Hatta İbrâhim *(aleyhisselâm)*'ın babası dahi bunlara iman ediyordu. İbrâhim *(aleyhisselâm)* ona;

يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا

162. Nesâî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, 100.

"Ey babacığım! Niye işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan bir şeye kulluk yapıyorsun?"[163] dediğinde, Âzer ona; "Senin de Rabbin duymuyor, görmüyor" demedi. Bilakis onlar buna iman ediyordu. Bu delillere cevap veriyor, ancak Allah'ın işiten ve gören olduğuna iman ediyorlardı. Bunlardan birini sıkıntı yapmıyorlardı. Sahâbîlerin hepsi bu durumdaydı. Onlardan sonra gelen tâbiîler de böyleydi. Tâbiîlerin sonralarına doğru bazı şeyleri problem edenler ortaya çıktı. İbn Abbas'ın *(radıyallâhu anhumâ)* rivayet ettiği hadisteki gibi. Bu hadisi rivayet ettiğinde insanlardan bazı şeyler gördüğü zaman şöyle dedi: مَا بَالُ هَؤُلَاءِ يَجِدُّونَ عِنْدَ مُحْكَمِهِ، وَيَهْلَكُونَ عِنْدَ مُتَشَابِهِهِ "Bunlara ne oluyor da delillerin muhkemini terk ediyorlar ve müteşâbihinde ise helak oluyorlar."[164] İbn Abbas isim ve sıfatların müteşâbih olduğunu kastetmiyor. Buradaki müteşâbihlik nisbîdir, asıl anlamındaki müteşâbih değildir. Çünkü aslında muhkemdir. Delili ise, sahâbîlerin döneminde hiç kimsesin bunlarda bir sıkıntı duymamış olmasıdır.

Sonra Ca'd bin Dirhem gibi bid'atçılar çıktı. Ca'd bid'atlarını Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e sihir yapan Lübeyd bin el-E'sam'dan almıştı. Daha sonra isim ve sıfatlar hakkında konuşup bid'atlerini yaymaya başladı. Başkalarını aldatıyordu. Ondan da bu bid'atları Cehm bin Safvân aldı. Cehmiyye'nin bid'atı ona nispet edildi. Ancak bu bid'atleri ilk tesis eden Ca'd bin Dirhem'dir. Ancak belli sebeplerden dolayı Cehm bin Safvân'a nispet edilmiştir.

Birinci Sebep: Bu bid'atleri bir çok beldeye yayan oydu.

İkinci Sebep: Ca'd'den daha fazla bu bid'atlere temel oluşturan oydu.

Üçüncü Sebep: Bu bid'atler onunla meşhur oldu. Ca'd ile değil.

Dördüncü Sebep: O bu konuyu Ca'd'den daha fazla genişletti.

---

163. Meryem, 42.

164. Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, 20895; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, 485. Bu sözün bağlamında faziletli âlim İbn Receb el-Hanbelî'nin *(rahimehullâh)* isim ve sıfat mevzusuna dair çok kıymetli ve sadra şifa açıklamaları vardır. Müracaat için bakınız: İbn Receb, *Fethu'l-Bârî*, 7/232-241. **(Editör)**

Bunlardan dolayı bu kişilerden biri tövbe ettiğinde tevbeleri bütün yönleriyle olmuyordu. Buna misal olarak çok değerli ve kıymetli olmasına rağmen Mu'tezile'den Ebû Hasen el-Eş'arî gibi. Mu'tezile'den tevbe edip Eş'arî mezhebini kurdu. Eş'arîler; Ğulât (Aşırı) ve Ğayr-i Ğulât olmak üzere iki kısma ayrılır. Ebû Hasen hakkı görünce minberde insanlar önünde tövbe etti. Ancak tövbesi her cihetten hak olmadı. Bir de Eş'arî mezhebine müntesip olan müteahhirler Ebû Hasen el-Eşa'rî'nin son görüşlerini almıyorlar. Onlar Ebû Hasen'in mütekaddim görüşleri üzeredirler. Bundan dolayı onlardan uluvv sıfatını nefyedenler vardır. Halbuki Ebû Hasen uluvv sıfatına iman ediyordu. O, isim ve sıfatlara cebr, kader ve bunlara bağlı meselelerde sınırsız iman etmiyordu. Ancak sonunda uluvv sıfatına iman edip bunu delilleri ile beyan ediyordu. Genel olarak isim ve sıfatları da ispat ediyordu. İhtiyârî fiilleri de ispat ediyordu. Ancak onun tâbiîleri onun eski hali üzere kaldılar. Sonradan geldiği durumu kabul etmediler. Bunlar Ebû Hasen'e zulüm ve iftira nispet ediyorlar. Onlar hakikaten ona tâbi olmuyorlar. Sonuç olarak Ebû Hasen'in mezhebine tâbi olsa da "ben Eş'arîyim" demek kimse için câiz değildir. Çünkü bu, ümmet içerisinde bir kargaşayı ve hakikati tahrif etmeyi meydana getirir.

VECH SIFATI

وَقَوْلُهُ: {وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ} [الرحمن: ٢٧] .

{كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ} [القصص: ٨٨] .

❊ ❊ ❊ ❊

"Ancak celâl ve ikrâm sahibi olan Rabbinin vechi (yüzü) kalacaktır."[165]

"O'nun vechinden başka her şey helak olacaktır."[166]

ŞERH:

Şeyh *(rahimehullâh)* fiilî-ihtiyârî sıfatlardan bahsederken zâtî sıfatları da terk etmedi. Ehl-i Sünnet her iki sıfatları da ispat eder. Yüce Allah celâl ve kemâl sıfatları ile mevsuftur. Kemâl ve celâl sıfatları ile mevsuf olan ancak ibadete layık olandır. O'nun bir ortağı yoktur. Hiç Yaratan, yaratmayan gibi olur mu? Rızık veren, vermeyen gibi olur mu? Diriltip öldüren hiç öldürüp diriltmeyen gibi olur mu? Gökteki ve yerdeki işleri düzene sokan hiç bunları yapamayanlar gibi olur mu? Çoğu kez yüce Allah rubûbiyet tevhidi ile ulûhiyet tevhidine deliller getirir. Bu, Allah'ın kelamında çoktur. يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى **"Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir kadından yarattık."**[167] Allah *(celle celâluhû)* kulları yaratıp rızıklandırmakla, O'nun ibadette birlenmesi gerektiğine delil getiriyor. İbadet edilmesi gereken hak ilah O'dur, başkası değildir. ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ **"Bu böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O'nu bırakıp taptıkları ise bâtıldır. Şüphesiz Allah yücedir, büyüktür."**[168] İlah, Me'lûh (مألوه) olandır. Yani sevgiyle, ta'zîmle, korkuyla, ve ümitle ilah edinilendir. İlahta asıl olan onun Al-

165. Rahmân, 27.

166. Kasas, 88.

167. Hucurât, 13.

168. Lokmân, 30.

lah *(celle celâluhû)*'nun sıfatı olmasıdır. Âlimler bu kelimenin *Rab* kelimesine itlâk edilerek kullanabileceği konusunda ihtilâf etmemiştir. Her ne kadar bununla isimlendirilip-isimlendirilmeyeceği konusunda ihtilâf etmiş olsalar dahi. Ancak müteaddi isimlerin taabbudi olarak kullanılmasında bir engel yoktur. Yani Abdullah, Abdurrahmân, Abdusselâm denilebilir. Ancak bunların kullara direk isim yapılması farklıdır. Meselâ Abdu'l-İlâh denilebilir. Bu anlattıklarımız ara meselelerdi. Asıl konumuz Yüce Allah'ın zâtî sıfatları hakkındadır. Âlimler Allah'ın sıfatları ancak Kur'an ve sahîh Sünnet ile ispat edileceği konusunda ihtilâf etmemişlerdir. Kıyas bu konuda geçerli değildir. Kıyas illetli olan fıkhî meselelerde geçerlidir. Bazı fıkhî meselelerde de illet yoktur. Bu meselelerde de kıyas geçerli olmaz. İsim ve sıfatlarda ise mutlak olarak kıyas geçerli değildir. Daha önce defalarca geçti. İsim ve sıfatlarda delillerde geçen lafızlara bağlı kalınmalıdır. Eş anlamlı lafızlar kullanılamaz. Çünkü eş anlamlı lafız daha az mâna taşıyabilir. Allah *(celle celâluhû)*'nun; كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ **"Yeryüzündeki her şey yok olacaktır."**[169] âyetinin mânası bu hayattaki her mahluk için fânilik yani yokluk yazılmıştır. Allah *(celle celâluhû)*'nun istisna ettiklerinin dışındaki her şey yok olacaktır. Cennet, Cehennem ve melekler gibi. Allah *(celle celâluhû)* kendi zâtını da istisna etmiştir; وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ **"Celâl ve ikrâm sahibi olan Rabbinin vechi (yüzü) kalacaktır."** *(Rahmân, 27)*. Bu âyette Allah *(celle celâluhû)* için *vech* sıfatını ispatı vardır. Allah Teâlâ mahlukatına kıyas edilmez. O'nun bir dengi yoktur; هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا **"Hiç O'nun dengi olanı biliyor musun?"**[170] O'nun bir benzeri de yoktur; وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ **"Hiç-bir kimse O'nun benzeri değildir."**[171] Onun bir misli de yoktur; فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ **"Allah'a misaller vermeyin. Allah bilir, siz bilemezsiniz."**[172]

169. Rahmân, 26.

170. Meryem, 65.

171. İhlâs, 4.

172. Nahl, 74.

I. Allah Teâlâ'nın "Ancak celâl ve ikrâm sahibi olan Rabbinin vechi (yüzü) kalacaktır." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَجْهُ رَبِّكَ **"Rabbinin vechi (yüzü)"** *(Rahmân, 27)* âyetine gelince: Burada *vech* ile *zât* arasında bir muğâyeret, farklılık vardır. Bu âyette Cehmiyye, Mu'tezile, Eş'ariyye, Kerrâmiyye, Mâturîdiyye ve başka bid'at ehli mezheplere reddiye vardır. Onlar bu âyetteki **vechi** ispat etmekten kaçınıp bundan maksadın *zât* olduğunu söylerler. Allah *(celle celâluhû)* bu âyette vechi zâta izafe etmiştir. Bu da zât ile vech arasında muğâyeretin olduğuna delildir. Bunu Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadisi destekler:

أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ

"Azîm olan Allah'a ve kerîm vechine sığınırım."[173] Bunu Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Abdullah bin Amr bin el-Âs'tan rivayet etmiştir. Hadisin isnadı ceyyiddir. Ehl-i Sünnet vech sıfatını temsilsiz ispat ve ta'tîlsiz tenzihle ispat eder. Cehmiyye mutlak olarak nefyeder, Eş'ariyye ise tahrif eder ve mecaz olduğunu iddia ederler. Mecaz da nefyedilmesi mümkün olan bir şeydir. Böylelikle Allah *(celle celâluhû)*'nun vech sıfatını nefyetmiş olurlar. Bazen de vechten maksadın zât olduğunu söylerler. Bazen de vechten maksat sevaptır derler.

I.I. "Vech'den Maksat Allah'ın Zâtıdır" Veya "Vech'ten Maksat Sevaptır" İddialarına Cevap:

Buna birkaç yoldan cevap verilebilir:

Birinci Cevap: Allah'a izafe edilen şeyler iki çeşittir:

Kendi nefsi ile kâim a'yânlar. Bunlar da mahlukun Hâlık'ına izafesidir. Şu âyet-i kerîmede olduğu gibi: نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا **"(Bunun üzerine Allah'ın Peygamberi onlara) 'Allah'ın devesi ve su içmesine' (dokunmayın dedi)."**[174] Bu, "Allah'ın evidir ve Allah'ın Ka'be'sidir" de-

173. Ebû Dâvûd, 466.

174. Şems, 13.

nildiği gibidir. Bu, mahlukun Hâlık'a izafesidir. Çünkü bu a'yânlar kendi nefsleri ile kâimdirler.

Başkası ile kâim olan a'yânlar. İkinci çeşit başkasında kâim olan sıfatlardır. Bu halde vech, kendi nefyi ile mi kâimdir, yoksa Allah ile mi kâimdir? Sonuç: Allah ile kâim olan bir sıfattır. Bu, sıfatın mevsufa (sıfatlanmış olana) izafesidir. **Allah'ın sıfatları Allah'tandır. İcmâ ile mahluk değildir.** İmam Mâlik, Allah'tan olan bir şeyin mahluk olduğunu zannedenin kâfir olduğunu söylemiştir. Yani O'nun isim ve sıfatlarından bir şeyin mahluk olduğunu zanneden kâfir olur. Allah *(celle celâluhû)* "halk (خَلْق/yaratma)" sıfatıyla mevsuf, Hâlık ismiyle de müsemmâdır.

İkinci Cevap: Vech lafzının âyette *zâta* izafe edilmesi, "vechten murâd zâttır" diyenlerin iddiasını çürütmüştür. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmuştur: وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ **"Rabbinin vechi (yüzü) kalacaktır."** *(Rahmân, 27)*. Bu âyette "Rabbinin zâtı kalacaktır" demek sahîh olmaz. Bu; lügat, şeriat ve akıl cihetinden bâtıldır.

Üçüncü Cevap: "Bu âyetteki vechten maksat, karartıdır (السَّوَاد)" diyenlerin iddiaları doğru değildir. Çünkü "Rabbinin karartısı" demek sahîh değildir. Çünkü karartı, övgü sıfatlarından değildir. Âyette geçen **"celâl ve ikrâm sahibi"** sıfatları vech içindir, Rab için değildir. Şayet Rabbe sıfat olsaydı orada geçen "zû (ذو)" yerine "zî (ذِي)" demesi gerekirdi. Şayet vechten maksat karartıdır dersek, o zaman mâna "Celâl ve ikrâm sahibi olan karartı" olur. Bu da doğru olmaz. Böyle bilindi ki buradaki vechten maksat Rabbin vechidir. O da Müslümanların üzerinde icmâ ettiği zâtî sıfatlardandır.

II. Allah Teâlâ'nın "O'nun vechi (yüzü) hariç her şey yok olacaktır." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ **"O'nun vechi (yüzü) hariç her şey yok olacaktır."** *(Kasas, 88)* âyetine gelince; yani kendisine yokluğu yazdığı her şey yok olacaktır. Allah Teâlâ Kitâbı'nda cennetin, cehennemin, arş ve kalem gibi istisna ettiği şeylerin helak olmayacağını haber vermiştir. O zaman bu âyet kendisinden hususun kastedildiği umum âyetlerindendir. Şu âyet gibi:

تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا

"Her şeyi Rabbinin izni alt üst eder."[175] Yani bunu kabul eden her şeyi. وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ **"Ve her şeyden verildi."**[176] Her şey gerçekten verildi mi? Bu, şer'an ve aklen bâtıl olan bir şeydir. Bundan maksat meliklerin ihtiyaç duyduğu her şey verildi. Bu âyetteki delil olan kısım; إِلَّا وَجْهَهُ **"...O'nun vechi hariç"** *(Kasas, 88)* kısmıdır. Allah *(celle celâluhû)* "vech hariç" dememiş. **"O'nun vechi"** demiş. Buradaki zamir **"hû"** kime işarettir? Tabi ki Allah *(celle celâluhû)*'ya. Burada vech, zâta izafe demiştir. Bunun lâzımı ise kendisinden kastedilen Allah'ın vechi olarak kalmasıdır. Tabi bu, âyetin mânası değil levâzımlarındandır.

Bu âyetin sahih mânası Allah *(celle celâluhû)* için sıfatını ispat etmemizdir. Allah'ın vechinin (rızasının) kastedildiği amellerin dışında da kişiye bir şey kalmaz. Riya, gösteriş ve insanların övgüsünden kaçınmak gerekir. Bunlar kalıcı değildir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyuruyor ki:

إِنَّ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ لَا يَرْتَفِعَ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ

"Dünya işlerinden Allah hangisini yükseltmiş ise onu (tekrar) alçaltması da Allah'a haktır (O'nun kanunudur)."[177] Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

---

175. Ahkâf, 25.

176. Neml, 23.

177. Ebû Dâvûd, 4803.

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

"Onlar dini yalnız Allah'a halis kılarak ibadet etmekle emrolunmuşlardır."[178] Kalacak olan budur. Onlar amellerine karşı mükafat alır, amellerinden hesaba çekilirler. Amelleri hayır ise mükafat hayır olur, amelleri şer ise karşılığı da şer olur.

Şeyh *(rahimehullâh)* Allah *(celle celâluhû)*'nun vech sıfatının ispatı için iki âyet zikretmiştir. O şu an meselelerle ilgili âyetleri serdetmektedir. İsim ve sıfatlarla ilgili hadisleri ve bununla ilgili Ehl-i Sünnet'in kural ve kaidelerini serdetmesi de ileride İnşâallah gelecektir. Ehl-i Sünnet Allah *(celle celâluhû)*'nun kendi zâtı için ispat ettiği ve Rasûl'ünün *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* O'nun için ispat ettiği şeyleri ispat etme konusunda ihtilâf etmezler.

Bu konuda İbn Abdulberr'in *et-Temhîd* kitabının yedinci cildinde söylediği gibi. "Bu konuda asıl olan hakikattir" sözünü hikaye etmiş, aktarmıştık. İbn Abdulber âlimlerden bu konuda ittifak olduğunu söylemiştir. Bu konuda asıl olan hakikattir, mecaz değildir. Allah ve Rasûlü'nün Allah *(celle celâluhû)* için ispat ettiği şeylerin hakikatine iman ederiz. Onun bir benzeri yoktur.

İbn Kayyim *(rahimehullâh)* bu konuda Ehl-i Sünnet'in itikâdını nazmetmiştir:

لسنا نشبه وصفه بصفاتنا ... إن المشبه عابد الأوثان

كلا ولا نخليه من أوصافه ... إن المعطل عابد البهتان

من مثل الله العظيم بخلقه ... فهو النسيب لمشرك نصراني

أو عطل الرحمن من أوصافه ... فهو الكفور وليس ذا إيمان

178. Beyyine, 5.

Biz O'nun sıfatlarını kendi sıfatlarımıza benzetmeyiz,

Muhakkak ki Müşebbihe putlara tapandır.

Hayır! O'nu sıfatlarından da arındırmayız,

Muhakkak ki Muattıla bir yokluğa tapandır.

Her kim Azîm olan Rahmân'ı yarattıklarına benzetirse,

O kimse Hristiyan müşriklere benzemiştir.

Ya da Rahmân'ı sıfatlarından da arındıracak olursa,

O, imansız ve kâfirdir.[179]

179. Bk. *en-Nûniyye*, s. 202.

YED [EL] SIFATI

وَقَوْلُهُ: {مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ} [ص: ٧٥] .

{وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ} [المائدة: ٦٤].

* * * *

"İki elimle yarattığıma secde etmekten seni ne alıkoydu?"[180]

"Yahudiler: 'Allah'ın eli bağlıdır' dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlandı ve onlara lanet edildi. Hayır, Allah'ın iki eli de açıktır."[181]

ŞERH:

Şeyh *(rahimehullâh)* Allah'ın yed (el) sıfatının ispatına delâlet eden ayetleri serdetmeye başladı. Bu konudaki deliller mütevâtirdir.

I. Allah Teâlâ'nın "İki elimle yarattığıma secde etmekten seni ne alıkoydu?" Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun İblîs'e hitap ettiği şu âyete gelince:

مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ

"İki elimle yarattığıma secde etmekten seni ne alıkoydu?" *(Sâd, 75)*. Bir de Âdem *(aleyhisselâm)*'ın Mûsâ *(aleyhisselâm)*'la tartıştığındaki şu sözü: أَنْتَ آدَمُ الَّذِي خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ "*Sen, Allah'ın eliyle yarattığı Âdem'sin.*"[182]

---

180. Sa'd, 75

181. Maide, 64

182. Buhârî, 7515; Müslim, 2602; Ebû Dâvûd, 4702.

I.I. Eş'arîler'in "Yed" Sıfatını "Kudret veya Nimet" Olarak Te'vîl Etmelerine Cevap:

Eş'arîler bunları tahrif ediyorlar. *Yed* kelimesinin mânası *kudrettir* diyorlar. Buna şöyle cevap verilir: O zaman Âdem *(aleyhisselâm)*'ın başkasına bir üstünlüğü yoktur. Çünkü insanlar Hatta İblîs dahi Allah'ın kudretiyle yaratılmıştır. O zaman Allah'ın rahmetinden kovulmuş şeytan ile peygamberleri arasında bu konuda bir farklılık yoktur! İnsanları bu yanlış itikâda götüren te'vîle yazıklar olsun.

Eş'arîler yine şöyle derler: لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ **"İki elimle yarattığıma..."** *(Sâd. 75)* sözünün mânası; yani 'nimetim ile yarattığıma' demektir." Bu dalâlettir. Çünkü Allah'ın nimetleri müteaddittir (çoktur). Niye Allah *(celle celâluhû)* sadece iki nimet ile yaratıyor? Halbuki Allah şöyle buyuruyor:

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا

"Şayet Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız onu sayamazsınız."[183] Allah *(celle celâluhû)* bununla Âdem *(aleyhisselâm)*'a minnette bulunuyor. Kur'an *el* sıfatını ispat etmede çok sarîh, açıktır.

II. Allah Teâlâ'nın "Yahudiler: 'Allah'ın eli bağlıdır' dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlandı ve onlara lanet edildi. Hayır, Allah'ın iki eli de açıktır." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَقَالَتِ الْيَهُودُ **"Yahudiler dediler ki..."** *(Mâide. 64)* âyetinde umum söylenmiş ancak bazısı kastedilmiştir. Bu Allah'ın kelâmında çoktur;

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ

183. İbrâhim, 34.

"Yahudiler 'Uzeyr, Allah'ın oğludur' dediler."[184] Yahudilerin hepsi "Uzeyr Allah'ın oğludur" diyorlar mı? Cevap: Hayır. Yine Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ

"İnsanlar onlara: "Düşmanınız olan insanlar size karşı bir ordu topladılar, onlardan korkun" dediler."[185] Bütün insanlar mı onlara bunu söyledi? Bu, Kureyş kâfirlerinden bir topluluktu. Fârisîler ve Rûmlar bunu dememişlerdi. Bunu söyleyen Kureyş'in bazı kâfirleriydi. الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ **"İnsanlar onlara: "Düşmanınız olan insanlar size karşı bir ordu topladılar, onlardan korkun" dediler. Bu onların imanını arttırdı ve 'Allah bize yeter, O ne güzel vekildir' dediler."** *(Âl-i İmrân, 173).* وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ **"Yahudiler 'Uzeyr, Allah'ın oğludur' dediler. Hristiyanlar da "Mesîh, Allah'ın oğludur' dediler."** *(Tevbe, 30).* Hıristiyanların hepsi "Mesîh, Allah'ın oğludur " dediler mi? Hayır. Bu, bütün ifade eden lafız kullanıp bununla bir kısmını kastetmektir. Bu gibi kullanımlar Allah ve Rasûlü'nün kelamında çoktur. Bunu anlamak Kur'an ve Sünnet'i anlamaya ve onlardan ne kastedildiğini anlamaya yardım eder.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ **"Yahudiler 'Allah'ın eli kapalıdır' dediler..."** *(Mâide, 64).* Bundan "Allah (hâşâ) cimridir" demeyi kastediyorlar. Allah onların söylediklerinden yücedir, münezzehtir. Onlar öyle söyleyince Yüce Allah da onlara şöyle cevap verdi:

غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ

"Söylediklerinden dolayı onların eli bağlandığı ve lanet olundular. Hayır, Allah'ın eli de açıktır." *(Mâide, 64).* Kesinlikle âyette geçen **"El"**den *nimet* kastedilmiyor. Çünkü nimete her ikisi de açıktır denilmez. Öyle olsaydı diğer nimet nerede? Ve kesinlikle bu âyetten *el* sıfatı

184. Tevbe, 30.

185. Âl-i İmrân, 173.

kastediliyor. Bunu Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şu hadisi açıklıyor:

وَكِلْتَا يَدَيْ رَبِّي يَمِينٌ

"*Rabbimin iki eli de sağdır.*"[186] Yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

يَطْوِي اللهُ عَزَّ وَجَلَّ السَّمَاوَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ بِيَدِهِ الْيُمْنَى، ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ، أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ. ثُمَّ يَطْوِي الْأَرَضِينَ بِشِمَالِهِ، ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟

"Allah kıyamet gününde gökleri dürer. Sonra onları sağ eline alır ve der ki: 'el-Melik (hükümran) olan benim; zulümkârlar nerede? Büyüklenenler nerede?'. Sonra sol eliyle yerleri dürer ve der ki: 'el-Melik (hükümran) olan benim; zulümkârlar nerede? Büyüklenenler nerede?'"[187] Bu hadisin sahîhliği konusunda ittifak edilmiştir.

Yüce Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ

"Onlar Allah'ı hakkıyla taktir edemediler. Halbuki bütün yer, kıyamet günü O'nun kabzasındadır. Gökler de O'nun sağıyla dürülmüş olacaktır."[188] O halde "kudretiyle dürülmüştür" diyemezsin. Çünkü her şey O'nun kudreti altındadır. Hiçbir şey O'nun kudretinden çıkamaz. Allah'ın *yed* sıfatı hakkında deliller çoktur. Bizler tenzîh ve teşbih olmaksızın Allah *(celle celâluhû)* için bunun ispat ederiz. Allah'tan gelen her şeyi Allah'ın irade ettiği gibi, Rasûlullah'tan *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gelen her şeyi Rasûlullah'ın irade ettiği gibi ispat ederiz. Bunda

186. Tirmizî, 3368; İbn Hibbân, *Sahîh*, 6167; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, 708.

187. Müslim, 2788; Ebû Dâvûd, 4732.

188. Zümer, 67.

tahrîfe, yalanlamaya ve benzetmeye gitmeyiz. Bunların hepsine iman ederiz. İmanın hakikati budur.

آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا

"Peygamber, Rabbinden kendisine ne indirildiyse ona iman etti. Mü'minlerin de hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler. "Biz Allah'ın peygamberleri arasında ayırım yapmayız, işittik ve itaat ettik..." derler."[189]

Eş'arîler "işittik ve isyan ettik" diyorlar. Çünkü onlar kelimeleri tahrif ediyorlar. Onlar teşbîhten kaçma adı altında isim ve sıfatları hakikatlerinden çıkarıyorlar. Dikkat edin! Onlar fitneye düştüler. Onlar bu isim ve sıfatları ispat ettiklerinde Hâlık'ı mahluka benzettiklerini zannediyorlar. Bu onların kalbine girdiğinde bu fâsid itikattan kurtulmak istediler. Bu sefer de Allah'tan isim ve sıfatları nefyettiler. O zaman da ta'tîle düştüler. Allah *(celle celâluhû)*'dan sıfatları âtıl bırakınca, bu sefer de teşbîhe düştüler. Çünkü bu sefer de yüce Allah'ı cansız varlıklara benzetmiş oldular. Seleften olan Nuaym bin Hammâd bir cemaate şöyle demiştir: "Her kim Allah'tan sıfatları âtıl bırakırsa yokluğa kulluk eder. Herkim de Allah'ı mahluka benzetirse o da puta kulluk eder."

Daha önce söyledim yine de tekrar ediyorum. İbrâhim'e ve bizim Nebî'mize salât ve selâm olsun. O, babasını tevhide davet ettiğinde şöyle söylüyordu:

يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا

"Ey babacığım! Niye işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan bir şeye kulluk yapıyorsun?"[190] Müşrik olan babası; "senin de Rabbin işitmiyor, görmüyor" demedi. Bilakis bunu ikrar etti. Hatta bazı müşrikler dahi Allah'ın işiten ve gören olduğuna iman edi-

189. Bakara, 285.

190. Meryem, 42.

yordu. Bundan dolayı Âzer, "senin de Rabbin işitmiyor, görmüyor" demedi. Bunun gibi misaller çoktur. Şeyh *(rahimehullâh)* daha önce fiilî-ihtiyârî sıfatlardan bahsetti. Şimdi ise vech ve yed (el) sıfatlarına Kur'an'dan âyetler getirerek zâtî sıfatlardan bahsetmeye başladı.

İKİ GÖZ SIFATI [AYNEYN]

وَقَوْلُهُ: {وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا} [الطور: ٤٨] .

{وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ * تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ} [القمر: ٣١ - ٤١] .

{وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي} [طه: ٣٩] .

❊ ❊ ❊ ❊

"Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözetimimizdesin."[191]

"Onu levhaları ve çivileri olan gemi üzerinde taşıdık. Gemi gözlerimizin önünde akıp gidiyordu."[192]

"Gözümün önünde yetişesin diye, senin üzerine katımdan bir sevgi koydum."[193]

ŞERH:

Şeyh İbn Teymiyye *(rahimehullâh)*, *iki göz (ayneyn)* ve *işitme* sıfatlarının ispatı hakkında âlimlerin ihtilâf etmediğini söylemiştir. Kur'an ve Sünnet'ten deliller bunların ispatına delâlet eder demiştir. Daha önce fiilî-ihtiyârî sıfatlar konusu geçmişti. Bunlar da zâtî sıfatlardandır.

Müellif *(rahimehullâh)* iki göz sıfatı hakkında üç âyet zikretmiştir. Zikrettiği ilk âyet; وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا **"Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözetimimizdesin."** *(Tûr, 48)*. İkinci âyet; وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ * تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ **"Onu levhaları ve çivileri olan (gemi) üzerinde taşıdık. Gemi gözlerimizin önünde akıp gidiyordu."** *(Kamer, 13-14)*. Üçüncü âyet ise; وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي **"Gözümün önünde yetişesin diye, senin üzerine katımdan bir sevgi koydum."**

191. Tûr, 48.

192. Kamer, 13-14.

193. Tâ-hâ, 39.

(Tâ-hâ, 39). Birinci ve ikinci âyette *göz* lafzı cemi' (çoğul) sîğası ile gelmiştir. Üçüncü âyette ise tekil lafızla gelmiştir. Bunu Sünnet, Allah *(celle celâluhû)* için iki gözü olarak açıklamıştır. Bu konuda Ehl-i Sünnet icmâ etmiş, onlardan kimse muhalefet etmemiştir.

Sahîhayn'da Rasûlullah'tan *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gelen mütevâtir hadiste, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Deccâlden bahsetti ve onun şaşı olduğunu söyledi. Sonra şöyle buyurdu:

وَإِنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرَ

"Sizin Rabbiniz şaşı değildir."[194] Bu hadisten anlaşıldı ki tek göz şaşılıktır. Çünkü Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Deccâlin tek gözü olduğunu ve onun şaşı olduğunu buyuruyor. O zaman Rasûlullah, tek gözlü olmanın şaşılık olduğunu kastediyor. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* onu *şaşı* (أَعْوَر) diye isimlendirmiş ve *"Sizin Rabbiniz şaşı değil"* demiştir. Bu Rasûlullah'tan gelen mütevâtir hadistir. Bunun mütevâtir olduğu konusunda Ehl-i Sünnet icmâ etmiştir. Yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen başka bir hadiste şöyle denmiştir:

إِذَا قَامَ اَحَدُكُمْ يُصَلِّي فَإِنَّهُ بَيْنَ عَيْنَيِ اللهِ

"Sizden biriniz namaza kalktığında Allah'ın iki gözü önünde olur." Ancak bu hadisin rivayetinde İbrâhim el-Hûzî tek kalmıştır. Onun zayıf bir râvi olduğu konusunda ittifak edilmiştir. Bu konuda demin geçen mütevâtir olan hadis dışında başka hadis yoktur.

I. Allah Teâlâ'nın "Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözetimimizdesin." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ **"Rabbinin hükmüne sabret"** *(Tûr, 48)* âyetine gelince:

194. Buhârî, 7131; Müslim, 2933.

I.I. Sabır İçin Üç Mertebe Vardır:

Birinci Mertebe: İtaatte sabretmek.

İkinci Mertebe: Günahlardan kaçınmaya sabretmek.

Üçüncü Mertebe: Acı veren kadere sabretmek. Hastalık ve musibetler gibi.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا

"Ey iman edenler! Sabredin, sabırda yarışın ve nöbet bekleyin."[195]

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ

"Sabret, senin sabrın sadece Allah içindir."[196]

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا

"Ehline namazı emret ve buna sabret."[197]

إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

"Sabredenler mükafatlarına hesapsız alacaklar."[198]

Allah *(celle celâluhû)*'nun; لِحُكْمِ رَبِّكَ **"Rabbinin hükmüne (sabret)"** *(Tûr. 48)* buyruğunda Allah'ın *hüküm* sıfatının ispatı vardır. Allah *(celle celâluhû)*; إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ **"Hüküm yalnız Allah'ındır."**[199] buyurmaktadır. Biz buradaki (Tûr 48'deki) hükümden maksadın *kader* olduğunu söyleriz. Yani "Rabbinin kaderine sabret" demektir.

---

195. Âl-i İmrân, 200.

196. Nahl, 127.

197. Tâ-hâ, 132.

198. Zümer, 10.

199. Yûsuf, 40.

I.II. Allah'ın Hükmü İki Çeşittir:

Birinci Kısım: Kader hükmü.

İkinci Kısım: Şer'î-dînî hükmü.

فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا **"Sen bizim gözetimimizdesin"** *(Tûr, 48)*. Âyetin bu kısmı *iki göz* sıfatını ispat eder. Bunun lâzımı (gerektirdiği) Allah'ın; kulu görmesi, ona yardım etmesi ve korumasıdır.

Bazı müfessirler **"Sen bizim gözetimimizdesin"** âyetinin mânası hakkında şöyle demişlerdir: Yani "Sen bizim tarafımızdan görülmektesin." Görmeyi ispat etmişlerdir. Ancak sıfatı, yani iki gözü ispat etseydiler daha evlâ olurdu. Sıfatlar bâbında ilk olarak sıfatı getirip sonra lâzımını getirmek asıl kuraldır.

II. Allah Teâlâ'nın "Onu levhaları ve çivileri olan gemi üzerinde taşıdık. Gemi gözlerimizin önünde akıp gidiyordu." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)* buyurdu ki: وَحَمَلْنَاهُ **"Biz onu taşıdık"** *(Kamer, 13)*; yani Nûh *(aleyhisselâm)*'ı. عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ **"Levhalar üzerinde"**; yani tahtalar. وَدُسُرٍ **"Ve çivili gemiler üzerinde"**; buradaki **düsur** (دسر) çiviler-cıvatalar, demektir. تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا **"Gözlerimizin önünde akar"**; yani gemi akıp gider. بِأَعْيُنِنَا **"Gözlerimizin önünde"**; yani, bizim gözetimimizde. Bu, görme sıfatının ispatına delâlet eder. Bu âyet (Kamer, 13-14) Allah *(celle celâluhû)*'nun iki gözünün ispatı konusunda sarîhtir. **O'nun bir benzeri yoktur. O işiten ve görendir**. Allah *(celle celâluhû)*'nun; جَزَاءً لِّمَن كَانَ كُفِرَ **"(Gemi) İnkâr edilen kimseye (Nûh'a) bir mükafat olarak... (gözetimimizde akıp gitti.)"** *(Kamer, 14)*. Yani; kavimdekilerin kendilerine karşı geldiği o mü'minlere yardım ve mükafat olsun diye. Onlara inanmadılar, tâbi olmadılar, onlara düşmanlık yaptılar. Bu âyetten Allah *(celle celâluhû)*'nun mü'min kullarıyla olan beraberliği ispat edilir. Aynı şekilde Allah'ın onlara yardım edeceği de ispat edilir. Bu âyetten cezanın (mükafatın) amel cinsinden olacağı da çıkarılır (الْجَزَاءُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ). Kim Allah'ın dinine yardım eder, Allah'ı birler ve dinini bilmeyenlere ulaştı-

rır ise; adalet ve hak ile hükmederse, *emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker* yaparsa muhakkak Allah ona yardım eder, ve onu korur. Bazılarının zannettiği gibi yardımdan maksat, "eziyetin uzamayacağı" anlamında değildir, bu anlayış hatalıdır. Çünkü Allah *(celle celâluhû)*; إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا **"Muhakkak ki biz, Rasûllerimize yardım edeceğiz"**[200] buyuruyor. Halbuki Rasûllerden bazıları katledilmişlerdi. Allah *(celle celâluhû)* bunu *yardım* (نصر) diye isimlendiriyor. Yine Allah *(celle celâluhû)*; وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ **"Haksız yere nebîleri katlediyorlar"**[201] buyurmaktadır. Gerçek yardım askerî yardım değildir. Askerî yardım yardımın kısımlarından biridir. En büyük yardım kendisi uğrunda mücadele edilen ilkelerdir. İlkelerin kalması, kalplerin fitne, şüphe ve zâlimlerin tufânının karşısında sebat etmesi gerçek yardımdır. Ahmed bin Hanbel *(rahimehullâh)* zamanında insanlar imtihan olduklarında bazısı hariç diğerleri istenilenlere cevap vermişlerdi. İşte bu az olanlar, eziyet ve işkenceler çoğalınca cevap verenlerdir. Bunlar Yahyâ bin Maîn, Ali bin el-Medînî Ebû Ma'mer, Ahmed bin Munî' ve başkalarıdır. Onlardan İmam Huzâ'î gibileri öldürüldü. Onlardan Muhammed bin Nûh gibileri de öldü. Onlardan sadece İmam Ahmed kaldı. Bazı arkadaşları ona: "Ey Ebâ Abdullah! Bâtılın hakka nasıl galip geldiğini gördün mü?" dediler. O "Hayır, hayır. Bâtıl hakka galip gelmez. Kalp sebat ettiği müddetçe hak galiptir." dedi.

مَن رام نيل العز فَلْيَصْطَبِرْ على ... لِقَاءِ الْمنايا واقتحام الْمَضايق

فإن تكن الأيام رنقن مشربي ... وثلمن حدي بالخطوب الطوارق

فما غَيَّرَتْنِي مِحْنَة عن خليقتي ... وما حَوَّلَتْني خدعة عن طرائقي

ولَكِنَّنِي باق على ما يسرني ... ويغضب أعدائي ويرضي أصادقي

Her kim izzete kavuşmak istiyorsa ... O zaman ölümle ve darlıklarla karşılaşmaya sabretsin.

200. Ğâfir, 51.

201. Âl-i İmrân, 21.

Şayet günler suyumu bulandırır ... Yüzümü çizgiler ile yararsa

İmtihanlar benim fıtratımı değiştiremez ... Hileler de beni yolumdan döndüremez.

Ancak ben; beni sevindirecek, düşmanımı kızdıracak, dostlarımı razı edecek şey üzere kalacağım.

Kur'an'da sadece bir âyette; ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ **"İşte büyük kurtuluş budur"**[202] cümlesi gelmiştir. Kendisinde bu büyük kurtuluşun olduğu şey neydi? Bu kurtuluş kendilerinden hiçbir kimsenin geriye bırakılmadığı Ashâb-ı Uhdûd hakkında söylenmiştir. Çünkü bunlar ilkelerine yardım etmişlerdi. Hatta bir kadın dahi ateşe atılmak istendiğinde geri durunca Allah çocuğu konuşturdu ve şöyle seslendi: "Ey anneciğim! Sabret, sen hak üzeresin." Kadın hemen ateşe atıldı. İşte gerçek zafer, gerçek kurtuluş budur. Çünkü dünya bir anlıktır. O zaman onu itaatle geçirmemiz gerekir.

III. Allah Teâlâ'nın "Gözümün önünde yetişesin diye, senin üzerine katımdan bir sevgi koydum." Kavlinin Beyânı:

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي **"Senin üzerine katımdan bir sevgi koydum."** *(Tâhâ, 39)*. Yani Mûsâ *(aleyhisselâm)*'ın üzerine.

مَحَبَّةً مِّنِّي **"Katımdan bir sevgi..."**. Bazı selef âlimleri; "Asıl olan senin sevmen değil, senin sevilmendir" demişlerdir. Çünkü Allah'ı sevmeyen Müslüman değildir. Allah'ı sevmek Müslümanlara farzdır. Asıl olan Allah'ın seni sevmesi ve fiilinden, sözlerinden, amelinden razı olmasıdır. Bundan dolayı Buhârî'nin Ebû Hureyre'den *(radıyallâhu anhu)* rivayet etmiş olduğu kudsî bir hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Rabbinden şöyle rivayet eder:

202. Burûc, 11.

وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ

"Kulum bana nâfilelerle yaklaşmaya devam eder. Ta ki ben onu severim."[203] Yüce Allah da şöyle buyuruyor:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

"De ki; Şayet siz gerçekten Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olun ki Allah da sizi sevsin."[204] Yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

لَأُعْطِيَنَّ الرَّايَةَ غَدًا رَجُلًا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ

"Yarın bu sancağı Allah ve Rasûlü'nü seven, Allah ve Rasûlü'nün de kendisini sevdiği birisine vereceğim."[205]

Yine bu âyet (Tâ-hâ, 39) Mûsâ *(aleyhisselâm)*'ın faziletine işaret eder. O, Allah'ın kendisiyle konuştuğudur; وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا **"Allah, Mûsâ ile hakikaten konuştu."**[206] Onun ümmeti Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den sonra en çok olan ümmettir.

وَلِتُصْنَعَ **"Yetişesin diye"** *(Tâ-hâ, 39)*. Yani; terbiye ve eğitimin tamamlansın diye.

عَلَى عَيْنِي **"Gözümün önünde"** *(Tâ-hâ, 39)*. Bu kısımda ise iki göz sıfatının ispatı vardır. Bu ise "Benim gözetimimde" mânasına gelir. Allah *(celle celâluhû)*'dan hiçbir şey gizli kalmaz. Burada Mûsâ *(aleyhisselâm)*'ın Allah katındaki değerinden dolayı özellikle zikredilmiştir. Bu âyette bir de Allah *(celle celâluhû)*'nun beraberliğinin ispatı vardır.

Beraberlik iki kısımdır:

---

203. Buhârî, 6502.

204. Âl-i İmrân, 31.

205. Buhârî, 3009; Müslim, 2406.

206. Nisâ, 164.

1- İlim beraberliği: Bu genel olan beraberliktir. Bununla ilgili konu gelecektir.

2- Özel olan beraberlik. Bu muhafaza etme, destek ve yardım beraberliğidir. Bu peygamberlere, Müslümanlara ve kıyamete kadar onlara tâbi olacak olanlara özel olan beraberliktir.

Eş'arîler, onlardan önce Mu'tezile, onlardan da önce Cehmiyye cümleleri tahrif etmişlerdir. Onlar Allah Teâlâ için göz sıfatını ispat etmiyorlar. Cümleleri zâhirinden çeviriyorlar. Kimisi bunun mecaz olduğunu söylüyor. Daha önce mecazla ilgili konu geçmişti. Kur'an'da mecaz yoktur. Mecaz olduğunu zannettiren lafızların kendisi Arapça lafızlardır. Şu âyet-i kerîmede olduğu gibi: وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ **"İkisine (ebeveyne) karşı merhametle kanatlarını alçalt."**[207] Âyette geçen **"Cenâh (الْجَنَاح)"** kelimesi Arap lügatinde *yan taraf* (جَانِب) mânasında kullanılır. Arapça cümle üslupları birçok mânada kullanılır. Bir lafzın birden fazla mânası varsa onun için mecaz bilinmez. Bu Arap dilinde meşhur olan kullanış ve üsluplardandır. Daha önce de geçmişti. Arapça'da mecazın olduğunu söyleyen Ehl-i Sünnet âlimleri dahi Allah'ın isim ve sıfatlarında mecazın olmadığını söylüyorlar. Çünkü mecaz, nefyedilmesi mümkün olan şeylerdendir. Ya da mânaları ve lafızları hakikat olmayandır. Âlimler Allah *(celle celâluhû)* için el-Basar (görme) sıfatının ispatı konusunda ihtilâf etmemişlerdir. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"O işiten, görendir."[208]

وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا

"Allah işitendir, görendir."[209]

---

207. İsrâ, 24.

208. Şûrâ, 11.

209. Nisâ, 134.

الَّذِي يَرَاكَ

"O, seni görendir."[210] Bu âyetlerde görme sıfatının ispatı vardır. İki gözün ispatı da vardır. Ehl-i Sünnet bunların hakikatini ispat eder. Kur'an ve Sünnet gelmiş olan sıfatları nefyetmezler. Ehl-i Sünnet, ehl-i bid'atın kötülük yaparak onları Mücessime, Haşeviyye diye isimlendirmelerinden dolayı bundan vazgeçmezler. Bid'at ehlinden dolayı hakikatten taviz verilecek değildir. Bu bütün davalarda böyledir. Bu, isim ve sıfatlarda da böyledir, yaşantıda da böyledir, fikir ve tasarrufta da böyledir. Hak ehline saldırılar çoğaldığında hak ehlinin ilkelerinden taviz vermesi câiz değildir. Bu gibi saldırılarda gerçek hak sahipleri ile sâdık olmayanlar ortaya çıkar.

210. Şu'arâ, 218.

İŞİTME VE GÖRME SIFATLARI

وَقَوْلُهُ: {قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ} [المجادلة: ١] .

{لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا} [آل عمران: ١٨١] .

{أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ} [الزخرف: ٠٨] .

{إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى} [طه: ٦٤] .

{أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى} [العلق: ٤١] .

{الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ * وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ * إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ} [الشعراء: ٨١٢ - ٠٢٢] .

{وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ} [التوبة: ٥٠١] .

* * * *

"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikayet etmede bulunan kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı da zaten işitiyordu. Çünkü Allah Semî'dir, Basîr'dir."[211]

"Andolsun ki! Allah, 'muhakkak ki Allah fakirdir ve biz zenginiz' diyenlerin sözlerini işitmiştir."[212]

"Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez miyiz sanırlar. Öyle değil, hatta elçilerimiz de yanlarındadır, yazıp duruyorlar."[213]

---

211. Mücâdele, 1.

212. Âl-i İmrân, 181.

213. Zuhruf, 80.

"Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim işitir ve görürüm."[214]

"Allah'ın muhakkak gördüğünü bilmez mi?"[215]

"O, seni kalkınca da görür, secde edenler arasındaki dolaşmanı da. Muhakkak O Semî'dir, Alîm'dir."[216]

"De ki; Haydi amel edin. Yaptıklarınızı Allah da görecek, Rasûlü de, mü'minler de..."[217]

ŞERH:

I. Allah Teâlâ'nın "Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikayet etmede bulunan kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı da zaten işitiyordu. Çünkü Allah Semî'dir, Basîr'dir." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ **"Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikayet etmede bulunan kadının sözünü elbette ki Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı da zaten işitiyordu. Çünkü Allah Semî'dir, Basîr'dir."** *(Mücâdele, 1)* âyetine gelince, buradaki **"kad (قد)"** harfi, tahkik içindir. قَدْ سَمِعَ اللَّهُ **"Muhakkak ki Allah işitti."** cümlesinde Allah için *işitme* sıfatının ispatı vardır. الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا **"Kocası hakkında seninle mücadele eden."** Buradaki mücadele eden Havle *(radıyallâhu anhâ)*'dır. Eşi ise Evs bin es-Sâmit'tir *(radıyallâhu anhu)*.

Hz Âişe *(radıyallâhu anhâ)* şöyle der: الحمد لله وسع سمعه الأصوات، لقد جاءت المجادلة تجادل وتشتكي، وأنا بقربها ولا أسمع صوتها، وسمع الله شكواها من فوق سبع سماوات "İşitmesi her şeyi kapsayan Allah'a hamd olsun. Mücâdele eden kadın Rasûlullah'a geldi, ben hücreye yakındım bazı cümleleri bana gizli kal-

214. Tâ-hâ, 46.

215. Alak, 14.

216. Şu'arâ, 218-219.

217. Tevbe, 105.

dı. Ama Allah yedi gök semânın üzerinden onun şikayetini duydu; قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا **"Kocası hakkında seninle mücadele edeni Allah işitti."** *(Mücâdele, 1).*[218] Daima tekrarlıyorum. Sadece lafız ve mâna-

218. Bu rivâyetin kaynağını bu şekliyle herhangi bir hadis kitabında bulamadık. Âişe *(radıyallâhu anhâ)*'dan gelen bu hadis "Yedi semanın üzerinden işitti" ifadesi olmaksızın İmam Buhârî, İmam Ahmed ve İmam İbn Mâce tarafından nakledilmiştir (Bk. Buhârî, 7385; Ahmed, *Müsned*, 24195; İbn Mâce, 188). İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ve İmam Ahmed'in *Müsned*'inde geçen rivâyet şu şekildedir:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَسِعَ سَمْعُهُ الْأَصْوَاتَ، لَقَدْ جَاءَتِ الْمُجَادِلَةُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنَا فِي نَاحِيَةِ الْبَيْتِ، تَشْكُو زَوْجَهَا، وَمَا أَسْمَعُ مَا تَقُولُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا} [المجادلة: ١] "

Âişe *(radıyallâhu anhâ)* dedi ki: "İşitmesi bütün sesleri ihata eden Allah'a hamd olsun. Andolsun ki mücadeleci kadın Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e geldi. Ben de odanın bir kenarında idim. O (kadın) eşini şikâyet ediyordu. Ben onun söylediklerini işitmiyordum. Biraz sonra Allah; **"Kocası hakkında seninle mücadele edenin sözünü işitti."** âyetini indirdi."

Buhârî'nin *Sahîh*'inde de şu şekilde geçmektedir:

الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَسِعَ سَمْعُهُ الأَصْوَاتَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا} [المجادلة: ١]

Âişe *(radıyallâhu anhâ)* dedi ki: "İşitmesi bütün sesleri kuşatan Allah'a hamd olsun, Bunun üzerine Allah Teâlâ Nebî *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e **"Kocası hakkında seninle mücadele edenin sözünü işitti."** âyetini indirdi."

Ancak bu "Yedi semanın üzerinden işitti" sözünün Hz. Ömer'den gelen bir vechi vardır. İbn Kesîr'in tefsirinde şu şekilde geçmektedir:

وَقَالَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ: حَدَّثَنَا أَبِي: حَدَّثَنَا مُوسى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَبُو سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ يَعْنِي ابْنَ حَازِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ يُحَدِّثُ قَالَ: لَقِيَتِ امْرَأَةٌ عُمَرَ يُقَالُ لَهَا: خَوْلَةُ بِنْتُ ثَعْلَبَةَ، وَهُوَ يَسِيرُ مَعَ النَّاسِ فَاسْتَوْقَفَتْهُ فَوَقَفَ لَهَا ودَنَا مِنْهَا وَأَصْغَى إِلَيْهَا رَأْسَهُ وَوَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى مَنْكِبَيْهَا حَتَّى قَضَتْ حَاجَتَهَا وَانْصَرَفَتْ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ حَبَسْتَ رِجَالَاتِ قُرَيْشٍ عَلَى هَذِهِ الْعَجُوزِ، قَالَ وَيْحَكَ وَتَدْرِي مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: لَا. قَالَ هذه امْرَأَةٌ سَمِعَ اللَّهُ شَكْوَاهَا مِنْ فَوْقِ سبع سماوات، هَذِهِ خَوْلَةُ بِنْتُ ثَعْلَبَةَ، وَاللَّهِ لَوْ لَمْ تَنْصَرِفْ عَنِّي إِلَى اللَّيْلِ مَا انْصَرَفْتُ عَنْهَا حتى تقضى حاجتها إلا أَنْ تَحْضُرَ صَلَاةٌ فَأُصَلِّيَهَا ثُمَّ أَرْجِعَ إِلَيْهَا حَتَّى تَقْضِيَ حَاجَتَهَا. هَذَا مُنْقَطِعٌ بَيْنَ أَبِي يَزِيدَ وَعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْه.

"İbn Ebû Hâtim der ki: Bize babam... Cerîr İbn Hâzim'den nakletti ki; o, Ebû Yezîd'in şöyle konuştuğunu işittim, demiş: Ömer *(radıyallâhu anhu)* halkın içerisinde yürürken Sa'lebe kızı Havle denilen kadın, onunla karşılaştı. Kadın Ömer'i durdurdu, o da durdu. Kadına yaklaştı ve başını ona doğru eğdi. İki elini omuzlarına koydu, nihayet onun ihtiyacını giderdikten sonra kadın uzaklaştı. Bir adam dedi ki: Ey Mü'minlerin emîri, Kureyş'in erlerini şu yaşlı kadın için tuttun. Hz. Ömer dedi ki: Yazıklar olsun sana, bu kadının kim olduğunu biliyor musun? O; hayır, dedi. Hz. Ömer: Bu, Allah Teâlâ'nın

lara iman etmek yetmez. Ta ki iman edip bunu yaptıklarımızla tatbik edelim. Bizler Allah'ın işitme sıfatını kabul ediyorsak buna iman edip tahrif etmememiz lâzım. Bizler Allah'a isyan etmek istediğimizde O'nun işittiğini bilmemiz gerekir. Bizler bâtıl şeyleri söylemek istediğimizde Allah'ın sem' (işitme) sıfatını hatırlamamız gerekir. Gıybet yapmak istediğimizde yine Allah'ın sem' sıfatını hatırlamalıyız. Sana yakın olanın gıybetini yapmak istediğinde yakın olduğundan dolayı gıybetini yapmazsın. Söyleyeceklerini arkadaşının kulağına fısıldarsın. Güzel de... Allah seni görüyor, işitiyor. Allah'ı sana bakanlardan daha basit görme. Allah'ın bu sıfatlarına hakikaten iman edenlerin imanı kuvvetlendikçe, hayatlarında eseri ortaya çıkar. Toplumlar ancak bununla ıslah olurlar. Bundan dolayı selef-i sâlihîn isim ve sıfatları ders yapmaya büyük önem verirlerdi. Geçmiş derslerde bundan genişçe bahsetmiştik. Bunun, selefin hayatındaki yerinden ve bunun eserinin onların âzâlarında, amellerinde, yaşantılarında ortaya çıktığından da bahsetmiştik. Sahâbîleri diğerlerinden ayıran buydu. Buna iman ediyorlardı. Aynı zamanda onların isim ve sıfatlardan bahsetmeleri sonradan gelenlerin bahsetmeleri gibi değildi. Onlar bunu amelî olarak tatbik ediyorlardı ve bu, amellerinde de görülüyordu. Bundan dolayı Allah, onları nehyettiği yerde görmüyordu. Emrettiği yerde de onları kaybetmiyordu. Çünkü onlar hayır ve itaatte yarışıyorlardı.

وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ **"Ve Allah'a şikayet eden kadının şikayetini Allah muhakkak işitti."** *(Mücâdele, 1)*. Bu işitme sıfatının te'kididir. Birincisi mâzi kalıbı ileydi. Bu ise muzâri kalıbı iledir. وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا **"Allah sizin konuşmanızı zaten işitiyordu."** Birbirinize hitabınızı ve mücadelenizi duyuyordu. Allah işiten, görendir. Bununla Allah *işitme*

şikâyetini yedi kat göğün üzerinden duyduğu kadındır. Bu Sa'lebe kızı Havle'dir. Allah'a yemin ederim ki geceye kadar benim yanımdan ayrılmasaydı ben, onun ihtiyacını giderinceye kadar onun yanından ayrılmazdım. Ancak namaz vakti gelir, namazımı kılar sonra dönüp onun ihtiyacını giderirdim." İbn Kesir devamında dedi ki: "Bu rivâyet Ebû Yezîd ile Ömer İbn Hattâb arasında münkatı' olan bir rivayettir. Bundan başka vecihle de rivayet edilmiştir." Bk. *Tefsîru İbn Kesîr*, 8/66. Bu rivayeti Dârimî ve Süyûtî de nakletmiştir. Bk. Dârimî, *er-Reddu 'ale'l-Cehmiyye*, s. 53, No: 79; Süyûtî, *Câmiu'l-Ehâdîs*, 31224. Hâfız Zehebî de bu rivâyet hakkında *el-Uluvv* kitabında şöyle demiştir: Bu sâlih bir isnâddır içinde inkitâ' vardır. Ebû Yezîd, Ömer *(radıyallâhu anhu)* ile karşılaşamamıştır. Bk. *el-Uluvv*, s. 113. **(Editörün Notu)**

ve *görme* sıfatını tekit ediyor. Ne kadar gizleseniz de, ne kadar açığa çıkarsanız da işitir ve görür. أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ **"Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmediğimizi mi sanırlar?"** *(Zuhruf, 80).* Evet işitiyoruz ve aynı zamanda; وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ **"Elçilerimiz yanlarında yazmaktadırlar."** *(Zuhruf, 80).* Allah *(celle celâluhû)*'nun, سَمِيعٌ بَصِيرٌ **"İşitendir, görendir"** *(Mücâdele, 1)* ifadesi; لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ **"O'nun bir benzeri yoktur. O işten, görendir"**[219] âyetindeki ifade gibidir. Bu âyetlerde *işitme* sıfatının ispatı vardır. Aynı zamanda *görme* sıfatının ispatı vardır.

I.I. Sıfatları Hakikî Mânalarına Göre İsbât Etmek Hakkında

Ebû Dâvûd'un yanında Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)*'dan şu hadis sabit olmuştur; Ebû Hureyre dedi ki:

رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ – صلى الله عليه وسلم – يَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ: {إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ، إِنَّ اللهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ، إِنَّ اللهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا} وَيَضَعُ إِبْهَامَهُ عَلَى أُذُنِهِ، وَالَّتِي تَلِيهَا عَلَى عَيْنِهِ

*"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm, '**Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.**'*[220] *âyetini okudu. Sonra bir parmağını kulağına, bir parmağını gözüne koydu."*[221]

---

219. Şûrâ, 11.

220. Nisâ, 58.

221. Ebû Dâvûd, 4728. İsnadı Sahîhtir. Şuayb el-Arnaût bu hadisin tahkikinde şunları söylemiştir: "Bu hadiste Semî' ve Basîr isimlerinin Alîm anlamına geldiğini söyleyenlere bir reddiye vardır. İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'de (13/373) İmam Beyhakî'nin *el-Esmâ ve's-Sıfât* kitabında şöyle dediğini nakletmiştir: 'Burada rivayet edilen kulağa ve göze el işareti yapmaktan kasıt; Allah *(azze ve celle)*'nin *işitme* ve *görme* sıfatlarının gerçek anlamda tahkik edilmesidir. Hakikî anlamda Allah'ın işitme ve görme sıfatları

Allâme İbn Kayyim *(rahimehullâh)* dedi ki: Bu hareketten, hakikî anlamda sıfatların ispatı kastediliyor. Âlimler Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den sonra bu hareketin yapılıp-yapılmayacağı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bazıları bunun câiz olduğunu söylemiştir. Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)* da bunlardandır ve kendisi de bunu yapmıştır. A'meş de bu görüştedir. O; إِنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ يُقَلِّبُهَا *"Kalpler Rahmân'ın iki parmağı arasındadır, onları (dilediği gibi) döndürür"* hadisini rivayet ettiğinde parmağı ile işaret ediyordu.[222] Bu hareketle sıfatlardaki hakikati kastediyorlardı ve parmaklar sıfatı hakikattir. Hâşâ onlar mahlukata teşbîh ve temsîli kastetmiyorlardı.

Bu meselede ikinci görüş: Bunu yapmak mutlak olarak câiz değildir. Bu Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* için özel bir durumdur. Ahmed bin Hanbel, وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ **"Yeryüzü bütünüyle O'nun avucundadır"**[223] âyetini okuyup elini açıp-kapatan adamı görünce adama kızdı ve "Allah senin elini koparsın" dedi. Sonra imam meclisten ayrıldı ve uzaklaştı.

Üçüncü görüş ise: -Tabi bu üç görüş de Ehl-i Sünnet'in görüşülür- Tafsilat: Yani Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen bu gibi fiilleri yapmak iki şartla câizdir:

1- Bu hareketten (teşbîhi değil) sıfatların hakikatini kastedecek.

2- Bu yapılanın, onu anlayan ve kavrayan bir toplumda olması gerekir. Ancak bunu anlamayan, kavramayan ya da avamın ve havasın bir arada olduğu bir toplum olursa veyahut da bu hadisleri bilmeyen bir

---

ile mevsuf olduğunun bilinmesi ve ispat edilmesi için Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* eliyle işitme ve görme mahallerine işaret etmiştir. Bu hadis, Semî ve Basîr isimlerinin Alîm anlamına gelmediğini açıkça ifade etmektedir. Eğer işitme ve görmeden kasıt, ilim anlamında olsaydı, Rasûlullah kulağına ve gözüne değil kalbine işaret ederdi. Çünkü bizdeki ilmin mahalli orasıdır. Bununla beraber bu hadis hâşâ Allah *(azze ve celle)*'yi mahlukata benzeterek O'na uzuv isnadında bulunmak anlamına da gelmemektedir. Allah bundan yüce ve büyüktür.' Bunun benzerini Hattâbî de *Me'âlimu's-Sünen*'de zikretmiştir." Bk. *Sünen-i Ebî Dâvûd*, Şuayb el-Arnaût Tahkiki, 7/110; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 13/373; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, 1/462. **(Editör)**

222. Bk. *Sünen-i İbn Mâce*, 3834; Tirmizî 2140.

223. Zümer, 67.

topluluk olursa bundan uzaklaşmalıdır. Dili ile bunları söyler hareketi terk eder.

II. Allah Teâlâ'nın "Andolsun ki! Allah, 'muhakkak ki Allah fakirdir ve biz zenginiz' diyenlerin sözlerini işitmiştir." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ **"Muhakkak ki Allah 'Allah fakirdir, biz ise zenginiz diyenlerin sözünü' işitti."** *(Âl-i İmrân, 181)* âyetine gelince: Yahudiler, مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا **"Kim Allah'a güzel bir borç verecek?"**[224] âyeti inince Allah hakkında bunu söylemişlerdir. Onlar şöyle diyorlardı: "Allah bizden borç istiyor, Allah fakirdir, biz zenginiz." Âyetin mânasını anlamıyorlardı. Oysa âyetin mânası "Tasadduk et, hayır işle. Allah onu fazlalaştıracaktır" demekti. وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ **"Ne infak ederseniz, Allah onun yerine başkasını verir."**[225] Dünyada ona bedel âhirette ise büyük ecir, mükafat verir. İşte Yahudilerin bu sözünden sonra **"'Allah fakir, biz zenginiz' diyenlerin sözünü Allah muhakkak işitti."** âyeti indi.

Allah *(celle celâluhû)*'nun Yahudiler hakkındaki şu sözü: غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ **"Söylediklerinden dolayı kendi elleri bağlandı ve lanet olundular. Bilakis O'nu iki eli de açıktır. Dilediği gibi infak eder."**[226] O'nun vermesi de "Ol" emridir; azabı da "Ol" emridir. إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ **"O'nun emri bir şeyi irade ettiğinde ona 'ol' demesidir. O da oluverir."**[227] Yine Yüce Allah; إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ **"Bolca rızık veren, sonsuz kuvvet sahibi olan O'dur"**[228] buyurmaktadır.

224. Bakara, 245.

225. Sebe', 39.

226. Mâide, 64.

227. Yâsîn, 82.

228. Zâriyât, 58.

Bundan dolayı Müslim'in Ebû Zer *(radıyallâhu anhu)*'dan, onun da Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den, Rasûlullah'ın da Rabbinden rivayet ettiği (kudsî) hadiste şöyle buyurmaktadır:

يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَسَأَلُونِي فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إِلَّا كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرَ

"Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ey kullarım! İlkleriniz, sonlarınız, insanlarımız, cinleriniz bir boş alanda toplansalar ve benden isteseler, ben de her birine istediğini versem, bu benim mülkümden hiçbir şey eksiltmez. Ancak iğnenin denizden eksilttiği kadar eksiltir."[229] Sözler, sesler Allah *(celle celâluhû)*'ya karışık olmaz. Bugün toplumlarda olan binlerce farklı lisân, Allah için kapalı değildir. Şu an yeryüzünde 500 binden daha fazla dil kullanılmaktadır. Bir yerde Allah'tan istiyorlar, bu yüce Allah'a karışık gelmiyor. Hepsini işitir ve hepsine karşılık verir. Allah onları görüyor. Bu Allah'ın yüceliğinin delilidir. وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ **"O'nun kürsüsü semâvâtı ve yeri kuşatmıştır."**[230] وَلاَ يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا **"Bu ikisini korunması O'na zor gelmez."** Yani ağır gelmez. وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ **"O yücedir, Azîm'dir."** O yücedir, büyüktür. Dikkat edin yaratmak da, emretmek de O'na aittir.

III. Allah Teâlâ'nın "Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez miyiz sanırlar. Öyle değil, hatta elçilerimiz de yanlarındadır, yazıp duruyorlar." Kavlinin Beyânı:

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ

229. Müslim, 2577.

230. Bakara, 255.

"Yoksa onlar bizim onların gizlediklerini ve konuşmalarını işitmediğimizi mi zannediyorlar?" *(Zuhruf, 80)*. Yani bunlar bir şey gizlediklerini veya seslerini yükselttiklerinde onları işitmediğimizi mi zannediyorlar? Bundan dolayı bazı Yahudiler derler ki: "Allah şayet bizim açıktan konuştuklarımızı işitirse o zaman gizlediklerimizi de işitir." Akılları onları buraya götürmüştü. Çünkü açıktan konuşmakla gizlemek arasında hiçbir fark yoktur. Bundan dolayı Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَى

"Yoksa Onlar bizim onların gizlediklerini konuşmalarını işitmediğimizi mi zannediyorlar? Bilakis..." Biz işitiyoruz ve aynı zamanda; وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ **"Elçilerimiz yanlarında yazmaktadırlar."** *(Zuhruf, 80)*. Bu, Allah'ın azametine delildir ve işitme sıfatının ispatına da delildir. Bu, günahtan uzak durmaya da teşvik ediyor. Biz bu sıfatın eserlerine de iman ediyoruz. Yani mücerred lafza iman etmeyiz. Allah *(celle celâluhû)*'nun işitme sıfatını ispat etmekle beraber, Allah *(celle celâluhû)*'nun bizleri gördüğünden, işittiğinden dolayı O'na isyanda da bulunmayız. Bundan dolayı her kim günah işlemek istediğinde, Allah'ın onu gördüğünü, işittiğini aklına getirsin. Her kim gıybet etmek istediğinde Allah'ın onu işittiğini hatırlasın. Böyle yaparsa günahtan geri durur. Adamın, kendisi ile zina etmek için bir araya geldiklerinde kadın ona; "اتَّقِ اللهَ وَلَا تَفُضَّ الْخَاتَمَ إِلَّا بِحَقِّهِ/*Allah'tan kork! Mührü haksız yere koparma*" dedi. Adam kalktı ve kadını terk etti. Hadis muttefekun aleyh bir hadistir.[231]

إذا خَلَوْتَ بِرِيبَةٍ بِظُلْمَةٍ

وَالنَّفْسُ دَاعِيَةٌ إلى الطُّغْيَانِ

فَاسْتَحْيِي مِنْ نَظَرِ الْإِلَهِ وَقُلْ لَهَا

إنَّ الَّذِي خَلَقَ الظَّلَامَ يَرَانِي

231. Bk. Buhârî, 2215; Müslim, 2743.

Bir karanlıkta bir şüpheyle baş başa kaldığında,

Ve nefsin de azgınlığa davet ettiğinde.

Hemen İlâhın nazarından utanarak nefsine de ki;

'Karanlığı yaratan muhakkak ki beni görür.'

IV. Allah Teâlâ'nın "Korkmayın, çünkü ben sizinle beraberim işitir ve görürüm." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى **"Ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm"** *(Tâ-hâ, 46)* âyetinde Allah *(celle celâluhû)* için maiyyetin (beraberliğin) ispatı vardır. Bu; koruma, yardım ve destek beraberliğidir. أَسْمَعُ وَأَرَى **"İşitir ve görürüm"**. Bunu mecaz ile te'vîl eden ehl-i bid'ata hilâfen, burada görme sıfatının ispatı vardır. Aynı zamanda işitme sıfatının da Allah *(celle celâluhû)* için ispatı vardır. Bunun cevabı daha önce geçmişti. Ehl-i bidat âyetleri tahrif ederler. Kur'an'ın lafzını başka lafızla değiştirirler. Onlar ilk başta teşbîh yaparlar sonra ta'tîl yaparlar sonra tekrar teşbîh yaparlar.

V. Allah Teâlâ'nın "Allah'ın muhakkak gördüğünü bilmez mi?" Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى **"O, Allah'ın gördüğünü bilmiyor mu?"** *(Alak, 14)* âyetinde Allah *(celle celâluhû)* için görme sıfatının ispatı vardır. Burada Ebû Cehil "Onun da Rabbi görmüyor" demedi. Bilakis buna iman ediyorlardı. Ancak Muhammed *(aleyhisselâm)*'a iman etmekten kaçınıyorlardı. Allah'a ortaklar koşuyorlardı. Onlardan sıkıntıların, zorlukların giderilmelerini istiyorlardı. Bu âyette Allah *(celle celâluhû)* için görme sıfatının ispatı vardır. Bu âyette âsi olan kula, Yüce Allah'ın onu gördüğü hatırlatılıyor. Allah *(celle celâluhû)*'nun ona muttali olduğu, amellerini gördüğü ve sözünü işittiği hatırlatılıyor ki bu onu günahı terk etmeye, sakınmaya sevk etsin.

Kur'an'ı düşünen, Yüce Allah'ın kullara günaha düştüklerinde Rablerini hatırlattığını görür:

أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ

"Onlar gerçekten de tekrar dirilmeyeceklerini mi zannediyorlar?"[232] İnsanları âhirete bağlamak daha evladır. Bazı insanlar şimdi fuhşun haramlığından konuşmak istediklerinde hemen AİDS hastalığından bahsediyorlar ve o hastalığın şöyle şöyle tehlikeli olduğunu söylüyorlar. Bu güzeldir, bir sıkıntı yok. Ancak hastalıktan bahsetmeden önce âhireti hatırlatmak gerekir. Çünkü âhireti hatırlatmak onu günahtan alıkoymuyorsa hastalık onu alıkoyamaz. Böylece günah işlemeye devam eder. Ancak Allah'ın onun cezalandıracağını bilse ve onu yaratan Allah'ın onu öldüreceğini, dirilteceğini ve Yüce Allah'ın yaptıklarından dolayı onu cezalandıracağını bilse, şayet bununla da günahtan geri durmazsa artık onu günahtan vazgeçirecek bir şey yoktur. Evet hastalık ilk başta geri durmasına sebep olsa da çabucak geri günaha döner. Çünkü ne ile karşılaşacağını bilmiyor. Bundan dolayı peygamberlerin *(aleyhimusselâm)* davetini düşünün. Onlar kavimlerini; Allah ve âhiret hayatı ile korkutmuşlardır. Davette asıl olan budur. Ancak bunun dışında da buna sebep olacak durumlar vardır.

VI. Allah Teâlâ'nın "O, seni kalkınca da görür, secde edenler arasındaki dolaşmanı da. Muhakkak O Semî'dir, Alîm'dir." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ **"Gece kalktığında seni görür"** *(Şu'arâ, 218)* âyetinde Allah *(celle celâluhû)*'nun görme sıfatının ispatı vardır. Allah *(celle celâluhû)* görür. Ehl-i Sünnet bu konuda ihtilâf etmemiştir. Kim görmeyi "ilim" ile tefsir ederse Allah'ın Kitâbı'na karşı çıkmış olur. Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Sünnet'ine karşı çıkmış olur. Çünkü Eş'arîler ilim sıfatını ispat ediyorlar. Bu konuda kendi aralarında ihtilâf ve çekişme vardır. لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ

232. Mutaffifîn, 4.

شَيْءٍ عِلْمًا **"Allah'ın her şeye kadîr olduğunu ve Allah'ın ilmiyle her şeyi kuşattığını bilesiniz diye..."**[233]

وهو العليم أحاط علمًا بالذي

في الكون من سر ومن إعلان

وبكل شيء علمه سبحانه

هو العليم وليس ذا نسياني

O, ilmi ile bu alemdeki gizli ve açık her şeyi kuşatandır.

O, her şeyi bilmesi ile Alîm'dir. O, unutan değildir. [234]

Görmenin ilim olduğunu söyleyenler Kur'an'ın zâhirine, Sünnet'e ve akla muhalefet etmiştir. Allah'ın isim ve sıfatlarında haddi aşmıştır. Çünkü o zaman âyetin manası "Ben sizinle beraberim işitir, bilirim" olur. Bu ise dalâlettir. Âyetleri zâhirî mânalarından başka mânalara çevirmek de büyüklenmedir. Çünkü Allah yerde ve göklerde kendisinden bir şeyin gizli kalmadığı Alîm'dir. Bir de bu âyeti zâhirinden çevirmektir. Aynı zamanda ilim ile görme aynı şeyler değildir. Bir de âyeti bu mânada alacak olursak âyetin akışında bir belâgat ve fesâhat olmaz. Başka birisi de **"الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ/Kalktığında seni görendir"** *(Şu'arâ, 218)* âyetine "Seni bilendir" mânası verir. Allah'ın bilmesi sadece birine özel bir durum değildir. Görmesi de böyledir. Ancak buradaki görme sıfatının ispatı muhafaza etme, yardım etme, destek olma beraberliğini ispat etmek içindir. Bir de bu âyet Allah *(celle celâluhû)*'nun yeryüzünde hareket eden her şeyi gördüğünü ispat eder. Bir şey yapanı Allah görür. Yeryüzünde ve göklerde ondan hiçbir şey gizli kalmaz.

"وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ * إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ Senin secde edenler arasında dolaşmanı da görür. O işitendir, bilendir." *(Şu'arâ, 219-220)*. Bu âyette işitme ve ilim sıfatlarının ispatı vardır.

---

233. Talâk, 12.

234. Bk. *en-Nûniyye*, s. 204.

VII. Allah Teâlâ'nın "De ki; Haydi amel edin. Yaptıklarınızı Allah da görecek, Rasûlü de, mü'minler de..." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ **"De ki: Amel edin. Çünkü Allah, Rasûlü ve mü'minler işlediklerinizi göreceklerdir"** *(Tevbe, 105)* âyetinde de görme sıfatının ispatı vardır.

MİHÂL [KUVVETLE YAKALAYAN], MEKR [TUZAKLARI BOŞA ÇIKARAN] VE KEYD SIFATLARI

وَقَوْلُهُ: {وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ} [الرعد: ٣١] .

وَقَوْلُهُ: {وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ} [آل عمران: ٥٤] .

وَقَوْلُهُ: {وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ} [النمل: ٥٠] .

وَقَوْلُهُ: {إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا * وَأَكِيدُ كَيْدًا} [الطارق: ١٥ - ١٦] .

* * * *

"O kudret ve azabı şiddetli olandır."[235]

"Onlar tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır."[236]

"Onlar bir tuzak kurdu, Biz de bir tuzak kurduk."[237]

"Onlar bir tuzak kurarlar, Ben de bir tuzak kurarım."[238]

ŞERH:

Şimdiki bahsimiz hem fiilî-ihtiyârî, hem de zâtî sıfatlarla ilgilidir. Şeyh İbn Teymiyye'nin bu kitaptaki menheci daha önce zikredilmişti. O, âlimler arasında üzerinde ittifak edilmiş sıfatları zikrediyor. İhtilâf olduğu için kendisine ait olan diğer görüşlerini burada zikretmemiştir. Ben daha önceki derslerde Şeyhin; فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ **"Yüzünüzü nereye çevirirseniz çevirin, orası Allah'ın vechidir (yüzüdür)."**[239] âye-

235. Ra'd, 13.

236. Âl-i-İmrân, 54.

237. Neml, 50.

238. Târık, 15-16.

239. Bakara, 115.

tindeki **"Vech"** sıfatını, âyetin mânasında ihtilâf olduğu için zikretmediğini söylemiştim. Şeyh, Ehl-i Sünnet âlimlerinin ihtilâf etmediği vech sıfatını ispat eden delilleri sunmuştur.

I. Allah Teâlâ'nın "O kudret ve azabı şiddetli olandır." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ **"O kudret ve azabı şiddetli olandır"** *(Ra'd, 13)* âyetine gelince bunun mânası; kuvvet ve şiddetle yakalayandır. Allah *(celle celâluhû)* kemâl sıfatları ile mevsuftur. Allah *(celle celâluhû)*'nun kendi nefsine kullandığı sıfatların hepsi kemâl sıfatlarındandır. Hiçbir şekilde O'na ayıp ve noksanlık gelmez. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ *"Şer, senden değildir"*[240] hadisinin mânasında Şeyh İbn Teymiye ve talebesi İbn Kayyim şöyle demişlerdir: "Senin isim ve sıfatlarına şer girmez."

Âlimler, hayır gibi şerrin de Allah *(celle celâluhû)*'nun yaratması olduğunda ihtilâf etmemişlerdir. Kaderiyye ve bazı bid'atçılar bu konuda ihtilâf etmişlerdir.

Şerri yaratması ile birlikte Allah *(celle celâluhû)* hayrı sever. Kulları için küfre ve şerre razı olmaz:

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"İyi ameller yapın. Allah muhsinleri muhakkak sever."[241]

وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

"Şayet şükrederseniz, sizin için bundan razı olur."[242]

وَلَا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ

240. Müslim, 771; Tirmizî, 3720.

241. Bakara, 195.

242. Zümer, 7.

"Kulları için küfre razı olmaz."[243] Allah *(celle celâluhû)* Şedîdu'l-Mihâl yani kuvvet ve şiddet ile yakalayandır:

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ * إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَشْهُودٌ *

"Allah, kasabaların zâlim halkını yakalayınca böyle yakalar; yakalaması da şiddetli ve elimdir." "Âhiretin azabından korkanlara bunda hiç şüphesiz ibret vardır. Bu, insanların toplanacağı gündür, bu görülecek bir gündür."[244]

Allah *(celle celâluhû)* kendisini şiddetli mihâl olmakla vasıflıyor. Yani kuvvet ve şiddetle yakalayandır. Allah Lût *(aleyhisselâm)*'ın şöyle dediğini bize aktarıyor:

أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ

"Ya da güçlü bir desteğe dayanabilseydim".[245] Yüce Rabbini kastediyor.

Bu âyette rubûbiyet tevhidinin ispatı, bir de Allah *(celle celâluhû)*'nun sıfatlarının ispatını çıkarabiliriz. Bu daha önce tarifi geçen delâlet-i tadammun ile olur. Delâlet-i iltizâm ile de ibadet tevhidinin ispatı vardır. Çünkü Allah Teâlâ ne yerde ne de göklerde kendisini hiçbir şeyin âciz bırakamadığı, şiddetli kuvvet sahibi ibadete layık olandır. O'ndan başka ibadete daha layık olan yoktur. O'ndan başka ne ilâh ne de rab vardır.

Daha önce delâlet-i mutâbaka'nın üç kısmı olduğu geçmişti:

Delâletü'l-iltizâm: Bu, mânanın dışında mânanın gerektirdiği şeye denir.

---

243. Zümer, 7.

244. Hûd, 102-103.

245. Hûd, 80.

Delâletü'l-tadammun: Mânanın, bazı kısmına delâlet etmesidir.

Delâletü'l mutâbaka: Lafzın delâlet ettiği bütün sahîh mânalardır.

II. Allah Teâlâ'nın "Onlar tuzak kurdular. Allah da tuzak kurdu. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَمَكَرُوا **"Tuzak kurdular"** *(Âl-i İmrân, 54)* âyetinde, Îsâ *(aleyhisselâm)*'ı öldürüp asmak isteyen inkarcılar kastediliyor. Onlar tuzak kurup hile yapıyorlardı. Maksatları Îsâ *(aleyhisselâm)*'ı öldürmekti. Müslüman beldeleri kendi istek ve arzularına göre dizayn etmek istiyorlardı. Hevâlarına kulluk ediyorlardı. Onlar bu konuda tuzak kuruyorlardı. Allah *(celle celâluhû)*'da şöyle buyurdu:

وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ

"Onlar tuzak kurdular, Allah da tuzak kurdu." *(Âl-i İmrân, 54)* . Onlar tuzak kurduğu vakit Allah da onlara tuzak kurdu. Allah *(celle celâluhû)* karşılık olacak şekilde tuzak kurar.

İbn Kayyim der ki: "Tuzak, alay ve hilenin övüleni; bir de yerileni vardır. Allah *(celle celâluhû)*'ya bunlardan sadece övülen kısmı kullanılır. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* kemâl sıfatları ile mevsuftur." İbn Kayyim'in belirlediği bir durum daha var ki o da şudur: Allah *(celle celâluhû)* için sadece *cezalandırma* ve *karşılık verme* mânasında tuzak kurma lafzı kullanılabilir.

Allah Teâlâ'nın; وَمَكَرَ اللَّهُ **"Allah da tuzak kurdu."** cümlesinin mânası onların tuzaklarına karşılık vermesidir. Ehl-i Sünnet bu kelimeyi Allah *(celle celâluhû)*'ya ancak bu mânada kullanır. Biraz önce de geçtiği gibi, bunlar Allah *(celle celâluhû)*'nun kendi nefsine kullandığı kemâl sıfatlardandır.

III. Allah Teâlâ'nın "Onlar bir tuzak kurdu, Biz de bir tuzak kurduk." Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ'nın; وَمَكَرُوا مَكْرًا **"Onlar bir tuzak kurdu"** *(Neml, 50)* cümlesinde geçen ikinci **"tuzak (مَكْرًا)"** kelimesi birincisine tekit olarak gelmiştir. Bu onların çokça bu işle meşgul olduklarına işarettir. Onların Allah'ın peygamberlerine, dostlarına, sâlih kullarına tuzak kurmak için sürekli gizli işler içinde olduklarına işarettir. Bundan dolayı onların tuzaklarını tekitli bir şekilde getirdi. Ancak daha sonra Allah *(celle celâluhû)* ne buyurdu? Onların tuzaklarından daha büyük, daha şiddetli olan şey Allah kiminle ise ona tuzak kuranların tuzağı zarar vermez. Allah *(celle celâluhû)*; وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ **"Oysa kötü tuzak ancak sahibini kuşatır"**[246] buyurmaktadır.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ **"Onlar bunu fark edemezler"** *(Neml, 50)* kavlinin mânası; Allah *(celle celâluhû)*'nun bununla onları imtihan ettiğini anlayamazlar, demektir. Onlara tuzak kurduğunu fark edemezler. Ama âkıbet muttakîleredir. Zarar kâfirlere ve hakka sırt çevirenleredir. Bu âyetten sürekli Allah'a tevekkül edip bağlanmamız gerektiğini anlıyoruz. Allah kiminle olursa Âdem *(aleyhisselâm)*'ın yaratıldığı günden bu yana olan bütün insanlar ve cinler bir araya gelseler yine de ona zarar veremezler. Haneş es-San'ânî'nin İbn Abbas'tan *(radıyallâhu anhumâ)* rivayet ettiği hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ، لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ لَكَ، وَلَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ، لَمْ يَضُرُّوكَ إِلا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الْأَقْلامُ، وَجَفَّتِ الصُّحُفُ

"Bil ki ümmetin tümü sana fayda vermek için bir araya gelseler, Allah'ın senin için yazdığının dışında fayda veremezler. Yine sana zarar vermek için bir araya gelseler, Allah'ın senin aleyhine yazdığından başka bir zarar veremezler. Kalemler kaldırıldı, sahifeler kurudu." Tirmizî bu hadisin hasen-sahîh olduğunu söylemiştir.[247]

246. Fâtır, 43.

247. Bk. Tirmizî, 2516.

Daha önce isim ve sıfatları öğrenip anlamanın öneminden bahsetmiştik. Aynı zamanda bunları terk etmekten dolayı doğacak kötü sonuçlardan da bahsetmiştik. İnsan Allah'ın mağfiret sıfatını öğrenip ispat edecek, ta ki kendisi de bu sıfatla sıfatlanabilsin. Rahmeti öğrenecek ki rahîm (merhametli) olabilsin. Ancak lafızları ya da lafızla birlikte mânaları ispat ettiği halde kendisi bunlarla süslenmiyor ve hayatında bu sıfatların eseri gözükmüyor ise bu, sıfatların ispatında bir eksikliktir. Çünkü eğer o gerçekten ispat etmiş olsaydı hayatında eserlerini görmek kesin olurdu. Şeyhulislâm *el-Fetâvâ* kitabında şöyle der: "Kul ancak imanı zayıfladığından dolayı Rabbine isyan eder. İman kuvvetlendikçe isyan da o kadar azalır. İman zayıfladıkça isyan da o kadar çoğalır. Çünkü kul kendisinden utandığı kişinin huzurunda isyanda bulunmaz. Ancak yalnız kaldığında Allah'a isyan eder. Bu onun gayba olan imanını zayıf olduğunun delilidir. Çünkü o Allah'ın onu görüp, işittiğini o an hatırlamış olsaydı isyan etmezdi. Nasıl ki kendisinden utandığı kişinin huzurunda isyan etmediği gibi."

IV. Allah Teâlâ'nın "Onlar bir tuzak kurarlar, Ben de bir tuzak kurarım." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا **"Onlar bir tuzak kurar"** *(Târık, 15)* âyetinin mânası: O kâfir ve münafıklar Allah'ın dini için tuzak kuruyorlar. İslâm toplumuna zarar dokundurmak istiyorlar. Müslümanları ilkelerinden ve itikatlarından uzaklaştırmak istiyorlar. Onları şehvetlerine, putperestlere boyun eğdirmek istiyorlar. Ancak Allah onların tuzak ve hilelerine karşılık veriyor: وَأَكِيدُ كَيْدًا **"Ben de bir tuzak kurarım."** *(Târık, 16)*. Yani, günahlarıyla ve yaptıkları ile onları imtihan ediyorum. Sonra onları yakalayacağım. فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا **"(Ey Muhammed) Sen o kâfirlere mühlet ver. Onlara az bir zaman tanı."** *(Târık, 17)*. Ehl-i Sünnet (hak edenlere) mukabil cihetinden Allah *(celle celâluhû)* için *tuzak kurma* sıfatını ispat eder.

Bu da Allah'a imanı ve O'na bağlanmaya teşvik eder. Allah *(celle celâluhû)* için sıfatları ispat etmek, rubûbiyet tevhidini ispat etmek mânasına gelir. Rubûbiyet tevhidi ise ulûhiyet tevhidinin ispatını gerektirir. Bu da isim ve sıfat tevhidini gerektirir.

İbn Kayyim *(rahimehullâh)* der ki: Kur'an'daki bütün âyet ve harfler delâleti mutâbaka, delâlet-i tadammun ve delâlet-i iltizâmla Allah *(celle celâluhû)*'ya delâlet eder. Ne kadar bir âyet varsa hatta kâf harfi dahi Allah'a delâlet eder. O âyette ya da kâf harfi ile kim konuştu? Allah'ın bunda kelâm sıfatının ispatı vardır. Çünkü mütekellim olmadan ne âyet, ne de kâf harfi olurdu. O zaman mütekellim mevcuttur. Bizimle bu şekilde konuşan ibadete layıktır. Kur'an'da ne kadar bir harf varsa o Allah'a delâlet eder. Belki şu âyetin mânası da budur: إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ **"Kuşkusuz Rabbim dosdoğru bir yol üzerindedir."**[248]

Kur'an ve Kur'an'ın mânalarını düşün. İsim ve sıfatları düşün. Bunların dersini yapmanın büyük faydaları vardır. Bunlar kalbin Allah'a bağlanması, imanın artması, Allah'ın hakkıyla tanınması ve bunları bilenlerin ibadetlerinin bilmeyenlerden daha ihlaslı, daha kuvvetli olmasını sağlar. Kimin bunlara imanı daha tamam olursa Allah'ın emirlerine itaati daha kuvvetli olur. Daha ihlâslı olur. Emirleri yerine getirmesi daha çabuk olur. Bundan dolayı Allah *(celle celâluhû)* bazı peygamberleri hakkında şöyle buyuruyor:

وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى

"Rabbim! Sen hoşnut olasın diye acele ederek Sana geldim."[249]

Seleften bazıları Muhammed bin Vâsi'den şunu naklederler: Ona "bugün öleceksin" deselerdi, o güne hazır olduğundan dolayı amelinde bir şey fazlalaştırmazdı.

248. Hûd, 56.

249. Tâhâ, 83.

AF, MAĞFİRET, RAHMET VE İZZET SIFATLARI

وَقَوْلُهُ: {إِن تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَن سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا} [النساء: ٩٤١] .

{وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ} [النور: ٢٢] .

وَقَوْلُهُ: {وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ} [المنافقون: ٨] .

وَقَوْلُهُ عَنْ إِبْلِيسَ: {فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ} [ص: ٢٨] .

وَقَوْلُهُ: {تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ} [الرحمن: ٨٧] .

* * * *

"Hayrı açığa çıkarsanız da gizleseniz de ya da bir kötülüğü affetseniz de muhakkak Allah affedendir, kadîrdir."[250]

"Affetsinler ve hoş görüp geçsinler, Allah'ın size mağfiret etmesini sevmez misiniz? Allah ğafûrdur, rahîmdir."[251]

"Halbuki izzet Allah'ındır. Rasûlü'nündür ve mü'minlerindir."[252]

Yüce Allah, İblîs'in şöyle dediğini aktarıyor: "İzzetin hakkı için hepsini mutlaka azdıracağım."[253]

"Celâl ve ikrâm sahibi Rabbinin adı ne yücedir."[254]

---

250. Nisâ, 149.

251. Nûr, 22.

252. Münâfikûn, 8.

253. Sâd, 82.

254. Rahmân, 78.

ŞERH:

I. Allah Teâlâ'nın "Hayrı açığa çıkarsanız da gizleseniz de ya da bir kötülüğü affetseniz de muhakkak Allah affedendir, kadîrdir." Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ'nın; إِن تُبْدُوا خَيْرًا **"Hayrı açığa çıkarsanız da..."** *(Nisâ, 149)* cümlesindeki hitap tüm insanlaradır. **"Hayrı açığa çıkarsanız da..."** bunlardan özellikle mü'minleri kastediyor. Çünkü hayır sadece ihlâslı ve doğru yapıldığında kabul edilir. Kâfir ise iyilik yaptığında bunu dünya için yapar. İmam Müslim'in *Sahîh*'inde geldiği gibi.

أَوْ تُخْفُوهُ **"Gizleseniz de..."** *(Nisâ, 149)*. Bu cümlede Allah *(celle celâluhû)* için ilim sıfatının ispatı vardır. Allah için gizli olan da açık olan da birdir. أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ **"Yoksa bizim onları sırlarını ve açıkta konuşmalarını duymadığımızı mı zannediyorlar?"** Evet işitiyoruz. Aynı zamanda; وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ **"Elçilerimiz yanlarında yazmaktadırlar."**[255] Burada Allah *(celle celâluhû)* için *kudret* sıfatının ispatı vardır.

أَوْ تَعْفُوا عَن سُوءٍ **"Ya da kötülüğü affetseniz de..."** *(Nisâ, 149)*. Bu cümlede, affetmenin faziletini anlıyoruz. Mahluk bununla sıfatlanıyorsa, Allah'ın bununla sıfatlanması daha evladır. Bundan dolayı âyetin sonunda ne dediğini düşün. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا

"Allah affedendir, kadîrdir" *(Nisâ, 149)*; eğer sizler affederseniz. Allah Teâlâ, affetmeye kadir olduğu halde affeder, sizler ise âciz olduğunuz bir halde affediyorsunuz. Âyetin sonunda neyin kastedildiğini düşün. İbn Kayyim *Celâu'l-Efhâm* kitabında bu mânaya işaret etmiştir. Şöyle der: "Kur'an'daki bütün âyetler ancak âyetin manası ile alakalı bir şekilde biter." Bunun ardından İbn Kayyim Kur'an okuyan bir kârîyi duyan bedevînin hikayesini aktarıyor. "Kârî; وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ **"Erkek hırsızın ve kadın hırsızın, yaptıkların-**

255. Zuhruf, 80.

dan ötürü Allah tarafından ibret verici bir ceza olarak ellerini kesin."[256] âyetinin sonunu "Allah ğafûrdur, rahîmdir (وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ)." diye okuyunca, bedevî "Bu Allah'ın kelâmı değildir" dedi. Kârî bedevîye kızarak, "Câhil bedevî, Allah'ın kelâmını yalanlıyor. Ben ise kârîyim." Dedi. Bedevî "Tekrar et o zaman" dedi. Bu sefer kârî âyeti **"Allah azîzdir, hakîmdir (وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ)"** diye bitirdi. Bedevî "Evet, bu Allah'ın kelâmıdır. Azîz oldu hükmetti ve eli kestirdi. Şayet affedip merhamet etseydi kesmezdi." Dedi.[257] Bilakis azîz oldu, rahmet etmedi ve kesti. Allah azîzdir, hakîmdir.

وهو العزيز فلن يرام جنابه ... أنى يرام جناب ذي السلطان

وهو العزيز القاهر الغلاب لم ... يغلبه شيء هذه صفتان

وهو العزيز بقوة هي وصفه ... فالعز حينئذ ثلاث معان

O azîzdir, O'nun yüceliğine galip gelinmez.

Saltanat sahibinin yüceliğine nasıl galip gelinir?

O her şeyi emri altına alıp galip gelendir.

Bu iki sıfatı olana hiçbir şey galip gelemez.

O, sıfatı olan kuvvet ile azîzdir

O zaman azîzin üç mânası vardır.[258]

Bundan Allah *(celle celâluhû)* için affetme sıfatının ispatı çıkarılır. Affetmek mağfiretten daha geneldir.

Allah *(celle celâluhû)* için kudret sıfatının ispatı ise şu âyetten çıkarılır:

لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

256. Mâide, 38.

257. Bk. İbn Kayyim, *Celâu'l-Efhâm*, s. 172-173.

258. Bk. *en-Nûniyye*, s.205.

"Allah'ın her şeye kadîr olduğunu ve Allah'ın ilmiyle her şeyi kuşattığını bilesiniz diye..."[259] Buna iman eden herkesin hayatında affetme sıfatının hayat bulması gerekir;

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

"Güzellikle, kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel şekilde defet."[260]

وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ

"Affedip, bağışlasınlar. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz?"[261] Allah *(celle celâluhû)* onları bağışlamaya ve affetmeye davet ediyor.

فلما عفوت ولم أحقد على أحد

أرحت نفسي من هم العداوات

إني أحيي عدوي عند رؤيته

لأردع الشر عني بالتحيات

Affedip kimseye kin gütmediğimde,

Nefsim düşmanlık kederinden rahatladı.

Düşmanımı gördüğümde selam veririm,

Ta ki şerri selamlaşma ile def edeyim.

Bundan önce Şeyhulislâm şunu zikretti: "Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Mekke'nin fethinden sonra Müslüman olanlara gücü yettiği vakitte onları affetti." Allah *(celle celâluhû)*'nun sıfatlarını bilip gerçek anlamda hayat bulması budur. Sahâbîlerin, tâbiîlerin hayatlarına bak. Ahmed bin

259. Talâk, 12.

260. Fussilet, 34.

261. Nûr, 22.

Hanbel'in zamanına bak; hapsedildi, eziyet edildi. Ancak o kendisine zulüm edenlerin hepsini affetti. İbn Teymiyye'nin hayatına bak, hapsedildi, eziyet edildi. Sultan "Bunlara ne yapayım" diye onları çağırdığında o onları affetti. Onların öldürülmesi fetvasını vermeye güç getirdiği bir zamanda affetti. Bunu yapması birkaç sebepten dolayı idi.

1- Kalbinin temizliğinden.

2- Dünyayı, dünyanın hakikatini ve onun nasıl değişip durduğunu bildiğinden.

3- İmanın hakikatinden ve Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarını iyi anladığından

4- Maslahat ve mefsedet konusunu göz önünde bulundurduğundan.

II. Allah Teâlâ'nın "Affetsinler ve hoş görüp geçsinler, Allah'ın size mağfiret etmesini sevmez misiniz? Allah ğafûrdur, rahîmdir." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَلْيَعْفُوا **"Affetsinler"** *(Nûr, 22)* kavli, O'ndan, affetme emridir. Bu âyet Hz. Ebû Bekir'in *(radıyallâhu anhu)*, teyzesinin oğlu olan ve Bedir Savaşı'na katılmış olan Mistah'a artık infak etmeyeceğini söylemesinden sonra indi. O kişi fakirdi ve Hz. Ebû Bekir'in infaklarıyla hayatını devam ettiren biriydi. Ancak bununla birlikte münafıkların başı olan Abdullah bin Übey bin Selûl'e, Hz. Âişe *(radıyallâhu anhâ)*'ya atmış olduğu iftirada kulak verip tâbi olarak hata yapmış biriydi. Hz. Ebû Bekir, onun da fitneyi yayma konusunda konuştuğunu öğrenince "Allah'a yemin olsun ki artık ona infak vermeyeceğim. Ben ona teyzemin oğlu olduğundan dolayı infak ediyorum, o ise Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ve eşine karşı münafıklarla birlikte oluyor." dedi. Hz. Ebû Bekir ona infak etmemek için yemin etti. Allah *(celle celâluhû)* da bu âyeti indirdi:

وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ

"Affedip bağışlasınlar. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz?" *(Nûr, 22)*. Hz. Ebû Bekir "Evet seviyoruz" diye cevap verdi. İnfak etmeye devam etti. Bunu Allah *(celle celâluhû)*'nun emrini çabucak yerine getirmek için yaptı. Âyette geçen bağışlayın mânasına gelen "وَلْيَصْفَحُوا" kelimesinin mânası; yapılan suçu görmeyip geçmek mânasındadır. Allah *(celle celâluhû)* mü'minlerin sıfatları hakkında şöyle buyuruyor:

وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"Onlar insanların kusurlarını bağışlarlar. Allah ihsan sahiplerini sever."[262] Senin insanları affettiğin kadar, onlar da senin hatalarını görmemezlikten gelirler. Sen kendi haklarından vazgeçtiğin kadar insanlar da sendeki haklarından vazgeçerler. Böylece affetmenin ne kadar kıymetli olduğunu anlarsın.

Âyetin akışında konumuza delil olan kısmı şurasıdır: أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ **"Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz?"** *(Nûr, 22)*. Âyetin bu kısmında Allah *(celle celâluhû)* için mağfiret sıfatının ispatı vardır. Aynı şekilde; وَاللَّهُ غَفُورٌ **"Allah ğafûrdur"** kısmında da mağfiret sıfatının ispatı vardır. رَّحِيمٌ **"Allah rahîmdir"**. Rahmet sıfatıyla ilgili bahis daha önce geçmişti.

Şeyh İbn Teymiyye Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatları konusunda ve bunların ispatında ilk baştan Kur'an'dan âyetler, daha sonra ise Rasulullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Sünnet'inden hadisleri delil olarak sunuyor ki bu konunun Kur'an ve Sünnet'e dayalı olduğunu bildirmek için. İsim ve sıfatların ispatında aklın ve kıyasın bir etkisi yoktur. Aynı zamanda Kur'an'da zikredilen bu isim ve sıfatlar Ehl-i Tevhîd'in çocukları tarafından dahi biliniyor. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* insanları bütün namazlardan sonra Âyetu'l-Kursî'yi okumaya teşvik ediyordu. İhlâs Sûresi'nin Kur'an'ın üçte birine denk geldiğini haber veriyordu. Hiç kimse bunu problem olarak görmüyordu. Bilakis buna iman ediyor ve Allah ve Rasûlü'nün Allah için ispat ettiklerini teşbîh ve temsîl olmadan ispat ediyorlardı. Çünkü Allah'ın ne zâtında, ne sıfatlarında, ne de fiillerinde bir benzeri yoktur. O işiten ve görendir.

262. Âl-i İmrân, 134.

III. Allah Teâlâ'nın "Halbuki izzet Allah'ındır. Rasûlü'nündür ve mü'minlerindir." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ **"İzzet Allah'ındır... "** *(Münâfikûn, 8)* kavlindeki "وَلِلَّهِ" kelimesinde cerr ve mecrûr birlikte öne geçmiş haberdir. "الْعِزَّةُ" kelimesi ise tehir edilmiş mübtedâdır. Haberin mübtedâdan öne gelmesi hasr ifade eder. Yani izzet yalnız Allah'ındır. Bu da kişinin Kur'an ve Sünnet'e tâbi olması ile olur. وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ **"Allah kimi alçaltırsa artık onu yükseltecek kimse yoktur."**[263] Şeref ancak İslâm'la olur. Her kim izzeti Allah ve Rasûlü'nün dışında başkalarına itaat etmekte ararsa, Allah onu zelil kılar. Abdurrahmân bin Sâbit bin Sevbân, Hassân bin Atıyye'den, o da Ebû Munîb el-Cüraşî'den, o da İbn Ömer'den rivayet ettiği hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

وَجُعِلَ الذِّلَّةُ، وَالصَّغَارُ عَلَى مَنْ خَالَفَ أَمْرِي

"Allah; zilleti ve alçaklığı emrime muhalefet edenin üzerine kılmıştır."[264]

Allah *(celle celâluhû)*; فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا **"İzzetin hepsi Allah'ındır."**[265] buyurmaktadır. *İzzet* Allah *(celle celâluhû)*'nun sıfatlarındandır. İzzetin üç mânası vardır. İbn Kayyim *(rahimehullâh)* *en-Nûniyye*'sinde bunu şiir olarak nazmetmiştir:

وهو العزيز فلن يرام جنابه ... أنى يرام جناب ذي السلطان

وهو العزيز القاهر الغلاب لم ... يغلبه شيء هذه صفتان

وهو العزيز بقوة هي وصفه ... فالعز حينئذ ثلاث معان

O azîzdir, O'nun yüceliğine galip gelinmez.

Saltanat sahibinin yüceliğine nasıl galip gelinir?

263. Hac, 18.

264. Ahmed, 5114.

265. Fâtır, 10.

O her şeyi emri altına alıp galip gelendir.

Bu iki sıfatı olana hiçbir şey galip gelemez.

O, sıfatı olan kuvvet ile azîzdir

O zaman azîzin üç mânası vardır.[266]

El-Azîz Allah *(celle celâluhû)*'nun ismi, *İzzet* ise sıfatıdır. Allah; الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ **"Allah Azîz'dir, Cebbâr'dır"**[267] buyurmaktadır.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Müslim'in *Sahîh*'inde geçen hadiste Rabbinden şunu rivayet eder:

الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي، فَمَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا، أَلْقَيْتُهُ فِي النَّارِ

"Büyüklük benim ridâm, azamet ise izârımdır. Her kim bunlardan birinde benimle çatışırsa onu ateşe atarım."[268] Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ **"İzzet Allah'ındır"** *(Münâfikûn, 8)* sözünden *izzet* sıfatının ispatını anlarız. وَلِرَسُولِهِ **"Ve Rasûlü'nündür"** Rasûlü'ne de izzet ispat eder. وَلِلْمُؤْمِنِينَ **"Ve müminlerindir."** Mü'minler için olan izzet Allah *(celle celâluhû)* için olan izzetten farklıdır. Nasıl ki Allah *(celle celâluhû)* için mahlukatın zâtından farklı bir zât ispat ediyorsak, aynı şekilde Allah *(celle celâluhû)* için mahlukatın sıfatından da farklı bir sıfat ispat ederiz. Allah *(celle celâluhû)* için başkasının izzetine benzemeyen bir izzet sıfatı ispat ederiz. Çünkü biri Yaratan diğeri ise yaratılandır.

Bu geçenlerden izzetin nerede olduğunu araştırmanın meşrû olduğu ortaya çıkmıştır. İzzet olmadan Müslümanın bir kıymeti, değeri yoktur. Selef-i sâlihîn çocuklarını izzet üzere terbiye ederdi. Ta ki çocuk küçüklüğünden itibaren izzeti benimsesin. Büyüdüğünde kimse onu küçümsemesin.

---

266. Bk. *en-Nûniyye*, s.205.

267. Haşr, 23.

268. Müslim, 2620; Ebû Dâvûd, 4090.

III.I. İzzet Üç Şey İle Meydana Gelir:

1- Allah ve Rasûlü'ne itaat.

2- Kişinin şahsî kuvveti ve Allah'ın emrini hızlıca yerine getirmeye çalışması.

3- Yaratıcıya isyan olacak konularda mahluk itaat etmekten kaçıp, uzaklaşması. Her kim Yaratıcıya isyanın olduğu konuda mahluka itaat ederse onun bir izzet ve kıymeti yoktur. Çünkü o mahlukun rızasını, Hakkın-Yaratıcının rızasının önüne geçirmiştir. İtaat ancak maruf ve hak olan şeylerde olur.

İzzettin mânalarından biri de Allah'a bağlanmaktır. Her kim Allah'a bağlanırsa azîz olur. Her kim de mahluka bağlanırsa zelil olur, velev ki konumu büyük olsun. Çünkü hakikî izzet kalbin kuvveti ile olur ve kalbin Allah'a bağlanması ile olur.

إذا انقطعت أطماع عبد عن الورى ... تعلق بالرب الكريم رجاؤه

فأصبح حراً عزة ومناعة ... على وجهه أنواره وضياؤه

وإن علقت بالخلق أطماع نفسه ... تباعد ما يرجو وطال عناؤه

فلا ترج إلا الله في الخطب وحده ... ولو صح في خل الصفاء صفاؤه

Kulun mahlukattan ümidi kesilince,

Kerîm olan Rabbe bağlanır arzuları.

Böylelikle yüzünde aydınlık nur olan hür, izzetli, güçlü biri olur.

Şayet nefsinin arzuları mahlukata bağlanırsa, istekleri çoğalır, sıkıntıları uzar.

İzzetin mânalarından biri de musibetlere karşı sabretmesi ve nimetlere şükretmesidir. Müslümanda asıl olan kendisine sıkıntı dokunduğunda sabretmesidir. Bu onun için hayır olur. Şayet ona sevindirici bir şey dokunursa şükreder, bu da onun için hayır olur. Böylece hem sıkın-

tıda hem de rahatlıkla izzetin mânaları arasında dönüp, durur. Kendisine şiddetin ve fakirliğin zararının dokunması veya düşmanın onun karşısına çıkması zelil olmak değildir. Zelil olmak: Kalbinin Allah'tan başkası için eğilip, başkasına sığınmasıdır. Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hayatının bazı merhalelerinde kovulmuştu. Bir keresinde Hirâ Mağarası'nda gizlenmiş, sonra Mekke'den Tâif'e kaçarak sonra da başkası Onu kendi himayesine alarak Mekke'ye girmişti. Sonra da Medine'ye hicret etmişti. Böylece Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* izzetin mânaları arasında dönüp duruyordu.

IV. İblîs'in "İzzetin hakkı için hepsini mutlaka azdıracağım." Sözünün Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)* İblîs'in şöyle dediğini aktarıyor:

فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ

"İzzetine yemin olsun ki hepsini saptıracağım." *(Sâd, 82)*. İblîs Rabbini tanıyor. O, daha önce Allah'a yakın olanlardandı. Temiz olan meleklerden değil. Melekler nurdan yaratılmışlardı. Bu konudaki hadisler mütevâtir hadislerdir. İblîs ise cinlerin atasıdır. Kur'an'ın delili ile o, ateşten yaratılmıştı.

Allah Teâlâ'nın; وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ **"Hani meleklere 'Adem'e secde edin' demiştik de onlar da hemen secde etmişlerdi. Yalnız İblîs bundan kaçındı."**[269] âyetine gelince buradaki **"İblîs"** lafzı gramerde geçen istisnâ-i munkati'dir. Yani kendi cinsinden olmayan bir şeyden istisna edilmiştir. İblîs meleklerin cinsinden değildir. Bunun delili Kehf Sûresi'ndeki şu âyettir:

إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ

269. Bakara, 34.

"İblis hariç. O cinlerden idi ve Rabbinin emrine karşı geldi."[270] Bu âyet İblîs'in cinlerden olduğu konusunda sarîh bir âyettir. Bu âyet bir önceki mücmel olan âyeti açıklamaktadır.

İblîs'e bu ismin verilmesinin sebebi, ya hayırdan ya da Allah'ın rahmetinden kovulduğu içindir. İblîs dedi ki: فَبِعِزَّتِكَ **"Senin izzetine yemin olsun"** *(Sâd, 82)*. Allah'a kasem ediyor. İblîs'in, kendisinden daha iyi Allah'ı tanıdığı adamı Allah kahretsin. Câhil bid'at sahipleri de bedevîye, Rasûlullah'a ya da mahlukattan birine yemin ediyor. Bu kişi Rabbini tanımamıştır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyuruyor ki:

مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللهِ فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ

"Herkim Allah'tan başkasıyla yemin ederse muhakkak kâfir ya da müşrik olmuştur."[271] Bu hadisi Tirmizî ve başkaları rivayet etmiştir. Hadisin aslı Buhârî ve Müslim'dedir. O da şu hadistir:

أَلاَ إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ، مَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيَصْمُتْ

"Dikkat edin! Muhakkak ki Allah sizi babalarınız üzere yemin etmekten nehyetmiştir. Her kim yemin edecek ise Allah ile yemin etsin ya da sussun."[272]

Bu hadislerden Allah *(celle celâluhû)*'nun sıfatlarından biriyle yemin etmenin câiz olduğu anlaşılıyor. Tabi bu da Allah lafzına izafe edilmesi kaydıyla olur. Daha önce lâzimî sıfatlar ile müteaddi (başkasına tesiri olan) sıfatlar arasındaki fark geçmişti. Yine daha önce sadece dua olan istiâze ve istiğâse arasındaki fark da geçmişti. Bu da her ne kadar talep kısımlarından biri olsa da ancak dua, talebin kısımlarından olan istiâze ve istiğâseden farklıdır. Aynı şekilde yemin de diğerlerinden farklıdır.

270. Kehf, 50.

271. Tirmizî, 1535.

272. Buhârî, 6646; Müslim, 1646.

فَبِعِزَّتِكَ **"Senin izzetine yemin olsun"** *(Sâd, 82)*. Yeminin ancak Allah Teâlâ ile yapılması câizdir. لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ **"Kesinlikle hepsini saptıracağım."** Bu âyetteki konumuzun delili İblîs'in Allah *(celle celâluhû)*'nun izzetine yemin etmesidir. Bu, izzetin Allah *(celle celâluhû)*'nun sıfatlarından biri olduğuna delâlet eder. Mahlukla yemin etmek câiz değildir. **Allah Teâlâ'nın sıfatları Allah'tandır. Müslümanların ittifakı ile Allah'ın sıfatları mahluk değildir.** İblîs'e gelince o bütün âlemi saptırmaya güç getiremez. Bundan dolayı sonradan şöyle diyor:

إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ

"Kullarından muhlis olanlar hariç." *(Sâd, 83)*. Müslim'in *Sahîh*'inde geçen hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ يَئِسَ أَنْ يَعْبُدَهُ الْمُصَلُّونَ فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ، وَلَكِنْ بِالتَّحْرِيشِ بَيْنَهُمْ

"Şeytan Arap Yarımadası'nda namaz kılanların kendisine kulluk etmesinden ümit kesti. Ancak onların arasına fitne koymak hariç."[273] Bunun mânası; şeytan bütün insanları tekrardan putlara kulluk ettirmekten ümidini kesmiştir. Bunun mânası; Allah'ın dışındaki putlara hiç ibadet edilmeyecek değildir. Zira Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَضْطَرِبَ أَلْيَاتُ نِسَاءِ دَوْسٍ حَوْلَ ذِي الْخَلَصَةِ

"Devs kabilesinin acûze kadınları Zü'l-Halese'ye gitmek için (oradaki puta tapmak için) hareket etmedikçe kıyamet kopmaz."[274] Bu hadis sahîh olduğuna dair ittifak edilen hadislerdendir. Yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

---

273. Bu hadis Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde ve Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne*'sinde geçmektedir. Ancak bu kitaplarda "Arap Yarımadası" ifadesi mevcut olmaksızın nakledilmiştir. Bk. *Müsnedu Ebî Ya'lâ el-Mevsılî*, 2294; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, 3525. **(Editör)**

274. Buhârî, 7116; Müslim, 2906.

لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَعْبُدَ فِئَامٌ مِنْ أُمَّتِي الْأَوْثَانَ

"*Ümmetimden bir topluluk putlara kulluk etmedikçe kıyamet kopmaz.*"[275] Denilmiş ki: "*Şeytan ümidini kesmiştir*" sözünün mânası; onun ümit kesmesi masum değildir. O zanda bulunuyor. Onun zannı ne kötüdür.

Bunlardan, şeytanın vesveselerinden ve adımlarından kaçınmamız gerektiğini anlıyoruz:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

"Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını takip etmeyin."[276]

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

"Şayet şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa hemen Allah'a sığın. Çünkü o her şey işittir ve bilir."[277] Şeytan kulların arasını ayırır. Ondan Allah'a sığmayı istemek, kulu onun vesvese-lerinden ve adımlarından uzaklaştırır. Bundan da Allah Teâlâ için *izzet* sıfatının olduğunu ispat ederiz.

V. Allah Teâlâ'nın "Celâl ve ikrâm sahibi Rabbinin adı ne yücedir." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ **"Azamet ve ikrâm sahibi Rabbinin adı yücedir"** *(Rahmân, 78)* âyetine gelince burada geçen **"Tebâreke (تَبَارَكَ)"** kelimesi ancak Allah *(celle celâluhû)* için kullanılır:

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ

275. Bk. *el-Cem'u beyne's-Sahîhayn*, 3097.

276. Nûr, 21.

277. Fussilet, 36.

"Hükümranlık elinde olan Allah yücedir ve o her şeye kadirdir."[278]

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ

"Furkân'ı kuluna indiren Allah yücedir."[279]

فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

"Yaratanların en güzeli olan Allah yücedir."[280] Bu konuda âlimler ihtilâf etmemişlerdir. "Filan kişi yüce oldu (تَبَارَكَ فُلَانٌ)" sözü doğru değildir. Aynı şekilde "malı, evi yüce oldu (تَبَارَكَ مَالُهُ, تَبَارَكَ بَيْتُهُ)" denilmesi câiz değildir. İlim ehli bâreke (بَارَكَ) ile tebâreke'nin arasına fark koymuşlardır. Mahluk bazen mübârek olabilir. وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَمَا كُنْتُ **"Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı."**[281] Filan kişide bereket var, demende bir sakınca yoktur. Bu kelimenin kökü *bâreke-yubâriku-mubâreketen* (بارك, يبارك, مباركة)'dir. Fakat *Tebâreke* sadece Allah *(celle celâluhû)* için kullanılır. *Tebâreke* kelimesinde muzâri türetilmez. Çünkü bu kelime sadece Allah Teâlâ için kullanılır. Bunun mânası "Allah *(celle celâluhû)* yüce oldu"dur.

Allah yücedir. O yücelerin yücesidir:

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى

"Yüce olan Rabbinin ismini tesbih et."[282]

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

278. Mülk, 1.

279. Furkân, 1.

280. Mu'minûn, 14.

281. Meryem, 31.

282. A'lâ, 1.

"O yücedir, azimdir."[283] Zâtı yücedir, kadri yücedir, şerefi yücedir. Allah *(celle celâluhû)* için yüceliğin bütün çeşitleri vardır.

Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

"Rahmân arşa istivâ etti."[284]

ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ

"Sonra arşa istivâ etti."[285]

أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ

"Semâda olandan emin mi oldunuz?"[286]

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* câriyeye *"Allah nerededir?"* diye sordu. Câriye *"Semâdadır"* dedi.[287] Bu fıtrî bir durumdur. Allah kullarını bu fıtrat üzerine yarattı. Şu an Müslümanıyla, kâfiriyle bütün insanlar bu fıtrat üzeredirler. Ancak şeytanın fıtratlarını bozdukları hariç.

İmam İbn Kayyim *"İctimâ'u'l-Cuyûşi'l-İslâmiyye fî Gazvi'l-Muattileti ve'l-Cehmiyyeti (Cehmiyye ve Muattıla Savaşında İslâm Ordularının Toplanması)"* kitabında bu uluvv meselesini ele aldığında konuyu hayvanlarda, kuşlarda, haşeratlarda tekrar tekrar ele almıştır. Buna dair birçok misal ve delil sunmuştur.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; اسْمُ رَبِّكَ **"Rabbinin ismi..."** *(Rahmân, 78)* kavline gelince: Allah *(celle celâluhû)*'nun isimlerinin delili şu âyettir:

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا

283. Bakara, 255.

284. Tâhâ, 5.

285. A'râf, 54.

286. Mülk, 16.

287. Müslim, 537; Ebû Dâvûd, 930; İbn Hibbân, 2247; Dârimî, 1503.

"Allah'ın güzel isimleri vardır. O'na o isimlerle dua edin."[288] İlim ehli isimle, müsemmânın (isimlendirilenin) aynı şey olup olmadığını araştırmışlardır. Bazıları isim, müsemmânın aynısıdır, demişlerdir. Bazıları da isim, müsemmâdan ayrıdır, demişlerdir. Bazıları ise isim, müsemmânın aynısıdır diyen bid'atçıdır, demiş. Diğer bazıları da isim, müsemmâdan ayrıdır diyen bid'atçıdır, demiş. Gerçek ise bu konuda bir tafsilat olduğudur. Bu konuda Şeyh İbn Teymiyye'nin açıklamalarına bakılabilir. Buradaki asıl mesele mezkûr sıfatların Allah hakkında ispat edilmesi meselesidir.

Âlimler Allah *(celle celâluhû)*'nun el-Azîz, el-Ğaffâr, er-Rahîm, el-Hakîm, el-Hâlık, el-Bâri ve el-Musavvir olduğunda ihtilâf etmemişlerdir. Bunlar Allah'ın isimleridir. Bu şu mânaya gelmiyor: İsim tekrarlanınca müsemmâ yani zât da tekrarlanıyor, demek değildir. Bunu söylemek dalâlettir. Allah *(celle celâluhû)*'yu inkardır.

Ancak bu ta'zîmdir; Allah *(celle celâluhû)*'nun yüceliğinden dolayı O'nun isimleri taaddüt etmiştir. Bu isimlerin her biri Allah'ın isimlerindendir. Ancak her biri diğerinin taşıdığı mânadan farklı bir mâna taşır. Hepsi de Allah *(celle celâluhû)*'ya delâlet eder.

Âyette geçen; رَبِّكَ **"Rabbinin..."** *(Rahmân, 78)* kelimesi ma'bûd mânasındadır. Rab; yaratan, rızık veren ve işleri düzenleyendir. Rab, kendisine olan ta'zîm, muhabbet ve saygıdan dolayı ilâh edinilendir. يَاأَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ **"Ey insanlar! Sizi yaratan Rabbinize ibadet edin."**[289] Yüce Allah, Rabbi **"ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ/Kerem ve Celal'in sahibi"** *(Rahmân, 78)* olmak ile vasfetmiştir. Âyette geçen **"Celâl"** kelimesinin mânası: Yücelikte ve büyüklükte sonsuz olan demektir. Allah *(celle celâluhû)* celâlet sahibidir. Bundan dolayı bazı âlimler, kulları celâlet sahibi olmakla vasfetmeyi kerih görmüşlerdir. Bunun Allah *(celle celâluhû)*'ya özel olduğunu söylemişlerdir. Bazıları ise ikisinin birbirinden farklı olduğunu söylemiştir. Nasıl ki Allah izzetle vasfedildiği gibi kul da vas-

288. A'râf, 180.

289. Bakara, 21.

fedilir. Celâlet vasfı da böyledir. Allah ile kulun vasıfları birbirinden farklıdır.

Âyette geçen **"وَالْإِكْرَامِ/ve'l-İkrâm"** kelimesinin mânası: Kendisine ikram edilmesi vâcip olan demektir. İkram sahibi olan Allah cömertlerin en cömertidir. Bundan dolayı hadiste şöyle gelmiştir:

إِنَّ مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِجْلَالُ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ، وَحَامِلِ الْقُرْآنِ

"Kur'an'ı taşıyana ve Müslüman yaşlıya saygı göstermek, Allah'a saygıdandır."[290] Yani Allah'a ta'zîm, saygı ve hürmetin bir kısmı da Kur'an'ın taşıyıcılarına ve ihtiyarlara ikrâm etmektir. Bütün bunlardan Allah *(celle celâluhû)*'nun isimlerinin ispatı elde edilir. Ehl-i Sünnet bu konuda ihtilâf etmemiştir. Bütün bu isimleri Allah ve Rasûlü'nün muradına göre ispat ederler.

290. Taberânî, *Mekârimu'l-Ahlâk*, 148; Ebû Dâvûd, 4843.

ALLAH TEÂLÂ'YI TEMSÎLDEN VE MENFÎ SIFATLARDAN TENZÎH ETMEK HAKKINDA GELEN ÂYETLER

وَقَوْلُهُ: {فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا} [مريم: ٥٦] .

{وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ} [الإخلاص: ٤] .

{فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ} [البقرة: ٢٢] .

{وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ} [البقرة: ٥٦١] .

{وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُن لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا} [الإسراء: ١١١] .

{يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} [التغابن: ١] .

{تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا * الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا} [الفرقان: ١ – ٢] .

{مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِن وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ * عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ} [المؤمنون: ١٩ – ٢٩] .

{فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ} [النحل: ٤٧] .

{قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَن تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَن تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ}
[الأعراف: ٣٣] .

* * * *

"O halde O'na ibadet et ve O'na ibadetinde sabır göster. Sen hiç O'nun adıyla anılan birini gördün mü?"[291]

"Kimse O'nun dengi değildir."[292]

"Bildiğiniz halde Allah'a eşler koşmayınız."[293]

"İnsanlardan kimi de Allah'tan başka şeyleri O'na eş tutuyorlar da onları, Allah'ı sever gibi seviyorlar."[294]

"Ve şöyle de: Hamd o Allah'a ki hiçbir çocuk edinmedi, mülkte ortağı yoktur, âciz olmayıp bir yardımcıya da ihtiyacı yoktur. Tekbir getirerek O'nu noksanlıklardan yücelt de yücelt."[295]

"Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ı tesbih eder. Mülk de yalnız O'nundur. Hamd da yalnız O'nadır ve O her şeye kadîrdir."[296]

"Hak ile bâtılı ayıranı (Furkân'ı) alemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren Allah ne yücedir. Ne mübarektir ki göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur ve O hiçbir evlat edinmemiştir. Mülkünde de ortağı yoktur. O her şeyi yaratmış ve bir ölçüye göre düzenleyerek takdir etmiştir."[297]

---

291. Meryem, 65.
292. İhlâs, 4.
293. Bakara, 22.
294. Bakara, 165.
295. İsrâ, 111.
296. Teğâbun, 1.
297. Furkân, 1-2.

"Allah evlat edinmemiştir; O'nunla beraber hiçbir ilâh da yoktur. Aksi takdirde her ilâh kendi yarattığını sevk ve idare eder ve bir gün mutlaka onlardan biri diğerine galip gelirdi. Allah, onların yakıştırdıkları şeylerden münezzehtir." "Allah, gaybı da, açık olanı da bilir. O, müşriklerin ortak koştukları şeylerden çok yüce ve münezzehtir."[298]

"Artık Allah hakkında örnekler bulmaya kalkışmayın. Çünkü Allah bilir, siz bilemezsiniz. "[299]

"De ki: "Rabbim, sadece fuhşiyatı, onun açık ve gizli olanını, günahları, haksız yere isyanı, haklarında hiç bir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi yasaklamıştır.""[300]

ŞERH:

I. Allah Teâlâ'nın "O halde O'na ibadet et ve O'na ibadetinde sabır göster. Sen hiç O'nun adıyla anılan birini gördün mü?" Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; فَاعْبُدْهُ **"O'na ibadet et"** *(Meryem, 65)* kavli, ibadet etmeyi emrediyor. **İbadet:** Allah *(celle celâluhû)*'nun sevip razı olduğu bütün söz, fiil, açık ve gizli her şeyi içine alan câmi' bir isimdir.

I.II. Bir Şeyin İbadet Olması İçin İki Şey Gereklidir:

1- Allah Teâlâ'yı sevmek. İbadeti Allah'a olan sevgisinden dolayı eda etmek. Seven sevdiğine itaat eder.

2- Allah'a karşı zelil olmak. Çünkü insan bazen sevmediği bir mahluka karşı zelil olabilir. Bazen de mahluku sever ama ona karşı zelil olmaz. İkisi toplandığı zaman sadece Allah'a yapılması sahih olur.

---

298. Mu'minûn, 91-92.

299. Nahl, 74.

300. A'râf, 33.

وعبادة الرحمن غاية حبه ... مع ذل عابده هما حكمان

وعليهما فلك العبادة دائر ... ما دار حتى قامت القطبان

ومداره بالأمر أمر رسوله ... لا بالهوى والنفس والشيطان

Rahmân'a ibadet, kulunun O'na sevgisi ile birlikte boyun eğmesidir ki bunlar iki hükümdür.

Senin için ibadet bu ikisinin etrafında döner. Bu iki kutup kâim olmadıkça ibadet kâim olmaz.

Bunların ikâmesi ise Allah ve Rasûlü'nün emriyle olur.

Hevâ, nefis, şeytanla olmaz.[301]

Allah *(celle celâluhû)*'nun; فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ **"Artık O'na ibadet et ve O'na ibadette sabret."** *(Meryem, 65)* kavlinin mânası: O'nun ibadetinden ayrılma, demektir. Çünkü bazı insanlar Allah'a ibadet eder, hayır üzereyken ansızın ibadeti bırakır ve bir ot gibi olur. Hiçbir hayrı kalmaz. Allah *(celle celâluhû)* kullarına kendisine ibadet etmelerini ve buna sabretmelerini emretmiştir:

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا

"Ehline namazı emret ve buna sabret."[302]

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا

"Ey iman edenler! Sabredin, sabırda yarışın ve nöbet (ribat) bekleyin."[303] *İbadete sabretmek* diye bir şey vardır. Bir de günahlara düşmemeye sabretmek diye bir şey vardır. Bir de kader ve musibetlere karşı sabretmek vardır. İşte sabır budur.

301. Bk. *en-Nûniyye*, s.35.

302. Tâ-hâ, 132.

303. Âl-i İmrân, 200.

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ

"Her kim Allah'a inanır ise, O da onun kalbini doğru olana ulaştırır."[304] Alkame, bunun Allah katından kendisine musibet isabet edip de buna razı olup, teslim olan kişi olduğunu söylemiştir.[305]

فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا **"Artık O'na ibadet et ve O'na ibadetinde sabır göster. O'nun adıyla anılan birini gördün mü?"** *(Meryem, 65)*. Delil budur. Yani, sen hiç O'nun ismiyle isimlenmiş ve O'nun yaptıklarını yapan birini gördün mü? Hayır. Bunu kimse yapamaz. Müseylimetulkezzâb azgınlaşıp şeytan onu alt edip doğru yoldan saptırınca kendisini Yemâme'nin Rahmânı olarak ilan etti. Allah da ona yalancılık elbisesi giydirdi. Bu habîs, *Müseylimetulkezzâb* ismi ile tanınıyor. Yemâme'nin şeytanı. Ona bu isim yapışıp kaldı. "Müseylime kimdir?" denildiğinde, "Müseylimetulkezzâb'tır" denir.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

أَإِلَهٌ مَعَ اللَّهِ

"Allah ile beraber başka bir ilah mı vardır?"[306] O'nun yaptığı gibi yapan, yarattığı gibi yaratan, işleri düzene koyduğu gibi düzenleyen ve O'nun güç getirdiği gibi güç getiren...? Hayır, bundan dolayı Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ

"Şayet onlara 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan, Muhakkak ki 'Allah yarattı' derler. De ki: Hamd Allah'a aittir. Onların çoğu bilmezler."[307]

304. Teğâbun, 11.

305. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 8/161.

306. Neml, 60.

307. Lokmân, 25.

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

"Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. muhakkak Allah el-Ğanî'dir (sınırsız zengindir, hiçbir şeye muhtaç değildir) ve el-Hamîd'dir (çokça hamd edilendir)."[308]

II. Allah Teâlâ'nın "O'nun hiçbir dengi yoktur" Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ **"O'nun hiçbir dengi yoktur"** *(İhlâs, 4)* âyetine gelince: Âyette geçen **"كُفُوًا/denk"** kelimesindeki **"fe"** harfi dammelidir (ötreli). Çünkü kârîlerin bazıları sükunla (cezmle) okur. Hafs'ın Âsım'dan rivayet ettiği kıraate göre dammelidir. Bu âyetin mânası; O'na denk olacak hiç kimse yoktur. O'nun yaptığını yapacak, O'nun güç getirdiklerini güç getirecek hiç kimse yoktur. Hiçbir şeyde O'nun bir dengi yoktur. Birden fazla âlim ve lügat ehli olan ulemâ, ispat hususunda ehad (أحد) lafzının Allah'tan başkası için kullanılmayacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Nefiy ve nehiyde mahluka kullanılabilir ancak ispatta sadece Allah *(celle celâluhû)*'ya kullanır. وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا **"Mescidler Allah'ındır. O zaman Allah ile beraber başka birine dua (kulluk) etmeyin."**[309] Bu âyette **"Ehad"** kelimesi nehiyden sonra gelmiştir. وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ **"O'nun dengi hiçbir kimse yoktur."** *(İhlâs, 4)*. Bu âyette ise nefiyden sonra gelmiştir.

İbn Hacer el-Askalânî *Fethu'l-Bârî* kitabında buna itiraz etmiş ve ispatta da mahlukata kullanılabileceğini söylemiştir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e muhrimin (ihramlının) ne giyeceği soruldu. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdular ki: لَا يَلْبَسُ الْقَمِيصَ، وَلَا الْعَمَائِمَ، وَلَا السَّرَاوِيلَاتِ، وَلَا الْبَرَانِسَ، وَلَا الْخِفَافَ، إِلَّا أَحَدٌ لَا يَجِدُ النَّعْلَيْنِ "*Gömlek, sarık, şalvar, kaban ve mest giymez, ancak terlik bulamayan biri hariç.*"[310] Bu hadiste ehad lafzı ispattan sonra gelmiştir (إِلَّا أَحَدٌ لَا يَجِدُ النَّعْلَيْنِ). Buna cevap olarak; bu nadir bir durumdur, denilebilir.

308. Lokmân, 26.

309. Cin, 18.

310. Buhârî, 5803; Müslim, 1177; İbn Hibbân, 3784.

Bu âyetteki delil Allah *(celle celâluhû)*'nun yüceliğini ispat etmektir. Mahluk, mahluk olarak; Hâlık, Hâlık olarak kalır. Hâlık, yaratıcı isim ve sıfatları ile tanınır ve bunlarla ta'zîm edilir. İsim ve sıfatlar imanın fazlalaşmasına ve kalpte yakînin artmasına sebep olur. Her kim Allah'ı hakkıyla tanırsa her şey ona kolay olur.

III. Allah Teâlâ'nın "Bildiğiniz halde Allah'a eşler koşmayınız." Kavlinin Beyânı:

فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا **"Allah'a eşler koşmayın"** *(Bakara, 22)*. Bu âyetteki **"lâ"** nehiy içindir. Kendisinden sonraki fiili cezm eder. Endâd (أَنْدَاد) kelimesinin tekili "النِّد" kelimesidir; *benzer, denk, ortak* mânalarına gelir. فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ **"Bildiğiniz halde Allah'a eşler koşmayın."** *(Bakara, 22)*. Yani Allah'tan başka yaratıcı ve rızık veren olmadığını bildiğiniz halde, Allah birini öldürdükten sonra onu O'ndan başka diriltecek biri olmadığını bildiğiniz halde O'na ortak koşmayın. Çünkü Allah'tan başka yaratıcı yoktur. Onları yoktan meydana getiren Allah'tır. O zaman Allah'tan başkasına nasıl taparsınız? Bu şeyleri yaratan ibadete layıktır. Yaratamayan ibadet edilmeye layık değildir. Güç getiremeyen Hâlık olamaz. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ

"Yoksa onlar herhangi bir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar? Yoksa kendileri mi yaratıcıdırlar?"[311]

Allah Teâlâ'nın rızkından yiyen, içen, O'nun rızıklarından faydalanan ve Allah'ın arzının üzerinde ve semasının altında yaşayan bu zayıf mahluk, kibirlendiği zaman kendisini ilah olarak görüyor. Allah'a itaat etmekten kaçıyor.

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

311. Tûr, 35.

"Yoksa insan başı boş bırakılacağını mı zannediyor?"[312] İmam Şâfiî ve başkaları şöyle demişlerdir: "Yani kendisine bir şeyler emredilmeden ve yasaklar konulmadan bırakılacağını mı zannediyor."

O ki kendisine tevhid emredilmiş ve şirk yasaklanmıştır. Bundan dolayı Allah *(celle celâluhû)* onlara verdiği nimetlerini hatırlatıyor ve şöyle buyuruyor:

فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ

"Bildiğiniz halde Allah'a eşler edinmeyin." *(Bakara, 22)*. Bu âyetten Allah *(celle celâluhû)*'nun dengi, benzeri olmadığı anlaşılır.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ

"Dikkat edin! Yaratmak da, emretmek de O'na aittir."[313]

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ

"Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, bir çekirdek kabuğuna dahi sahip değillerdir."[314]

Yine Yüce Allah şöyle buyuruyor:

إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ

"Şayet onlara dua etseniz duanızı duymazlar. İşitseler de size cevap veremezler. Kıyamet günü de kendilerini Allah'a ortak koştuğunuzu inkar ederler. Sana her şeyden haberdar olan Allah gibi bir haber veren olmaz."[315]

---

312. Kıyâme, 36.

313. A'râf, 54.

314. Fâtır, 13.

315. Fâtır, 14.

Yine Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ

"Şüphesiz ki kâfirlerin, kabirlerinden ümit kestikleri gibi onlar da âhiretten ümitlerini kesmişlerdir."[316] Denilmiştir ki ümit kesenler kâfirlerdir. Yani kabir ashâbından olan ölü kâfiler, meleklerin onları kabirden çıkarmalarından ümitlerini kesmişlerdir. Yine denilmiş ki hayatta olan kâfirler ölmüş olanlara dua ettiklerinde onlara cevap vermelerinden ümit kesmişlerdir. Ya da rızık istediklerinde rızık vermelerinden, yardım istediklerinde yardım etmelerinden ümit kesmişlerdir. Burada duruyoruz, doğrusunu Allah bilir.

Şeyhulislâm İbn Teymiyye dedi ki: Allah'ın isim ve sıfatlarına Allah'ın Kitâbı'ndan deliller sunma:

Şeyh *(rahimehullâh)* bu kitapta üzerinde ittifak edilmiş delilleri zikretmeye gayret etmiştir. Buna *"Vâsitıyye Akîdesi Münâzarası (Munâzaratu'l-Akîdeti'l-Vâsitıyye)"* kitabında işaret etmiştir. Bu kitap hakikaten faydalı, güzel bir kitaptır. Çünkü *Vâsitıyye Akîdesi*'nden maksat bu kitaptır. Bu kitap *Mecmûu Fetâvâ* kitabının içinde mevcuttur.

III. Allah Teâlâ'nın "İnsanlardan kimi de Allah'tan başka şeyleri O'na eş tutuyorlar da onları, Allah'ı sever gibi seviyorlar." Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ'nın; وَمِنَ النَّاسِ **"İnsanlardan kimisi"** *(Bakara, 165)* kavlinde geçen **"min (مِنْ)"** harfi ba'ziyet içindir. Ancak "min" beyân için de gelir. Şu âyet-i kerîmede olduğu üzere: وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ **"Biz Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o mü'minler için şifa ve rahmettir."**[317] Bu âyette geçen **"min"** beyan içindir. Yani Kur'an cinsinden indiririz. Yani şifa olma sadece bir kısma özel bir durum değildir. Kur'an'ın tümü şifa, hidayet, nur ve beyandır. Dediğimiz gibi "min" ba'ziyet için de gelir. Yani kısmiyyet mânasına da gelir. Şu âyette oldu-

316. Mümtehine, 13.

317. İsrâ, 82.

ğu gibi: سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ **"İnsanlardan bazı sefih olanlar diyecekler ki..."**[318] Bunu bütün insanlar dememiştir. Bunu bir kısmı söylemiştir. Yine şu âyet-i kerîmede olduğu gibi: وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا **"İnsanlardan kimi de Allah'ın dışında ortaklar edinirler."** *(Bakara, 165)*. Buradaki **"min"** de ba'ziyet mânasındadır.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا **"Allah'tan başka ortaklar"** kavlindeki **"Endâd** (أنداد)" kelimesi; *benzer, denk* mânasına gelir. يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ **"Allah'ı sevdikleri gibi onları severler."** Yani edindikleri eşleri, ortakları Allah'ı sevdikleri gibi severler. Allah Teâlâ kendisi için muhabbet, sevgi sıfatını ispat etmiş ve bundan dolayı da müşrikleri zemmetmiştir. Çünkü onlar başkasını Allah'a ortak koşuyorlar. Bundan dolayı Allah Teâlâ tek başına zikredildiğinde, bu müşriklerin ilahları zikredilmediği için kalpleri titrer.

Onların şirk olan bu sevgileri onları ma'bûdlarında aşırılığa ve ifrata götürmüştür.

Onların yanında Allah ve Rasûlü'nün sevdiği şey ile onların nefislerini ya da kendi itikatlarına göre ma'bûdlarının sevdiği bir şey karşılaştığında, Allah ve Rasûlü'nün sevdiği ile nefislerinin hoşlandığı ve ma'bûdlarının sevdiği şeyleri kıyas ederler ve sonra nefislerinin hoşlandığı ile ma'bûdlarının sevdiğini tercih ederler. İşte bu büyük şirklerden biridir.

Büyük şirkin mertebeleri vardır. Allah'tan başkasını sevmek, ona itaat etmek ve ona ibadet etmek gibi.

Bazı âlimler büyük şirkin dört çeşit olduğunu söylemiştir. Dua, sevgi, itaat ve niyet yani irade, kasd (yönelme) şirki.

Âlimler yapmış oldukları bu taksimden hasrı kastetmiyorlar. Bu dört çeşide başkalarını da dahil ederler. Ancak diğerlerinin de bu dört çeşidin içine girdiğini kast ederler. Ancak istersek şirkin bütün kısımlarını dua şirkine sokabiliriz.

---

318. Bakara, 142.

Allah Teâlâ'nın; وَالَّذِينَ آمَنُوا **"İman edenler ise"** *(Bakara, 165)* kavlinden maksat; ibadetlerinde Allah'ı birleyip sadece O'na kulluk yapanlardır. أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ **"Allah'a sevgilerinde daha şiddetlidir."** Yani şirk ehlinin ma'bûdlarına olan sevgilerinden daha şiddetli/fazla olarak Allah'ı severler.

Âlimler asıl meselenin sevmek değil, sevilmek olduğunda ihtilâf etmezler. Bundan dolayı Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

"De ki; Şayet siz gerçekten Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olun ki Allah da sizi sevsin."[319] Bunlar yani sahâbîler Allah'ı sevmekte yarıştılar. Allah da onlara olan muhabbetini ispat etti. Kim Allah Teâlâ'nın rızası ve sevgisi için çalışırsa Allah da onu sever. Buhârî ve başkalarının rivayet etmiş oldukları hadiste olduğu gibi:

وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ

"Kulum bana nâfilelerle yaklaşmaya devam eder. Ta ki ben onu severim."[320]

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ **"İman edenler Allah'a sevgilerinde daha şiddetlidir."** *(Bakara, 165).*

Bu âyetten kul için fiilin olduğunu ispat ederiz. Bu âyetten yine Allah *(celle celâluhû)*'nun rubûbiyet ve ulûhiyette birlenmesi gerektiğini çıkarırız. Yine bu âyetten, her kim Allah'tan başkasını sever ve bu sevgisini Allah'ın sevgisine denk tutarsa, onun müşrik olduğunun sonucuna varırız. Bu âyetten kulların fiillerinin Allah'ın yarattıklarından olduğunu çıkarırız.

Bu âyetten yine Allah *(celle celâluhû)*'nun hayrı ve şerri takdir ettiğini ve her ikisinin de O'nun yarattıklarından olduğu sonucuna varırız.

---

319. Âl-i İmrân, 31.

320. Buhârî, 6502.

Bu âyetten tevhidin önemi ve onun fertler ve toplumlar üzerindeki etkisi anlaşılır. Tevhid olmadan hiçbir kimsenin hiçbir kıymeti yoktur. Her kim Allah Teâlâ'yı birlemezse, hayvanlar ondan daha iyi durumdadır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا

"Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten söz dinleyeceğini yahut akıllanacağını mı sanıyorsun? Gerçekte onlar hayvanlar gibidir, hatta gidişçe daha sapıktırlar."[321]

Allah Teâlâ hâşâ muhtaç olduğundan dolayı mahlukatı yaratmadı ki onlarla çoğalsın. Hâşâ zayıf değildi ki onları yardımcı almak için yaratmış olsun. Hâşâ yalnızlık çekmedi ki onları arkadaşlık yapmak için yaratmış olsun. Bilakis onları Zâriyât Sûresi'nde zikredilen hikmetten dolayı yarattı:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."[322] Âyette cinleri insanlardan önce zikretti, çünkü onlar daha önce yaratıldılar. Bu ayetin mânası hakkında "Ancak beni birlesinler diye yarattım (إِلَّا لِيُوَحِّدُون)" denilmiştir. Bu İbn Abbas'ın *(radıyallâhu anhumâ)* ashâbının ve başkalarının görüşüdür. Mücâhid ve başkaları ise "Onlara emredeyim ve yasaklayayım diye yarattım (إِلَّا لآمرهم وأنهاهم)" anlamına geldiğini söylemişlerdir. İki mâna da birbirine yakındır. Biri diğerini tamamlıyor.

"إِلَّا لآمرهم/Ancak onlara emredeyim diye": En yüce emir tevhiddir; يَاأَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ **"Ey insanlar rabbinize kulluk edin."**[323] Yani Rabbinizi birleyin.

---

321. Furkân, 44.

322. Zâriyât, 56.

323. Bakara, 21.

Allah'ın nehyettiği en büyük şey de şirktir: فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ **"Bildiğiniz halde Allah'a ortaklar edinmeyin."**[324] Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* "En büyük günah nedir?" diye sorulduğunda şöyle buyurdu:

أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ

"*Seni yaratmışken, Allah'a ortak koşmandır.*"[325] Bu hadis sahîh olduğu konusunda ittifak edilmiştir. Aynı şekilde İbn Mes'ûd ve Câbir'in *(radıyallâhu anhumâ)* hadisi de böyledir:

مَنْ لَقِيَ اللهَ، وَهُوَ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ

"*Her kim şirk koşmadığı halde Allah ile karşılaşırsa cennete girer.*"[326]

IV. Allah Teâlâ'nın "Ve şöyle de: Hamd o Allah'a ki hiçbir çocuk edinmedi, mülkte ortağı yoktur, âciz olmayıp bir yardımcıya da ihtiyacı yoktur. Tekbir getirerek O'nu noksanlıklardan yücelt de yücelt." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ **"De ki: Hamd Allah'a aittir."** *(İsrâ, 111)* kavline gelince buradaki emir (de ki) Rasûlullah'adır. Ancak Ona olan emirler aynı zamanda ümmetinedir. Tabi emrin Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* özel olduğuna dair bir karîne, işaret yoksa. Bu bütün âlimlerin görüşüdür.

وَقُلِ الْحَمْدُ **"De ki: Hamd..."** kavlindeki **"Hamd"**in başındaki elif-lâm, istiğrâk içindir. Yani bütün haneleri kapsayan mânasına gelir. Hamd; Allah Teâlâ'yı lâzımî ve müteaddi (başkasına etkisi olan) sıfatlar ile övmektir. Hamd hem dil, hem de kalp ile olur. Şükür böyle değildir. Bazısının dediği gibi:

---

324. Bakara, 22.

325. Buhârî, 4477; Müslim, 86.

326. Buhârî, 129; Müslim, 93.

أفادتكم النعماء مني ثلاثة ... يدي ولساني والضمير المحجب

Benden üç nimet size fayda verdi ... Elim, dilim ve gizli olan kalbim.

Allah Teâlâ'nın; الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا **"O ki bir çocuk edinmemiştir"** *(İsrâ, 111)* kavli. Bu cümleden önce geçen hamdi gerektiren şey nimetin var olmasıdır. Şükür böyle değildir. Kula hasıl olan nimetler minnet etmek için değildir.

Allah Teâlâ'ya kendisi için var olan bütün isim ve sıfatlardan dolayı hamd edilir:

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا

"Çocuk edinmemiş olan Allah'a hamd olsun." *(İsrâ 111)*. Bu âyette Yahudilere reddiye vardır ki onlar şöyle demişti:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ

"Yahudiler 'Uzeyr, Allah'ın oğludur' dediler."[327] Yine aynı şekilde Hristiyanlara da reddiye vardır ki onlar da şöyle demişti:

وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ

"Hristiyanlar da 'Mesîh Allah'ın oğludur' dediler. Bu onların ağızlarında geveledikleri câhilce sözleridir ki kendilerinden önce geçmiş bazı kâfirlerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin."[328] Denildi ki: Kur'an'da geçen **"قَاتَلَهُمُ اللَّهُ/Allah onları katletsin"** cümlesinin mânası, "Onlara lanet olsun" demektir. Misal olarak: قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ **"Kahrolası insan ne de çok inkarcıdır."**[329] قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ **"Kahrolsun o yalancılar."**[330] قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ **"Kahrolasıcalar nasıl**

327. Tevbe, 30.

328. Tevbe, 30.

329. Abese, 17.

330. Zâriyât, 10.

da aldatıyorlar." *(Tevbe, 30)*. Bu cümle nerede gelirse gelsin bu mânadadır.

Bazı yerlerde Kur'an açıkça lanet etmiştir. Allah *(celle celâluhû)* Ahzâb Sûresi'nde şöyle buyuruyor:

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا * خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا

"Allah kâfirlere lanet etmiş ve onlara ateşli bir ateş hazırlamıştır. Onlar orada ebedî kalacaklar ve hiçbir dost, hiçbir yardımcı bulamayacaklar."[331]

Allah Teâlâ'nın; وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ **"Mülkünde O'nun bir ortağı yoktur."** *(İsrâ, 111)* kavline gelince: Şayet mülkünde O'nun ortağı olmuş olsaydı, biri diğerine üstün gelmek isterdi. Dünya krallarında olduğu gibi. Biri diğerine zarar verirdi. Biri diğerini görevinden azletmek için çalışırdı. Böylece bu âlemin bir düzeni olmazdı. Allah *(celle celâluhû)*'ya mülkünde O'nun bir ortağı olmamasından dolayı hamdolsun. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ **"Acizliğinden dolayı yardımcısı da olmayan."** *(İsrâ, 111)*. Bu kavildeki belâgata ve fesâhata bir bak! "O'nun bir yardımcısı, velisi yok" dememiş. Böyle deseydi Allah'ın hiçbir şekilde velisi, yardımcısı yok denilirdi. Ancak bu doğru değildir çünkü kudsî bir hadiste şöyle buyrulur:

مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا

"Kim benim velime (dostuma) düşmanlık ederse..."[332] Ancak Allah Teâlâ, velisinin olmamasını, âcizlikten ve ihtiyaçtan dolayı olmadığı durumuna bağlamıştır.

---

331. Ahzâb, 64-65.

332. Buhârî, 6502.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

"Ey insanlar! Sizler Allah'a muhtaçsınız. Allah ise zengin ve çokça hamd edilendir."[333] Buradaki **"el-Ğanî"** mutlaktır, mutlak zenginliktir. **"el-Hamîd"** ise; hamdler de bu zenginlikleri sebebiyle kendisine hamd edilendir.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا **"Ve O'nu tekbir ettikçe et"** *(İsrâ, 111)* kavline gelince: Yani O'nu azametinden ve kudretinin büyüklüğünden dolayı tekbir et. Kul, *Allâh-u Ekber* dediğinde şu mânaya gelir: Allah'tan daha büyük yoktur.

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ

"De ki: Şahit olarak daha büyük olan kimdir? De ki: Allah..."[334] Allah Teâlâ'nın isimlerinden biri de *el-Kebîr*'dir. Bu O'nun hem ismi, hem de sıfatıdır. O yücedir, büyüktür. Bütün yücelikler O'nundur.

V. Allah Teâlâ'nın "Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ı tesbih eder. Mülk de yalnız O'nundur. Hamd da yalnız O'nadır ve O her şeye kadîrdir." Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ **"Gökler-deki ve yerdeki her şey Allah'ı tesbih ediyor."** *(Teğâbun, 1)*. Kur'an-ı Kerîm'in hepsinde ya da çoğunda gök (semâ), yerden önce zikredilmiştir. Çünkü gök yerden daha büyüktür ve yerden daha faziletlidir. Çünkü yer önce yaratıldı, ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ **"Sonra duman halinde olan göğe istivâ etti."**[335] ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ **"Sonra semâ-ya istivâ ederek onları yedi gök olarak tamamlayıp düzene koy-du."**[336]

333. Fâtır, 15.

334. En'âm, 19.

335. Fussilet, 11.

336. Bakara, 29.

وَمَا فِي الْأَرْضِ **"Ve yerde olan..."** *(Teğâbun, 1)*. Âyette geçen **"mâ (مَا)"** harfi umum ifade eder. Yani gökteki ve yerdeki her şey O'nu tesbih eder. Bu yüce Allah'ın azametinin ve her şeyin O'na muhtaç olduğunun delilidir.

لَهُ الْمُلْكُ **"Mülk O'nundur"** *(Teğâbun, 1)*. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

"Ceza gününün Mâlikidir."[337] Diğer sahîh Kıraat-i Seb'a'da (Yedi kıraatte) **"Mâliki (مَالِكِ)"** yerine **"Meliki (مَلِكِ)"** okunmuştur. Yani O *(subhânehû ve teâlâ)* mülkte tasarruf edendir. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ

"O gün kimse kimseye hiçbir fayda sağlayamayacaktır. O gün buyruk yalnız Allah'ındır."[338]

وَلَهُ الْحَمْدُ **"Hamd de O'na aittir."** *(Teğâbun, 1)*. **Hamd** lafzının başındaki elif-lâm istiğrâk içindir. Yani mutlak ve kâmil mânada hamdlerin hepsi O'na aittir.

وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ **"O her şeye kadîrdir."** *(Teğâbun, 1)*. Bu âyette Allah Teâlâ için *kudret* sıfatının ispatı vardır. Yerde ve göklerde hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz ve O; هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ **"O zengin ve hamd edilendir."**[339]

V.I. Bu Âyetten Çıkan Birkaç Netice:

1- Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ı tesbih eder. Hatta cansızlar, haşeratlar, kuşlar ve renkleri ve şekillerinin farklılıkları ile hayvanların hepsi O'nu tesbih eder. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

---

337. Fâtiha, 4.

338. İnfitâr, 19.

339. Fâtır, 15.

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ

"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunanlar O'nu tesbih eder. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız."[340] Buradaki **"Siz onların tesbihini anlayamazsınız"** sözünün mânası; "duyamazsınız" demektir. Bundan dolayı sahâbîler yemeklerin tesbihini ve kütüğün ağlamasını duymuşlardı. Allah onlara duyurmuştu.

Bundan dolayı Allah Teâlâ âhir zamanda Yahudilerin savaşında ağaçları konuşturacak. Ağaçlar diyecekler ki: *"Ey Müslüman!* " her şeyi konuşturan Allah ağacı da konuşturacak. هَـذَا يَهُودِيٌّ وَرَائِي تَعَالَ فَاقْتُلْهُ *"Şu arkamda olan Yahudidir. Gel onu öldür."*[341] Bu Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen mütevâtir hadistir. Biz buna iman ediyoruz. Bütün mü'minlerin de buna iman etmesi gerekir. Allah *(celle celâluhû)* âhir zamanda ağaçları konuşturacak. Ağaç Yahudilere karşı Müslümanlara yardım edecek.

2- Bu âyette Allah Teâlâ'nın kudretinin ispatı vardır: لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ **"Siz Allah'ın her şeye kadîr olduğunu bilesiniz diye..."**[342] Allah her şeye kadîr ise o zaman her şeye zayıf olan mahluka nasıl sığınırız? Kul ancak Allah'ın ona izin verdiği şeylere güç getirebilir. Bu ise nisbî yani sınırlı bir kudrettir. Bundan dolayı kalbi Allah'a bağlamak zaruridir. Her şeyin çözümü O'nun elindedir. Bir şeyi irade ettiğinde ona "ol" der. O da olur. Vasıtaya ihtiyaç duymaz. Sadece Allah'a dua et ve haram yemekten sakın. Bu, duana icabet edilmesini kolaylaştırır ve çabuklaştırır. Çünkü adam elini göğe uzatır yediği haram, giydiği haram, haram ile beslenmiş ve haram içinde dünyaya gelmiş buna nasıl

340. İsrâ, 44.

341. Buhârî, 2925; Müslim, 2922. *Sahîh-i Buhârî*'de geçen rivayette "*ağaç*" yerine "*taş*" ifadesi vardır. **(Editör)**

342. Talâk, 12.

icabet edilsin? Helâlden yiyip, içip Allah'a dua ederse çabucak kendisine icabet edilir.[343] Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

"Rabbiniz şöyle buyurdu; Bana dua edin size icabet edeyim."[344]

Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

"Eğer kullarım sana, beni sorarlarsa şüphesiz ki ben onlara çok yakınım. Dua edenin duasına icabet ederim. Öyleyse kullarım da benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulabilsinler."[345]

Dua ibadettir. İmam Ahmed'in *Müsned*'inde Ali bin Ali er-Rıfâ'î'nin Ebû Mutevekkil en-Nâcî'den onun da Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiği hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَدْعُو بِدَعْوَةٍ لَيْسَ فِيهَا إِثْمٌ، وَلَا قَطِيعَةُ رَحِمٍ، إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ بِهَا إِحْدَى ثَلَاثٍ: إِمَّا أَنْ تُعَجَّلَ لَهُ دَعْوَتُهُ، وَإِمَّا أَنْ يَدَّخِرَهَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ، وَإِمَّا أَنْ يَصْرِفَ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا قَالُوا: إِذًا نُكْثِرُ، قَالَ: "اللهُ أَكْثَرُ"

"Herhangi bir Müslüman kendisinde günah ve sıla-i rahimi kesecek bir şey olmayan bir dua ettiğinde muhakkak Allah üç şeyden birini verir..." Bu üç şey nedir?

(1) *"إِمَّا أَنْ تُعَجَّلَ لَهُ دَعْوَتُهُ/İstediği şeyin hemen kendisine verilmesi.*

(2) *"وَإِمَّا أَنْ يَصْرِفَ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا/İstediği şeyin büyüklüğünde bir kötülüğün ondan def edilmesi.*

343. Bk. Müslim, 1015; Buhârî, *Ref'u'l-Yedeyn*, 94; Tirmizî, 2989.

344. Ğâfir, 60.

345. Bakara, 186.

(3) "وإمَّا أنْ يدَّخرها لهُ في الآخرة/*Duasının karşılığı âhirete bırakılması.*

Sahâbîler ne dedi?

"قالُوا: إذًا نُكْثِرُ/Dediler ki: O zaman biz duayı çokça yapalım ya Rasûlellah! Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ne buyurdu?

"اللهُ أكْثَرُ/*Allah daha çoktur.*"[346] Bunun mânası nedir? Yani Allah daha çabuk verir. Daha çok ecir yazar, daha çok verir, daha çok mükafatlandırır.

VI. Allah Teâlâ'nın "Hak ile bâtılı ayıranı (Furkân'ı) alemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren Allah ne yücedir... Ne mübarektir ki göklerin ve yerin mülkü yalnız O'nundur ve O hiçbir evlat edinmemiştir... " Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ'nın; تَبَارَكَ الَّذِي **"Mübarek yüce olan"** *(Furkân, 1)* kavline gelince: Âyette geçen **"Tebâreke"** lafzı hakkında daha önce konuşmuştuk. Bu lafız mâzi ve muzâri kipleri ile ancak Allah Teâlâ'ya kullanılır. Bu lafızdan mahluklar için muzâri türetilemez. Kul hakkında *mübarek* denilir. Ancak *tebâreke* denilmez. Hatta mallar için dahi tebâreke malı (تبارك المال) denilmez. *Tebâreke* lafzı Allah'a özeldir. Fakat "Bu mübarek bir maldır (هَذَا مَالٌ مُبَارَكٌ)" demekte bir beis yoktur. Bu mübarek arabadır, bu mübarek bir eştir, denilebilir. Ancak bütün bunlar için tebâreke lafzı kullanılamaz.

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ **"Furkân'ı indiren ne yücedir."** ***(Furkân, 1).*** تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ **"Mülk elinde olan ne yücedir."** ***(Mülk, 1).*** فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ **"Yaratıcıların en güzeli olan Allah ne yücedir."** ***(Mu'minûn, 14).*** Bu âyetlerde geçen **"Tebâreke"** lafzı *yüce olmak* (تعاظم) mânasındadır.

Bereket (الْبَرَكَة) : Lügatte, hayrın çok olması, ziyade olması mânasındadır. Bundan dolayı selef veya âlimlerin çoğu, selef hakkında "Onla-

346. Ahmed, *Müsned*, 11133.

rın kelamlarında bereket vardır" derler. Bunun mânası; lafızları az, mânası çok demektir. Evet, "Selefin kelamında bereket var" cümlesinin mânası budur. İhlâs ve sıdk ile hayrı emrederler.

Allah Teâlâ'nın; الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ **"Furkân'ı indiren"** cümlesindeki **"Furkân"** Kur'an'dır. Kur'an niye *Furkân* diye isimlendirildi? Çünkü O, hak ile bâtılın arasını ayırır.

Buhârî'de geçen hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ne buyurdu?

أنا فَرَّق بَيْنَ هَؤُلاءِ وَهَؤُلاءِ

"Ben bunlarla bunların arasında furkânım." Yani ben kâfirler ile mü'minler arasını ayıranım. *"Ben bunlar ile bunlar arasındaki furkânım."* Bu hadis İmam Buhârî'nin *Sahîh*'inde geçmektedir.

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ **"Furkân'ı indiren ne yücedir."** İnmek, yukarıdan aşağıya doğru olur. Bu âyette Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olduğunun ve O'nun mahluk olmadığının ispatı vardır.

عَلَى عَبْدِهِ **"Kuluna"** Allah *(celle celâluhû)* Rasûlullah'a *"kul"* ismi ile nida ediyor. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kul olan Rasûl ile melik olan Rasûl olmak arsında muhayyer bırakıldı. O da Cibrîl'e baktı. Cibrîl *(aleyhisselâm)* ne dedi?

Cibril ona "Kul olan Rasûl ol" dedi.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* *"Kul Rasûl (olmak isterim)"* diye buyurdu.[347]

Bu hadisi Buhârî ve başkaları rivayet etmişlerdir. Bu hadisten bazı faydalar çıkarılmıştır.

1- Nebîlik makamı meliklik makamından daha faziletlidir. Kul olan Rasûl, melik olan Rasûlden daha faziletlidir. Süleyman *(aleyhisselâm)* gibi.

2- Hayırlı olan kişilerle istişare etmek hayrı elde etmeye götürür.

347. Ahmed, *Müsned*, 7160.

Allah Teâlâ'nın; لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا **"Âlemlere uyarıcı olsun diye"** *(Furkân, 1)* kavlindeki **"Uyarıcı"** olacak olan **"Furkân"**dır. Çünkü âyet Kur'an'dan bahsetmektedir. Âlemlerden maksat ise insanlar ve cinlerdir. Allah'ın dışındaki her şey âlemdir. Allah *(celle celâluhû)* Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hakkında şöyle buyurmaktadır:

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا * وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا

"Ey peygamber! Biz seni hem bir şahit, hem bir müjdeci, hem bir uyarıcı olarak gönderdik." "Ve hem de izniyle Allah'a bir davetçi ve nurlar saçan bir kandil (olarak gönderdik)."[348]

O zaman Kur'an âlemlere bir uyarıcıdır. Yine yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ

"Onunla, korkanları uyar."[349] Yani Allah Teâlâ Kur'an ile uyarmayı emrediyor. Âyette geçen **"bi-hî (به)"** zamiri Kur'an'a dönmektedir.

Yüce Allah'ın; الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ **"Göklerin ve yerin mülkü kendisinin olan"** *(Furkân, 2)* kavline gelince: Daha önce niye göklerin yerin önüne geçirildiği hakkında bahis geçmişti. Bunun sebebi göklerin daha büyük olmasıdır. Göklerin daha büyük olmasının delili ise yüce Allah'ın şu âyet-i kerîmesidir:

لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ

348. Ahzâb, 45-46.

349. En'âm, 51.

"Göklerin ve yerin yaratılışı insanların yaratılışından büyüktür."[350] Evet, gökler direksiz sabit olmuştur ancak yer dağlarla sebat bulmuştur; وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا **"Dağlarını oturttu."**[351]

İkinci sebep ise: Semâvatta semâvâtın Rabbi ve melekler vardır. Rab *(celle celâluhû)* semâvâtın üstündedir. Arşına istivâ etmiştir. Yine cumhurun dediği gibi cennet de göklerdedir.

Allah Teâlâ'nın: وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا **"Çocuk edinmedi"** *(Furkân, 2)* kavline gelince buna dair daha önce bununla ilgili âyetin şu kısımları da (açıklamalarıyla beraber) geçmişti: وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ **"O'nun mülkünde bir ortağı yoktur."** وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ **"Her şeyi O yarattı."** *(Furkân, 2)*. Bu âyette Allah Teâlâ için *yaratma* sıfatının ispatı vardır.

فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا **"Onu belli bir ölçüde takdir etti."** *(Furkân, 2)* kavlinin mânası; onun yaratılışını güzel, sağlam ve tam yaptı. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَاوُتٍ

"Rahmân'ın yaratışında bir düzensizlik bulamazsınız."[352]

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ * وَطُورِ سِينِينَ * وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ * لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

"Tîn'e ve Zeytûn'a andolsun. Sîna dağına andolsun. Bu güvenli şehre andolsun. Biz gerçekten insanı en güzel şekilde yarattık."[353]

VII. Allah Teâlâ'nın "Allah evlat edinmemiştir; O'nunla beraber hiçbir ilâh da yoktur. Aksi takdirde her ilâh kendi yarattığını sevk ve idare eder ve bir gün mutlaka onlardan biri diğerine galip gelirdi..." Kavlinin Beyânı:

---

350. Ğâfir, 57.

351. Nâzi'ât, 32.

352. Mülk, 3.

353. Tîn, 1-4.

Allah Teâlâ'nın; مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِن وَلَدٍ **"Allah evlat edinmedi"** *(Mu'minûn, 91)* kavline gelince: Allah Teâlâ kendi nefsinde çocuk edinmeyi ya da çocuğu olmasını nefyetti. Bunu Yahudi ve Hıristiyanlara reddiye verdiğinde yaptı.

وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ **"Onunla birlikte bir ilahta yoktur."** Sebep ise: إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ **"O zaman her ilah yarattığını alıp götürür."** Sonra yine: وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ **"Biri diğerine üstün gelmeye çalışır."** *(Mu'minûn, 91)*. Dünya krallarının yaptığı gibi. Biz bundan dolayı Allah'a hamd ederiz.

Sonra Allah *(celle celâluhû)* kendi nefsini vasfettiği şey ile kendi nefsini tesbih ediyor. Ya da Muattıla'nın Allah'ı vasfettikleri şeyin gayrısı ile tesbih ediyor; سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ **"Allah onların vasfettiklerinden münezzehtir."** Bu vasıf Allah ile beraber başka ilahın olduğu vasıflandırmasıdır. Mecûsîler "âlemin iki yaratıcısı vardır" derler. Kaderiyye ise "hayrı yaratan ve şerri yaratan" derler. Putperestler ise "nuru yaratan ve karanlığı yaratan" derler. Bundan dolayı Allah *(celle celâluhû)* nefsini onların söylediklerinden tenzih ediyor. سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ **"Allah onların vasfettiklerinden münezzehtir."** *(Mu'minûn, 91)*. Yani bâtıldan, dalâletten ve sapıklıktan.

عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ **"Görülen ve görülmeyeni bilendir."** Farklı âyetlerde de şöyle buyrulmuştur:

يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

"Gizlediğinizi de açığa çıkardığınızı da bilir."[354]

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ

"Yoksa onlar bizim onların içlerinde gizlediklerini ve aralarında fısıldaştıklarını duymadığımızı mı sanıyorlar? Elbette duyuyoruz. Elçilerimiz yanlarında yazmaktadırlar."[355]

354. Nahl, 19.

355. Zuhruf, 80.

عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ **"Görülen ve görülmeyeni bilen"** *(Mu'minûn, 92)*. O'ndan başkası bilemez.

فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ **"Onların ortak koştuklarından yücedir."** *(Mu'minûn, 92)*. Allah *(celle celâluhû)* kendi nefisini yüceltiyor ve ortak müşriklerin koştuklarından tenzih ediyor. Hem ulûhiyette, hem rubûbiyette hem de isim ve sıfatlarında. Bu âyetten şirkin ne kadar kötü olduğunu anlıyoruz.

Şirk kötüdür. Hatta fıtratta dahi böyledir. Fıtratlar bunun kötü olduğunu kabul ediyor. Bunun kötü olduğu sadece nakil ile değildir. Hayır, fıtrat dahi şirkin kötü bir şey olduğunu söylüyor. Akıl da şirkin kötü olduğuna delâlet eder. Taşa kulluk eden Allah'tan başkasına nida eder. Fıtrat olarak bu kötü bir şeydir. Nasıl ki tevhidin aklen ve fıtraten güzel olduğu gibi.

Tevhid: Allah'ı ibadette birlemektir.

VIII. Allah Teâlâ'nın "Artık Allah hakkında örnekler bulmaya kalkışmayın. Çünkü Allah bilir, siz bilemezsiniz. " Kavlinin Beyânı:

فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ **"Artık Allah hakkında örnekler vermeye kalkışmayın."** *(Nahl, 74)*. Allah *(celle celâluhû)* bizleri Allah'a örnekler vermekten nehyediyor. "Lâ" harfi kendisinden sonra gelen fiil-i muzâriyi cezm eder.

Âyette geçen **"الْأَمْثَالَ/misaller"** kelimesi; siz, O'na çocuk mu atfediyorsunuz? Halbuki sizi yaratan ve rızık veren O'dur. Siz de O'ndan bir sıfatı silip O'ndan başkasına mı kulluk ediyorsunuz? Bunların hepsi misal, örnek verme mânasına gelir.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ **"Muhakkak ki Allah bilir"** *(Nahl, 74)*. Bu kavilde *ilim* sıfatının ispatı vardır.

وهو العليم أحاط علمًا بالذي ... في الكون من سر ومن إعلان

وبكل شيء علمه سبحانه ... هو العليم وليس ذا نسياني

O, ilmi ile bu âlemdeki gizli ve açık her şeyi kuşatandır.

O, her şeyi bilmesi ile Alîm'dir. O, unutan değildir. [356]

وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ **"Siz ise bilmezsiniz"** *(Nahl, 74)*. Denilmiştir ki: "Mutlak ilimle bilmezsiniz." Çünkü sizin ilminiz nisbî, sınırlıdır. Yine denilmiştir ki: "Neyden sakınacağınızı bilmeden yaparsınız ve yaptığınız günahları bilmezsiniz." Bunun dışında başka mânaları da söylenmiştir. Kimileri de "Bu tehdit olmak üzere söylenmiştir" demiştir.

Allah *(celle celâluhû)* sizin başınıza gelecek olanı bilir. Ancak sizler Allah'a vermiş olduğunuz misallerden dolayı karşılaşacağınız azabı bilmezsiniz. Bu âyetten ceza ve hesabın olduğu sonucuna ulaşılır. Aynı şekilde cennetin, cehennemin, uhrevî azabın ve şirkin kötü olduğunun ispatı vardır. Her kim Allah ile, müşrik olduğu bir halde karşılaşırsa ona cehennem azabı vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ

"Kim Allah'a ortak koşarsa Allah ona cenneti haram kılar. Onun varacağı yer ateştir. Zâlimlerin ise hiçbir yardımcısı yoktur."[357]

XI. Allah Teâlâ'nın "De ki: "Rabbim, sadece fuhşiyatı, onun açık ve gizli olanını, günahları, haksız yere isyanı, haklarında hiç bir delil indirmediği şeyleri Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi yasaklamıştır."" Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ'nın; قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ **"De ki: Rabbim fuhşiyatı haram kıldı."** *(A'râf, 33)* kavline gelince: Burada geçen **"de ki (قُلْ)"** emri

356. Bk. *en-Nûniyye*, s. 204.

357. Mâide, 72.

Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hitabendir. Âyetteki **"innemâ (إِنَّمَا)"** edatı hasr içindir. Mevcut olanı hasreder, yok olanı da nefyeder. Bu edat lügat açısından başka edatları amel etmekten engeller. Buradaki **"حَرَّمَ/haram kıldı"** şer'î tahrîmdir. Haram iki kısımdır.

حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ **"Rabbim hem açık olan hem gizli olan fuhşiyatı haram kıldı."** Buradaki **"açık olan"**dan maksat zina olduğunu söylemişlerdir. "**Gizli olan**"dan maksat ise kalplerin gizlediğidir denilmiştir.

Kimileri de açık olandan maksat sizin açığa vurduğunuz. Gizli olandan maksat ise sizin gizlediklerinizdir demiştir. Kimileri de açık olandan maksat fiillerdir. Gizli olandan ise maksat sözlerdir demişlerdir. Kimileri de açık olandan maksat zina, açık olandan maksat ise gizlediğiniz fillerdir demişlerdir.

Âyette geçen **"وَالْإِثْمَ/günah"**tan maksat ise; iftira atmak, bâtıl söz, dokunmak ve öpmektir. Zinayı haram kıldığı gibi bunları da haram kılmıştır.

وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا

"Zinaya yaklaşmayın. Muhakkak ki o çirkin bir hayasızlık ve kötü bir yoldur."[358]

وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ **"Haksız yere zulmü de haram kıldı."** *(A'râf, 33)*. Âyette geçen **"الْبَغْيَ/taşkınlık"** lafzı başkalarının haklarını gasp etmektir. Onların ırzlarını ve onurlarını çiğnemektir. Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرُ أَنْ يُعَجِّلَ اللَّهُ تَعَالَى لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ مِنْ الْبَغْيِ وَقَطِيعَةِ الرَّحِمِ

358. İsrâ, 32.

"Allah Teâlâ'nın, azabını sahibine acele vermesi hususunda, zülüm ve sıla-ı rahmi kesmekten daha büyük bir günah yoktur."[359] Zulmün sonu azaptır. Şeriat zulmün azabını acele vermiştir. Zülüm sözle, fiille ya da zulme rıza göstermek ile olur. Bunun benzerleri de zulümden görülmüştür.

لَا تَظْلِمَنْ إِذَا مَا كُنْتَ مُقْتَدِرًا ... فَالظُّلْمُ آخِرُهُ يَأْتِيكَ بِالنَّدَمِ

نَامَتْ عُيُونُكَ وَالْمَظْلُومُ مُنْتَبِهٌ ... يَدْعُو عَلَيْكَ وَعَيْنُ اللَّهِ لَمْ تَنَمِ

Muktedir olduğunda zulmetme .... Zulmün sonu sana pişmanlık getirir.

Senin gözlerin uyurken mazlum uyanıktır .... Senin aleyhine dua eder ve Allah'ın gözleri ise uyumaz.[360]

Zulmün mertebeleri vardır: Adamın eşine zulmetmesi, babanın oğluna zulmetmesi ya da oğlun babaya zulmetmesi, kadının kocasına zulmetmesi, kardeşin kardeşe, dostun dosta zulmetmesi. Bu ister gıybetle, ister laf taşıma ile olsun, hakkına tecavüz etmesi ile, tecessüs etmekle olsun ya da haksız yere mal yemekle olsun. Bunların hepsi zulmün çeşitlerindendir.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَأَن تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا **"Allah'ın kendisi hakkında delil (sultân) indirmediği şeyleri ortak koşmanız(ı da haram kıldı)"** *(A'râf, 33)* kavline gelince: Denildi ki: Buradaki **"Sultân"**-dan maksat *ilim*dir. Örneklemede Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylüyorsunuz. Çünkü Allah sizlere bunu emretmedi veya bundan nehyetmedi. Kur'an başından sonuna kadar tevhidi emrediyor. Şirki ise nehyediyor. Kur'an'ın her âyeti, hatta her harfi tevhide delâlet eder. Buraya tevhidi sokan şey nedir?

Burada bütün âyetlerin ve harflerin tevhide delâlet etmesinin birkaç mânası var:

359. Ebû Dâvûd, 4902; Tirmizî, 2511.

360. Bk. *Mirkâtu'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh*, 7/3104.

Kur'an'daki "kâf" harfini söyleyen kimdir?

1- Bunun cevabı Allah'tır. O zaman rubûbiyet tevhidini ispat etmiş olduk.

2- Yine Allah Teâlâ konuşmuştur, kendisi ile konuştuğu şeylerden biri ise "kâf" harfidir. Bundan Allah *(celle celâluhû)*'nun *kelâm* sıfatını ispat etmiş olduk. Bu da isim ve sıfat tevhidinin ispatı oldu. Bundan da rubûbiyetin, ulûhiyetin ve isim ve sıfat tevhidinin Allah için olduğu ortaya çıktı. O zaman ibadete layık olan da O'dur.

وَأَن تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ **"Ve Allah, hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi (de haram kıldı.)"** *(A'râf, 33)*. Allah *(celle celâluhû)*, kendisi hakkında ilmi olmadan konuşmayı en büyük günahlardan saymıştır. Allah'ın isim ve sıfatları hakkında ilimsiz konuşan ya da Allah'ın zâtı hakkında ilimsiz konuşan. Allah'ın ortakları olduğunu söylemek, ilahların taaddüt ettiğini söylemek, Uzeyr'in Allah'ın oğlu olduğunu söylemek ya da Allah Teâlâ'dan O'nun isim ve sıfatlarını nefyetmek... Bunları yapan kişiler en büyük günahları işlemektedirler.

İSTİVÂ SIFATI

وَقَوْلُهُ: {الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى} [طه: ٥] . فِي سَبْعَةِ مَوَاضِعَ: فِي سُورَةِ الأَعْرَافِ، قَوْلُهُ: {إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ} [الأعراف: ٥٤] .

وَقَالَ فِي سُورَةِ يُونُسَ – عَلَيْهِ السَّلاَمُ: {إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ} [يونس: ٣] .

وَقَالَ فِي سُورَةِ الرَّعْدِ: {اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ} [الرعد: ٢] .

وَقَالَ فِي سُورَةِ طَهَ: {الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى} [طه: ٥].

وَقَالَ فِي سُورَةِ الْفُرْقَانِ: {ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ} [الفرقان: ٥٩] .

وَقَالَ فِي سُورَةِ آلم السَّجْدَةِ: {اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ} [السجدة: ٤] .

وَقَالَ فِي سُورَةِ الْحَدِيدِ: {هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ} [الحديد: ٤] .

* * * *

"Rahmân arşa istivâ etti." buyruğu yedi yerde geçmektedir. A'râf Sûresi'nde şöyle buyrulur: "Şüphesiz Rabbiniz O Allah'tır ki gökleri ve yeri altı günde yarattı, sonra arşa istivâ etti."[361]

Yûnus Sûresi'nde şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arş üzerine istivâ eden Allah'tır."[362]

361. Araf, 54

362. Yunus, 3

Ra'd Sûresi'nde şöyle buyurmaktadır: "Allah O'dur ki gökleri gördüğünüz şekilde direksiz yükseltmiştir. Sonra arşa istivâ etmiştir."[363]

Tâ-hâ Sûresi'nde şöyle buyurmaktadır: "Rahmân arşa istivâ etti."[364]

Furkân Sûresi'nde şöyle buyurmaktadır: "Sonra arş üzerine istivâ edendir. Rahmân'dır."[365]

Secde Sûresi'nde şöyle buyurmaktadır: "Allah göklerle yeri ve onların aralarında olanları altı günde yaratan sonra arşa istivâ edendir."[366]

Hadîd Sûresi'nde ise şöyle buyuruyor: "O, gökleri ve yeri altı günde yaratan sonra arşa istivâ edendir."[367]

ŞERH:

Şeyhulislâm İbn Teymiye *(rahimehullâh)* Allâhu Teâlâ'nın mahlukatına uluvvluğu ve arşa istivâsı hakkında şöyle diyor: **"*Uluvv* sıfatı ile *istivâ* sıfatı arasındaki fark; uluvvluk hem aklen, hem naklen, hem de fıtraten sabittir. İstivâ ise sadece naklen sabittir."** Allah *(celle celâluhû)* insanları kendisinin onlar üzere uluvvluğu fıtratı üzere yaratmıştır ve onlara Kur'an'ın yedi yerinde arşa istivâ ettiğini haber verdi. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat *istivâ* hakkında ihtilâf etmemiştir. Bu Ehl-i Sünnet'in bid'at ve dalâlet ehlinden ayrıldığı noktadır. Cehmiyye, Mu'tezile, Eş'ariyye ve Mâturîdiyye ve bunlar gibi Allah Teâlâ'nın arşa istivâsını nefyedenlerden ayrıştığı noktadır. İstivâyı *istilâ* olarak tahrif ediyorlar. Bu ise Allah'a noksanlık isnat etmektir. Şu mânada: Allah gökleri ve yeri yaratıncaya kadar istilâ etmedi, demek anlamına gelmektedir. Oysa

363. Ra'd, 2

364. Taha, 5

365. Furkan, 59

366. Secde, 4

367. Hadîd, 4

Allah *(celle celâluhû)* gökleri ve yeri yaratmadan önce de her şeyi kendi istilâsı altına almıştı. İstivâ istilâdan farklı bir şeydir.

Şayet istilâ istivâ ile aynı şey olsaydı, Allah Teâlâ Kur'an'da bir yerde dahi olsa "Allah arşı istilâ etti (ثم استولى على العرش)" diyerek bunu bize bildirirdi. Ta ki mutlak olan istivâ lafzı kayıtlı olan istilâ lafzına hamledilebilsin.

Ehl-i Sünnet istivâ için dört mâna zikreder. İmam İbn Kayyim *en-Nûniyye*'sinde bunu manzum şeklinde zikretmiştir:

فلهم عبارات عليها أربع ... قد حصلت للفارس الطعان

وهي استقر وقد علا وكذلك ار ... تقع الذي ما فيه من نكران

وكذاك قد صعد الذي هو أربع ... وأبو عبيدة صاحب الشيباني

يختار هذا القول في تفسيره ... درى من الجهمي بالقرآن

Onların bunun üzerine dört ibareleri var. Bunlar konuşturan yiğit için hâsıl oldu.

Bunlar "karar kıldı", "yüceldi", "kendinde eksiklik olmadan yükseğe çıktı".

Dördüncüsü ise "yükseldi (صَعِدَ)"dir Şeybânî'nin arkadaşı Ebû Ubeyde tefsirinde bu görüşü seçti.

O, Kur'an'ı Cehmiyye'den daha iyi bilendir.[368]

Şeyh dedi ki: "وَقَوْلُهُ: {الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى} [طه: ٥]. فِي سَبْعَةِ مَوَاضِعَ/**Allah Teâlâ'nın; "Rahmân arşa istivâ etti"** *(Tâ-hâ, 5)* **âyeti yedi yerde geçiyor".** Şeyh bundan âyetin mânasını kast ediyor. Bundan âyetin lafzını kastetmiyor. Bundan sonra zikrettiği ayetlerden de bunu anlıyoruz.

368. Bk. *en-Nûniyye*, 87.

Yüce Allah Kitâb'ının yedi yerinde farklı lafızlarla arşa istivâ ettiğini haber veriyor. Bir yerde; الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى **"Rahmân arşa istiva etti"** olarak. Diğer beş yerde ise; ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra arşa istivâ etti"** bir yerde de; ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ **"Sonra Rahmân arşa istivâ etti"** olarak geçmektedir.

I. "İstivâ" Kelimesi Hakkında Yapılan Hatalı Te'vîllere Cevap:

İstivâyı *istilâ* ya da *kendi emrine almak* ya da *arşın değerinin yüksekliği* olarak tefsir edenler kendisi hakkında ilmi olmayan bir şey söylemiştir ve cümleleri tahrif etmiştir.

Bu birkaç yönden bâtıldır:

1- Bu Allah'ın Kitâbı, Rasûlü'nün sıfatına muhaliftir.

2- Bu Araplar'ın lügatinden bilinene muhaliftir.

3- Bu sahâbîlerin, tâbiîlerin ve kendisine tâbi olunan imamların üzerinde ittifak ettikleri şeye muhaliftir.

4- Bu şer'an ve aklen bâtıldır.

Bunun şer'an bâtıl olmasına gelince: İstivâyı istilâ olarak te'vîl etmek Allah Teâlâ'nın (hâşâ) her şeye kadîr olmadığını vehmettirir. Aynı şekilde istilânın *galip gelme* olduğunu zannettirir. Diğer bir şey ise Allah'ın bir şerîkinin ve O'na galip gelenin olduğunu vehmettirir. Allah'ın bir ortağının ve galip geleni olduğunu vehmettiren bir söz kötülük ve dalâlet olarak yeterlidir. Çünkü "Rahmân arşa istilâ etti" diyen şöyle demiş gibidir: "Galip geldikten sonra istilâ etti" çünkü istilâ ancak galibiyet neticesinde olur.

مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِن وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ * عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ

"Allah, hiçbir çocuk edinmemiştir. O'nunla birlikte başka ilah da yoktur. Öyle olsaydı her ilah kendi yarattığını alıp götürür ve mutlaka kendine üstün gelmeye çalışırdı. Allah onların vasıflandırmalarından münezzehtir." "Gaybı da, görülen alemi de bilen Allah, onların yakıştırdığı vasıflardan uzaktır. Onların koştuğu ortaklardan yücedir."[369]

Bunun aklen bâtıl olmasına gelince: İstevlâ (اسْتَوْلَى) kelimesinin harfleri ya **"İstevâ (اسْتَوَى)"** kelimesinin harfleri kadardır ya da istivâ kelimesinin harfleri daha azdır. Gerçek ise; İstevlâ (istilâ etmek) kelimesinin harfleri istevâ kelimesinin harflerinden daha fazladır. Bundan dolayı aynı mânayı herhangi bir şekilde ifade etmez. Şayet harfler aynı sayıda olsaydı ve aynı mânaya gelmiş olsaydı o zaman âdeten aynı mânayı ifade ediyor, denilebilirdi. Ancak istivâ kelimesinin harfleri istevlâ kelimesinin harflerinden azdır. Kelimelerin hem harfleri, hem de mânaları farklıdır.

İkinci durum ise: Allah *(celle celâluhû)* yedi yerde istivâyı zikretmiş, başka bir şey zikretmemiştir. O zaman aklen zikredilenin dışında bir şeyin kastedilmesi muhâldir. Çünkü o zaman Kur'an her şeyin beyanı olamaz ve Allah kullarına ilk akıllara gelen ile hitap etmemiş olur.

Üçüncü durum ise: Şayet istivâdan kastedilen istevlâ olsaydı o zaman Hz. Rasûlullah'ın sahâbîlerinden biri dahi olsa bu mânayı söylerdi.

İşin kendisine müşkil gelip mânayı anlamayan aklı ile hükmeder ve şöyle der: "Şayet mâna Cehmiyye, Mu'tezile ve Eş'arîler'in ve diğer ehl-i bid'atin dediği gibi olsaydı ve istivânın manası istiylâ (الاسْتِيْلَاء) olsaydı o zaman neden sahâbîlerden hiçbiri böyle tefsir etmemiştir? Bundan da bu grupların bâtıl üzere olduğu anlaşıldı.

369. Mu'minûn, 91-92.

Maalesef tefsircilerin çoğu bu yedi âyet hakkında bid'at ehlinin görüşünü zikrediyor. Ehl-i Sünnet'in mezhebine (yeterince) işaret etmiyorlar. Bunları okuyan da naklen gelen ve maruf olanın bu görüş olduğunu sanıyor.

Neredeyse orta asır ve müteahhir tefsircilerin hiçbiri bu görüşlerden geri kalmamıştır. Ancak Allah'ın doğruya hidayet ettikleri müstesna. Tefsircilerden İbn Cerîr, İbn Ebî Hâtim, İmam İbn Münzir, İmam Abd bin Humeyd, İmam Beğavî ve Hâfız İbn Kesîr kendilerini korumuş, doğru yol üzere kalmışlardır.

Bununla birlikte bazı tefsirciler bid'at ehlinin görüşüne giderek istivâyı istilâ olarak tefsir etmişlerdir. Bunlardan birkaçı şunlardır: İbnu'l-Cevzî *(Zâdu'l-Mesîr)*, Ebû Suûd, Zemahşerî *(el-Keşşâf)*, Fahruddîn er-Râzî (*Mefâtîhu'l-Ğayb*). Yine insanlardan çoğunun elinde dolaşan kısa tefsirlerden olan *Tefsîru'l-Celâleyn*. Bu tefsir isim ve sıfat konularında Eş'arîler'in görüşü üzeredir. Bundan dolayı ilk okuyanlara tavsiye edilmez. Mescidlerde dağıtılmaz. Ta ki ilk okuyanlar Eş'arî mezhebine göre yetişmesin. Tefsircilere olan güvenden ve hüsnü zandan dolayı -Ehl-i Sünnet'in hakim olduğu beldeler hariç- birçok yerdeki mescidlerde dağıtılıyor. Halbuki delilleri ile daha kuvvetli olan *Tefsîru's-Sa'dî* ve *Tefsîru'l-Müyesser* gibi tefsirler vardır.

II. Allah Teâlâ'nın "Şüphesiz Rabbiniz O Allah'tır ki gökleri ve yeri altı günde yarattı, sonra arşa istivâ etti." Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ'nın A'râf Sûresi'ndeki; إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ **"Muhakkak sizin Rabbiniz Allah'tır."** *(A'râf, 54)* kavline gelince: Bu âyette rubûbiyet tevhidinin ispatı vardır. *Rab* ise ma'bûd, ibadet edilen mânasındadır. Rab; kullarını terbiye edendir, denilmiştir. Kimileri de "Rab her şeyi yaratandır" demiştir.

Allah Teâlâ'nın; وَالْأَرْضَ إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ **"Muhakkak sizin Rabbiniz gökleri ve yeri yaratandır."** kavline gelince: Daha önce

yerlerin, göklerden önce yaratıldığı geçmişti. Gökler daha şerefli olduğundan yerin önüne geçirildi. Biri "Gök neden cemi' (çoğul) lafzıyla getirildi, yer ise tekil lafzı ile getirildi? Bundan maksat sadece bir yerin olduğu mudur? Derse;

Cevap olarak şöyle denir: Yerin de gök gibi birden fazla olduğuna dair deliller gelmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ **"Yedi göğü ve yerden de onların benzerlerini yaratan Allah'tır."**[370] Bu ayet Allah Teâlâ'nın yedi gök yarattığı gibi yedi yer de yarattığı konusunda sarîhtir. Bir de bu konuda Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

مَنْ ظَلَمَ شِبْرًا مِنَ الْأَرْضِ طُوِّقَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ سَبْعِ أَرَضِينَ

"Kim bir karış yer zulmederse kıyamet günü yedi yerden kovulur."[371] Bu hadis olduğu konusunda ittifak edilen bir hadistir.

Sonuç olarak Kur'an'ın bir kısmı, diğer bir kısmını tefsir eder. Tefsiri Kur'an'da bulunmayan âyetlerin tefsiri Sünnet'tedir. Sünnet Kur'an'ı tefsir ve beyan eder ve onun mânalarına delâlet edip, irşâd eder.

Allah Teâlâ'nın; فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ **"Altı günde"** kavline gelince: Bundan maksat Allah'ın günlerindendir. Bunu İmam Ahmed ve başkaları zikretmiştir. Bunun delili Allah Teâlâ'nın şu âyetidir:

وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ

"Rabbinin yanında bir gün sizin saydığınız bin gün gibidir."[372]

Birçok imam, Allah Teâlâ'nın gökleri ve yeri, katındaki altı günde yarattığını söylemiştir. O, bunları bir göz açıp kapamada yaratmaya kadîrdir. Ancak bunu kulların acelecilikten uzak olmaları gerektiğini beyan etmek için yaptı. Bir de bu kainatın imarının akşamdan-sabaha olamayacağına beyan olsun (kainatın yaratılışı kulların yanında hafife

370. Talâk, 12.

371. Ahmed, 26224.

372. Hac, 47.

alınmasın) diye yapmıştır. Bundan yaptığımız işlerde sabırlı olmamız gerektiği anlaşılıyor.

Bu, bazı âlimlerin çıkarımıdır. Yoksa mâna illa da böyle olacak değildir.

Bizim kendisine iman ettiğimiz, Allah Teâlâ'nın gökleri ve yeri altı günde yarattığıdır. Neden? Bunu Allah daha iyi bilir. Âlimler sadece bunun hikmetini ararlar. Ben bunlardan birkaçını zikrettim. Bu doğru mudur, yanlış mıdır? Naslara muhalif olmadığı müddetçe hikmet arama da bir sakınca yoktur. Ancak hikmet açığa çıksa da çıkmasa da biz buna iman ediyoruz.

Yüce Allah'ın; ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra arşa istivâ etti"** *(A'râf, 54)* kavline gelince: Âyette geçen atıf harfi (ثُمَّ) gecikme ve atıf ifade eder. Vâv (و) böyle değildir. Misal; "Zeyd ve Amr geldi (قدم زيد وعمرو)" dersen bundan Zeyd'in önce geldiği anlamı gerekmez. Ancak "Zeyd geldi sonra da Amr. (قدم زيد ثم عمرو)" denirse, yani vâv'ın yerine sümme'yi koyacak olursak Zeyd'in Amr'dan önce geldiği anlaşılır. Allah *(celle celâluhû)*; ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra arşa istivâ etti"** dediğinde istivânın yaratmadan sonra olduğu anlaşılır. Göklerin yerden önce yaratıldığına dair açık deliller vardır. Gökleri yarattığında arşa istivâ etti. Şayet biri, şöyle bir âyet var derse: وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا **"Bundan sonra da yeri döşedi"**[373] Biz de deriz ki: *Dürmek, sermek* göklerin ve yerin yaratılmasından sonra olmuştur. Yerlerin yaratılması böyledir. Yerler gökler-den önce yaratılmıştır. Bundan sonra Allah Teâlâ yerleri sermiştir.

Arş, meleklerin taşıdığı ayaklı bir kürsüdür: وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ **"O gün Rabbinin arşını üstlerinde bulunan sekiz (melek) taşır."**[374] Kimilerince bu sekiz meleğin hem dünyada, hem de âhirette onu taşıdığı söylenmiştir. Kimileri de bu görüşü kabul etmemiştir.

373. Nâzi'ât, 30.

374. Hâkka, 17.

ULUVV [YUKARIDA OLMA] SIFATI

{يَا عِيسَى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ} [آل عمران: ٥٥] .

{بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ} [النساء: ١٥٨] .

{إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ} [فاطر: ١٠] .

{يَا هَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَّعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ * أَسْبَابَ السَّمَوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا} [غافر: ٣٦ - ٣٧] .

{أَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ * أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ} [الملك: ١٦ - ١٧] .

❊ ❊ ❊ ❊

Allah *(subhânehû ve teâlâ)* **şöyle buyurmuştur: "Ey Îsâ! Muhakkak ben seni vefât ettireceğim ve seni kendime yükselteceğim."**[375]

"Bilakis Allah onu kendi katına doğru kaldırmıştır."[376]

"Güzel söz yalnız O'na yükselir, onu da sâlih amel yükseltir."[377]

"Ey Hâmân! Benim için yüksek bir köşk yap. Belki o yollara ulaşırım, göklerin yollarına. Sonunda belki Mûsâ'nın ilahına ulaşırım. Doğrusu ben onu yalancı sanıyorum."[378]

"Göktekinin sizi yere geçirmesinden mi emin oldunuz? O zaman onun durmadan çalkalanmakta olduğunu göreceksiniz. Yahut göktekinin üzerinize taş yağdıran bir rüzgar göndermesinden mi

375. Âl-i İmrân, 55.

376. Nisâ, 158.

377. Fâtır, 10

378. Ğâfir, 36-37.

emin oldunuz? Hem benim korkutmamın nasıl olduğunu bileceksiniz."[379]

ŞERH:

Bu âyetler Allah'ın, kullarından yukarıda olduğunun ispatının delilidir. Allah kullarını bu fıtrat üzere yaratmıştır. Bu konuda deliller mütevâtirdir. Akıl, nakil ve fıtrat Allah *(celle celâluhû)*'nun mahlukatından yukarıda olduğuna delâlet etmiştir. Bu konuda, yalnızca şeytanın kendisini fıtratından uzaklaştırdığı kişiler muhalefet etmiştir.

İbn Kayyim *(rahimehullâh)* bu konuyu *"İctimâ'u'l-Cuyûşi'l-İslâmiyye fî Gazvi'l-Muattileti ve'l-Cehmiyyeti"* adlı kitabında ele aldığında, Allah'ın, kullarından yukarıda olduğuna dair bin delil sunmuştur.

Evzâî şöyle demiştir: Bizler ve tâbiîler topluca Allah'ın semânın üstünde arşa istivâ ettiğini söylerdik.

İmam et-Talmâniki de şöyle demiştir: Âlimler Allah'ın semânın üstünde arşa hakikaten istivâ ettiği konusunda icmâ etmiştir.

Şeyhulislâm İbn Teymiye bu kitabında bu konuya dair bazı deliller sunmuştur:

I. Uluvv (Yukarıda Olmak) Üç Mertebedir:

1- Zâtıyla yukarı da olması (Uluvvu'z-Zât). Ehl-i Sünnet ile ehli bid'at arasındaki çekişme bu konudadır.

2- Kadrinin yüksekte olması (Uluvvu'l-Kadr).

3- Şerefinin yüksekte olması (Uluvvu'ş-Şeref).

Allah Teâlâ için bu üç çeşidin hepsi de vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

379. Mülk, 16-17.

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

"O, Yüce ve Büyük olandır."[380] Yine şöyle buyuruyor:

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ

"O Evveldir, Âhirdir, Zâhirdir ve Bâtındır."[381]

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bu âyeti duasında tefsir etmiştir:

اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ

"Allahım! Evvel olan Sensin, Senden önce hiçbir şey yoktur. Âhir olan da Sensin, Senden sonra da hiçbir şey yoktur. Zâhir olan Sensin, Senden üstün hiçbir şey yoktur. Bâtın olan Sensin, Senden daha bâtın olan bir şey yoktur."[382] Bu hadis Müslim'in *Sahîh*'inde geçmektedir.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* câriyeyi âzat etmek isteyince onu çağırttı. Ona; "أَيْنَ اللهُ؟/*Allah nerededir?*" diye sordu. Câriye; "فِي السَّمَاءِ/Göktedir" dedi. Rasûlullah "مَنْ أَنَا؟/*Ben kimim?*" dedi. Câriye; "أَنْتَ رَسُولُ اللهِ/Sen Allah'ın Rasûlü'sün" dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* câriyenin sahibine; "أَعْتِقْهَا، فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ/*Onu âzat et, muhakkak ki o mü'minedir*" buyurdu.[383] Bu hadis Müslim'in *Sahîh*'inde Muâz bin Hakem'den gelmiştir.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* insanlarla en büyük karşılaşması olan Arafat'ta onlara hitap ettiğinde şöyle buyuruyordu:

قَالَ: بِإِصْبَعِهِ السَّبَّابَةِ، يَرْفَعُهَا إِلَى السَّمَاءِ وَيَنْكُتُهَا إِلَى النَّاسِ «اللهُمَّ، اشْهَدْ، اللهُمَّ، اشْهَدْ»

380. Bakara, 255.

381. Hadîd, 3.

382. Müslim, 2713.

383. Müslim, 537; Ebû Dâvûd, 3284; *Muvatta'*, 2875; İbn Hibbân, 165.

"Şehadet parmağını semâya kaldırıp onu insanlara göstererek üç defa *'Allahım! Şahit ol.'* Buyurdu.[384]

Ehl-i Sünnet Allah'ın mahlukatından yukarda olduğunun inkar edenin Cehmî olduğu konusunda ittifak etmiştir. Ehl-i Sünnet fert (muayyen olarak) değil de genel olarak Cehmiyye'yi tekfir etmektedir. Ancak kendisine delinin kâim olup şüphelerin kalktığı kişinin zâtını da tekfir ederler. İbn Kayyim buna işaret etmiştir. Ehl-i Sünnet'ten beş yüz âlim bu konuda ittifak etmiştir. İbn Kayyim şöyle demiştir:

واللالكائي الإمام حكاه عنـ ... هم بل حكاه قبله الطبراني

İmam el-Lâlakâî bunu onlardan hikaye etmiştir.

Bilakis ondan önce Taberânî bunu hikaye etmiştir.[385]

Daha önce istivâ ve uluvvluk arasındaki farkın; uluvvluğun hem fıtrat, hem de nakil ile sabit olduğunu, istivânın ise nakil ile sabit olduğunu belirtmiştik.

II. Allah Teâlâ'nın "Ey Îsâ! Muhakkak ben seni vefât ettireceğim ve seni kendime yükselteceğim." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; يَا عِيسَى إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ **"Ey İsa! Muhakkak ki ben seni vefât ettireceğim ve seni bana yükselteceğim."** *(Âl-i İmrân, 55)* kavline gelince: İlk olarak; burada Allah Teâlâ'nın *kelâm* sıfatının ispatı vardır. Allah Teâlâ istediği zaman konuşur. Kelâm sıfatı ezelî olan sıfatlardandır. Dilediği vakit konuşur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا

384. Müslim, 1218.

385. *En-Nûniyye*, s. 42.

"Allah, Mûsâ ile hakikaten konuştu."[386]

Îsâ *(aleyhisselâm)* İsrâiloğulları'nın son peygamberidir. İnsanlardan çoğu Îsâ *(aleyhisselâm)*'ın Hıristiyanlara gönderildiğini zannediyor. Bu doğru değil; Îsâ *(aleyhisselâm)* Yahudilere gönderilmişti. O zaman henüz Nasrânîlik (Hristiyanlık) yoktu. Fakat Yahudiler ona karşı çıkıp bir kısım insan da ona tâbi olunca bunlar *Nasârâ* (Yardımcılar) diye isimlendirdiler. O zamandan sonra *Nasârâ* (Hıristiyanlık) ismi gelmeye başladı.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ فَآمَنَتْ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ

"Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nasıl ki Meryem oğlu Îsâ da havârîlere, 'Allah'a giden yolda benim yardımcılarım (Ensârî) kimlerdir' demişti. Havârîler de 'biz Allah'ın yardımcılarıyız' demişlerdi. Bunun üzerine İsrâiloğulları'ndan bir kısım iman etmiş. Bir kısım da inkar etmişti. Nihayet biz iman edenleri düşmanlarına karşı destekledik. Böylece üstün geldiler."[387] İşte burada edilenler (havâriler ve Hz. Îsâ'nın yardımcıları) *Nasârâ* (Hıristiyanlar) olarak isimlendiler. O zaman *Yahudi* ismi *dönmek* mânasına gelen "هُدْنَا"[388] kelimesinden alınmıştır. **Hudnâ;** *biz döndük (tevbe ettik)* mânasına gelir. **Nasârâ** ise *nusret*ten gelir. Bu, günümüzde Nasârâ (Hıristiyan) olduğunu iddia edenler, Îsâ *(aleyhisselâm)*'a tâbi olmayan yalancılardır. Bir de bugün Hıristiyanlığa mensup olan Batı hükümetlerinin hepsi laik hükümetlerdir. Bundan dolayı dini siyasetten ayrılıyorlar. Onlar gerçekte Allah *(celle celâluhû)*'nun hiçbir peygamberine iman etmiyorlar. Onlar -İslâm'a müntesip olanların çoğunda da olduğu gibi- Hıristiyanlığı kendi çıkarları için kullanıyorlar. Hıristiyanlığa hizmet etmiyorlar. İslâm'a müntesip olanların birçoğu da İslâm'ı kendi çıkarları için kullanıyor. Gerçekte İslâm'ı yaşamıyorlar. Şuan Batı'da dinî bir hükümet

386. Nisâ, 164.

387. Saff, 14.

388. Bk. A'râf, 156. Tefsir için bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 3/432. **(Editör)**

yoktur. Aslında onlar hiçbir dine müntesip değillerdir. Bunun mânası Yahudilik ve Hıristiyanlığın hükümlerinin bütünüyle ilga olması değildir. Hayır, böyle değil. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* hükümleri zikrettiğinde bunların bir kısmının ilerde de devam edeceği anlaşılmıştı.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; إِنِّي مُتَوَفِّيكَ **"Muhakkak ben seni vefât ettireceğim."** *(Âl-i İmrân, 55)* kavline gelince:

II.I. Kur'an'da "Vefât" Kavramı İki Mânada Kullanılmıştır:

1- Birinci Mâna: Hayattan ayrılmak: Misal, Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmeleri:

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَى

"İlk ölümden başka orada ölüm tatmazlar."[389]

يُحْيِي وَيُمِيتُ

"Diriltip, öldürendir."[390] Bundan maksat hayattan ayrılmadır. وَيُمِيتُ **"Öldürür."** Yani onların dünya hayatını sona erdirir.

2- İkinci Mâna: "Vefât" uyku anlamında da kullanılır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ

"Geceleyin sizi (ölü gibi) uyutan, gündüzleyin yaptıklarınızı bilen O'dur."[391] Buradaki **"vefât"** uyku vefâtıdır. Allah *(celle celâluhû)*'nun Îsâ *(aleyhisselâm)*'a hitaben söylediği; إِنِّي مُتَوَفِّيكَ **"Muhakkak ben seni vefât ettireceğim."** sözü ölüm mânasında değildir. Îsâ *(aleyhisselâm)* ölmedi. Fakat Allah ona uyku gönderdi. Sonra da kendi katına yükseltti. Bu âyette

389. Duhân, 56.

390. Bakara, 258.

391. En'âm, 60.

teslis inancında olan Hıristiyanlara reddiye vardır. Aynı zamanda Hz. Îsâ'nın öldüğünü iddia edenlere de reddiye vardır.

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا

"Bir de "Biz Allah'ın peygamberi Meryem oğlu Îsâ Mesîh'i öldürdük" demeleridir. Oysa onu ne öldürdüler, ne de astılar. Fakat öldürdükleri kimse, onlara Îsâ gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, ondan yana tam bir kuşku içindedirler. O hususta bir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesinlikle öldürmediler."[392] Bir sonraki âyette ise şöyle geçiyor:

بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ

"Bilakis Allah onu kendi katına yükseltti."[393]

Allah Teâlâ'nın; وَرَافِعُكَ إِلَيَّ **"Seni kendime yükselteceğim"** *(Âl-i İmrân, 55)* kavli; Yahudilere, Hıristiyanlara ve Allah'ın, mahlukatının üstünde olduğunu inkar eden Cehmiyye'ye reddiyedir. وَرَافِعُكَ **"Seni yükselteceğim."** Cümlesi *uluvv* sıfatına işarettir. Bu, fıtrata uygun bir durumdur. İnsanlar başlarını semâya kaldırmak üzere fıtratlandırılmışlardır.

III. Allah Teâlâ'nın "Bilakis Allah onu kendi katına doğru kaldırmıştır." Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ'nın; بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ **"Bilakis onu kendi katında kaldırdı."** *(Nisâ, 158)* kavlindeki zamir (رَفَعَهُ) Îsâ *(aleyhisselâm)*'a döner. Bundan dolayı da Hz. Îsâ'nın âhir zamanda yeryüzüne ineceği konusunda Ehl-i Sünnet ihtilâf etmez. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den bu konu hakkındaki hadisler mütevâtirdir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

392. Nisâ, 157.

393. Nisâ, 158.

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَيُوشِكَنَّ أَنْ يَنْزِلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا مُقْسِطًا، فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ، وَيَقْتُلَ الخِنْزِيرَ، وَيَضَعَ الجِزْيَةَ،

"Muhammed'in nefsinin elinde olana yemin olsun ki Meryem oğlu Îsâ'nın sizin aranızda adaletle hükmeden hakim olarak yere ineceği vakit çok yakındır. O, cizyeyi kaldıracak, domuzu öldürecek ve haçı kıracak."[394] Bu hadis Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den mütevâtir olarak gelmiştir.

Îsâ *(aleyhisselâm)* indiğinde Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şeriatı ile hükmedecektir. Onlara imamlık yapmayacak, bilakis Müslümanların imamlarının birinin arkasında namazını kılacaktır. Buhârî'nin *Sahîh*'inde şöyle geçmektedir:

"İmamları kendilerinden olacak. Ona (Hz. İsa'ya) öne geç denildiğinde, hayır diyecek."

Hanefîler'in mutaassıbları, "Hz. Îsâ yeryüzüne indiğinde Hanefî olacak" derler. Bu, İbn Âbidîn'in *Hâşiyesi*'nin başında geçmektedir. Başka bir tâife de "İndiğinde Şâfiî olacak" diyor. Hz. Îsâ ne Şâfiî, ne Hanefî, ne Hanbelî, ne de Mâlikî değildir. O Hak ile, Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şeriatı ile hükmedecek.

Hakikat ise; bu mutaassıbların cümleleri ve nakilleri onların akıllarının ve fikirlerinin azlığına ve olgunlaşmadığına delâlet etmektedir. Bu gibi mutaassıb olanlar imam olsalar dahi taassub yapmaları onların akıllarının azlığına delâlet eder. Şayet bu insanların taassubu Kur'an ve Sünnet'e olmuş olsaydı hak galip gelirdi.

Hatta aklı kıt olanlardan biri şöyle diyor; "Allah'ın kum taneleri kadar laneti Ebû Hanîfe'nin kavlini reddedene olsun."

İmâmu'l-Harameyn, Şâfiî mezhebine tâbi olma konusunda şöyle diyor: "O tâbiîlerin ve Kureyşliler'in imamıdır. Ona tâbi olmak vâciptir. Delili ise Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadisidir: قَدِّمُوا قُرَيْشًا وَلَا

394. Buhârî, 2222; Müslim, 155.

تَقَدَّمُوها *"Kureyşli'yi öne geçirin. Onun önüne geçmeyin."*[395] Halbuki bu hadis zayıf hadistir ve halifelik konusundadır. İlim ve din meseleleri ile alakalı değildir. Sahâbîler Hz. Ali'ye tâbi olup diğerlerini bırakıyor değildi. Hidayet imamları nesep sahiplerine tâbi olup, diğerlerine bırakıyor değillerdi. Bu, delili olmayan bir meseledir.

Kur'an ve Sünnet'e tâbi olmak vâciptir. Îsâ *(aleyhisselâm)* da indiğinde Kur'an ve Sünnet'in hükmü ile inecektir. Bunları aşıp, geçmeyecektir. Müslim'in *Sahîh*'inde şöyle bir rivayet geçmektedir: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَيُهِلَّنَّ ابْنُ مَرْيَمَ بِفَجِّ الرَّوْحَاءِ، حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا، أَوْ لَيَثْنِيَنَّهُمَا

"Nefsim elinde olana yemin olsun ki; Meryem'in oğlu Fecc-i Revhâ'da ya hacı ya da umreci olarak veyahut da her ikisini birlikte yapmak üzere ihrama girecektir."[396] Bu hadiste ifrâd, kırân ve temettu' haclarının câiz olduğuna delâlet vardır.

Peygamberimiz Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile Hz. Îsâ arasında bir peygamber yoktu. Buhârî ve Müslim'de de şöyle geçmektedir: وَلَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ *"Benimle Îsâ arasında nebî yoktur."*[397] Ancak Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile Hz. Îsâ *(aleyhisselâm)* arasında fetret vaktinin ne kadar olduğu konusunda âlimler arasında ihtilâf vardır. Kimileri altı yüz yıl, kimileri de farklı şeyler söylemişlerdir. Fakat sabit olan Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile Hz. Îsâ arasında bir nebînin olmamasıdır.

Âlimler Kur'an ve Sünnet'te isimleri geçen Rasûllere iman edip onları tasdiklemenin İslâm'ın şartlarından olduğu konusunda ihtilâf etmemişlerdir. Ancak sadece Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e tâbi olunur. Çünkü Onun şeriatı diğer bütün şeriatların hükmünü nesh etmiş, hük-

395. Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, 1490.

396. Müslim, 1252. Şuayb el-Arnaût demiştir ki: "Fecc-i Revhâ; Mekke ile Medine arasındaki bir yerin ismidir." Bk. *Müsnedu İmam Ahmed*, 12/217, 1. Dipnot. **(Editör)**

397. Buhârî, 3442; Müslim, 2365.

münü kaldırmıştır. Müslim'de geçen hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ يَهُودِيٌّ، وَلَا نَصْرَانِيٌّ، ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ، إِلَّا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ

"Bu ümmet ister Yahudi olsun, ister Hıristiyan. Beni işitip, sonra da benim kendisiyle gönderildiğim şeye iman etmeyen ancak ateş ehlindendir."[398] Bundan dolayı Îsâ *(aleyhisselâm)* yeryüzüne indiğinde Yahudi ve Hıristiyanlardan sadece İslâm'ı kabul edecektir. Ne cizyeyi, ne de başkasını kabul etmeyecektir. Onlardan sadece İslâm'ı kabul edecektir. Onlardan İslâm'ı kabul etmeyene kılıç ile hükmedecektir.

IV. Allah Teâlâ'nın "Güzel söz yalnız O'na yükselir, onu da sâlih amel yükseltir." Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ'nın; إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ **"Güzel söz yalnız O'na yükselir, onu da sâlih amel yükseltir."** *(Fâtır, 10)* âyetine gelince: Âyette geçen "ileyhi (إِلَيْهِ)"deki zamir Allah Teâlâ'ya döner. Yine âyette geçen **"يَصْعَدُ"** kelimesinin mânası *aşağıdan yukarıya yükselmektir*. Bunda da Allah Teâlâ için *uluvv* sıfatının ispatı vardır.

Âyette geçen; الْكَلِمُ الطَّيِّبُ **"Güzel söz"** kavline gelince: Allah tayyib'dir, yani temizdir ve yalnız temiz, güzel olanları kabul eder. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ

"(İğrenmekten) Kendinizin alamayacağı pis şeyleri (başkalarına) vermeye kalkmayın."[399] Âyette geçen pis mânasına gelen **"habîs (الْخَبِيثَ)"** kelimesinden maksat *kötü olan* demektir. Allah *(celle celâluhû)* güzel olan kelimeleri kabul eder.

---

398. Müslim, 153.

399. Bakara, 267.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ

"Rasûlü'nü hidayet ve hak din ile gönderen O'dur."[400] Onu ilim ve amelle gönderdi.

Amel ise ancak iki şart ile kabul edilir:

Birinci Şart: İhlâs.

İkinci Şart: Sünnet'e uygun olması gerekir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ

"Onlar ancak dini Allah'a hâlis kılarak ibadet etmekle emrolundular."[401] Bu da; Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet etmenin mânasıdır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ

"Kim bizim bu işimizde onda olmayan bir şey ihdas ederse o kabul değildir."[402] Bu, Muhammed'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etmenin mânasıdır.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ **"Onu da sâlih ameller yükseltir"** *(Fâtır, 10)* kavlinin iki tefsiri vardır: Denilmiştir ki: "Güzel sözü Allah'a, sâlih ameller yükseltir." Kimileri de "Sâlih ameli Allah kendisine yükseltir" demiştir. Âyette **"amel"** *sâlih* olmakla kayıtlanmıştır. Çünkü her amel işleyenin ameli kabul edilmez. Kabul edilmesi için sâlih amel olması şarttır.

400. Tevbe, 33.

401. Beyyine, 5.

402. Buhârî, 2697; Müslim, 1718.

V. Allah Teâlâ'nın "Semâda olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz?" Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ'nın; أَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ **"Semâda olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz?"** *(Mülk, 16)* âyetine gelince: Âyette geçen **"fî"** harf-i cerri, *alâ* harf-i cerri mânasındadır. Yani "semânın üzerinde olanın" demektir. أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ **"Sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz? O zaman onun sürekli çalkalandığını göreceksiniz."** *(Mülk, 16).*

V.I. Âyetten Çıkarılan Birkaç Fâide:

1- Bu ayet rubûbiyet tevhidini ifade eder. Aynı zamanda ulûhiyet tevhidini de ifade eder. Çünkü eğer siz Allah'tan korkuyor iseniz, o zaman O'na itaat emeniz gerekir.

2- Allah *(celle celâluhû)*'nun, kullarından yukarıda olduğunun ispatı vardır. Bu da isim ve sıfat tevhidinin ispatıdır.

3- Allah'a isyan edenlerin yere geçirilmeleri yakındır. Kibirlenen adam gibi, onu kıyamete kadar yere sokacaktır.

أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ **"Yoksa siz semâda olandan emin mi oldunuz?"** *(Mülk, 17)*. Emin olmak, korkmanın zıddıdır. Burada uluvv sıfatının ispatı vardır. **"Semâda olandan"** maksat: Yani *semânın üzerinde olandan* demektir. **"Semâ"** lafzı lügatte yukarıda olan her şeye kullanılır. Yükselen her şey *semâ* (سَمَاءً) diye isimlendirilir. Bu âyetten maksat ise göklerin üstünde arşa istivâ edendir. يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا **"Taş yağdıran bir kasırga göndermesinden (emin mi oldunuz?)'.** Âyette geçen **"حَاصِبًا"** kelimesinden maksat ise; gökten taş gönderen rüzgardır. فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ **"Hem benim korkutmamın nasıl olduğunu bileceksiniz."** Yani emirlerine muhalefet edip, yasaklarını işlediğinizde bileceksiniz.

MAİYYET [BERABERLİK] SIFATI

وَقَوْلُهُ: {هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ} [الحديد: ٤] .

{مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ} [المجادلة: ٧] .

{لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا} [التوبة: ٤٠] .

{إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى} [طه: ٤٦] .

{إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَّالَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ} [النحل: ١٢٨] .

{وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ} [الأنفال: ٤٦] .

{كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ} [البقرة: ٢٤٩] .

* * * *

Allah *(subhânehû ve teâlâ)* **şöyle buyurmuştur: "O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arşa istivâ edendir. O, yere gireni de, ondan çıkanı da, gökten ineni de, oradan yükseleni de bilir. Nerede olursanız olun O, sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir."**[403]

"Üç kişi fısıldaşmayıversin, muhakkak O, onların dördüncüsüdür. Beş kişi olmayıversinler, mutlaka O, onların altıncılarıdır. İster bundan daha az ya da daha fazla olsunlar, nerede bulunurlarsa

403. Hadîd, 4.

bulunsunlar, O mutlaka onlarla beraberdir. Sonra kıyamet kendilerine yaptıklarını haber verir. Gerçekten Allah her şeyi çok iyi bilendir."[404]

"Üzülme şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir."[405]

"Çünkü ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm."[406]

"Çünkü Allah muttakîler ve muhsinlerle beraberdir."[407]

"Bir de sabredin. Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir."[408]

"Nice az topluluklar, daha fazla bir topluluğu Allah'ın izni ile yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir."[409]

ŞERH:

Şeyh *(rahimehullâh)* Allah Teâlâ'nın Arşına istivâ etmesinden ve mahlukatından yukarda olmasından bahsettikten sonra, bu sefer de Allah *(celle celâluhû)*'nun maiyyetinden (beraberliğinden) bahsetmeye başladı. Allah'ın beraberliği O'nun uluvvluk sıfatını nefyedici bir durum değildir. Bunu anlamak için ince bir anlayış olması gerekir. Dalâlet ehlinden bazıları bunu temâsül (özdeşleşme), ittihâd (birleşme) veya imtizâc (karışım) olarak anlamışlar ve Allah'ın uluvv sıfatının buna engel olduğunu söylemişler. Bu doğru değildir. Kur'an, Sünnet, akıl ve araştırmalar bu sözün bâtıl olduğuna delâlet eder. Allah *(celle celâluhû)*'nun mahlukatından yukarıda olması onlarla beraber olmasına engel değildir. Beraber olmak; içlerine karışmak, onlarla içli dışlı olmak mânasına gelmez. Allah *(celle celâluhû)* kullarından ayrıdır. O, göklerin üstünde arşına istivâ etmiştir.

404. Mücâdele, 7.

405. Tevbe, 40.

406. Tâ-hâ, 46.

407. Nahl, 128.

408. Enfâl, 46.

409. Bakara, 249.

I. Allah Teâlâ'nın "O gökte de de ilahtır, yerde de ilahtır" Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ **"O gökte de de ilahtır, yerde de ilahtır."**[410] Âyeti hakkında açıklamaya gelince: Yani O, ma'bûddur (yerde de gökte de kendisine kulluk edilendir). أَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ **"Siz semâda olandan emin mi oldunuz?"**[411] الرَّحْمَٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَىٰ **"Rahmân arşa istivâ etti."**[412] âyetleri ve Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; يَنْزِلُ رَبُّنَا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا *"Rabbimiz dünya semâsına nüzûl eder..."*[413] hadisi ve diğer deliller bu konu (Allah'ın kullarından ayrı semânın ve arşın üzerinde olduğu konusu) hakkındaki sahîh delillerdir.

Daha önce İmam Evzâî'nin "Biz ve tâbiîler topluca Allah'ın göklerin üstünde arşına istivâ ettiği konusunda ittifak etmiştik." Sözü geçmişti. Bu Ehl-i Sünnet'in ihtilâf etmediği bir meseledir. Buna akıl da, nakil de delâlet eder. Allah kullarını bu fıtrat üzere yaratmıştır.

I.I. Maiyyet (Beraberlik) İki Şekildedir:

1- Birinci Çeşidi: Genel, umumi beraberlik. Buna zikrettiğimiz delillerin dışında başka deliller de delâlet eder.

2- İkinci Çeşidi: Özel beraberlik, bu beraberlik yardım etmeyi, destek olmayı, muhafaza etmeyi gerektiren beraberliktir. Allah'ın Kitâbı'nı, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ve sahâbîlerden *(radıyallâhu anhum)* daha iyi anlayan biri olamaz. Onlardan hiçbiri "Beraberlik; karışmayı, iç içe olmayı veya bir olmayı gerektirir" dememiştir.

410. Zuhruf, 84.

411. Mülk, 16.

412. Tâ-hâ, 5.

413. Buhârî, 1145; Müslim, 758.

II. Allah Teâlâ'nın "O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da Arşa istivâ edendir. O, yere gireni de, ondan çıkanı da, gökten ineni de, oradan yükseleni de bilir. Nerede olursanız olun O, sizinle beraberdir..." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ **"Gökleri ve yeri yaratan O'dur."** *(Hadîd, 4)* âyetine gelince: Buradaki **"O (هو)"** zamiri Allah Teâlâ'ya döner. "**Yaratma** (خلق)" fiili ise Allah Teâlâ'nın yaratma sıfatının ispatı içindir. Âyette gökler yerin önüne geçirilmiştir. Halbuki gökler yerden sonra yaratılmıştır. Bu, göklerin daha kıymetli ve şerefli olmasından dolayıdır. Bu âyetten, bir şeyin önce zikredilmesi onun önce yaratıldığına delâlet etmediği, anlaşılıyor. Ancak; وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ **"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."**[414] âyetinde böyle değildir. Burada cinlerin önce zikredilmesi onların daha şerefli olmalarından değildir. Onlar önce yaratıldıklarından dolayı önce zikredildiler. Yukarıdaki âyette ise göklerin önce zikredilmeleri önce yaratılmalarından dolayı değil, daha şerefli olmalarındandır.

فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ **"Altı günde"** *(Hadîd, 4)*. Yani Allah katındaki altı günde.

ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra arşa istivâ etti"** kavline gelince: Sümme (ثُمَّ) atıf harfi; tertip ve takip ifade eder. Bunun mânası şudur: Allah Teâlâ'nın istivâsı gökleri ve yeri yarattıktan sonra olmuştur. Yeri yarattıktan sonra semâya istivâ etmiş, sonra da yeryüzünü dürmüştür. Yeryüzünün dürülmesi yerin ve göğün yaratılmasından sonra olmuştur. Çünkü Allah Teâlâ ilk önce yeri yaratmıştır. Bundan dolayı da Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا **"Bundan sonra yeri döşedi."**[415] Onu yarattı demiyor. Çünkü yerin yaratılması göklerin yaratılmasından öncedir.

414. Zâriyât, 56.

415. Nâzi'ât, 30.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra arşa istivâ etti"** kavli hakkında daha önce bahsetmiştik. Ehl-i Sünnet istivânın ispatı konusunda ittifak etmişlerdir. Aynı şekilde *uluvvluk* sıfatının ispatı konusunda ittifak etmişlerdir. İstivâ kelimesinin Ehl-i Sünnet'e göre dört mânası vardır. Bu mânaları İbn Kayyim *(rahimehullâh)* *en-Nûniyye*'sinde zikretmiştir:

فلهم عبارات عليها أربع ... قد حصلت للفارس الطعان

وهي استقر وقد علا وكذلك ار ... تقع الذي ما فيه من نكران

وكذاك قد صعد الذي هو أربع ... وأبو عبيدة صاحب الشيباني

يختار هذا القول في تفسيره ... درى من الجهمي بالقرآن

Onların bunun üzerine dört ibareleri var. Bunlar konuşturan yiğit için hâsıl oldu.

Bunlar "karar kıldı", "yüceldi", "kendinde eksiklik olmadan yükseğe çıktı".

Dördüncüsü ise "yükseldi (صَعِدَ)"dir Şeybânî'nin arkadaşı Ebû Ubeyde tefsirinde bu görüşü seçti.

O, Kur'an'ı Cehmiyye'den daha iyi bilendir.[416]

Daha önce, Arşın; ayakları olan bir sedir olduğu bilgisi geçmişti. وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ **"O gün Rabbinin arşını üstlerinde bulunan sekiz (melek) taşır."**[417] Kürsî böyle değildir. İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)* şöyle demiştir: الْكُرْسِيُّ مَوْضِعُ الْقَدَمَيْنِ "Kürsî; iki kademin yeridir."[418]

416. Bk. *en-Nûniyye*, 87.

417. Hâkka, 17.

418. Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, 758. İmam Beyhakî bu rivayeti aktardıktan sonra şunu nakletmiştir: "Vekî'e bu sözün mânası hakkında soruldu, o şöyle dedi: Biz İsmâil b. Ebî Hâlid, Süfyân ve Mis'ar'e ulaştık. Onlar bu hadisi naklediyor ve tefsirini yapmıyorlardı." (No: 759). Bir sonraki nakilde de şunu aktarmıştır: "Ebû Bekir bin el-Hâris el-Fakîh, Muhammed bin Hayyân el-İsbahânî'den, o da Abbas bin Muhammed'den o şöyle demiştir: Ebû Ubeyd'i işittim o şöyle diyordu: "Bu hadislerin

Bunu Dârimî ve başkaları sahîh sened ile rivayet etmişlerdir. Bu, Cehmiyye'ye reddiye bir delildir.

Allah Teâlâ'nın; يَعْلَمُ **"O bilir"** *(Hadîd, 4)* kavlinde *ilim* sıfatının ispatı vardır. Bu da kulu Allah'a isyan etmekten uzaklaşmaya ve kullardan gizlenmekten sakınmaya teşvik eder. Çünkü kullardan ne kadar gizlenirse gizlensin Allah Teâlâ ona muttalidir.

أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer gerçek müminler iseniz Allah kendisinden korkulmaya daha layıktır."[419]

وهو العليم أحاط علمًا بالذي

في الكون من سر ومن إعلان

وبكل شيء علمه سبحانه

هو العليم وليس ذا نسياني

O, ilmi ile bu alemdeki gizli ve açık her şeyi kuşatandır.

O, her şeyi bilmesi ile Alîm'dir. O, unutan değildir. [420]

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

---

rivayeti bize göre haktır ve bunları sika râviler birbirinden nakletmişlerdir. Ancak bize bunların mânası hakkında sorulursa, tefsirini ve açıklamasını yapmayız. Bunların açıklamasını yapan bir kişiye bile biz şahit olmadık (No: 760)." Bk. *el-Esmâ ve's-Sıfât*, II, 196. **(Editör)**

419. Tevbe, 13.

420. Bk. *en-Nûniyye*, s. 204.

"Allah O'dur ki yedi göğü ve yerden de onlar kadarını yarattı. Emir bunlar arasında iner ki Allah'ın her şeye kâdir olduğunu ve Allah'ın bilgisinin, her şeyi kuşattığını bilesiniz."[421]

Allah Teâlâ'nın külliyyâtları bildiği gibi cüz'iyyâtları da bildiği konusunda Ehl-i Sünnet ittifak etmiştir. Açığa çıkanı da gizli olanı da bilir;

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

"Allah, sizin açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilir."[422]

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ

"Yoksa onlar bizim onların içlerinde gizlediklerini ve aralarında fısıldaştıklarını duymadığımızı mı sanıyorlar? Elbette duyuyoruz. Elçilerimiz yanlarında yazmaktadırlar."[423]

Âişe *(radıyallâhu anhâ)* şöyle diyor:

الحمد لله وسع سمعه الأصوات، لقد جاءت المجادلة تجادل وتشتكي، وأنا بقربها
ولا أسمع صوتها، وسمع الله شكواها من فوق سبع سماوات

"İşitmesi bütün sesleri kuşatan Allah'a hamd olsun. Mücâdele eden kadın Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e geldi, kocasını şikayet ediyordu. Ben ona yakın olmama rağmen işitemiyordum. Allah Teâlâ yedi gök semânın üzerinden onun şikayetini işitti ve şu ayeti indirdi: قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا **"Kocası hakkında seninle mücadele edenin sözünü işitti."**[424]

421. Talâk, 12.

422. Nahl, 19.

423. Zuhruf, 80.

424. Mücâdele, 1. Bu rivâyetin kaynağını bu şekliyle herhangi bir hadis kitabında bulamadık. Âişe *(radıyallâhu anhâ)*'dan gelen bu hadis "Yedi semanın üzerinden işitti" ifadesi olmaksızın İmam Buhârî, İmam Ahmed ve İmam İbn Mâce tarafından nakledilmiştir

(Bk. Buhârî, 7385; Ahmed, *Müsned*, 24195; İbn Mâce, 188). İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ve İmam Ahmed'in *Müsned*'inde geçen rivâyet şu şekildedir:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَسِعَ سَمْعُهُ الْأَصْوَاتَ، لَقَدْ جَاءَتِ الْمُجَادِلَةُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنَا فِي نَاحِيَةِ الْبَيْتِ، تَشْكُو زَوْجَهَا، وَمَا أَسْمَعُ مَا تَقُولُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا} [المجادلة: ١] "

Âişe *(radıyallâhu anhâ)* dedi ki: "İşitmesi bütün sesleri ihata eden Allah'a hamd olsun. Andolsun ki mücadeleci kadın Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e geldi. Ben de odanın bir kenarında idim. O (kadın) eşini şikâyet ediyordu. Ben onun söylediklerini işitmiyordum. Biraz sonra Allah; **"Kocası hakkında seninle mücadele edenin sözünü işitti."** âyetini indirdi."

Buhârî'nin *Sahîh*'inde de şu şekilde geçmektedir:

الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَسِعَ سَمْعُهُ الأَصْوَاتَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا} [المجادلة: ١]

Âişe *(radıyallâhu anhâ)* dedi ki: "İşitmesi bütün sesleri kuşatan Allah'a hamd olsun, Bunun üzerine Allah Teâlâ Nebî *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e **"Kocası hakkında seninle mücadele edenin sözünü işitti."** âyetini indirdi."

Ancak bu "Yedi semanın üzerinden işitti" sözünün Hz. Ömer'den gelen bir vechi vardır. İbn Kesîr'in tefsirinde şu şekilde geçmektedir:

وَقَالَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ: حَدَّثَنَا أَبِي: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَبُو سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ يَعْنِي ابْنَ حَازِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ يُحَدِّثُ قَالَ: لَقِيَتِ امْرَأَةٌ عُمَرَ يُقَالُ لَهَا: خَوْلَةُ بِنْتُ ثَعْلَبَةَ، وَهُوَ يَسِيرُ مَعَ النَّاسِ فَاسْتَوْقَفَتْهُ فَوَقَفَ لَهَا وَدَنَا مِنْهَا وَأَصْغَى إِلَيْهَا رَأْسَهُ وَوَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى مَنْكِبَيْهَا حَتَّى قَضَتْ حَاجَتَهَا وَانْصَرَفَتْ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ حَبَسْتَ رِجَالَاتِ قُرَيْشٍ عَلَى هَذِهِ الْعَجُوزِ، قَالَ وَيْحَكَ وَتَدْرِي مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: لَا. قَالَ هَذِهِ امْرَأَةٌ سَمِعَ اللَّهُ شَكْوَاهَا مِنْ فَوْقِ سبع سماوات، هَذِهِ خَوْلَةُ بِنْتُ ثَعْلَبَةَ، وَاللَّهِ لَوْ لَمْ تَنْصَرِفْ عَنِّي إِلَى اللَّيْلِ مَا انْصَرَفْتُ عَنْهَا حتى تقضى حاجتها إلا أَنْ تَحْضُرَ صَلَاةٌ فَأُصَلِّيَهَا ثُمَّ أَرْجِعَ إِلَيْهَا حَتَّى تَقْضِيَ حَاجَتَهَا. هَذَا مُنْقَطِعٌ بَيْنَ أَبِي يَزِيدَ وَعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ.

"İbn Ebû Hâtim der ki: Bize babam... Cerîr İbn Hâzim'den nakletti ki; o, Ebû Yezîd'in şöyle konuştuğunu işittim, demiş: Ömer *(radıyallâhu anhu)* halkın içerisinde yürürken Sa'lebe kızı Havle denilen kadın, onunla karşılaştı. Kadın Ömer'i durdurdu, o da durdu. Kadına yaklaştı ve başını ona doğru eğdi. İki elini omuzlarına koydu, nihayet onun ihtiyacını giderdikten sonra kadın uzaklaştı. Bir adam dedi ki: Ey Mü'minlerin emîri, Kureyş'in erlerini şu yaşlı kadın için tuttun. Hz. Ömer dedi ki: Yazıklar olsun sana, bu kadının kim olduğunu biliyor musun? O; hayır, dedi. Hz. Ömer: Bu, Allah Teâlâ'nın şikâyetini yedi kat göğün üzerinden duyduğu kadındır. Bu Sa'lebe kızı Havle'dir. Allah'a yemin ederim ki geceye kadar benim yanımdan ayrılmasaydı ben, onun ihtiyacını giderinceye kadar onun yanından ayrılmazdım. Ancak namaz vakti gelir, namazımı kılar sonra dönüp onun ihtiyacını giderirdim." İbn Kesir devamında dedi ki: "Bu rivâyet Ebû Yezîd ile Ömer İbn Hattâb arasında münkatı' olan bir rivayettir. Bundan başka vecihle de rivayet edilmiştir." Bk. *Tefsîru İbn Kesîr*, 8/66. Bu rivayeti Dârimî ve Süyûtî de nakletmiştir. Bk. Dârimî, *er-Reddu 'ale'l-Cehmiyye*, s. 53, No: 79;

Allah *(celle celâluhû)*'nun; مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا **"Yere gireni de, oradan çıkanı da bilir."** *(Hadîd, 4)* kavlindeki **"yere giren"**den maksat: Yerin içindeki hayvanları, meyveleri, mahlukatı aynı zamanda denizlerin karanlıklarındaki her şeyi bilir.

وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا **"Oradan çıkanı da bilir."** Taneler, meyveler ve bunun dışındakileri de bilir. Bunların hiçbiri Allah'a gizli değildir. Allah onları da onların karar kıldığı yerleri de bilir.

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ **"Gökten ineni de bilir."** Yani yağmuru ve melekleri bilir. وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا **"Göğe yükseleni de."** *(Hadîd, 4)*. Yani göğe yükselen melekleri de bilir.

وَهُوَ مَعَكُمْ **"O sizinle beraberdir."** *(Hadîd, 4)*. İbn Abdulberr ve başkaları buradaki beraberliğin "ilmi ile" olduğuna dair ittifak nakletmişlerdir. Buradaki te'vîl Eş'arîler'in iddia ettiği gibi yerilen tevilden değildir. Diyorlar ki: Siz hem te'vîli yeriyorsunuz, sonra da bu âyeti "ilim" olarak te'vîl ediyorsunuz.

Biz deriz ki: Yerilen te'vîl hevâyla olan ya da sahâbenin anlayışına aykırı olan te'vîldir. Yahut da âyetin akışına aykırı olandır. Ancak âyetin delâlet ettiği te'vîller yerilen te'vîllerden değildir. Şu âyet-i kerîmede olduğu gibi:

مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَى ثَلَاثَةٍ

"Üç kişi gizli konuşmaya dursun..."[425] Bu âyet Allah Teâlâ'nın; أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ **"Görmez misin ki Allah bilir."** kavli ile başlıyor.

İmam Ahmed der ki: "Allah bu âyete *ilim* ile başlamış, *ilim* ile de bitirmiştir." Bununla beraber bazı âlimler bu âyetin teşbîh ve temsîl olmadan zâhiri üzere olduğunu söylemişlerdir. Yani Ehl-i Sünnet'ten bazı âlimler İbn Teymiye'nin söylediği gibi söylemişlerdir. Hak sahibi haki-

Süyûtî, *Câmiu'l-Ehâdîs*, 31224. Hâfız Zehebî de bu rivâyet hakkında *el-Uluvv* kitabında şöyle demiştir: Bu sâlih bir isnâddır içinde inkitâ' vardır. Ebû Yezîd, Ömer *(radıyallâhu anhu)* ile karşılaşamamıştır. Bk. *el-Uluvv*, s. 113. **(Editörün Notu)**

425. Mücâdele, 7.

kati üzeredir. Tabi duhûl ve ittihâd inancı olmaması şartı ile (bu görüş kabul edilebilir). Biz de bunun Ehl-i Sünnet'in görüşü olduğunu söyleriz. Fakat insanın ittihâd ve imtizâc (karışma) tasavvuru olmaması kaydıyla. Çünkü böyle tasavvur eden dalâlet ehli, sapkın ve doğru yoldan çıkmıştır. Ehl-i Sünnet bunu söylüyor ki; avamdan bu düşünceye gidenleri kurtarmak için.

أَيْنَ مَا كُنْتُمْ **"Nerede olursanız olun"**. İster karada, ister denizde; gece de gündüz de nerede olursanız olun.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ **"Allah yaptıklarınızı görür."** *(Hadîd, 4)*. وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ **"Allah işitendir, görendir."**[426] Bu âyetlerden *ilim* ve *görme* sıfatlarının ispatının delili vardır. Aynı zamanda *istivâ* ve *her şeyi kuşatma* sıfatlarının da ispatı vardır.

Ben bu âyeti beraberlik sıfatını ispat etmek için zikrettim.

Beraberlik iki çeşittir:

1- Genel beraberlik: Bu sadece mü'minlere özel bir beraberlik değildir. Bu hem kâfirlere, hem de mü'minlere olur. Çünkü Allah hepsiyle beraberdir. Allah'tan gizlenemezler. Allah ilmi ve girmesi ile onlarla beraberdir. Allah *(celle celâluhû)*;

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

"Allah yaptıklarınızı görür" buyurmaktadır.

2- Özel beraberlik: Bu, mü'minlere özel olan beraberliktir. Bu; yardım, destek ve muhafazayı gerektiren beraberliktir. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

426. Şûrâ, 11.

لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا

"Üzülme Allah bizimle beraberdir."[427] Yardımıyla, desteğiyle, muhafazasıyla. Allah'ı muhafaza et ki O'da seni muhafaza etsin. Allah'ı muhafaza edersen, seni koruduğunu görürsün.[428]

427. Tevbe, 40.

428. Abdullah bin Abbas *(radıyallâhu anhumâ)*'dan rivayetle, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in ona yaptığı tavsiyesinde O şöyle buyurmuştur:

احْفَظِ اللهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظِ اللهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ، تَعَرَّفْ إِلَيْهِ فِي الرَّخَاءِ، يَعْرِفْكَ فِي الشِّدَّةِ، وَإِذَا سَأَلْتَ، فَاسْأَلِ اللهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ، فَاسْتَعِنْ بِاللهِ، قَدْ جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ، فَلَوْ أَنَّ الْخَلْقَ كُلَّهُمْ جَمِيعًا أَرَادُوا أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللهُ عَلَيْكَ، لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ، وَإِنْ أَرَادُوا أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللهُ عَلَيْكَ، لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ فِي الصَّبْرِ عَلَى مَا تَكْرَهُ خَيْرًا كَثِيرًا، وَأَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ، وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ، وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

"Allah'ı (hudutlarını) koru ki O da seni korusun. Allah'ı koru ki O'nu her zaman yanında bulasın. Rahatlık zamanında Allah'ı tanı ki (emir ve yasaklarına dikkat et ki) zorluk zamanın da Allah seni tanısın (sana yardım etsin). Bir şey istersen Allah'tan iste. Yardım isteyeceksen Allah'tan yardım dile. Muhakkak ki kalem, olduğu hal üzere kurumuştur. Eğer bütün yaratılmışlar toplanıp sana bir fayda vermek isteseler, Allah'ın senin için yazdığından başkasını sana veremezler. Eğer sana bir zarar vermek isteseler yine Allah'ın senin için yazdığından başkasını sana veremezler. Bil ki; sana zor gelen sabrın içinde çokça hayırlar vardır ve yardım ancak sabırla beraberdir. Yine bil ki; muhakkak ki ferahlık ve rahatlık, sıkıntı ve üzüntüyle beraberdir ve bil ki; her zorlukla beraber bir kolaylık vardır." Ahmed, *Müsned*, 2803. Şuayb el-Arnaût isnadının sahîh olduğunu söylemiştir. Hadis benzer lafızlarla şu kaynaklarda da geçmektedir: Tirmizî, 2615; Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, 1074; Taberânî, 12989. İmam Nevevî bu hadis üzerine şunu söylemiştir: "Allah'ın, Kitâbı'nda koyduğu esaslardan biri de şudur: Muhakkak ki sâlih amel, kişiye darlık anında yardım eder ve sahibini kurtartır. Kötü amel ve ma'siyet ise sahibini sıkıntıya sürükler. Allah Teâlâ Yûnus *(aleyhisselâm)*'dan hikaye ederek şöyle buyurdu: **'Eğer o, çok tesbih edenlerden olmasaydı, yeniden dirilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı.'** *(Sâffât, 143-144)*. Firavun hakkında ise o; **'Ta ki, suda boğulmaya başlayınca "İnandım, gerçekten de İsrâiloğulları'nın iman ettiğinden başka ilah yoktur. Ben de ona teslim olanlardanım."'** dediğinde, şöyle buyurdu: **'Şimdi mi? Oysa bundan önce hep isyan etmiştin ve fesatçılardan idin.'** *(Yûnus, 90-91)*." Bk. Nevevî, *Şerhu'l-Erba'în*, s. 51. **(Editörün Notu)**

III. Allah Teâlâ'nın "Üç kişi fısıldaşmayıversin, muhakkak O, onların dördüncüsüdür. Beş kişi olmayıversinler, mutlaka O, onların altıncılarıdır..." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ **"Üç kişi gizli konuşmaya dursun"** *(Mücâdele, 7)* âyet-i kerîmesi "ilim" ile başlamıştır: أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ **"Görmez misin ki Allah bilir."** Bu, Allah Teâlâ'nın ilim sıfatının ispatı içindir.

مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ **"Üç kişi gizli konuşmaya dursun, muhakkak O, onların dördüncüsüdür."** kavline gelince: Arap lügatine göre "Dördüncüsü Zeyd olan üç kişi" denilmesi doğru olmaz. Sadece bu, Allah *(celle celâluhû)* için kullanılırsa olur. Meselâ "Dördüncüsü Allah olan üç kişi" denilebilir. Doğru olan kullanma "altının altıncısı, "yedinin yedincisi" şeklindedir. Ancak; سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ **"(Dediler ki) Yedi kişilerdir, sekizincileri de köpekleridir."**[429] âyetinde, sekizinci olan köpek olanların cinslerinden olmadığı için böyle kullanılmıştır. Araplar kendi cinslerinden olmayan bir şeye; **"Üç kişi gizli konuşmaya dursun, muhakkak dördüncü O'dur"** âyetindeki esasa göre kullanırlar. Sen de bu tarz cümleleri kullanmak istediğinde, ikincisinin birincisinin cinsinden olmaması gerekir. Misal, "Dördüncüsü Zeyd olan üç kişi" denilir. Bundan Zeyd'in onların cinsinden olmadığını kastediliyor ki bu Arap dilindeki bir hatadır.

وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ **"Beş kişi olmasın ki muhakkak altıncısı O'dur."** Çünkü Allah Teâlâ onların cinsinden değildir. وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ **"Bundan daha az ya da daha çok olsalar da muhakkak O, onlarla beraberdir."** Bu âyette *ilim* sıfatının ispatı vardır. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* âyetin sonunda; إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ **"Allah her şeyi hakkıyla bilendir"** buyurmaktadır. Âyete ilim ile başlayıp, ilim ile bitiriyor. Ahmed bin Hanbel, İbn Abdulberr ve başkaları bu âyetteki beraberliği, *ilim beraberliği* olarak tefsir etmişlerdir.

---

429. Kehf, 22.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ **"Sonra kıyamet günü onlara yaptıklarını haber verecektir."** Kısmında da ilim sıfatının ispatı vardır. Aynı zamanda burada görme sıfatının, diriltmenin ve hesaba çekilmenin de ispatı vardır. Şayet ameller hayırlı olursa mükafat da hayır olur. Amel şer olursa mükafat da şer olur. Burada aynı zamanda Allah *(celle celâluhû)*'nun azametinin ve kudretinin ispatı vardır.

Beraberlik sıfatı hakkında Ehl-i Sünnet iki görüş arasında gidip gelmiştir. Bir kısım; "ilimle olan beraberlik" demiştir. Diğer kısım ise; "bu deliller zâhiri üzere alınır" demişlerdir. Bu hakikati üzere haktır. Ancak kendisinde teşbîh, temsîl, ittihâd olmamak kaydıyla. Bundan dolayı ne kast edilirse edilsin "zâtıyla beraberlik" demek sahîh olmaz. Bunu söyleyen "ben teşbîh, temsîl ve ittihâdı (yani vahdet-i vücûdu) kast etmiyorum" dese dahi. Bunun iki sebebi vardır:

Birinci sebep: Kullanılan bu cümle yani "Allah zâtı ile mahlukatı ile beraberdir" sözü, vahdet-i vücûdu zannettirir.

İkinci sebep: Bu lafız ve cümle ne Kur'an'da, ne de Sünnet'te gelmemiştir. Sahâbîler de âlimler de böyle bir cümle kullanmamışlardır.

İbn Teymiye'nin "hakikati üzere olan haktır" cümlesi, zâtıyla olan bir beraberlik anlamını gerektirmiyor. Bundan "âyet 'zâtî beraberlik' şeklinde tefsir edilmeden hakikati üzere alınır" demeyi kast etmiştir. Çünkü o, bunu kast etmemiş. Biri "madem zâtî beraberlik kast edilmediyse, o zaman ilmî beraberlik de kast edilmemiştir" derse. Biz de deriz ki: Âyet ilimle başlayıp, ilim ile sona ermiştir. O zaman âyetin konusu ilimdir.

IV. Allah Teâlâ'nın "Üzülme! Şüphe yok ki Allah bizimle beraberdir." Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ'nın; لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا **"Üzülme Allah bizimle"** *(Tevbe, 40)* âyetindeki **"Üzülme (لا تحزن)"** cümlesini kim söyledi? Bunu Allah Teâlâ, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Hz. Ebû Bekir'e *(radıyallâhu anhu)* söylediğini bize bildiriyor. Buradaki üzüntü neydi? Hüzün ve üzüntü birkaç

mânada kullanılır. Yerilen (mezmûm olan) hüzün, sahibini isyana götüren hüzündür. Ancak kalbi kapsayan keder, kişiyi isyana götürmediği müddetçe sakıncası yoktur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in hadisinde geçen hüzün bu cinstendir:

إِنَّ العَيْنَ تَدْمَعُ، والقَلْبَ يَحْزَنُ، ولا نَقولُ إلا ما يُرضِي رَبّنا، وإنَّا بِفِراقِك يا إبراهيمُ لَمحزُونون

"Muhakkak ki göz yaşarır ve kalp hüzünlenir. Ancak biz Rabbimizi razı edecek şeyden başkasını söylemeyiz. Ey İbrâhim! Biz senin ayrılığından dolayı gerçekten çok hüzünlendik..."[430] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kalbi, hüzünlenmekle vasfetmiştir. Rasûlullah bu hadiste kendisinin de hüzünlendiğini bildiriyor. Bunun, insanı isyana götürmediği sürece zararı yoktur.

إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا **"Muhakkak Allah bizimledir."** Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

مَا ظَنُّكَ بِاثْنَيْنِ اللهُ ثَالِثُهُمَا

"Üçüncüsü Allah olan iki kişi hakkında ne dersin?"[431] Yani yardımıyla ve desteğiyle. İlim ehli bu âyetle Hz. Ebû Bekir'in *(radıyallâhu anhu)* sahâbîliğini ispat eder. Her kim onun sahâbî olmadığını söyler ya da ona sövecek olursa mürted olmuştur. Âlimlere göre bunun sebebi, Kur'an'ı inkar etmesidir. **"Üzülme muhakkak Allah bizimledir"** âyetinden kimin kastedildiğini hadisler beyan ediyor. Hadisler bunun Hz. Ebû Bekir olduğunu söylüyor. Kim bundan başka bir şey söylerse Allah Teâlâ'nın kelâmını yalanlamış olur.

إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا **"Muhakkak Allah bizimledir."** Yardımıyla, desteğiyle ve muhafazası ile.

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَياةِ الدُّنْيا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهادُ

430. Buhârî, 1303.

431. Buhârî, 3653; Müslim, 2381.

"Elbette biz, hem bu dünya hayatında, hem de şahitlerin bulanacağı günde elçilerimize ve inanmış kişilere yardım ederiz."[432] Bu âyetten Allah'ın kudretinin yüceliği anlaşılır.

V. Allah Teâlâ'nın "Çünkü ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm." Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ'nın; إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى **"Ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm."** *(Tâ-hâ, 46)* âyetine gelince: Bu âyette yüce Allah'ın işitme ve görme sıfatlarının ispatı vardır. Aynı zamanda Allah *(celle celâluhû)*'nun beraberlik sıfatının da ispatı vardır. Yani "Ben, sizin konuşmalarınızı işitir, halinizi görürüm." Çünkü; إِنَّنِي مَعَكُمَا **"Ben sizinle beraberim."** Yardım ve destek ile. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* Mûsâ *(aleyhisselâm)*'a, Firavun'a gitmesini emretmişti. فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى **"Ona yumuşak söz söyleyin, olur ki düşünür ya da korkar."**[433] Allah Teâlâ, Mûsa *(aleyhisselâm)* ile Hârûn *(aleyhisselâm)*'a ona gitmelerini emretmiş ve şöyle buyurmuştu: لَا تَخَافَا إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى **"Korkmayın! Muhakkak ben sizinle beraberim"** *(Tâ-hâ, 46)*. O zaman Allah kiminle birlikte olursa, kimse ona güç yetiremez. Velev ki yeryüzündeki herkes toplansa dahi. Bu âyetten her durumda Allah Teâlâ'ya dayanmanın gerekli olduğu anlaşılıyor. İbrâhim *(aleyhisselâm)* ateşe atıldığında ne demişti? O, *"Allah bana yeter, o ne güzel dosttur"* demişti. Dillerde meşhur olan hadiste geçen; "Havada iken Cibrîl ona gözükür. 'Bir ihtiyacın var mı?' der. 'Sana gelince bir ihtiyacım yok' der." Bu hadisin bir aslı yoktur, bu uyduruk bir hadistir. Sûfîler bu haberi, bâtıl istiğâseye delil olarak getiriyorlar. Oysa bunun bir aslı, bir dayanağı yoktur. Buhârî'nin rivayet ettiği İbn Abbas'ın hadisinde şöyle geçer: İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)* dedi ki:

كَانَ آخِرَ قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ: حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الوَكِيلُ

"İbrahim *(aleyhisselâm)* ateşe atılırken son söylediği söz; *"Allah bana yeter, ne güzel dosttur"*[434]

---

432. Ğâfir, 51.

433. Tâ-hâ, 44.

434. Buhârî, 4564, 4663.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e "insanlar seninle savaşmak için toplanmışlar" denildiğinde ne demişti? *"Allah bana yeter, o ne güzel dosttur"* buyurmuştu.[435]

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

"İnsanlar onlara 'Düşmanınız olan insanlar size karşı bir ordu topladılar, onlardan korkun' dediler. Bu onların imanını arttırdı da 'Allah bize yeter. O ne güzel vekildir' dediler."[436]

إذا انقطعت أطماع عبد عن الورى ... تعلق بالرب الكريم رجاؤه

فأصبح حراً عزة ومناعة ... على وجهه أنواره وضياؤه

وإن علقت بالخلق أطماع نفسه ... تباعد ما يرجو وطال عناؤه

فلا ترج إلا الله في الخطب وحده ... ولو صح في خل الصفاء صفاؤه

Kulun arzusu mahlukattan kesilince,

Kerîm Rabbe bağlar ümidini.

Böylece yüzünde nur olan; kanaat, izzet sahibi hür biri olur.

Kula bağlanınca nefsin arzuları,

Beklediği uzaklaşır, yorgunluğu uzar.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; إِنَّنِي مَعَكُمَا **"Ben, sizinle beraberim"** *(Tâ-hâ, 46)* kavlinin mânası: "Yardımımla, desteğimle ve korumamla ben sizinle beraberim" demektir ve onlar Allah Teâlâ'nın gözetimi altındadırlar. Âyet-i kerîmede isim ve sıfatların ispatı da vardır. Bir de beraberlik sıfatının ispatı vardır. Âyette dinin tebliğ edilmesinin gerekli olduğu ve

435. Buhârî, 4663.

436. Âl-i İmrân, 173.

peygamberlerin gönderilmesindeki hikmet de vardır. Bu hikmet onların *(aleyhimusselâm)* risâleti tebliğ etmeleridir.

الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا

"Onlar, Allah'ın gönderdiklerini tebliğ ederler ve O'ndan korkarlar, Allah'tan başka kimseden korkmazlardı. Hesap görücü olarak da Allah yeter."[437]

VI. Allah Teâlâ'nın "Allah muttakîler ve muhsinlerle beraberdir" Kavlinin Beyânı:

Allah'ın; إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ **"Allah hakkıyla sakınıp, iyilikte bulunanlarla birliktedir."** *(Nahl, 128)* âyetinde rubûbiyet sıfatının ispatı vardır. Ulûhiyet, isim ve sıfat tevhidinin de ispatı vardır.

Rubûbiyet tevhidini nereden anladık?

Allah *(celle celâluhû)*'nun âyette geçen; إِنَّ اللَّهَ **"Muhakkak ki Allah"** lafzında rubûbiyet tevhidi vardır. Rubûbiyet tevhidi Allah Teâlâ'nın varlığını ikrar etmeyi gerektirir ve O'ndan başka ilah olmadığını ikrar etmeyi de gerektirir. Bu da rubûbiyet tevhididir.

مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا **"Hakkıyla sakınanlarla beraberdir"** cümlesinde ise ulûhiyet tevhidi vardır. Bu ne demektir? Onlar fiillerinde Allah'ı birlerler, O'ndan başkasına ibadet etmezler.

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

"Mescidler Allah'ındır. Allah'la beraber başkasının çağırmayın."[438] İsim ve sıfat tevhidinin ispatı nerede?

---

437. Ahzâb, 39.

438. Cin, 18.

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا **"Allah hakkıyla sakınanlarla beraberdir."** Bu âyette Allah *(celle celâluhû)*'nun beraberlik (maiyyet) sıfatının ispatı vardır. Allah yardımıyla, desteğiyle ve korumasıyla takvâ sahipleri ile beraberdir. Bundan dolayı Buhârî'nin rivayet etmiş olduğu kudsî hadiste şöyle buyuruyor:

مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا

"Kim dostlarımdan birine düşmanlık ederse..." Bu hadis "veli-dost hadisi" diye isimlendirilmiştir. Bu hadisi kimin yoluyla rivayet etmiştir?

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ كَرَامَةَ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلاَلٍ، حَدَّثَنِي شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللَّهَ قَالَ: مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالحَرْبِ

Muhammed bin Osmân bin Kerâme yoluyla Hâlid bin Mahled bize haber verdi. Süleyman bin Bilâl bize haber verdi. Şerîk bin Abdullah bin Nemr Atâ'dan O'da Ebû Hureyre'den bana haber verdi ki Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Allah Teâlâ buyurdu ki: Kim benim dostlarımdan birine düşmanlık ederse ona harp ilan ederim."*[439]

Buradaki harbin mânası nedir?

Harb ilan etmenin mânası: Allah onu helak eder, azap ile yakalar. Allah'ın dostlarına düşmanlık yapan Allah'a harp ilan etmiştir, yeryüzünde fesadı yayan Allah'a harp ilan etmiştir. Çünkü yüce Allah faiz yiyen hakkında şöyle buyurmaktadır:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ * فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

439. Buhârî, 6502.

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve gerçekten iman etmişseniz faizden kalanı bırakın." "Bunu yapmazsanız Allah ve Rasûlü tarafından size savaş açıldığını bilin."[440]

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا **"Allah hakkıyla sakınanlarla beraberdir."** *(Nahl, 128)*. Takvâ; emredileni yapmak ve yasaklanılanlardan da uzak durmaktır. Denilmiş ki: "Takva; kendini başkasından üstün görmemendir." Yine denilmiş ki: "Takva; sevabını Allah'tan bekleyerek, Allah'tan bir nur üzere amel etmen, Allah'ın azabından korkarak Allah'tan bir nur üzere günahları terk etmendir." Çünkü insan bazen sevabını ummadan itaat edilebilir. Bu durumda da mükafatı alamaz.

وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ **"Ve iyilikte bulunanlarla beraberdir."** *(Nahl, 128)*. O halde Allah'ın beraberliği ancak takvâ sahibi ve muhsin olanlarla olur. Yeryüzünde ıslahı bırakıp, fesadı yayanlar Allah'ın beraberliğini kaybetmişlerdir. İhsan Allah *(celle celâluhû)*'yu görüyormuşçasına ibadet etmendir. Sen onu görmesen dahi O seni görür.[441]

Ancak bu âyetteki ihsandan bu mu irade edilmiş? Sahih olan: Hayır bu irade edilmemiştir. Çünkü bu âyette geçen ihsandan bu mâna kastedilmemiştir. Burada umumi ihsan (iyilik) kastedilmiştir. Yani insanlara ve hayvanlara yapılan iyilik kastedilmiştir. Allah her şeye iyilik yapmayı yazmıştır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*;

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ، فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ، فَأَحْسِنُوا الذِّبْحَ،

"Allah (celle celâluhû) her şeyde ihsanı emretti. Öldürdüğünüzde öldürmeyi güzel yapın. Kestiğinizde kesmeyi güzel yapın..."[442] Buyuruyor. Bir de ihsan, amelde isabet etmek mânasındadır. Yani ihlaslı olmak ve yaşantıda Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e uymaktır, demektir.

---

440. Bakara, 278-279.

441. Bk. Buhârî, 4777; Müslim, 8.

442. Müslim, 1955.

VII. Allah Teâlâ'nın "Bir de sabredin. Şüphesiz Allah sabredenlerle beraberdir." Kavlinin Beyânı:

Yüce Allah'ın; وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ **"Sabredin. Muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir."** *(Enfâl, 46)* âyetine gelince: Bu âyette yüce Allah, kişiye isabet eden musibetlere karşı sabretmesini emrediyor.

Allah *(celle celâluhû)***'nun emrettiği sabır üç mertebedir. Bunlar nedir?**

1- Günaha karşı sabretmek: Gıybet etmemeye sabretmek, haram işlememeye sabretmek, günah işlememeye sabretmektir.

2- İtaat etmeye sabretmek: Kişi vâcip olsun, müstehab olsun amel işlediğinde sabretmeye ihtiyaç duyar. Yoksa çok kısa zamanda bu amelleri terk eder. Sabırlı olan, günde bin kere Allah'ı tesbih edebilir. Sabırlı olmayan ise ancak on kere tesbih eder. Bunu çokça yapmak gerek. Çünkü bu, Allah'ın nimetleri ile Allah'a ulaşmaktır. Bu, dinin sağlam bağlarındandır. Bu düştüğünde din de düşer.

3- Allah'ın kaderine sabretmek: Yani ona bir musibet isabet ettiğinde sabreder. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ

"Her kim Allah'a inanır ise, O da onun kalbini doğru olana ulaştırır."[443]

Alkame bu âyet hakkında şöyle der: "Bu kendisine musibet isabet edipte bunun Allah'tan olduğunu bilip, sabreden kişidir."[444] Allah *(celle celâluhû)*; وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ **"Sabredin, muhakkak Allah sabredenlerle beraberdir"** *(Enfâl, 46)* buyurmaktadır. Bundan dolayı Allah *(celle celâluhû)* farklı âyetlerde sabredenleri övüyor. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

---

443. Teğâbun, 11.

444. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 8/161.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

"Ey iman edenler! Bir toplulukla karşılaştığınıza sebat edin ve Allah'ı çokça anın ki umulur ki kurtuluşa erersiniz."[445] Bu da ancak sabretmekle olur.

Tüm bunlarla beraber, imana nispeten sabır, cesetteki baş gibidir. Baş kesildiğinde hayat yoktur. Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً خَيْرًا وَأَوْسَعَ مِنَ الصَّبْرِ

"Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı, daha geniş nimet verilmemiştir."[446] Müslim'in *Sahîh*'inde geçen hadiste ise; وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ *"Sabır ışıktır"* buyurmaktadır.[447]

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ **"Allah sabredenlerle beraberdir."** Yardımıyla, desteğiyle, korumasıyla onlarla beraberdir. Bu sabredenlere özel bir beraberliktir. Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bunu şöyle açıklıyor:

وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللَّهُ

"Kim sabrederse Allah onu sabırlı kılar."[448]

VIII. Allah Teâlâ'nın "Nice az topluluklar, daha fazla bir topluluğu Allah'ın izni ile yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir." Kavlinin Beyânı:

Yüce Allah'ın; كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ **"Nice az topluluklar, çok topluluklara galip gelmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir."** *(Bakara, 249)* âyetine gelince: Kalabalık topluluklara galip gelmek ancak iman, yardım, destek ve sabırla olur.

445. Enfâl, 45.

446. Buhârî, 1469; Müslim, 1053.

447. Müslim, 223.

448. Buhârî, 1469; Müslim, 1053.

كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ **"Nice az topluluklar..."** Çünkü İslâm asker sayısı ve maddî hazırlıkla galip gelmez. O ancak kendi ehlinin kalbinde olan hakla galip gelir. Kalplerinden bu hak çıktığı zaman hezimete uğrarlar. Sahâbîler mertebelerinin bu kadar yüksek olmasına rağmen Huneyn Savaşı'nda kendi çokluklarına güvenince mağlup oldular:

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ * ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ *

"Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn Savaşı'nda size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (dağılarak) gerisin geri dönmüştünüz." "Sonra Allah, Rasûl'ü ile mü'minler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi, sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır."[449]

Maddeperetsler (materyalistler) ve yüzeysel ilmi olanlar, bugün Müslümanların, askerlerinin ve silahlarının azlığından dolayı Haçlılar'la olan savaşlarını kazanamayacağını söylüyorlar. Hakikat ise; iman ve tevhidin kalpte azlığından korktuğumuz kadar asker ve silahın azlığından korkmuyoruz. Tevhid ve iman kalpte olduğunda tek kişi dahi galip gelir. Bu Allah Teâlâ'nın vaadidir.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Müslim'deki hadisinde şöyle buyurmaktadır:

وَلَا تَزَالُ عِصَابَةٌ

449. Tevbe, 25-26.

"Sürekli hak üzerine savaşacak bir topluluk olacaktır..."[450] Bundan, ilim talep etmeye davet etmenin cihada ve mücâhidlere yardım etmesine zarar vereceğini düşünme. Onlar yalnızca kendilerine zarar verirler. Bu Rasûlullah'tan müjdedir:

لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ عَلَى الْحَقِّ لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ

"Ümmetinden sürekli hak üzere savaşacak bir topluluk olacaktır. Onları terk eden onlara zarar veremeyecektir."[451] Burada terk edilmenin, zayıf bırakmanın olacağına dair işaret vardır. وَلاَ مَنْ خَالَفَهُمْ *"Karşı olanlar da zarar veremeyecek."* Bu da insanların onlara fiillerinde, yollarında ve menheclerinde muhalif olacaklarına işarettir. Onlara karşı olan da, terk eden de zarar veremeyecektir. Allah'ın bereketi üzere yürüyün.

لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ أَوْ خَالَفَهُمْ، حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ عَلَى النَّاسِ

"Terk edenler de karşı olanlar da onlara zarar veremeyecek. Allah'ın emri gelinceye dek onlar insanlara galip olacaklar."[452] Ebû Dâvûd'un lafzı ise; حَتَّى يُقَاتِلَ آخِرُهُمُ الدَّجَّالَ *"Onların sonu deccâl ile savaşıncaya kadar"*[453] şeklindedir.

والحق منصور وممتحن فلا ... تعجب فهذي سنة الرحمن

وبذاك يظهر حزبه من حزبه ... ولأجل ذاك الناس طائفتان

ولأجل ذاك الحرب بين الرسل والـ ... كفار منذ قام الورى سجلان

لكنما العقبى لأهل الحق إن ... فاتت هنا كان لدى الديان

450. Müslim, 1037.

451. Buhârî, İ'tisâb, 10; Müslim, Cihâd, 4.

452. Müslim, 1037.

453. Ebû Dâvûd, Cihâd, 4.

Hak; yardım ve imtihan olunandır.

Şaşırma, bu Rahmân'ın sünnetidir.

Bununla Allah'ın ordusu, şeytanın ordusundan ayrılır.

Bundan dolayı insanlar iki tâifedir.

Bundan dolayı mahlukat iki kısma ayrıldığında,

Peygamberlerle kâfirler arasında savaş vardır.

Ancak âkıbet takvâ sahiplerinindir.

Burada olmasa ed-Deyyân olanın katında olur.[454]

Bu âyette (Bakara, 249) Allah *(celle celâluhû)*'nun yardımı, desteği ve koruması ile sabredenlerle beraber olacağına delil vardır.

454. Bk. *en-Nûniyye*, s. 18. Şiirde geçen "ed-Deyyân": Yargılayıcı ve hâkim olan Allah *(celle celâluhû)* demektir. **(Editör)**

KELÂM SIFATI

وَقَوْلُهُ: {وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا} [النساء: ٧٨] .

{وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا} [النساء: ٢٢١] .

{وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ} [المائدة: ١١٦] .

{وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا} [الأنعام: ١١٥] .

{وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا} [النساء: ١٦٤] .

{مِنْهُم مَّن كَلَّمَ اللَّهُ} [البقرة: ٢٥٣] .

{وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ} [الأعراف: ١٤٣] .

{وَنَادَيْنَاهُ مِن جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا} [مريم: ٥٢] .

{وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَى أَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ} [الشعراء: ١٠] .

{وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ} [الأعراف: ٢٢] .

{وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ} [القصص: ٦٥] .

* * * *

"Allah'tan daha doğru sözlü (حَدِيثًا) kimdir?"[455]

"Allah'tan daha doğru sözlü (قِيلًا) kim olabilir?"[456]

"Allah; Ey Meryem oğlu Îsâ... diyeceği zaman..."[457]

---

455. Nisâ, 87.

456. Nisâ, 122.

457. Mâide, 116.

"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir."[458]

"Allah, Mûsâ ile konuştu."[459]

"Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuştur."[460]

"Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte gelip de Rabbi onunla konuşunca..."[461]

"Biz, ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu kendimize yaklaştırarak özel bir şekilde konuştuk."[462]

"Hani Rabbin, Mûsâ'ya şöyle seslenmişti; O zâlimler topluluğuna git"[463]

"Rableri her ikisine: 'Ben size bu ağacı yasak etmedim mi' diye seslendi."[464]

"O gün onları çağırıp buyuracak ki: Peygamberlere ne cevap verdiniz?"[465]

ŞERH:

Şeyhulislâm İbn Teymiye *(rahimehullâh)* Allah *(celle celâluhû)*'nun *kelâm* sıfatının ispatı konusunda şöyle diyor: Allah *(celle celâluhû)* dilediği zaman, dilediği şekilde konuşur. Allah *(celle celâluhû)* kelâm sıfatı ile mevsuftur. Hadiste şöyle geçmektedir:

إِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُوحِيَ بِالْأَمْرِ تَكَلَّمَ

458. En'âm, 115.

459. Nisâ, 164.

460. Bakara, 253.

461. A'râf, 143.

462. Meryem, 52.

463. Şu'arâ, 10.

464. A'râf, 22.

465. Kasas, 65.

"Allah (azze ve celle) bir emri vahyetmek istediği zaman konuşur."[466] Allah *(celle celâluhû)* kendi nefsini kelâm sıfatı ile vasfetmiştir. Bu, kemâl sıfatlarındandır, celâlet vasıflarındandır.

Allah Teâlâ'nın vermesi kelâmdır, azâbı kelâmdır. Yüce Allah şöyle buyurdu:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak 'ol' demektir. O da hemen oluverir."[467] Yine şöyle buyuruyor:

I. Allah Teâlâ'nın "Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?" [Nisâ, 87] Kavlinin Beyânı:

وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا

"Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?" *(Nisâ, 87)*. Hem söz, hem de haber olarak. Bu âyetin manası: Allah'tan daha doğru sözlü kimse yoktur. Yani söz ve haber olarak. Müslim'in Câbir *(radıyallâhu anhu)*'dan rivayet etmiş olduğu hadiste şöyle geçmektedir:

إِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ

"En doğru söz Allah'ın Kitâbı (kelâmı)'dır."[468]

Sıdk, yalanın aksidir. Sıdk (doğruluk) insanda övülen bir sıfattır. Allah buna daha layıktır. İnsanda bu özellik olduğunda bundan dolayı övülür, güzelliklerle vasfedilir. Delilde geldiği üzere insanda bulunan güzel sıfatlara Allah daha layıktır. Her ne kadar İbn Teymiye ve İbn Kayyim gibi bazı ulemâ bunu genelleştirseler de bunda bazı değerlendirmeler vardır. Bundan dolayı bu konu ile ilgili delili kayıtlayıp genel-

466. İbn Huzeyme, *et-Tevhîd*, I, 348; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, 515; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, 435.

467. Yâsîn, 82.

468. Müslim, 867.

leştirmeyiz. Bunun sebebi de insanda bulunup kendisinden dolayı övüldüğü birçok vasfın, Allah hakkında aynı vasıf olduğunu söyleyen delil olmamasıdır.

II. Allah Teâlâ'nın "Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?" [Nisâ, 122] Kavlinin Beyânı:

وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا **"Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?"** *(Nisâ, 122)* âyetinde geçen "قِيلًا" kelimesinden maksat; (قَوْلًا) sözdür. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ

"İşte bu doğrudur. Ben doğruyu söylerim."[469] Allah'tan daha doğru sözlü kimse yoktur. O'nun haberi, emirleri, yasakları, konuşması ve sözlerinin hepsi haktır. O haktır, bütün kemâl sıfatları O'nundur ve O, yücelik sıfatları ile mevsuftur.

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ

"O'na ne önünden, ne de ardından bâtıl gelemez. O hüküm ve hikmet sahibi, övülmeye layık olan Allah tarafından indirilmiştir."[470] O hakîmdir, her şeyi yerli yerine koyar. O emirlerinden, yasaklarından ve fiillerinden dolayı övülür.

Allah *(celle celâluhû)*'ya söz/kavil ispat etmek demek, kelâm sıfatını ispat etmek demektir. Çünkü Allah *(celle celâluhû)*; فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ **"İşte bu doğrudur. Ben doğruyu söylerim"**[471] buyurmaktadır.

Buhârî'de geçen hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

إِذَا قَضَى اللَّهُ الأَمْرَ فِي السَّمَاءِ، ضَرَبَتِ المَلاَئِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا خُضْعَانًا لِقَوْلِهِ

469. Sâd, 84.

470. Fussilet, 42.

471. Sâd, 84.

"Allah (celle celâluhû) gökte bir emir verdiğinde, melekler Allah'ın sözüne boyun eğerek kanatlarını çırparlar."[472]

Tirmizî ve başkalarının rivayet ettiği hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

أَلَا رَجُلٌ يَحْمِلُنِي إِلَى قَوْمِهِ؟ فَإِنَّ قُرَيْشًا قَدْ مَنَعُونِي أَنْ أُبَلِّغَ كَلَامَ رَبِّي

"Beni kavmine karşı himaye edecek bir adam yok mu? Muhakkak ki Kureyş, Rabbimin kelâmını tebliğ etmem hususunda bana engel oluyor."[473]

III. Allah Teâlâ'nın "Allah; Ey Meryem oğlu Îsâ... diyeceği zaman..."Kavlinin Beyânı:

Allah Teâlâ'nın; وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَاعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ **"Allah, 'Ey Meryem oğlu Îsâ!... dediğinde..."** *(Mâide, 116)*. Bu âyetteki delil **"وَإِذْ قَالَ اللَّهُ/Allah dediğinde"** cümlesidir. Allah Teâlâ bu âyette kendi nefsine kelâm sıfatı ispat etmiştir. Ehl-i Sünnet arsında bu konuda bir ihtilâf yoktur. Ehl-i Sünnet kelâm sıfatını ispat eder ve Allah Teâlâ için münâdayı da (nida etmeyi) ispat ederler. Ehl-i Sünnet Allah'ın kendi nefsine ispat ettiği şeyleri ispat ederler. Bu, Allah Teâlâ'nın kemâl sıfatlarındandır.

IV. Allah Teâlâ'nın "Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir." Kavlinin Beyânı:

وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا **"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir."** *(En'âm, 115)* âyetinde Allah *(celle celâluhû)* "Rabbinin yaratması (خَلْقُ رَبِّكَ)" demiyor. "Rabbinin sözü (كَلِمَةُ رَبِّكَ)" diyor. Başka bir kıraatte ise; وَتَمَّتْ كَلِمَاتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا **"Rabbinin sözleri doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir."** şeklinde geçmektedir.[474] Yani sözünde doğruluk ve hükmünde adalet açısından eksiksizidir.

---

472. Buhârî, 4701.

473. Tirmizî, 2925; Ebû Dâvûd, 4734.

474. Bk. Ahmed Muhammed Şâkir, *Müsnedu İmam Ahmed*, I, 90.

V. Allah Teâlâ'nın "Allah, Mûsâ ile gerçekten konuştu." Kavlinin Beyânı:

Yüce Allah'ın; وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا **"Allah, Mûsâ ile konuştu"** *(Nisâ, 164)* âyetine gelince: Nahivciler, bir cümlede iki isim bir araya geldiğinde birinin fâil, diğerinin mef'ûl olduğu konusunda ihtilâf etmemişlerdir. Bu isimlerden biri maksûr (yani i'râbın üzerinde ortaya çıkmayacağı), diğeri ise mazhar (yani i'râbın üzerinde ortaya çıkacağı) bir isim olur ise bir iltibasın olmaması için mazhar (zâhir) olan öne geçirilir. Meselâ, mazhar olan Muhammed ismi ile maksûr olan Mustafâ ismi bir araya geldiğinde Muhammed ismi öne geçirilir ve "Muhammed, Mustafâ'ya vurdu (ضَرَبَ مُحَمَّدٌ مُصْطَفَى)" denilir. Öne geçen fâil olur, sonra mef'ûl getirilir ki bir iltibas, karışıklık olmasın. Özellikle bu isimlerden biri gayr-i munsarif olursa.

Allah Teâlâ'nın; وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا **"Allah, Mûsâ ile konuştu"** kavlinde ise, konuşan Allah Teâlâ'dır. Mûsâ *(aleyhisselâm)* ise kendisi ile konuşulandır. Bir kısım bid'at ehli konuşanın Mûsâ *(aleyhisselâm)* olduğunu söylemişlerdir. Şayet onların dediği gibi olsaydı "Mûsâ, Rabbi ile konuştu (وَكَلَّمَ مُوسَى رَبَّه)" denilirdi. Bundan dolayı bid'at ehlinden biri, Ehl-i Sünnet'ten biri ile münazara ettiğinde, "Mûsa, Rabbi ile konuştu" mânasına gelecek şekilde **"وَكَلَّمَ اللهَ مُوسَى"** diye, Allah lafzını mansûb (sonu fethalı şekilde) okumuştur. Halbuki bu gramer cihetinden doğru olmaz. Çünkü isimlerden biri zâhir, diğeri ise maksûrdur Bundan dolayı "Allah" lafzının öne geçirilip fâil yapılması gerekir.

Ancak Ehl-i Sünnet olan âlim başka bir delil sunar. Çünkü bu delil ilk delilden daha açıktır. Âlimlerin özelliği budur ve bu İbrâhim *(aleyhisselâm)*'dan alınmış bir derstir. Nemrûd ona; أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ **"Ben de öldürür ve diriltirim."**[475] dediğinde Hz. İbrâhim ona, "sen yalancısın" demedi. Çünkü böyle yapmış olsaydı kimileri durumu anlamayabilirdi. Onu yalanı ile baş başa bırakıp başka bir delile geçti. Öyle ki Nemrûd onun karşısında artık yalan söyleyemeyecek duruma geldi. İbrâhim *(aleyhisselâm)* dedi ki:

475. Bakara, 258

فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ

"Allah güneşi doğudan getiriyor. (Hadi bakalım!) Sen de onu batıdan getir."[476] Nemrûd, "ben güneşi batıdan getirebilirim" diyemedi. Çünkü Hz. İbrâhim ona "hadi yap" diyebilir. Ancak iki adamdan birini öldürür, diğerini salıverir. Sonra "ben öldürür ve diriltirim" diyebilir. Hakikatte bu öldürme ve diriltme değildir. Bundan dolayı Ehl-i Sünnet olan âlim, bid'atçıya "Tamam kabul edelim, yukarıdaki âyeti senin istediğin gibi okudum, pe ki şu âyet-i kerîmeye ne diyeceksin? Dedi:

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ

"Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte gelip Rabbi de onunla konuşunca..."[477] Bu âyet karşısında Cehmî olan sustu."

Bu âyette Allah'ın, Mûsâ *(aleyhisselâm)* ile konuştuğunu söylemesi başkası ile konuşmadığı mânasına gelmez. Âyetlerin zâhirinden Âdem *(aleyhisselâm)*'la da konuştuğu anlaşılıyor. Yine diğer başka ayetlerde İsrâ gecesinde Allah Teâlâ'nın, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile de konuştuğu anlaşılıyor:

مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ

"Onlardan kimiyle Allah konuştu."[478] Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ

"Allah, insanlarla vahiy yolu ile yahut perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderir, izniyle dilediğini vahyeder."[479] Bu ayet

476. Bakara, 258.

477. A'râf, 143.

478. Bakara, 253.

479. Şûrâ, 51.

Allah Teâlâ'nın birden fazla peygamberle konuştuğuna delildir. Mûsâ *(aleyhisselâm)*'ı özel olarak zikredip, konuştuğunu söylemesi önemine binaendir. Meselâ, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor: لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ، وَأَمِينُ هَذِهِ الأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الجَرَّاحِ *"Her ümmetin bir emîni vardır. Bu ümmetin emîni Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'tır."*[480] Bundan Ebû Ubeyde'den *(radıyallâhu anhu)* başka emîn kimse olmadığı anlaşılmaz. Çünkü Ebû Ubeyde'den daha emîn olan Ebû Bekir *(radıyallâhu anhu)* vardır. Bundan Ebû Ubeyde'nin fazileti kastediliyor. Ondan başka emîn kimsenin olmadığı değil. وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا **"Allah Mûsâ ile konuştu."** *(Nisâ, 164)*. Bundan Allah'ın başkası ile konuşmadığı kastedilmiyor. Ne uzaktan, ne de yakından; âyetten böyle bir şey anlaşılmaz. Diğer deliller Allah Teâlâ'nın Mûsâ *(aleyhisselâm)*'ın gayrısı ile de konuştuğu konusunda açıktır. **"Allah onlardan kimiyle konuştu."** *(Bakara, 253)*. **"Allah, insanlarla vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderir. İzniyle dilediğini vahyeder. O yüce ve hakim olandır."** *(Şûrâ, 51)*. Bu, delillerin en açığı olandır.

Ayette geçen "تَكْلِيمًا" mastardır. Bunun ile cümle tekit edilmiştir. Bu da ayetteki **"kelâm (konuşmanı)"**ın hakikat olduğuna delâlet eder. Araplar kendi lügatlerinde, bir cümlede tekit geldiğinde ondan hakikat kastedildiğini bilirler. Allah'ın konuşmasından mecaz kastedilemez. Çünkü Hz. Mûsa ile konuşmasını mastar ile tekit etmiştir. Ehl-i Sünnet bu konuda ihtilâf etmemiştir. İbn Abdulber kelâmdan maksadın hakikat olduğu konusunda icmâ nakletmiştir. El-Merâkî kitabında şöyle der:

واللفظ محمول على الشرع ... إن لم يكن فمطلق العرف

Lafız şeriata mahmuldür.

Şayet bu olmasa, o zaman genel örfe hamledilir.

Herhangi daha râcih bir delil olmadan lafız şer'î, lügavî veya örfî hakikatten mecaza dönülmez. Bu, Ehl-i Sünnet'in kaidelerindendir. Bu, itikat konularında muttefekun aleyh bir kaidedir. Bu da "Lafız hakikate hamledilir (اللَّفْظُ مَحْمُولٌ عَلَى الْحَقِيقَةِ)" kaidesidir.

480. Buhârî, 4382.

VI. Allah Teâlâ'nın "Allah onlardan bir kısmı ile konuşmuştur." Kavlinin Beyânı:

مِنْهُم مَّن كَلَّمَ اللَّهُ **"Allah onlardan kimiyle konuştu."** *(Bakara, 253)*. Yani Rasûllerden. Bu âyette kelâm sıfatının ispatı vardır. O *(subhânehû ve teâlâ)*, birden çok Rasûl ile *(aleyhimusselâm)* konuştu. Bu da, yüce Allah'ın kemâl sıfatlarındandır.

Yüce Allah'ın; وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ **"Mûsâ belirlediğimiz vakitte gelince Rabbi de onunla konuştu"** *(A'râf, 143)* âyetinde kelâm sıfatının ispatı vardır. Bu âyet kelâm sıfatının ispatında en açık, en kuvvetli delildir. Âyette geçen "**Rabbi (رَبُّهُ)**" kelimesini mansûb olarak (رَبَّهُ) şeklinde okumak sahih değildir. Bunun sebebi de; bir fiile zamir bitiştiğinde bu zamir ancak mef'ûl olur. Sonra da mef'ûle dönen zamir de mef'ûle bitişmiştir. Böyle olunca buradaki **"Rab"** kelimesi ancak fâil olur. **"Rabbi (رَبُّهُ)"** kelimesindeki **"hû (هُ)"** zamiri Hz. Mûsâ'ya döner. Böyle olunca buradaki fâil isim olan "Allah" lafzı olur. Lügatte fâil; fiili meydana getirendir. Mef'ûl ise fiilin kendisinde gerçekleştiğidir. O zaman nâib-i fâil ve mef'ûl ikisi aynı şey olurlar. Şu âyet-i kerîmede olduğu üzere: وَأُحْضِرَتِ الْأَنفُسُ الشُّحَّ **"Nefisleri ise kıskançlığa ve bencil tutkulara hazır kılınmıştır."**[481] Âyette geçen nefisler mânasına gelen "الْأَنفُسُ" kelimesi nâib-i fâildir. Yine "أُحْضِرَتِ" kelimesi ise *"verilmiştir"* mânasındadır. Yani kendine bencillik tutkusu verilmiştir. Bu mâna lügat olarak en fasih mânadır. "الشُّحَّ" kelimesi ise ikinci mef'ûldür. "أُحْضِرَتِ" (verilmiştir) kelimesini, "yaratılmıştır" mânasında alıp, "الشُّحَّ" kelimesini de onun ikinci mef'ûlü yapanlar yanlış yapmışlardır. Çünkü "yaratılmıştır (جُبِلَ)" mânasına getirilen "أُحْضِرَتِ" iki mef'ûlü nasb etmez. İbn Âşûr *(rahimehullâh)*'ın tefsirinde zikrettiği bu i'râb doğru olandır.

Çoğu tefsirde geçtiği gibi "أُحْضِرَتِ" kelimesini, yaratma mânasına gelen "جُبِلَتْ" fiili mânasında alıp sonrasında "الشُّحَّ" kelimesinin onun ikinci mef'ûlü olduğunu söylersek yanlış yapmış oluruz. Bu hiçbir zaman doğru olmaz. Burada iki i'râb yapılabilir. Birincisi "أُحْضِرَتِ" *verilmiştir* mânasında, "الشُّحَّ" onun ikinci mef'ûlü; ya da "أُحْضِرَتِ" *yaratıl-*

481. Nisâ, 128.

mıştır (جُبِلَتْ) mânasında, "الشُّحَّ" kelimesinden harf-i cerr çıkarılarak onun mef'ûlü olmuştur.

مِنْهُم مَّن كَلَّمَ اللَّهُ **"Allah onlardan kimiyle konuştu"** *(Bakara, 253)* âyetindeki **"Allah"** lafzını mansûb okumak (كَلَّمَ اللهَ) câiz değildir. O zaman "Onlardan kimi, Allah'la konuştu" mânasına gelir ki bu hem şer'an, hem de aklen bâtıldır. Onlarla konuşan Allah *(celle celâluhû)*'dur. Onlar ise Allah'tan isterler, Allah da onları duyar ve dualarına icabet eder.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ

"Kullarım beni sana sorduklarında ben onlara yakınım. Dua edenin duasına icabet ederim."[482] Aynı zamanda onlar eğer Allah ile konuşanlarsa Allah niye bir kısmını özel olarak zikrediyor. Halbuki hepsi Allah'a dua edip, ondan istiyorlar.

VII. Allah Teâlâ'nın "Biz, ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu kendimize yaklaştırarak özel bir şekilde konuştuk." Kavlinin Beyânı:

Yüce Allah'ın; وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ **"Biz ona Tûr'un sağ tarafından seslendik"** *(Meryem, 52)* âyetine gelince: Âyette Allah Teâlâ'nın kelâmı, nidâsı cümlenin başında zikrediliyor. Bu da Allah *(celle celâluhû)* için hem nidâ olduğuna hem de bunun sesle birlikte olduğuna delâlet eder. Ehl-i Sünnet bu konuda ittifak etmiştir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

يَحْشُرُ اللَّهُ العِبَادَ، فَيُنَادِيهِمْ بِصَوْتٍ يَسْمَعُهُ مَنْ بَعُدَ كَمَا يَسْمَعُهُ مَنْ قَرُبَ: أَنَا المَلِكُ، أَنَا الدَّيَّانُ

"Allah Teâlâ (mahşer gününde) kullarını haşreder ve onlara: 'el-Melik olan benim, ed-Deyyân (karşılık verici) olan benim' diye seslenir. O'nu yakında olan da uzakta olan da duyar."[483]

482. Bakara, 186.

483. Buhârî, Tevhid, 33.

VIII. Allah Teâlâ'nın "Hani Rabbin, Mûsâ'ya şöyle seslenmişti; O zâlimler topluluğuna git" Kavlinin Beyânı:

وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَى **"Rabbin Mûsâ'ya seslendiği vakit"** *(Şu'arâ, 10)*. Bu âyette Allah *(celle celâluhû)*'nun nidâ ettiğinin ispatı vardır. Bundan dolayı yüce Allah farklı farklı âyetlerde şöyle buyurmaktadır:

وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا

"Rableri onlara nidâ etti."[484]

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ

"Onlara nida edeceği gün."[485] Bu âyetler açıkça Allah Teâlâ'nın nidâ edeceğine delâlet eder. Bundan da Allah Teâlâ'nın kelâm sıfatının ispatı anlaşılır. Bizler de bu sıfatı ispat ediyoruz. Bunu teşbîh, temsîl ve ta'tîl olmaksızın yaparız. O'nun ne zâtında, ne sıfatlarında, ne de fiillerinde bir benzeri yoktur.

Bunu Cehmiyye, Mu'tezile ve başkaları inkar etmişlerdir. Bazıları bunun mecaz olduğunu söylemişlerdir. Diğer bazıları ise "bu Allah kelâmının ibaresi, ya da hikayesidir" demişlerdir. Bu, "Allah, peygamberlerine ilham eder, onlara hitap etmez" mânasına gelir. Peygamberlere hitap edilmiyor ve onlarla konuşulmuyor, demek olur ve hitap olmadan onlarda hayırlar, emirler ve nehiyler yaratılır, mânasına gelir. Bu, hem şer'an, hem de aklen bâtıldır. Bu, Rasûllerin davetinin iptalini gerektirir. Bu, Allah'ın kendisinde hayır yarattığı herkesin "ben Rasûlüm" demesini gerektirir. أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ **"Ya da kendisine vahyedilmediği halde 'bana vahyedildi' der..."**[486] Risâlet ise sadece vahiy ile olur. "Allah konuşmaz, yaratır" iddiasında bulunulduğunda Allah'ın yarattıklarında şüphe oluşturulmuş olur. O zaman hak peygamberle, bâtıl iddiada bulunan peygamber arasını nasıl ayırt edeceğiz? Çünkü her ikisi de Allah'ın kendisinde hayrı yarattığını iddia ediyor. Ancak

484. A'râf, 22.

485. Kasas, 62.

486. En'âm, 93.

Buhârî ve Müslim'de geçen hadiste Varaka bin Nevfel, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e şöyle demişti:

هَذَا النَّامُوسُ الَّذِي يَأْتِي وَمَا بَعَثَ اللهُ نَبِيًّا وَلَا رَسُولًا إِلَّا أَتَاهُ هَذَا

"Bu, Rasûllere gelen Nâmûs'tur (Cibrîl). Allah ne kadar Rasûl ve nebî gönderdiyse muhakkak bu, ona gelmiştir."[487] Bu muttefekun aleyh bir hadistir. Bütün şeriatlarda ve risâletlerde böyledir. Bu, âlimlerin üzerinde icmâ ettiği ve şeriatın ittifak ettiği şeydir. Buna akıl da nakil de delâlet eder. Bundan dolayıdır ki Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ

"Allah insanlarla ancak ya vahiyle yahut örtü arkasından yahut da bir elçi göndererek konuşur."[488] Risâlet ancak bu üç şeyle gelir. Bazen bir Rasûlde bu üçü de bulunur. Bazen konuşur, bazen Rasûl gönderir. Ancak buna rağmen biz sadece Allah Teâlâ'nın konuşmasını mahluk kılacağız! Yani Allah peygamberin kalbinde onu yaratacak, diye düşüneceğiz! Bu bâtıldır. Bu, Rasûllerin risâletini yalanlamayı gerektirir. O zaman biz de hak peygamberle, yalancı peygamberin arasını ayıramayız. Çünkü ikisine de vahyedilmiyor!

487. *Sahîhayn*'da geçen hadis bu şekilde değildir. Bu lafızla gelmiş bir hadisi herhangi bir kaynakta bulamadık. Muhtemelen Şeyh, ders esnasında ezberden naklettiği için lafız farklılıkları oluşmuştur. *Sahîhayn*'da geçen hadis için bk. Buhârî, 3392, 4953, 6982; Müslim, 160. **(Editör)**

488. Şûrâ, 51.

KUR'ÂN-I KERÎM'İN ALLAH'IN KELÂMI OLDUĞUNUN İSBÂTI

{وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ} [التوبة: ٦] .

{وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِن بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ} [البقرة: ٧٥] .

{يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ} [الفتح: ١٥] .

{وَاتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِن كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ} [الكهف: ٢٧] .

{إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ} [النمل: ٧٦] .

* * * *

"Şayet müşriklerden biri senden eman dilerse, ona eman ver, ta ki Allah'ın kelâmını dinlesin."[489]

"Halbuki onların öyle bir zümresi vardır ki Allah'ın kelâmını dinlerlerdi de onu anladıktan sonra bile bile tahrif ederlerdi."[490]

"Allah'ın kelâmını değiştirmek isterler. De ki: Sizler asla peşimizden gelemezsiniz. Allah daha önceden böyle buyurmuştur."[491]

"Rabbinin Kitâbı'ndan sana vahyolunanı oku. O'nun sözlerini değiştirecek yoktur."[492]

489. Tevbe, 6.

490. Bakara, 75.

491. Fetih, 5.

492. Kehf, 27.

"Gerçekten bu Kur'an İsrâiloğulları'na hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeylerin çoğunu anlatır."[493]

ŞERH:

I. Allah Teâlâ'nın "Şayet müşriklerden biri senden eman dilerse, ona eman ver, ta ki Allah'ın kelâmını dinlesin." Kavlinin Beyânı:

Yüce Allah'ın; وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ **"Şayet müşriklerden biri senden eman dilerse"** *(Tevbe, 6)* âyetinde fâil olan "أَحَدٌ" lafzı fiilin önüne geçmiş olan fâildir. O zaman mâna, müşriklerden biri senden eman isterse, ona eman ver olur. Şayet müşriklerden biri senden eman isterse Müslüman olması ümidi ile ona Allah'ın kelâmını işitinceye kadar ona eman vermende bir sakınca yoktur. Bu âyette konumuza delil olan kısım; حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ **"Allah'ın kelâmını işitinceye kadar"** cümlesidir. Bu cümle, Allah'ın kelâm sıfatının ispatının delilidir. Bu kelâm da hakikidir. Ehl-i Sünnet bu konuda ihtilâf etmemiştir.

Daha önce yüce Allah'ın söz (kavil) sıfatının ispatı geçmişti:

فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ

"İşte hak budur. Ben hakkı söylerim."[494] Nidâ sıfatının delili:

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ

"Onlara sesleneceği gün..."[495] Kelâm sıfatının ispatı için şu âyeti kerimeler geçmişti:

حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ

"Allah'ın kelâmını işitinceye kadar." *(Tevbe, 6).*

493. Neml, 76.

494. Sâd, 84.

495. Kasas, 62.

وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا

"Allah, Mûsâ ile gerçekten konuştu." *(Nisâ, 164).*

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ

"Mûsâ belirttiğimiz vakitte gelince, Rabbi onunla konuştu." *(A'râf, 143).* Allah *(celle celâluhû)* istediği vakit konuşur. O, kelâm sıfatı ile mevsuftur.

II. Allah Teâlâ'nın "Halbuki onların öyle bir zümresi vardır ki Allah'ın kelâmını dinlerlerdi de onu anladıktan sonra bile bile tahrif ederlerdi." Kavlinin Beyânı:

Yüce Allah'ın; وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ **"Halbuki onlardan bir zümre vardı ki; Allah'ın kelamını dinlerlerdi"** *(Bakara, 75)* âyetine gelince: Burada **"Allah'ın kelâmı"** buyurmuştur. "Allah'ın yarattığı" dememiş. Eş'arî ve Küllâbiyyeler'in,[496] "Allah'ın kelâmından maksat ibareler ya da Allah'ın kelâmının hikayesidir" demeleri bâtıldır. Burada bir şey kaldı, o da Allah'ın başkasından bir başkasından hikaye ettiği vakitteki hikayesidir. Bunun Eş'ariyye mezhebi ile yakından uzaktan alakası yoktur. Eş'arî mezhebi ile bir alakası yoktur. Çünkü Eş'arîler "Allah'ın kelâmının tümü ya hikayeden ya da ibarelerden müteşekkildir" derler. Bu cümlenin sonu ise Kur'an'ın mahluk olduğu sonucuna götürür. Âlimin biri "Allah *(celle celâluhû)* İbrâhim'den hikâye ederek şöyle diyor" dediğinde; bu, Allah *(celle celâluhû)* başkasından naklediyor, mânasındadır. İbn Kayyim, Buhârî ve başkaları kullandıkları bu tür cümleden bunu kastederler. "Allah filândan hikaye ediyor" cümlesi, "Allah filandan naklen şöyle diyor" demenin yanlış anlaşılmaması açısından daha doğru olur. Bu, cümlenin yanlış olmasından dolayı değil, insanların yanlış anlamalarından kaçınmak içindir. Yoksa mâna olarak cümle doğrudur.

496. Sünnî kelâm hareketinin doğuşuna zemin hazırlayan kelamcılardan olan Abdullah b. Saîd b. Küllâb'ın görüşlerini benimseyenlere verilen isim. Detay için bk. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, "Küllâbiyye" maddesi. **(Editör)**

III. Allah Teâlâ'nın "Allah'ın kelâmını değiştirmek isterler. De ki: Sizler asla peşimizden gelemezsiniz. Allah daha önceden böyle buyurmuştur." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ **"Allah'ın kelâmını değiştirmek istiyorlar"** *(Fetih, 15)* âyetine gelince: Şaşırtıcı olan; Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, müşriklere Allah *(celle celâluhû)*'nun kelâmı ile hitap edince onlardan kimse "Allah konuşmaz" demediler. Bu, İbrâhim *(aleyhisselâm)*'ın babasına söylediği şu söze benziyor:

يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا

"Ey babacığım! Niye işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan bir şeye kulluk yapıyorsun?"[497] Babası İbrâhim *(aleyhisselâm)*'a "Senin de Rabbin işitmiyor, görmüyor" diye itiraz etmemiştir. Bilakis Âzer Allah *(celle celâluhû)*'nun işitip, gördüğüne iman ediyordu. Çünkü o, İbrâhim *(aleyhisselâm)*'a itiraz etmemişti. Kureyşliler de Allah Teâlâ'nın konuştuğuna iman ediyorlardı. Çünkü onlar da buna itiraz etmiyorlardı. Halbuki diğer müşrikler Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* antlaşmaya *Bismillâhirrahmânirrahîm* yazınca itiraz etmişlerdi. Çünkü onlar hoşlanmadıkları şeylere itiraz ediyorlardı. Ancak onlar Allah'ın kelâm sıfatının ispatına itiraz etmiyorlardı. Çünkü onlar da risâletin ancak kelâm ile tamamlanacağını biliyorlardı. Onlar Allah Teâlâ'nın Muhammed *(aleyhisselâm)*'a hitap ettiğini inkar ediyorlardı. Kelâm sıfatını değil. Bundan dolayı kâfirlerin akılları Cehmiyye, Mu'tezile ve birçok aşırıcı Eş'arî'nin aklından daha olgundur.

IV. Allah Teâlâ'nın "Rabbinin Kitâbı'ndan sana vahyolunanı oku. O'nun sözlerini değiştirecek yoktur." Kavlinin Beyânı:

وَاتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِن كِتَابِ رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ **"Rabbinin Kitâbı'ndan sana vahyolunanı oku. Allah'ın kelâmını değiştirecek yoktur."** *(Kehf, 27)*. Bu âyet-i kerîmede kelâm sıfatının ispatı vardır.

497. Meryem, 42.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak 'ol' demektir. O da hemen oluverir."[498]

V. Allah Teâlâ'nın "Gerçekten bu Kur'an İsrâiloğulları'na hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeylerin çoğunu anlatır." Kavlinin Beyânı:

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ **"Bu Kur'an İsrâiloğulları'na kendisi hakkında anlaşmazlığa düştükleri çoğu şeyi anlatır."** *(Neml, 76).* Âyette geçen; إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ **"Bu Kur'an anlatır"** cümlesi, Kur'an'a kıssa nisbet etmenin câiz olduğuna delâlet eder. Ancak âlimlerin kıssa kelimesinin yerine "Kur'an dedi" veya "konuştu, haber verdi" demelerinde bir beis yoktur. Bunun yanlış olduğunu veya Allah'ın kelâm sıfatını nefyeden Cehmiyye'nin mezhebi ile irtibatın olduğunu söyleyen yanlış yapmıştır. Âlimler bu tabiri kullanıyorlardı ve bunun Cehmiyye mezhebi ile bir alakası yoktur. Çünkü Cehmiyye, Allah'tan nefyettikleri kelâm sıfatını Kur'an'a nisbet ediyorlar. Onlar kelâmın Allah'a nisbetini kabul etmiyorlar. Onlar "Kur'an konuştu" diyorlar. Peki Kur'an'la konuşan kimdir? O Allah'tır. O zaman burada Cehmiyye mezhebi ile bir irtibat yoktur. Buna şu âyet delâlet eder:

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ

"Muhakkak ki bu Kur'an kıssa eder (haber verir)" *(Neml, 76).* Kur'an mı haber verir, yoksa Allah mı Kur'an'da konuştu ve orada kıssaları haber verdi?!

498. Yâsîn, 82.

KUR'ÂN-I KERÎM'İN ALLAH'IN KATINDAN İNDİRİLDİĞİNİN İSBÂTI

{وَهَذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ} [الأنعام: ٥٥١] .

{لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ} [الحشر: ١٢] .

{وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَّكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ * قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ * وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ} [النحل: ١٠١ - ٣٠١] .

* * * *

"Bizim indirdiğimiz bu Kitâb mübarektir."[499]

"Şayet biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak Allah'ın korkusundan, onun başını eğerek dağılıp parça parça olduğunu görürdün."[500]

"Biz bir âyeti değiştirip yerine başka bir âyet getirdiğimiz zaman Allah ne indirdiğini pek iyi bilmiş iken kâfirler Peygamber'e: "Sen, ancak bir iftiracısın" dediler. Hayır öyle değil; onların çoğu bilmezler." "(Ey Muhammed!) Onlara de ki: "Kur'ân'ı Cebrail, iman edenlere sebat vermek, Müslümanlara bir hidayet ve bir müjde olmak için Rabbinin katından hak olarak indirdi." "Muhakkak biliyoruz ki kâfirler: "Kur'ân'ı Muhammed'e bir insan öğretiyor" diyorlar. Peygambere öğretiyor zannında bulundukları kimsenin dili yabancıdır. Bu Kur'ân ise apaçık bir Arapça'dır."[501]

---

499. En'âm, 92.

500. Haşr, 21.

501. Nahl, 101-102-103.

ŞERH:

I. Allah Teâlâ'nın "Bizim indirdiğimiz bu Kitâb mübarektir." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَهَـٰذَا كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ **"Bizim indirdiğimiz bu Kitâb mübarektir."** *(En'âm, 155)* âyetinde *indirme* (الْإِنْزَال) vardır. Yani Kur'an indirilmiştir. Ehl-i Sünnet Kur'an'ın indirilmiş olduğu ve onun mahluk olmadığı konusunda ihtilâf etmemiştir. Bir de âyette Kur'an'ın **mübârek** olduğu söyleniyor.

II. Allah Teâlâ'nın "Şayet biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak Allah'ın korkusundan, onun başını eğerek dağılıp parça parça olduğunu görürdün." Kavlinin Beyânı:

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ

"Şayet biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak Allah'ın korkusundan, onun başını eğerek dağılıp parça parça olduğunu görürdün." *(Haşr, 21)*. Allah *(celle celâluhû)* cansız varlıklara da bir hissiyat verir.

Bu âyetlerde Kur'an'ın indirilmesinden bahsediliyor ve Allah Teâlâ onda hakikaten konuşmuştur. Burada Cehmiyye, Mu'tezile ve Eş'arî-ler'e reddiye vardır.

MÜ'MİNLERİN KIYAMET GÜNÜNDE ALLAH TEÂLÂ'YI GÖRECEKLERİNİN İSBÂTI

وَقَوْلُهُ: وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ * إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ [القيامة: ٢٢ - ٢٣] .

{عَلَى الْأَرَائِكِ يَنظُرُونَ} [المطففين: ٢٣] .

{لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ} [يونس: ٢٦] .

{لَهُم مَّا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ} [ق: ٣٥] .

وَهَذَا الْبَابُ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى كَثِيرٌ. وَمَنْ تَدَبَّرَ الْقُرْآنَ طَالِبًا لِلْهُدَى مِنْهُ؛ تَبَيَّنَ لَهُ طَرِيقُ الْحَقِّ.

* * * *

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Yüzler var ki o gün ışıl ışıl parlar. Rabbine bakar."[502]

"Onlar orada koltuklar üzerinde bakarlar."[503]

"İyi iş, güzel amel yapanlara daha güzeli ve daha fazlasıyla karşılık vardır."[504]

"Orada onlara ne isterlerse vardır. Katımızda daha fazlası da vardır."[505]

Bu bâb (hakkındaki deliller) Allah Teâlâ'nın Kitâbı'nda çoktur. Her kim ondaki hidayeti talep ederek Kur'an'ı tedebbür ederse, hak yol ona açık olur.[506]

---

502. Kıyâme, 22-23.

503. Mutaffifîn, 23.

504. Yûnus, 26.

505. Kâf, 35.

506. Bu kısmın şerhi kitabın aslında mevcut değildir. Ancak ilerideki konularda ru'yetullâh meselesi hakkında tafsilatlı açıklamalar gelecektir. **(Editör)**

{الْإِيْمَانُ بِمَا وَصَفَ بِهِ الرَّسُولُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَبَّهُ}

RASÛLULLAH *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'İN RABBİNİ VASFETTİKLERİNE İMAN

ثُمَّ سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تُفَسِّرُ الْقُرْآنَ، وَتُبَيِّنُهُ، وَتَدُلُّ عَلَيْهِ، وَتُعَبِّرُ عَنْهُ. وَمَا وَصَفَ الرَّسُولُ بِهِ رَبَّهُ، مِنَ الْأَحَادِيثِ الصِّحَاحِ الَّتِي تَلَقَّاهَا أَهْلُ الْمَعْرِفَةِ بِالْقَبُولِ؛ وَجَبَ الْإِيمَانُ بِهَا كَذَلِكَ.

* * * *

Sonra marifet ehlinin kabul ettiği sahîh hadislerde Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Rabbini vasfettiği şeyler vardır. Bunlara iman etmek vâciptir. Çünkü Sünnet; Kur'an'ı açıklar, tefsir eder, ona delâlet eder ve onu tabir eder.

ŞERH:

Şeyh *(rahimehullâh)*, Kur'an'dan Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarının ispatına delâlet eden âyetleri zikrettikten sonra, İslâm'da ikinci esas olan Sünnet'ten de buna delâlet eden delilleri zikretmeye başladı. Ta ki Ehl-i Sünnet'in, isim ve sıfatların ispatına Kur'an ve Sünnet ile delil getirdiği bilinsin. Onlar bunların dışına çıkmazlar. Allah'ın emrettiklerini aşmaz, nehyettiklerine düşmezler.

SÜNNET'E İTTİBÂ ETMENİN VÜCÛBİYYETİ VE SÜNNET'İ İNKÂR EDENİN HÜKMÜ HAKKINDA

Şeyh *(rahimehullâh)* Sünnet hakkında şöyle dedi: "ثُمَّ سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وسلَّم/**Sonra Rasûlullah'ın Sünnet'inde de.**"

Burada Sünnet'ten Kur'an'a mukabil olan kastedilmiştir. Çünkü Sünnet'ten birkaç şey kastedilir. Bazen fâilin sevap kazanıp, târikin (terk edenin) azap görmeyeceğini, bazen farz, bazen de daha genel bir mâna irade edilir. Bazen de Kur'an'a mukabil mânasında kullanılır.

İlim ehli "Sünnet kitaplarında böyle gelmiştir" dediklerinde bu mânayı kastederler. Bu âdet imamların itikat kitaplarında da devam etmiştir. Bunları *Sünnet Kitabı/Kitâbu's-Sünne* diye isimlendirirler. Sünnet Kur'an'ı tefsir eder. Yani sahîh hadis kitaplarında Rasûlullah'tan *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gelen deliller Kur'an'ı tefsir eder. Çünkü Kur'an birden çok yönü ihtimal eder. Sünnet ise bunu beyan eder.

Ehl-i Sünnet, bid'at ehli ile Sünnet konusunda münazara etmeyi tavsiye ederlerdi. Bid'at ehli ise bid'atlarının çoğunda Kur'an ile münazara ederler. Misal olarak Cehmiyye, Mu'tezile ve Eş'ariyye *Sâk* (السَّاق) sıfatında ve tefsirinde Kur'an'la delil getirirler. Misal: يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ **"Baldırın açılacağı gün"**[507] Sünnet'e baktığımızda bu konuda çok açıktır. Ancak onlar Sünnet'i delil olarak almıyorlar. Kur'an birçok yönü ihtimal eder. Sünnet onu tefsir eder, açıklar, beyan eder.

Bundan dolayı Süyûtî "*Miftâhu'l-Cenne fi'l-İhticâci bi's-Sünne*" adlı kitabında "Biz Kur'an'ı delil olarak alırız, Sünnet'i kabul etmeyiz" diyenlerin kâfir olduğu konusunda icmâ olduğunu söylemiştir.

Böyle olan birçok taife vardır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de bunların çıkacağını haber vermektedir:

507. Kalem, 42.

لَا أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِئًا عَلَى أَرِيكَتِهِ يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِنْ أَمْرِي مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ فَيَقُولُ لَا نَدْرِي مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ

"Sakın sizden birini, emrettiğim ya da nehyettiğim bir husus kendisine ulaşınca, kalçaları üzere dayanmış bir şekilde 'Biz bunu bilmeyiz. Biz Kur'an'da ne bulursak ona uyarız' derken bulmayayım."[508] Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِ لَنْ تَضِلُّوا: كِتَابُ اللَّهِ

"Ben sizin aranızda, tutunduğunuz müddetçe sapmayacağınız Allah'ın Kitâbı'nı bırakıyorum."[509] Başka rivayette; كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّتِي *"Allah'ın Kitâbı'nı ve benim Sünnet'imi"* şeklinde geçmektedir.[510] Ancak birinci lafız daha sağlamdır. Kur'an ise Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e itaat etmeyi emrediyor.

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا

"Peygamber size neyi emrediyorsa onu alın, neyi de yasaklıyorsa ondan kaçının."[511]

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

"Kim Allah ve Rasûlü'ne itaat ederse"[512]

وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

"Kim Allah ve Rasûlü'ne isyan ederse"[513] Bunların dışında da Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* itaat etmeyi emreden deliller vardır.

508. Ebû Dâvûd, 4605; Tirmizî, 2663; Ahmed, 23876, Hâkim, 368; İbn Mâce, 13.

509. Tirmizî, 3788;

510. Bk. Hâkim, *Müstedrek*, 319; Dârekutnî, *Sünen*, 4606; Beyhakî, *Kübrâ*, 20337.

511. Haşr, 7.

512. Ahzâb, 71; Nisâ, 13; Nûr, 52; Fetih, 17.

513. Nisâ, 14; Ahzâb, 36; Cin, 23.

Yakîn ifade etmediği, haber-i âhâd olduğu veya ilim ifade etmediği gibi gerekçelerle Sünnet'i şer'î delil olmaktan çıkaranlar mertebe mertebedir. Bunlar Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Allah'ın elçisi olduğuna iman etmeyenlerdir. Bunlardan kimileri de imanı nâkıs olanlardır. "Kur'an'ı kabul ederiz ama Sünnet'i kabul etmeyiz" diyenlere gelince: Bunlar bir kısma iman edip, diğer kısmı inkar edenlerdir. Birinci şehâdete iman ederler, ikinci şehâdete iman etmezler. Bu da onların ilk şehâdetinin bozulduğuna delildir. Çünkü birinci şehâdete iman, ikinci şehâdete iman etmeyi gerektirir.

"Biz yalnız Kur'an'a iman ederiz, Sünnet'e etmeyiz" diyen bu dalâlet ehli ve münhariflerden konuştuğumuzda, bu sadece Cehmiyye, Mu'tezile ve Eş'arîler'i kapsamaz. Bu konu, bunlardan daha kötü olan ve hiçbir şekilde Sünnet'e iman etmeyen Râfizîler'i de kapsar. Çünkü onlara göre Sünnet, mürtedler yolu ile gelmiştir. Ehl-i beyt, Selmân, Mikdâd ve Ebû Zer dışında olan Hz. Ebû Bekir, Ömer, Osman ve diğer sahâbîler *(radıyallâhu anhum)* onlara göre mürteddir. Onlara göre Hz. Ebû Bekir'in *(radıyallâhu anhu)* sahâbîliği sahih değildir. Ancak Kur'an onun sahâbîliğini ispat ediyor.

لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا

"Üzülme Allah bizimle beraberdir."[514] Âlimler bu âyetin Hz. Ebû Bekir hakkında olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Hz. Ebû Bekir'e *"Üzülme"* demiştir. Kur'an buna delâlet eder: ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا **"İkinin ikincisi olarak mağaradayken arkadaşına: 'Üzülme, Allah bizimle beraberdir' diyordu."** *(Tevbe, 40)*. Onlar ne *Sahîh-i Buhârî*'ye, ne *Sahîh-i Müslim*'e ne de diğer Sünnet kitaplarına iman etmezler.

İmam Süyûtî'nin, bunu diyenin kâfir olduğu konusunda icmâ aktardığı geçmişti. Sünnet'e iman etme konusunda Râfizîler en kötü olanlardır. Çünkü bunlar -kendilerine göre- hadisin râvileri kâfir olduğundan dolayı iman etmiyorlar. Bu, küfrün en katı olanıdır. Âlimlerin Sünnet'e

514. Tevbe, 40.

iman etmekten geri duranların küfründe icmâ ettiklerine göre ve Süyûtî *(rahimehullâh)*'ın "Onlar çöpe atılırlar ki onların pis kokusundan Ehl-i kitap rahatsız olmasın" dediğine göre, bunlar Ehl-i kitaptan daha pislerdir. Böyle olunca Sünnet'e, râvileri mürted ve kâfir olduğu iddiasıyla iman etmeyenlerin durumu ne olacak? Sahâbîleri küfre nispet etmek küfrün en şiddetlisi, en katısıdır. Bir de bununla birlikte putlara tapmaları vardır. Bunların imanını bozan sebepler yüzleri bulmuştur. Râfizîler'in küfründe ancak câhil olan ve tevhidden anlamayan tevakkuf eder (durur).

Bunların tekfir edilmesine engel olacak cehâlet ve avam olmalarından sarf-ı nazar ettiğimizde, bu Râfizîler'in mezhebinde asıl olan; kabir ehline ibadet etmeleri, Sünnet'i inkar etmeleri, sahâbeye lanet edip, onların mürted olduklarını söylemelerinden dolayı küfür ve dinden irtidattır. Bunun dışında onlarda Hz. Âişe'ye *(radıyallâhu anhâ)* iftira atma, isim ve sıfat tevhidini inkar etme, putlara tapma, velilere yaklaşma, velilerin gaybı bildiğini iddia etmeleri ve şirk imamlarına ta'zîmde bulunmaları gibi şeylerden dolayı da bunlarda asıl olan küfür üzere olduklarıdır. Nasîru'ş-Şirk et-Tûsî ve diğerleri gibi.

Ehl-i Sünnet'in isim ve sıfat konusunda kendisine dayandıkları asıl delilleri Kur'an ve Sünnet'tir. Bu konuda kendi akıllarına ve kıyasa itimat etmezler. Onlar bu konuda tahrif yapan Cehmiyye, Mu'tezile ve Eş'arîler'e muhalefet etmişlerdir. Çünkü bunlar bu konuda aklı naklin önüne alırlar. Ehl-i Sünnet ise nakillere bağlı kalır.

Bunun delili ise; bu yöntemi tasdik etmeleri, anlayışlarına yerleştirmeleri ve insanları da bu şekilde eğitmeleridir.

Bir de bu meselelerin ictihâdî meselelerden olmadığını beyan etmektir. Ehl-i Sünnet bu konuda hem icmâ, hem de ittifak etmiştir. Onlardan hiç kimse şâz kalmamıştır. Onlar bu konuda Kur'an ve Sünnet'e itimat ederler.

Onlar sağlam bir naklin, sahih olan akla muhalefet etmeyeceğine iman ederler. Bundan dolayı Şeyhulislâm o meşhur *"Aklın ve Naklin Çatışmasını Def Etmek (Der'u Te'ârudi'l-'Akli ve'n-Nakli)"* kitabını yazmıştır. İbn Kayyim *en-Nûniyye*'sinde şöyle der:

وإذا تعارض نص لفظ وارد ... والعقل حتى ليس يلتقيان

فالعقل إما فاسد ويظنه ... الرائي صحيحها وهو بالبطلان

أو أن ذاك النص ليس بثابت ... ما قاله المعصوم بالبرهان

Nakil ile gelmiş nassın lafzı, akıl ile yan yana gelmeyecek şekilde çelişirse

Ya bakanın sahih zannettiği akıl fâsid ve bâtıldır.

Ya da o nass delil ile sabit değildir, mâsum olan biri onu söylememiştir.[515]

Selîm olan aklın, sahîh olan nakle muhalif olduğunu göremezsin. Eğer ihtilâf varsa bozukluk ikisinden birindedir. Ya nakilde bir zayıflık vardır. Ya da akılda bir bozukluk vardır.

Câhiliye ehli, üzerinde bulundukları şirk ve putperestliğe rağmen isim ve sıfatların birçoğuna iman ederlerdi. Bunları tahrif etmezlerdi. İbrâhim *(aleyhisselâm)* babasına: يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا **"Ey babacığım! Niye işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan bir şeye kulluk yapıyorsun?"**[516] dediğinde babası "Senin de Rabbin işitmiyor, görmüyor" dememişti.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Kureyş'in kâfirlerini imana davet ettiğinde ve onlara kendisinin Allah'ın elçisi olduğunu haber verdiğinde ve Allah'ın konuştuğunu söylediğinde bunu inkar etmemişlerdi. Ancak zâlimler Allah'ın âyetlerini (bile bile) inkar ederler. Müşrikler, Rasûlul-

515. Bk. *en-Nûniyye*, s.154.

516. Meryem, 42.

lah'ın peygamber olarak gönderilmesini inkar ediyorlardı ama onlardan hiçbiri Allah'ın konuşmadığını söylemiyordu.

Sonuç olarak Ehl-i Sünnet buna iman ederler. Sünnet'in şeriatın ikinci kaynağı olduğuna iman ederler. Sünnet'in Kur'an'ın tefsiri, beyanı olduğunu ve Onun mânalarına delâlet ettiğini söylerler.

Onlar muhaddislere göre muteber olan şartlara dayanarak gelen sahîh hadislerde Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Rabbini vasfettiği şeylere de iman ederler. Bu konuda kendilerine itimat edilenler muhaddislerdir. Bu konuda ne fakîhlere, ne de nahivcilere itimat edilmez. Bu konuda Ehl-i Hadîs'e itimat edilir. Bu işin ehli olanlar onlardır. Sünnet'in muhafızları da onlardır.

I. Hadisin Sahîh Olmasının Şartları:

1- Adaletli kişinin nakli ile olmalıdır.

2- Hafıza ve kitap açısından dabtı (zaptı) tam olmalıdır.

3- Senedi muttasıl olmalıdır.

Bu üç şart başka şartları da altında bulundurur. Bazı âlimler bu üç şarta iki şart daha eklemişlerdir. O iki şart ise şâz olmaması ve illetin olmamasıdır. Bundan dolayı İbn Hacer *(rahimehullâh)* *Nuhbetu'l-Fiker* kitabında buna işaret etmiştir. Dabtı tam, adaletli kişinin nakli ile senedi muttasıl olan, şâz ve illetten korunmuş olan hadis sahîh li-zâtihî olan hadistir.

Kendinde bulunan vasıfların değişmesi ile de hadisin rütbesi değişir.

Ehl-i Sünnet isim ve sıfat bâbında zayıf hadisin delil olmayacağı konusunda ihtilâf etmemiştir. Onlar bu konuda sadece ilim ehlinin kabul ile karşıladığı sahîh hadislerin delil olacağı konusunda ittifak etmişlerdir.

II. Ehl-i Hadîs'e Göre Mütevâtir Hadisin Tanımı ve Haber-i Vâhid'in Hüccet Değeri Hakkında

İmam Ahmed *(rahimehullâh)* âlimlerin sahîh olarak kabul ettikleri hadisin mütevâtir sayılacağını söylemiştir.

Mütekellimler (kelâm ve felsefeciler) hadisin mütevâtir olması için Kur'an ve Sünnet'te olmayan şartlar koyarlar. Bunun için dört şart öne sürerler:

1- Hadisi çok adette kişi rivayet edecek.

2- Bu çokluk bütün tabakalarda olacak.

3- Âdeten bunların yalan üzere bir araya gelmeleri mümkün olmayacak.

Bunlarla beraber onların haberlerinin dayanağı his olacak. "İşittim, gördüm, dokundum, kokladım" gibi hisler.

Bu şartlar Ehl-i Sünnet'in muhakkik âlimleri tarafından tanınan şartlar değildir. Bu şartları bid'at ehli olan Mütekellimler, Eş'arîler ve bunların benzerleri koymuşlardır.

Bundan dolayı bu konuda âhâd haberleri kabul etmezler. Çünkü âhâd haber onlara göre ilim ifade etmez. Ancak tahkik ehline göre Rasûlullah'tan *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* geldiği sabit olan hadisler ister mütevâtir, isterse âhâd olsun ilim ifade eder ve onunla amel etmek gerekir.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Muâz'ı Yemen'e gönderir ve ona şöyle der:

فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللهِ

"Onları kendisine çağıracağın ilk şey Allah'tan başka ilah olmadığı ve benim Allah'ın Rasûlü olduğum olsun."[517] Bu, sahîh olduğunda itti-

517. Buhârî, 1395, 1496; Müslim, 19. İbn Hacer bu hadisin şerhinde şöyle söyler: "Bu hadiste haber-i vâhidin kabulü ve onunla amel edilmesinin gerekliliği vardır." Bk. *Fethu'l-Bârî*, III, 360. **(Editör)**

fak edilen bir hadistir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Muâz'ı dinin aslî meseleleri ile göndermişti. Onu isim ve sıfat konuları ile göndermedi. Onu dinin bütünüyle gönderdi. Onu tevhidle, saadetle, namazla ve İslâm'ın bütün rükünleri ile göndermişti. Yemen ehlinden kimse buna itiraz etmedi. Onlar, "Bu tek bir adamdır; acaba yalan mı, doğru mu söylüyor" demediler. Onlardan bir kısmı iman etti. Bir kısmı da etmedi. İman etmeyenler Muâz *(radıyallâhu anhu)* yalnız olduğundan dolayı değil, başka sebeplerden dolayı iman etmediler. Ehl-i kitap; Cehmiyye, Mu'tezile ve Eş'arîler'den çok daha akıllıydılar. Çünkü haber-i vâhide karşı çıkmamışlardı. Bundan dolayıdır ki Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا

"Ey iman edenler! Şayet fâsık biri size bir haber getirirse onu araştırın."[518] O zaman adaletli biri haber getirdiğinde araştırmaya ihtiyaç yoktur. Bu da haber-i âhâd ile gelen şeylere de iman edilmesi gerektiğine delildir. Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* İslâm'ı tebliğ etmeleri için bir ya da iki memuru gönderiyordu. Bu, sahâbîlerin ve âlimlerin üzerinde icmâ ettikleri bir meseledir.

Bununla beraber Ehl-i Sünnet, isim ve sıfat konusunda âhâd haberleri (hadisleri) kabul etmede gevşek davranmıyordu. Zaten bu konu mütevâtir yolla geldiğinde biliniyor. Yalnız biz, bu bâbda senedin sahîh olmasına ihtiyaç duyduğumuz kadar mütevâtir olmasına ihtiyaç duymayız.

518. Hucurât, 6.

ALLAH TEÂLÂ'NIN DÜNYA SEMÂSINA NÜZÛLÜ

مِثْلُ قَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَنْزِلُ رَبُّنَا إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا كُلَّ لَيْلَةٍ، حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ، فَيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ، مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

❊ ❊ ❊ ❊

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'in şu hadisi gibi:** ***"Rabbimiz her gecenin son üçte biri kalınca dünya semâsına nüzûl eder (iner) ve şöyle der: Kim bana dua edecek, ben de duasına icabet edeyim. Kim benden isteyecek, ben de ona vereyim. Kim benden bağışlanma isteyecek, ben de onu affedeyim."*** **Hadis muttefekun aleyhtir.**[519]

ŞERH:

I. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Rabbimiz her gecenin son üçte birinde dünya semâsına nüzûl eder..." Hadisinin Beyânı:

Şeyh *(rahimehullâh)* dedi ki: "Âlimlerin kabul ile karşılayıp, teslim oldukları sahîh hadislerden biri de ***"Rabbimiz iner..."*** hadisidir. Bu hadis Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den mütevâtir olarak gelmiştir." Âlimler bu konuda kitaplar yazmıştır. İmam Dârekutnî ve başkaları *nüzûl* (inme) konusunda kitap telif etmişlerdir. İbn Teymiye *(rahimehullâh)* nüzûl meselesinde büyük bir cilt kitap yazmıştır.

Buhârî, Müslim ve başkaları Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den ***"يَنْزِلُ رَبُّنَا/Rabbimiz iner"*** hadisini rivayet etmişlerdir. Burada "Emri, hükmü veya rahmeti iner" denmemiştir.

519. Buhârî, 1145, 6321, 7494; Müslim, 758; Tirmizî, 446, 3498.

يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ ***"Rabbimiz her gece gecenin son üçte biri kaldığında dünya semâsına iner."*** Yani; her gece gecenin son üçte biri kalınca her beldede kimin gecenin üçte biri varsa Rab Teâlâ iner. "فَيَقُولُ/***Ve der ki...***". Bu, "inmekten maksat rahmettir" diyenlere reddiyedir. Çünkü rahmet *"Kim bana dua edecek, ben de onun duasını kabul edeyim"* demez. O zaman bu Allah *(celle celâluhû)*'dur. Der ki: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ ***"Kim bana dua edecek, ben de duasına icabet edeyim."***

Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

"Eğer kullarım sana, beni sorarlarsa şüphesiz ki ben onlara çok yakınım. Dua edenin duasına icabet ederim. Öyleyse kullarım da benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulabilsinler."[520] Burada **"Dua"** geçmektedir, dua ibadettir:

وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

"Rabbimiz dedi ki: Dua edin ki, size icabet edeyim."[521]

Kul rabbinden bir an dahi ihtiyaçsız kalamaz. Bizden herkes O'na muhtaçtır. O'ndan ister. Ancak gecenin son üçte birinde dua edenin duası icabet edilmeye daha yakındır. Bundan da duanın kabul edilecek vakitlerini bekleyip değerlendirmenin gerekli olduğu anlaşılıyor. Gecenin son üçte biri, secde hali, ezan ve kamet arası gibi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, الدُّعَاءُ لَا يُرَدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ *"Ezan ve kâmet arasındaki dua geri çevrilmez"*[522] buyurmaktadır. Hadisteki; مَنْ يَسْأَلْنِي فَأُعْطِيَهُ؟ وَمَنْ يَسْتَغْفِرْنِي فَأَغْفِرَ لَهُ ***"Kim benden isteyecek, ben de vereyim. Kim benden bağışlan-***

520. Bakara, 186.

521. Ğâfir, 60.

522. Tirmizî, 212; Ebû Dâvûd, 521.

ma isteyecek, ben de onu bağışlayayım." cümlesinde Yüce Allah'ın *mağfiret* sıfatının ispatı vardır. Yüce Allah:

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ

"Çok bağışlayan, çokça sevendir."[523] buyurmaktadır.

Bu hadisten *uluvv* sıfatının ispatı da çıkarılır. Aynı zamanda yüce Allah'ın ihtiyârî (tercîhî) sıfatlarının ve *nüzûl* (inme) sıfatının ispatı da vardır.

Âlimlerin tercih edilen görüşüne göre nüzûl ikinci fecre kadar devam eder. Bazı âlimler demişlerdir ki: "Güneşin doğuşuna kadar devam eder." Ancak sahih olan birinci görüştür. Çünkü güneşin doğuşu ile alakalı olan rivayet sahîh değildir.

Ehl-i Sünnet nüzûl sıfatının ispatı konusunda ittifak etmiştir. Onlar nüzûlü temsîlsiz ispat ve ta'tîlsiz tenzîh ederler. Onu şekillendirmezler ve yüce Allah'ın sıfatını mahlukatın sıfatına da benzetmezler. Çünkü Yüce Allah'ın benzeri, dengi ve eşi yoktur. O'nun kürsüsü gökleri ve yeri ihâta etmiştir. İbn Abbas kürsünün ayaklarını yeri olduğunu söylemiştir. Allah *(celle celâluhû)*; وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ **"O, yüce ve azîmdir"**[524] buyurmaktadır. Allah Teâlâ kendi şanına ve yüceliğine yaraşır bir inmekle iner. O'na şekil vermeyiz ve mahlukata benzetmeyiz. Ancak sıfatının hakikatine iman ederiz. Kendisinde mecaz yoktur. Bunu Cehmiyye, Mu'tezile ve Eş'ariyye söyler. Lafız da asıl olan hakikattir. Şayet bundan maksat mecaz olsaydı; ***"Kim bana dua edecek, ona icabet edeyim. Kim benden isteyecek, ona istediğini vereyim."*** Sözü merdûd olurdu.

Bunun rahmete işaret olduğunu söyleyenlere; "rahmet gecenin üçte birine özel değildir" deriz. Bundan *uluvvluk* sıfatının ispatını çıkarırız. Allah *(celle celâluhû)* yedi semânın üstünde arşına istivâ etmiştir. Allah *(celle*

523. Burûc, 14.

524. Bakara, 255.

celâluhû)'nun; الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى **"Rahmân arşa istivâ etmiştir"**[525] âyeti hakkındaki açıklama daha önce geçmişti.

Şeyh nüzûl hakkında sadece bir hadis nakletti. Çünkü bu mütevâtir olan hadislerdendir. Bir de mütevâtir hadise iman etmeyen diğer hadislere iman etmez. Çünkü çoğa iman etmeyen aza da iman etmez. Mü'min, kendisine âlimlerin sahîh olduğuna dair bir hadis ulaştığında vakfetmez. "İşittim itaat ettim" demelidir.

525. Tâ-hâ, 5.

GÜLME, MUTLU OLMA VE HOŞLANMA SIFATLARI

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَلَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ التَّائِبِ، مِنْ أَحَدِكُمْ بِرَاحِلَتِهِ ... » الْحَدِيثَ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَضْحَكُ اللَّهُ إِلَى رَجُلَيْنِ؛ يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ؛ كِلَاهُمَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَجِبَ رَبُّنَا مِنْ قُنُوطِ عِبَادِهِ وَقُرْبِ غِيَرِهِ؛ يَنْظُرُ إِلَيْكُمْ أَزِلِينَ قَنِطِينَ، فَيَظَلُّ يَضْحَكُ؛ يَعْلَمُ أَنَّ فَرَجَكُمْ قَرِيبٌ» . حَدِيثٌ حَسَنٌ.

❊ ❊ ❊ ❊

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **şöyle buyurmaktadır: "*Sizden herhangi biriniz üzerinde yükünün bulunduğu devesini bulmasından daha çok yüce Allah tevbe eden mü'min kulunun tövbesinden ötürü sevinir.*" Hadis muttefekun aleyhtir.**[526]

Yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **şöyle buyuruyor: "*Yüce Allah, her ikisi de cennete girecek olan ve biri diğerini öldüren iki adamın bu hallerine güler.*" Hadis muttefekun aleyhtir.**[527]

Yine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **şöyle buyurur: "*Rabbimiz hayrının yakınlığına rağmen, kullarının ümit kesmelerine hayret eder. O, sizin darlık ve sıkıntı içindeki halinize bakar ve sizin ümit kestiğinizi görür. Sizin kurtuluşunuzun yakın olduğunu bilerek gülmeye devam eder.*" Hasen bir hadistir.**[528]

526. Buhârî, 6308, 6309; Müslim, 2744, 2745, 2746, 2747.

527. Buhârî, 2826; Müslim, 1890.

528. Ahmed, 16201; İbn Mâce, 181.

ŞERH:

I. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "...Allah Teâlâ, tevbe eden mü'min kulunun tevbesinden ötürü sevinir" Hadisinin Beyânı:

Şeyh *(rahimehullâh)* daha sonra *mutlu olma* (الفرح) sıfatının ispatına işaret etti ve şu hadisi nakletti: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyuruyor ki:

لَلَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ التَّائِبِ، مِنْ أَحَدِكُمْ

"Allah sizden birinin tevbe etmesinden ötürü sevinir." Yani o, ıssız bir yerdeydi, yanında, üzerinde yiyeceği ve içeceği olan bineği vardır. Ne arkadaşı, ne de dostu olmayan ıssız yerde bu hayvanını kaybetti. Sığınacak ve korunacak bir yeri de yoktu. Hayvanından ümit kesip bir ağacın altında uykuya daldı. Uyandığında hayvanının başucunda olduğunu görür. Çok fazla sevinçten dolayı dili sürçüp; اللهُمَّ أَنْتَ عَبْدِي وَأَنَا رَبُّكَ *"Allah'ım Sen benim kulumsun, ben senin Rabbinim der."* Bu hadis *Sahîh-i Müslim*'de geçen lafızdır.[529] Çünkü *Sahîh-i Müslim*'de geçen ziyade Hz. Enes'in *(radıyallâhu anhu)* hadisidir. Ebû Hureyre ve Abdullah'ın *(radıyallâhu anhumâ)* hadisinde bu ziyade yoktur. Bu hadis Ebû Hureyre, Abdullah ve Enes'in rivayetleri ile gelmiştir. Hepsi; لَلَّهُ أَشَدُّ فَرَحًا ***"Allah daha mutlu olur"*** lafzının rivayetinde ittifak etmişlerdir. Bu cümlede Allah *(celle celâluhû)* için *mutlu olma/sevinme* sıfatının ispatı vardır.

Ehl-i Sünnet bunu temsîlsiz ispat eder. Allah *(celle celâluhû)*'nun mutluluğu mahlukatın mutluluğu gibi değildir. Çünkü O'nun bir benzeri yoktur. O işitendir, görendir.

Allah *(celle celâluhû)*'nun mutlu olma sıfatını, "Bunu ispat ettiğimizde Yaratıcıyı, yaratılana benzetmiş oluruz" iddiasıyla nefyedenlere gelince; bunlar Müşebbihelerdir. Çünkü onlar baştan Allah'ı mahlukata benzetiyor, sonra sıfatlarını nefyediyorlar. Biz, Allah'ın zâtının, mahluka-

529. Bk. Müslim, 2747.

tın zâtına benzemediği gibi sıfatlarının da mahlukatın sıfatlarına benzemediğine iman ederiz.

I.I. Tevbenin Fazileti ve Şartları Hakkında:

بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ ***"Mü'min kulunun tövbesine..."*** cümlesi tövbenin fazileti hakkındadır. Mü'minde asıl olan daima tövbe etmesidir. Çünkü o çokça hata yapandır.

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا

"Ey Rabbimiz! Unutur ya da hata edersek bizi sorumlu tutma."[530]

İlim, takvâ ve zühdde en üst mertebede olmasına rağmen Hz. Ebû Bekir, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e "Bana namazımda kendisiyle dua edeceğim bir şey öğret" dediğinde Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا، وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

"De ki: Ey Rabbim! Ben nefsime çok zulmettim. Günahları yalnız sen bağışlarsın. Katından bir mağfiretle beni bağışla ve rahmet et. Muhakkak bağışlayan ve rahmet eden sensin."[531]

İbn Mes'ûd *(radıyallâhu anhu)* Safâ ve Merve arasında sa'y yaptığında şöyle derdi:

رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ، إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ

"Rabbim bağışla, merhamet et. En Azîz ve en kerîm olan sensin."[532] Bunun İbn Mes'ûd'a olan isnadı sahîhtir. Taberânî ve başkaları rivayet etmiştir.

---

530. Bakara, 286.

531. Buhârî, 834; Müslim, 2705.

532. Taberânî, *ed-Du'â*, 870. Beyhakî, *Kübrâ*, 9351.

Hadisimizde kulun Allah'a tövbe etmesinin Allah'ın sevdiğinin delili vardır. Bundan dolayı geceleri ellerini açar, ta ki gündüz günah işleyenler tövbe etsin, gündüz de elini açar, ta ki gece günah işleyenler tövbe etsin. Tövbe kulun günah işlememeye gayret etmesidir. Bu işlemeyecek mânasına gelmez. Bazen tekrardan aynı günahı işleyebilir. Ancak tövbe azmetmektir. Fakat birisi, diliyle tövbe ve istiğfar edip nefsinde ise tekrar günah işlemeyi düşünüyorsa onun tövbesi boş söz kabul edilir. Gerçek tövbe değildir.

Hakikî tövbe gerçekten günaha dönmemeye azmetmektir. Onun masum olmamasından dolayı tekrardan dönmesine bir engel yoktur. Ancak döndüğünde tekrar tövbe eder, dönmemeye azmeder. Bundan dolayıdır ki Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَذَهَبَ اللهُ بِكُمْ، وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ، فَيَسْتَغْفِرُونَ اللهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ

"Şayet sizler günah işlemeyecek olsaydınız, Allah sizleri kaldırır ve günah işleyip, istiğfar eden ve Allah'ın kendilerini bağışlayacağı bir topluluk getirir."[533] Müslim ve başkaları rivayet etmiştir.

Ancak tövbe edip aynı zamanda içinden tekrardan günah işlemeye niyetli olanın tövbesi boş söz ve alay etme kabul edilir. *Estağfirullâh* dediği halde yalan söyleyen gibi. Fakat azmedip iradesi zayıf olduğundan dolayı tekrar günaha bulaşan kişi tekrardan tövbe eder. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

"Ben; tövbe eden ve iman edip, sâlih amel işleyeni çokça bağışlayanım."[534]

وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ

533. Müslim, 2749; Tirmizî, 2526.

534. Tâ-hâ, 82.

"Ey mü'minler! Topluca Allah'a tövbe edin."[535]

أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ

"Allah'a tövbe edip, istiğfar etmezler mi?"[536]

Pişmanlık tövbedir. Kul hakları hariçtir; bunların sahiplerine teslim edilmesi gerekir. Gıybet, laf taşıma, hırsızlık gibi. Eğer bunları sahiplerine ulaştıramıyorsa onlar için tövbe ve istiğfar eder. Malları bir yolla hak sahiplerine ulaştırır.

Hadisin akışında bize delil olan kısım, Allah *(celle celâluhû)* için mutlu olma sıfatının ispat edilmesidir. Hadisten, isteksiz olarak dilden çıkan şeylerin affedildiği anlaşılıyor. Çünkü buradaki adam; اللهُمَّ أَنْتَ عَبْدِي وَأَنَا رَبُّكَ *"Allah'ım sen benim kulum, ben senin Rabbinim"* demişti. Çok mutlu olduğundan hata yapmıştı. Çünkü çok sevinç, çok kızmak gibi ya da çok kızmak, çok sevinç gibidir ki kişiyi normal halinden çıkarır. Öyle ki kastetmediği şeyleri söyletir. Telaffuzlarda ise kasıtlara (niyetlere) itibar edilir.

Hadisin mânasında şu âyet-i kerîme de vardır:

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا

"Ey Rabbimiz! Unutur ya da hata edersek bizi sorumlu tutma."[537]
Bu âyette tövbenin fazileti, muhabbet ve mutlu olma sıfatlarının ispatı vardır.

Allah kulunun tövbesi ile mutlu olur. Bu Allah'ın ona ihtiyacı olduğundan dolayı değildir. Çünkü Allah'ın kullarına ihtiyacı yoktur. Ancak Allah tövbeden dolayı mutlu olur, ta ki kulu ateşin yakıtı olmasın.

535. Nûr, 31.

536. Mâide, 74.

537. Bakara, 286.

يَاأَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

"Ey insanlar! Allah'a muhtaç olan sizlersiniz. Allah ise Ğanî ve Hamîd olandır."[538]

Hadiste geçen; تَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ ***"Mü'min kulunun tövbesi"*** cümlesi galip olan durumdur. Kâfirin Müslüman olması buna girmez. Çünkü kâfirin Müslüman olması mü'minin günahtan tövbe etmesinden daha büyük bir durum olabilir. Bu hadiste bundan başka mânalar da vardır.

II. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Yüce Allah, her ikisi de cennete girecek olan ve biri diğerini öldüren iki adamın bu hallerine güler." Hadisinin Beyânı:

Rasulullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in, gülme sıfatının ispatı hakkındaki hadisi şudur:

يَضْحَكُ اللَّهُ إِلَى رَجُلَيْنِ؛ يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ؛ كِلَاهُمَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ

"Yüce Allah her ikisi de cennete girecek olan ve biri diğerini öldüren iki adamın bu hallerine güler."[539] Bu hadisin mânası şudur: Kâfir Müslümanı öldürür. Müslüman cennete girer. Müslüman cennete girer, çünkü o mücâhiddir. İbn Abdulber, bu hadisten "Her kim düşmana arkasını dönmeden onlara karşı savaşır ise ona cennet ile hükmedileceği" sonucuna varmıştır. Çünkü Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*; كِلَاهُمَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ ***"Her ikisi de cennettedir"*** buyurmuştur. Bu adamı kâfir öldürmüştür. Kâfir cennete mi girecek? Hayır; kâfir daha sonar Müslüman olmuştur. Sonra o da Allah yolunda öldürülmüş ve cennete girmiştir.

Bu hadisten Allah *(celle celâluhû)*'nun gülme sıfatının ispatı çıkarılır.

538. Fâtır, 15.

539. Buhârî, 2826; Müslim, 1890.

III. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Rabbimiz hayrının yakınlığına rağmen, kullarının ümit kesmelerine hayret eder. O, sizin darlık ve sıkıntı içindeki halinize bakar ve sizin ümit kestiğinizi görür. Sizin kurtuluşunuzun yakın olduğunu bilerek gülmeye devam eder."[540] Hadisinin Beyânı:

Şeyh *(rahimehullâh)* Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; عَجِبَ رَبُّنَا مِنْ قُنُوطِ عِبَادِهِ ***"Kulların ümit kesmelerine hayret eder"*** hadisini nakletmiştir. Bununla birkaç şeye işaret vardır.

1- Hadisin aslı "ضَحِكَ رَبُّنَا/*Rabbimiz güldü*" lafzıyla gelmiştir.[541] Şeyh ise "عَجِبَ رَبُّنَا/***Rabbimiz hayret etti"*** lafzıyla nakletmiştir.

Çünkü Şeyh bu kitabı öğle namazı ile ikindi namazı arasında ezberinden yazmıştır. Bundan dolayı hafızasından yazıp, kaynaklara rücû etmeyenlerde böyle hatalar olur.

2- Bu hadisi İmam Ahmed, İbn Mâce ve başkaları rivayet etmiştir. Hadisi Vekî' bin Udus'tan -kimileri Hudus demiştir-. O da amcası Ebû Rezîn'den rivayet etmiştir. Bazıları Vekî'in bilinmemesinden dolayı hadisi zayıf görmüş. Bazıları da hasen saymışlardır. Şeyh İbn Teymiye, İmam Süyûtî ve bir cemaat "Bu doğruya daha yakın" demişlerdir. Çünkü Vekî' bin Udus meçhullerden değildir.

İmam Tirmizî *el-Câmi*'inde; Şu'be'den, o da Ya'lâ bin Atâ'dan, o da Vekî'den, o da Ebû Rezîn'den Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; الرُّؤْيَا عَلَى رِجْلِ طَائِرٍ مَا لَمْ تُعْبَرْ *"Rüya tabir edilmedikçe kuşun ayağı üzerindedir"*[542] hadisini rivayet ederek bunu sahîh saymıştır.

Ebû Îsâ (Tirmizî) bu hadisin hasen-sahîh olduğunu söylemiştir.

Bu hadis sadece Vekî' bin Udus yoluyla bilinir.

---

540. Ahmed, 16201; İbn Mâce, 181.

541. Bk. İbn Mâce, 181, Ahmed, 16201; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, 760.

542. Tirmizî, 2278, 2279; Ebû Dâvûd, 5020; İbn Mâce, 3921; Ahmed, 16182.

Yukarıda söylenen, bu hadisin başka bir yolla gelmesine engel değildir. İmam Tirmizî onu iki faklı yoldan gelmesinden dolayı sahîh saymıştır. Bu yolla sahîh sayması, İmam Tirmizî'ye göre Vekî'in meçhul olmadığına delâlet eder.

3- İmam Dârekutnî *el-Esmâ ve's-Sıfât* kitabında "Bu konuda ancak güvenilirin, güvenilir olandan ve âlimlerin kendisini kabul edip ittifak ettikleri delil alınabilir" demiştir. Sonra Vekî' bin Udus'un hadisini rivayet etmiştir.[543] Bu da Vekî'in Dârekutnî'ye göre meçhul olmadığının delilidir. Yoksa Dârekutnî'nin "Bu konuda ancak güvenilirin güvenilir olandan olan rivayeti ve âlimlerin kabul edip rivayet hadisler delil alınır" iddiasının bir anlamı olmaz. Aynı zamanda "Sikanın sikadan rivayet ettiği sahîhtir" sözünün de bir mânası olmazdı. Bütün bunlar Vekî'in Dârekutnî'ye göre bilinen biri olduğuna delildir.

4- Vekî' kendisine itiraz edilecek bir şey rivayet etmemiştir. Çünkü onun rivayet ettiği "ضَحِكَ رَبُّنَا" lafzının aynısını İmam Buhârî de rivayet ediyor. "يَضْحَكُ اللَّهُ إِلَى رَجُلَيْنِ/*Allah iki adama güler*"[544] Şeyh İbn-i Teymiye ise "عَجِبَ رَبُّنَا" lafzını nakletmiş. Taaccüb (şaşırmak/hayret etmek) sıfatı da Allah için sabit olan sıfatlardandır. بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ **"Evet; sen onlara şaşırıyorsun, onlar da seni alaya alıyorlar."**[545] Taaccüb sıfatı Allah *(celle celâluhû)* için sabit olan sıfatlardandır. Ehl-i Sünnet Allah ve Rasûlü'nden gelen her şeye iman ederler. Bunu temsîlsiz ispat ve ta'tîlsiz tenzîh edecek şekilde yaparlar. Çünkü Allah *(celle celâluhû)*'nun bir benzeri yoktur. Ne zâtında, ne sıfatlarında, ne de fiillerinde O'nun bir benzeri yoktur. O işiten ve görendir. Ehl-i Sünnet O'nun sıfatlarını şekillendirmez ve kullarına benzetmezler. Çünkü O'nun ne bir benzeri, ne de dengi yoktur.

ضَحِكَ رَبُّنَا ***"Rabbimiz güldü"*** cümlesine gelince: Bu cümlede hem rubûbiyet, hem de isim ve sıfat tevhidinin ispatı vardır. *Gülme* (الضَّحِك)

543. Bk. Dârekutnî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, s. 46 (No: 30).

544. Buhârî, 2826; Müslim, 1890.

545. Sâffât, 12.

fiilî-ihtiyârî sıfatlardandır. Ehl-i Sünnet Allah *(celle celâluhû)*'nun hem zâtî, hem de fiilî sıfatlarını ispat ederler. Bunların hepsine iman da ederler.

مِنْ قُنُوطِ عِبَادِهِ ***"Kulların ümit kesmesinden"*** cümlesine gelince: Burada geçen "القُنُوط" lafzı; kurtuluşu uzak görmek mânasına gelir. Allah'tan ümit kesmek haramdır. Ye's (اليأس), ümit kesmekten (القنوط) daha şiddetlidir.

وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ

"Rabbinin rahmetinden ancak dalâlete düşmüş olanlar ümit keser."[546]

قُنُوطِ عِبَادِهِ ***"Kullarının ümit kesmesi..."*** cümlesi genel kullanılmış, fakat bir kısmı irade edilmiştir.

وَقُرْبِ غِيَرِهِ ***"Değiştirmesinin yakınlığı"*** Hadiste geçen "غِيَرِهِ" kelimesinin yerine İbn Mâce ve Ebû Dâvûd "وَقُرْبِ خَيْرِهِ/***Hayrının yakınlığı"*** lafzını rivayet etmişlerdir. "غِيَرِهِ" kelimesinin mânası; Allah'ın, kulu halden hale değiştirmesi demektir.[547]

يَنْظُرُ إِلَيْكَ ***"Size bakar"*** cümlesinde ise Allah *(celle celâluhû)*'nun bakma (النظر) sıfatının ispatı vardır.

Bu sıfattan daha önce bahsetmiştik. Bu konuda deliller mütevâtirdir. Ehl-i Sünnet görme sıfatında ihtilâf etmemiştir. Bir de Allah'ın iki gözü sıfatında da ihtilâf etmemişlerdir. Bunlar Ehl-i Sünnet'in üzerinde ittifak ettiği konulardır.

---

546. Hicr, 56.

547. Fuâd Abdulbâkî Sünen-i İbn Mâce Tahkikinde şunu söyler: "Hadiste geçen "قُنُوط" kelimesi; ümitsizlik demektir. "غِيَرِهِ" kelimesi; hâlin değiştirilmesi demektir. Buradaki zamir Allah Teâlâ'ya döner. Hadisin mânası şudur: Allah Teâlâ'nın, kulunu üzerinde olduğu şerden hayra çevirmesi veya hastalığından afiyete çevirmesi ya da sıkıntılarından feraha çevirmesi çok yakın olduğu halde, kulun en küçük bir şer bile başına gelince hemen hayırdan yana ümitsizliğe kapılması Allah Teâlâ'yı (şanına yakışan ve teşbîhsiz şekilde) güldürür." Bk. *Sünenu İbn Mâce*, I, 64. **(Editör)**

فَيَظَلُّ يَضْحَكُ ***"Gülmeye devam eder"*** cümlesinde Allah Teâlâ'nın gülme sıfatının ispatı vardır.

يَعْلَمُ ***"Bilir"*** cümlesinde ilim sıfatının ispatı vardır.

أَنَّ فَرَجَكُمْ قَرِيبٌ ***"Kurtuluşunuzun yakın olduğunu."*** Bu cümleden Allah Teâlâ'nın faziletinin geniş olduğu ve gülme sıfatının ispatı anlaşılır. O'nun gülmesi kulların gülmesi gibi değildir. Allah bundan yücedir, büyüktür. Bu sıfatı temsîlsiz ispat, ta'tîlsiz tenzih ederiz.

Bu hadisten kurtuluşu uzak görmekten kaçınmak gerektiğini ve Allah hakkında güzel zanda bulunma gerektiği anlaşılıyor. Kurtuluş ve yardımı Allah'tan beklemek ve kullardan beklememek gerekir.

صَعُبَتْ فَلَمَّا اسْتَحْكَمتْ ... فُرِجَتْ وَكُنْتُ أَظُنُّهَا لا تفرج

Zorlaştı, sağlamlaştığında ise kurtuluş geldi.

Oysa ben zorluğun gitmeyeceğini zannediyordum.

Bu şiiri İmam Şâfiî söylemiştir. İmam Şâfiî hicrî 190 senesinde dünyaya gelmiştir. Doğum yeri Mekke ya da Gazze'dir, demişlerdir. Annesi Himeyriyye kabilesindendi. Annesi onu götürüp, sonra tekrar getirmişti. Kimisi de Yemen'de doğduğunu söylemiştir. Annesi nesebinin yok olmasından korktuğundan dolayı okuması için onu Mekke'ye götürür. Kimisi Gazze'de doğdu demiştir. Gazze Filistin'in bir şehridir. Hicrî 240'ta vefât etmiştir. Yani 50 yıl ömür yaşamıştır. İmamlar arasında en az ömür geçiren O'dur.

إذا انقطعت أطماع عبد عن الورى ... تعلق بالرب الكريم رجاؤه

فأصبح حراً عزة ومناعة ... على وجهه أنواره وضياؤه

وإن علقت بالخلق أطماع نفسه ... تباعد ما يرجو وطال عناؤه

فلا ترج إلا الله في الخطب وحده ... ولو صح في خل الصفاء صفاؤه

Kulun mahlukattan ümidi kesilince,

Kerîm olan Rabbe bağlanır arzuları.

Böylelikle yüzünde aydınlık nur olan hür, izzetli, güçlü biri olur.

Şayet nefsinin arzuları mahlukata bağlanırsa, istekleri çoğalır, sıkıntıları uzar.

RİCL [AYAK] SIFATI

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ يُلْقَى فِيهَا، وَتَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ؛ حَتَّى يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ فِيهَا رِجْلَهُ – وَفِي رِوَايَةٍ: عَلَيْهَا قَدَمَهُ– فَيَنْزَوِي بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ؛ وَتَقُولُ: قَطْ قَطْ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

* * * *

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **buyurdu ki:** ***"İzzetin Rabbi, Cehennemin içine ayağını (ricl)- bir rivayette ise: cehennemin üzerine kademini- koyuncaya ve bunun sonucunda biri birinin içine geçinceye ve nihayet: 'Artık yeter, artık yeter' deyinceye kadar içine her atıldıkça O cehennem: 'Daha var mı?' deyip durur."***[548] **Muttefekun aleyh.**

ŞERH:

Başka bir hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*; لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ *"Cehennem ...devam eder."* Buyurmuştur. Cehennem; ateşin isimlerinden biridir. Onun isimleri çoktur...

I. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "İzzetin Rabbi, Cehennemin içine riclini/kademini koyuncaya ve bunun sonucunda biri birinin içine geçinceye ve nihayet: 'Artık yeter, artık yeter' deyinceye kadar içine her atıldıkça O cehennem: 'Daha var mı?' deyip durur." Hadisinin Beyânı:

لَا تَزَالُ جَهَنَّمُ *"Cehennem ezelî olmaya (sürekli "daha var mı?" demeye) devam eder."* Cehennem mahluktur. Cehennemde Kur'an'ın kendilerini hapsettiği kâfirlerden başka kimse ebedî kalmaz.

إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ

548. Buhârî, 6661, 7384; Müslim, 2848.

"Kim Allah'a ortak koşarsa Allah ona cenneti haram kılar; varacağı yer ateştir, zalimlerin ise hiçbir yardımcısı olmaz."[549]

يُلْقَى فِيهَا ***"Ona atılır."*** Yani küçümseme ve alçaltma suretiyle cehenneme atılırlar. Çünkü Allah onları kulluk için yaratmıştı. Onlar ise taşlara, putlara taptılar. Allah kendisini birlesinler diye yarattı, onlar ise şeytanı birlediler. Allah kendisini yüceltsinler diye yarattı, onlar ise mahluku yücelttiler.

وَهِيَ تَقُولُ ***"Ve o der..."*** Bu, hakikî anlamda söylemektir. Biz buna iman ediyoruz. Çünkü Nebi *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bunu haber verdi. Bundan mecaz iddia etmek câiz değildir. Lafzı hakikatinden çıkarmak da böyle. İbn Abdulber, lafızları hakikatine hamletmenin gerekli olduğu konusunda ittifak nakletmiştir. Çünkü lafız mecaza hamledilecek olsa herkes lafzın hakikatinde mecaz iddia eder. Böylelikle kimse kimseye güvenmez. Kimse kimsenin konuşmasını anlamaz. Delili tahrif etmek isteyen onun mecaz olduğunu söyler. Ben lafzın hakikatini kastediyorum. Lafızda asıl olan zâhirine hamletmektir.

هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ***"Fazlalaştıracak var mı?"*** Daha fazlasını ister. Bazı hadis şârihi âlimler bunun mânasına; "Daha fazlası yok (لَا مَزِيدَ)" demişlerdir. Ancak bu yanlıştır. Doğru olan soru cümlesi olarak "Fazlalaştıracak var mıdır?" şeklindedir. Yani cehennem daha fazlasını ister. Cehennemde bir genişlik vardır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

"Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler."[550]

وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

549. Mâide, 72.

550. Nahl, 118.

"Rabbin kullara zulmeden değildir."[551] Şamlılar'ın en faziletli hadislerinden olan kudsî bir hadiste, Ebû Zer *(radıyallâhu anhu)* Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Rabbinden şöyle naklettiğini rivayet eder:

يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا

"Ey kullarım! Ben zulmü kendi nefsime haram kıldım. Onu sizin aranızda da haram kıldım. Birbirinize zulmetmeyin."[552]

حَتَّى يَضَعَ ***"Ta ki koyana kadar..."*** Atılana kadar (حَتَّى يُلْقَى) demiyor. Kâfirlerin cehenneme atılacağını söylediği gibi.

حَتَّى يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ ***"Ta ki izzetin Rabbi koyana kadar..."*** Bu, sıfatın mevsûfa izafe edilmesidir. El-Azîz, Allah Teâlâ'nın isimlerindendir. İzzet ise Allah'ın sıfatlarındandır.

وهو العزيز فلن يرام جنابه ... أنى يرام جناب ذي السلطان

وهو العزيز القاهر الغلاب لم ... يغلبه شيء هذه صفتان

وهو العزيز بقوة هي وصفه ... فالعز حينئذ ثلاث معان

O azîzdir, O'nun yüceliğine galip gelinmez.

Saltanat sahibinin yüceliğine nasıl galip gelinir?

O her şeyi emri altına alıp galip gelendir.

Bu iki sıfatı olana hiçbir şey galip gelemez.

O, sıfatı olan kuvvet ile azîzdir

O zaman azîzin üç mânası vardır.[553]

551. Fussilet, 46.

552. Müslim, 2577.

553. Bk. *en-Nûniyye*, s.205.

Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي، وَالْعَظَمَةُ إِزَارِي، فَمَنْ نَازَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا، أَلْقَيْتُهُ فِي النَّارِ

"Büyüklük benim ridâm, azamet ise izârımdır. Her kim bunlardan birinde benimle çatışırsa onu ateşe atarım."[554] Hadisi Müslim ve İbn Hibbân rivâyet etmiştir. Lafız İbn Hibbân'ındır.

حَتَّى يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ فِيهَا رِجْلَهُ ***"Ta ki izzetin Rabbi ayağını oraya koyana kadar."*** Başka bir rivâyette; حَتَّى يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ عَلَيْهَا قَدَمَهُ ***"İzzetin Rabbi oraya kademini koyana kadar"*** şeklinde geçmektedir. Hadiste geçen "الرِّجْل" ve "الْقَدَم" eş anlamlı kelimelerdendir. Bunları Allah *(celle celâluhû)* için ispat etmek vâciptir.

Dârimî İbn Abbas'tan *(radıyallâhu anhumâ)* sahîh bir senedle; "وَسِعَ كُرْسِيُّهُ/ **Kürsüsü kuşattı"** *(Bakara, 255)* âyetinin tefsirinde; الْكُرْسِيُّ مَوْضِعُ الْقَدَمَيْنِ *"Kürsî; iki ayağın yeridir."*[555] dediğini rivayet eder. Ehl-i Sünnet bunların ispatı konusunda ittifak etmiştir. Bu, ictihad edilmeyecek bir yerdir. İtikat ve Allah Teâlâ'nın sıfatları konusunda ictihad edilmez. Biz Allah ve Rasûlü'nün Allah Teâlâ için ispat ettikleri şeyleri ispat ederiz. Bid'at ehli bu hadis hakkında çocukların dahi güleceği şeyler söylemiştir. Bazıları buradaki ***"ayak*** (الرجل)**"** lafzından mecaz kastedilmiştir der. Bazıları da ***"ricl"***den maksat "çekirgenin ricli (رِجْلُ الْجَرَاد)" (yani çekirgenin ayağıdır) demiş. Bu kabilden şeyler söylemişlerdir. Akıl veya nakille bir bağı olmayan şeyler söylemişlerdir.

فَيَنْزَوِي بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ ***"Bir biri içine geçinceye"*** yani cehennem iç içe girip birbirine yaklaşır ta ki cehennemde bir kişiye dahi yer kalmaz.

وَتَقُولُ: قَطْ قَطْ ***"Yeter yeter, der."*** Yani "Bana yeter, bana yeter" der.

Bu hadisin sahîhliği konusunda ittifak vardır. Bu hadisin naklinden maksat ricl/ayak sıfatını ispat etmektir. Bu sıfatı temsîlsiz tesbît, ta'tîlsiz tenzih etmek lâzımdır. Çünkü bu konudaki deliller sahîh delillerdir. Bundan dolayı İmam Şâfiî; "Allah'tan gelenlere Allah'ın irade ettiği

554. Müslim, 2620; İbn Hibbân, 5671; Ebû Dâvûd, 4090.

555. Bk. Dârimî, *er-Reddu ale'l-Merîsî*, s. 425.

gibi, Rasûlullah'tan gelenlere de onun irade ettiği gibi inanırız. 'Bunlardan maksat mecazdır' diyenler hata etmiştir. Bu gibi şeyler temsîlsiz, teşbîhsiz ve ta'tîlsiz ispat edilir" demiştir.

KONUŞMA VE SES SIFATI

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: يَا آدَمُ! فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ. فَيُنَادِي بِصَوْتٍ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تُخْرِجَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ بَعْثًا إِلَى النَّارِ..» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ، لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ حَاجِبٌ وَلَا تُرْجُمَانٌ» .

* * * *

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **şöyle buyuruyor: *"Yüce Allah: 'Ey Âdem!' Diye buyuracak. Âdem 'Emret Rabbim. Emrine amadeyim' diyecek. Allah ona sesle nida ederek; 'Şüphesiz Allah sana soyundan gelenler arasından cehenneme gidecekleri çıkartmanı emretmektedir.' Buyuracak."***[556] **Muttefekun aleyhtir.**

Yine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **şöyle buyurmaktadır: *"Kişiyle Rabbi arasında herhangi bir tercüman olmaksızın aranızda Rabbinin kendisiyle konuşmayacağı kimse yoktur."***[557]

ŞERH:

I. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Yüce Allah: 'Ey Âdem!' Diye buyuracak. Âdem 'Emret Rabbim. Emrine amadeyim' diyecek. Allah ona sesle nida ederek..." Hadisinin Beyânı:

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: يَا آدَمُ! ***"Allah; 'Ey Âdem!' Diye buyuracak"*** cümlesi Allah Teâlâ için *söz söyleme* (الْقَوْل) sıfatını ispat etmek içindir. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ

556. Buhârî, 7483; Müslim, "Îmân", 379, "Fiten", 116.

557. Buhârî, 6539, 7512, 7443; Müslim, 1016, 67.

"İşte hak budur. Ben hakkı söylerim."[558] Allah *(celle celâluhû)* bu âyette *kelâm* ve *ses* sıfatlarını ispat ediyor. Yine *nidâ etme* sıfatını da ispat ediyor. Bunların hepsi Allah'ın Kitâbı'nda, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Sünnet'inde vârid olmuştur.

فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ ***"Âdem; 'Emret Rabbim emrine amadeyim' der."*** Hadiste geçen ***"Lebbeyk"*** lafzının mânası tesniye olduğundan icabetten sonra icabettir. Yani "Ben sana itaate hazırım, senin emrine isyan etmem." Demektir.

فَيُنَادِي بِصَوْتٍ ***"Sesle nidâ eder."*** Yüce Allah sesle nidâ eder. Bu cümlede *nidâ* sıfatının ispatı vardır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ

"Rableri onlara 'Ben bu ağacı size yasaklamadım mı' diye nida eder."[559]

وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ

"Ona Tûr'un sağ tarafından seslenmiştik."[560]

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ

"Onlara sesleneceği gün"[561] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de; فَيُنَادِي بِصَوْتٍ ***"...Sesle nida eder"*** buyuruyor.

Buhârî'nin Abdullah bin Uneys'ten muallak olarak rivayet ettiği hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

يَحْشُرُ اللَّهُ العِبَادَ، فَيُنَادِيهِمْ بِصَوْتٍ يَسْمَعُهُ مَنْ بَعُدَ كَمَا يَسْمَعُهُ مَنْ قَرُبَ: أَنَا المَلِكُ، أَنَا الدَّيَّانُ

558. Sâd, 84.

559. A'râf, 22.

560. Meryem, 52.

561. Kasas, 62, 65.

"Allah Teâlâ (mahşer gününde) kullarını haşreder ve onlara: 'el-Melik olan benim, ed-Deyyân (karşılık verici) olan benim' diye seslenir. O'nu yakında olan da uzakta olan da duyar."[562] Rab Teâlâ'nın sesi kulların sesi gibi değildir. O'nu yakın olan da uzak olan da işitir. O'ndan başka ilah yoktur. Bu, Allah *(celle celâluhû)*'nun azamet sıfatının delilidir. O'nun büyüklük ve yücelik sıfatlarının delilidir. وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ **"Celâl ve ikrâm sahibi olan Rabbinin vechi kalır."**[563] Yine hadiste Allah *(celle celâluhû)* için ses sıfatının ispatı vardır.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ ***"Allah sana emrediyor"*** cümlesinde *söz* sıfatının ispatı vardır.

أَنْ تُخْرِجَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ بَعْثًا إِلَى النَّارِ ***"Neslinden cehenneme girecekleri çıkarmanı."*** Hadisin devamında Buhârî'de şöyle geçer: مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعُمِائَةٍ وَتِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ إِلَى النَّارِ وَوَاحِدٌ إِلَى الْجَنَّةِ *"Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzu ateşe atılacaktır."* Bu, sahâbîlere ağır geldi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de onlara; Ye'cûc ve Me'cûc kavimlerinin nerede olurlarsa orayı (bulundukları toplumları) çoğaltacaklarını, haber verdi.[564] Bu hadisten Ye'cûc ve Me'cûc ümmetinin ne kadar büyük, çok olduğu anlaşılıyor. Çünkü Âdem *(aleyhisselâm)*'dan kıyamete kadar insanların sayısını onlar çoğaltacak. Başkaları ile birlikte onlar da ateşe atılacak. Cehennem ehlinin sayısını onlar çoğaltacak. Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzu cehenneme atılacak, onların çoğu Ye'cûc ve Me'cûc kavimlerinden olacak.

Bu hadisten Ye'cûc ve Me'cûc kavminin Müslüman olmayıp, kâfir olduğu anlaşılıyor. Ancak âlimler onların Âdem *(aleyhisselâm)*'ın ümmetinden olduğu konusunda ihtilâf etmemişlerdir. Bu, âlimlerin üzerinde ittifak ettiği bir meseledir. Yoksa onlar başka bir mahlukat değillerdir.

Bu hadiste kıyamette tekrardan diriltilmenin ispatı vardır. Aynı zamanda hesap, ceza ve cehennemin bir halkının olduğu ve Adem *(aleyhisselâm)*'ın fazileti ve Onun da peygamberlerden olduğunun ispatı vardır.

562. Buhârî, Tevhid, 33.

563. Rahmân, 27.

564. Bk. Buhârî: "Tevhîd", 32, "Rikâk", 45.

II. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Kişiyle Rabbi arasında herhangi bir tercüman olmaksızın aranızda Rabbinin kendisiyle konuşmayacağı kimse yoktur." Hadisinin Beyânı:

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*; مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ ***"Sizden hiçbir kimse yok ki..."***[565] Hadiste geçen "أَحَدٍ" lafzı burada nekre yani belirsiz gelmiş. Daha önce "ehad" lafzından bahsetmiştik. Bunun sadece Allah *(celle celâluhû)* için kullanılabileceğini söylemiştik. Kur'an'da Allah'tan başkası için de kullanılmıştır. Ancak bu nadir olan durumlardandır.

مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ ***"Sizden hiçbir kimse yok ki..."*** Buradaki cümlede "أَحَدٍ" lafzı nefiyden sonra nekre olarak gelmiştir. Bu da umum ifade eden kullanımlardandır. Zâhiri hem Müslümanları hem de kâfirleri kapsar. Bu Allah *(celle celâluhû)*'nun şu âyetine münâfî (nefyedici) değildir: وَلَا يُكَلِّمُهُمْ **"Onlarla konuşmayacak."**[566] Yine şu âyet-i kerîmeye de ters değildir: وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ **"Onlara bakmayacak."**[567] Çünkü âlimler bu ve benzeri âyetlerin rahmet ve sevap ciheti ile olduğunu söylemişler. Onlar Allah *(celle celâluhû)* için *kelâm* ve *görme* sıfatını ispat ederler. Bunun gereği olarak da bu âyetlerin mânası "Allah onlara rahmet kelâmıyla konuşmaz ki bu onlara bir ceza ve yaptıklarından dolayı azarlama olsun." Demektir.

مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ ***"Sizden hiçbir kimse yok ki muhakkak Rabbi onunla konuşacak."*** Bu kısımda Allah *(celle celâluhû)* için *kelâm* sıfatının ispatı vardır. Daha önce bununla ilgili bahis geçmişti. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا

"Allah Mûsâ'yla gerçekten konuştu."[568] Âyette fiil mastar ile te'kîdlenmiştir. Lügat ehli; fiil, mastar ile te'kîdlendiğinde ondan me-

565. Buhârî, 6539, 7512, 7443; Müslim, 1016, 67.

566. Bakara, 174.

567. Âl-i İmrân, 77.

568. Nisâ, 164.

caz kastedilmeyeceği konusunda ittifak etmişlerdir. Bu âyetten maksat hakikattir. Bununla da Cehmiyye fırkasının iddia ettiği mecaz bâtıl olmuştur. Yine konuşanın Mûsâ *(aleyhisselâm)* olduğu iddiası da bâtıl olmuştur. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ

"Mûsâ belirlediğimiz vakitte gelince Rabbi onunla konuştu."[569] Kelâm sıfatı Allah Teâlâ'nın fiilî sıfatlarındandır. Yani Allah Teâlâ istediği zaman ve nebîlerinden istediği ile konuşur. Allah Teâlâ kıyamet günü her birimizle tercüman olmaksızın konuşacaktır. Çünkü dünya da Allah ile kullar arasında bir tercüman vardır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ

"Allah, insanlarla vahiy yolu ile yahut perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderir ve izniyle dilediğini vahyeder."[570] Bu âyetteki delil **"أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا/Yahut bir elçi gönderir"** cümlesidir. Yani bu Rasûl Allah'ın izniyle vahyeder ve Allah'ın izniyle dilediğine tebliği ulaştırır.

569. A'râf, 143.

570. Şûrâ, 51.

ULUVV [YUKARIDA OLMA], BERABER OLMA, YAKIN OLMA SIFATLARI VE RU'YETULLÂH HAKKINDA

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رُقْيَةِ الْمَرِيضِ: «رَبُّنَا اللَّهُ الَّذِي فِي السَّمَاءِ! تَقَدَّسَ اسْمُكَ، أَمْرُكَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ؛ كَمَا رَحْمَتُكَ فِي السَّمَاءِ؛ اجْعَلْ رَحْمَتَكَ فِي الْأَرْضِ، اغْفِرْ لَنَا حُوبَنَا وَخَطَايَانَا، أَنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِينَ، أَنْزِلْ رَحْمَةً مِنْ رَحْمَتِكَ وَشِفَاءً مِنْ شِفَائِكَ عَلَى هَذَا الْوَجَعِ؛ فيبرأُ» . رَوَاهُ «أَبُو دَاوُد» .

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَلَا تَأْمَنُونِي وَأَنَا أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ» . رَوَاهُ «الْبُخَارِيُّ» وَغَيْرُهُ.

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالْعَرْشُ فَوْقَ ذَلِكَ، وَاللَّهُ فَوْقَ الْعَرْشِ وَهُوَ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ» حَدِيثٌ حَسَنٌ . رَوَاهُ «أَبُو دَاوُد» «وَالتِّرْمِذِيُّ» وَغَيْرُهُمَا.

وَقَوْلُهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِلْجَارِيَةِ: «أَيْنَ اللَّهُ؟» .

قَالَتْ: فِي السَّمَاءِ.

قَالَ: «مَنْ أَنَا؟» .

قَالَتْ: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ.

قَالَ: «أَعْتِقْهَا؛ فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ» . رَوَاهُ «مُسْلِمٌ» .

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَفْضَلُ الْإِيمَانِ: أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ مَعَكَ حَيْثُمَا كُنْتَ» . حَدِيثٌ حَسَنٌ.

وَقَوْلُهُ: «إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ قِبَلَ وَجْهِهِ؛ فَلَا يَبْصُقَنَّ قِبَلَ وَجْهِهِ، وَلَا عَنْ يَمِينِهِ، وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ، أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ! رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَالْأَرْضِ، وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ! رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ! فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى! مُنَزِّلَ التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ! أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا. اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ؛ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ؛ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ؛ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ؛ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ، وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ» . رَوَاهُ «مُسْلِمٌ» .

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا رَفَعَ أَصْحَابُهُ أَصْوَاتَهُمْ بِالذِّكْرِ: «أَيُّهَا النَّاسُ! ارْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ؛ فَإِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا؛ إِنَّمَا تَدْعُونَ سَمِيعًا قَرِيبًا؛ إِنَّ الَّذِي تَدْعُونَهُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِ رَاحِلَتِهِ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

وَقَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ؛ كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَا تُضَامُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ؛ فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ، وَصَلَاةٍ قَبْلَ غُرُوبِهَا؛ فَافْعَلُوا» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

إِلَى أَمْثَالِ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ الَّتِي يُخْبِرُ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ عَنْ رَبِّهِ؛ بِمَا يُخْبِرُ بِهِ.

* * * *

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **hastanın rukyesi hakkında şunu buyuruyor: "*Ey semâda olan Rabbimiz Allah! İsmin pak ve münezzehtir. Emrin hem semâda, hem yerde geçerlidir. Nasıl ki semâda rahmetin varsa, yeryüzünde de rahmetini ihsan et. Günahlarımızı bağışla. Hatalarımızı bağışla. Sen iyilerin Rabbisin. Rahmetinden bir rahmet, şifandan bir şifa bu ağrıya indir." O vakit bu hasta iyileşir."**[571] **Hasen bir hadistir. Bu hadisi Ebû Dâvûd ve diğerleri rivâyet etmiştir.**

571. Ebû Dâvûd, 3892; Nesâî, *Kübrâ*, 10807; Hâkim, *Müstedrek*, 1272; Dârimî, *er-Reddu ale'l-Cehmiyye*, 70; Taberânî, *ed-Du'â*, 1082; Ahmed, *Müsned*, 23957.

Yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **şöyle buyurmaktadır: *"Semâda bulunanın emîni olduğum halde bana güvenmez misiniz?"***[572] **Buhârî rivâyet etmiştir.**

Yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **şöyle buyurmaktadır: *"Arş suyun üstündedir. Allah arşın üstündedir ve O sizin ne halde olduğunuzu bilir."***[573] **Hadis hasendir. Ebû Dâvûd ve başkaları rivâyet etmiştir.**

Yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*; ***"Câriyeye 'Allah nerede?' dedi. Câriye; 'Göktedir' dedi. Rasûlullah*** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*; ***'Ben kimim?' diye buyurdu. Câriye; 'Sen Allah'ın Rasûlü'sün' dedi. Rasûlullah*** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*; ***'Onu âzat et. O mü'mine biridir' buyurdu."***[574] **Müslim rivâyet etmiştir.**

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **şöyle buyuruyor: *"İmanın en faziletlisi nerede olursan ol Allah'ın seninle beraber olduğunu bilmendir."***[575] **Hasen hadistir.**

Bir başka hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Sizden biri namaza kalktığında yüzünü döndüğü tarafa ve sağ tarafına sakın tükürmesin. Çünkü yüce Allah onun yüzünü döndüğü taraftadır. Ama soluna ya da ayağının altına tükürebilir."*[576] **Hadis muttefekun aleyhtir.**

Bir başka hadisinde şöyle buyurmaktadır: *"Yedi semâvâtın ve yerin Rabbi! Büyük arşın Rabbi olan Allah'ım! Bizim ve her şeyin Rabbi, taneyi ve çekirdeği yaran, Tevrât'ı, İncîl'i ve Kur'ân'ı indiren! Ben nefsimin şerrinden ve alnından yakaladığın her şeyin şerrinden sana sığınırım. Evvel olan Sensin, Senden önce hiçbir şey yoktur. Âhir olan da Sensin, Senden sonra da hiçbir şey yoktur. Zâhir olan*

572. Buhârî, 4351; Müslim, 1064.

573. Buhârî, *Halku Ef'âli'l-'İbâd*, s. 43; İbn Huzeyme, *et-Tevhîd*, I, 244; Dârimî, *er-Reddu ale'l-Cehmiyye*, s. 81; Tirmizî, V, 424, (3320); Ebû Dâvûd, V, 93; İbn Mâce, I, 69; Ahmed, I, 206-207.

574. Müslim, 537; Ebû Dâvûd, 3284; Muvatta', 2875; İbn Hibbân, 165.

575. Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, 8796.

576. Buhârî, I, 113, (406); Müslim, 3008.

Sensin, Senden üstün hiçbir şey yoktur. Bâtın olan Sensin, Senden daha bâtın olan bir şey yoktur. Benim borcumu öde ve fakirlikten (muhtaçlıktan) beni kurtar."[577] **Müslim rivâyet etmiştir.**

Bir başka hadisinde şöyle buyurmaktadır: ***"Ey insanlar! Kendinize acıyın (sesinizi alçaltın); siz ne sağıra dua ediyorsunuz; ne de bir gâibe! Muhakkak siz, sizi işiten yakın bir Zâta dua ediyorsunuz ki O, sizden birinin devesinin gerdanından size daha yakındır"***[578] **Muttefekun aleyhtir.**

Bir başka hadisinde şöyle buyurmaktadır: ***"Bakın buraya (dolunaya)! Hiç şüphe yok ki sizler Rabbinizi şu ay'ı gördüğünüz gibi göreceksiniz. Onu görme hususunda üst üste sıkışıp bir birinizin üzerine yığılmayacaksınız. Artık güneş doğmazdan ve batmazdan önce hiçbir namaz (yani sabah ve ikindi) hususunda kendinize galebe çaldırmamak elinizden geliyorsa bunu yapın!"***[579]

Bunlar gibi Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'in Rabbi hakkında bildirdiği birçok hadisler vardır.**

ŞERH:

I. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Ey semâda olan Rabbimiz Allah! İsmin pak ve münezzehtir. Emrin hem semâda, hem yerde geçerlidir..." Hadisinin Beyânı:

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in hastanın rukyesi hakkındaki sözüne gelince: رَبُّنَا اللَّهُ الَّذِي فِي السَّمَاءِ ***"Ey semâda olan Rabbimiz Allah!"***

رَبُّنَا اللَّهُ ***"Rabbimiz Allah"*** cümlesi mübtedâ ve haberdir. Bunda rubûbiyet tevhidinin ispatı vardır.

577. Müslim, 2713; Ebû Dâvûd, 5051; Tirmizî, 3400; İbn Mâce, 3873.

578. Müslim, 2704; Buhârî, 2992, 4205, 6384, 6610, 7386.

579. Buhârî, 554, 573, 4851, 7434; Müslim, 633; Tirmizî, 2554.

الَّذي في السَّماء **"Semada olan."** Bu cümlede Yüce Allah için uluvv (yüksekte olma) sıfatının ispatı vardır. Aynı zamanda isim ve sıfat tevhidinin ispatı vardır.

تقدَّس اسْمُك **"Senin ismin pak ve münezzeh oldu."** Hadiste geçen pak ve münezzeh olma (للتقْديس) ta'zîm içindir.

أمْرُك في السَّماء وَالأَرْض **"Emrin hem semâda, hem de yerde geçerlidir."** Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"Bir şeyi dilediği zaman, O'nun emri o şeye ancak 'ol' demektir. O da hemen oluverir."[580] Yine şöyle buyuruyor:

أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ

"Dikkat edin! Yaratmakta, emretmek de O'na aittir."[581]

كَمَا رَحْمَتُكَ في السَّمَاءِ؛ اجْعَلْ رَحْمَتَكَ في الْأَرْضِ **"Gökyüzünde rahmetin olduğu gibi yeryüzünde de rahmetini ihsan et."** Allah *(celle celâluhû)* katında yüz rahmet vardır. Bir rahmetini yeryüzüne indirmiştir. Doksan dokuz tanesini katında kıyamet günü için saklamıştır. Bu cümlede Allah *(celle celâluhû)*'nun *rahmet* sıfatının ispatı vardır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; اغْفِرْ لَنَا **"Bizleri bağışla"** cümlesinde ise *mağfiret* sıfatının ispatı vardır.

Hadiste geçen; "حُوْبَنَا" kelimesi *günahlarımız* mânasına gelir. Yine hadiste geçen "وَخَطَايَانَا" kelimesi *işlerimizdeki israfımız* mânasına gelir.

أَنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِينَ **"Sen temiz olan, iyi olanların Rabbisin"** Allah iyilerin Rabbi ve Ekramu'l-Ekramîn'dir ve cömertlerin en cömertidir.

أَنْزِلْ رَحْمَةً مِنْ رَحْمَتِكَ وَشِفَاءً مِنْ شِفَائِكَ عَلَى هَذَا الْوَجَعِ **"Rahmetinden bir rahmet, şifandan bir şifayı bu ağrıya indir."** Hadiste geçen *ağrı* mânasına

580. Yâsîn, 82.

581. A'râf, 54.

gelen "الْوجع" kelimesi "الْوجِع" olarak da okunur. Eğer bu şekilde okunursa bundan *hasta* kastedilir.

II. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Semâda bulunanın emîni olduğum halde bana güvenmez misiniz?" Hadisinin Beyânı:

أَلَا تَأْمَنُونِي وَأَنَا أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ ***"Semâda olanın emîni (güvendiği kişi) olduğum halde bana güvenmez misiniz?"***[582] Bu cümle muttefekun aleyh olan hadisin bir parçasıdır. Şeyh İbn Teymiye *(rahimehullâh)* hadisten sadece konumuza delil olacak kısmı zikretmiştir. Bu da Allah *(celle celâluhû)*'nun göklerin üstünde arşa istivâ ettiğini ispat etmektir. Hadisteki "أَلَا" istiftâh yani cümleye başlamaya yarayan edattır.

تَأْمَنُونِي ***"Güvenmez misiniz?"*** Emanet iki şey ile gerçekleşir. Bir: Allah *(celle celâluhû)*'nun hakkını, bizden istediği şekilde yerine getirmek. İki: Kulların hakkını eda etmektir. Emanetlerini muhafaza etmek, ırzlarını koruma ve onlardan eziyeti def etme gibi.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kendisine peygamberlik gelmeden önce de emîn olmakla vasfedilmişti. Kâfirlerden hiç kimse bu konuda ihtilâf etmezdi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'i *"Emîn"* diye isimlendirirlerdi. "Emîn gitti, Emîn geldi" derlerdi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hayatında emînliğini ispat etmiş ve insanları da doğruluğa ve emanet ehli olmaya ve insanların haklarını eda etmeye teşvik etmiştir. Allah *(celle celâluhû)* hem Rasûlü'ne, hem de mü'minlere şöyle buyurmaktadır:

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا

"Bir de anlaşma yaptığınızda Allah'ın ahdini yerine getirin ve pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın."[583]

582. Buhârî, 4351; Müslim, 1064.

583. Nahl, 91.

Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ihaneti münafıklık alameti kılmıştır ve şöyle buyurmuştur:

آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا ائْتُمِنَ خَانَ

"Münafığın alameti üçtür; konuşunca yalan söyler, söz verince sözünden döner ve kendisine güvenildiğinde ihanet eder."[584] Bu hadis *Sahîhayn*'da geçmektedir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Ebû Ubeyde'yi *(radıyallâhu anhu)* şu sözleri ile övmüştür:

لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ، وَأَمِينُ هَذِهِ الأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الجَرَّاحِ

"Her ümmetin bir emîni vardır. Bu ümmetin emîni Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'tır."[585] Hadis sahîhtir.

Nebî *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* emanetine şüphe düşürmeye çalışanları ayıplamıştır. Kendisine "Adaletli ol Ey Muhammed!" diyen münafığa şöyle demiştir:

وَيْلَكَ، وَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ أَعْدِلْ، لَقَدْ خِبْتَ وَخَسِرْتَ إِنْ لَمْ أَعْدِلْ

"Sana veyl olsun! Şayet ben adaletli olmazsam başka kim adaletli olur? Muhakkak ki eğer ben adaletli olmazsam sen istediğine ulaşamamış ve zarar etmişsindir."[586] Diğer bir rivâyette; لَقَدْ خِبْتُ وَخَسِرْتُ إِنْ لَمْ أَعْدِلْ *"Şayet ben adaletli olmazsam istediğime ulaşmamış, zarar etmişimdir."*[587] Şeklinde geçer. Çoğu âlimler birinci rivayeti tercih etmişlerdir. Bir başkası da Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kendisi aleyhine hükmettiğinde Ona hata (adam kayırmacılık) isnâd edince şu âyet-i kerîme indi.

584. Buhârî, 33; Müslim, 59.

585. Buhârî, 4382.

586. Nesâî, Kübrâ, 8507.

587. Müslim, "Zekât Bölümü - Hâricîler'in Zikri ve Sıfatları Bâbı", (1064), 148.

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

"Hayır! Rabbine yemin olsun ki aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem kılıp, sonra senin verdiğin hükme, içlerinden hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça, onlar iman etmemişlerdir."[588]

وَأَنَا أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ ***"Semâda bulunanın emîni olduğum halde."*** Bu cümlede hakikati ve durumu beyan etmek için kendinde bulanan vasıfla kendini vasfetmenin câiz olduğuna delil vardır. Hz. Yûsuf'un yaptığı gibi ve yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yaptığı gibi:

---

588. Nisâ 65. Âyetin nüzûl sebebi *Sahîh-i Müslim*'de şöyle geçer:

أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ الزُّبَيْرِ، حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ خَاصَمَ الزُّبَيْرَ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِي شِرَاجِ الْحَرَّةِ الَّتِي يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ، فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ: سَرِّحِ الْمَاءَ يَمُرُّ، فَأَبَى عَلَيْهِمْ، فَاخْتَصَمُوا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلزُّبَيْرِ: " اسْقِ يَا زُبَيْرُ ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ، فَغَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ أَنْ كَانَ ابْنَ عَمَّتِكَ فَتَلَوَّنَ وَجْهُ نَبِيِّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ قَالَ: «يَا زُبَيْرُ اسْقِ، ثُمَّ احْبِسِ الْمَاءَ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَدْرِ» فَقَالَ الزُّبَيْرُ: وَاللهِ إِنِّي لَأَحْسِبُ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ {فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا} [النساء: ٥٦]

Abdullah bin Zübeyr *(radıyallâhu anhumâ)* haber vermiş ki: Ensâr'dan bir adam Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in huzurunda hurma suladıkları Harre su yolları hakkında Zübeyr'den davacı olmuş. Ensâr'dan olan zât:

— Suyu sal da geçsin! demiş. Zübeyr ise onların bu teklifine razı olmamış. Derken Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in huzurunda davaya çıkmışlar. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Zübeyr'e:

«*Yâ Zübeyr! Sen sula; sonra suyu komşuna sal!*» demiş. Ensârî kızmış ve:

— Yâ Rasûlellah, bu adam halan oğludur diye mi? (böyle yapıyorsun?) demiş. Bunun üzerine Nebîyullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yüzünün rengi değişmiş. Sonra:

«*Yâ Zübeyr! Sula, sonra suyu tıka! Tâ duvara kadar geri dönsün.*» buyurmuşlar. Zübeyr demiş ki:

— Vallahi ben şu âyetin bu hususta indiğini sanırım:

«**Hayır! Rabbine yemin olsun ki aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem kılıp, sonra senin verdiğin hükme, içlerinden hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça, onlar iman etmemişlerdir**». Bk. Müslim, 2357; Buhârî, 2359. Ulemâ, hadiste geçen "Ensârî" hakkında onun Ensâr'ın Müslümanlarından değil onların kabilesinden bir münafık olduğunu söylemiştir. **(Editör)**

أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Ben kıyamet gününde Âdemoğlunun efendisiyim"[589] *ve bizim hadisimizde buyurduğu gibi;* وَأَنَا أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ ***"Semâda bulunanın emîni olduğum halde"***

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; مَنْ فِي السَّمَاءِ ***"Semâda bulunanın"*** cümlesinin mânası; "Semâda olanın" mânasındadır. Bu hadis bid'at ehlini âciz ve güçsüz bırakmıştır. Onu tahrif etmeye, yumuşatmaya ve zâhirinden çevirmeye güç getiremiyorlar. Halbuki diğer hadisleri mecaza veya başka şekilde te'vîl edebiliyorlardı. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kendisinin, semâda bulunanın (Allah'ın) emîni olduğunu haber veriyor. Bu, Allah *(celle celâluhû)*'nun mahlukatından daha yukarıda olduğunu ispat eden açık ve sahîh hadislerdendir. Semâdaki meleklerin emîni olduğunu, söylemek. Ya da "lafzen emîn; mânen değil" demek sahih değildir. Evet, lügatte *semâ* yüksek olan her şeye kullanılmıştır. Allah *(celle celâluhû)*'nun buyurduğu gibi:

كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ

"(Kelime-i şehâdet) Kökü sağlam, dalları göğe yükselen güzel bir ağaç gibidir."[590] Âyette geçen **"semâ"** kelimesi yukarılar mânasındadır. Bununla Allah *(celle celâluhû)* hurma ağacına işaret ediyor. Ancak Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah *(celle celâluhû)*'nun emîni olduğunu söylüyor. Çünkü risâlet konusunda onu Allah Teâlâ güvenilir kıldı.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ * صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ *

589. Müslim, "Îmân", (194), 327; Buhârî, 4712.

590. İbrâhim, 24.

"İşte sana da emrimizle bir rûh (kalpleri dirilten bir Kitâb) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin. Fakat biz onu kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola eriştireceğimiz bir yol yaptık. Şüphesiz ki sen doğru bir yola iletirsin. Göklerdeki ve yerdeki her şeyin sahibi olan Allah'ın yoluna. İyi bilin ki bütün işler sonunda Allah'a döner."[591] Bu âyette Allah *(celle celâluhû)*'nun kullarından yukarıda olma sıfatının ispatı vardır. Müslümanlar bu konuda ihtilâf etmezler. Allah fıtratları bunun üzerine yaratmıştır. Bunu bütün ümmetler ikrar etmiştir. Bunu ancak şeytanın fıtratından uzaklaştırdığı kişiler inkar eder. Bunlar kuşların, hayvanların ve haşeratların dahi kendisine boyun eğdiği bir gerçeği inkar etmişlerdir. İmam İbn Kayyim *(rahimehullâh)* *İctimâ'u'l-Cuyûşi'l-İslâmiyye* kitabında Allah Teâlâ'nın *uluvv* sıfatına Kur'an ve Sünnet'le delil sunduğunda; kuşlar, hayvanlar ve haşeratlarla olan delili tekrarlamıştır. Hatta karıncanın dahi su istemek için ayaklarını semâya kaldırdığını Süleyman *(aleyhisselâm)* görmüştür.[592]

Bid'at ehli Allah *(celle celâluhû)*'nun Zâtının uluvvluğunda (yukarıda) olmasında tartışmıştır. Ehl-i Sünnet ile ehl-i bid'at arasındaki yol ayrımı budur. Allah Teâlâ kullarını, Rabblerinin semâda olduğu fıtratı üzerine yaratmıştır. Kendisine herhangi bir sıkıntı dokunduğunda gözlerini yukarıya kaldırarak "Ya Rabbim, Ya Rabbim!" der.

Buradan fıtratın ve naklin uluvv sıfatının ispatı konusunda ittifak ettiğini anlıyoruz. Bu hadisten aynı zamanda Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* için risâletin sabit olduğunu anlıyoruz. O şöyle buyuruyor: وَأَنَا أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ ***"Ben semada bulunanın güvendiğiyim, eminiyim."*** Hadis-

591. Şûrâ, 52-53.

592. İbn Kayyim *(rahimehullâh)* mezkur kitapta Neml Sûresi 17. Âyet bağlamında "Karıncanın Sözünün Zikri" adında bir başlık açmış ve burada bahsi geçen (Süleyman *(aleyhisselâm)*'ın karıncayla olan diyaloğu hakkındaki) meseleye dair rivayetleri aktarmıştır. Ardından, karıncaların Allah Teâlâ'yı, Cehmîler'den daha iyi bildiğini, söylemiştir. Yine bu bölümde karıncanın ayaklarını semâya kaldırarak dua ettiğine dair nakilleri ve hadisleri aktarmış ve çok güzel, sadra şifa açıklamalarda bulunmuştur. Müracaat için bk. *İctimâ'u'l-Cuyûşi'l-İslâmiyye*, II, 328-331. **(Editör)**

ten kulların fiillerinin olduğunu, vahyin olduğunu ve emanetin ne derece büyük bir şey olduğunu anlıyoruz. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا

"Şüphesiz ki biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi. Çünkü o çok zâlim, çok cahildir."[593]

III. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Arş suyun üstündedir. Allah arşın üstündedir ve O sizin ne halde olduğunuzu bilir." Hadisinin Beyânı:

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; وَالْعَرْشُ فَوْقَ ذَلِكَ، وَاللَّهُ فَوْقَ الْعَرْشِ وَهُوَ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ ***"Arş suyun üstündedir, Allah arşın üstündedir. O sizin ne halde olduğunuz bilir."***[594] Bu hadis merfû' olarak İbn Abbas'tan *(radıyallâhu anhumâ)* gelmiştir. Ancak bu zayıf hadistir. Bu hadis mevkûf (sahâbî kavli) olarak Hammâd bin Seleme, İbnu'l-Mehdî ve başkalarının; Âsım bin Ebi'n-Nucûd, onun da Zir bin Hubeyş'ten, onun da Abdullah bin Mes'ûd'dan *(radıyallâhu anhu)* rivâyetiyle sahîhtir. Bunun râvilerinde bir sakınca yoktur. Bunu birçok âlim sahîh görmüştür. Mevkufun merfû' hükmü vardır. Çünkü bu gibi konularda ictihad ile görüş belirtilmez. Özellikle "Arşın suyun üstünde olması" konusunda.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*; وَالْعَرْشُ فَوْقَ الْمَاءِ ***"Arş suyun üstündedir"*** cümlesinde uluvv sıfatının ispatı vardır. Arşın ve Yüce Allah'ın arşa istivâ etmesinin ispatı vardır. Allah Teâlâ; الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى **"Rahmân arşa istivâ etti"**[595] buyurmaktadır. İstivâ; *karar kılma* (الإِسْتِقْرَار), *yukarıda olma* (الْعُلُوّ) ve *yükselme* (الإِرْتِفَاع) mânalarına kullanı-

593. Ahzâb, 72.

594. Buhârî, *Halku Ef'âli'l-'İbâd*, s. 43; İbn Huzeyme, *et-Tevhîd*, I, 244; Dârimî, *er-Reddu ale'l-Cehmiyye*, s. 81; Tirmizî, V, 424, (3320); Ebû Dâvûd, V, 93; İbn Mâce, I, 69; Ahmed, I, 206-207.

595. Tâ-hâ, 5.

lır. İbn Kayyim *(rahimehullâh)* *en-Nûniyye*'sinde bu mânalara işaret etmiştir:

فلهم عبارات عليها أربع ... قد حصلت للفارس الطعان

وهي استقر وقد علا وكذلك ار ... تقع الذي ما فيه من نكران

وكذاك قد صعد الذي هو أربع ... وأبو عبيدة صاحب الشيباني

يختار هذا القول في تفسيره ... درى من الجهمي بالقرآن

Onların bunun üzerine dört ibareleri var. Bunlar konuşturan yiğit için hâsıl oldu.

Bunlar "karar kıldı", "yüceldi", "kendinde eksiklik olmadan yükseğe çıktı".

Dördüncüsü ise "yükseldi (صَعِدَ)"dir Şeybânî'nin arkadaşı Ebû Ubeyde tefsirinde bu görüşü seçti.

O, Kur'an'ı Cehmiyye'den daha iyi bilendir.[596]

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*; وَالْعَرْشُ فَوْقَ الْمَاءِ ***"Arş suyun üstündedir"*** cümlesinden suyun arşın altında olduğu anlaşılıyor. Daha önce "Bir semâ ile diğer semâ arasında beş yüz senelik mesafe olduğu ve her semâyı koruyan meleklerin olduğu"na dair hadis geçmişti.[597] Cibrîl *(aleyhisselâm)* Allah *(celle celâluhû)* katındaki kadrinin büyüklüğüne rağmen İsrâ gecesi Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'i yukarılara çıkardığında izin olmadan bir semâdan diğer semâya geçemiyor. Buhârî ve Müslim'de geçtiği üzere kapıların açılmasını istediğinde; *"Denildi ki; 'Seninle beraber olan kimdir?' Benimle beraber olan Muhammed'dir, dedi. Denildi ki; 'O'na gönderildi mi?' Cibrîl 'evet' dedi. O zaman merhaba dedi-*

596. Bk. *en-Nûniyye*, 87.

597. Bk. Tirmizî, "Tefsîr", 3298; Dârimî, *er-Reddu ale'l-Cehmiyye*, s. 55, (No: 81); İbn Huzeyme, *et-Tevhîd*, I, 242-244; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, 851.

ler ve ona kapı açıldı."[598] İkinci semâda da birinci semâda da yapılanın aynısı yapılır.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; وَاللَّهُ فَوْقَ الْعَرْشِ ***"Allah arşın üstündedir"*** cümlesinde Allah Teâlâ için *uluvv* sıfatının ispatı vardır. Çünkü hadiste bununla vasfedilmiştir ve O *(subhânehû ve teâlâ)* arşına istivâ etmiştir. İmamlar bu konuda ihtilâf etmemişlerdir. Allah onları bu fıtrat üzere yaratmıştır. İbn Kayyim; sahâbe, tâbiîn ve bu konuda kendilerine tâbi olunan imamların görüşlerini sunmuş, ta ki İmam Ebû Hanîfe ve onun ashâbının görüşlerine gelmiş. Çünkü fıkıhta onun mezhebi üzere olanların bir kısmı Mâturîdî'dirler. Onlar Ebû Hanîfe'yi fıkıhta taklit ederken itikatlarını Mâturîdî'den alıyorlar. Âlimler bu konuda ihtilâf etmezler. İhtilâf ettiklerinde, dönüşleri Kur'an ve Sünnet'edir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ

"Rabbinizden size indirilene uyun. Onu bırakıp başka dostlara uymayın."[599] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de şöyle buyurmaktadır:

فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ فَتَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ

"Muhakkak sizden herkim yaşar ise birçok ihtilâf görecektir. Benden sonra benim ve hidayete erdirilmiş Râşid halîfelerin sünnetine tutunun. Ona azı dişlerinizle sıkıca yapışın. Sonradan çıkarılmış şeylerden sakının. Çünkü her sonradan çıkan bid'attır ve bütün bid'atler dalâlettir."[600] Bu hadisi Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)* rivayet etmiştir, makbul hadistir. Bundan dolayı Süfyân es-Sevrî *(rahimehullâh)* "Yapabiliyorsan, saçını delil ile tara" demiştir. Bid'at ehli ise Eş'arî ve Mâturîdî'nin görüşünden başka bir şey kabul etmiyor.

598. Buhârî, 349, 3342, 7517; Müslim, 163.

599. A'râf, 3.

600. Ebû Dâvûd, 4607; Tirmizî, 2672; İbn Hibbân, 5.

İbn-i Kayyim şöyle diyor:

وكذلك النعمان قال وبعده ... يعقوب والألفاظ للنعمان

من لم يقر بعرشه سبحانه ... فوق السماء وفوق كل مكان

ويقر أن الله فوق العرش لا ... يخفى عليه هواجس الأذهان

فهو الذي لا شك في تكفيره ... لله درك من إمام زمان

Aynısını Nu'mân söyledi, sonrasında da Ya'kûb; lafızlar Nu'mân'ındır.

Herkim O'nun arşının semânın üzerinde ve her mekânın üzerinde olduğunu ikrar etmez ise,

Ve Allah'ın arşın üzerinde, zihinlerin düşüncelerinin ona gizli kalmadığını ikrar etmez ise;

Onun tekfirinde şüphe yoktur.

Ey zamanının İmâmı! Senin mükafatını Allah versin.[601]

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; وَهُوَ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ ***"O sizin ne halde olduğunuzu bilir"*** cümlesinde Allah Teâlâ'nın azametinin beyanı vardır. Aynı zamanda ilim sıfatının ispatı vardır. O; olanı, olacakları, olmayıp da olsaydı nasıl olurdu? bunların hepsinin bilir. O gökte ve yerde olan en küçük ve ince şeyleri bilir velev ki denizin dibinde olsa dahi. Allah onu ve onun dibindekileri de bilir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

601. Bk. *en-Nûniyye*, s. 88.

"Allah'ın her şeye kadîr olduğunu ve Allah'ın ilminin her şeyi kuşattığını bilmeniz için, Allah'ın buyruğu bunların arasında iner durur."[602] İbn Kayyim de şöyle der:

وهو العليم أحاط علمًا بالذي ... في الكون من سر ومن إعلان

وبكل شيء علمه سبحانه ... هو العليم وليس ذا نسيان

O, bu alemdeki açık ve gizli olanı ilmi ile kuşatan el-Alîm'dir.

O, her şeyi bilmesi ile el-Alîm'dir. O, unutan değildir.[603]

O *(subhânehû ve teâlâ)*, kara gecede kara taşın üstünde karıncanın yürümesini görür. Onun ayak seslerini duyar, ondan hiçbir şey gizli kalmaz. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ

"Yoksa onlar bizim onların içlerinde gizlediklerini ve aralarında fısıldaştıklarını duymadığımızı mı sanıyorlar? Elbette duyuyoruz. Elçilerimiz yanlarında yazmaktadırlar."[604] Bu, insanı takvâlı ve imanlı olmaya teşvik eder. Gıybet, laf taşıma ve başkaları ile alay etmekten uzak durmaya davet eder. Allah Teâlâ bunların hepsine muttalidir, O'ndan hiçbir şey gizli kalmaz. İnsan yanındaki birinin huzurunda onun gıybetini ve laf taşımasını yapmıyorsa, o zaman Allah'tan ve onun murakabesinden hayâ etmek lâzımdır. İhsanın hakikati budur. Allah Teâlâ'nın, nerede olursan ol seninle beraber olduğunu bilmen ve O'na O'nu görürcesine ibadet etmendir ihsan. Ca'fer es-Sâdık'ın güzel cümlelerinden biri şudur: "Allah Teâlâ'yı, sana bakanların en basiti görme."

Bu hadiste *ilim* sıfatının ispatı vardır.

---

602. Talâk, 12.

603. Bk. *en-Nûniyye*, s. 204.

604. Zuhruf, 80.

Şeyhin bu hadis hakkında; **"حَدِيثٌ حَسَنٌ رَوَاهُ «أَبُو دَاوُد» «وَالتِّرْمِذِيُّ» وَغَيْرُهُمَا"/ Hasen hadistir. Ebû Dâvûd, Tirmizî ve başkaları bunu rivayet etmiştir"** cümlesine gelince: Sahîh olan bu hadisin İbn Mes'ûd'dan mevkûf olmasıdır.

IV. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Câriyeye 'Allah neredesin?' diye sordu. Câriye 'Semâdadır' dedi" Hadisinin Beyânı:

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* câriyeye; ***"Allah nerede"*** diye sordu. Câriye ***"Göktedir"*** dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*; ***"Ben kimim"*** dedi. Câriye ***"Sen Allah'ın Rasûlü'sün"*** dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*; ***"Onu âzat et, o mü'minedir"*** dedi. Bu hadisi Müslim *Sahîh*'inde rivayet etmiştir.[605] Hâfız Zehebî *el-Uluvv* isimli kitabında bu hadisin

605. Hadisin *Sahîh-i Müslim*'de geçen tam metni şu şekildedir:

عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ السُّلَمِيِّ، قَالَ: بَيْنَا أَنَا أُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذْ عَطَسَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ، فَقُلْتُ: يَرْحَمُكَ اللهُ فَرَمَانِي الْقَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ، فَقُلْتُ: وَاثُكْلَ أُمِّيَاهْ، مَا شَأْنُكُمْ؟ تَنْظُرُونَ إِلَيَّ، فَجَعَلُوا يَضْرِبُونَ بِأَيْدِيهِمْ عَلَى أَفْخَاذِهِمْ، فَلَمَّا رَأَيْتُهُمْ يُصَمِّتُونَنِي لَكِنِّي سَكَتُّ، فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَبِأَبِي هُوَ وَأُمِّي، مَا رَأَيْتُ مُعَلِّمًا قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ أَحْسَنَ تَعْلِيمًا مِنْهُ، فَوَاللهِ، مَا كَهَرَنِي وَلَا ضَرَبَنِي وَلَا شَتَمَنِي، قَالَ: «إِنَّ هَذِهِ الصَّلَاةَ لَا يَصْلُحُ فِيهَا شَيْءٌ مِنْ كَلَامِ النَّاسِ، إِنَّمَا هُوَ التَّسْبِيحُ وَالتَّكْبِيرُ وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ» أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنِّي حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ، وَقَدْ جَاءَ اللهُ بِالْإِسْلَامِ، وَإِنَّ مِنَّا رِجَالًا يَأْتُونَ الْكُهَّانَ، قَالَ: «فَلَا تَأْتِهِمْ» قَالَ: وَمِنَّا رِجَالٌ يَتَطَيَّرُونَ، قَالَ: " ذَاكَ شَيْءٌ يَجِدُونَهُ فِي صُدُورِهِمْ، فَلَا يَصُدَّنَّهُمْ – قَالَ ابْنُ الصَّبَّاحِ: فَلَا يَصُدَّنَّكُمْ – " قَالَ قُلْتُ: وَمِنَّا رِجَالٌ يَخُطُّونَ، قَالَ: «كَانَ نَبِيٌّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ يَخُطُّ، فَمَنْ وَافَقَ خَطَّهُ فَذَاكَ» قَالَ: وَكَانَتْ لِي جَارِيَةٌ تَرْعَى غَنَمًا لِي قِبَلَ أُحُدٍ وَالْجَوَّانِيَّةِ، فَاطَّلَعْتُ ذَاتَ يَوْمٍ فَإِذَا الذِّيبُ قَدْ ذَهَبَ بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِهَا، وَأَنَا رَجُلٌ مِنْ بَنِي آدَمَ، آسَفُ كَمَا يَأْسَفُونَ، لَكِنِّي صَكَكْتُهَا صَكَّةً، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَظَّمَ ذَلِكَ عَلَيَّ، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ أَفَلَا أُعْتِقُهَا؟ قَالَ: «ائْتِنِي بِهَا» فَأَتَيْتُهُ بِهَا، فَقَالَ لَهَا: «أَيْنَ اللهُ؟» قَالَتْ: فِي السَّمَاءِ، قَالَ: «مَنْ أَنَا؟» قَالَتْ: أَنْتَ رَسُولُ اللهِ، قَالَ: «أَعْتِقْهَا، فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ»

"Muâviye İbnu'l-Hakem es-Sülemî'den; demiştir ki: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'le birlikte namaza durmuştum. Cemaatten birisi aksırıverdi. Ben de *"yerhamukellâhu" (Allah sana rahmet etsin)*" dedim. Bunun üzerine cemaat bana dik dik bakmaya başladı. Ben de; vay başıma gelenler, size ne oluyor ki bana böyle bakıyorsunuz? dedim. (Muâviye) dedi ki: Bunun üzerine ellerini uyluklarına vurmaya başladılar. Ben de hemen bunların beni susturmak istediklerini anladım. (Bu hadisin râvilerinden) Osman (bin Ebî Şeybe, hadisin geri kalan kısmını şöyle) nakletti: Ve ben de sustum. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* namazı bitirince:

Annem babam ona feda olsun beni ne dövdü ne azarladı ne de bana sövdü. Bir süre

kesinlikle mütevâtir olduğunu söylemiştir.[606] Halbuki Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den bu hadisi sadece Muâviye bin el-Hakem es-Sülemî rivayet etmiştir. Zehebî, imamlardan bilinen mütevâtiri kastetmiştir. Bu, isnâdı sahîh olup âlimlerin kabulle karşıladığı hadistir. Müteahhirîn ve mütekellimlerin tarif ettiği şekilde mütevâtir değildir.

IV.I. Mütekellimlerin Mütevâtir Hadis İçin Çıkardıkları Şartlar Hakkında:

Onlar mütevâtir için dört şart sunuyorlar:

1- Onu birçok kişi rivâyet etmelidir.

---

sonra dedi ki:

"Şu namaz (var ya) onun içinde böyle insan sözünden her hangi bir şeyi konuşmak câiz değildir. O namaz sadece tesbih, tekbir ve Kur'an okumaktan ibarettir." Yahut da Rasûlullah'ın buyurduğu gibidir. Ben:

Yâ Rasûlellah! Biz câhiliyeden yeni kurtulmuş bir topluluğuz. Gerçi Allah İslam'ı getirdi. Ama bizden öyle kimseler var ki hâlâ kâhinlere gidiyorlar dedim. (Bunun üzerine:)

"Sen gitme" buyurdu.

Bizden bazı kimseler de tetayyur ediyorlar, dedim.

"Bu onların içlerinden gelen bir şeydir. Ama sakın onları yoldan çıkarmasın" buyurdu, ben:

Bizden bazı kimseler de çizgi çiziyorlar, dedim.

"Peygamberlerden biri çizgi çizerdi. Her kimin çizgisi (onun çizgisine) uygun düşerse, isabet etmiş olur." buyurdu. (Muâviye) dedi ki:

Benim bir câriyem vardı, dedim. Uhud ve Cevâniyye taraflarında kuzuları güderdi. Bir gün çıkıp yanına vardım. Bir de ne göreyim bir kurt kuzulardan birini alıp götürmüş. Ben de Âdemoğullarından bir adamım. Onlar gibi ben de üzülürüm. Lâkin câriyeye öyle bir tokat vurdum ki... Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bunu bana çok gördü. Ben:

Yâ Rasûlellah (o halde) câriyeyi âzat edeyim mi? dedim.

"Sen onu bana getir" buyurdu. Hemen onu (alıp) getirdim. Hz. Peygamber ona:

"Allah nerededir?" diye sordu. (Câriye): -Göktedir, dedi. Rasûl-i Ekrem: *"Ben kimim?"* dedi. Câriye:

Sen Allah'ın peygamberisin, cevabını verdi. Rasûl-i Ekrem: *"Onu âzat et, çünkü mü'min bir kadındır"* buyurdu." Bk. Müslim, 537. **(Editör)**

606. Bk. *el-'Uluvv li'l-'Aliyyi'l-Ğaffâr*, s. 14, (No: 15).

2- Bu çokluğun senedin bütün tabakalarında olması gerekir.

3- Âdeten bunların yalan üzere toplanmaları mümkün olmamalıdır.

4- Onların haberinin dayanağı his olmalıdır. Yani işittim, kokladım, dokundum gibi.

Mütevâtir için zikredilen bu şartlar bazı müteahhirîn, mütekellimîn, Eş'arîler ve bazı bazı bid'at ehline göredir. Ehl-i Sünnet, mütevâtir içi bu şartları koşmazlar. Her ne kadar bazıları kitaplarında bu şartları zikretmiş olsalar da bu bir gaflettir. İmam Ahmed ve başka imamlar mütevâtiri; "Senedi sahîh olup âlimlerin kabul ile karşıladığı ve kendisinde herhangi bir zayıflık illeti olmayan hadis" olarak tarif etmişlerdir. Bu hadis Müslim'in Muâviye İbnu'l-Hakem es-Sülemî'den rivayet ettiği hadistir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* imtihan ve soruşturmaya ihtiyaç duyulduğu bir anda câriyeye ***"Allah nerede?"*** diye sormuştur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ona **"أين الله؟/Allah neredesin?"** diye soruyor. Cehmiyye bunu kabul etmez. Onlara "Allah neredesin?" diye sorulsa "Her yerdedir" diye cevap verirler. O ilmiyle, kudretiyle ve çepeçevre ihata etmesi ile her yerdedir. Ancak Cehmiyye cevap veriyormuş gibi yapıp aslında ikrar etmemektedir.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ümmeti ile en büyük toplantı olan Arafat'ta onlara hutbe verdiğinde şöyle diyordu:

قَالَ: بِإِصْبَعِهِ السَّبَّابَةِ، يَرْفَعُهَا إِلَى السَّمَاءِ وَيَنْكُتُهَا إِلَى النَّاسِ «اللهُمَّ، اشْهَدْ، اللهُمَّ، اشْهَدْ»

"Şehadet parmağını semâya kaldırıp onu insanlara göstererek üç defa 'Allahım! Şahit ol.' Buyurdu."[607] Parmağını semâya kaldırıp sonra yere indiriyordu. *"Allah'ım şahit ol!"* Yukarıda olan Rabbine işaret ediyordu. Cehmiyye parmakla Allah'a işaret etmekten kaçınıyor. Bunun Allah Teâlâ için sınır belirleme olduğunu söylüyorlar. Allah, onların söylediklerinden yüce ve berîdir. Bu, dalâlet ehli olan Cehmiyye, Mu'tezile, Eş'ariyye, Mâturîdiyye, Kerrâmiyye ve onlara tâbi olanla-

607. Müslim, 1218; Zehebî, *el-Uluvv*, s. 17.

rın, Allah Teâlâ'nın isimlerini akılları algıladığı şekilde anlamanın bir eseridir. Bunlar delilleri; akılları ve bid'at ehlinin anlayışı üzere algılamaya çalışırlar. Bundan dolayı Ehl-i Sünnet olanlara, Ehl-i Sünnet anlayışı üzere delilleri algılamaları tavsiye edilir ve bid'at ehlinin anlayışından kaçınmaları tavsiye edilir. Bunlar ise Râfizî ile Sünnî olanı birbirinden ayırmazlar. Cehmiyye olan biri ile Sünnî olanı da ayırt etmezler. İbn Sîrîn şöyle der: إِنَّ هَـذَا الْعِلْـمَ دِيـنٌ؛ فَانْظُرُوا عَمَّـنْ تَأْخُذُونَـهُ "Bu ilim dindir. O halde dini kimden aldığınıza dikkat edin."[608] İmam Müslim bunu Sahîh'inin mukaddimesinde rivâyet etmiştir. Talebe hocasıyla, ona imtisâkıyla, Sünnet'e ve hakka tâbi olmasıyla tanınır. Yine bâtılı hak, hakkı bâtıl yapıp insanlara dini yanlış göstermeye çalışan bid'at ehli ile mücadele etmesi ile tanınır.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de bâtıl ehlinden sakındırmıştır. Hz. Âişe *(radıyallâhu anhâ)* şöyle buyurmuştur:

تَلاَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذِهِ الآيَةَ: {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الكِتَابَ، مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الكِتَابِ، وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ}، فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الفِتْنَةِ، وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ، وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ، وَالرَّاسِخُونَ فِي العِلْمِ يَقُولُونَ: آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الأَلْبَابِ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَإِذَا رَأَيْتِ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ فَأُولَئِكِ الَّذِينَ سَمَّى اللَّهُ فَاحْذَرُوهُمْ»

"Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şu âyeti okudu: ***"Sana Kitâb'ı indiren O'dur. Ondan bir kısım âyetler muhkemdir ki bunlar Kitâb'ın anasıdır (temelidir). Diğer bir kısmı da müteşâbihlerdir. İşte kalplerinde eğrilik bulunanlar sırf fitne aramak ve onun te'vîline yeltenmek için, onun müteşâbih olanına tâbi olurlar. Hâlbuki onun te'vîlini Allah'tan başkası bilmez. İlimde yüksek dereceye erenler ise: Biz ona inandık. Hepsi Rabbimiz katındadır, derler. (Bunları) salim akıllılardan başkası iyice düşünemez"*** *(Âl-i İmrân, 7)*. Hz. Âişe dedi ki: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* : *"Sen Kur'ân'ın yalnız müteşâbih âyet-*

608. Bk. *Sahîh-i Müslim*, "Mukaddime", I, 14.

lerine uyan dalâlet sahihlerini gördüğünde, işte onlar Allah'ın bu âyette isim ve sıfatlarını söylediği kimselerdir, artık hepiniz onlardan sakınınız" buyurdu."[609]

Bu hadisin sahîh olduğu konusunda ittifak edilmiştir. Selef imamları talebelerin bid'at ehlinin mekanlarında dolaştıklarını gördüklerinde onları sakındırırlardı. Çünkü bid'at ehli ile oturanlar, hakla bâtılı bir araya getirmeye çalışır. Sonra da bununla yetinmeyip kâfir, mürted olanlar ve Müslümanların beldelerinin kâfirlerin fesat çukuru olmasını isteyenlerle birlikte oturmaya başlarlar. Bunu da hürriyet, müsamahakâr olma, başkalarını dinleyip onlarla alaka kurma örtüsü altında yaparlar. Bunlar âlimler, ilim talebeleri, ehlu'l-hall ve'l-akd'dan değillerdir. Bunlar sürekli yüzlerini kâfirlere dönerler, arkalarını değil. Bu sapık fikir sahipleri uzak bir sapıklığa düşmüş ve dalâlet kültürünü biçmeye başlamışlardır.

Bu sapıklığı Müslümanların beldelerine de getirmeye çalışırlar. Bunlar kendilerini sapmalarıyla yetinmeyip başkalarını da doğru yoldan saptırmaya çalışırlar.

"Dinlerin hürriyeti" adıyla küfrü, "Görüş/fikir hürriyeti" adıyla da dalâleti getiriyorlar. Bunlar "Hoşgörü" adı altında kâfir ve mürtedlerle otururlar. "Aşırılara, teröristlere karşı savaş" adı altında cihâd ve mücâhidlerle savaşırlar. Gerçek terörist olan ve onları koruyanlar kendileridir. Bunlarınki nizam, haberleşme ve başka şeylerin terörüdür.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* câriyeye buyurdu ki: أين الله؟ ***"Allah nerede?"*** Câriye; في السماء ***"Allah semâdadır."*** dedi. Bundan yüce Allah'ın mahlukatından yukarıda olduğunun ispatı vardır. Yine bunda Allah Teâlâ'nın kullarını fıtrat üzere yarattığının delili vardır. Yoksa herhangi bir ihtiyaç olmadan ve bunu câiz kılan bir şey de olmadan insanlara bunu sormak doğru olmazdı. Misal olarak bir insan başka bir insanla karşılaştığında sebepsizce ona "Neye inanıyorsun, hangi dine tâbisin?" demek aptallık ve deliliğin bir çeşididir. Ancak bunu gerektiren bir durum olduğunda bunda bir sakınca yoktur.

609. Buhârî, "Tefsîr", 4547.

Bundan dolayı Şeyh İbn Teymiye'ye insanlar akîdesini sorduklarında Vâsitıyye Akîdesi'ni yazmıştır. Aynı şekilde Kasîm[610] ehli Şeyh Muhammed bin Abdulvehhâb'a akidesini sorduklarında *ed-Dürer*'in başında mevcut olan akîdesini risâle olarak onlara gönderdi. Aynı şekilde İmam Tahâvî ve başkaları bu sebeplerden dolayı akâid kitapları yazmıştır.

Daha sonra Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* câriyeye; مَنْ أَنَا؟ ***"Ben kimim?"*** diye sordu. Câriye; أَنْتَ رَسُولُ اللهِ ***"Sen Allah'ın Rasûlü'sün"*** dedi. Birincisi *Lâ ilâhe illallâh* şehadetiydi. Bu ise *Muhammed-un Rasûlullah* şehadetidir. Her kim bundan birini ikrar eder diğerini etmez ise mü'min olamaz. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

"Ben insanlarla onlar Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuna şehadet edene kadar savaşmakla emrolundum."[611]

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ

"Biz senin zikrini yükselttik."[612] âyetinin tefsiri hakkında; "Allah her zikredildiğinde, sen de onunla birlikte zikredileceksin" anlamında olduğu söylenmiştir.[613]

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: أَعْتِقْهَا؛ فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ ***"Onu âzat et. O mü'minedir."*** Bu, kölelerin âzat edilmesinin şartıdır. Köleler an-

610. Suudi Arabistan'da bir bölgenin adı. **(Editör)**

611. Buhârî, "Îmân", 17; Müslim, "Îmân", 32.

612. İnşirâh, 4.

613. Hâfız İbn Kesîr bazı müfessirlerin bu şekilde söylediğini belirtmiş, ancak cumhurun bu tefsire muhalif olduğunu söylemiştir. Cumhur; kurban kesme, yeme-içme, cinsî münasebet vb. sadece Allah'ın zikredildiği yerlerin varlığı sebebiyle bu tefsiri isabetli görmemiştir. Bk. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Ahzâb Sûresi, 56. Âyetin tefsiri, VI, 421. **(Editör)**

cak mü'min olmaları şartıyla âzat edilir. Kâfir âzat edilmez. Ancak mü'min olan köle ile kefâret verilir.

V. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "İmanın en faziletlisi nerede olursan ol Allah'ın seninle beraber olduğunu bilmendir." Hadisinin Beyânı:

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; أَفْضَلُ الْإِيمَانِ: أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ مَعَكَ حَيْثُمَا كُنْتَ ***"İmanın en faziletlisi nerede olursan ol Allah'ın seninle birlikte olduğunu bilmendir."***[614] Hadisine gelince: Bu, senedinde zayıflık olan bir hadistir. Nuaym bin Hammâd el-Huzâ'î'nin rivâyetiyle gelmiştir. Bu hafızası kötü olan biridir. Buhârî ve Müslim ondan yüz çevirmişleridir. Nesâî "Bilinen imamlardan tek başına rivayeti o kadar çok olmuştur ki kendisiyle delil getirilmeyecek duruma gelmiştir." Demiştir. Ebû Dâvûd "Onun hadislerinin bir aslı olmadığı rivayet edilmiştir" demiştir. Bu hadisin rivâyetinde yine Osmân isminde biri vardır. Bu bilinen biri değildir. Ancak bu bâbda bundan başka sahîh olan hadisler vardır. Nerede olursan ol, Allah'ın seninle beraber olduğunu bilmen, bu ihsandır.

أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ

"(İhsân) Allah'ı görürcesine O'na kulluk etmendir. Sen O'nu görmesen dahi, O seni görür." Bu İbn Ömer'in *(radıyallâhu anhumâ)* hadisi olarak Müslim'in *Sahîh*'inde gelmiştir.[615]

İman nedir? O, söz ve ameldir. Dilin ve kalbin sözü. Kalbin, dilin ve âzaların amelleri. Kalbin sözü itikattır. Kalbin ameli ise korku, recâ, sevgi, dostluk ve düşmanlıktır.

أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ مَعَكَ ***"Allah'ın seninle beraber olduğunu bilmendir"*** sözü de yine ihsandır. Çünkü nerede olursa olsun ihlas ve sıdk ile, Allah'ın onunla beraber olduğunu bilen kişinin imanı artar, kalbi parlar ve Allah'ı kızdıracak her şeyden kaçar. Çünkü Allah'a isyan eden ne kadar

614. Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, 8796.

615. Bk. *Sahîh-i Müslim*, 8, 9; *Sahîh-i Buhârî*, 50, 4777.

bir kul varsa muhakkak onun gayba olan imanı zayıftır. Çünkü zina eden kendi babası veya arkadaşının gözü önünde zina etmez. Fakat yalnız kaldığında yapabilir. Halbuki Allah onu görüyor ve şahit oluyor. Bu onun gabya olan imanının zayıf olduğuna delâlet eder. Nerede olursan ol Allah'ın seninle beraber olduğunu bilmenin gereği, bunun seni züh-de, takvâya sevk etmesidir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ

"Yalnız benden korkun."[616] Mahlukattan korkmayın. Onlar seni Allah'tan koruyamaz. Nerede olursan ol Allah'tan kork. "Allah'a iman ettim" de. Sonra dosdoğru ol.[617] İstediğinde Allah'tan iste, yardım dilediğinde yalnız Allah'tan dile. Bil ki ümmet sana bir fayda dokundurmak için bir araya gelseler, Allah'ın senin için yazdığınız dışında bir şey dokunduramazlar. Şayet sana bir zarar dokundurmak için bir araya gelseler Allah'ın senin aleyhine yazdığının dışındakini dokunduramazlar.[618]

VI. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Sizden biri namaza kalktığında yüzünü döndüğü tarafa ve sağ tarafına sakın tükürmesin. Çünkü yüce Allah onun yüzünü döndüğü taraftadır..." Hadisinin Beyânı:

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ قِبَلَ وَجْهِهِ؛ ***"Sizden biriniz namaz için kalktığında, Allah, onun yüzünü döndüğü taraftadır..."***[619] hadisinde geçen "إِذَا" kelimesi gelecek için zarf edatıdır.

إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ ***"Sizden biriniz namaz için kalktığında."*** İster farz olsun, ister nâfile.

616. Bakara, 40.

617. Bk. Müslim, "Îmân", 62.

618. Bk. Ahmed, *Müsned*, 2803; Tirmizî, 2615; Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, 1074; Taberânî, 12989.

619. Buhârî, I, 113, (406); Müslim, 3008.

فلا يبْصُقَنَّ ***"Asla tükürmesin"*** burada "لا" nehiy edatıdır. Nehiyde asıl olan haramlıktır. Hadiste geçen "البُصَاق" kelimesi *tükürmek* mânasına gelir.

قبل وجْهه ***"Yüzü tarafına..."*** Namaz kılanın yüzü tarafına tükürmesi haramdır. Çünkü Nebî *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bundan nehyetmiştir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir şeyi nehyetmişse ve o nehyi zâhirinden çıkaracak bir delil yok ise o nehiy haram hükmündedir.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; وَلَا عَنْ يَمِينِهِ ***"Ve sağına (tükürmesin)"*** cümlesi namaz kılanın sağ tarafına tükürmesinin haram olduğunu bildirir.

Bazı âlimler bu hükmün namaza has olduğunu söylemiştir. Diğer bir kısım âlimler ise bunun namaza özel olmadığını söylemişlerdir. Delilleri ise Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadisidir:

مَنْ تَفَلَ تُجَاهَ الْقِبْلَةِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَتَفْلَتُهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ

"Herkim kıble tarafına tükürürse kıyamet günü tükürüğü iki gözü arasına gelir."[620] İbn Huzeyme bu hadisi sahîh saymıştır. Yine Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde rivâyet ettiği Ebû Sehle Sâib bin Hallâd'ın hadisini de delil alırlar:

عَنْ أَبِي سَهْلَةَ السَّائِبِ بْنِ خَلَّادٍ – قَالَ أَحْمَدُ: مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ – أَنَّ رَجُلًا أَمَّ قَوْمًا، فَبَصَقَ فِي الْقِبْلَةِ، وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْظُرُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ فَرَغَ: «لَا يُصَلِّي لَكُمْ»، فَأَرَادَ بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ يُصَلِّيَ لَهُمْ فَمَنَعُوهُ وَأَخْبَرُوهُ بِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «نَعَمْ»، وَحَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّكَ آذَيْتَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ»

"Bir adam cemaate imam oldu ve Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bakıp dururken, kıbleye karşı tükürdü. Namazı bitirince Hz. Peygam-

620. İbn Huzeyme, 925; Ebû Dâvûd, 3824.

ber: *"(Bu adam bir daha) Size namaz kıldırmasın."* buyurdu. Bundan sonra o zât cemaate namaz kıldırmak istedi. Fakat kendisine mâni oldular ve Rasûlullah'ın dediği şeyi haber verdiler. Adam bu durumu Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e söyledi. Nebî: *"Evet" (Ebû Sehl dedi ki, zannediyorum Efendimiz şöyle devam etti) "Sen Allah'a ve Rasûlü'ne eziyet ettin"* buyurdu."[621] Bunu Ebû Dâvûd ve başkaları rivâyet etti.

Bu ve bundan önceki namazda ve dışında kıble tarafına tükürmekle ilgilidir. Bu hem daha ihtiyatlı, hem de sorumluluktan kurtulmaya daha uygundur. Takvâ olan, zayıf da olsa hükmü buna bina etmek ve âlimlerin ihtilâfından kurtulmaktır.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; فَإِنَّ اللَّهَ قِبَلَ وَجْهِهِ ***"Allah yüzünün tarafındadır"*** cümlesine gelince: Âlimler bu illetin, hükmün namaza has olmadığını söylemişlerdir. Çünkü Allah Teâlâ namaz kılanın da kılmayanın da yüzü tarafındadır. Böylelikle kıble tarafına tükürmek yasaklanmıştır. Bazı rivâyetlerde sağ tarafa tükürmek de yasaklanmıştır. Çünkü sağ tarafta iki melek vardır.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ ***"Fakat sol tarafına"*** cümlesine gelince: Bazı âlimler bundan, mescidde tükürmenin câiz olduğunu çıkarmışlardır. Çünkü namaz kılanın sol tarafına tükürmesi yasaklanmamıştır. Bu, mescidlerin toprak oldukları zamanlarıydı. Bu durumda olanlar toprağa tükürürdü. Ancak çoğu âlim mescide tükürmenin haram olduğu görüşünü tercih etmişlerdir. Ya da Müslümanların genel mekanlarına, çünkü tükürmek onu pisletir. Bu yaygınlaşır ise insanlar namaz kılacak yer bulamazlar. Mescidler kokar. Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*;

الْبُصَاقُ فِي الْمَسْجِدِ خَطِيئَةٌ وَكَفَّارَتُهَا دَفْنُهَا

"Mescide tükürmek hatadır. Kefareti ise onu gömmektir"[622] buyurmaktadır. Bu hadis *Sahîhayn*'da geçmektedir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; وَرَأَيْتُ فِي سَيِّئِ أَعْمَالِهَا النُّخَاعَةَ فِي الْمَسْجِدِ لَا تُدْفَنُ *"Ümmetimin kötü amel-*

621. Ebû Dâvûd, 481; Ahmed, 16561.

622. Buhârî, 415; Müslim, 552; İbn Hibbân, 1637; Ebû Dâvûd, 475.

lerinden ise mescidde gömülmemiş tükürük gördüm"[623] hadisinden mescidlerde tükürmek, balgam atmak gibi şeylerden uzak durmanın vâcip olduğu anlaşılıyor. Bu mescidler ister serili mescidler olsun, ister toprak mescidler olsun fark etmez. Onları gözetip, korumak lâzımdır. Onların temizliğine ve namaz kılacaklar için hazırlamaya önem göstermek gerekir. Bilakis onların temizlenip kokulanması lâzımdır. Nuaym el-Mucmir bu isimle *(Kokucu Nuaym)* diye isimlendirilmiştir. Bunun sebebi Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in mescidini güzel kokulandırmasaydı.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ ***"Ya da ayağının altına"*** cümlesine gelince: Bu cümle başka rivâyette ise şöyle geçer: وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ، أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ ***"Fakat sol tarafına ve ayağının altına."*** Bu cümlede kıble tarafına tükürmekle ayakaltına tükürmenin farkının beyanı vardır. Bu hadis sahîh olduğuna dair ittifak edilen hadislerden biridir.

Bu hadisin bize delil olan kısmı; فَإِنَّ اللَّهَ قِبَلَ وَجْهِهِ ***"Allah onun yüzünün tarafındadır"*** cümlesidir. Bu, Allah Teâlâ'nın istivâ ve uluvv sıfatlarına (aykırı) münâfî değildir. Allah Teâlâ'nın beraberliği onun istivâsına engel değildir. Yüce Allah semâvâtın üstünde arşına istivâ etmiştir. O her namaz kılanın yüzü tarafındadır.

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"Onun benzeri hiçbir şey yoktur ve O her şeyi işitendir, görendir."[624]

623. Ahmed, 21550; Müslim, 553.

624. Şûrâ, 11.

VII. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Yedi semâvâtın ve yerin Rabbi! Büyük arşın Rabbi olan Allah'ım!... ...Evvel olan Sensin, Senden önce hiçbir şey yoktur..." Hadisinin Beyânı:

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; اللَّهُمَّ! رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ ***"Ey yedi semânın Rabbi Allah'ım!"***[625] cümlesine gelince: ***"اللَّهُمَّ/Allah'ım!"*** lafzı bütün duaların toplayıcısıdır. Çünkü "Ey Allah'ım!" diyen sanki şöyle demiştir: Allah'ım! Güzel isimlerin ve yüce olan sıfatlarınla senden istiyorum.

رَبَّ السَّمَاوَاتِ ***"Semâvâtın Rabbi."*** Buradaki ***"Rab"*** kelimesinin *Hâlık* (Yaratıcı) mânasında olduğu söylenmiştir. Yani "Ey gökleri ve yeri yaratan Allah'ım" anlamında. Kimileri ise buradaki ***"Rab"*** kelimesinin *Mâlik* mânasında olduğunu söylemiştir. Yani "Ey göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ım" anlamında. Rab kavramının aynı anda iki mânaya da gelmesine engel bir şey yoktur. Allah Teâlâ kendi nefsi hakkında şöyle buyuruyor:

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

"Din gününün sahibidir."[626]

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

"Allah her şeyin yaratıcısıdır."[627]

رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ***"Göklerin ve yerin Rabbi."*** Daha önce yerin göklerden önce yaratıldığına dair ittifak olduğu geçmişti. Ancak göklerin yerden önce zikredilmesinin sebebi göklerin daha şerefli olmasındandır.

---

625. Müslim, 2713; Ebû Dâvûd, 5051; Tirmizî, 3400; İbn Mâce, 3873.

626. Fâtiha, 4.

627. Ra'd, 16.

السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ **"Yedi gök."** Âlimler, yedi tane gök olduğu konusunda ihtilâf etmemişlerdir. Her göğün onu koruyan muhafızları vardır. Çünkü göklerin kapıları vardır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* İsrâ gecesi yükseltildiğinde kapılar açılmadan geçmemiştir. Cibrîl'e kendisi ile birlikte kimin olduğu sorulmuştur. Mezkûr hadisin sahîhliği konusunda ittifak edilmiştir.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; وَالْأَرْضِ ***"Yerin de Rabbi"*** cümlesine gelince: Yüce Allah âyet-i kerîmede; وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ **"Yerden de onların mislini yarattı"** buyurmaktadır;

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

"Yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratan Allah'tır. Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve Allah'ın ilminin her şeyi kuşattığını bilmeniz için Allah'ın buyruğu bunların arasında iner durur."[628] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

مَنْ ظَلَمَ شِبْرًا مِنَ الْأَرْضِ طُوِّقَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ سَبْعِ أَرَضِينَ

"Kim bir karış yer zulmederse kıyamet günü yedi yerden kovulur."[629] Burada *yedi iklim* demiyor *yedi yer* diyor. O zaman yedi gök ve yedi yer vardır.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ***"Büyük arşın Rabbi"*** sözüne gelince: Burada arşı büyük olmakla vasıflandırmıştır. Bu da yaratılışının ve hacminin büyüklüğüne delâlet eder.

رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ ***"Rabbimiz ve her şeyin Rabbi."*** Burada Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Rabbiyle ve her şeyin Rabbiyle tevessülde bulunuyor. Hiçbir kimse O'nun rubûbiyetinden ve mülkünden dışarı çıkmaz. O'nun kudretinden ve yaratmasından çıkmaz.

---

628. Talâk, 12.

629. Ahmed, 26224.

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

"Allah her şeyin yaratıcısıdır."[630]

وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

"Bütün işler O'na döndürülür. Öyleyse O'na kulluk et, O'na güven. Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir."[631]

أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ

"Dikkat edin! Yaratmak da emretmek de O'na aittir."[632] Allah *(celle celâluhû)* yaratmak ile emretmeyi birbirinden ayırmıştır. Kelâm sıfatının ispatı konusunda Ehl-i Sünnet'in en büyük delili budur. Bundan dolayı Süfyân es-Sevrî şöyle demiştir: "Her kim Allah Teâlâ'nın kelâmının mahluk olduğunu söylerse o kâfir olur. Çünkü o Allah Teâlâ'nın birbirinden ayırdığı şeyleri bir araya getirmiştir." Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ **"Dikkat edin! Yaratmak da emretmek de O'na aittir."** Allah *(celle celâluhû)* yaratmakla emretmeyi birbirinden ayırmıştır. Bu (Cehmîler) ise "Yaratmak ile emretmek aynı şeydir" diyor. Allah Teâlâ kendi emri hakkında şöyle buyuruyor: إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ **"O'nun emri bir şey irade ettiğinde ona 'ol' der. O da hemen oluverir."**[633] Hemen yaratır, dememiştir. Ayette geçen; أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ **"Ona 'ol' der"** cümlesi yüce Allah'ın *kavil/söz* sıfatını ispat eder.

فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى ***"Taneyi ve tohumu yaran."*** Bu cümle yüce Allah'ın yaratmasının büyüklüğüne ve her şeyi bilmesine işarettir. Küçük olsun, büyük olsun, ince olsun; hiçbir şey O'nun ilminin dışına çıkamaz. Yedi göğü ve yedi yeri yaratan ve tane ve tohumu yaratandır. Ondan meyveler ve ekinler meydana gelmiştir.

630. Ra'd, 16.

631. Hûd, 123.

632. A'râf, 54.

633. Yâsîn, 82.

مُنْزِل **"İndiren"** cümlesindeki kelimeyi şeddeli de şeddesiz de (مُنَزِّل) okumak câizdir. Yani *münezzil* olarak da *münzil* olarak da okunabilir. Bazı âlimler bu iki kelimeyi birbirinden farklı görmüşlerdir. Birincisi farklı farklı zamanlarda indiren ikincisi ise bir defada indiren mânasına gelir, demişlerdir

التَّوْرَاةَ **"Tevrât"** Mûsâ *(aleyhisselâm)*'a indirilmiştir. وَالْإِنْجِيلَ **"İncîl"** Îsâ *(aleyhisselâm)*'a indirilmiştir. وَالْقُرْآنَ **"Kur'ân"** Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e indirilmiştir. Bu indirilen kitapların hepsi Allah'ın kelâmıdır. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat bunu ispat eder ve bunda ihtilâf etmezler. Allah Teâlâ istediğinde istediği şeyi konuşur. Hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz ve hiçbir şey onu ihâta edemez. Kelâm sıfatı kemâl sıfatlarındandır. Bu bir taraftan fiilî, bir taraftan zâtî sıfatlardandır.

أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي **"Nefsimin şerrinden Sana sığınırım."** Çünkü nefisler kendisinde şer olmak üzere yaratılmıştır. Allah'a sığınmaktan başka O'ndan kurtuluş yoktur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in duasının bir kısmı da şuydu:

اللهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا

"Allah'ım! Nefsime takvâsını ver ve onu temizle. Sen onu temizleyenin en hayırlısısın. Onun dostu ve mevlâsı sensin."[634] Hadisi Müslim rivâyet etmiştir. Yine bir başka duası da şöyleydi:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى، وَالتُّقَى، وَالْعَفَافَ، وَالْغِنَى

"Allah'ım! Ben Senden hidayet, takvâ, iffet ve (gönül) zenginliği istiyorum"[635] bu hadisi de Müslim rivayet etmiştir. Yine Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ – نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا

634. Müslim, 2722.

635. Müslim, 2721.

"Hamd Allah'adır. O'na hamd eder, O'ndan bağışlanma ve yardım isteriz. Nefislerimizin şerrinden O'na sığınırız."[636]

وسل العياذ من اثنتين هما اللتا ... ن يهلك هذا الخلق كافلتان

شر النفوس وسيء الأعمال ما ... والله أعظم منهما شران

ولقد أتى هذا التعوذ منهما ... في خطبة المبعوث بالقرآن

لو كان يدري العبد أن مصابه ... في هذه الدنيا هما الشران

جعل التعوذ منهما ديدانه ... حتى تراه داخل الأكفان

Mahlukatı helâk eden iki şeyden Allah'a sığın.

Bunlar; nefsin şerri ve kötü amellerdir. Allah'a yemin olsun bunlardan büyük şer yoktur.

Kur'an'la gönderilenin bunlardan sığınması hutbede gelmiştir;

Kul dünyada kendisine isabet edecek şerlerin bunlar olduğunu bilseydi,

Onu kefenleri arasında görene kadar, âdetini bunlardan sığınmak yapardı.[637]

Kullardan meydana gelen küfür, günah, dalâlet, hased, zulüm ve kendini beğenme ancak nefislerin kötülüğünden olur. Onlar içlerini ıslah etmeye muhtaçtırlar. Aynı şekilde başkalarının ayıbından yüz çevirmeye de muhtaçtırlar.

وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا ***"Perçeminden tuttuğun her canlının şerrinden de sana sığınırım."*** Hadiste geçen ***dâbbe*** (الدَّابَة) kelimesi yeryüzünde gezen canlı mânasındadır. Bu insanlardan da hayvanlardan da olabilir. Bu hadiste bunlardan Allah'a sığınılmış ve yardım istenilmiştir. O halde bunların perçemlerinden tutulmuş ise, o zaman mahluka

636. Tirmizî, 1131; Ebû Dâvûd, 2118; İbn Mâce, 1892.

637. Bk. *en-Nûniyye*, 286-287.

sığınılmaz ki kişinin kalbi ve beklentisi Allah'a bağlansın. Çünkü senin kendisine sığınıp beklentilerini kendisine bağladığın mahlukun perçemi Allah Teâlâ'nın elindedir. O'nun herhangi bir gücü kuvveti yoktur. Bu da Allah'a bağlanmaya teşvik eder. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا

"Hesap görücü olarak Allah yeter."[638]

وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا

"Vekil olarak Allah yeter."[639]

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ

"Allah kuluna yetmez mi?"[640]

اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ ***"Allah'ım! Sen evvelsin."*** Bu cümle Allah Teâlâ'yı kadîm olmakla vasfetmeye ihtiyaç bırakmaz. *El-Evvel* Allah *(celle celâluhû)*'nun hem ismi, hem de sıfatıdır. Kelâmcıların ihdâs ettikleri *kadîm* kavramı ise böyle değildir. Allah Teâlâ nefsini kadîm olmakla vasfetmemiştir. El-Evvel ismi kadîmden daha umum, daha kapsayıcı daha belîğdir. Allah Teâlâ'nın kadîm olduğunun haberi verilir. Ancak O'nu kadîm ile isimlendirip, vasfetmeyiz. Çünkü bunun bir delili yoktur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ *"O'nun hâkimiyeti kadîmdir"*[641] hadisine gelince, burada Allah Teâlâ'nın hükümranlığı kadîm olmak ile vasfedilmiştir.

فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ ***"Senden önce hiçbir şey yoktur."*** Yani Allah Teâlâ vardı ve O'ndan önce bir şey yoktu. O'nunla beraber de bir şey yoktu. O evveldir, O'ndan önce bir şey yoktu. O âhirdir, sonsuz kalacak O'dur. Vâris olacak O'dur. O'ndan sonra kimse yoktur. Zâhir olan O'dur.

638. Ahzâb, 39.

639. Ahzâb, 3.

640. Zümer, 36.

641. Ebû Dâvûd, 466.

O'nun üstünde bir şey yoktur. Zâhir, uluvv mânasında yukarıda olmak mânasına gelir. Allah'tan daha yukarıda bir şey yoktur. Bunda Allah Teâlâ'nın uluvv sıfatının ispatı vardır. *Ez-Zâhir* Allah Teâlâ'nın isimlerindendir.

وَأَنْتَ الْبَاطِنُ؛ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ **"Sen bâtınsın. Senden öte bir şey yoktur."** O *(subhânehû ve teâlâ)* sizden birinize bineğinizin boynundan daha yakındır. Bu, O'nun arşına istivâsına ve uluvv sıfatına münâfî değildir.

اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ **"Beni borçlarımdan kurtar."** Burada Allah Teâlâ'ya isim, sıfat ve faziletinin büyüklüğü ile tevessül edip borçlarının ödenmesi isteniyor. Bu, uyku anında söylenir. Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)*'nun Müslim'in ondan rivayet ettiği hadiste, Her kime bir sıkıntı dokunur ya da fakirlik gelir ise bunlarla çabucak Allah'a dua etmesi, söyleniyor. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* uyku vaktinde bunlarla dua ederdi. Bununla dua edip, Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatları ile tevessül edenin duası, kabul edilmeye layıktır. Sıkıntı ve kederinin gitmesi daha layıktır.

اقْضِ عَنِّي الدَّيْنَ، وَأَغْنِنِي مِنَ الْفَقْرِ **"Beni borçlarımdan ve fakirlikten (muhtaçlıktan) kurtar."** Bu hadisten borcun öneminin büyüklüğü anlaşılıyor. Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

يُغْفَرُ لِلشَّهِيدِ كُلُّ ذَنْبٍ إِلَّا الدَّيْنَ

"Şehidin borcu hariç bütün günahları bağışlanır"[642] hadisi Müslim rivayet etmiştir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* çoğu kere borç ve onun galebe gelmesinden Allah'a sığınmıştır. Selef-i sâlihîn borca teşvik ve rağbet etmemişlerdir. Bilakis ihtiyaç olmadıkça borçtan sakındırmışlardır. Çünkü kul haklarında hesap vardır. Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ

642. Müslim, 1886.

"Mü'minin canı borçlarına bağlıdır, ta ki ödenene kadar."[643] Bu makbul bir hadistir. Bunun dışında borcun önemine ve onun çabuk ödenmesini söyleyen birçok hadis vardır:

عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذَتْ حَتَّى تُؤَدِّيَهُ

"Aldığını ödeyene kadar el borçludur."[644]

VIII. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Ey insanlar! Kendinize acıyın (sesinizi alçaltın); siz ne sağıra dua ediyorsunuz; ne de bir gâibe..." Hadisinin Beyânı:

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in, sahâbîler zikirle seslerini yükselttiklerinde; أَيُّهَا النَّاسُ! ارْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ؛ فَإِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا ***"Ey insanlar! Nefislerinize şefkatte bulunun. Sizler sağır ya da gâib olanı çağırmıyorsunuz."***[645] buyurduğu hadise gelince: Bu hadiste Allah Teâlâ'yı noksanlıklardan tenzih ediyor. Kemâl ve celâlet sıfatları ile vasfediyor. Siz, sizin açık ve gizli sözlerinizi ve fısıldaşmalarınızı duyana dua ediyorsunuz. O nerede olursanız olun sizi gören, kara gecede kara taşın üstünde kara karıncayı gören basîrdir. O sizin gizlediklerinizi de açığa çıkardıklarınızı da bilen alîmdir. Gökte ve yerde olanlardan hiçbir şey ondan gizli kalmaz. O'nun ilmi her şeyi kuşatmıştır. O'nun gözetiminden hiçbir şey kaçamaz;

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ

"Yoksa onlar bizim onların içlerinde gizlediklerini ve aralarında fısıldaştıklarını duymadığımızı mı sanıyorlar?"[646]

643. Tirmizî, 1078; İbn Mâce, 2413.

644. Tirmizî, 1266; Ebû Dâvûd, 3561.

645. Müslim, 2704; Buhârî, 2992, 4205, 6384, 6610, 7386.

646. Zuhruf, 80.

إِنَّمَا تَدْعُونَ سَمِيعًا قَرِيبًا ***"Sizler işiten ve göreni çağırıyorsunuz."*** Bu cümlede Allah Teâlâ için işitme ve görme sıfatları ispat edilmiştir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"O'nun bir benzeri yoktur. O işiten ve görendir."[647] Es-Semî', O'nun isim ve sıfatıdır. Ehl-i Sünnet bunu teşbîhsiz ispat, ta'tîlsiz tenzih eder. Tahrif etmezler, şekillendirmezler ve mahlukata benzetmezler. O'nun bir benzeri, dengi ve misli yoktur. Yarattıklarına kıyaslanmaz. **"O'nun bir benzeri yoktur. O işiten ve görendir."**

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; قَرِيبًا ***"Yakın olan(ı çağırıyorsunuz)"*** cümlesine gelince: أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقِ رَاحِلَتِهِ ***"O size, sizden birinizin bineğinizin boynundan daha yakındır."*** Durum bundan daha büyüktür. Ancak zihinlere yaklaştırmak için böyle tabir edilmiştir. Bu, Allah Teâlâ'nın uluvv ve istivâ sıfatlarına münâfî değildir. Bunları bilmek kişiyi Allah'a itaate ve O'nun rızasını araştırmaya teşvik eder. İnsanlardan bazıları Allah'tan daha fazla mahlukattan korkarlar. Hâlık'tan istemedikleri şeyleri mahluktan isterler. Allah'tan saklamadıkları şeyleri mahluktan saklarlar. Allah'a yaklaşmaya çalışmaktan daha fazla mahluka yaklaşmaya çalışırlar. Hâlık'a ihtiram etmelerinden daha fazla mahluka ihtiram ederler. Allah'a ta'zîmden daha fazla mahluka ta'zîm ederler; ama mağfireti Allah'tan umarlar. Ama bu boş bir umuttur. Çünkü mağfiret için Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ve ta'zîm etmeleri ve emirlerini çabucak yerine getirmeleri gerekmektedir.

Her Müslümanın lisân-ı hâli şu âyette geçen gibi olmalıdır:

وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى

"Rabbim! Sen hoşnut olasın diye acele ederek sana geldim."[648] Kendisine Allah ve Rasûlü'ne itaat etmek ağır gelmemelidir. Yine Onları hoşnut etmek, anne-babaya iyilik yapmak, sıla-i rahimde bulun-

647. Şûrâ, 11.

648. Tâhâ, 83.

mak, hayır yollarına infak etmek, emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker ve muhtaçlara yardım etme gibi amellerde acele etmelidir.

Hadis dua ederken sesleri alçaltmayı kararlaştırıyor.

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

"Rabbinize yalvararak ve gizlice dua edin. Muhakkak ki O, haddi aşanları sevmez"[649] Hadis aynı zamanda ihtiyaç duyulmadıkça sessiz zikir yapmanın gerekli olduğunu bildiriyor. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* mescide girdiğinde sahâbîlerin Kur'an'ı sesli okuduklarını görünce şöyle buyurdu:

لَا يَجْهَرْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ بِالْقُرْآنِ

"Sizden bir kısmınız diğer bir kısmına karşı Kur'an'ı sesli okumasın."[650] Şayet bunda başkasını rahatsız edecek ve onların okumalarını karıştıracak bir durum olmazsa bir sıkıntı olmaz.

Bu hadisten Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarının ispatı, noksanlıkların nefyedilmesini anlarız. Bu hadiste Allah *(celle celâluhû)*'nun işitme, görme ve yakın olma sıfatlarının ispatı vardır. Âişe *(radıyallâhu anhâ)* şöyle der:

الحمد لله وسع سمعه الأصوات، لقد جاءت المجادلة تجادل وتشتكي، وأنا بقربها
ولا أسمع صوتها، وسمع الله شكواها من فوق سبع سماوات

"İşitmesi sesleri kuşatan Allah'a hamd olsun. Mücadeleci o kadın gelmiş şikayet ve mücadele ediyordu. Ben ona yakın olmama rağmen sesini işitemiyordum. Fakat Allah Teâlâ yedi kat semânın üstünden şikayetini işitti."[651]

649. A'râf, 55.

650. Ahmed, *Müsned*, 19022.

651. Mücâdele, 1. Bu rivâyetin kaynağını bu şekliyle herhangi bir hadis kitabında bulamadık. Âişe *(radıyallâhu anhâ)*'dan gelen bu hadis "Yedi semanın üzerinden işitti" ifadesi olmaksızın İmam Buhârî, İmam Ahmed ve İmam İbn Mâce tarafından nakledilmiştir (Bk. Buhârî, 7385; Ahmed, *Müsned*, 24195; İbn Mâce, 188). İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ve İmam Ahmed'in *Müsned*'inde geçen rivâyet şu şekildedir:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَسِعَ سَمْعُهُ الأَصْوات، لقَدْ جاءت الْمُجادلةُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عليه وسلَّم، وأنا في ناحية الْبَيْتِ، تَشْكُو زَوْجَهَا، وما أَسْمعُ ما تقُولُ، فأنزَلَ اللَّهُ: {قَدْ سمع اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجادلُك في زَوْجِها} [المجادلة: ١] "

Âişe *(radıyallâhu anhâ)* dedi ki: "İşitmesi bütün sesleri ihata eden Allah'a hamd olsun. Andolsun ki mücadeleci kadın Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e geldi. Ben de odanın bir kenarında idim. O (kadın) eşini şikâyet ediyordu. Ben onun söylediklerini işitmiyordum. Biraz sonra Allah; **"Kocası hakkında seninle mücadele edenin sözünü işitti."** âyetini indirdi."

Buhârî'nin *Sahîh*'inde de şu şekilde geçmektedir:

الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَسِعَ سَمْعُهُ الأَصْوَاتَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {قَدْ سمع اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا} [المجادلة: ١]

Âişe *(radıyallâhu anhâ)* dedi ki: "İşitmesi bütün sesleri kuşatan Allah'a hamd olsun, Bunun üzerine Allah Teâlâ Nebî *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e **"Kocası hakkında seninle mücadele edenin sözünü işitti."** âyetini indirdi."

Ancak bu "Yedi semanın üzerinden işitti" sözünün Hz. Ömer'den gelen bir vechi vardır. İbn Kesîr'in tefsirinde şu şekilde geçmektedir:

وَقَالَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ: حَدَّثَنَا أَبِي: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَبُو سَلَمَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ يَعْنِي ابْنَ حَازِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ يُحَدِّثُ قَالَ: لَقِيَتِ امْرَأَةٌ عُمَرَ يُقَالُ لَهَا: خَوْلَةُ بِنْتُ ثَعْلَبَةَ، وَهُوَ يَسِيرُ مَعَ النَّاسِ فَاسْتَوْقَفَتْهُ فَوَقَفَ لَهَا وَدَنَا مِنْهَا وَأَصْغَى إِلَيْهَا رَأْسَهُ وَوَضَعَ يَدَيْهِ عَلَى مَنْكِبَيْهَا حَتَّى قَضَتْ حَاجَتَهَا وَانْصَرَفَتْ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ حَبَسْتَ رِجَالَاتِ قُرَيْشٍ عَلَى هَذِهِ الْعَجُوزِ، قَالَ وَيْحَكَ وَتَدْرِي مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: لَا. قَالَ هَذِهِ امْرَأَةٌ سَمِعَ اللَّهُ شَكْوَاهَا مِنْ فَوْقِ سبع سماوات، هَذِهِ خَوْلَةُ بِنْتُ ثَعْلَبَةَ، وَاللَّهِ لَوْ لَمْ تَنْصَرِفْ عَنِّي إِلَى اللَّيْلِ مَا انْصَرَفْتُ عَنْهَا حتى تقضى حاجتها إلا أَنْ تَحْضُرَ صَلَاةٌ فَأُصَلِّيَهَا ثُمَّ أَرْجِعَ إِلَيْهَا حَتَّى تَقْضِيَ حَاجَتَهَا. هَذَا مُنْقَطِعٌ بَيْنَ أَبِي يَزِيدَ وَعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَقَدْ رُوِيَ مِنْ غَيْرِ هَذَا الْوَجْهِ.

"İbn Ebû Hâtim der ki: Bize babam... Cerîr İbn Hâzim'den nakletti ki; o, Ebû Yezîd'in şöyle konuştuğunu işittim, demiş: Ömer *(radıyallâhu anhu)* halkın içerisinde yürürken Sa'lebe kızı Havle denilen kadın, onunla karşılaştı. Kadın Ömer'i durdurdu, o da durdu. Kadına yaklaştı ve başını ona doğru eğdi. İki elini omuzlarına koydu, nihayet onun ihtiyacını giderdikten sonra kadın uzaklaştı. Bir adam dedi ki: Ey Mü'minlerin emîri, Kureyş'in erlerini şu yaşlı kadın için tuttun. Hz. Ömer dedi ki: Yazıklar olsun sana, bu kadının kim olduğunu biliyor musun? O; hayır, dedi. Hz. Ömer: Bu, Allah Teâlâ'nın şikâyetini yedi kat göğün üzerinden duyduğu kadındır. Bu Sa'lebe kızı Havle'dir. Allah'a yemin ederim ki geceye kadar benim yanımdan ayrılmasaydı ben, onun ihtiyacını giderinceye kadar onun yanından ayrılmazdım. Ancak namaz vakti gelir, namazımı kılar sonra dönüp onun ihtiyacını giderirdim." İbn Kesir devamında dedi ki: "Bu rivâyet Ebû Yezîd ile Ömer İbn Hattâb arasında münkatı' olan bir rivayettir. Bundan başka vecihle de rivayet edilmiştir." Bk. *Tefsîru İbn Kesîr*, 8/66. Bu rivayeti Dârimî ve Süyûtî de nakletmiştir. Bk. Dârimî, *er-Reddu 'ale'l-Cehmiyye*, s. 53, No: 79; Süyûtî, *Câmiu'l-Ehâdîs*, 31224. Hâfız Zehebî de bu rivâyet hakkında *el-Uluvv* kitabında şöyle demiştir: Bu sâlih bir isnâddır içinde inkitâ' vardır. Ebû Yezîd, Ömer

XI. Rasûlullah *(aleyhisselâm)*'ın "Bakın buraya (dolunaya)! Hiç şüphe yok ki sizler Rabbinizi şu ay'ı gördüğünüz gibi göreceksiniz..." Hadisinin Beyânı:

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ ***"Sizler ilerde Rabbinizi göreceksiniz."***[652] hadisindeki fiilin (سَتَرَوْنَ) başına gelmiş olan "س" harfi istikbali ifade eder ve aynı zamanda bir şeyin kesin meydana geleceğini haber verir. Hadis mü'minlerin kıyamette Sırât köprüsünde Rablerini göreceklerini bildiriyor. Mü'minler görecek ama kâfirler göremeyecektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ

"Hayır, şüphesiz onlar o gün Rablerini görmekten mahrum bırakılacaklardır."[653] İmam Şâfiî bu âyetin tefsirinde şöyle der: "Allah düşmanları O'nu görmekten mahrum bırakıldığına göre bu, dostlarının O'nu göreceğine delildir. Öyle olmasa düşmanları ile dostları bunda aynı olurlardı."[654] Allah *(celle celalauhu)* şöyle buyuruyor:

أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ * مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ

"Biz Müslümanlarla, günahkarları bir mi yapacağız? Size ne oluyor, nasıl hükmediyorsunuz?"[655]

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ ***"Ay'ı gördüğünüz gibi"*** cümlesinde görmek, görmeye benzetilmiştir. Görülen, görülene değil. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadisi de bunun gibidir:

إِنَّ أَوَّلَ زُمْرَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ

(radıyallâhu anhu) ile karşılaşamamıştır. Bk. *el-Uluvv*, s. 113. **(Editörün Notu)**

652. Buhârî, 554, 573, 4851, 7434; Müslim, 633; Tirmizî, 2554.

653. Mutaffifîn, 15.

654. Bk. *Tefsîru İbn Kesîr*, VIII, 347.

655. Kalem, 35-36.

"Cennete girecek ilk zümrenin yüzleri dolunay gecesindeki ay suretindedir."[656] Bizlerin, bütün mü'minlerin ay şeklinde olduğunu söylememiz mümkün değildir. Bu bir şeyin hakikatinin beyanı içindir.

إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ، كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَا تُضَامُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ ***"Sizler on dördünde ayı görmek için herhangi bir sıkıntı çekmeden gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz."*** Hadiste geçen "لَا تُضَامُّونَ" kelimesinden maksat; görmekte bir sıkıntı çekmeyeceksiniz. Herkes tek başınaymış gibi görür. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ

"Güzel amel yapana daha güzeli ve ziyadesi vardır."[657] Güzellikler cennettir. Ziyadesi ise Allah'ın yüzüne bakmaktır. Bu, cennet ehlinin en büyük nimetidir. Çünkü Allah Teâlâ buna ziyade ediyor.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ، وَصَلَاةٍ قَبْلَ غُرُوبِهَا؛ فَافْعَلُوا ***"Bundan dolayı güneş doğmadan önceki bir sabah namazını cemaatle kılmak ve batmadan önceki bir ikindi namazını geçirmemek, gücünüz varsa bunu yapınız."*** Yine Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

مَنْ صَلَّى الْبَرْدَيْنِ، دَخَلَ الْجَنَّةَ

"Kim iki soğuğu (sabah ve ikindiyi) kılarsa cennete girer."[658] Sahîh olduğunda ittifak edilmiştir. Hadiste geçen "الْبَرْدَيْنِ/***İki soğuk***"tan maksat sabah ve ikindi namazıdır. Bundan dolayı bu iki namazdan geri duranlar nifakla itham edilmişlerdir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

أَثْقَلُ الصَّلَاةِ عَلَى الْمُنَافِقِينَ صَلَاةُ الْعِشَاءِ، وَصَلَاةُ الْفَجْرِ

656. Buhârî, 3327; Müslim, 2834.

657. Yûnus, 26.

658. Buhârî, 574; Müslim, 635.

"Münafıklara en ağır gelen namaz, sabah ve yatsı namazıdır."[659] İkindi namazı ile ilgili de özel hadisler gelmiştir.

Günümüzde ikindi namazından geri kaldıkları gibi sabah ve yatsı namazından da çoğu kişi geri kalıyor. İşlerinden evlerine döndüklerinde uyuyup namaza kalkmazlar. Sonra işleri ile uğraşır uyumazlar. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ikindi namazı hakkında şöyle buyurur:

مَنْ فَاتَتْهُ صَلَاةُ الْعَصْرِ فَكَأَنَّمَا وُتِرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ

"İkindi namazını geçiren sanki ehlini ve malını kaybetmiş gibidir."[660] Sahîhliğinde ittifak vardır. Hadiste geçen "وُتِرَ" kelimesi *haberi olmadan alınmak* mânasına gelir. Yani evine geldiğinde çocuğunu, eşini ve malını bulamaz. O zaman durumu nasıl olur? Kendisine delilik isabet eder, aklı gider. Ancak -bundan Allah'a sığınırız- namazın geçmesini umursamaz. Ancak eşi ve çocukları ile akşam oturumunu veya bir okul imtihanını kaçırdığında bütün ailesine kızıp, çağırır ve kendisinden beklenmeyen hareketler ortaya çıkar. Namazı kaçırdığında ise "Allah ğafûrdur, rahîmdir" der. Buhari'de geçen hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

مَنْ تَرَكَ صَلَاةَ الْعَصْرِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ

"Kim ikindi namazını terk ederse amelleri boşa girmiştir."[661] Hadisi Buhârî rivâyet etmiştir. Bir namazı terk edenin namazı heba olmuştur, diyor. Peki hiç namaz kılmayıp mescidin yolunu bilmeyenin durumu ne olur?

Bu hadisten amellerin cennete girmeye sebep olduğunu anlıyoruz. Yine bu hadisten bazı namazların daha faziletli olduğunu anlıyoruz. Bu hadisten mü'minlerin Arasât meydanında Rablerini göreceği anlaşılıyor. Onlar Rablerini gördüklerinde onlara bir izdiham, meşakkat ve engel hasıl olmayacak.

---

659. Buhârî, 657; Müslim, 651.

660. Buhârî, 552; Müslim, 626.

661. Buhârî, 553.

Şeyh *(rahimehullâh)* dedi ki: "إِلَى أَمْثَالِ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ الَّتِي يُخْبِرُ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ عَنْ رَبِّهِ بِمَا يُخْبِرُ بِهِ/**Rasûlullah** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'in Rabbi hakkında bize haber verdiği benzeri daha başka hadisler de vardır."** Yani bu konulardaki hadisler sadece bunlar değildir. Fırka-i Nâciye olan Ehl-i Sünnet bunlara iman eder. Allah'tan gelen her şeye Allah'ın irade ettiği şekliyle iman ederler. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelenlere ise Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in muradı üzere iman ederler. Allah'ın Kitâbı'nda haber verdiği şeylere tahrif etmeden iman ederler. Tahrif; meyletmek demektir. Yine ta'tîlsiz iman ederler ve tebdîlsiz (değiştirmeden) iman ederler. Tahrif bazen tebdîl ile olur. Misal olarak Eş'arîler'in istivâyı istilâ ile değiştirmeleri gibi. Ta'tîle misal ise Cehmiyye'nin "Allah konuşmaz" demeleri gibi. Araplar "جَيِّدٌ عطل" derler, yani güzellikten mahrum kaldı, demektir. Ehl-i Sünnet aynı zamanda bunlara şekillendirme ve benzetme olmaksızın iman ederler. Tekyîf bir şeyin hakikatini bir başka şeyin hakikatine benzetmektir. Temsîl ise bir şeyi bir başka şeye zâhiren benzetmektir.

Orta yol Ehl-i Sünnet'in yoludur. Ehl-i Sünnet bir şeyin hakikatini teşbîh ve tekyîf olmaksızın ispat ederler. Mecaz iddia etmezler. Onun hakikatine iman ederler. Bu ümmet ümmetler arasında vasat ümmet olduğu gibi Ehl-i Sünnet de Müşebbihe ve Muattıla arasında vasattır. Bütün konularda vasatlardır. Sıfat konularında ta'tîl ehli olan Cehmiyye ile temsîl ve teşbîh ehli olanlar arasında vasattır. Allah Teâlâ'nın fiillerinde ise Cebriyye ile Kaderiyye arasında vasattır. Allah Teâlâ'nın isimlerine iman konusunda Harûriyye, Mu'tezile ile Mürcie arasında vasattır.

Bu ümmet ümmetler arasında vasat olduğu gibi Ehl-i Sünnet de fırkalar arasında vasattır. Vasat olmanın mânası bu ümmetin bütün ümmetlerden daha efdal olmasıdır.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا

"İşte böyle biz sizi vasat bir ümmet kıldık."[662] Yani hayırlı kıldık. Ehl-i Sünnet, insanların arasında en hayırlısı ve Allah katında en şerefli olanıdır. Çünkü onlar Kur'an ve Sünnet'e tâbi olanlardır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sahîh bir hadiste şöyle buyurmaktadır:

افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَافْتَرَقَتِ النَّصَارَى عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَفْتَرِقَنَّ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَاثْنَتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ»

"Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrıldılar, Hıristiyanlar yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Nefsim elinde olana yemin olsun ki benim ümmetim de ilerde yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Biri cennete, yetmiş iki tanesi cehennemdedir."[663] Muâviye *(radıyallâhu anhu)*'nun hadisinde de şu ziyade ile gelmektedir:

وَهِيَ الْجَمَاعَةُ

"Onlar cemaat olanlardır."[664] Irbâd *(radıyallâhu anhu)*'nun hadisinde de Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

662. Bakara, 143.

663. İbn Mâce, 3992; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, 63; Taberânî, *el-Kebîr*, 129.

664. Hadis Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde şu şekilde geçer:

عَنْ أَبِي عَامِرٍ الْهَوْزَنِيِّ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، أَنَّهُ قَامَ فِينَا فَقَالَ: أَلَا إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ فِينَا فَقَالَ: " أَلَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَإِنَّ هَذِهِ الْمِلَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ: ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَهِيَ الْجَمَاعَةُ

Ebû Âmir el-Hevzenî'den (rivayet edilmiştir), dedi ki: "(Bugün) Muâviye İbn Ebî Süfyân *(radıyallâhu anhu)*, aramızda (ayağa) kalkarak dedi ki: Şunu iyi bilin ki Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi v sellem)* (bir gün) bize bir hutbe okumak üzere aramızda (ayağa) kalkıp (şöyle) buyurdu:

"Dikkat ediniz! Sizden önceki kitap ehli yetmiş iki dinî fırkaya ayrılmışlardı. Bu (İslâm) ümmet (i) de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır (Bunlardan) yetmiş iki fırka cehennemlik bir tanesi de cennetliktir. Bu (cennetlik olan fırka) (Ehl-i Sünnet ve'l-) Cemaattir." Bk. Ebû Dâvûd, 4597; Ahmed, 16937. Burada yerilen fırkalaşma fıkhî meselelerdeki fırkalaşmalar değil; itikadî meselelerdeki fırkalaşmalardır. Bu hadis Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat dışındaki bütün fırkaların kurtulamayacağını göstermektedir. Ehl-i Sünnet'in

فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ فَتَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ

"Muhakkak sizden herkim yaşar ise birçok ihtilâf görecektir. Benden sonra benim ve hidayete erdirilmiş Râşid halîfelerin sünnetine tutunun. Ona azı dişlerinizle sıkıca yapışın. Sonradan çıkarılmış şeylerden sakının. Çünkü her sonradan çıkan bid'attır ve bütün bid'atler dalâlettir."[665]

Ehl-i Sünnet, aklı naklin önüne geçiren Eş'arî ve mütekellimlerin tersine bunlara Kur'an ve Sünnet yoluyla iman ederler.

aslı, esası ve hak müdafileri; Selef-i Sâlihîn ve onlara ihsanla tâbi olan Ehl-i Hadis'tir. Ancak her ne kadar bazı bid'at ve hataları olsa da aşırı olmayan Mâturîdîler, aşırı olmayan Eş'arîler ve aşırı olmayan sûfiler de Ehl-i Sünnet içerisinde kabul edilmişlerdir. Ehl-i Hadis ulemâsının isim ve sıfat hususundaki tekfir usulüne baktığımızda; Cehmiyye, Mu'tezile, Mürcie, Kaderiyye, Râfiziyye ve Cebriyye gibi gulât fırkaların aksine, mutedil olan Mâturîdîler'i ve mutedil olan Eş'arîler'i mutlak olarak tekfir etmedikleri görülmektedir. Ümmet-i Muhammed içerisinde ciddi bir yekunu oluşturan bu iki fırka, kelâm hususunda her ne kadar ciddi hatalara düşmüş olsalar da mutlak olarak tekfir edilmeleri ve Ehl-i Sünnet'in dışında kalan cehennemlik fırkalardan olarak telakki edilmeleri isabetli görülmemiştir. Allah en doğrusunu bilmektedir. **(Editörün Notu)**

665. Ebû Dâvûd, 4607; Tirmizî, 2672; İbn Hibbân, 5.

{وَسِطِيَةُ أَهْلِ السُنَّةِ وَالجَمَاعَةِ بَيْنَ فِرَقِ الْأُمَّةِ}

FIRKALAR ARASINDA EHL-İ SÜNNET VE'L-CEMAAT'İN VASAT OLUŞU

فَإِنَّ الْفِرْقَةَ النَّاجِيَةَ أَهْلَ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ يُؤْمِنُونَ بِذَلِكَ. كَمَا يُؤْمِنُونَ بِمَا أَخْبَرَ اللَّهُ بِهِ فِي كِتَابِهِ، مِنْ غَيْرِ تَحْرِيفٍ وَلَا تَعْطِيلٍ، وَمِنْ غَيْرِ تَكْيِيفٍ وَلَا تَمْثِيلٍ. بَلْ هُمُ الْوَسَطُ فِي فِرَقِ الْأُمَّةِ؛ كَمَا أَنَّ الْأُمَّةَ هِيَ الْوَسَطُ فِي الْأُمَمِ.

فَهُمْ وَسَطٌ فِي بَابِ صِفَاتِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى؛ بَيْنَ أَهْلِ التَّعْطِيلِ «الْجَهْمِيَّةِ»، وَبَيْنَ أَهْلِ التَّمْثِيلِ «الْمُشَبِّهَةِ». وَهُمْ وَسَطٌ فِي بَابِ أَفْعَالِ اللَّهِ تَعَالَى؛ بَيْنَ «الْقَدَرِيَّةِ»، «وَالْجَبْرِيَّةِ». وَفِي بَابِ وَعِيدِ اللَّهِ؛ بَيْنَ «الْمُرْجِئَةِ» ، وَبَيْنَ «الْوَعِيدِيَّةِ» مِنَ «الْقَدَرِيَّةِ» وَغَيْرِهِمْ. وَفِي بَابِ أَسْمَاءِ الْإِيمَانِ وَالدِّينِ؛ بَيْنَ «الْحَرُورِيَّةِ» «وَالْمُعْتَزِلَةِ»، وَبَيْنَ «الْمُرْجِئَةِ» «وَالْجَهْمِيَّةِ». وَفِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ بَيْنَ «الرَّوَافِضِ»، وَبَيْنَ «الْخَوَارِجِ» .

❊ ❊ ❊ ❊

Fırka-i Nâciye olan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat bunlara iman eder. Onlar Allah Teâlâ'nın Kitâbı'nda haber verdiği şeylere; tahrîf, ta'tîl, tekyîf ve temsîl olmadan iman ederler. Onlar ümmetin fırkaları arasında vasattırlar. Bu ümmetin diğer ümmetler arasında vasat olduğu gibi.

Onlar sıfatlar konusunda ta'tîl ehli olan Cehmiyye ile teşbîh ehli olan Müşebbihe arasında vasattırlar. Onlar Allah'ın fiilleri konusunda da Cebriyye ile Kaderiyye arasında vasattırlar. Allah'ın vaîdi (tehdidi) konusunda ise Mürcie ile Kaderiye fırkasından olan Vaîdiyyeler arasında vasattırlar. İmanın isimleri ve din konusunda ise Harûriyye, Mu'tezile ile Mürcie ve Cehmiyye arasında vasattırlar. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'in ashâbı konusunda ise Râfizîler ve Hariciler arasında vasattırlar.**

ŞERH:

Geçmiş ümmetlere nispeten bu ümmet vasat bir ümmettir. Vasat olmasından maksat ise daha hayırlı olmasıdır.

I. "Vasat" Kavramı Hakkında:

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا

"Böylece biz sizi vasat ümmet kıldık."[666] âyetinin tefsirinde, bunun "Daha hayırlı kıldık" mânasına geldiği hususunda alimler ittifak etmişlerdir. "**Vasat** (الْوَسَط)" kelimesi iki ya da daha fazla mâna için kullanılmaktadır. En meşhur olanı; "iki şey arasında vasat olmaktır." Âlimler bu ümmetin son ümmet ve Allah katında en şerefli ümmet olduğu konusunda ihtilâf etmezler. İkinci mânası ise "en hayırlı olma" mânasına gelir; وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا **"Böylece biz sizi vasat ümmet kıldık."** Allah Teâlâ'nın yemin kefâreti hakkında indirmiş olduğu şu âyet-i kerîmenin mânası hakkında ihtilâf etmişlerdir: مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ **"Ehlinize yedirdiklerinizden vasat olanından."**[667] Bazı âlimler "Ehlinize yedirdiklerinizin en hayırlısı, en temizi, en faziletlisi olanından" mânasında olduğunu söylemişlerdir. Diğer başka âlimler ise "Ehlinize yedirdiğinizin vasat olanından" demiştir. Bu görüş Şevkânî ve başka âlimlerin zikretmiş olduğu ikinci görüştür. Kötü olan yiyecekler verilmez, en güzel olanından da verilmesi emredilmez. İkisi arasında vasat olan verilir. Çünkü Allah Teâlâ pis olanı âyette nefyedince bunun dışındakilerinin câiz olacağı anlaşılmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ **"Size verildiğinde almayacağınız kötü şeyleri infak etmeye kalkışmayın."**[668] Âyette geçen "وَلَا تَيَمَّمُوا" cümlesinin mânası; kötü olanı kastetmeyin/ona yönelmeyin. Yine âyette geçen "الْخَبِيثَ" kelimesinin mânası da farklı mânalara gelir; bazı yerlerde *haram olan* demektir. Bazı yerlerde de *kötü, değersiz* anlamına da gelir. Yine *necis olan* mânasına da gelir.

666. Bakara, 143.

667. Mâide, 89.

668. Bakara, 267.

II. Ehl-i Sünnet'in Muattıla İle Müşebbihe Arasında Vasat Oluşu:

Şeyh *(rahimehullâh)* ümmetin fırkaları arasında Ehl-i Sünnet'in değeri konusunda **"فَهُمْ وَسَطٌ/Onlar vasattır"** demiştir. Burada **"Vasat"** kelimesinin iki mânası da kullanılmıştır. Yani en hayırlı olanlarıdır ve vasat olanlarıdır. Yani Ehl-i Sünnet Allah'ın sıfatları hususunda Ehl-i ta'tîl ile Müşebbihe olan teşbîh ehli arasında vasattır. Ta'tîl ehli başka mânalara çekmeden Allah Teâlâ'yı isim ve sıfatlarından soyutlayanlardır. Araplar "جيد عطل" derler. Bunu üzerinde kolye veya başka zinet eşyası olmayan kadını vasfettiklerinde söylerler. Yani güzelliklerden soyutlanmış, demek isterler. Muattıla'ya bu ismin verilmesinin sebebi Kur'an ve Sünnet'te Allah *(celle celâluhû)* için sabit olan sıfatlardan O'nu soyutladıklarından dolayıdır.

Bu isim (Ehl-i Ta'tîl), Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarını nefyeden Cehmiyye gurubuna da kullanılır. Aynı zamanda Mu'tezile'den "Allah işitmeyen Semî'dir, ilimiz Alîm'dir" diyen taifeye de kullanılır. Eş'arîler'e gelince onlar için bir yönden kullanılır, bir yönden kullanılmaz. Lafzın hakiki mânasını nefyetmeleri cihetinden kullanılır. Ancak onlar lafzı başka lafızla, mânayı başka mâna ile değiştirme cihetinden tahrifçilerdir.

III. Cehmiyye'nin Tarifi:

Şeyhin **"الْجَهْمِيَّةِ/Cehmiyye"** sözüne gelince: Cehm bin Safvân'a nisbet edilmelerinden dolayı onlara bu isim kullanılmıştır. Bu mezhebi asıl tesis eden Cehm bin Safvân değildir. Ca'd bin Dirhem'den bu mezhebin bayrağını alıp, onu temeller üzerine oturttuğundan dolayı ona nisbet edilmiştir. Ca'd bin Dirhem bu bid'atını Ebân bin Sem'ân o da Tâlût bin Uht Lübeyd İbnu'l-E'sam'dan almıştır. Yani Tâlût bu bid'atını Yahudi olan ve Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e sihir yapan Lübeyd İbnu'l-E'sam'dan almıştır.

Cehmiyye'nin bid'atının Cehm'e nisbet edilmesi onun bu mezhebi temeller üzerine oturtmasındandır. Hâlid el-Kasrî'nin öldürdüğü kişi budur. İmam İbn Kayyim *en-Nûniyye*'sinde bu mânaya işaret etmiştir:

وَلِذَا ضَحَى بِجَعْدٍ خَالِدٌ ... قَسْرِي يَوْمَ ذَبَائِحِ الْقُرْبَانِ

إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لَيْسَ خَلِيلِهِ ... كَلَّا وَلَا مُوسَى الْكَلِيمُ الدَّانِي

شُكْرُ الضَّحِيَّةِ كُل صَاحِب سُنَّة ... لِلَّهِ دَرُّكَ من أخي قربان

Kurbanların kesildiği günde bundan dolayı Hâlid el-Kasrî Ca'd'ı kurban etti.

Çünkü o "İbrâhim Allah'ın dostu değil; hayır Mûsâ da ona yakın olan kelîmi değil" demişti.

Her Sünnet sahibinin şükür kurbanıdır bu.

Allah senin mükafatını versin ey yakın kardeşim![669]

Ehl-i Sünnet Allah *(celle celâluhû)*'dan rahmet sıfatını, ğadab sıfatını, sevgi sıfatını ve kelâm sıfatını nefyedip, Allah Teâlâ için hiçbir sıfat ispat etmeyen bu Muattıla ile ispatta aşırıya giden bu Müşebbihe arasında vasattırlar. Onlardan biri "Benim elim gibi el, işitmem gibi işitme, görmem gibi görme" der. Ehl-i Sünnet Muattıla'ya seslendiği gibi bunlara da seslenmiştir.

III. İsim ve Sıfatları Hakikatleri Üzere İsbât Etmenin Gerekliliği:

İbn Kayyim *(rahimehullâh)* *Savâ'iku'l-Mürsele* ve başka kitaplarında bu konuda gelen hadislerden bahsetmiştir; Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)* dedi ki:

669. Bk. *en-Nûniyye*, 7-8.

رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ – صلى الله عليه وسلم – يَقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةَ: {إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ، إِنَّ اللهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ، إِنَّ اللهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا} وَيَضَعُ إِبْهَامَهُ عَلَى أُذُنِهِ، وَالَّتِي تَلِيهَا عَلَى عَيْنِهِ

"Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördüm, ***'Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.'***[670] *âyetini okudu. Sonra bir parmağını kulağına, bir parmağını gözüne koydu."*[671] İbn Kayyim "Bundan sıfatın hakikatinin kastedildiği, mecazının da nefyedildiği anlaşılır" der.[672] Müşebbihe bununla delil getiriyor. Onlar "Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir parmağı ile gözüne diğer parmağı ile kulağına işaret etti" diyorlar. İbn Kayyim'in de zikrettiği gibi; bundan kastedilenin hakikatin beyanı olduğu konusunda ittifak vardır. Yoksa Allah'ın mahlukata benzemesi değildir. Çünkü yüce Allah'ın bir benzeri yoktur. Mahlukatına kıyas edilmez. وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ **"O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kuşatmıştır."**[673] Kürsü O'nun kademlerinin yeridir. Bundan dolayı Ehl-i Sünnet'in bir kısmı bunun

670. Nisâ, 58.

671. Ebû Dâvûd, 4728. İsnadı Sahîhtir. Şuayb el-Arnaût bu hadisin tahkikinde şunları söylemiştir: "Bu hadiste Semî' ve Basîr isimlerinin Alîm anlamına geldiğini söyleyenlere bir reddiye vardır. İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'de (13/373) İmam Beyhakî'nin *el-Esmâ ve's-Sıfât* kitabında şöyle dediğini nakletmiştir: 'Burada rivayet edilen kulağa ve göze el işareti yapmaktan kasıt; Allah *(azze ve celle)*'nin *işitme* ve *görme* sıfatlarının gerçek anlamda tahkik edilmesidir. Hakikî anlamda Allah'ın işitme ve görme sıfatları ile mevsuf olduğunun bilinmesi ve ispat edilmesi için Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* eliyle işitme ve görme mahallerine işaret etmiştir. Bu hadis, Semî ve Basîr isimlerinin Alîm anlamına gelmediğini açıkça ifade etmektedir. Eğer işitme ve görmeden kasıt, ilim anlamında olsaydı, Rasûlullah kulağına ve gözüne değil kalbine işaret ederdi. Çünkü bizdeki ilmin mahalli orasıdır. Bununla beraber bu hadis hâşâ Allah *(azze ve celle)*'yi mahlukata benzeterek O'na uzuv isnadında bulunmak anlamına da gelmemektedir. Allah bundan yüce ve büyüktür.' Bunun benzerini Hattâbî de *Me'âlimu's-Sünen*'de zikretmiştir." Bk. *Sünen-i Ebî Dâvûd*, Şuayb el-Arnaût Tahkiki. 7/110; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 13/373; Beyhakî, *el-Esmâ ve's-Sıfât*, 1/462. **(Editör)**

672. Bk. İbn Kayyim, *Muhtasaru Savâ'ıki'l-Mürsele*, 537.

673. Bakara, 255.

Rasûlullah'a özel olduğunu ve ondan başkasının sıfatların tarifinde gözüne ve kulağına işaret edemeyeceğini söylemiştir. Bu, İmam Ahmed'in mezhebidir. İmam Ahmed *Müsned*'inde; Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in minberde; وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ **"Allah'ı hakkıyla takdir edemediler. Halbuki bütün yer kıyamet günü O'nun avucundadır. Gökler de kudretiyle dürülmüştür. O, onların ortak koştuklarından münezzeh ve çok yüksektir."**[674] âyetini okuduğunu, sonra elini uzatıp kapattığı hadisi rivayet etmiştir.[675] Bununla beraber İmam Ahmed kendi halkasında bu âyeti okuduktan sonra eli açıp, kapatan adamı gördüğünde; "Allah senin elini koparsın, Allah senin elini koparsın, Allah senin elini koparsın." diye üç defa demiştir. Hadisin râvisi olmasına rağmen İmam Ahmed halkadan kalkıp orayı terk etmiştir. Bu meseledeki ilk mezhep (görüş) budur.

İkinci mezhep ise "Bunu yapmakta bir beis yoktur" demiştir. Çünkü bu sahîh hadiste gelmiştir. Tabi avama ve bilmeyip, akletmeyenlere zarar vermediği müddetçe bu câiz olur. Bu A'meş'in görüşüdür. A'meş'ten sahîh yolla, onun, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den; إِنَّ الْقُلُوبَ بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ يُقَلِّبُهَا *"Kalpler Rahmân'ın iki parmağı arasındadır, onları (dilediği gibi) döndürür"* hadisini naklettiğinde parmaklarını hareket ettirdiği rivayet olunmuştur.[676] Bunu ondan el-Âcurî *eş-Şerî'a* adlı kitabında rivayet etmiştir.

Üçüncü mezhep ise tafsilattır. Bunlar sadece kendisi konusunda rivâyet olan ve zararın olmayacağı durumlarda câizdir, demişlerdir. Fakat rivâyetin olmayıp, zararın olacağı durumlarda ise -misal; avamdan bazıları Allah'ı mahlukata benzetecek olurlarsa ya da şeriattan kayacak olur ise- bunlardan kaçınmak ve sakınmak gerekir. Çünkü bundan maksat hakikatin beyanıdır.

674. Zümer, 67.

675. Bk. Ahmed, *Müsned*, 9/304, (No: 5414); Müslim, 2788.

676. Bk. *Sünen-i İbn Mâce*, 3834; Tirmizî 2140.

Nuaym bin Hammâd el-Huzâ'î *(rahimehullâh)* şöyle demiştir: "Kim Allah'ı mahlukatına benzetirse o putlara ibadet ediyordur. Kim de sıfatlarından ve isimlerinden soyutlar ise yokluğa tapıyordur."[677]

Müşebbihe'nin mezhebinin aslı ta'tîldir. Çünkü onlar Hâlık'ı mahluka benzetip Hâlık'ı asıl isim ve sıfatlarından soyutluyorlar. İbn Kayyim Ehl-i Sünnet'in bu konudaki itikadını şöyle nazmetmiştir:

لسنا نشبه وصفه بصفاتنا ... إن المشبه عابد الأوثان

كلا ولا نخليه من أوصافه ... إن المعطل عابد البهتان

من مثل الله العظيم بخلقه ... فهو النسيب لمشرك نصراني

أو عطل الرحمن من أوصافه ... فهو الكفور وليس ذا إيمان

Biz O'nun sıfatlarını kendi sıfatlarımıza benzetmeyiz,

Muhakkak ki Müşebbihe putların kuludur.

Hayır! O'nu sıfatlarından da arındırmayız,

Muhakkak ki Muattıla bühtanın kuludur.

677. Bu rivayeti, İmam Zehebî, İmam Lâlakâî, ve Hâfız İbn Kesîr de nakletmiştir. Onların naklettiği şu şekildedir:

نُعَيْمُ بن حماد الخزاعي شيخ البخاري قال من شبه الله بخلقه كَفَرَ وَمَنْ جَحَدَ مَا وَصَفَ اللَّهُ بِهِ نَفْسَهُ فَقَدْ كَفَرَ وَلَيْسَ فِيمَا وَصَفَ اللَّهُ بِهِ نَفْسَهُ وَلَا رَسُولَهُ تَشْبِيهٌ فَمَنْ أَثْبَتَ لِلَّهِ تَعَالَى مَا وَرَدَتْ بِهِ الْآيَاتُ الصَّرِيحَةُ وَالْأَخْبَارُ الصَّحِيحَةُ عَلَى الْوَجْهِ الَّذِي يَلِيقُ بِجَلَالِ الله وَنَفَى عَنِ اللَّهِ تَعَالَى النَّقَائِصَ فَقَدْ سَلَكَ سَبِيلَ الْهُدَى

"Buhârî'nin hocası Nuaym bin Hammâd *(rahimehullâh)* şöyle söylemiştir: 'Her kim Allah'ı mahlukatına benzetirse kâfir olur. Yine her kim de Allah'ın kendisini vasfettiği sıfatlarını inkar ederse kâfir olur. Allah'ın kendisini vasfettiği ve Rasûlü'nün O'nu vasfettiği sıfatlar(ı söylemek ve onlara iman etmek) teşbîh değildir. Her kim Allah Teâlâ'nın sıfatlarını, sarîh âyetlerde ve sahîh hadislerde geldiği üzere O'nun Celâline yakışır bir şekilde ispat ederse ve Allah'ı noksanlıklardan da tenzih ederse hidayet yoluna girmiş olur." Bk. *Tefsîru İbn Kesîr*, III, 383; Zehebî, *el-Uluvv*, s. 172; Lâlakâî, *Şerhu Usûl-i İ'tikâd-i Ehli's-Sünne*, III, 587 (No: 936). İmam Zehebî ve İmam Lâlakâî'nin kitaplarında "Her kim Allah Teâlâ'nın sıfatlarını, sarîh âyetlerde ve sahîh hadislerde geldiği üzere O'nun Celâline yakışır bir şekilde ispat ederse ve Allah'ı noksanlıklardan da tenzih ederse hidayet yoluna girmiş olur." kısmı olmaksızın rivayet edilmiştir. **(Editör)**

Her kim Azîm olan Rahmân'ı yarattıklarına benzetirse,

O Hristiyan müşriklere benzemiştir.

Ya da Rahmân'ı sıfatlarından da arındıracak olursa,

O, imansız ve kâfirdir.[678]

IV. Ehl-i Sünnetin Cebriyye ve Kaderiyye Arasında Vasat Oluşu

Şeyh dedi ki: **"وَهُمْ وَسَطٌ/Onlar vasattırlar."** Yani en hayırlıdırlar. Bu aynı zamanda iki şeyin arasında vasat olmaları mânasındadır ki onlar Allah Teâlâ'nın fiilleri konusunda Cebriyye ve Kaderiyye arasında vasattırlar. *Cebriyye* (الْجَبْرِيَ) kelimesinin okunuşunda asıl olan "ب" harfinin sükunu ile okunmasıdır. Ancak bazı âlimler "Cebriyye, Kaderiyye ile yan yana geldiğinde be harfinin fethası ile *Ceberiyye* (الْجَبَرِيَ) diye okunur" demişlerdir. Bunlar Allah *(celle celâluhû)*'nun, insanı; fiilleri, hareketleri ve hareket etmeden durmasına zorladığını söyleyenlerdir. Bunlardan bir kısmı aşırıya giderek "Allah kulun bütün fiillerini sever" demişlerdir. Çünkü kula bunu zorla yaptıran O'dur. Buna göre şirk, bid'at, günahlar, fuhuşun hepsi (hâşâ) Allah'a sevimli olması gereklidir. Yine bunlardan aşırıya giden başka bir taife "Bizim yaptıklarımız bizzat Allah'ın fiilleridir. Çünkü bunu bize zorlayan Allah'tır" derler. Bu çok çok daha kötüdür.

Bu bize önemli bir fayda veriyor. Bid'at, sahibini önce akıl ve nakle muhalefet etmeye, sonra da küfre götürür. Bundan dolayı Ehl-i Sünnet "bid'at küfrün biletidir" derler. Ehl-i Sünnet, Allah'ın zorlayıcı olduğunu veya olmadığını söylemez. Onlar fıtrattan konuşurlar ve "Allah insanı fıtrat üzere yarattı" derler. İki adam Evzâî'nin yanında tartışınca biri "Allah insanları zorladı" diyor, diğeri ise "Zorlamadı" diyor. İmam Evzâî "Allah zorlamadı" diyene "Sen bir bid'atten kaçıp diğer bir bid'ate düştün" dedi. İmam Ahmed'den de böyle bir görüş gelmiştir. Şeyh İbn Teymiye bu konuda çok geniş konuşmuştur.

678. Bk. *en-Nûniyye*, s. 202.

Ehl-i Sünnet Allah *(celle celâluhû)*'nun fiilleri konusunda Cebriyye ile Kaderiyye arasında vasattır. Kaderiyye fırkası Allah'ın fiillere, hareketlere veya hareketsizliğe zorladığını söylemezler. Ancak onlar, "Kullar kendi fiillerini kendileri yaratır" derler. "Kulun dilemesi Allah'ın dilemesinden müstakildir" derler. "Kulun Allah'ın iradesine tâbi olmayan bir iradesi vardır" derler. Onlar yapılanları kula nisbet ederler. İlk nesil yapılanları Allah'a nisbet ederlerdi. İlk nesil fiilleri, hareketleri Allah'a nisbet ederlerdi. Bunlar yaratmayı Allah'a verirler, ancak meşîet ve iradeyi vermezler. Her şeyi kulun yaptığını söylerler. Bunların mezhebinin hakikati Allah'la beraber başka bir yaratıcının olduğudur.

Ehl-i Sünnet bunlar ve bunlar arasında vasattır. Ehl-i Sünnet "Kul için fiil, irade, meşîet vardır fakat kulun iradesi Allah'ın iradesine tâbidir." derler;

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ

"Allah sizi ve yaptıklarınızı yarattı."[679] Allah kulu ve fiillerini yarattı. Ancak onu serbest bıraktı. Ona doğru ve yanlış yolu beyan etti. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ

"Biz ona iki yolu beyan ettik."[680] Bu âyetin mânası hakkında; ona hayırlı yolu da şerli yolu da beyan ettik, anlamında olduğunu söylemişlerdir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de şöyle buyuruyor:

اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ

"Amel işleyin! Herkese kendisi için yaratıldığı kolaylaştırılmıştır."[681] Bundan kulun iradesinin olduğu anlaşılıyor. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

679. Sâffât, 96.

680. Beled, 10.

681. Buhârî, 4949; Müslim, 2647. Hadisin tam metni Tirmizî'de de şu şekilde geçer:

عَنْ عَلِيٍّ: قَالَ: كُنَّا فِي جَنَازَةٍ فِي البَقِيعِ، فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَلَسَ وَجَلَسْنَا مَعَهُ وَمَعَهُ عُودٌ

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

"Alemlerin Rabbi Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."[682] Allah kul için irade olduğunu ispat ediyor. Ancak kulun iradesi Allah Teâlâ'nın iradesine tâbidir.

Bu anlattıklarımızdan *"Kaderiyye, bu ümmetin Mecûsîler'idir"*[683] *diye gelen rivâyetleri anlıyoruz.* الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ *"Kaderiyye bu ümmetin Mecûsîler'idir."* diye gelen rivâyetin Rasûlullah'a *(sallallâhu aleyhi ve*

يَنْكُتُ بِهِ فِي الْأَرْضِ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ: «مَا مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ إِلَّا قَدْ كُتِبَ مَدْخَلُهَا». فَقَالَ الْقَوْمُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا نَتَّكِلُ عَلَى كِتَابِنَا، فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ، فَهُوَ يَعْمَلُ لِلسَّعَادَةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ، فَإِنَّهُ يَعْمَلُ لِلشَّقَاءِ؟ قَالَ: «بَلْ اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ، أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَإِنَّهُ مُيَسَّرٌ لِعَمَلِ السَّعَادَةِ، وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَإِنَّهُ مُيَسَّرٌ لِعَمَلِ الشَّقَاءِ»، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى﴾ [الليل: ٦]

Ali *(radıyallâhu anhu)*'dan rivâyete göre, şöyle demiştir: Bakî' mezarlığında bir cenazede idik Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, gelip oturdu. Biz de onunla beraber oturduk. Elinde bir değnek vardı. Onunla yeri karıştırıyordu. Derken başını göğe doğru kaldırdı ve şöyle buyurdu: *"Her bir canlının Cennet ve Cehennemdeki gideceği yer mutlaka yazılmıştır."* Bunun üzerine Ashâb: Ey Allah'ın Rasûlü! o halde bu yazgımıza dayanmalı değil miyiz? Çünkü iyilik sahibi kimse iyilikler yapacak. Bedbaht olacak kimseler de bedbahtlık için gayret edecektir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de: *"Bilakis iyi ameller işleyiniz herkes ne iş için yaratıldıysa onu kolaylıkla başaracaktır. İyilik ehlinden olan kimseye iyilikler kolay getirilecek. Kötülük ehlinden olan kimseye de kötülükler kolay getirilecek"* dedi ve Leyl Sûresi 5-10. âyetlerini okudu:

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى * وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى * فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى * وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى * وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى * فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى

"(5) Bundan böyle her kim malını hayır için verir ve korunursa, (6) Ve en güzel olanı doğrularsa, (7) Biz onu en kolay yola muvaffak kılacağız. (8) Kim de cimrilik eder ve kendini hiçbir şeye ihtiyacı kalmamış görür, (9) Ve en güzeli de yalanlarsa, (10) Onu da en zor yola hazırlarız." Bk. Tirmizî, 3344. **(Editör)**

682. Tekvîr, 29.

683. Mezkûr hadis şu şekildedir:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ، إِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ، وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تَشْهَدُوهُمْ

İbn Ömer *(radıyallâhu anhumâ)*'dan rivâyetle Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Kaderiyye, bu ümmetin Mecûsîler'idir. Eğer hastalanırsa onları ziyaret etmeyin. Eğer ölürlerse cenazelerine katılmayın."* Ebû Dâvûd, 4691; Hâkim, *Müstedrek* 286; Beyhakî, *Kübrâ*, 20869. **(Editör)**

sellem) nisbeti zayıftır; sahîh olan sahâbeye vakfetmektir. Merfû olarak gelen rivâyetler sahîh değildir. Bunun mânası şudur: Mecûsîler bu âlemin iki yaratıcısı olduğunu söyler. Biri nûru, diğeri zulumâtı yaratandır, derler. Aynı durum Kaderiyye'de de vardır. Onlar da kulun kendi fiilini kendisinin yarattığını söylerler. Böyle olunca Allah'tan başka bir yaratıcının olduğunu kabul etmiş olurlar. Bu açıdan Mecûsîler'e benzerler. Ancak bunlar iki yaratıcıyı birbirine denk tutmazlar.[684]

V. Ehl-i Sünnet'in Allah'ın Vaîdi Hususundaki Vasatlığı:

Şeyhin; "وفي باب وعيد الله/**Allah'ın vaîdi (tehdidi) konusunda**" cümlesine gelince: Yani Ehl-i Sünnet bu konuda da vasattır. Yani daha hayırlıdır. Allah'ın tehdidi konusunda iki şey arasında vasattırlar. Allah Teâlâ'nın tehdidi yani azap vaat etmesi konusunda âyetler ve hadisler gelmiştir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاطِعُ رَحِمٍ

"*Sıla-i rahmi kesen cennete giremez.*"[685] Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَىٰ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

684. İmam Nevevî *Müslim Şerhi*'nde Hattâbî *(rahimehullâh)*'dan şunu nakletmiştir: "Mecûsîler, *Nûr* ve *Zulm* (karanlık) diye iki yaratıcıya inanırken, Kaderiyye de *hayrın yaratıcısı* ve *şerrin yaratıcısı* diye iki yaratıcıya inanırlar. Hayrı yaratanın Allah, şerri yaratanın da insan olduğunu söylerler. Bu sebeple onlar Mecûsîler'e benzetilmişlerdir. Oysa Allah, hayrın da şerrin de yaratıcısıdır. Nitekim O, her şeyin yaratıcısıdır. Hiçbir şey O'nun meşîeti dışına çıkmaz." Bk. *Şerhu'n-Nevevî ale'l-Müslim*, 1, 154. Ehl-i Sünnet ulemâsı demiştir ki: Allah tek yaratıcıdır. Hayrı da şerri de O yaratır. Ancak Allah hayrı sevip yaratır; şerri ise onu sevmeyip ve razı olmayıp yaratır. Allah'ın, onu isteyen ve hak edenlerin elinde şerri yaratması hem Hâlık isminin tecellisi hem de dünya hayatının bir imtihandır. **(Editör)**

685. Buhârî, 5984; Müslim, 2556.

"Ribâ (faiz) yiyen kimseler, şeytan çarpan kimse nasıl kalkarsa ancak öyle kalkarlar. Bu ceza onlara, "alışveriş de faiz gibidir" demeleri yüzündendir. Oysa Allah, alışverişi helal, faizi de haram kılmıştır. Bundan böyle her kim, Rabbinden kendisine gelen bir öğüt üzerine faizciliğe son verirse, geçmişte olanlar kendisine ve hakkındaki hüküm de Allah'a kalmıştır. Her kim de yeniden faize dönerse *işte onlar cehennem ehlidirler ve orada süresiz kalacaklardır.*"[686] Bunun dışında (ma'siyet ve küfür ehline) daha birçok tehdit delilleri vardır.

V.I. Vaîdiyye ile Mürcie'nin Bu Hususta ki İfrat ve Tefriti:

Şeyh dedi ki: **"بَيْنَ الْمُرْجِئَةِ/Mürcie ile arasında..."** Mürcie birkaç taifedir. Burada konu olanlar, kişiye iman ile beraber günahın zarar vermeyeceğini söyleyenlerdir. O zaman tehdit günah işleyenlere etki etmez. Ehl-i Sünnet bunlar ile Kaderiyye'nin Vaîdiyye fırkası arasında vasattır. Bunlar "Allah *(celle celâluhû)*'nun vadettiği bütün tehditler gerçekleşecektir. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* tehdidine de vadetmiş olduğu mükafata da muhalefet etmez" derler. Bunlar Allah *(celle celâluhû)*'nun vadettiği mükafata muhalefet etmeyeceği konusunda isabet etmişlerdir. Ancak yapmış olduğu bütün tehditlerin gerçekleşeceği konusunda hata etmişlerdir. Allah vaadi konusunda şöyle buyuruyor:

وَعْدَ اللَّهِ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ

"Bu Allah'ın vaadidir. Allah vaadinden dönmez."[687] Allah Teâlâ vaadinden dönmez. Ancak tehdidi konusunda böyle bir delil vârid olmamıştır.

686. Bakara, 275.

687. Rûm, 6.

VI. Ehl-i Sünnet'in İman ve Dinin İsimleri Hususunda; Hâriciyye, Mu'tezile, Mürcie ve Cehmiyye'den Vasat Oluşu:

Bu bâb sonraki cümleye bağlıdır. O şu sözüdür: **"وَفِي بَابِ أَسْمَاءِ الْإِيمَانِ وَالدِّينِ؛ بَيْنَ الْحَرُورِيَّةِ وَالْمُعْتَزِلَةِ، وَبَيْنَ الْمُرْجِئَةِ، وَالْجَهْمِيَّةِ/İmanın ve dinin isimleri konusunda da Harûriyye, Mu'tezile ile Mürcie ve Cehmiyye arasında vasattır."**

İman ve dinin isimleri; lafızlardır. Misal olarak, "Bu Müslümandır.", "Bu kâfirdir", "Bu fâsıktır" gibi. Bunlar iman ve dinin isimleridir. Buradaki Harûrîler, Hâricîler'in Harûriyye'sidir. Bunlar ve Mu'tezile "Büyük günah işleyip tevbe etmeden ölen cehennemde ebedî kalır" derler. Bunlar bütün günahlardan dolayı günah sahiplerini tekfir ederler. İçki içen, faiz yiyen veya hırsızlık yapan tevbe etmeden ölürse ebedî olarak cehennemde kalır, derler. Bunlar günahın imanın aslına muhalif olduğunu söylerler. Ancak Mu'tezile ile Hâricîler büyük günah işleyenlerin dünyadaki hükmü hakkında ihtilâf etmişlerdir. Mu'tezile fırkası bunların iki menzil arasında olduğunu (el-Menzilu beyne'l-menzileteyn), yani küfür ile iman arasında olduklarını söylerler. Hâricîler ise bunların dünyada da ahirette de cehennemin yakıtı olduğunu ve ebedî olarak cehennemde kalacaklarını söylerler. Bunlar, farklı yollardan gelmesi ve çok olmasından dolayı kendisine mütevâtir denilen şefaatle ilgili hadislere karşı kibirlenip bunları kabul etmiyorlar. Bunlar âhâd haberleri kabul etmezler. Bundan dolayı bazı âlimler Mu'tezile ve Hâricîler'in kendi nefislerine cehennemde ebedî kalmakla hükmediyorlar. Çünkü gerçekten büyük günah ehli ve şerrin koruyucuları kendileridir.

İlk zamanlarında Hz. Osman'a karşı çıkanlar Hâricîler'in kendileridir. Sonra da Hz. Ali ile savaştılar da Hz. Ali onlara galip geldi. Mu'tezile ise kelâmı tahrif edenlerdir. Onlar Allah *(celle celâluhû)*'nun isimleri hakkında işitmeyen Semî', görmeyen Basîr'dir, derler.

VI.I. Ehl-i Sünnet'in Mürcie İle Cehmiyye Arasında Vasatlığı:

Şeyh dedi ki: "وَبَيْنَ الْمُرْجِئَةِ وَالْجَهْمِيَّةِ/**Ve Mürcie ile Cehmiyye arasında...**" Mürcie, "İman ile birlikte, günah, sahibine zarar vermez" der. İman onlara göre söz ve (kalpteki) itikattır. Bu onlardan bir taifenin görüşüdür. Onlardan başka bir taife ise "İman; itikat ve marifettir (bilmektir), söz ve amel değildir" der. Mürcie birçok taifedir. Bundan dolayı âlimler Mürcie'nin aşırı gidenlerine *Cehmiyye* demişlerdir. Bunlar imanın sadece bilmek olduğunu söyleyenlerdir. Bunların bu sözünün gereği olarak, Ehl-i Sünnet "Onlara göre şeytanın da mü'min olması gerekir" demiştir. Çünkü o da Allah *(celle celâluhû)*'yu bilir. Yüce Allah şeytanın şöyle dediğini bize bildiriyor:

فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ

"İzzetine yemin olsun onların hepsini saptıracağım."[688] Yine bir başka âyette şöyle geçer:

رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

"Rabbim! Diriltilecekleri güne kadar bana izin ver."[689]

Cehmiyye ve Eş'arîler'in "İman kalp ile tasdiktir" sözlerinin gereği olarak Firavun'un da mü'min olması gerekir. Çünkü o şöyle demiştir:

آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

"İsrâiloğulları'nın kendisine iman ettiğinden başka ilah olmadığına iman ettim ve ben Müslümanlardanım"[690] Bu mücerred bir bilmek (ma'rifet) ve tasdiktir.

688. Sâd, 82.

689. Hicr, 36.

690. Yûnus, 90.

Ehl-i Sünnet bunlarla bunlar arasında vasattır. Mutlak günah ile kişileri tekfir edenlerle; "İman; bilmek ve tasdiktir. İmanla beraber kişiye günah zarar vermez" diyenler arasında vasattır.

VI.I.I. Ehl-i Sünnet'e Göre Günahların Taksimi:

Ehl-i Sünnet, günahların üç kısım olduğunu söyler:

1- Birinci Kısım: İmanın aslına ters olup dinden çıkaran günahlar; Şirk, Allah'tan başkasına dua edip kurban kesmek, Allah'tan başkasına adakta bulunmak, açıktan Allah ve Rasûlü'ne sövmek, açıktan dinle alay etmek vb. günahlar.

2- İkinci Kısım: Vâcip olan imanın kemâline münâfî (onu nefyedici) olan günahlar. Bunlar kendi aralarında iki mertebedir. Birinci mertebe; fıskı gerektiren günahlardır. İkinci mertebe ise isyanı gerektiren günahlar. Çünkü yüce Allah bu iki kısmı birbirinden ayırmıştır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ

"İnkârı, fâsıklığı ve isyanı da çirkin göstermiştir."[691] *Fısk (Fâsıklık)* Kur'an'da iki mânada kullanılmıştır. Biri; Dinden çıkaran fısk, Kur'an'da bu çeşit fısk çoktur. Bir de; Dinden çıkarmayan fısk vardır. Bu şu âyette olduğu gibidir:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا

"Ey iman edenler! Şayet fasık size bir haber getirirse onu araştırın."[692] Bu âyette geçen **"Fâsıklık"** dinden çıkarmayan cinsten olan fâsıklıktır. Bu da gerçeğe ve doğruya muhalif haber vermektir. Ehl-i Sünnet'e göre bunun misali; içki içmek, zina etmek, faiz yemektir. Çünkü Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bunları yapana lanet etmiştir. Gazab, lanet, şiddetli azap ve benzeri aslı imana muhalif olmayan şey-

691. Hucurât, 7.

692. Hucurât, 6.

lerle faili vasıflanmış günahlar kişiyi imandan çıkarmaz. Faili yaptığı şeyi helâl göremedikçe tekfir edilmez. Yani ne kadar faiz yese, zina etse ve içki içse (helâl görmedikçe) kâfir olmaz. Fakat Ehl-i Sünnet'e göre bunu yapanlar şiddetli azaba muhataptırlar. Yine bu, imanla birlikte günah kişiye zarar vermez, mânasına gelmez. Bunlar imanın kemâline zarar verir ki bu da imana zarar verir. Bu günahları işleyen azapla karşı karşıyadır. Ancak kâfir olmaz. Yani Hâriciyye ve Mu'tezile'nin dediği gibi cehennemde ebedî kalmaz. Ehl-i Sünnet vasattır. Günah işleyenlerin cehennemde ebedî kalmayacağını söylerler. Ancak imanına zarar vereceğini de söyler. Sevabını azaltır ve o azapla muhataptır. Mürcie'nin söylediği gibi "imanla beraber günah zarar vermez" de demezler.

3- Üçüncü Kısım: Müstehab olan imanın kemâline münâfîdir. Kendisine, günahtır denilmemiş mekruhlar gibi. Bunlar vâcip olan imanın kemâline münâfî değildir. Ancak vâcip olan imanın kemâline münâfî olan fısklar hakkındadır, denilebilir.

VI.I.II. Ehl-i Sünnet'in Tekfir ve Hüccet İkâmesindeki Usûlü Hakkında

Ehl-i Sünnet; iman ve dinin isimleri hususunda bunlarla bunlar arasında vasattır. Aynı zamanda bu konuyu kâideler altına almaya, ona bir temel oluşturmaya, değerini korumaya ve onu ilme bağlamaya gayret ederler. Ta ki gayret, günah sahiplerini tekfir etmemeye götürsün. Tekfire cesaretli olanları tekfirden engellemeye götürsün. Çünkü bu asırda bazı insanlar delilsiz tekfir etmede acele ediyorlar. Bu, Hâricîler'in sıfat ve özelliklerinden biridir. Diğerleri de bunları görünce ya tekfir ediyorlar ya da tekfire cesaretli oluyorlar ve şöyle diyorlar: "Biz kendisine hüccet kâim olmadan, şüphe gitmeden tekfir etmeyiz." Bu da dalâlettir.

Kendisine hüccetin kâim olup şüphenin gittiği herkes tekfir edilir. Ancak tekfir meselesi, hüccetin kâim olmasını ya da şüphenin kalkmasının mânasını bilen âlimlere bırakılması gerekir. Çünkü yeni ilim talep etmeye başlamış kişi bu konuyu iyi anlayamaz ve birbirinden ayıra-

maz. Âlimlerin cümlelerinden bir şeyin küfür olduğunu duyar ve bunu direkt tatbik etmeye çalışır. Fakat helâl ve haramı, kâide ve kural altına almakla uğraşan âlimler sadece genel hükümleri özel durumlara uygulayabilir ve delilleri yerinde kullanabilir. Bu, küçük ilim talebelerinin yapacağı bir şey değildir.

Bundan dolayı *"Nevâkidu'l-İslâm"* denilen, imanı bozan şeyler okunur, ders yapılır. Sen bir çeşit küfrü bilirsin. Ancak o küfrün kendinde gerçekleşmiş muayyen şahsı bilemezsin. Bundan dolayı bütün ilim talebeleri ve avamdan bayan olsun, erkek olsun Nevâkidu'l-İslâm'ı (İslâm'ı bozan unsurları) bilecek ki ondan korunabilsin ve genel kâideleri kendisi oturtabilsin. Bir şeyin yapıldığında küfür olduğunu öğrenip fakat genel kâideyi ve hükmü muayyen bir şahsa indirgemeye gelince, bu avamın işi değildir. Bu konu ilim ehli olanlarla kayıtlanır. Ancak avam olan, ilim ehli olanı taklit ederek ondan nakledebilir.

VI.II. Ehl-i Sünnet'in Hâricîler İle Râfizîler Arasında Vasatlığı:

Şeyh dedi ki: "وَفِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بَيْنَ الرَّوَافِضِ وَبَيْنَ الْخَوَارِجِ/ **Rasûlullah** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'**in sahâbîleri konusunda da Hâricîler ile Râfizîler arasında vasattırlar."** Yani Ehl-i Sünnet bunların arasında Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in ashâbı konusunda en hayırlı olanlardır. İki şey arasında vasat olma mânasında ise; Hâricîler ile Râfizîler arasında vasattırlar. Râfizîler yetmiş fazla fırkadırlar. Ehl-i Sünnet, Ehl-i beyt'e ilahlık nisbet edecek derecede aşırı giden Râfizîler ile, Ehl-i beyt'e bid'at, dalâlet nisbet eden hatta onları tekfir eden Hâricîler arasında vasattırlar. Ehl-i Sünnet bunlarla bunlar arasında da vasattır.

Biraz önce Râfizîler'in mertebe mertebe olduklarını söylemiştim. Onların bazıları aşırı giden ğulâtlardandır; *İmâmiyye* diye isimlendirilen *İsnâaşeriyye* taifesi gibi. Bu asırda galip olanlar bunlardır. Bunlar putperesttirler. Bunların mezhebinde meşhur olan; Allah'tan başkasına dua etmektir. Hepimiz bunların, Âşûrâ'da yapmış oldukları bıçaklarla

kendilerini kesme, başlarından aşağıya kan akıtma, Allah'tan başkasına dua etme, veli ve sâlihleri ilahlar edinme gibi şeylerini görmüştür.

VI.II.I. Râfizîler'in Ehl-i Sünnet'ten Ayrıldığı Hususlar:

Bu taifede birkaç şey temel esas olmuştur:

1- Allah'tan başkasına dua etmektir. Bu, tevbe etmeden Allah *(celle celâluhû)*'nun bağışlayamayacağı büyük bir şirktir.

2- Sahâbeyi tekfir etmeleridir. Bunlar sahâbeden Ehl-i beyt, Selmân, Mikdâd ve Ebû Zer dışındaki diğer sahâbîleri tekfir ederler. Bunların müteahhirleri yukarıda isimleri geçen sahâbîleri de tekfir etmiştir.

3- Allah Teâlâ'nın, kendisini âyet ile temize çıkartmasına rağmen Hz. Âişe *(radıyallâhu anhâ)*'yı (kazf) zina iftirası yapmalarıdır. Bu, Allah ve Rasûlü'nün kelâmlarını yalanlama mânasına geldiğinden dolayı küfürdür. Bu, gizliden Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'i yaralamadır.

4- Kur'an'ın tahrif edildiğini iddia etmeleridir. Bu neredeyse Râfizîler'in bütün imamlarının ittifak ettikleri meseledir. Bundan dolayıdır ki Kur'an'ın tahrif edildiğini söyleyen şeytanlarının hiçbirinin kelâmlarını eleştirmeye cesaret edemezler. Bu konuda *"Ref'u İrtiyâb"* ya da *"Faslu'l-Hitâb fî Tahrîf-i Kelâm-i Rabbi'l-Erbâb"* isminde yazılmış olup, şuan Râfizîler'in beldelerinde hızlı bir şekilde yayılan kitaptır. Onu eleştirmeye ya da reddiye vermeye cesaret edemiyorlar. Hatta bazıları bu kitabın yazarının müctehid olduğunu söylemiştir.

5- Bunlar hiçbir şekilde Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarına iman etmezler. Onların kitaplarında bu konuda hiçbir şey bulunmamaktadır. Onlar bu konuda Muattıla'dırlar. Mezheplerinde ve gerçek hayatlarında bu gibi şeyler çoktur. Mürtedlerden geldiğine inandıklarından dolayı mutlak olarak Sünnet'e de iman etmezler. İmam Süyûtî *Miftâhu'l-Cenne* adlı kitabının mukaddimesinde şöyle der: "Kur'an'a iman ederiz ama Sünnet'e iman etmeyiz" diyenlerin küfründe icmâ vardır." Yine burada onlarda olan birçok şey vardır. Mezheplerinin birbirine te-

zat olması, dalâletleri ve sapkınlıkları gibi. Bunlar Yahudilere en çok benzeyen insanlardır. Bundan dolayı kardeşlere *Bezlu'l-Mechûd fî Mutâba'ati'r-Râfideti'l-Yehûd* isimli kitabı okumalarını tavsiye ediyorum. Bu konuda faydalı, güzel bir kitaptır.

VI.II.II. Hâriciler Hakkında:

Hâricîler'e gelince: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* onlardan haber vermiş ve sakındırmıştır ve onlarla savaşmayı emretmiştir. Bunlar Hz. Ali *(radıyallâhu anhu)*'ya karşı çıkmışlardır. O da diğer sahâbîler ile beraber bunlara karşı savaşmıştır. Çünkü bunlar insanları bütün günahlarla tekfir ederler. Bundan ziyade günah olmayan şeyleri günahtan sayarlar. İlimlerinin azlığından ve anlayışlılarının kıtlığından dolayı günah olmayan şeyleri günahtan addederler. Ali *(radıyallâhu anhu)* hakkında, onun Allah'ın Kitâbı ile hüküm vermediğini iddia edip "Hüküm yalnız Allah'ındır" derler. Ali *(radıyallâhu anhu)* onlar hakkında; كَلِمَةُ حَقٍّ أُرِيدَ بِهَا بَاطِلٌ "(Bu) Kendisinden bâtıl kastedilmiş hak sözdür" demiştir.[693] Aynı şekilde sahâbîleri tekfir edip kanlarını helâl görmüş ve onlarla savaşmışlardır. Onlarla savaşmanın vâcip olduğu konusunda Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen hadisler mütevâtir olmuştur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* onlar hakkında şöyle buyurur:

يَمْرُقُونَ مِنَ الإِسْلاَمِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ

"Okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkarlar."[694]

693. Bk. Müslim, 1066 (153); İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, 928; İbn Hibbân, 6939.

694. Buhârî, 3611, 5057, 6932, 6934, 7432; Müslim, 1064 (143, 148,), 1066 (156). Bu hususta *Sahîh-i Buhârî*'de geçen mûcizevî hadislerden biri şu şekildedir:

قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ حُدَثَاءُ الأَسْنَانِ، سُفَهَاءُ الأَحْلاَمِ، يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ البَرِيَّةِ، يَمْرُقُونَ مِنَ الإِسْلاَمِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ، لاَ يُجَاوِزُ إِيمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ، فَأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ، فَإِنَّ قَتْلَهُمْ أَجْرٌ لِمَنْ قَتَلَهُمْ يَوْمَ القِيَامَةِ

Ali *(radıyallâhu anhu)* şöyle dedi: Ben Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den işittim, şöyle buyuruyordu: *"Zamanın sonunda yaşları küçük, akılları az, tecrübeleri kıt bir zümre yetişecektir. Onlar mahlukatın en hayırlısı olan Peygamber'in sözünden bahsedecekler. Fakat bunlar (şiddetle atılan) okun yayı delip (avdan) öteye çıktığı gibi, İslâm diniden hemen çıkıvereceklerdir. Onların imanları boğazlarından öte geçmeyecektir. Siz onları*

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen bu büyük mütevâtir delile rağmen İbn Teymiye onların tekfir edilmedikleri konusunda icmâ nakletmiştir. Halbuki Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* onların okun yaydan çıktığı gibi İslâm'dan çıktıklarını söylemiştir. Bu da bize kendileri hakkında bunun gibi delil gelmeyenler hakkında tekfir etme konusunda hiç acele etmememizi gerektiriyor. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bunların İslâm'dan okun yaydan çıktığı gibi çıkacaklarını söylediği halde ilim ehli bunları tekfir etmediyse kendilerinin hakkında böyle nasların gelmediği kimselerin durumu nasıl olur?!

Başka bir durum da şudur: İlk Hâricîler ile sonradan ortaya çıkan Hâricîler'i birbirinden ayırmak lâzımdır. İlk Hâricîler'in zikrettiğimiz bid'atın dışında çok fazla bid'atları yoktu. Şuan zamanımızda Umman ve başka yerde olan Hâricîler böyle değildir. Çünkü bunlar isim ve sıfat konularında Muattıla ve Cehmî'dirler. Hâricîler din ve iman isimleri konusunda insanları büyük günahlardan dolayı tekfir ederler. Ancak günümüzdekiler nevâkidu'l-îmân denilen imanı bozan şeyleri muayyene indirgeme konusunda Hâricîler ile Mürcie mezhebini bir araya getirmişlerdir. Bu da günümüzde bulunanların mezhebindeki bir tenakuzdur.

Bundan dolayı bazı âlimler ilk Hâricîler değil de sonradan gelenlerin tekfir edilmesi görüşüne gitmişlerdir. Bu, İmam Şâtıbî, Kurtubî, Subkî ve başkalarının görüşüdür. Her hâlükârda Ehl-i Sünnet bu bâtıl fırkalar arasında vasat olandır.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ilerde azımsanmayacak kadar çok ihtilâfın olacağı bizlere haber vermiştir. Bizlere sahâbeye tâbi olmayı vâcip kılmıştır. Irbâd *(radıyallâhu anhu)*'nun makbul olan hadisinde Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

---

her nerede rast gelirseniz hemen öldürünüz. Çünkü (bunlar bozguncudur) bunları öldürmekte, öldüren kişiye kıyamet gününde ecir ve sevap vardır." Buhârî, 5057. **(Editör)**

فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ فَتَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ

"Muhakkak sizden herkim yaşar ise birçok ihtilâf görecektir. Benden sonra benim ve hidayete erdirilmiş Râşid halîfelerin sünnetine tutunun. Ona azı dişlerinizle sıkıca yapışın. Sonradan çıkarılmış şeylerden sakının. Çünkü her sonradan çıkan bid'attır ve bütün bid'atler dalâlettir."[695] Bu, Râfizîler'e en büyük reddiyedir. Onlar sahâbeyi mürted sayıyorlar. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* onlara tâbi olmayı, onların menheci üzere yürümeyi, onlara ve eserlerine saygıda ve ta'zîmde bulunmayı emretmişken, nasıl mürted olurlar!? Bundan dolayıdır ki şöyle buyuruyor:

وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ

"Onlara azı dişlerinizle tutunun ve sonradan ortaya çıkan işlerden sakının." Şu, Süfyân Es-Sevrî'nin güzel cümlelerindendir: إِنْ اسْتَطَعْتَ أَلَّا تَحُكَّ رَأْسَكَ إِلَّا بِأَثَرٍ فَافْعَلْ "Yapabiliyorsan başını bile sadece eser ile (delil ile) kaşı." Hz. Muâviye, Abdullah bin Amr bin el-Âs ve Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhum)* gibi birçok sahâbeden şöyle bir rivayet gelmiştir:

افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَافْتَرَقَتِ النَّصَارَى عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَفْتَرِقَنَّ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَاثْنَتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ»

"Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrıldılar, Hıristiyanlar yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Nefsim elinde olana yemin olsun ki benim ümmetim de ilerde yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Birisi cennetedir, yetmiş ikisi cehennemdedir."[696] Muâviye *(radıyallâhu anhu)*'nun hadisinde ise şu ziyade ile gelmektedir:

695. Ebû Dâvûd, 4607; Tirmizî, 2672; İbn Hibbân, 5.

696. İbn Mâce, 3992; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, 63; Taberânî, *el-Kebîr*, 129.

وَهِيَ الْجَمَاعَةُ

"*Onlar cemaat olanlardır.*"[697] Bu sahîh bir hadistir. Abdullah bin Amr bin el-Âs'ın hadisinde is şöyle gelmiştir:

مَنْ كَانَ عَلَى مَا أَنَا عَلَيْهِ الْيَوْمَ وَأَصْحَابِي

"*Onlar bugün benim ve ashâbımın üzerinde olduğu şey üzere olanlardır.*"[698] Bu zayıf bir rivâyettir. Abdurrahmân bin Ziyâd bin En'am el-İfrîkî bunun rivâyetinde yalnız kalmıştır. Bu hafızası kötü olan biridir. Zayıf râvilerden olan Filistînî de Ukaylî'nin hadisinde ona tâbi olmuştur. Bu da metrûk bir râvidir. Sabit olan; وَهِيَ الْجَمَاعَةُ "*Onlar cemaattir*" hadisidir. Cemaat ise Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ve sahâbîlerin *(radıyallâhu anhum)* kendisi üzerine oldukları şey üzerine olanlardır.

697. Bk. Ebû Dâvûd, 4597; Ahmed, 16937.

698. Hâkim, *Müstedrek*, 444; Mervezî, *es-Sünne*, 59; Âcurî, *eş-Şerî'a*, 24.

{نُصُوصُ الْعُلُوِّ لَا تُنَافِي مَعِيَّةَ اللهِ لِعِبَادِهِ}

FASIL: ULUVV SIFATININ DELİLLERİ, ALLAH'IN KULLARI İLE BERABER OLMASINA MÜNÂFÎ DEĞİLDİR

فَصْلٌ:

وَقَدْ دَخَلَ فِيمَا ذَكَرْنَاهُ مِنَ الإِيمَانِ بِاللهِ الإِيمَانُ بِمَا أَخْبَرَ اللهُ بِهِ فِي كِتَابِهِ، وَتَوَاتَرَ عَن رَسُولِهِ، وَأَجْمَعَ عَلَيْهِ سَلَفُ الأُمَّةِ؛ مِنْ أَنَّهُ سُبْحَانَهُ فَوْقَ سَمَاوَاتِهِ، عَلَى عَرْشِهِ، عَلِيٌّ عَلَى خَلْقِهِ، وَهُوَ سُبْحَانَهُ مَعَهُمْ أَيْنَمَا كَانُوا، يَعْلَمُ مَا هُمْ عَامِلُونَ؛ كَمَا جَمَعَ بَيْنَ ذَلِكَ فِي قَوْلِهِ: {هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ} [الحديد: ٤].

وَلَيْسَ مَعْنَى قَوْلِهِ: {وَهُوَ مَعَكُمْ} [الحديد: ٤]؛ أَنَّهُ مُخْتَلِطٌ بِالْخَلْقِ. فَإِنَّ هَذَا لاَ تُوجِبُهُ اللُّغَةُ، بَلِ الْقَمَرُ آيَةٌ مِنْ آيَاتِ اللهِ مِنْ أَصْغَرِ مَخْلُوقَاتِهِ، وَهُوَ مَوْضُوعٌ فِي السَّمَاءِ، وَهُوَ مَعَ الْمُسَافِرِ وَغَيْرُ الْمُسَافِرِ أَيْنَمَا كَانَ. وَهُوَ سُبْحَانَهُ فَوْقَ عَرْشِهِ، رَقِيبٌ عَلَى خَلْقِهِ، مُهَيْمِنٌ عَلَيْهِمْ، مُطَّلِعٌ عَلَيْهِم إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ مِن مَعَانِي رُبُوبِيَّتِهِ. وَكُلُّ هَذَا الْكَلامِ الَّذِي ذَكَرَهُ اللهُ – مِنْ أَنَّهُ فَوْقَ الْعَرْشِ وَأَنَّهُ مَعَنَا – حَقٌّ عَلَى حَقِيقَتِهِ، لاَ يَحْتَاجُ إِلَى تَحْرِيفٍ، وَلَكِنْ يُصَانُ عَنِ الظُّنُونِ الْكَاذِبَةِ؛ مِثْلِ أَنْ يُظَنَّ أَنَّ ظَاهِرَ قَوْلِهِ: {فِي السَّمَاءِ}. أَنَّ السَّمَاءَ تُظِلُّهُ أَوْ تُقِلُّهُ، وَهَذَا بَاطِلٌ بِإِجْمَاعِ أَهْلِ الْعِلْمِ وَالإِيمَانِ؛ فَإِنَّ اللهَ قَدْ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ، وَهُوَ يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ أَنْ تَزُولاَ، وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الأَرْضِ؛ إِلاَّ بِإِذْنِهِ، {وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالأَرْضُ بِأَمْرِهِ} [الروم: ٢٥].

* * * *

FASIL:

Daha önce sözünü ettiğimiz; Allah'a ve Allah'ın Kitâbı'nda haber verdiği hususlara iman etmek ile Rasûlü'nden mütevâtir olarak nakledilip, ümmetin selefinin icmâ ile kabul ettiği; şanı yüce Allah'ın semâvâtının üzerinde, arşının üstünde, mahlukatına alî (yüce) oluşuna iman etmek de sözünü ettiğimiz bu hususların içine girmektedir. O, şanı yüce Allah, nerede olursa olsun olsunlar kullarıyla birliktedir. Onların ne yapmakta olduklarını bilir. Nitekim bu hususları şu buyruğunda bir arada zikretmiştir:

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

"O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da arş üstüne istivâ eden edendir. O; yere gireni de ondan çıkanı da; gökten ineni de oraya yükseleni de bilir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir."[699] **Yüce Allah'ın;** وَهُوَ مَعَكُمْ **"O sizinle beraberdir."** *(Hadîd, 4)* **buyruğu; (hâşâ) yaratılmışlar ile karışık ve iç içedir demek, değildir. Lügat böyle bir anlamayı gerektirmiyor. Ayrıca bu, ümmetin selefinin üzerinde icmâ ettiği şeylere muhaliftir. Yüce Allah'ın, mahlukatı, üzerinde yarattığı fıtrata da aykırıdır. Aksine ay, Allah'ın âyetlerinden ve yarattıklarının en küçüklerinden olan bir âyettir. O, semâda yerleştirilmiştir. Bununla beraber o, yolcu nereye giderse gitsin onunla beraberdir. Fakat ondan başka bir şeydir. Şanı yüce Allah arşının üstündedir. Mahlukatının üzerinde rakîbdir (gözetleyici). Onların üzerinde egemendir ve onlara muttalidir ve buna benzer O'nun rubûbiyetinin diğer hususiyetlerine de sahiptir.**

Yüce Allah'ın söz konusu ettiği arşının üzerinde olması, O'nun bizimle beraber olması gibi bütün bu hususlar gerçektir ve hakikattir. Herhangi bir tahrife ihtiyacı yoktur. Bununla birlikte yalan zanlardan korunması gerekir. Meselâ; فِي السَّمَاءِ **"Gökte" buyruğu-**

699. Hadîd, 4.

nun zâhiri kabul edilerek, semânın (hâşâ) O'nu gölgelediği ya da O'nu taşıdığı söylenemez. Bu, ilim ve iman ehlinin icmâı ile bâtıldır. Şüphesiz Allah'ın kürsüsü gökleri ve yeri kuşatmıştır. İzniyle olması dışında Allah, gökleri ve yeri zeval bulmasınlar diye ve semâ da yerin üzerine düşmesin diye tutar:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ

"Göklerin ve yerin, emriyle ayakta durması da O'nun âyetlerindendir."[700]

ŞERH:

Şeyh İbn Teymiye *(rahimehullâh)* isim ve sıfatların ispatı ve bu konuda vârid olmuş şeylerin bazılarının mânalarını açıklama konusunda, bir de; O'nun uluvv, yukarıda olması ile kulları ile beraber arasında bir tenakuzunun olmadığı konusunda şöyle dedi:

"فَصْلٌ:/Fasl:" Fasıl demek iki şeyin arasını ayıran şey demektir. Bu bir üsluptan başka bir üsluba geçmek için kullanılır. Bazen bu fasıl getirildiği halde ikincisi, birincisi mânasındadır. Çünkü bir mesele hakkında kelâm uzadığında usanmışlık getirir. Fasıl tekrardan gayrete getirmek için getirilir. Bazen de fasıl ikincisi birincisinin tefsiri olsun diye getirilir.

Şeyh'in; "وَقَدْ دَخَلَ فِيمَا ذَكَرْنَاهُ مِنَ الإِيمَانِ بِاللهِ/**Bizim Allah'a iman etme hususunda zikrettiğimiz şeylere dahil olmuştur."** Sözüne gelince: İman sözlükte tasdik mânasında kullanılır. Bunun delili şu âyet-i kerîmedir:

وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا

"Sen bizi tasdik edecek değilsin."[701]

700. Rûm,25.

701. Yûsuf, 17.

Şeriatta ise iman; söz ve ameldir. Kalbin ve dilin sözü ve kalbin, dilin ve âzâların amelidir. Müteahhir âlimlerin kitaplarında imanın tarifi şöyledir: Dilin sözü, kalbin inancı, âzâlarla ameldir. Bu tarif sahih olan tariftir. Ancak kalbin ameli burada eksiktir. İmam Buhârî "Bin şeyhle karşılaştım; hepsi imanın söz ve amel olduğunu söylüyorlardı." demiştir.

Bundan dolayı İbn Teymiye *Akîdetu'l-Vâsitıyye*'de sadece icmâ edilen tarif olan "İman; söz ve ameldir" tarifini zikretti. Kalbin ve dilin sözü ve kalbin, dilin ve âzâların amelidir. *El-Îmân* kitabında zikrettiği de budur. Diğerlerini zikretmemiştir. Çünkü ilk olarak; İmam başka tariflere ittifak etmemiştir. İkinci ise; diğerlerinde bir noksanlık vardır.

İmam Şâfiî *(rahimehullâh)* şöyle der: "İman; söz, amel ve niyettir. Biri olmadan diğerleri yeterli olmaz." Bundan maksat cinstir. Yani söz cinsi amel cinsine, amel cinsi söz cinsine yeterli olmaz. Bundan dolayı Ehl-i Sünnet amel veya söz cinsinden birini terk edenlerin kâfir olduğuna dair icmâ etmişlerdir. Bu konuda ihtilâf etmezler. İmam Âcurî bu icmâı *eş-Şerî'a* kitabında zikretmiştir.

Şeyh'in; "**الإِيمَانُ/İman**" kelimesi cümledeki "**ذَكَرَ**" fiilinin fâilidir.

Şeyh dedi ki: "**بِمَا أَخْبَرَ اللهُ بِهِ فِي كِتَابِهِ، وَتَوَاتَرَ عَنْ رَسُولِهِ/Allah Teâlâ'nın Kitâbı'nda haber verdiği, Rasûlullah** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'den mütevâtir olanlar."** Mütevâtir: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den isnadı sahîh olup, âlimlerin makbul kabul ettikleridir. Sahîh olan budur. Bazı âlimler de mütevâtiri şöyle tarif etmişlerdir: Mütevâtir on küsür râvinin rivayet ettiğidir. Diğer bazıları kırktan aşağı olmayan râvinin rivayet ettiği, diğer bazıları ise üç yüz küsür râvinin rivayet ettiği hadistir, demişlerdir.

Bazı âlimler de kendisinde şu dört şartı toplayan hadislerdir, demişlerdir:

1- Çok adette râvinin rivayet etmesi.

2- Bu çokluğun senedin bütün tabakalarında olması.

2- Âdeten onların yalan üzerine toplanmalarının mümkün olmaması.

4- Sözlerinin dayanağı his olmalıdır. İşittim, gördüm, dokundum gibi.

Daha önce bu konuda ve mütekellimlerin bu şartları hakkında bahis geçmişti. Bu şartlar selef imamlarından bilinen şartlar değildir.

Sahih olan mütevâtirin Rasûlullah'a olan senedinin sahîh olması ve âlimlerin onu makbul kabul etmeleridir.

Bundan dolayı Hâfız Zehebî *el-Uluvv* isimli kitabında Müslim'in *Sahîh*'inde vârid olan Muâviye bin Hakem'in hadisine, ondan başka kimse rivayet etmemesine rağmen mütevâtir demekten çekinmemiştir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* câriyeye dedi ki: *"Allah nerededir?"* câriye "Semâdadır" dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* *"Ben kimim?"* dedi. "Sen Allah'ın Rasûlü'sün" dedi. Zehebî "Bu hadis mütevâtirdir" demiştir. Yani selef imamlarının ıstılahına göre.

Her ne kadar şuan kitaplarda müteahhirîn âlimlerin koyduğu şartlar yaygın olsa da tekrar ederek söylüyorum; bunun bir aslı yoktur.

Bundan dolayı bizler illaki bir tarif yapmak istiyorsak şöyle deriz: Birden fazla yoldan gelip, âlimlerin sahîh olduğunda ittifak ettikleridir. Ancak bu belli bir sayı ile kayıtlanmaz.

Ehl-i Sünnet Allah *(celle celâluhû)*'nun Kitâbı'nda haber verdiği; Allah'a, kitaplarına, meleklerine, Rasûllerine ve dâbbeye iman ederler; أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ **"Yerden onlarla konuşan bir dâbbe çıkardık."**[702] Allah Teâlâ'nın haber verdiği ve Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den de hadislerin mütevâtir olduğu Îsâ *(aleyhisselâm)*'ın inmesine de iman ederler. *Sahîh-i Müslim*'de şöyle geçmektedir:

وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَيُهِلَّنَّ ابْنُ مَرْيَمَ بِفَجِّ الرَّوْحَاءِ، حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا، أَوْ لَيَثْنِيَنَّهُمَا

702. Neml, 82.

"Nefsim elinde olana yemin olsun ki; Meryem'in oğlu Fecc-i Revhâ'da ya hacı ya da umreci olarak veyahut da her ikisini birlikte yapmak üzere tehlîl girecektir."[703]

Yine bu iman edilmesi gereken şeylerden bazıları da Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in haber vermiş olduğu; çakıllarını tesbih etmesi, kütüğün ağlaması, yiyeceklerin tesbih etmesi, parmakları arasında suyun fışkırması, ayın iki parçaya ayrılması ve başka Allah'ın Kitâbı'nda haber verdiği ve Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den de mütevâtir olarak sabit olanlardır. Tasdik edenlerin büyüğü Hz. Ebû Bekir'di *(radıyallâhu anhu)*. Bundan dolayı *Sıddîk* diye isimlendirildi. Kureyş'in kâfirleri onu imanında şüpheye düşürmek için geldiklerinde onlardan biri Hz. Ebû Bekir'e şöyle dedi: "Ey Ebû Bekir! Senin arkadaşın bu gece Beytü'l-Makdis'e yürütüldüğünü, orada namaz kılıp sonra göğe yükseltildiğini ve bunların hepsinin bir gecede olduğunu zannediyor. Sen bunları tasdik ediyor musun? Hz. Ebû Bekir *(radıyallâhu anhu)*; "Bunları söylüyorsa evet, tasdik ediyorum" dedi. Bundan sonra *Sıddîk* diye isimlendirildi.[704] Şu âyet-i kerîmede buyrulduğu gibi:

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

"Gerçeği getiren ve onu doğrulayanlar, Allah'a karşı sakınmış olanlardır."[705] Gerçeği, doğruyu getiren Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'dir. Onu doğrulayan ise Ebû Bekir *(radıyallâhu anhu)*'dur. Bazı âlimler ise doğruyu getirenin Cibrîl *(aleyhisselâm)* olduğunu, Onu doğrulayanın ise Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* olduğunu söylemiştir.[706] Yüce Allah, Hz. Ebû Bekir'i şu âyet-i kerîmede övmüştür:

703. Müslim, 1252. Şuayb el-Arnaût demiştir ki: "Fecc-i Revhâ; Mekke ile Medine arasındaki bir yerin ismidir." Bk. *Müsnedu İmam Ahmed*, 12/217, 1. Dipnot. **(Editör)**

704. Bk. Âcurî, eş-Şerî'a, 1259; Hâkîm, Müstedrek, 4407. Hâkim bu rivayetin isnadının sahîh olduğunu söylemiştir, İmam Zehebî de ona muvafakat etmiştir. **(Editör)**

705. Zümer, 33.

706. Bk. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 11/6; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 7/88.

إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا

"İnkar edenler Onu Mekke'den çıkardıklarında mağarada iki kişiden biri olarak Allah Ona yardım etmişti. Arkadaşına 'Üzülme, Allah bizimle beraberdir' diyordu."[707] Bu beraberlik Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e ve Hz. Ebû Bekir'e özel bir beraberlikti.[708]

Bu ümmetin selefi ilk temel delilin Kur'an olduğu konusunda icmâ etmiştir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ مَا إِنْ تَمَسَّكْتُمْ بِهِ لَنْ تَضِلُّوا: كِتَابُ اللَّهِ

"Ben sizin aranızda, tutunduğunuz müddetçe sapmayacağınız Allah'ın Kitâbı'nı bırakıyorum."[709]

İkinci delil Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Sünnet'idir. Âlimler bu konuda ihtilâf etmemişlerdir. Akıllar da bu konu hakkında şüphe etmez. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyuruyor ki:

فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ فَتَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ

"Muhakkak sizden herkim yaşar ise birçok ihtilâf görecektir. Benden sonra benim ve hidayete erdirilmiş Râşid halîfelerin sünnetine tutunun. Ona azı dişlerinizle sıkıca yapışın. Sonradan çıkarılmış şeylerden sakının. Çünkü her sonradan çıkan bid'attır ve bütün bid'atler dalâlettir."[710]

707. Tevbe, 40.

708. Buhârî, 3653; Müslim, 2381; Ahmed, I, 189, (No: 11).

709. Tirmizî, 3788;

710. Ebû Dâvûd, 4607; Tirmizî, 2672; İbn Hibbân, 5.

Müslim'in *Sahîh*'inde geçen Câbir *(radıyallâhu anhu)*'nun hadisinde Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurur:

إِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ

"En hayırlı söz Allah'ın Kitâbı'dır. En hayırlı yol ise Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yoludur."[711]

Üçüncü delil icmâ'dır. Bu, Şeyh İbn Teymiye'nin kelâmında gelecektir; "Selef-i sâlihînin üzerine olduğu şeyleri muhafaza eden şey icmâ'dır." Çünkü onlardan sonra ihtilâf çoğaldı, ümmet dağıldı.

İcmâ İki Kısımdır:

1- Birincisi: Ona muhalif olanın ve inkar edenin kâfir olacağı kat'î, kesin icmâ. Meselâ namazın beş vakit olduğuna dair olan icmâ bundandır. Şayet adamın biri kibirlenip namazın dört vakit olduğunu söylese, onun küfrüne hükmedilir. Çünkü namazın beş vakit olduğuna dair kesin icmâ vardır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

خَمْسُ صَلَوَاتٍ كَتَبَهُنَّ اللَّهُ عَلَى الْعِبَادِ

"Allah beş vakit namazı kullarına farz kılmıştır."[712] Yine öğle, ikindi ve yatsı namazının rek'atlarının dört, akşam namazının üç, sabah namazının iki rekat olması da kat'i icmâ'dandır.

Zinanın haram olması, annenin ve kız kardeşin nikâhının haram olması da kat'î olan icmâ'lardandır. İçki içmenin, faiz yemenin haram olması ve laf taşımanın -ta ki bu insanların arasını bozmak amacı ile olursa- haram olması da yine kat'î icmâ'lardandır. Âlimler bunlarda ihtilâf etmezler ve bunlara iman ederler.

2- İkincisi: İcmâ'ın ikinci kısmı ise kat'î olmayan zannî icmâ'dır. İbn Kudâme *el-Muğnî*'sinde ve başka âlimler eserlerinde bu icmâ'dan şöyle söz ederler: Ulemâ "Bu konuda ihtilâf bilmiyorum", "hiçbir âli-

711. Müslim, 867, (45).

712. Ebû Dâvûd, 1420; İbn Mâce, 1401.

min bu konuda ihtilâfını bilmiyorum" gibi kesin icmâ'ın uzak olmasının uzak olduğunu bildiren lafızlar kullanmışlardır. Bazen de âlimler "Bu icmâ hakkında alimler icmâ etti" veya "Âlimler ittifak etti" gibi lafızlar kullanırlar. Kat'î olmayan bu ikinci icmâ'ın bazılarında problem vardır. İbn Münzirî'nin iddia ettiği icmâ'lar gibi. Çünkü o, bir ya da iki kişinin muhalefet etmesine itibar etmez. Bu konuda ise bir problem, sıkıntı vardır. Yine İbn Cerîr'in iddia ettiği icmâ'ların bir kısmı da böyledir. Yine İmam Nevevî, Şeyh İmam Teymiye, İmam İbn Abdulberr'in ve başkalarının iddia ettikleri bazı icmâ'larda, bir veya iki kişinin muhalefet etmelerine itibar etmediklerinden dolayı problem vardır. Bu icmâ'lar her yönden sahîh olmadığından zannî icmâ olur. Kat'i icmâ ise hiçbir âlimin muhalefet etmediği icmâ'dır.

Zannî olan icmâ'lara muhalefet eden tekfir edilmez. Bazı âlimler zannî olduğundan dolayı icmâ lafzı yerine İbn Kudâme *(rahimehullâh)*'ın "Bunda bir ihtilaf olduğunu bilmiyorum (لَا أَعْلَمُ فِيهِ خِلَافًا)" tabirini kullanmayı uygun görmüşler. İmam Ahmed'in "İcmâ iddiasında bulunan yalan söylemiştir. Nereden biliyor? Belki ihtilâf edilmiştir" cümlesi bu kabildendir. Bunun mânası, bu konularda icmâ aktarılmaz, değildir. Çünkü bazen âlimler bir meselede görüş birliğine varabilirler ve bununla icmâ hasıl olur. Bundan dolayı Şeyh şöyle diyor: "Âlimler, kime Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in hadisi açık olursa, onun başkasının sözü olduğunu iddia edemeyeceğine dair âlimler icmâ etmişlerdir."

Şeyh dedi ki: **"لِأَنَّهُ سُبْحَانَهُ فَوْقَ سَمَاوَاتِهِ، عَلَى عَرْشِهِ/Çünkü Allah Teala semâvâtının üstündeki arşının üzerindedir."** Bu Kur'an ve Sünnet'in delâlet ettiği ve âlimlerin icmâ ettiği kat'î icmâ'lardandır. Bunu İbn Abdulber ve kendisinden önce de İbn Huzeyme ve başkaları söylemişlerdir. Bunlar Allah *(celle celâluhû)*'nun semâvâtının üstünde arşına istivâ ettiği konusunda icmâ naklederler. Bunun delili Kur'an'dır.

"Bu filan filan şeyin nassıdır" denildiğinde bu ne mânaya gelir?

Bu Kur'an'ın nassıdır, Sünnet'in nassıdır. Bu tek mâna ifade eder. Başka mâna ifade etmez, demektir. Misal, yüce Allah'ın; الرَّحْمَٰنُ عَلَى الْعَرْشِ

اسْتَوَى **"Rahmân arşa istivâ etti."**[713] kavli, tek mâna ifade eder. İki mâna ifade etmez. Ehl-i Sünnet'e göre istivânın ne olduğunu istivâyı ve uluvv sıfatını inkar edenin hükmü daha önce geçmişti. Şimdiki konumuz ise Kur'an, Sünnet ve ümmetin icmâ'ının delâleti hakkındadır. Allah Teâlâ insanları, Kendisinin semâvâtlar üzerinde olması fıtratı üzerine yaratmıştır.

Şeyhin **"O** عَلِيٌّ عَلَى خَلْقِه/*(subhânehû ve teâlâ)*, **mahlukatından yukardadır"** sözüne gelince: Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

"O yücedir, büyüktür."[714]

أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ

"Göktekinin sizi yere geçirmeyeceğinden emin mi oldunuz?"[715] Bundan dolayı Mûsâ *(aleyhisselâm)* Firavun'u gökte olan Rabbine davet ediyordu. Bundan dolayı Firavun da şöyle diyordu:

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَاهَامَانُ ابْنِ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ * أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا

"Firavun dedi ki: Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule inşa et. Belki bazı yollara, göklerin yollarına ulaşırım da bu sayede Mûsâ'nın ilahını görebilirim! Doğrusu onun yalancı olduğunu düşünüyorum."[716] Bundan dolayı âlimler şöyle der: Kim uluvv sıfatını ispat ederse Mûsevî (Hz. Mûsâ'nın yolunda) ve Muhammedîdir. Kim de uluvv sıfatını inkar ederse o Firavunîdir. Çünkü uluvv sıfatında kibirlenen odur. O şöyle diyordu: وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا **"Doğrusu ben onun bir yalancı olduğunu düşünüyorum."** Evet, Firavun böyle diyordu.

---

713. Tâhâ, 5.

714. Bakara, 255.

715. Mülk, 16.

716. Ğâfir, 36-37.

Yüce Allah'ın; هُو معهُمْ أيْن ما كانُوا **"Nerede olurlarsa olsunlar Allah onlarla beraberdir."**[717] âyetine gelince: Allah *(celle celâluhû)* mahlukatından yukarıda olması ve arşına istivâ etmesi, onlarla beraber olmasına münâfî değildir. Allah *(celle celâluhû)* ezelî ve ebedî olan ilmiyle onlarla beraberdir. Nerede olurlarsa olsunlar Allah onlarla beraberdir. Beraberlik iki çeşittir: 1- Allah ilmiyle bütün kulları ile beraberdir. Ezelî ve ebedî olan ilmiyle hem mü'min, hem de kâfir kullar ile beraberdir. 2- İkinci kısım; yardımı, desteği, korumayı gerektiren özel beraberliktir. Yüce Allah'ın şu âyetinde olduğu gibi:

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ

"Allah sakınanlar ve iyilikte bulunanlarla beraberdir."[718] Yine yüce Allah'ın şu âyet-i kerîmesinde olduğu gibi:

إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى

"Ben sizinle beraberim, işitirim ve görürüm."[719] Yine şu âyette olduğu gibi:

لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا

"Üzülme, Allah bizimle beraberdir."[720]

Şeyhin; **"**يَعْلَمُ مَا هُمْ عَامِلُونَ**/(Allah) Onların üzerinde olduğu durumu bilir"** cümlesi, Allah *(celle celâluhû)*'yu *ilim* sıfatı ile vasfetmekle ilgilidir. Yerde ve göklerde ondan hiçbir şey gizli kalmaz.

لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

717. Mücâdele, 7.

718. Nahl, 128.

719. Tâ-hâ, 46.

720. Tevbe, 40.

"Allah'ın her şeye kadîr olduğunu bileseniz diye..."[721] Allah ilmiyle her şeyi kuşatmıştır.

وهو العليم أحاط علمًا بالذي

في الكون من سر ومن إعلان

وبكل شيء علمه سبحانه

هو العليم وليس ذا نسياني

O, ilmi ile bu alemdeki gizli ve açık her şeyi kuşatandır.

O, her şeyi bilmesi ile Alîm'dir. O, unutan değildir. [722]

Şeyh dedi ki: "كَمَا جَمَعَ بَيْنَ ذٰلِكَ فِي قَوْلِهِ: هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ.../**Şu âyet-i kerîmede Allah bunların arasını cemetmiştir:** هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ **"O gökleri yaratandır...** *(Hadîd, 4)*." Bu Allah *(celle celâluhû)*'nun *yaratma* sıfatının ispatı içindir;

أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ

"Dikkat edin! Yaratmak da emretmek de O'na aittir."[723] Allah Teâlâ âyetlerde semâvâtı yerin önüne geçirmiştir. Çünkü gökler yerden daha faziletlidir. Âlimler yerin yaratılmasının, göklerden önce olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak yerin yayılması göklerin yaratılmasından sonra olmuştur; وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحَاهَا **"Bundan sonra da yeri yaydı."**[724]

Allah Teâlâ buyurdu ki: فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ **"Altı günde"**[725] Yani Allah *(celle celâluhû)*'nun günlerinden.

721. Talak, 12.

722. Bk. *en-Nûniyye*, s. 204.

723. Araf, 54.

724. Nâzi'ât, 30.

725. A'râf, 54.

وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ

"Rabbinin katında bir gün sizin saydıklarınızın bin günü gibidir."[726]

Allah Teâlâ buyurdu ki: ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra arşa istivâ etti."**[727] Âlimler istivâ sıfatının ispatı konusunda ihtilâf etmezler. İstivânın arşa tahsîs edilmesinde, istivânın istilâ mânasında olmadığında delâlet vardır. Çünkü Allah Teâlâ her şeyi istilâ etmiştir (hâkimiyeti altına almıştır). Yani kendi emrine, yönetimine almıştır. O zaman neden arşı özellikle zikrediyor? Bundan anlaşılıyor ki istivâdan maksat yükselme, yukarıda olmadır. İbn Kayyim'in dediği gibi:

فلهم عبارات عليها أربع ... قد حصلت للفارس الطعان

وهي استقر وقد علا وكذلك ار ... تقع الذي ما فيه من نكران

وكذاك قد صعد الذي هو أربع ... وأبو عبيدة صاحب الشيباني

يختار هذا القول في تفسيره ... درى من الجهمي بالقرآن

Onların bunun üzerine dört ibareleri var. Bunlar konuşturan yiğit için hâsıl oldu.

Bunlar "karar kıldı", "yüceldi", "kendinde eksiklik olmadan yükseğe çıktı".

Dördüncüsü ise "yükseldi (صعد)"dir Şeybânî'nin arkadaşı Ebû Ubeyde tefsirinde bu görüşü seçti.

O, Kur'an'ı Cehmiyye'den daha iyi bilendir.[728]

Bu âyetten yine istivânın *uluvv* sıfatının aynısı olduğu anlaşılıyor. Bu âyetten Allah *(celle celâluhû)*'nun *kudret* sıfatının ve Allah *(celle celâ-*

726. Hac, 47.

727. A'râf, 54.

728. Bk. *en-Nûniyye*, 87.

luhû)'nun ihtiyârî fiillerinin ispatı anlaşılır. Aynı şekilde bu âyetten Allah Teâlâ'nın ilim ve kullarıyla beraber olma sıfatının; uluvv sıfatı ile kullarının üzerinde olma sıfatına münâfî olmadığı anlaşılır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

"Göklerde ve yerde olanı bilir."[729] Allah Teâlâ âyetlerde *uluvv* sıfatını zikrettikten sonra **"Bilir"** demiştir.[730] Bu da iki sıfat arasında bir zıtlık olmadığına delâlet eder. Bundan dolayı da Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurdu:

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ

"Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir." *(Hadîd, 4)*. Yani ilmiyle sizinledir.

Âcurî *(rahimehullâh)* *eş-Şerî'a* isimli kitabında, Allah Teâlâ'nın kullarıyla beraberliğinin mânasının, ilmiyle olan beraberliği olduğuna dair icmâ nakletmiştir. Ehl-i Sünnet'ten İbn Abdulber ve başka âlimler ona ittifak etmişlerdir. Onlardan önce bu meseleye İmam Ahmed delil getirmiştir. O şöyle demiştir: Allah *(celle celâluhû)* âyete "ilim" ile başlamış "ilim" ile bitirmiştir:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"Göklerdeki ve yerdeki her şeyi Allah'ın bildiğini görmüyor musun? Üç kişi gizli konuşmaz ki dördüncüsü O olmasın. Beş kişi gizli konuşmaz ki altıncısı O olmasın. Bundan daha az veya daha çok da olsalar, nerede olurlarsa olsunlar, O mutlaka onlarla bera-

729. Al-i İmrân, 29.

730. Bk. Hadîd, 4.

berdir. Sonra onlara kıyamet günü yaptıklarını haber verecektir. Allah her şeyi hakkıyla bilir."[731]

Yüce Allah'ın; وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ **"Allah yaptıklarınızı görür."** *(Hadîd, 4)* kavli, وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ **"O işiten, görendir."**[732] kavli gibidir. İşitme ve görme onun hem ismi, hem de sıfatıdır. El-Basîr ise görme sıfatını ispat eden ismidir. Bu daha önceden bahsi geçen âlimlerin kendisinde ihtilâf etmediği meseledir.

Eş'arîler, onlardan önce Mu'tezile, onlardan önce de Cehmiyye Allah *(celle celâluhû)*'nun bu isim ve sıfatlarında şüphe ediyorlardı. Onlar Allah *(celle celâluhû)*'nun mahlukatından yukarıda olma mânasına gelen *uluvv* ispat etmezler. Onlar; kadir, kıymet, şeref olarak üstün manasındaki uluvvu ispat ederler. Ancak asıl olan; zâtı ile yukarıda olma mânasındaki uluvv sıfatıdır.

Şeyh *(rahimehullâh)* dedi ki: **"**وَلَيْسَ مَعْنَى قَوْلِهِ: {وَهُوَ مَعَكُمْ} أَنَّهُ مُخْتَلِطٌ بِالْخَلْقِ**/Allah Teâlâ'nın;** وَهُوَ مَعَكُمْ **"O sizinle beraberdir"** *(Hadîd, 4)* **âyetinin mânası, (bazı akılsızların anladığı şekilde) 'onlarla iç içedir' mânasında değildir."** Bunlar âyeti ne şer'an ne de lügat olarak anlayamazlar.

Hem akıllılar, hem beyan ehli, hem de lügat ehli biri "Eşim benimle beraberdir (زَوْجَتِي مَعِي)" sözünden; iç içe geçtikleri mânasının anlaşılmayacağı konusunda ittifak etmiştir. Bunu deliler dahi hiç kimse söylemez. Bunu ancak Allah'ın kalbini mühürlediği, gözünü kör ettiği ve şeytanın fıtratını bozduğu kişiler söyler. Araplar "Eşim benimle beraberdir" derler. Bundan eşi onunla iç içe olmuş ya da o eşi ile iç içe olmuşu kastetmezler. Bu ne aklen ne de şer'an câiz değildir. وَهُوَ مَعَكُمْ **"O sizinle beraberdir."**[733] Yani ilmiyle sizinle beraberdir. Çünkü şöyle buyuruyor: ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra arşa istivâ etti"**, يَعْلَمُ **"Bilir"** ve; وَهُوَ مَعَكُمْ **"O sizinle beraberdir."** *(Hadîd, 4)*. Âyetin delâleti, akışı ve beyanı Allah *(celle celâluhû)*'nun istivâsının O'nun ilmine ve kulların hallerine

731. Mücâdele, 7.

732. Şûrâ, 11.

733. Hadîd, 4.

muttali olmasına ve onlarla beraber olmasına münâfî olmadığı konusunda çok sarîhtir.

Allah *(celle celâluhû)*'nun istivâsının O'nun ilmine ya da kulları ile beraber olmasına münâfî olması görüşünün yanlışlığına şu âyet de delâlet eder; Mûsâ *(aleyhisselâm)* dedi ki:

قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ

"Rabbim! Bana kendini göster, Sana bakayım dedi."[734] Beşerin gücü dünya hayatında Allah Teâlâ'yı görmeye yetmez. Allah *(celle celâluhû)* buyurdu ki:

قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي

"(Allah) Buyurdu ki: Sen beni göremezsin ama dağa bak, eğer o yerinde kalırsa sen de beni göreceksin."[735] Çakıllar kuvvet olarak; sudan, çamurdan, etten ve kandan yaratılmış olandan daha kuvvetlidir. Ondan dolayı buyurdu ki: انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي **"Dağa bak, şayet o mekanında kalırsa sen de beni görürsün."** Sonra şöyle buyurdu:

فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا

"Rabbi dağa tecelli edince onu yerle bir etti ve Mûsâ da baygın düştü." *(A'râf, 143)*. Dağ çakıllar haline geldi, böylece Mûsâ *(aleyhisselâm)* Rabbini görmeye güç getiremeyeceğini bildi. Ancak mü'minler kıyamette Arasât meydanında Rablerini görecekler. Cennete girdikten sonra da görecekler. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* o zaman kendisini görecekleri kuvveti onlarda yaratacaktır. O zaman, Mûsâ ve dağ güç getiremeyince Mûsâ bayılıp düştü, dağ ise çakıl olduğu halde, bu iftiracılar nasıl Allah'ın kulları ile iç içe olduğunu söylerler? Allah onların söylediklerinden yüce ve münezzehtir. Bundan dolayı Şeyh *(rahimehullâh)* şöyle dedi: **"فَإِنَّ هَذَا لاَ تُوجِبُهُ اللُّغَةُ/Lügat bunu gerektirmez."** Çünkü lügat

734. A'râf, 143.

735. A'râf, 143.

"Eşim benimledir" cümlesinin mânasının; "eşim benimle iç içedir" mânasına gelmesine de engeldir.

Şeyh *(rahimehullâh)* "Benim aklım bile bunu açıklıyor ve sapıtmışlara doğru yolu gösteriyorsa, kendisinde zerre akıl olanlar ve Kur'an ve Sünnet ışığında hakikati arayan muhakkak doğru yolu bulacaktır." Dercesine şunu söyler: " بَلِ الْقَمَرُ آيَةٌ مِنْ آيَاتِ اللهِ مِنْ أَصْغَرِ مَخْلُوقَاتِهِ، وَهُوَ مَوْضُوعٌ فِي السَّمَاءِ/**Ay O'nun mahlukatının en küçüklerindendir ve o semâya konulmuştur."** Bunun mânası çivinin tahtaya çakılıp, konulduğu gibi konmamıştır. Bunu söylemek bâtıldır.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا

"Gökte burçları var eden, onların içinde bir kandil (güneş) ve nurlu bir ay barındıran Allah, yüceler yücesidir." [736] Yani semâya yerleştirdi. Âlimler, bunun çivinin tahtaya çakıldığı mânasında olmadığı konusunda ihtilâf etmezler. Bundan dolayı bazı âlimler, ayın dünya semâsında olduğunu söylemişlerdir.

Daha önce semânın kapılarından bahsetmiştik. Her semânın bir kapısı vardır. İzinsiz kimse o kapıdan giremez. Cibrîl *(aleyhisselâm)* dahi yanında Muhammed *(aleyhisselâm)* olmasına rağmen izinsiz girememiştir. Sahîh olduğunda ittifak edilen İsrâ ve Mi'râc hadisinde olduğu gibi.[737]

Şeyhin; "وَهُوَ مَعَ الْمُسَافِرِ وَغَيْرُ الْمُسَافِرِ أَيْنَمَا كَانَ/**İster yolcu olsunlar, ister mukim olsunlar; nerede** *olursa* **olsunlar Allah onlarla beraberdir"** sözüne gelince: "Ayla beraber yürüdük" denilir. Bunun mânası; ay seninle iç içe geçti ve sen ayla iç içe geçtin midir?

Bu misalin mânası: Allah'ın mahlukatından yukarıda olmasının O'nun beraberliğine münâfî olmamasıdır. Allah *(celle celâluhû)* semâların üstünde arşa istivâ etmiştir ve; هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا **"Nerede olurlarsa ol-**

736. Furkân, 61.

737. Bk. Buhârî, 349, 3342, 7517; Müslim, 163.

sunlar O onlarla beraberdir."[738] Daha önce, Allah'ın mahlukatlarından en küçüklerinden olan ve O'nun âyetlerinden biri olan *ay* ile buna misal verilmişti. Yolcu olsun, olmasın ay onlarla beraberdir. Bu iç içe geçmeyi, karışmayı veya hulûlü gerektirmez. Araplar kendi lügatlerinde "Eşim benimle beraberdir" derler. Aynı şekilde bu da iç içe geçmeyi, karışmayı, hulûlü gerektirmez. İşte bunlar akıllı olanın kibirlenmeyeceği ve reddetmeyeceği şeylerdir. Bu; Rasûllerin icmâ, âlimlerin ittifak ettikleri meseledir. Selîm fıtrat bunu kabul eder. Ancak Allah'ın saptırdığı, gözlerini kör ettiği ve şeytanın fıtratını bozduğu kimseler hulûlün olacağını, ittihâdın, karışmanın ve daha başka sapıklıkların olacağını söylemişlerdir.

Şeyh *(rahimehullâh)*'ın; **"وَهُوَ سُبْحَانَهُ فَوْقَ عَرْشِهِ/Bütün eksikliklerden münezzeh olan Allah arşının üstündedir"** sözüne gelince:

Kur'an ve Sünnet'ten bunun birçok delili vardır. Âlimler bu konuda ihtilâf etmemişlerdir. Bu meseleyi kat'î (kesin) meselelerden sayarlar. Allah'ın uluvv sıfatına ve arşının üstüne istivâ ettiğine iman etmeyenler Cehmiyye ve onlara benzeyenlerdir.

İbn Kayyim onlar hakkında şöyle der:

ولقد تقلد كفرهم خمسون في ... عشر من العلماء في البلدان

واللالكائي الإمام حكاه عن ... هم بل حكاه قبله الطبراني

Şehirlerde onların (Cehmîler'in) küfrünü on kişiden beşi taklit etti.

İmam Lâlakâî, ondan önce de Taberânî bundan bahsetti.[739]

Şeyhin; **"رَقِيبٌ عَلَى خَلْقِهِ/Mahlukatını gözetendir"** sözüne gelince:

738. Mücâdele, 7.

739. Bk. *en-Nûniyye*, s. 42.

Rakîb (الرَّقِيب); Şahit olan, hâkim olan ve muttali olan demektir. Bu yalnızca Allah *(celle celâluhû)* için mümkündür. Allah *(celle celâluhû)*'nun mahlukatına rakîb olması demek; *egemen* ve *hâkim olması* demektir.

Er-Rakîb ve el-Müheymin müterâdif (eş anlamlı) iki isimdir. Ancak *rakîb* kelimesi *müheymin*'den daha geneldir. Allah *(celle celâluhû)* kullarını gözeten ve onlara egemen olandır (مُهَيْمِنٌ عَلَيْهِمْ). Yani onların sözünü işiten, fiillerini gören ve onlara kadîr olan (güç getirendir). er-Rakîb ismi üç şeyi gerektirir. Bunlardan birisi; Allah'ın sıfatlarından olan rakîbdir ki bu, O'nun müheymin olmasıdır (yani egemen olmasıdır). Müheymin ise üç şeyin olması ile olur:

1- Kulların sözlerini, fiillerini ve hareketlerini duyması.

2- Kulların fiilleri, hareketlerini ve sekenâtını (hareketsizliklerini) görmesi ve O'nun görmesinde hiçbir şeyin gizli kalmaması. İster bu büyük olsun, ister küçük.

3- Onlara güç getirebilmesi.

Şeyhin; **"مُطَّلِعٌ عَلَيْهِم/Onlara muttalidir."** sözüne gelince:

O'ndan bir şey gizli kalmaz. Bu O'ndan korkmaya, azabından sakınmaya ve O'nu kızdıracak şeylerden uzak durmaya teşvik eder. Kul günah işlemek istediğinde Allah'ın azametinin ona muttali olduğunu, ona egemen olduğunu hatırlar ve günahtan sakınır. Allah *(celle celâluhû)*'nun Yûsuf Sûresi'nde zikrettiği budur:

وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ

"Eğer Rabbinin delilini görmeseydi ona meyledecekti."[740] Rabbin burhanı (delili); kalbe imanı ekendir. Allah'ı ona bakanların en basiti kılmayandır. Kulun imanı ne kadar kuvvetli olursa olsun, her ne zaman bu mânaları hatırlarsa o kadar çabuk itaat eder ve o kadar çabuk günahtan uzak durur.

740. Yûsuf, 24.

Şeyh İbn Teymiye *el-Fetâvâ* adlı kitabında, kuldan vâki olan günahların onun gayba olan imanının zayıflığından olduğunu söylemiştir. Kimin gayba olan imanı kuvvetli olursa neredeyse günah işlemez. Allah'a isyan ettiğinde çabucak O'na döner ve istiğfarda bulunur. Gayba olan imanı zayıfladığında ise günaha ve isyana bulanır. İnsanlar, yaratılışlarının ve şekillerinin farklılığından daha fazla bu meselede farklılık gösterirler.

Şeyhin; **"إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ مِن مَّعَانِي رُبُوبِيَّتِهِ/Bunun dışında daha başka rubûbiyet mânalarına da sahiptir."** sözüne gelince:

Yani isim, fiil ve sıfatları açısından. Bazı âlimler tevhidin üç kısım olduğu görüşüne gitmişlerdir. Bu cumhurun görüşüdür. Rubûbiyet, ulûhiyet ve isim-sıfat tevhidi.

İbn Teymiye ve İbn Kayyim tevhidin iki kısım olduğu görüşüne gitmişlerdir. Bunlar nelerdir?

İbn Teymiye der ki:

1- Birinci Kısım: Marifet ve ispat tevhidi. Marifette, rubûbiyet vardır. ispatta ise isim ve sıfat tevhidi vardır. Bundan dolayı **"Bunun dışında rubûbiyet mânalarına sahiptir"** dedi. Şeyh burada isim ve sıfatların ispatını kastediyor. O'nun azametini, kudretini ve benzerlerini kastediyor.

2- İkinci Kısım: Talep ve kasıtta tevhid. Kastetme tevhidi: Kul, Allah *(celle celâluhû)*'dan başkasını kastetmeyecek. Bu Allah Teâlâ'nın şu âyet-i kerîmesinin mânasıdır:

اللَّهُ الصَّمَدُ

"Allah, es-Samed'dir (Her şey O'na muhtaçtır, O hiçbir şeye muhtaç değildir)."[741] Mahlukat ihtiyaç duydukları şeylerde O'na muhtaçtır. Bazıları da "Samed'in mânası; liderliği kemale ulaşmış efendidir" demişlerdi.

741. İhlâs, 2.

Bu isimlerin mânalarını anlamak zaruridir. Bazı insanlar bunları devamlı dilleri ile söylemelerine rağmen bunları anlamıyorlar. Bu büyük bir musibettir. Allah *(celle celâluhû)* kullarına Kur'an ile hitap etmiş, Kur'an ile konuşmuş ve onu anlamalarını emretmiştir. Yoksa Kur'an'la nasıl amel edilebilir? Kur'an'ın mesajlarına cevap veremediklerinde kalpleri nasıl yumuşayacak, gözleri nasıl yaşaracak?

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

"Hala Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o Allah'tan başkası tarafından olsaydı mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı."[742]

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا

"Hala Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Yoksa onların kalpleri üzerinde kilitler mi vardır?"[743]

فتدبر القرآن إن رمت الهدى ... فالعالم تحت تدبر القرآن

Kur'an'ı düşün, şayet hidayeti istiyorsan.

Âlem, Kur'an'ın tedebbürünün altındadır.[744]

Şeyhin; **"وَكُلُّ هَذَا الْكَلَامِ الَّذِي ذَكَرَهُ اللهُ – مِنْ أَنَّهُ فَوْقَ الْعَرْشِ وَأَنَّهُ مَعَنَا – حَقٌّ عَلَى حَقِيقَتِهِ/Allah'ın zikrettiği -O'nun arşının üzerinde ve kullarıyla beraber olduğuna dair- mânaların hepsi hakikat üzere haktır."** sözüne gelince:

Bu bâbda mecaz yoktur. Mecaz nefyedilmesi mümkün olan ya da hakikati kastedilmeyendir. Her ikisi de bu mânaya dahildir. Âlimler Allah'ın kelâmında asıl olanın hakikatler olduğu konusunda ihtilâf etmezler.

---

742. Nisâ, 82.

743. Muhammed, 24.

744. Bk. İbn Kayyim, *en-Nûniyye*, s. 49.

İbn Abdulber *et-Temhîd* kitabının yedinci cildince bu konuda icmâ nakletmiştir.

Ömer et-Talmenkî de Allah *(celle celâluhû)*'nun arşına hakikaten istivâ ettiği konusunda âlimlerin icmâ ettiğini söylemiştir.

İbn Kayyim *(rahimehullâh)* *es-Savâ'iku'l-Mürsele* adlı kitabında bu mecazı *Büyük Tâğût* diye isimlendirmiş ve kitabına bu putu kırma unvanını vermiştir. Bu tâğûtu yıkmak ve ona karşı reddiye olsun diye birçok delil sunmuş ve bunu iddia edenlerin delâletini beyan etmiştir.[745] Niye bunları yapmış? Çünkü mecaz iddia etmek ve hakikatin olmadığını söylemek demek Allah *(celle celâluhû)* için isim ve sıfatın olmadığını söylemektir. Bir de insanların birbirini anlamadığı anlamına gelir. Sen bir insanla konuştuğunda kelamında mecaz kastedip, hakikatini kastetmezsen karşıdaki seni anlamaz. Bir de "Kur'an'da mecaz vardır" demek Allah'ın, insanların anlamadığı bir şey ile onlara hitap ettiği anlamına gelir. Bu aynı zamanda Kur'an'ın her şeyi beyan etmediği anlamına gelir. Bir de Kur'an'ı sadece mecaz ehlinin anladığı anlamına gelir. Hatta mecaz ehli dahi her zaman anlamaz. Çünkü onların hakikati üzere olduğunu düşündüğü âyet mecaz olabilir. Bu şu mânaya da gelir: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* namazlardan sonra Âyetu'l-Kürsî'yi okumayı tavsiye ettiğinde hâşâ hata yapmıştır. Çünkü insanların çoğu hakikat anlar. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

مَنْ قَرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَمْ يَمْنَعْهُ مِنْ دُخُولِ الْجَنَّةِ إِلَّا أَنْ يَمُوتَ

"Her kim her namazdan sonra Âyetu'l-Kursî'yi okur ise onun cennete girmesine ölümden başka engel olacak bir şey yoktur."[746] Bu, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in mecazı insanlara anlatmakta yeterli olamadığı anlamına gelir. Çünkü bu âyeti duyduklarında burada geçen

745. Bk. *es-Savâ'iku'l-Mürsele*, s. 287-487. İbn Kayyim *(rahimehullâh)* kitabındaki bu 200 sayfalık bölümde mecaz meselesine ve mecaza hamledilen sıfatların hakikatlerine dair açıklamalarda bulunmuştur. **(Editör)**

746. Nesâî, *Amelu'l-Yevm ve'l-Leyle*, 100.

isim ve sıfatların hakikati üzere olmadığını bilmeleri gerekirdi. Bunun dışında mecazda daha birçok fâsid mâna vardır.

Şeyh dedi ki: **"لاَ يَحْتَاجُ إِلَى تَحْرِيفٍ/Tahrife ihtiyaç duymaz."**

Yani Allah *(celle celâluhû)*'nun semâvâtının üstünde arşına istivâ etmesi hakikati üzere haktır.

Daha önce beraberliğin iki çeşit olduğu geçmişti. İlimle olan beraberlik, bir de özel beraberlik. Bu; kuşatmayı, yardımı ve desteği gerektirir. Kardeşine "Sen git, ben seninle beraberim" dersin. Hiç kimse senin bu cümlenden senin kardeşinle iç içe geçtiğinizi, onunla bir vücut olduğunuzu anlamaz. Bunu deliler dahi anlamaz. Vahdetu'l-vucûdu ve hulûlü iddia edenlerin söylediklerini kimse kastetmez etmez. Bu cümleden maksat; ben sana yardımcı ve destekçi olacağım, demektir. Allah *(celle celâluhû)*; وَهُوَ مَعَكُمْ **"O sizinle beraberdir"** *(Hadîd, 4)* dediğinde bundan; ilmiyle hem mü'min, hem de kâfir kulları ile beraber olduğunu kastediyor. Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve selem)*'in Ebû Bekir *(radıyallâhu anhu)*'ya; لاَ تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا **"Üzülme Allah bizimle beraberdir"**[747] dediği âyette, "korumasıyla bizimledir" mânası kastediliyor. Yani Kureyş'in kâfirlerine karşı bizi koruyup, yardım edecektir. Yüce Allah, Mûsâ *(aleyhisselâm)*'a; إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى **"Muhakkak ki ben sizinle beraberim işitir ve görürüm"**[748] dediğinde bunu bizzat Allah *(celle celâluhû)* tefsir etmiştir. Bu, Kur'an'ın bütün âyetlerinde açıktır. أَسْمَعُ وَأَرَى **"İşitir ve görürüm."** Gözün mahluk olduğunu söyleyen ve buradaki "ayn"dan (gözden) maksat; Allah'ın mevcut olmasıdır, diyenler Müslüman değillerdir. Vahdet-i-vücûd ve hulûl iddia edenler ve bunlara benzeyip, kibirlenip nakli kabul etmeyip, akla ters düşenler gibi.

Şeyh dedi ki: **"وَلَكِنْ يُصَانُ عَنِ الظُّنُونِ الْكَاذِبَةِ/Ancak yalan zanlardan korunması gerekir."**

Yani, vahdet-i vücûd ve hulûl iddiasında bulunanların bâtıl iddialarından veya Allah *(celle celâluhû)*'nun uluvv sıfatlarını ispat etmekten geri

747. Tevbe, 40.

748. Tâ-hâ, 46.

duran dalâlet ve bid'at ehlinin yalanlarından ve zanlarından korunması gerekir. Bunların uluvv sıfatını kabul etmemelerinin sebebi, bu semânın (hâşâ) Allah'ı kuşatması anlamına geleceği mânasında anlamalarıdır. Kabın içindeki hava gibi. Bu, Kur'an ve Sünnet'in bâtıl olduğuna delâlet ettiği bir görüştür. Bundan dolayı Şeyh *(rahimehullâh)* şöyle demiştir:

"Meselâ "Gökte-/مِثْلِ أَنْ يُظَنَّ أَنَّ ظَاهِرَ قَوْلِهِ: {فِي السَّمَاءِ} . أَنَّ السَّمَاءَ تُظِلُّهُ أَوْ تُقِلُّهُ"
dir" cümlesinin zâhiri kabul edilerek semânın (hâşâ) O'nu gölgelediği ya da O'nu taşıdığı gibi yalan zanlardan korunması gerekir.

Cümlede geçen **misil** (مِثْل) kelimesi hazfedilmiş (düşürülmüş) mübtedânın haberidir. Cümlenin aslı şöyledir: "Semâdadır' cümlesinin zâhirinin, semânın O'nu taşıdığı ve gölgelendirdiğini zannetmek gibi yalan zanlardan uzak durulması gerekir." Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا

"Onları korumak O'na ağır gelmez."[749] âyette geçen "وَلَا يَئُودُهُ" lafzı "Çok gelmez, ağır gelmez" mânasındadır. Yer ve gök ancak O'nun emri ile kâim olur. Yer ve göğü yok olmaktan koruyan O'dur. Göğün yere düşmemesi için tutan O'dur. Yüce Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

"Onları korumak O'na ağır gelmez. O yücedir, büyüktür." O yüce olandır. Semâvâtının üstünde arşına istivâ etmiştir. O hiç kimseye ihtiyaç duymayan büyüktür, azîmdir. Allah Teâlâ'nın, âyeti bu isimlerle sona erdirmesini düşün. Sanki semânın O'nu taşıdığını ya da gölgelendiği zanneden ya da mahlukata ihtiyacı olduğunu düşünenlere bir reddiye gibidir.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ

749. Bakara, 255.

"Ey insanlar! Sizler Allah'a muhtaçsınız. Allah ise zengin ve çokça hamd edilendir."[750] Mahlukatından hiç kimseye ihtiyacı yoktur.

Şeyh *(rahimehullâh)* dedi ki: **"وَهَذَا بَاطِلٌ بِإِجْمَاعِ أَهْلِ الْعِلْمِ وَالإِيمَانِ –فيمن اعتقد بأن السَّمَاء تقله وتظله–/Bu – hâşâ göğün Allah'ı taşıdığını ya da gölgelendirdiğini itikat edenlerin itikadı- iman ve ilim ehlinin icmâı ile bâtıldır."**

Bu konuda hiç kimse tartışmaya girmez. Bu kesin olan icmâ'lardandır. Daha önce kat'î olan icmâ'ın ve zannî olan icmâ'ın açıklaması geçmişti.

Şeyh dedi ki: **"فَإِنَّ اللهَ قَدْ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ/Muhakkak ki Allah'ın kürsüsü semâvâtı ve yeri kuşatmıştır."**

İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)* kürsünün kademlerin yeri olduğunu söylemiştir. Gökleri ve yeri kuşatan kürsü hakkında İbn Abbas bunun kademlerin yeri (موضع القدمين) olduğunu söylemiştir. Dârimî bunu İbn Abbas'tan *Cehmiyye'ye Reddiye* kitabında rivâyet etmiş ve "sahîhtir" demiştir.

Şeyh dedi ki: **"وَهُوَ يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضَ أَنْ تَزُولاَ/O gökleri ve yeri, yok olmamaları için tutar."**

Sahîhayn'da İbn Ömer *(radıyallâhu anhumâ)* hadisi şöyle gelmiştir: Allah *(celle celâluhû)* gökleri bir parmağa, yerleri bir parmağa, dağları ve ağaçları da pir parmağa koyar... Hadis devam ediyor "Sonra onları sallar ve der ki: Melik benim. Nerede büyüklenenler, nerede kibirlenenler?"[751] Yüce Allah şöyle buyuruyor:

---

750. Fâtır, 15.

751. Burada, iki farklı hadise ait metinler karışık olarak tek bir hadis gibi nakledilmiştir. Muhtemelen dersi yazıya geçirenler burada bir karışıklık yapmışlardır. Şârihin dile getirdiği *"Allah (celle celâluhû) gökleri bir parmağa, yerleri bir parmağa, dağları ve ağaçları da pir parmağa koyar, sonra onları sallayıp 'Melik benim, melik benim' der..."* hadisi Abdullah bin Mes'ûd'dan nakledilmiştir. Ancak bu hadiste *"Nerede büyüklenenler? Nerede kibirlenenler?"* kısmı yoktur. Bu kısım farklı bir hadiste vârid olmuştur. Abdullah bin Mes'ûd'dan nakledilen hadisin tam metni *Sahîhayn*'da mevcut olup şu şekildedir:

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ

"Din gününün melikidir."[752] Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ * ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ * يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ *

"Ceza gününün ne olduğunu sana ne bildirmiş olacak? Sonra yine ceza günün ne olduğunu sana ne bildirmiş olacak? O gün hiç

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: جَاءَ حَبْرٌ مِنَ اليَهُودِ، فَقَالَ: إِنَّهُ إِذَا كَانَ يَوْمُ القِيَامَةِ جَعَلَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ عَلَى إِصْبَعٍ، وَالأَرَضِينَ عَلَى إِصْبَعٍ، وَالمَاءَ وَالثَّرَى عَلَى إِصْبَعٍ، وَالخَلاَئِقَ عَلَى إِصْبَعٍ، ثُمَّ يَهُزُّهُنَّ، ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا المَلِكُ أَنَا المَلِكُ، «فَلَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَضْحَكُ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ تَعَجُّبًا وَتَصْدِيقًا لِقَوْلِهِ، ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»: {وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ} إِلَى قَوْلِهِ {يُشْرِكُونَ} [الزمر: ٦٧]

Abdullah bin Mes'ûd *(radıyallâhu anhu)* şöyle demiştir: Yahudilerden bir âlim geldi ve şöyle dedi: "Şu muhakkak ki, kıyamet günü olduğu zaman Allah gökleri bir parmak üzerine, yerleri bir parmak üzerine, suları ve toprakları bir parmak üzerine, diğer bütün mahlûkları da bir parmak üzerine kor. Sonra bunların hepsini hareket ettirir. Sonra: 'Melik ancak benim, Melik ancak benim!' buyurur.

İbn Mes'ûd dedi ki: Ben Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'i bu sözlerden hoşlanarak ve Yüce Allah'ın şu kavlini tasdik olarak yan dişleri meydana çıkıncaya kadar gülerken gördüm. Sonra Peygamber: ***"Allah'ı hakk olduğu şekilde takdir etmediler. Hâlbuki kıyamet günü Arz toptan O'nun bir kabzasıdır. Gökler de O'nun sağ eliyle toplanıp dürülmüşlerdir. O, müşriklerin katmakta devam ettikleri ortaklardan münezzehtir, çok yücedir"*** *(Zümer, 67)* âyetini sonuna kadar okudu. Buhârî, "Tevhîd", 7513; Müslim, 2786 (19).

Abdullah bin Ömer'den *(radıyallâhu anhumâ)* nakledilen hadis de *Sahîhayn*'da mevcut olup şu şekildedir:

طْوِي اللهُ عَزَّ وَجَلَّ السَّمَاوَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ بِيَدِهِ الْيُمْنَى، ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ، أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ. ثُمَّ يَطْوِي الْأَرَضِينَ بِشِمَالِهِ، ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ؟

Abdullah bin Ömer haber verdi ki: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdular: *"Allah (azze ve celle) kıyamet gününde gökleri dürecek; sonra onları sağ eline alacaktır. Sonra; 'Melik benim. Cebbârlar nerede? Nerede mütekebbirler?' diyecektir. Sonra sol eliyle yerleri dürecek. Sonra; 'Melik benim. Cebbârlar nerede? Nerede mütekebbirler?' buyuracaktır."* Buhârî, "Tevhîd", 7412; Müslim, 2788, (24). Lafız Müslim'e aittir. Buhârî'de "أَيْنَ الْجَبَّارُونَ؟ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ" kısmı olmaksızın nakledilmiştir. **(Editör)**

752. Fâtiha, 4.

kimse başka bir kimse için herhangi bir şeye sahip değildir. O gün emir yalnız Allah'ındır."[753]

أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ

"Dikkat edin! Yaratmak da emretmek de O'na aittir."[754]

وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

"Bütün işler O'na döndürülür. Öyleyse O'na kulluk et, O'na tevekkül et. Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir."[755]

وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ

"Buyruğu olmaksızın yere düşmemesi için göğü O tutar?"[756]

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ

"Göğün ve yerin O'nun buyruğu ile ayakta durması O'nun varlığının âyetlerindendir."[757]

Bu ayetlerden Allah *(celle celâluhû)*'nun *kudret* sıfatının ispatı sonucuna gidilir.

Allah *(celle celâluhû)*'nun isim ve sıfatlarının, ihtiyârî fiillerin olduğu ve kelâm sıfatının ispatı da çıkarılır. Yine Allah'ın azameti ve mahlukatının büyüklüğü de anlaşılır.

Yine bu âyetten Allah *(celle celâluhû)*'nun yücelerin yücesi olduğu anlaşılır.

753. İnfitâr, 17-19.

754. A'râf, 54.

755. Hûd, 123.

756. Hac, 65.

757. Rûm, 25.

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى

"Yüce olan Rabbinin ismini tesbih et."[758]

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

"Rahmân arşa istivâ etti."[759]

أَأَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ

"Gökte olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz?"[760] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* câriyeye; *"Allah nerededir?"* diye sordu. Câriye "Göktedir" dedi.[761] İnsanların en büyük toplantısı olan Arafat'ta Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hutbe verdiğinde şöyle buyurdu: *"Allah'ım şahit ol!"* Rabbini şahit tutuyordu ve parmağını semâya kaldırıyordu ve indiriyordu. Yine şöyle buyuruyordu: *"Allah'ım şahit ol, Allah'ım şahit ol."* Parmağını semaya kaldırıyor sonra yere indiriyordu.[762] Semâda olan yüce Allah'ı şahit tutuyordu. Bundan, Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmanın meşrû bir şey olduğu anlaşılır. Allah *(celle celâluhû)* insanlara; akıllarına ve fıtratlarına uygun olan bir şeyle hitap etmiştir. Yine bundan bozulmamış selîm aklın, sahîh nakle ters düşmeyeceği anlaşılır.

وإذا تعارض نص لفظ وارد ... والعقل حتى ليس يلتقيان

فالعقل إما فاسد ويظنه ... الرائي صحيحها وهو بالبطلان

أو أن ذاك النص ليس بثابت ... ما قاله المعصوم بالبرهان

Nakil ile gelmiş nassın lafzı, akıl ile yan yana gelmeyecek şekilde çelişirse

758. A'lâ, 1.

759. Tâ-hâ, 5.

760. Mülk, 16.

761. Müslim, 537; Ebû Dâvûd, 3284; *Muvatta'*, 2875; İbn Hibbân, 165.

762. Müslim, 1218.

Ya bakanın sahih zannettiği akıl fâsid ve bâtıldır.

Ya da o nass delil ile sabit değildir, mâsum olan biri onu söylememiştir.[763]

Tüm bunlardan, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen deliller ile çatışanların ve mütekellimlerin dalâleti ortaya çıkar. Akılcılığa çağıran insanların, aslında insanların en akılsızı olduğu anlaşılır. Bundan dolayı bunlardan biri tevbe ettiğinde daha önce söylediklerinden pişmanlığını dile getiriyor ve şöyle diyor: "Keşke ben Nîsâbûr'un acûze kadınlarından bir tanesinin akîdesi üzerine ölseydim!" Şehristânî de şöyle diyor:

لَعَمْرِي لَقَدْ طُفْتُ الْمَعَاهِدَ كُلَّهَا ... وَصَيَّرْتُ طَرْفِي بَيْنَ تِلْكَ الْمَعَالِمِ

فَلَمْ أَرَ إِلَّا وَاضِعًا كَفَّ حَائِرٍ ... عَلَى ذَقَنٍ أَوْ قَارِعٍ سِنَّ نَادِمِ

Yemin olsun ki bütün medreseleri gezip durdum;

Gözlerim bu ilimler arasında gezdi.

Şaşkınlıktan çenesine elini koyan

Ve pişmanlıktan dişini sökenden başkasını görmedim.

Muhammed bin Huseyn bin Ömer er-Râzî de şöyle der:

نِهَايَةُ إِقْدَامِ الْعُقُولِ عقالُ ... وَأَكْثَرُ سَعْيِ الْعَالَمِينَ ضَلالُ

وَأَرْوَاحُنَا فِي غَفْلَةٍ مِنْ جُسُومِنَا ... وَحَاصِلُ دُنْيَانَا أَذًى وَوَبَالُ

وَلَمْ نَسْتَفِدْ مِنْ بَحْثِنَا طُولَ عُمْرِنَا ... سِوَى أَنْ جَمَعْنَا فِيهِ قِيلَ وَقَالُوا

Akılların gidişatının sonu çıkmazdır.

İnsanların çoğunun çalışması dalâlettir.

Ruhlarımız cesetlerimizde bir vahşet içindedir.

Dünyamızın sonu eziyet ve vebaldir.

763. Bk. *en-Nûniyye*, s.154.

Sadece kîl-u kâl'den (dedikodu) başka bir şey toplamadık.

Bu ilim değildir. Ben kelâmcıların ve felsefecilerin menhecini düşündüm. Bunların hiçbir derde dermanı olmadığını anladım. En doğru yolun Kur'an'ın yolu olduğunu gördüm.

İspat konusunda şu âyetleri oku:

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

"Rahmân arşa istivâ etti."[764]

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

"Güzel cümleler O'na kaldırılır."[765] Nefiy konularında da şu âyetleri oku:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"O'nun bir benzeri yoktur. O, es-Semî'dir, el-Basîr'dir."[766]

وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا

"O'nu ilimle kuşatamazlar."[767] Kim, benim tecrübe ettiğim gibi tecrübe ederse benim bildiklerimi bilir.

764. Tâhâ, 5.

765. Fâtır, 10.

766. Şûrâ, 11.

767. Tâhâ, 110.

{نُصُوصُ الْعُلُوِّ لَا تُنَافِي قُرْبَ اللهِ مِنْ عِبَادِهِ}

FASIL: ULUVV SIFATININ DELİLLERİ ALLAH'IN KULLARINA YAKIN OLMASINA MÜNÂFÎ DEĞİLDİR

فَصْلٌ:

وَقَد دَّخَلَ فِي ذَلِكَ الإِيمَانُ بِأَنَّهُ قَرِيبٌ مُجِيبٌ؛ كَمَا جَمَعَ بينَ ذَلِكَ فِي قَوْلِهِ: {وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ} [البقرة: ٦٨١]. الآيَة، وَقَوْلِهِ – صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ الَّذِي تَدْعُونَهُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُم مِنْ عُنقِ رَاحِلَتِهِ". وَمَا ذُكِرَ فِي الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ مِنْ قُرْبِهِ وَمَعِيَّتِهِ لاَ يُنَافِي مَا ذُكِرَ مِنْ عُلُوِّهِ وَفَوْقِيَّتِهِ؛ فَإِنَّهُ سُبْحَانَهُ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ فِي جَمِيعِ نُعُوتِهِ، وَهُوَ عَلِيٌّ فِي دُنُوِّه، قَرِيبٌ فِي عُلُوِّهِ.

* * * *

FASIL:

Yine bunun (imanın) kapsamına, yüce Allah'ın mahlukatına yakın ve dualarını kabul edici olduğuna iman etmek de girer. Yüce Allah bu hususları şu buyruğunda bir arada söz konusu etmektedir:

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ

"Kullarım sana beni sorarlarsa, muhakkak Ben pek yakınım. Dua edenin duasına cevap veririm..."[768] **Rasûlullah** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **de şöyle buyurur:**

إِنَّ الَّذِي تَدْعُونَهُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُم مِنْ عُنقِ رَاحِلَتِهِ

768. Bakara, 186

"Şüphesiz kendisine dua ettiğiniz zât, sizden birine bineğinin boynundan daha yakındır."[769] **Kur'an ve Sünnet'te zikredilen Allah** *(celle celâluhû)*'**nun yakın ve beraber olması, zikredilen yukarıda olma (فَوْقِيَّة) ve *uluvv* sıfatına münâfî değildir. Allah'ın bütün sıfatlarında O'nun bir benzeri yoktur. O yakınlığında yüce, yüceliğinde yakındır.**

ŞERH:

Şeyhulislâm İbn Teymiye Allah *(celle celâluhû)*'nun kullarına yakın olmasına iman konusunda şöyle dedi: **"لاَ يُنَافِي مَا ذُكِرَ مِنْ عُلُوِّهِ وَفَوْقِيَّتِهِ/Bu O'nun uluvv ve yukarıda olması sıfatlarına münâfî değildir."** Müslümanlar Allah'tan gelen şeylere Allah'ın irade ettiği üzere iman ederler. Rasûlullah'tan gelen şeylere ise Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in irade ettiği üzere iman ederler ve Allah'ın kelâmının hak olduğuna ve birbiriyle çelişik olmadığına iman ederler. Âyetlerde zâhiren görülen terslikler; yanlış anlayıştan, ilmin eksikliğinden ve delilleri yan yana getirmemekten kaynaklanmaktadır. Allah'ın Kitâbı birbirini destekleyen hak bir Kitâb'tır.

Bundan dolayı sahâbîler ve tâbiîn imamlarından hiçbiri sıfatlarda bir problem görmemiştir. Sahâbîlerden hiçbiri Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e "Allah nasıl semânın üstünde olur ve nasıl bizim konuşmalarımız duyup dualarımıza icabet eder? Allah nasıl uluvv sıfatı ile yakın olma sıfatını bir araya getirir?" Dememişlerdir. Bunları anlayıp hakikatine icabet ediyorlardı. Fıtratı şüphelerden korunmuş olana bunlardan hiçbiri problemli gelmez.

Daha önce imanın söz ve amel olduğundan bahsetmiştik. Hem kalbin ve lisanın sözü hem de kalbin, dilin ve âzâların amelidir. Kalbin sözü ve ameli; sevgi, korku, dostluk, düşmanlıktır. İman; söz ve ameldir. Kalbin ve dilin sözü ve dilin ve âzâların amelidir.

İmam Şâfiî şöyle demişti: "İman: Söz, amel ve niyettir. Biri olmadan diğeri yeterli olmaz." Kim Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Rasûlleri-

769. Müslim, 2704; Buhârî, 2992, 4205, 6384, 6610, 7386.

ne ve Allah ve Rasûlü'nden gelen her şeye iman etmiş ise o; وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ **"Kullarım sana Beni sorduklarında Ben onlara yakınımdır."** âyet-i kerîmesinde bir araya getirildiği gibi, Allah Teâlâ'nın mucîb (dualara icabet eden) ve karîb (kullarına yakın) olduğuna da iman eder.

Yakınlık iki kısımdır:

1- Kendisine dua edene icabet etme yakınlığı.

2- O'na ibadet edenleri mükafatlandırma yakınlığı.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ

"O Evveldir, Âhirdir, Zâhirdir ve Bâtındır."[770] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bu âyeti şöyle tefsir etmiştir:

اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ

"Allahım! Evvel olan Sensin, Senden önce hiçbir şey yoktur. Âhir olan da Sensin, Senden sonra da hiçbir şey yoktur. Zâhir olan Sensin, Senden üstün hiçbir şey yoktur. Bâtın olan Sensin, Senden daha bâtın olan bir şey yoktur."[771]

Allah Teâlâ'nın; أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ **"Dua ettiğinde dua edenin duasına icabet ederim"** *(Bakara, 186)* âyetine gelince:

Bu âyet, buradaki yakınlıktan maksadın, icabet yakınlığı olduğunu açıklamıştır. فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي **"Öyleyse onlar da Bana icabet etsinler."** Yani emirlerime icabet etsinler ve yasaklarımdan sakınsınlar. وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ **"Ve Bana iman etsinler ki doğru yolu bulsunlar."** Hirakl kavmine şöyle demişti:

770. Hadîd, 3.

771. Müslim, 2713.

يَا مَعْشَرَ الرُّومِ، هَلْ لَكُمْ فِي الفَلاَحِ وَالرُّشْدِ، وَأَنْ يَثْبُتَ مُلْكُكُمْ، فَتُبَايِعُوا هَذَا النَّبِيَّ

"Ey Rûm topluluğu! Kurtuluşa erip doğru yolu bulmak ve mülkünüzün de elinizde kalmasını istiyorsanız bu Nebî'ye iman edin." Bu hadis Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.[772] Allah ve Rasûlü'ne itaat etmeden kurtuluş ve doğru yola ulaşmak yoktur.

فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا

"İzzetin hepsi Allah'ındır."[773] Hangi insan izzeti istiyorsa, onu Allah ve Rasûlü'ne itaatte arasın.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; إِنَّ الَّذِي تَدْعُونَهُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُم مِنْ عُنقِ رَاحِلَتِهِ ***"Sizin kendisine dua ettiğiniz, sizden birinizin bineğinin boynundan size daha yakındır."*** hadisine gelince:

Bu hadis *Sahîhayn*'da geçmektedir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, sahâbîlerin zikir yaparken seslerini yükselttiklerini görünce şöyle buyurdu:

أَيُّهَا النَّاسُ! ارْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ؛ فَإِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا؛ إِنَّمَا تَدْعُونَ سَمِيعًا قَرِيبًا

"Ey insanlar! Nefislerinize şefkatli olun. Sizler bir sağıra ve gâibe dua etmiyorsunuz. Sizler işiten ve görene dua ediyorsunuz." Yani sizlerin gizleyip ve açığa çıkardığınız sözleri işitir. Sizin gece ve gündüz yerin altındaki ve üstündeki yerlerinizi görür. O'ndan küçük, büyük bir şey gizli kalmaz.

أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُم مِنْ عُنقِ رَاحِلَتِهِ ***"O bineğinizin boynundan size daha yakındır."*** Bu, icabet ve mükafatlandırma yakınlığıdır. İcabet yakınlığıdır, çünkü onlar dua ediyordu. Mükafat yakınlığıdır, çünkü onlar ibadet ediyorlardı.

772. Buhârî, "Bed'u'l-vahy", 7.

773. Fâtır, 10.

Hulûl ve vahdet-i vucûdçular bu yakınlığın zâtıyla olduğunu söylüyorlar. Bunların ilmi ve imanları zayıf olduğundan dolayı böyle söylemektedirler. Deliller arasında ihtilâf olduğunu zannetmiş ve delilleri birbiriyle çatıştırmışlar. Bu cahilliktir.

Onların söylediklerinin bâtıl olduğuna Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadisi delâlet etmektedir:

يَنْزِلُ رَبُّنَا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا

"Rabbimiz dünya semâsına nüzûl eder..."[774]

Bu, Yüce Allah'ın semânın üstünde arşına istivâ ettiğine delâlet eder. Gecenin son üçte biri kalınca iner. Burada onların "Allah mahlukatla iç içedir" davalarına reddiye vardır. Çünkü onlarla iç içe olsaydı, karışmış olsaydı o zaman inmeye ihtiyaç duymazdı. İbn Sînâ ve başkaları bunu iddia eder. Bunların hepsi dalâlet ve Allah *(celle celâluhû)*'yu inkardır.

Bu bâbda tevhidin üç kısmı olan ulûhiyet, rubûbiyet ve isim-sıfat tevhidi ispat edilmiştir. Bâbın hadisinden tevhidin üç kısmı ispat edilmiştir.

Şeyh *(rahimehullâh)* dedi ki: **"وَمَا ذُكِرَ فِي الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ مِنْ قُرْبِهِ وَمَعِيَّتِهِ لاَ يُنَافِي مَا ذُكِرَ مِنْ عُلُوِّهِ وَفَوْقِيَّتِهِ/Kur'an ve Sünnet'te zikredilen Allah'ın yakınlığı ve beraberliği, Allah Teâlâ'nın zikredilen uluvvluğunu ve fevkıyyetini nefyetmez."**

Yani Kur'an ve Sünnet'te delilleri zikredilen yakın olma ve beraberlik sıfatları; uluvv ve yukarıda olma sıfatlarına münâfî değildir. Çünkü Allah'ın kelâmı haktır. Birbirine münâfî olmaz. Bu, İslâm ehlinin kendisinde ihtilâf etmediği bir konudur. Allah kullarını bu fıtrat üzere yaratmıştır. Daha önce umumi beraberlik ve özel beraberlikten bahsetmiştik. Allah'ın yakınlığı hakkındaki deliller uluvv sıfatı hakkındaki delillere münâfî değildir.

774. Buhârî, 1145; Müslim, 758.

Şeyh *(rahimehullâh)* dedi ki: **"فَإِنَّهُ سُبْحَانَهُ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ فِي جَمِيعِ نُعُوتِهِ/O bütün eksikliklerden münezzehtir. Bütün sıfatlarında O'nun benzeri yoktur."** Yani isimlerinde, sıfatlarında ve fiillerinde O'nun benzeri yoktur. Bu, Şeyhin **"فِي جَمِيعِ نُعُوتِهِ/Bütün sıfatlarında"** cümlesinin mânasıdır.

İsim zâttan, sıfatlar mânadan ibarettir. Daha önce sıfatların zâtî ve fiilî olmak üzere iki kısma ayrıldığını söylemiştik.

Sahih akıl, nakli destekler ve kabul eder. Akıl ancak fâsid olduğunda nakil ile çatışır. Mu'tezile, Eş'ariyye, Cehmiyye, Kerrâmiyye ve Mâturîdiyye aklı naklin önüne geçirmişlerdir. Bu onların dalâletinin en büyük sebebidir. Keşke akıllar sahih olsaydı, zira bu, sahîh nakle götürür. Ancak bu akıllar karışmış, hakkı anlamaz, hakikati tanımaz. Bu sebepten dolayı akılları ile hükmedenlerin birçoğu pişman olmuştur. Kelâm ilminin imamlarından olan Şehristânî bunlardandır. O şöyle diyor:

لَعَمْرِي لَقَدْ طُفْتُ الْمَعَاهِدَ كُلَّهَا ... وَصَيَّرْتُ طَرْفِي بَيْنَ تِلْكَ الْمَعَالِمِ

فَلَمْ أَرَ إِلَّا وَاضِعًا كَفَّ حَائِرٍ ... عَلَى ذَقَنٍ أَوْ قَارِعٍ سِنَّ نَادِمِ

Yemin olsun ki bütün medreseleri gezip durdum;

Gözlerim bu ilimler arasında gezdi.

Şaşkınlıktan çenesine elini koyan

Ve pişmanlıktan dişini sökenden başkasını görmedim.

İmâmu'l-Harameyn de şöyle diyor: Keşke ben Nîsâbûr'un acûze kadınlarından birisinin akîdesi üzerine ölseydim.

Muhammed bin Huseyn bin Ömer er-Râzî de şöyle der:

نِهَايَةُ إِقْدَامِ الْعُقُولِ عقالُ ... وَأَكْثَرُ سَعْيِ الْعَالَمِينَ ضَلالُ

وَأَرْوَاحُنَا فِي غَفْلَةٍ مِنْ جُسُومِنَا ... وَحَاصِلُ دُنْيَانَا أَذًى وَوَبَالُ

وَلَمْ نَسْتَفِدْ مِنْ بَحْثِنَا طُولَ عُمْرِنَا ... سِوَى أَنْ جَمَعْنَا فِيهِ قِيلَ وَقَالُوا

Akılları öne geçirmenin sonu azaptır.

Bu âlemin çoğunun çalışması dalâlettir.

Ruhlarımız cesetlerimizde bir vahşet içindedir.

Dünyamızın sonu ise vebal ve eziyettir.

Ömrümüz boyu araştırmalarımızdan hiçbir fayda elde edemedik;

Sadece kîl-u kâl'den (dedikodudan) başka bir şey toplamadık.

Şeyh dedi ki: **"وَهُوَ عَلِيٌّ فِي دُنُوِّهِ/O yakınlığında yücedir."**

Buradaki konumuz Ehl-i Sünnet'in kendisinde icmâ ettiği Allah *(celle celâluhû)*'nun zâtının yukarıda olmasıdır. Yüce Allah'ın, semâvâtın üstünde arşına istivâ etmiş olması yakınlığına münâfî değildir. O yüceliğinde yakındır, yakınlığında yücedir. Dua edenin duasına icabet eder, işitir ve görür. Bundan dolayı mücadeleci kadın kocasını şikayet ettiğinde Âişe *(radıyallâhu anhâ)* şöyle diyordu: "İşitmesi bütün sesleri kuşatan Allah'a hamd olsun. Allah'a yemin olsun ki mücadeleci kadın Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e geldiğinde ben onlara yakın olmama rağmen onun sesini duyamıyordum. Allah Teâlâ yedi semânın üstünden onun şikayetini işitti ve şu âyeti indirdi: **"Muhakkak ki Allah, kocası hakkında seninle mücadele edip Allah'a şikayet eden kadını işitti. Allah sizin konuşmanızı işitir."**[775]

Şeyh dedi ki: **"قَرِيبٌ فِي عُلُوِّهِ/Yüceliğinde de yakındır."** O icabet etmesinde ve mükafatlandırmasında yakındır. Bu, O'nun uluvv sıfatına ve arşa istivâ etmesine münâfî değildir. Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ **"Biz ona can damarından daha yakınız"**[776] âyetindeki **"Biz"**den maksat; İbn Teymiye ve talebesi Allâme İbn Kayyim'e göre meleklerdir. Çünkü Araplar'da "Biz" ta'zîm için kullanılır. Tabi bu,

775. Mücâdele, 1.

776. Kâf, 16.

bunu söyleyenin tâbileri varsa olur. Yine Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurur:

ذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ * مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ*

"Üstelik onun sağında ve solunda oturan iki (yazıcı) melek, yaptıklarını alıp kaydetmektedir. İnsan hiçbir söylemez ki yanında gözetleyici bir melek olmasın."[777] Burada meleklerden bahsedilmektedir. Bir önceki âyetin akışı ise şöyleydi: وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ **"Biz ona can damarından daha yakınız."** Yani **"Biz"**den kastedilen meleklerdir. Şeyh İbn Teymiye, "İlimle ona can damarından daha yakınız" şeklinde diyenlerin sözlerine karşı çıkmıştır. Şeyh ve başkaları âyeti "Biz zâtımızla ona can damarından daha yakınız" şeklinde te'vîl edenlere de karşı çıkmış ve reddiyeler vermişlerdir. Allah onların söylediklerinden yüce ve münezzehtir.

Daha önce Allah *(celle celâluhû)*'nun; فَإِنِّي قَرِيبٌ **"Muhakkak ben yakınım"** *(Bakara, 186)* âyeti geçmişti. Buradaki yakınlık icabet yakınlığıdır. Sizin kendisine dua ettiğiniz; işiten, gören, yakın olandır. Yani O size icabet etme ve mükafat vermede yakındır. Bununla beraber O, semâvâtın üzerinde arşına istivâ etmiştir.

Ebû Ömer et-Talmenkî *(rahimehullâh)* şöyle der: "Müslümanlar, Allah Teâlâ'nın, arşının üstüne mecazen değil, hakikaten istivâ ettiği konusunda icmâ etmişlerdir." O âlimlerin icmâ'ını naklediyor. Kelâmda asıl olan hakikattir. Çünkü mecazın bir kısmı nefyedilebilir ya da muhataba anladığının dışında bir şey söylenmiş olabilir. Bu bâtıldır. Usûlcüler dahi kelâmda asıl olan hakikattir demişlerdir. İbnu'l-Merâkî şöyle der: "Lafız şeriata hamledilir. Eğer o olmazsa, o zaman genel örfe hamledilir."

777. Kâf, 17-18.

Usûlcüler bu kâide hakkında ihtilâf etmezler. Kelâmı hakikate hamletmek vâciptir. Allah *(celle celâluhû)* semâvâtın üstünde arşına istivâ etmiştir. Deliller Allah Teâlâ'nın yakın olması; icabet etme ve mükafat verme yakınlığıdır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in *"Gecenin son üçte birinde Rabbimiz dünya semâsına iner"*[778] hadisi ve başka delillerin de delâlet etmesi ile Allah Teâlâ dünya semâsına nüzûl eder. Eğer onların dediği gibi iç içe karışmış ve hulûl etmiş olsaydı veya her mekanda olsaydı o zaman Allah *(celle celâluhû)*'nun nüzûl ettiğini bildiren bu delillerin bir mânası olmazdı. Yine arşına istivâ ettiğini bildiren delillerde arşın tahsis edilmesinin de bir mânası da olmazdı. Bundan dolayıdır ki Rabbimiz Teâlâ şöyle buyuruyor: ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ **"Sonra semâya yöneldi."**[779] Şayet her mekanda olmuş olsaydı semâya istivâ etmeye (yönelmeye) delil getirmezdi. ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ **"Sonra arşına istivâ etti."**[780]; الرَّحْمَٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى **"Rahmân arşa istivâ etti."**[781]

Sonra Mûsâ *(aleyhisselâm)* Allah *(celle celâluhû)*'dan, O'nu görmeyi isteyince, beşerî kuvvet dünyada Allah *(celle celâluhû)*'yu sadece görmeye bile yetmedi. Allah âhirette Arasât meydanında görülecektir. Çünkü o gün Allah Teâlâ dünyadaki kuvvetlerinden daha fazla kuvvet insanlarda yaratacaktır. Cennete girdikten sonra da göreceklerdir. لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ **"İyilikte bulunanlar için güzellikler ve fazlası vardır."**[782] Allah *(celle celâluhû)* Mûsâ *(aleyhisselâm)*'a buyurdu ki:

قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا

"Sen beni göremezsin. Ancak dağa bak, şayet o yerinde karar kılarsa sen o zaman beni görürsün. Rabbi dağa tecelli edince onu darmadağın etti. Mûsâ da baygın düştü."[783] Sadece tecelli etti. Mûsâ

778. Buhârî, 1145, 6321, 7494; Müslim, 758; Tirmizî, 446, 3498.

779. Bakara, 29.

780. A'râf, 54.

781. Tâ-hâ, 5.

782. Yûnus, 26.

783. A'râf, 143.

(aleyhisselâm) Allah *(celle celâluhû)*'yu göremeyeceğini anladı. Bu, Allah'ın görmenin muhal olduğunu anlamına gelmez. Şayet muhal olsaydı o zaman Allah Teâlâ kendinin görülmesini dağın yerinde kalmasına bağlamazdı. Dünya hayatında bu mümkün değildir. Sûfîlerin dünyada Allah Teâlâ'yı gördüklerini iddia etmeleri buna muhaliftir. Bu sapma ve dalâlettir. Allah Teâlâ Arasât meydanında görülecektir. Cennete girdikten sonra görülecektir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyuruyor ki:

إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ؛ كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَا تُضَامُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ؛ فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ، وَصَلَاةٍ قَبْلَ غُرُوبِهَا؛ فَافْعَلُوا

"Sizler Rabbinizi, ayı, ayın on dördüncü gecesinde görüp şüphe etmediğiniz gibi göreceksiniz. Şayet güneş doğmadan önce ve batmadan önce namazınızı uyuyarak kaçırmaya güç getirebiliyorsanız yapın."[784] Güneş batmadan önceki namaz ikindi namazıdır. Doğmadan önceki namaz da sabah namazıdır.

784. Buhârî, 554, 573, 4851, 7434; Müslim, 633; Tirmizî, 2554.

{الْقُرْآنُ كَلَامُ اللهِ مُنَزَّلٌ غَيْرُ مَخْلُوقٍ}

KUR'ÂN ALLAH'IN İNDİRİLMİŞ, MAHLÛK OLMAYAN KELÂMIDIR

وَمِنَ الإِيمَانِ باللهِ وَكُتُبِهِ الإيمانُ بِأَنَّ الْقُرْآنَ كَلامُ اللهِ، مُنَزَّلٌ، غَيْرُ مَخْلُوقٍ، مِنْهُ بَدَأَ، وَإِلَيْهِ يَعُودُ، وَأَنَّ اللهَ تَكَلَّمَ بِهِ حَقِيقَةً، وَأَنَّ هَذَا الْقُرْآنَ الَّذِي أَنْزَلَهُ عَلَى مُحَمَّدٍ – صلى الله عليه وسلم – هُوَ كَلامُ اللهِ حَقِيقَةً، لاَ كَلامَ غَيْرِهِ. وَلا يَجُوزُ إِطْلاقُ الْقَوْلِ بِأَنَّهُ حِكَايَةٌ عَنْ كَلامِ اللهِ، أَوْ عِبَارَةٌ؛ بَلْ إِذَا قَرَأَهُ النَّاسُ أَوْ كَتَبُوهُ فِي الْمَصَاحِفِ؛ لَمْ يَخْرُجْ بِذَلِكَ عَنْ أَنْ يَكُونَ كَلامَ اللهِ تَعَالَى حَقِيقَةً، فَإِنَّ الْكَلامَ إِنَّمَا يُضَافُ حَقِيقَةً إِلَى مَنْ قَالَهُ مُبْتَدِئًا، لاَ إِلَى مَنْ قَالَهُ مُبَلِّغًا مُؤَدِّيًا. وَهُوَ كَلامُ اللهِ؛ حُرُوفُهُ، ومَعَانِيهِ؛ لَيْسَ كَلامُ اللهِ الْحُرُوفَ دُونَ الْمَعَانِي، وَلاَ الْمَعَانِيَ دُونَ الْحُرُوفِ.

* * * *

Allah'a ve kitaplarına iman etmenin kapsamına Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olduğuna iman etmek de girmektedir. Şöyle ki; Kur'an-ı Kerîm Allah tarafından indirilmiş olup mahluk değildir. O'ndan gelmiştir. O'na dönecektir. Allah, Kur'an-ı Kerîm'i gerçek anlamı ile konuşmuştur. O'nun Muhammed *(aleyhisselâm)*'a indirmiş olduğu bu Kur'an, Allah'ın gerçek mânada kelâmıdır. Başkasının kelâmı değildir. Kur'an-ı Kerîm'in; Allah'ın kelâmının nakledilmesi (hikayesi), yahut O'nun tabiri (ifadesi) olduğunu söylemek câiz değildir. Aksine insanlar onu Mushaf'larda okuyup yahut yazdıkları takdirde, bu bile Kur'an-ı Kerîm'in gerçek anlamıyla Allah'ın kelâmı olmasını engelleyemez. Çünkü kelâm, gerçek anlamıyla ilk olarak söyleyene izafe olunur. Onu tebliğ eden veya ulaştıran olarak söylenen kimseye izafe olunmaz. Harfleri ve mânalarıyla o, Allah'ın kelâmıdır. Mânalar bir yana sadece harfler Al-

lah'ın kelâmıdır, denilemeyeceği gibi; harfler bir yana sadece mânalar Allah'ın kelâmıdır da denilemez.

ŞERH:

Şeyh *(rahimehullâh)* Allah *(celle celâluhû)*'nun kelâm sıfatının ispatına başladı.

Dedi ki: "وَمِنَ الإِيمَانِ بِاللهِ وَكُتُبِهِ الإِيمانُ بِأَنَّ الْقُرْآنَ كَلامُ اللهِ/**Allah'a ve kitaplarına imana; Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olduğuna iman etmek de girer.**"

Daha önce imanın tarifi geçmişti. O söz ve ameldir. Kalbin ve dilin sözü ve kalbin, dilin ve âzaların amelidir. İman; söz, amel ve niyettir. Biri olmadan diğeri yeterli değildir. Yani amel cinsi söz cinsinin yerine geçmez. Aynı şekilde söz cinsi de amel cinsinin yerine geçmez. Yine amel cinsi itikat cinsinin de yerine geçmez. Şu mânada; kişi şayet amel cinsini diğerlerinden ayırır ise mürted olur. Çünkü o iman etmemiştir. Şaşırtıcı olan; iman söz ve ameldir dediği halde amelin cinsini terk edenin kâfir olmayıp ona "imanı zayıftır" denmesidir. Oysa bu, iman diye isimlendirilmez. Çünkü imanın tarifinden amel ya da sözün cinsini terk edenin kâfir olacağı anlaşılıyor.

Şayet kâfirin biri "Eşhedu en lâ ilâhe illallâh" dese ve hiç amel işlemese, namaz kılmasa, oruç tutmasa, zekât vermese ve hacca gitmese biz onu Müslüman olarak görecek miyiz? Hayır, çünkü o iman etmemiştir. İman; söz ve ameldir. Amel nerede? Müslüman olması için amel cinsini yapması gerekiyor. Bundan dolayı şeyh, biri olmadan diğeri yeterli olmaz, diyor.

Allah'a ve kitaplarına imanın kapsamına, Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olduğuna iman etmek de girer. Yani Allah Kur'an ile konuştu. Allah dilediğinde konuşur ve Kur'an hakikaten Allah'ın kelâmıdır, mecazen değil. Çünkü Araplar ancak bir şey hakikat olduğunda ancak o zaman mastar ile te'kîdlerler; وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا **"Allah, Mûsâ ile hakikaten**

konuştu."[785] Âyette geçen **"كَلَّمَ" (konuştu)** kelimesi mâzi fiildir. **"Allah"** lafzı da o fiilin fâilidir. **"Mûsâ"** lafzı da mef'ûlun-bih'tir, "تَكْلِيمًا" mastarı da *mef'ûl-ü mutlak* diye isimlendirilir. Araplar kelâmlarında sadece bir şey hakikat olduğunda mastar ile te'kîdlerler.

Allah *(celle celâluhû)***'nun kelâm sıfatını nefyetmek meydana birkaç şey çıkarır. Bunlar şunlardır:**

1- Bu Allah *(celle celâluhû)*'yu noksanlıkla vasfetmek olur.

2- Peygamberliği ve risâleti yalanlamak olur.

3- Emir ve yasakları inkâr etmek anlamına gelir.

Bunların delilleri şu âyet-i kerîmedir:

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"Bir şeyin olmasını dilediğimiz zaman ona sözümüz sadece 'ol' dememizdir. O da hemen oluverir."[786] Diğer delil de şu âyettir:

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ

"Şayet müşriklerden biri senden sığınma talebinde bulunursa Allah'ın kelâmını işitinceye kadar ona sığınma hakkı ver."[787] Bir de Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadisidir:

أَلَا رَجُلٌ يَحْمِلُنِي إِلَى قَوْمِهِ؟ فَإِنَّ قُرَيْشًا قَدْ مَنَعُونِي أَنْ أُبَلِّغَ كَلَامَ رَبِّي

"Beni kavmine karşı himaye edecek bir adam yok mu? Muhakkak ki Kureyş, Rabbimin kelâmını tebliğ etmem hususunda bana engel oluyor."[788]

785. Nisâ, 164.

786. Nahl, 40.

787. Tevbe, 6.

788. Tirmizî, 2925; Ebû Dâvûd, 4734.

Bunun dışında Allah *(celle celâluhû)*'nun kelâm sıfatına delâlet edecek başka deliller de vardır.

Kelâm sıfatı kemâl sıfatlarındandır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ

"Mûsâ belirttiğimiz vakitte gelince, Rabbi onunla konuştu."[789] Ehl-i Sünnet bu konuda ihtilâf etmez. Allah *(celle celâluhû)*'nun kelâmının mahluk olduğunu söyleyenler, Kur'an'ın da mahluk olduğunu söylerler. Bu şu mânaya gelir: Allah'tan (O'na ait) bir şey (hâşâ) mahluktur. Allah'tan bir şeyin mahluk olduğunu söyleyen ise icmâ ile kâfirdir. Bu, Kur'an'ın mahluk olduğunu söylemenin lâzımıdır. Kur'an'ın mahluk olduğunu söylemenin lâzımı Allah'tan bir şeyin mahluk olmasıdır. İmam Mâlik ve başkalarının da söylediği gibi, bunu söyleyen kâfirdir.

Şeyh dedi ki: **"كَلامُ اللهِ مُنَزَّلٌ، غَيْرُ مَخْلُوقٍ/Kur'an Allah'ın indirilmiş, mahluk olmayan kelâmıdır."**

"Mahluk değildir (غَيْرُ مَخْلُوقٍ)" sözü, sahâbîler zamanında insanlar arasında dolaşan bir söz değildi. Tâbiîlerin imamları zamanında bu konu hakkında konuşmak gerekince imamların konuştuğu bir söz oldu. Bid'at ve dalâlet ehli ile münazara etmek için bu terimi kullanmada bir beis yoktur. Çünkü bu haktır ve Müslüman hakka tutunur. Onu zikretmekten geri durmaz. Şayet birisi "Böyle bir şey hakkında delil gelmemiştir, sadece Kur'an'ın indirilmiş olduğu ve onun Allah'ın kelâmı olduğu vârid olmuştur" derse, biz de "Bunu Cehmiyye, Eş'ariyye ve Mu'tezile'den berî olduğumuzu belirtmek için söylüyoruz" deriz. Çünkü onlar da Kur'an'ın indirilmiş olduğunu söylüyorlar ancak onlar onun mahluk olduğunu söylerler. "Allah onu yarattı sonra indirdi" derler. Eğer sen de onlardan berî olduğunu belirtmek istiyorsan, bunun için "Kur'an mahluk değildir" demen gerekir. Çünkü bunlar insanlardan hakkı gizliyorlar. Bundan dolayı Zir bin Hubeyş[790] ve bir topluluk onun

789. A'râf, 143.

790. Zir b. Hubeyş; Kıraat ve hadis âlimi ve muhadram tâbiîdir. Bk. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, "Zir b. Hubeyş" maddesi. **(Editör)**

indirilmiş olup mahluk olmadığını ve âlimlerin bu konuda icmâ ettiklerini söylerler.

Şeyh dedi ki: **"مِنْهُ بَدَأَ، وَإِلَيْهِ يَعُودُ/O'ndan gelmiş ve O'na dönecektir."** Yani onunla konuşmuştur.

Şeyhin; **"وَأَنَّ اللهَ تَكَلَّمَ بِهِ حَقِيقَةً/Allah Teâlâ onunla (Kur'an ile) hakikaten konuşmuştur."** sözüne gelince: Bu Kur'an'ın lafzıdır; **"Allah, Mûsâ ile gerçekten konuştu."** Bu, mecaz iddiasının reddidir. Bir de Eş'ariyye, Mu'tezile, Küllâbiyye ve başkalarına reddiyedir.

I. Eş'ariyye ve Küllâbiyye'nin Bu Hususta İ'tikâdı:

Eş'arîler Kur'an'ın Allah'ın kelâmından ibaret olduğunu söylerler. Küllâbiyye ise Allah'ın kelamının nakli (hikayesi) olduğunu söylerler. Eş'arîler'in ve Küllâbiyye'nin sözlerini mânası birdir.

Küllâbiyye ve Eş'ariyye mezhepleri Kur'an'ın mahluk olduğunu konusunda ittifak etmişlerdir. Eş'ariyye mezhebinin usulü Cehmiyye mezhebini usulünün aynısıdır. Ancak selef Cehmiyye'yi tekfir eder, Eş'arîler'i ise etmezler. Çünkü Eş'arîler'in üslubu daha kuvvetlidir. Onlar Cehmiyye'den daha az şerlidirler. Eş'arîler'in dine yardımı vardır. Râfizîler'e reddiyeleri ve onlara karşı koyup savaşmaları gibi. Aynı zamanda onlar isim ve sıfat konusunda bazı isim ve sıfatları ispat eder, bazılarını inkar ederler.

Ancak Eş'arîler'in kendilerinden yola çıktıkları usulleri Mu'tezile ve Cehmiyye'nin usullerinin aynısıdır. Bunlar birçok meselede ittifak ederler. Kur'an'ın mahluk olması, uluvv sıfatının inkarı, bazı isim ve sıfatların inkarı gibi. Onlar bu usullerde ittifak ederler. Bugün Eş'arîler'in Ehl-i Sünnet ile müttefik olduğunu ya da onların Ehl-i Sünnet olduğunu söyleyenler dalâlet içindedirler ve hakkı gizlemektedirler. Bazıları isim ve sıfat konuları hariç Eş'arîler'in Ehl-i Sünnet olduğunu söyler. Bu yanlıştır, doğru değildir. Birçok konuda Eş'arîler Ehl-i Sünnet değildir. İman konusunda dahi Eş'arîler Ehl-i Sünnet'ten değildir. Çünkü onlar bu konuda Cehmî'dirler.

Cevheratu't-Tevhîd'de olduğu gibi Eş'arîler iman konusunda şöyle derler: "İman sadece tasdiktir." Bugün *Cevheratu't-Tevhîd* kitabını okuyanlar iman konusunda Cehmiyye akîdesi üzeredir. Cehmiyye, imanın bilmek olduğunu söyler. Onlar Mürcie'den daha kötüdürler. Çünkü onlar imanın söz ve itikat olduğunu söylerler. Eş'arîler imanın söz olduğunu söylemezler. Onlara göre itikadın sadece tasdik olduğu ortaya çıkar. Onlara göre tasdik eden iman etmiştir. Bu sapık görüşe göre Firavun da iman etmiş olur. Çünkü o imanın fayda vermeyeceği bir vakitte tasdik etmişti. Ebû Tâlib de iman olur. Çünkü o şöyle diyordu:

ولقد علمتُ بأنّ دينَ محمّدٍ ... من خير أديانِ البريّة ديناً

لولا الملامة أو حذار مسبّةٍ ... لرأيتني سَمْحَاً بذاكَ مبيناً

Ben yeryüzü dinleri arasında Muhammed'in dininin en hayırlı din olduğunu biliyorum.

Şayet azarlama ve sövme olmasaydı, sen beni buna açıkça kucak açtığımı görürdün.[791]

Ebû Tâlib yine şöyle der:

وَاللَّهِ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ بِجَمْعِهِمْ ... حَتَّى أُوَسَّدَ فِي التُّرَابِ دَفِينَا

Allah'a yemin olsun ki ben defnedilecek toprağa baş koymadıkça onlar toplulukları ile sana zarar veremezler.[792]

Onlar tasdik ediyorlardı. Hatta Kur'an Ebû Tâlib hakkında açıkça şöyle buyuruyor:

وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ

791. Bk. *Şerhu İbni'n-Nâzım*, s. 183.

792. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 7/194.

"Onlar hem bundan alıkoyarlar hem de kendileri ondan uzaklaşırlar."[793] Onlar ona eziyete engel olurlar, ona tâbi olmaktan da uzak dururlar. Ebu Tâlib şöyle diyor:

لَوْلَا أَنْ تُعَيِّرَنِي قُرَيْشٌ، يَقُولُونَ: إِنَّمَا حَمَلَهُ عَلَى ذَلِكَ الْجَزَعُ لَأَقْرَرْتُ بِهَا عَيْنَكَ

"Eğer Kureyş beni ayıplayarak: 'Ebû Tâlib'i buna ancak korku sevk etti' demeseler, seni mutlaka memnun ederdim."[794] Yani *"Lâ ilâhe illallâh"* derdi. Tasdik budur. Ancak amel etmediği müddetçe tasdik ona fayda vermez. Biz sadece Ehl-i Sünnet'le isim ve sıfat konusunda ihtilâf ediyoruz, diyenler hata yapıyor. Bunların bir dayanağı yoktur. Çünkü Ehl-i Sünnet Eş'arîler'le birçok konuda ihtilâf ederler. İman(ın tarifi) konusunda Eş'arîler'le ihtilâf ederler. Çünkü iman konusunda Eş'ariyye mezhebi Cehmiyye mezhebi ile aynıdır. Ehl-i Sünnet delilleri ele alma konusunda da Eş'arîler'den farklıdır.

Eş'arîler ile Ehl-i Sünnet arasındaki farkın mihenk taşı budur. Eş'arîler aklı Kur'an ve Sünnet'in önüne geçirirler. Bu ne büyük bir söz, ne büyük bir dalâlettir. Bunlar aklı delillerin temeli yaparlar. Ehl-i Sünnet'e göreyse delillerin temeli Kur'an ve Sünnet'tir. Onlar sahih naklin, sahih (doğru) akıl ile çatışmayacağını söylemişlerdir.

وإذا تعارض نص لفظ وارد ... والعقل حتى ليس يلتقيان

فالعقل إما فاسد ويظنه ... الرائي صحيحها وهو بالبطلان

أو أن ذاك النص ليس بثابت ... ما قاله المعصوم بالبرهان

---

793. En'âm, 26. Süfyân es-Sevrî'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre: İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)* bu; **"Onlar bundan vazgeçirmeye çalışırlar..."** *(En'âm, 26)* âyetini duyduğunda şöyle demiştir: "Bu âyet Ebû Tâlib hakkında inmiştir. O, insanların Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e eziyet etmelerine engel oluyordu." Âyetin tefsirine dair farklı görüşler de vardır. Hâfız İbn Kesîr bu görüşleri de ilgili yerde nakletmiştir. Detay için bk. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 221. **(Editör)**

794. Ebû Tâlib'in bu sözü üzerine Allah Teâlâ, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in üzerine **"Muhakkak ki sen sevdiğini hidayete erdirmezsin..."** *(Kasas, 56)* âyetini indirmiştir. Bk. *Sahîh-i Müslim*, "Îmân", 25, (42). **(Editör)**

Nakil ile gelmiş nassın lafzı, akıl ile yan yana gelmeyecek şekilde çelişirse

Ya bakanın sahih zannettiği akıl fâsid ve bâtıldır.

Ya da o nass delil ile sabit değildir, mâsum olan biri onu söylememiştir. [795]

Eş'arîler'in Ehl-i Sünnet ile ihtilâf ettiği konulardan biri de isim ve sıfat konusudur. Yine Ehl-i Sünnet'ten ayrıldıkları konulardan biri de delillerle iki mâna vermelidir. Eş'arîler Ehl-i Sünnet'ten birçok usul ve esasta ayrılırlar.

Müteahhirîn Eş'arîler'in çoğu Cehmiyye usulü üzeredir. Bugün Arap ve İslâm âleminde üniversitelerde okuyanlar genelde Maturîdî ya da Eş'arî mezhebine göre yetişiyorlar. Bizim yaşadığımız beldemiz hariçtir; burada yetişenler İmam Tahâvî'nin akîdesi üzerine yetişiyorlar. İmam Tahâvî birkaç hata yaptığı mesele hariç Ehl-i Sünnet üzeredir.

Cevheratu't-Tevhîd kitabı şu an Arap ve İslâm beldelerinin çoğunda okutuluyor. Bu kitap Eş'arî ve Mâturîdîler'in müteahhirlerinin mezhebini temsil eder. Onlar bu kitabı ezberlerler. Onlar Kur'an ve Sünnet ile delil getirdikleri gibi bu kitap ile delil getirirler. Genelde kitaplarında "*Cevheratu't-Tevhîd*'de böyle geçer. *Cevhere*'nin sahibi böyle nakleder" derler.

Şeyh dedi ki: " وَأَنَّ هَذَا الْقُرْآنَ الَّذِي أَنْزَلَهُ عَلَى مُحَمَّدٍ -صلى الله عليه وسلم- هُوَ كَلامُ اللهِ حَقِيقَةً، لاَ كَلامَ غَيْرِهِ/**Muhammed** *(aleyhisselâm)***'a indirilen bu Kur'an hakikaten Allah'ın kelâmıdır. Başkasının kelâmı değildir."**

Bu, âlimlerin ihtilâf etmediği bir meseledir. Çünkü Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: أَنْ أُبَلِّغَ كَلَامَ رَبِّي "*Rabbimin kelâmını tebliğ etmem hususunda...*" Allah *(celle celâluhû)* Tevrât'la, İncîl'le, Zebûr ve Kur'an ile konuşmuştur. Bu kitapların hepsi Allah *(celle celâluhû)*'nun katından indirilmiştir. Bunlar hakikaten Allah'ın kelâmıdır. Başkasının kelâmı değildir. Kelâm hakiki olarak ilk söyleyenine nisbet edilir. Teb-

795. Bk. *en-Nûniyye*, s.154.

liğ eden, ulaştırana değil. Bu meselenin açıklaması ileride gelecek inşâallah.

Kur'an Allah Teâlâ'nın indirdiği mahluk olmayan kelâmıdır. O'ndan geldi, O'na dönecektir. Allah onunla hakikaten konuşmuştur.

Şeyh dedi ki: **"وَلا يَجُوزُ إِطْلاقُ الْقَوْلِ بِأَنَّهُ حِكَايَةٌ عَنْ كَلامِ اللهِ/-Şer'an- 'Kur'an Allah'ın kelâmının hikayesidir' sözünü söylemek câiz değildir -mümteni'dir.-"**

Çoğu kişi tarafından, fetvalarda geçen "câiz değildir" ile "haramdır"ın arasındaki farkın ne olduğundan soruluyor? Bu tafsilatlı bir meseledir. Fakihlerin dilinde olan "câiz değildir" ile "haramdır" arasında fark yoktur. Nahivciler ise "câiz değildir" demelerinden haramı kastetmezler. Bundan lügat cihetinden câiz değildir, anlamı kastediliyor. Meselâ "Lügat açısından mef'ûlü merfu okumak câiz değildir" cümlesinin mânası, bu haramdır anlamında değildir. Yani yapanın sevap kazanacağı, terk edenin ise günahkar olacağı mânasında değildir. "Bu câiz değildir" lafzı "haramdır" lafzından daha geneldir. Bütün haramlar câiz değildir ancak bütün câiz olmayanlar haram olmaz. Şeyhin **"لا يُطْلَقُ الْقَوْل.../Sözü kullanılmaz"** cümlesinden maksat; Küllâbiyye ve Eş'arîler'in dediği gibi "Kur'an Allah'ın kelâmının hikayesi veya ondan ibarettir" demek mümteni'dir. Eş'arîler Kur'an'ın Allah'ın kelâmının hikayesi olduğunu zannediyorlar. Bu iki görüşün vardığı sonuç Kur'an'ın mahluk olduğudur ve çalışan akıl Allah *(celle celâluhû)*'nun nefsinde olanı tabir etmiştir.

Âlimler, kişilerin Mushaf'a yazdığı ve okuduğu şeyin Allah'ın kelâmı olmaktan çıkmayacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Allah Teâlâ kelâm sıfatı ile mevsuftur. İstediği zaman ve istediği şekilde konuşur. Kelâm sıfatı Allah Teâlâ'nın hem zâtî, hem de ihtiyârî-fiilî sıfatlarındandır. Bu, kemâl sıfatlarındandır. O'nun nimet vermesi de kelâmdır, azabı da kelâmdır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

"Bir şey irade ettiğinde O'nun emri ona 'ol' demektir. O da hemen oluverir."[796] Yine yüce Allah şöyle buyuruyor:

أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ

"Dikkat edin! Yaratmak da emretmek de O'na aittir."[797] Allah Teâlâ âyette yaratmakla, emretmeyi birbirinden ayırmıştır. Süfyan es-Sevrî ve Ahmed bin Hanbel bu âyetle kelâm sıfatının ispatına delil getirmiştir. Yoksa bunları birbirinden ayırmanın bir mânası olmazdı. Allah Teâlâ; **"Dikkat edin! Yaratmak da emretmek de O'na aittir"** buyurmaktadır. Allah Teâlâ yaratmakla emretmeyi birbirinden ayırmıştır. Buradaki **"Emir"** Allah Teâlâ'nın sözü ve kelâmıdır. Yine yüce Allah şöyle buyuruyor:

فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ

"İşte hak budur. Ben hakkı söylerim."[798] Kelâm hakikaten ilk söyleyenine izafe edilir. Onu tebliğ edip, eda edene değil. Allah Teâlâ'nın; إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ **"O, şerefli olan Rasûl'ün sözüdür"**[799] âyetindeki izafe tebliğ, eda izafesidir. Zeyd, Abdullah'tan sana bir söz naklettiğinde sen şöyle dersin; "Zeyd mübelliğ olarak Abdullah'tan şunu söyledi" dersin. Kelâm Zeyd'in kelâmıdır, ancak aslında kimindir? Abdullah'ındır. Çünkü onu ilk söyleyen Abdullah'tır. Zeyd ise onu tebliğ edendir. Zeyd sadece onu nakletmiştir. Allah *(celle celâluhû)*; **"O, şerefli olan Rasûl'ün sözüdür"** âyetindeki izafe de tebliğ ve eda izafesidir. Çünkü Allah Teâlâ başka bir âyette, Kur'an'ın beşerin kelâmı olduğunu söyleyeni kâfir saymıştır.

796. Yâsîn, 82.

797. A'râf, 54.

798. Sâd, 84.

799. Tekvîr, 19.

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ * فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ * ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ * ثُمَّ نَظَرَ * ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ * ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ * فَقَالَ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ * إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ *

"O düşündü tarttı, kahrolası nasıl tarttı? Sonra kaşlarını çattı, suratını astı, sonra sırtını döndü, kibirlendi ve dedi ki; bu olsa olsa eskilerden nakledilmiş bir sihirdir. Bu insan sözünden başka bir şey değildir."[800] Âyette geçen "قُتِلَ" kelimesi *lanet olunmuş* mânasındadır. Allah ona lanet etmiş ve kâfir saymıştır. Çünkü o, Allah'ın kelâmını beşere nisbet etmiştir. Bundan, Kur'an'ın Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in sözü olmadığı anlaşılır. Cibrîl'in de kelâmı değildir. Allah *(celle celâluhû)* bununla hakikaten konuşmuştur.

Daha önce beyan ve lügat ehlinin; fiiller mastar ile te'kîdlendiğinde, hakikatten başka mânaya hamledilemeyeceği konusunda ittifak ettikleri geçmişti Allah Teâlâ; وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا **"Allah, Mûsâ ile gerçekten konuştu"**[801] diye buyurduğunda buradaki **"kelâm"**ın; lügat, beyan ve marifet ehline göre *hakikat* olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Ehl-i Sünnet'ten biri kelâm âlimlerinden biriyle kelâm sıfatı hakkında tartıştığında Sünnî olan; **"Allah, Mûsâ ile gerçekten konuştu"** âyeti ile delil getirdi. Cehmî olan **"Allah"** lafzını mef'ûl almak üzere nasb etti. O zaman "âyetin mânası 'Mûsâ Allah ile konuştu' olur" dedi. Sünnî olan ona "Kabul edelim bu âyet senin dediğin gibi olsun. Peki şu âyet hakkında ne diyeceğiz: وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ **"Musa belirlediğimiz vakitte gelince Rabbi onunla konuştu."**[802] Dedi ve böylece Cehmî'yi susturdu.

Şeyhin; **"وَهُوَ كَلَامُ اللهِ/O, Allah'ın kelâmıdır"** sözüne gelince: Yani iki kapak arasında olan ve göğüslerde olan Allah'ın kelâmıdır. Hem harfler, hem de mânalar. Harfler de Allah'tandır. Onlarla konuşan Allah *(celle celâluhû)*'dur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

800. Müddessir, 18-25.

801. Nisâ, 164.

802. A'râf, 143.

يَحْشُرُ اللَّهُ العِبَادَ، فَيُنَادِيهِمْ بِصَوْتٍ يَسْمَعُهُ مَنْ بَعُدَ كَمَا يَسْمَعُهُ مَنْ قَرُبَ: أَنَا المَلِكُ، أَنَا الدَّيَّانُ

"Allah Teâlâ (mahşer gününde) kullarını haşreder ve onlara: 'el-Melik olan benim, ed-Deyyân (karşılık verici) olan benim' diye seslenir. O'nu yakında olan da uzakta olan da duyar."[803] Mânalar da Allah'tandır. Cibrîl *(aleyhisselâm)* Allah *(celle celâluhû)*'nun nefsinde olanları tabir etmez. Bunu bid'at ehli söyler. Onlar der ki: "Allah Teâlâ kelâm sıfatı ile sıfatlandırılır. Ancak Cibrîl Allah Teâlâ'nın nefsinde olanı tabir eder." Bu bâtıl bir görüştür.

Bundan dolayı Ehl-i Sünnet "Allah'ın kelâmı harfler olmayan mânalar ve mânaları olmayan harfler değildir" derler. Bunu Eş'ariyye ve Küllâbiyye söyler. Eş'arîler "Kelâm, harfsiz mânalardır"; Küllâbiyye ise "Kelâm, mânasız harflerdir" derler. Bunlara Kur'an ve Sünnet'ten görüşlerinin bâtıl ve akıl ve nakle muhalif olduğuna dair delil getirmekten başka bir şey yapmayız.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, onların bu görüşleri Kur'an'ın mahluk olduğu sonucuna götürür. Allah onların söylediklerinden yücedir. Bu, risâleti ve nübüvveti inkara götürür. Allah'ın kelâmı harf ve mânalardır. Allah *(celle celâluhû)*'nun; قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ **"De ki: Allah tektir"**[804] âyeti kerîmesi harf ve mânalardır. Allah onunla sizin Kur'an'dan okuduğunuz şekliyle konuşmuştur. Mâna Allah'tan olup başkası O'nun nefsinde olanı kendi kelâmı ile tabir etmemiştir. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا

"Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?"[805] Yine şöyle buyuruyor:

وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا

803. Buhârî, Tevhid, 33.

804. İhlâs, 1.

805. Nisâ, 122.

"Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?"[806] Sahâbîlerden hiçbiri bu konularda tartışmazdı. Hepsi Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olduğu konusunda ittifak etmişlerdi. Mânaların da harflerin de Allah'tan olduğuna ittifak etmişlerdi. Eş'arîler'in söylediği gibi bunlar, harfsiz mânalar değildir. Küllâbiyye'nin söylediği gibi mânasız harfler de değildir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ

"Şayet müşriklerden biri senden sığınma talebinde bulunursa Allah'ın kelâmını işitinceye kadar ona sığınma hakkı ver."[807] Ayette "Allah'ın yarattığını" demiyor. Buradan, Kur'an'ın Allah'ın kelâmı olduğu anlaşıldı. Allah *(celle celâluhû)* Tevrât'la, İncîl'le, Zebûr ve Kur'an'la konuşmuştur. Bunların hepsi Allah katından indirilmiş kitaplardır.

Ehl-i Sünnet'in icmâ ettiği gibi, Allah sesle konuşur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

"Yakında olanın da, uzak olanın da duyacağı bir sesle onlara nida eder."[808] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Buhârî ve Müslim'de geçen bir hadiste şöyle buyurur:

مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ، لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ حَاجِبٌ وَلَا تُرْجُمَانٌ

"Kişiyle Rabbi arasında herhangi bir tercüman olmaksızın aranızda Rabbinin kendisiyle konuşmayacağı kimse yoktur."[809] Bu hadiste kelâm sıfatının ispatı vardır. Size daha önce İbn Abdulber ve başkalarından kelâmda asıl olanın hakikat olduğu konusunda icmâ nakletmiştim. Bu isim ve sıfat konularında Ehl-i Sünnet'in asıl kaidelerindendir. Kelâmda asıl olan hakikatine hamletmektir. Konuşmalarda ve kelâmlarda mecaz iddia etmek câiz değildir.

---

806. Nisâ, 87.

807. Tevbe, 6.

808. Buhârî, Tevhid, 33.

809. Buhârî, 6539, 7512, 7443; Müslim, 1016, 67.

{رُؤْيَةُ الْمُؤْمِنِينَ لِرَبِّهِمْ فِي الْآخِرَةِ}

MÜ'MİNLERİN ÂHİRETTE RABLERİNİ GÖRMELERİ

وَقَد دَّخَلَ أَيْضًا فِيمَا ذَكَرْنَاهُ مِنَ الإِيمَانِ بِهِ وَبِكُتُبِهِ وَبِمَلاَئِكَتِهِ وَبِرُسُلِهِ: الإِيمَانُ بِأَنَّ الْمُؤْمِنِينَ يَرَوْنَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَيَانًا بِأَبْصَارِهِمْ كَمَا يَرَوْنَ الشَّمْسَ صَحْوًا لَيْسَ بِهَا سَحَابٌ، وَكَمَا يَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لاَ يُضَامُونَ فِي رُؤْيَتِهِ. يَرَوْنَهُ سُبْحَانَهَ وَهُمْ فِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَرَوْنَهُ بَعْدَ دُخُولِ الْجَنَّةِ؛ كَمَا يَشَاءُ اللهُ تَعَالَى.

* * * *

Allah'a, kitaplarına, meleklerine ve Rasûllerine iman etmenin kapsamına; mü'minlerin âhirette Allah *(celle celâluhû)***'yu, bulutsuz bir günde güneşi gördükleri gibi gözleriyle göreceklerine iman etmek de girer. Yine onlar, ayın on dördüncü gecesinde ayıp görüp şüphe etmedikleri gibi Allah'ı göreceklerdir. Mü'minler kıyamette Arasât meydanında olduklarında Allah'ı görürler. Sonra Allah'ın istediği şekilde cennete girdiklerinde de görürler.**

ŞERH:

Şeyhin; **"**وَقَد دَّخَلَ أَيْضًا فِيمَا ذَكَرْنَاهُ مِنَ الإِيمَانِ بِهِ**/Aynı şekilde Allah'a imanın kapsamına giren şeylerde birisi de..."** sözüne gelince:

Yani herkim Allah'a, meleklerine ve Rasûllerine iman ederse, mü'minlerin âhirette Allah'ı göreceğine de iman eder. İmam Mâlik, Ahmed ve başkalarına göre her kim mü'minlerin kıyamette Allah'ı gözleri ile açıktan göreceklerine iman etmezse, bu mü'min değildir. Çünkü o Allah ve Rasûlü'nün kelâmlarını yalanlamış olur ve bu konu hakkında kesin olan icmâ'lara da muhalefet etmiş olur. Yüce Allah şöyle buyurur:

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ

"Hayır, şüphesiz onlar o gün Rablerini görmekten mahrum bırakılacaklardır."[810]

İmam Şâfiî bu âyetin tefsirinde şöyle der: "Allah düşmanları O'nu görmekten mahrum bırakıldığına göre bu, dostlarının O'nu göreceğine delildir. Öyle olmasa düşmanları ile dostları bunda aynı olurlardı."[811] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurur:

إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ

"Muhakkak ki siz Rabbinizi göreceksiniz"[812] hadiste geçen "س" harfi (سَتَرَوْنَ) geleceğe delâlet eder. Yani "sin" harfi hem istikbale, hem de hakikatin beyanına delâlet eder. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bunu şu cümlesi ile te'vîl etmiştir:

كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ

"Ayın on dördüncü gecesi ayı gördüğünüz gibi." Bu görmeyi, görmeye benzetmektir. Yoksa görüleni, görülene benzetmek değildir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadiste buyurduğu gibi:

إِنَّ أَوَّلَ زُمْرَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ

"Cennete girecek ilk zümrenin yüzleri dolunay gecesindeki ay suretindedir."[813] Bu, hakikati beyan etme ve zihinlere yaklaştırmadır. Mü'minler Allah *(celle celâluhû)*'yu kıyamette Arasât meydanında ve cennete girdikten sonra göreceklerdir. Allah *(celle celâluhû)*'yu görmenin lezzeti imanlarının miktarı kadar olacaktır. Bu Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in duasında istediği şeydir:

---

810. Mutaffifîn, 15.

811. Bk. *Tefsîru İbn Kesîr*, VIII, 347.

812. Buhârî, 554, 573, 4851, 7434; Müslim, 633; Tirmizî, 2554.

813. Buhârî, 3327; Müslim, 2834.

وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ

"Senden, Senin yüzüne bakmanın lezzetini istiyorum."[814] Yüce Allah da şöyle buyurur:

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ

"İyilik yapanlara güzellikler ve fazlası vardır."[815] Buradaki **"güzellik"** cennettir, **"fazlası"** ise Allah Teâlâ'nın yüzüne bakmaktır.

Kadınlar ve erkekler görmede ortaktırlar. Bazı rivâyetlerde dünyada kör olanların âhirette sabırlarından dolayı, dünyada gözleri görenlerden önce Rablerini görecekleri geçmektedir. Selef imamlarından birçoğu bunu söylemiştir. Ancak hiçbir bâbda Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den bu konuda bir şey sabit olmamıştır. Bu konu hakkında herhangi bir delil yoktur. Ancak mü'minlerin Allah *(celle celâluhû)*'yu Arasât'ta ve cennete girdikten sonra görecekleri ve müşriklerin görmeyeceği konusunda icmâ etmişlerdir. Münafıkların Arasât'ta görüp, görmeyeceği konusunda ihtilâf etmişlerdir. Mü'minlerin Arasât'ta ve cennete girdikten sonra göreceklerine dair ise icmâ vardır.

إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ

"Kim Allah'a ortak koşarsa Allah ona cenneti haram kılar. Onun varacağı yer ateştir. Zâlimlerin ise hiçbir yardımcısı yoktur."[816] Âlimler münafıkların Arasât'ta Rablerini görüp, görmeyecekleri konusunda ihtilâf etmişlerdir. Münafıkların göreceklerini söyleyenlere göre bu görme, hasret görmesi olacaktır. Kaybettiği şeyi görüp hasret çeken adam gibi hasret çekerler. Bu Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadisindeki gibidir:

814. İbn Hibbân, 1971; Nesâî, Kübrâ, 1305; Ahmed, 18325.

815. Yûnus, 26.

816. Mâide, 72.

مَا مِنْ يَمُوتُ وَيُوضَعُ فِي قَبْرِهِ، فَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فُتِحَ لَهُ بَابٌ مِنَ النَّارِ وَقِيلَ هَذَا مَقْعَدُكَ لَوْ لَمْ تُؤْمِنْ بِاللهِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فُتِحَ لَهُ مَقْعَدُهُ مِنْ الْجَنَّةِ وَقِيلَ هَذَا مَقْعَدُكَ لَوْ آمَنْتَ بِاللهِ

"Hiçbir ölü yoktur ki muhakkak kabre konulur. Şayet cennet ehlinden ise ona cehennemden bir kapı açılır ve ona 'şayet iman etmeseydin bu senin gideceğin yerdi' denilir. Şayet cehennem ehlinden ise cennetten bir kapı açılır ve ona 'eğer iman etseydin burası senin gideceğin yerdi' denilir."[817]

817. Hadis bu lafızla mahfuz değildir. Ancak benzer lafızlarla İmam Buhârî'nin *Sahîh*'inde, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde, İmam Ahmed'in *Müsned*'inde ve Taberânî'nin *el-Evsat*'ında mevcuttur. *Müsned*'de şu şekilde geçmektedir:

حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، أَنَّهُ سَأَلَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ، عَنْ فَتَّانِي الْقَبْرِ، فَقَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ تُبْتَلَى فِي قُبُورِهَا، فَإِذَا أُدْخِلَ الْمُؤْمِنُ قَبْرَهُ، وَتَوَلَّى عَنْهُ أَصْحَابُهُ، جَاءَ مَلَكٌ شَدِيدُ الِانْتِهَارِ، فَيَقُولُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: أَقُولُ إِنَّهُ رَسُولُ اللهِ وَعَبْدُهُ، فَيَقُولُ لَهُ الْمَلَكُ: انْظُرْ إِلَى مَقْعَدِكَ الَّذِي كَانَ لَكَ فِي النَّارِ، قَدْ أَنْجَاكَ اللهُ مِنْهُ، وَأَبْدَلَكَ بِمَقْعَدِكَ الَّذِي تَرَى مِنَ النَّارِ، مَقْعَدَكَ الَّذِي تَرَى مِنَ الْجَنَّةِ، فَيَرَاهُمَا كِلَاهُمَا، فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: دَعُونِي أُبَشِّرْ أَهْلِي، فَيُقَالُ لَهُ: اسْكُنْ، وَأَمَّا الْمُنَافِقُ فَيُقْعَدُ إِذَا تَوَلَّى عَنْهُ أَهْلُهُ، فَيُقَالُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي، أَقُولُ مَا يَقُولُ النَّاسُ، فَيُقَالُ لَهُ: لَا دَرَيْتَ، هَذَا مَقْعَدُكَ الَّذِي كَانَ لَكَ مِنَ الْجَنَّةِ، قَدْ أُبْدِلْتَ مَكَانَهُ مَقْعَدَكَ مِنَ النَّارِ "

قَالَ جَابِرٌ: فَسَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " يُبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ فِي الْقَبْرِ عَلَى مَا مَاتَ، الْمُؤْمِنُ عَلَى إِيمَانِهِ، وَالْمُنَافِقُ عَلَى نِفَاقِهِ "

İbn Lehî'a'dan rivâyet edildiğine göre Ebû Zübeyr, Câbir bin Abdullah'a kabir fitnelerinden sormuş, Câbir *(radıyallâhu anhu)* da şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı şöyle söylerken duydum: *"Bu ümmet, kabirlerinde imtihan edilecektir. Mü'min kabre sokulduğunda arkadaşları (ve ailesi) onu bırakıp gider ve azarlaması şiddetli olan bir melek gelir ve ona şöyle der: 'Sen bu adam hakkında ne söylüyordun?' Mü'min şöyle der: 'Onun Allah'ın Rasûlü ve kulu olduğunu söylüyordum.' Bunun üzerine melek de şöyle der: O halde ateşteki yerine bak! Muhakkak ki Allah seni oradan kurtardı ve bu gördüğün ateşteki yerini senin cennetteki yerinle değiştirdi.' Bunun üzerine mü'min her iki yeri de görür ve şöyle der: 'Beni bırakın, ailemi müjdeleyeyim.' Ona denilir ki 'Sekînet üzere ol'. Münafıka gelince: O da kabre konulur ve ailesi onu bırakıp gider. Ona da aynı şekilde 'Bu adam hakkında ne söylüyordun?' diye sorulur. Münafık şöyle der: 'Ben bilmiyorum. İnsanlar onun için ne söylüyorsa ben de onu söylüyordum.' Bunun üzerine ona şöyle denilir: Bilemedin! (bunun üzerine cennetten yeri gösterilir)*

Bu, hasret ve pişmanlık çekmeleri için yapılır. Onlar Allah *(celle celâ-*

Bu senin cennetteki yerindi. Muhakkak ki o, ateşteki yerinle değiştirildi." Câbir *(radıyallâhu anhu)* devamında şöyle dedi: Bunun üzerine Rasûlullah'ı duydum ki şöyle dedi: *"Her kul kabirde öldüğü hal üzere diriltilir. Mü'min imanı üzere; münafık ise nifakı üzere."* Bk. *Müsned*, 14722; Taberânî, *el-Evsat*, 9072. Lafız İmam Ahmed'e aittir. Seneddeki İbn Lehî'a muhaddislerin genelince zayıf olarak nitelendirilir. Şuayb el-Arnaût *Müsned* tahkikinde bu hadis için "Hadis sahihtir, ancak İbn Lehî'a'nın hafızla zayıflığı sebebiyle isnadı zayıftır" demiştir. Ancak bu hadisi mâna cihetinden doğrulayan sahîh deliller mevcuttur.

İmam Buhârî'nin *Sahîh*'inde de şu şekilde bir vecih vardır:

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " العَبْدُ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ، وَتُوُلِّيَ وَذَهَبَ أَصْحَابُهُ حَتَّى إِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نِعَالِهِمْ، أَتَاهُ مَلَكَانِ، فَأَقْعَدَاهُ، فَيَقُولاَنِ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَيَقُولُ: أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، فَيُقَالُ: انْظُرْ إِلَى مَقْعَدِكَ مِنَ النَّارِ أَبْدَلَكَ اللَّهُ بِهِ مَقْعَدًا مِنَ الجَنَّةِ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " فَيَرَاهُمَا جَمِيعًا، وَأَمَّا الكَافِرُ – أَوِ المُنَافِقُ – فَيَقُولُ: لاَ أَدْرِي، كُنْتُ أَقُولُ مَا يَقُولُ النَّاسُ، فَيُقَالُ: لاَ دَرَيْتَ وَلاَ تَلَيْتَ، ثُمَّ يُضْرَبُ بِمِطْرَقَةٍ مِنْ حَدِيدٍ ضَرْبَةً بَيْنَ أُذُنَيْهِ، فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا مَنْ يَلِيهِ إِلَّا الثَّقَلَيْنِ

Enes *(radıyallâhu anhu)*'dan rivayetle Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Kul kabrine konulduğu ve sahipleri geri dönüp gittikleri zaman -ki ölü bunlar yürürken ayakkabılarının sesini muhakkak işitir- ona iki melek gelir. Bunlar ölüyü oturturlar ve ona: 'Şu Muhammed denilen kimse hakkında ne dersin?' diye sorarlar. O mü'min kul: 'O'nun Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet ederim' der. Bunun üzerine melekler tarafından: 'Ey mü'min, cehennemdeki yerine bak. Allah bu azap yerini senin için cennetten bir makama tebdil eyledi' denilir'.* Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*; *"O mü'min, cehennem ve cennetteki makamını birden görür"* buyurmuştur.

"Fakat kâfir veya münafık olan ölü (meleklerin sualine): 'Muhammed hakkında bir şey bilmiyorum. İnsanların O'na diyegeldikleri bir sözü (işitir), ben de onlara uyup söylerdim' diye cevap verir. Bu iki melek tarafından o kâfir veya münafıka: 'Hay sen anlamaz ve uymaz olaydın!' denilir. Sonra bu kâfir veya münafıkın iki kulağı arasına demirden bir topuzla vurulur. O topuzu yiyince kâfir veya münafık şiddetli bir feryat ile bağırır ki, bu feryadı insanlar ve cinlerden başka, bu ölüye yakın olan her şey işitir." Bk. Buhârî, 1338, 1374.

Sünen-i Ebû Dâvud'da da şu şekilde bir vecih vardır:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: إِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ نَخْلًا لِبَنِي النَّجَّارِ، فَسَمِعَ صَوْتًا فَفَزِعَ، فَقَالَ: «مَنْ أَصْحَابُ هَذِهِ الْقُبُورِ؟» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ نَاسٌ مَاتُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَقَالَ: «تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ» قَالُوا: وَمِمَّ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: " إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ أَتَاهُ مَلَكٌ فَيَقُولُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَعْبُدُ؟ فَإِنِ اللَّهُ هَدَاهُ قَالَ: كُنْتُ أَعْبُدُ اللَّهَ، فَيُقَالُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ [ص:٩٣٢] هُوَ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، فَمَا يُسْأَلُ عَنْ شَيْءٍ، غَيْرِهَا، فَيُنْطَلَقُ بِهِ إِلَى بَيْتٍ كَانَ لَهُ فِي النَّارِ فَيُقَالُ

luhû)'yu görecekler. Sonra Allah *(celle celâluhû)*'nun emirlerini terk ettikleri için hasret çekip pişman olacaklar. Münafıkların Allah'ı göreceklerini söyleyenler bu mânanın dışına çıkmazlar. Bazı âlimler görme konusunda umum görüşündedirler. Ancak bunlar Ebû Saîd'in Buhârî ve Müslim'deki hadisini görmemişlerdir. Onlar rablerini gördüklerinde münafıklar hariç secdeye kapanırlar. Çünkü onlar secdeye gitmek istediklerinde buna güç getiremeyecekler. Bu cümleden sonra artık onlarla konuşmayacak. Yani Allah Teâlâ onları mutlu edecek ve sevindirecek bir kelâmla onlarla konuşmayacak. Onlara azap edilecek ve onlar Allah ve Rasûlü'ne itaatte gevşeklik yapmalarından dolayı hasret çekecekler.

لَهُ: هَذَا بَيْتُكَ كَانَ لَكَ فِي النَّارِ، وَلَكِنَّ اللَّهَ عَصَمَكَ وَرَحِمَكَ، فَأَبْدَلَكَ بِهِ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، فَيَقُولُ: دَعُونِي حَتَّى أَذْهَبَ فَأُبَشِّرَ أَهْلِي، فَيُقَالُ لَهُ: اسْكُنْ، وَإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ أَتَاهُ مَلَكٌ فَيَنْتَهِرُهُ فَيَقُولُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَعْبُدُ؟ فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي، فَيُقَالُ لَهُ: لَا دَرَيْتَ وَلَا تَلَيْتَ، فَيُقَالُ لَهُ: فَمَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ: كُنْتُ أَقُولُ مَا يَقُولُ النَّاسُ، فَيَضْرِبُهُ بِمِطْرَاقٍ مِنْ حَدِيدٍ بَيْنَ أُذُنَيْهِ، فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا الْخَلْقُ غَيْرُ الثَّقَلَيْنِ

Enes bin Mâlik'ten *(radıyallâhu anhu)* demiştir ki: "Allah'ın Peygamberi *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir gün Neccâr oğullarının hurmalığına girmişti (orada bulunan kabirlerden korkunç) bir ses işitti de korktu. Bunun üzerine: *'Bu kabirlerde yatanlar kimlerdir?'* dedi. 'Ey Allah'ın Rasûlü, (onlar) Câhiliye döneminde ölen bir takım insanlardır' dediler (Peygamber efendimiz de): *'Cehennem azabından ve Deccâlin fitnesinden Allah'a sığınınız'* buyurdu. Bunun üzerine 'Bu da niçin (oluyor), Ey Allah'ın Rasûlü?' dediler. (Hz. Peygamber de şöyle) buyurdu: *'Muhakkak ki bir mü'min kabrine konduğu zaman ona bir melek gelir ve ona: Sen (dünyada iken) kime ibadet ediyordun?' diye sorar. Eğer Yüce Allah o mü'mine hidayet vermişse; 'Allah'a ibadet ediyordum' der, bunun üzerine kendisine: 'Sen şu (peygamber olarak gönderildiği söylenen) kimse hakkında ne dersin?' diye sorarlar. (O mü'min de): 'O Allah'ın kulu ve Rasûlü'dür' cevabını verir. Artık bundan sonra kendisine başka bir soru sorulmaz. (Rûhen) Cehennemde bulunan evine götürülür ve: 'Bu (ev) senin evindir, cehennemde senin için (hazırlanmış) idi. Fakat Allah seni korudu ve sana acıdı da onu sana cennette bir evle değiştiriverdi.' denir. (O mü'min de): 'Beni bırakınız gideyim de ailemi müjdeleyeyim' der. Kendisine: 'Hayır olmaz, sen burada kabrinde otur.' cevabını verirler. Muhakkak ki kâfir kabrine konduğu zaman kendisine bir melek gelip sertçe çıkışır da: 'Sen (dünyada) neye tapıyordun?' diye sorar. O da: 'Bilmiyorum' cevabını verir. (Melek de ona) 'Bilmez ve hakka uymaz ol' der, sonra ona: 'Şu (Peygamber olduğunu söylenen) kimse hakkında ne dersiniz?' denir. (O kâfir de onun hakkında onu yalanlayan) 'Halkın dediğini derim' cevabını verir. Bunun üzerine (o melek) onun kulakları arasına demirden bir tokmak vurur; (o adam) öyle bir bağırış bağırır ki, insan ve cinlerden başka onu bütün yaratıklar işitir.*" Bk. Ebû Dâvûd, 4751. **(Editörün Notu)**

Şeyhin; **"وَكَمَا يَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ/Bedir gecesindeki ayı gördükleri gibi"** sözüne gelince:

Yani onlara, Rablerini görme hususunda bulut ve sıkıntı engel olmayacak. Onlar Rablerini görmekle mutlu olacaklar ve buna çok şevk duyacaklar. Cennet ehline verilen en büyük nimet Rablerini görmek olacak. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ

"Orada onlara ne isterlerse vardır. Bizim katımızda daha fazlası da vardır."[818] Buradaki **"fazlası"** Rabbin yüzüne bakmaktır.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ * إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ

"O gün bazı yüzler parlaktır, Rablerine bakarlar."[819]

لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ

"İyilik yapanlara güzellikler ve fazlası vardır."[820] Ebû Bekir es-Sıddîk *(radıyallâhu anhu)* ve sahâbîlerin büyükleri, âyette geçen **"güzellikler"**i cennet; **"fazlalık"**ı ise Allah *(celle celâluhû)*'nun yüzüne bakma olarak tefsir etmişlerdir. Ehl-i Sünnet buna iman eder. Allah'tan gelen her şeye Allah'ın iradesi üzere, Rasûlullah'tan *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gelen her şeye Onun iradesi üzere iman ederler. Teşbîh ve tekyîfe gitmezler. Çünkü yüce Allah'ın bir benzeri ve dengi yoktur. Mahlukatına da kıyas edilmez. Bu konuda Cehmiyye, Eş'ariyye ve Mu'tezile; Ehl-i Sünnet'ten farklıdır. Allah Teâlâ için görme sıfatını ispat etmezler. Kelimeleri tahrif ederler. "Bunun mânası nimet, nimete işaret ve rızadır veya sevgiye ve verileceklere işarettir" derler. Bu bâtıldır çünkü Nebî *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

818. Kâf, 35.

819. Kıyâme, 22-23.

820. Yûnus, 26.

كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ

"Bedir gecesi ayı gördüğünüz gibi göreceksiniz" Bu, görmeyi görmeye benzetmektir. Bu hakikattir, mecaz değildir. Bu aynı zamanda; verme, mükafatlandırma, sevme, razı olma anlamında da değildir.

I. Allah Teâlâ'nın "Gözler O'nu İdrâk Edemez" Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ **"Gözler O'nu idrak edemez"**[821] âyetine gelince: Âlimler bu âyetin iki mânası vardır, demişlerdir:

1- Birincisi: **"Gözler O'nu idrak edemez."** Yani gözler O'nu ihâta edemez. İnsan semâyı görür. Onu ihâta edebilir mi? Ayı görür. Ancak onu ihâta edebilir mi? Ben şuan önümü görebiliyorum ama onu ihâta edebiliyor muyum? Onu ihâta edemiyorum. Onun ardında olanı ve yanlarında olanı ortaya çıkaramıyorum. Dolayısıyla, **"Gözler O'nu ihâta edemez"** âyetinde ilk mâna "Gözler onu ihata edemez" demektir.

2- İkinci mana ise: **"Gözler O'nu ihâta edemez."** Yani onu dünyada göremez. Çoğu âlimler birinci görüştedirler. Yani Allah *(celle celâluhû)*'yu görürler. Fakat O'nu ihâta edemezler.

Allah *(celle celâluhû)*'nun Mûsâ *(aleyhisselâm)*'a; لَنْ تَرَانِي وَلَكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ **"Beni göremezsin ancak dağa bak..."**[822] kavline gelince: Mûsâ *(aleyhisselâm)* Allah *(celle celâluhû)*'yu görmeyi talep etmişti. Mûsâ *(aleyhisselâm)* Allah *(celle celâluhû)*'nun görüleceğini biliyordu. Bundan dolayı Allah Teâlâ'dan O'nu görmeyi talep etmişti. Allah Teâlâ onu bundan nehyetmedi. Ona "kendisi hakkında bilgin olmayan şeyi istemen senin hakkın değildir" demedi. Görmeyi mümkün olan bir şeye bağladı. Şöyle buyurdu:

وَلَكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا

821. En'âm, 103.

822. A'râf, 143.

"Ancak dağa bak. Şayet o yerinde kalırsa sen Beni görürsün. Rabbi dağa tecelli edince onu paramparça etti." "Tecelli (التَّجَلِّي)" lügatte *zuhur etmek* mânasındadır.

جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا

"...Onu paramparça etti. Mûsâ da baygın düştü." *(A'râf, 143).*

II. Bid'at Ehlinin, Allah Teâlâ'nın Mûsâ *(aleyhisselâm)*'a "Beni göremezsin..." [A'râf, 143] Kavli Hakkındaki Bâtıl Te'vîli:

Bid'at ehli "لَنْ" edatı ebedî nefyi ifade eder, derler. لَنْ تَرَانِي **"Beni göremezsin"** âyetindeki "لن" edatının da bu mânada olduğunu söylerler. Ancak bu yorum, mâna cihetinden bâtıldır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: وَلَكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ **"Ancak dağa bak..."** Mûsâ *(aleyhisselâm)* Cehmiyye ve diğer bid'at ehlinden daha fazla Rabbini bilir. Öyle ki Rabbinden hak etmediği şeyi istemez. Bunlar aynı zamanda lügat ehline de muhalefet ediyorlar. Çünkü lügat ehli "لن" harfinin ebedi nefyi ifade ettiği görüşünde değillerdir. Bunu İbn Mâlik *(rahimehullâh)* *eş-Şâfiye*'sinde dile getirmiştir:

وَمَنْ رَأَى النَّفْيَ بِلَنْ مُؤَبَّدًا ... فَقَوْلُهُ انْبِذْ وَخِلَافَهُ اعْمِدَا

"Len"in nefisini ebedî görenin görüşünü at; onun hilâfı olana dayan.

Şeyhin; "يَرَوْنَهُ سُبْحَانَهُ وَهُمْ فِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَرَوْنَهُ بَعْدَ دُخُولِ الْجَنَّةِ؛ كَمَا يَشَاءُ اللهُ تَعَالَى/**Allah Teâlâ'yı Arasât'ta görecekler. Sonra cennete girdikten sonra da Allah'ın istediği gibi görecekler."** sözüne gelince:

Mü'minler cennete girdikten sonra her gün mü, haftada bir gün mü, ayda bir gün mü, yoksa sadece bir kere mi görecekler? Bu konuda delil gelmemiştir. Bir tafsilat yoktur. Bazı âlimlerin kitaplarında vârid olan eserler ve deliller illetli ve münker hadislerdir. Allah *(celle celâluhû)* cennete girdikten sonra göreceklerini bildirmiştir. Ama her gün veya her ay göreceklerine dair bir delil gelmemiştir. O'nu görmek en büyük nimet-

lerdendir. لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ **"İyilik yapanlara güzellikler ve ziyadesi vardır."**[823] **"Ziyade"** Allah *(celle celâluhû)*'nun yüzüne bakmaktır. Bunun gibi şeyleri duyan Müslümanlara, daha fazla sâlih amel işlemek için gayret etmeleri yakışır. Ta ki bu mertebeye ulaşsınlar. Bu âyetten sâlih amellerin cennete girmeye sebeb olduğu anlaşılır.

جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

"İşlediklerinin mükâfatı olarak."[824] Bu âyetten; âhirette mükafatın hesabı ve ölümden sonra dirilmenin olduğu anlaşılır. Yine bu âyetten Allah *(celle celâluhû)*'nun kudreti, isim ve sıfatının ispatı anlaşılır. Bu âlemin hepsini; üst alemi ve alt alemi idare etmesinden Allah *(celle celâluhû)*'nun azameti anlaşılır. Adetlerin çokluğuna rağmen kullarının sesi ona karışmaz. Allah Teâlâ onların amellerine muttalidir ve görür. Ehl-i Sünnet bunların hepsine iman eder. Allah ve Rasûlü'nün Allah *(celle celâluhû)*'nun nefsi için ispat ettiklerini onlar da ispat ederler. Bunu selef imamlarının ve sahâbîlerin anlayışına göre ispat ederler.

823. Yûnus, 26.

824. Ahkâf, 14.

{فِتْنَةُ الْقَبْرِ وَأَحْوَالُ الْخَلْقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ}

FASIL: KABİR FİTNESİ VE MAHLUKÂTIN KIYÂMETTEKİ HALLERİ

فَصْلٌ:

وَمِنَ الإِيمَانِ بِالْيَوْمِ الآخِرِ الإِيمَانُ بِكُلِّ مَا أَخْبَرَ بِهِ النَّبِيُّ –صلى الله عليه وسلم– مِمَّا يَكُونُ بَعْدَ الْمَوْتِ، فَيُؤْمِنُونَ بِفِتْنَةِ الْقَبْرِ، وَبِعَذَابِ الْقَبْرِ وَنَعِيمِهِ. فَأَمَّا الْفِتْنَةُ؛ فَإِنَّ النَّاسَ يُمْتَحَنُونَ فِي قُبُورِهِمْ، فَيُقَالُ للرَّجُلِ: مَن رَّبُكَ؟ وَمَا دِينُكَ؟ وَمَن نَّبِيُّك؟ فَيُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ، فَيَقُولُ الْمؤْمِنُ: رَبِّيَ اللهُ، وَالإِسْلاَمُ دِينِي، وَمُحَمَّدٌ – صلى الله عليه وسلم – نَبِيِّي. وَأَمَّا الْمُرْتَابُ؛ فَيَقُولُ: هَاه هَاه؛ لاَ أَدْرِي، سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ شَيْئًا فَقُلْتُهُ، فَيُضْرَبُ بِمِرْزَبَةٍ مِنْ حَدِيدٍ، فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا كُلُّ شَيْءٍ؛ إلاَّ الإِنْسَانَ، وَلَوْ سَمِعَهَا الإِنْسَانُ؛ لَصُعِقَ.

ثُمَّ بَعْدَ هَذِهِ الْفِتْنَةِ إِمَّا نَعِيمٌ وَإِمَّا عَذَابٌ، إِلَى أَنْ تَقُومَ الْقِيَامَةُ الْكُبْرَى، فَتُعَادُ الأَرْوَاحُ إِلَى الأَجْسَادِ.

وَتَقُومُ الْقِيَامَةُ الَّتِي أَخْبَرَ اللهُ بِهَا فِي كِتَابِهِ، وَعَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ، وَأَجْمَعَ عَلَيْهَا الْمُسْلِمُونَ. فَيَقُومُ النَّاسُ مِنْ قُبُورِهِمْ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً، وَتَدْنُو مِنْهُمُ الشَّمْسُ، وَيُلْجِمُهُمُ الْعَرَقُ. فَتُنْصَبُ الْمَوَازِينُ، فَتُوزَنُ بِهَا أَعْمَالُ الْعِبَادِ، {فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ * وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ} [المؤمنون: ٢٠١: ٣٠١]. وَتُنْشَرُ الدَّوَاوِينُ، وَهِيَ صَحَائِفُ الأَعْمَالِ، فَآخِذٌ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ، وآخِذٌ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ أَوْ مِنْ وَّرَاءِ ظَهْرِهِ؛ كَمَا قَالَ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى: {وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَآئِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا اقْرَأْ كِتَابَكَ كفى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا} [الإسراء: ٣١: ٤١]. وَيُحَاسِبُ اللهُ الْخَلاَئِقَ، وَيَخْلُو بِعَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ،

فَيُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ؛ كَمَا وُصِفَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ. وَأَمَّا الْكُفَّارُ؛ فَلا يُحَاسَبُونَ مُحَاسَبَةَ مَنْ تُوزَنُ حَسَنَاتُهُ وَسَيِّئَاتُهُ؛ فَإِنَّهُ لاَ حَسَنَاتَ لَهُمْ، وَلَكِنْ تُعَدُّ أَعْمَالُهُمْ، فَتُحْصَى، فَيُوقَفُونَ عَلَيْهَا وَيُقَرَّرُونَ بِهَا، وَيُجْزَوْنَ بِهَا.

* * * *

FASIL:

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'in ölümünden sonra olacağına dair haber verdiği bütün hususlara iman etmek de âhirete imanın kapsamı içindedir. Bu bakımdan mü'minler kabir fitnesine (sualine), kabir azabına ve nimetlerine de inanırlar. Kabir fitnesine gelince: İnsanlar kabirlerinde sınanırlar. Kişiye; "Rabbin kim? Dinin ne? Peygamberin kim?" Diye sorulur. Yüce Allah iman edenlere dünya hayatında da âhiret hayatında da sabit (sağlam) söz üzerine sebat verir. O bakımdan mü'min; "Rabbim Allah'tır, İslâm dinimdir, Muhammed** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'de peygamberimdir" diye cevap verir. Şüphe içerisinde olan şahıs ise; "Hı, hı (dili tutulup) bilmiyorum. Ben insanların bir şeyler söylediklerini duymuştum. Onu söyledim" der. Bunun üzerine demirden bir balyoz ile vurulur. Öyle bir feryat eder ki insan dışında her şey onun feryadını duyar. Eğer insan o feryadı duyacak olsa mutlaka bayılır. Bu sorgulamadan sonra ya nimet, ya azap vardır. Bu da büyük kıyametin kopacağı vakte kadar devam eder. İşte o vakitte de ruhlar cesetlere geri gönderilir.**

Yüce Allah'ın, Kitâbı'nda ve Rasûlü vasıtasıyla haber vermiş olduğu, Müslümanların da icmâ ile kabul ettikleri kıyamet kopacaktır. İnsanlar kabirlerden, Âlemlerin Rabbinin huzuruna gelmek üzere çıplak ayaklı, elbisesiz ve sünnetsiz olarak kalkacaklardır. Güneş onlara oldukça yaklaşacak ve terden âdeta gemlenmiş gibi olacaklardır. Teraziler kurulacak ve bu terazilerde kulların amelleri tartılacaktır.

فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ

"Kimlerin tartıları ağır gelirse işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir. Kimlerin de tartıları hafif gelirse işte onlar kendilerine zarar verenlerdir. Cehennemde ebedi kalıcıdırlar."[825] Divanlar yani amel sahîfeleri yayılacaktır. Kimisi kitabını sağından, kimisi solundan yahut arka tarafından alacaktır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَآئِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا اقْرَأْ كِتَابَكَ كفى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا

"Her insanın amel defterini boynuna doladık, kıyamet günü açılmış bulacağı kitabı önüne çıkarırız. Ona "Kitabını oku! Bugün hesap görücü olarak sana nefsin yeter!" deriz."[826] Allah (mükellef) mahlukatı hesaba çekecektir. Mü'min kulu ile baş başa kalacak ve Kitâb ve Sünnet'te belirttiği şekliyle günahlarını ona tek tek söyleyecektir. Kâfirlere gelince; onlar iyilikleri ve kötülükleri tartılacak kimseler gibi hesaba çekilmeyeceklerdir. Çünkü onların iyilikleri yoktur. Ancak amelleri sayılıp tespit edilecek ve amellerinden haberdar edileceklerdir. Onların yaptıkları kendilerine söyletilecektir (ve bu amelleri dolayısıyla rezil edilecektir).

ŞERH:

Bazı derse dahil olanlar oturmadan önce tahiyyatu'l-mescid namazını kılmıyorlar. Bildiğiniz gibi bu sünnet-i müekkededir. Daha önce bir, iki cümleyle bundan bahsetmiştik. Cuma günü imam hutbedeyken içeri giren için Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bu namazı kılmayı emrettiyse, derse gelenin bunu kılması daha evladır. Çünkü hutbenin geçme durumu var ama ders geçmez. Buna rağmen hutbe okunurken mescide giren onu kılar. Bu ise daha evladır. Derse gelen mescide girdiğinde iki

825. Mu'minûn, 102-103.

826. İsrâ, 13-14.

rek'at kılmak için acele eder. Onu kısa tutmasında bir beis yoktur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Süleyk'e buyurduğu gibi: إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ، وَلْيَتَجَوَّزْ فِيهِمَا *"Sizden biriniz Cuma günü imam hutbe verdiğinde mescide geldiğinde iki rek'at kılsın ve onları hızlı yapsın."* Müslim'de hadis böyle geçmektedir. Hadis *Sahîhayn*'da geçmektedir.[827]

Şeyh İbn Teymiye Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaatin usulleri bahsinde ve Kur'an ve Sünnet'ten din edindikleri şeyler hakkında şöyle der: " وَمِنَ الإِيمَانِ بِالْيَوْمِ الآخِرِ الإِيمَانُ بِكُلِّ مَا أَخْبَرَ بِهِ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- مِمَّا يَكُونُ بَعْدَ الْمَوْتِ/ **Âhirete iman etmenin çerçevesine; ölümden sonra olacaklar hakkında Rasûlullah** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'in haber verdiği şeylere iman da girer."**

Bu, âhiret gününe iman etme bahsine başlangıçtır. Bu da gayba imandır. Yine kıyamet alametlerine iman ve Allah'tan başkasının özünü bilmediği gaybî şeylere imandır. Hak ehli Rasûlullah'tan *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gelen ve Onun Rabbinden haber verdiği şeylere iman eder ve tasdik ederler. Bu konuda acele ederler.

İnsanlar bu konuda farklıdırlar. İman ve tasdik konusunda en kuvvetli olanı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'i en çok seven, en çok tasdik eden ve çabuk icabet edenlerdir. İslâm ehli Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in haber verdiği her şeyi tasdik ederler. Avuçları arasında yemeğin tesbih ettiğine, ağaç kütüğünün ağladığına, ayın yarıldığına ve daha henüz gerçekleşmemiş Dâbbenin yerden çıkacağına, Îsâ *(aleyhisselâm)*'ın ineceğine, Deccâlin çıkacağına ve diğer kıyamet alametlerine iman ederler.

"وَمِنَ الإِيمَانِ بِالْيَوْمِ الآخِرِ الإِيمَانُ بِكُلِّ مَا أَخْبَرَ بِهِ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- مِمَّا يَكُونُ بَعْدَ الْمَوْتِ/**Rasûlullah** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'in vefatından sonra olacak diye haber verdiği şeylere iman etmek âhirete iman etmek kapsamına girer."**

827. Bk. Buhârî, 930; Müslim, 875.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in haber verdiklerinden maksat sahîh hadislerde haber verdikleridir. Sahîh hadisin şartları daha önce geçmişti.

Şeyhin; "مِمَّا يَكُونُ بَعْدَ الْمَوْتِ/**Vefatından sonra olacaklar...**" sözüne gelince:

Yani kabir ve kabirden sonrası, kıyamette insanların Arasât meydanında beklemeleri ve cennet ve cehennemde olacaklar. Ehl-i Sünnet kabir fitnesine, nimetine ve azabına iman eder.

I. "Kabir Fitnesi"nden Ne Kastedildiği:

Kabir fitnesinden maksat kişinin Rabbinden, dininden, Peygamber'inden sorguya çekilmesidir. Bu sorular Müslüman olsun, kâfir olsun, münafık olsun her ölüye sorulacaktır. Bu sorgulamadan kimse geri kalmayacaktır. İbn Abdulber gibi bazı âlimler, "Mü'min ve münafığa sorulacak. Ancak kâfire sorulmayacak" demişlerdir. Bu zayıf bir görüştür. Sahîh ve sarîh deliller kâfirlerin de mü'minlerin de sorguya çekileceğine delâlet eder. İmam Tirmizî, Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)*'dan Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu rivâyet eder:

إِذَا قُبِرَ الْمَيِّتُ – أَوْ قَالَ: أَحَدُكُمْ – أَتَاهُ مَلَكَانِ أَسْوَدَانِ أَزْرَقَانِ، يُقَالُ لِأَحَدِهِمَا: الْمُنْكَرُ، وَلِلْآخَرِ: النَّكِيرُ، فَيَقُولَانِ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟

"Ölü -veya sizden birisi- gömüldüğünde ona kendileri siyah, gözleri mavi olan iki melek gelir. Birine 'Münker', diğerine 'Nekîr' denilir. Onlar 'Bu adam hakkında ne dersin?' derler..."[828] İmam Ahmed ve başka âlimler bu hadisin sahih olduğunu söylemişlerdir. Et-Testerî *(rahimehullâh)* da İbn Ebî Dâvûd'un *el-Hâyie*'sinin şerhinde bunun senedini sahîh saymıştır. İmam Ahmed'e "Münker ve Nekîrin gelmesi" hakkında sorulduğunda "Haberde böyle geliyor" der. Ehl-i Sünnet buna iman eder. Kabir geniş olmasa da meleklerin oturacağına, meyyitin de oturmuş vaziyette meleklerin onu sorgulayacağına iman ederler. Ancak bizler

828. Tirmizî, 1071.

bir şey duymayız. Ehl-i Sünnet bunlara iman eder. Çünkü gayb âlemindedir. Bunun hakikati kullardan gizli olduğundan buna gayb denilmiştir. Ona şahit olmasalar da onun hak olduğunu bilir, iman ederler. Ehl-i Sünnet gaybî olan bu durumlara iman etmeleri ile diğer fırkalardan ayrılırlar.

Melekler "Rabbin kim? Dinin nedir? Nebîn kimdir?" diye sorarlar. Bunlar üç temel esastır.

II. Kabir Azabına İman Hakkında:

Şeyhin; **"وَبِعَذَابِ الْقَبْرِ/Kabir azabına da iman ederler."** sözüne gelince:

Kâfirler kabirlerinde azap olunacaklardır. Böyle olmasaydı kabir azabından Allah'a sığınmanın bir anlamı olmazdı. Rasûlullah'ın dualarından biri de şudur: وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ *"Kabir azabından Sana sığınırım."* Ebû Saîd'in Buhârî'de geçen hadisinde Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* her namazdan sonra şöyle dua ederdi:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ البُخْلِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الجُبْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أُرَدَّ إِلَى أَرْذَلِ العُمُرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الدُّنْيَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ القَبْرِ

"Allah'ım! Cimrilikten, korkaklıktan, ömrün en değersizine döndürülmekten, dünya fitnesinden ve kabir azabından sığınırım."[829] Kabirde azap olmamış olsaydı bundan Allah'a sığınmanın bir mânası olmazdı. Bu Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen mütevâtir hadistir.

II.I. Kabir Azabının Hem Bedenen Hem de Rûhen Olacağı:

Ehl-i Sünnet buna iman eder. Azap hem cesede, hem de ruha olacaktır. İster defnedilsin, ister defnedilmesin. İster boğulsun, ister yakılsın, isterse dondurucuya konulsun. Vefat ettiğinde ona iki melek gelecek ve onu sorgulayacaklardır. Ancak hadislerde kabrin zikredilmesi çoğunluğa (genel duruma) hamledilmesindendir.

829. Buhârî, 2822.

ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ

"Sonra onu öldürdü ve kabre defnetti."[830]

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا

"Biz yeryüzünü, ölülerin ve dirilerin toplantı yeri kılmadık mı?"[831] Bazen kabir azabı Ehl-i kıbleye de olur. Ancak Ehl-i kıble ebedî olarak azapta kalmaz. İşledikleri günah miktarınca azapta kalırlar. Bundan sonra çıkarlar. Bazen kabirde olan insan bizzat ateşle azap görür. Bazen azabı belli bir zaman olur, sonra çıkarılır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den sabit olan mütevâtir hadiste olduğu gibi.

III. Kabir Nimetine İman Hakkında:

Şeyh dedi ki: **"وَنَعِيمِهِ/Ve (kabir) nimetlerine de (iman ederler)."**

Mü'minlere nimet verilir. Peygamberlerden sonra en büyük nimet verilecek olanlar Allah yolunda cihâd eden mücâhidlerdir. Bu konuda deliller mütevâtirdir. Bundan dolayı mücâhid ve İslâm devleti sınırlarında nöbet tutan kişi, kabir fitnesinden emin kılınacaklardır. *Sahîh-i Müslim*'de geldiği üzere nöbet (ribat) tutarken ölen, kabir fitnesinden emin kılınır. Bu, ribat tutanların dışında hiç kimsenin elde edemeyeceği bir fazilettir.[832]

Müminler kıyamet kopuncaya kadar kabirlerinde nimetlendirileceklerdir.

---

830. Abese, 21.

831. Mürselât, 25.

832. Hadis Müslim'de şöyle geçer: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ، وَإِنْ مَاتَ جَرَى عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُهُ، وَأُجْرِيَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ، وَأَمِنَ الْفَتَّانَ

"(Allah yolunda) Bir gün bir gece ribat tutmak, bir ayın orucu ile teravihinden daha hayırlıdır. Ölürse üzerine dünyada iken yaptığı ameli ve rızkı cereyan eder. Fettândan da (İki sorgu meleğinden ve kabir azabından) emin olur." Müslim, 1913. **(Editör)**

Şeyh dedi ki: **"فَأَمَّا الْفِتْنَةُ/Kabir fitnesine gelince:"**

İnsanlar kabirlerinde imtihan olunacaklar. Adama "Rabbin kim? Dinin nedir? ..." diye sorulacak.

Soru: Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e iman etmeyen ateş ehlinden midir?

Cevap: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ يَهُودِيٌّ، وَلَا نَصْرَانِيٌّ، ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ، إِلَّا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ

"Nefsim elinde olana yemin olsun ki; bu ümmetten Yahudi olsun, Hıristiyan olsun beni işitip sonrada benim kendisi ile gönderildiğim şeye iman etmez ise muhakkak o ateş ashabından olur."[833] *Bu haberi Müslim Sahîh*'inde rivayet etmiştir. Âlimler İslâm kendisine ulaştığı halde Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e iman etmeyenin kâfir olacağı ve cehennemde ebedî kalacağı konusunda icmâ etmişlerdir.

Yahudi ve Hıristiyanları kâfir olarak isimlendirmekten kaçınanlar sapkın münhariflerdir. Bu konuda kendisine hüccetin kâim olduğu kimse de onlar gibi kâfir olur. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* onları *kâfir* diye isimlendirmiştir:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ

"'Allah üçün üçüncüsüdür' diyenler kâfir oldular."[834] Yine yüce Allah şöyle buyuruyor:

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ

833. Müslim, 153.

834. Mâide, 73.

"Ehl-i kitaptan kâfir olanlar..."[835] Allah *(celle celâluhû)* onları kâfir olarak isimlendirmiştir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de onlara cehennem ile hükmetmiştir: *"Bu ümmetten Yahudi olsun, Hıristiyan olsun; her kim beni işitip sonra benim kendisi ile gönderildiğim şeye iman etmez ise muhakkak o cehennem ashabındandır."*[836] *Çünkü itikat olarak inhiraf ve dalâlet ehli olanlar, Yahudi ve Hıristiyanlar hakkında konuştuklarında onlara* "başkaları" ya da "gayr-i müslim olanlar" derler. Onlara kâfir demekten kaçınırlar. Yahudi ve Hıristiyanlara kâfir demekten kaçınan herkes kâfir olur. Bu kişinin küfrü de icmâ iledir. Bunun küfründe hiçbir âlim ihtilâf etmez.

Ehl-i İslâm'ın akâidinde, kâfiri tekfir etmeyen ya da küfründe şüphe edenin ya da onların mezhebini sahih görenin kâfir olacağı geçmektedir. Ebû Hasen el-Eş'arî bunun hakkında icmâ nakletmiştir. Kur'an bu konuda oldukça açıktır. Müslümanlardan iki kişi dahi bu konuda ihtilâf etmez.

Şeyhin; **"فَيُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الآخِرَةِ/Allah mü'minleri sabit sözle dünya hayatında ve âhirette sebat ettirir."** sözüne gelince:

Bu Kur'an'da açık olan bir durumdur:

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

"Allah iman edenleri sabit sözle dünya hayatında da âhirette de sebat ettirir."[837] **"Sabit söz"** nedir? Bu, ihlâs kelimesi olan *Lâ ilâhe illallâh* sözüdür ve dünya hayatında da âhirette de sabit olan sözdür. Çünkü bir şey üzere yaşayan onun üzerine ölür. Bir şey üzere ölen onun üzerine dirilir. Buna muhalefetten Allah'a sığınırız.

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

---

835. Beyyine, 1.

836. Müslim, 153.

837. İbrâhim, 27.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

"Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve sizler ancak Müslüman olarak can verin."[838]

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ

"Kim İslâm'dan başka din ararsa bu ondan kabul edilmez. O âhirette de zarar edenlerdendir."[839]

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا * يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا *

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin ki sizin amellerinizi ıslah etsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah ve Rasûlü'ne itaat ederse büyük bir kurtuluşla kurtulmuştur."[840]

وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ

"Kâfirler zâlimlerin ta kendisidir."[841]

وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

"Şahit ol ki biz Müslümanlardanız."[842]

قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ

"De ki: Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda bir olan kelimeye gelin."[843] قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ **"De ki: Ey kitap ehli!"** Kimdir bu kitap ehli olanlar? Onlar Yahudi ve Hristiyanlardır. تَعَالَوْا **"Gelin!"** Yani, kabul

838. Âl-i İmrân, 102.

839. Âl-i İmrân, 85.

840. Ahzâb, 70-71.

841. Bakara, 254.

842. Âl-i İmrân, 52.

843. Âl-i İmrân, 64.

edin. إِلَى كَلِمَةٍ **"Kelimeye"** Aramızda bir olan kelime nedir? O, *Lâ ilâhe illallâh*'tır. سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ **"Bizimle sizin aranızda bir olan."** Bu, bizimle sizin aranızı ayıran, mânasındadır. Nitekim âyet şöyle devam eder:

أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

"Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim. Allah'a ortak koşmayalım. Bazımız bazımızı Allah'tan gayrı ilahlar edinmesin. Şayet yüz çevirirlerse o zaman şahit olun ki biz Müslümanlardanız." *(Âl-i İmrân, 64)*. Yani sizler kâfirlersiniz. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurur:

اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

"Onlar, Allah'tan başka bilginlerini ve rahiplerini de kendilerine Rab edindiler, Meryem oğlu Mesîh'i de. Oysa onlar bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O, müşriklerin ortak koştuğu şeylerden de münezzehtir." [844]

844. Tevbe, 31. Merhum Elmalılı Hamdi Yazır bu âyetin tefsirinde şunları söylemiştir: **"Allah'tan başka bir de hahamlarını (Yahudiler) ve rahiplerini (Hıristiyanlar) kendilerine rab edindiler."** Yani Allah'ın emrine, hakkın hükmüne değil; onların hükümlerine, onların iradelerine tâbi oldular. Onlara Allah'a tapar gibi taptılar, hatta Allah'ı bırakıp onlara taptılar. Allah'ın emirlerini bırakıp, açıkça Allah'ın emirlerine ters düşen keyfî arzularına itaat eylediler. Allah'ın haram kıldığı şeyleri onların emriyle helâl gördüler. Allah'ın "yapmayın" dediği şeyleri yaptılar, "yapın" dediklerini de yapmadılar. Allah'ın emir ve yasaklarını değil de onların emir ve yasaklarını dinlediler. Onlara, Allah'ın emirlerini uygulayan, O'nun dininin hükümlerini anlayıp anlatan kimseler gözüyle değil de; dinde sanki Allah gibi hükümler vermeye ve kurallar koymaya yetkiliymişler gibi baktılar. Doğrudan doğruya kendi yanlarından şeriat vaz'etmeye, dinî hükümler koymaya hakları varmış ve sanki birer müdebbir Rab imiş gibi baktılar. Onların iradelerine hevâ ve heveslerine uydular. Nitekim bu âyetin mânası hakkında meşhur Hatim-i Tâî'nin oğlu Adî demiştir ki: "Rasûlullah'a geldim, boynumda altından bir haç vardı, ki Adî o zaman henüz Müslüman olmamıştı ve Hristiyan'dı, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Berâetün (Tevbe) Sûresi'ni okuyordu, bana "Ya Adî şu boynundaki putu at" buyurdu. Ben de çıkardım attım. **"Allah'tan başka hahamlarını ve rahiplerini de rab edindiler."** anlamına olan âyetine geldi, ben, "ya Rasûlellah, onlara ibadet etmezlerdi" dedim. Rasûlullah buyurdu ki: "Allah'ın

helâl kıldığına haram derler, siz de haram tanımaz mıydınız? Allah'ın haram kıldığına helâl derler, sizde helâl saymaz mıydınız?" Ben de "evet" dedim. "İşte bu onlara ibadettir." buyurdu. Rebî' demiştir ki, "Bu rablık İsrâiloğulları'nda nasıl idi?" diye Abdul'âli'ye sordum. O da "Genellikle Allah'ın Kitâbı'nda hahamların sözlerine aykırı olan âyetler bulurlar, bununla beraber kitabın hükmünü bırakırlar da hahamların sözlerini tutarlardı." dedi.

Bu rivayetler şunu gösterir ki, herhangi birini rab edinmiş olmak için behemehâl ona "rab" adını vermiş olmak şart değildir. Allah'ın emrine uygun olup olmadığını hesaba katmayarak, onun emrine uymak ve özellikle de dinin hükümlerine ait olan hususlarda onu kural koymaya yetkili sanıp ne söylerse, ne emrederse doğru farz etmek, ona uyduğu zaman Allah'ın emrine ters düşeceğini düşünmeden hareket etmek, onun emirlerini taparcasına yerine getirmek onu rab edinmek ve ona tapmak demektir. Şu halde burada din âlimlerine, ulu'l-emr adı verilen devlet başkanlarına itaat etmek, Allah'ın emri olan bir farz değil midir? O halde Yahudilerle Hristiyanların kendi âlimleri ve yöneticileri demek olan "ahbâr" ve "ruhbân"a itaat etmeleri niçin muaheze olunuyor? Şeklinde düşünmeye gerek yoktur. Çünkü burada sözü edilen şey, Allah için itaat ve teslimiyet değil, "min dûnillah" olan, yani Allah'ın emrine ters düşen itaattir. Gerçekten de ilmî hakikatleri kabul ve âlimlere itaat etmek ve saygı göstermek Allah'ın emridir ve Allah'ın emrine itaat de Allah'a itaattir. Fakat bu doğrudan doğruya değil **"Allah'a, Resule ve sizden olan emir sahiplerine itaat ediniz."** *(Nisâ, 59)* âyetinde de işaret buyurulduğu üzere Allah'a ve Rasûlü'ne itaatin bir bölümü olarak ve ona bağlanarak yapılacak olan bir itaattir, Allah'a ve emirlerine rağmen bir itaat değildir. Allah için bir itaat demek, Allah'ın emirleri doğrultusunda olan, en azından mahluka itaatte yaratıcıya isyan bulunmayan bir itaat demektir. Böyle bir itaat Hâlık'a isyan bulunmamak şartıyla meşrû olur. İlmin hükmünün hak, emrin de maruf olması şartına bağlıdır. İlmin hakkı, hak ve hakikatı izlemesinde, gerçekle olan ilişkisinde, hakkın emrine uygun düşmesinde ve daima Allah'ın rızasını araştırmasında, hakkın ahkâmını tanıyıp kavramasında, hasılı Allah için olmasındadır. Yoksa gerçekle uyum sağlamayan, hak temeli üzerinde yürümeyen Allah'ın hukukuna aykırı olan, Allah'ın koyduğu kanun ve kurallara karşı gelmek isteyen kuruntular ne kadar süslenirse süslensin ilim değildir. Ve âlimlerin değeri, ilim zihniyetine ve haysiyetine bağlılıkları ile ölçülür. Ulu'l-emr olmaları sırf bilgileri ve ilmî haysiyetleri bakımındandır. Yani emredilen marufu tanımaları, uyulacak âyetin hükmünü iyi bilmeleri ve ondan elde edilecek mânayı iyi kavramaları sebebiyledir: **"Bunların hüküm çıkarmaya gücü yetenleri elbette onu anlarlardı."** *(Nisâ, /83)*, **"Allah'ın kulları içinde O'ndan en çok korkanlar âlimlerdir."** *(Fâtır, 28)* özelliklerini taşımaları ve **"Eğer bilmiyorsanız, ilim ve hikmet ehline danışınız."** *(Nahl, 43)* buyurulduğu üzere, âlimlerin ehl-i zikir olmaları bakımındandır. Âlim, bilgi sahibi olması bakımından hiçbir şeyin değil, ancak hakkın kuludur. Delillerin ve hakkın âyetlerinin emrindedir. Lâkin delilin şerefi bizzat kendinden değil, medlulü olan hakka delâlet etmesi ve hakkın açığa çıkmasına yardımcı olması yüzündendir. Hakkı bâtıl, bâtılı hak yapmaya çalışanlar ise ilmî haysiyetten mahrum birer tâğûtturlar. İlme ve ilmin ortaya koyduğu verilere, Hak

Teâlâ tarafından yaratılmış gerçekler olduğu bakımından itaat, Allah'ın emrine itaat ve hakkın farizasını yerine getirmektir. Hakka bağlı olduğu müddetçe ilme ve âlime uymamak ilim ve ulema düşmanlığıdır. Ancak Allah'ın emirlerini göz ardı ederek âlimlerde velev cüz'î bir hüküm vaz'etme yetkisi bulunduğunu, hatta bir zerrenin bile hükmünün yerini değiştirmeye yetkili olduklarını kabul ve teslim eylemek Allah'tan başkasına bir rablık hissesi vermektir, onları "min dûnillah" (Allah'ın gerisinde) rab edinmektir. Şeytanlara, Tâğûtlara, Nemrudlara, Firavunlara, putlara ve evsâna tapmak nasıl bir şirk ve küfür ise âlimlere de haddinden fazla kıymet vermek öyledir. Meselâ; doğruyu yanlışı, hakkı bâtılı ayırmaksızın hak ilminin gereği olmayan fikirlerini, sözlerini, hakkın emrine dayanmayan, ondan kaynaklanmayan şahsî görüşlerini, istek ve arzuya dayanan keyfî fetvalarını ve iradelerini üstün tutmak, sanki onlarda Allah'ın haram kıldığını helâl, helâl kıldığını da haram kılma yetkisi varmış gibi, hakkı değiştirebilecek bir hakları varmış gibi, kasıtlı sapıklıklar şöyle dursun, Allah'ın emrine aykırı olduğu açık olan hatalarına bile itaati câiz görmek, hâsılı Allah bu konuda ne buyuruyor, diye düşünmeden, Allah'ın emrine uymak gerektiğini hesaba katmadan, onlara itaat dahi öyle bir şirk ve küfürdür. Allah'ı bırakıp başkalarına tapmak demektir. Maalesef Yahudiler ve Hristiyanlar işte böyle yapmışlardır: Ahbâr ve Ruhbânlarını Rab edinmişlerdir. Onlara gerçekten Rab dememişlerse bile Rab yerine koymuşlardır. Dinde hüküm koyabilme haklarının olduğuna inanmışlardır. Hele Hıristiyanlık tarihinde ruhbân sınıfının kutsal tanınması ve papaların hata etmez sayılması daha fazla resmiyet kazanmış olan çok açık bir durumdur. Bunların din işlerinde yetkili ve dinde her türlü tasarrufa salahiyetli olduklarını, ruhânî meclislerin kararlarıyla ve papanın emriyle dinin ahkâmının ve kitabın kesin emirlerinin değiştirilecek derecede te'vîl ve tebdil, hatta tahrif olunabileceğini, namaz ve oruç gibi temel ibadetlerin, haram ve helâl ile ilgili bütün kuralların ve meselelerin istenilen şekle konulabileceğini, her türlü günahın affedilebileceğini, hatta cennet ve cehennem anahtarlarının papazların elinde olup, bunların isteyene satılabileceğini ve bütün bunlara hiç kimsenin itiraza hakkı bulunmadığını iddia ve kabul edecek kadar imtiyazlar tanımışlardı ki, bu âyet işte bütün bunları hatırlatmakta, muaheze etmektedir. Adî ile ilgili olan hadîs-i şerîf de bunun asgarî ölçüde bir bakıma tefsiridir. Hıristiyanlıkta ruhbân sınıfının böyle bir imtiyaz ve hakimiyetle "min dûnillah" (Allah'ın gerisinde) Rab edinilmelerine "klerikalizm" adı verilir. Daha sonra bundan şikayetle Protestanlık zuhur etmiştir. Mâide Sûresi (âyet 64, 65)'ne bakınız. Daha sonra bu Rablık imtiyazı, ruhbân sınıfının elinden çıkmış, parlamenterlere geçmiştir. Bundan başka Protestanlar da dahil olduğu halde, ilk devir Hristiyanları içindeki muvahhidlerden ilgisiz olarak, genelde Hristiyanlar arasında yaygın hâl almış bir şirk vardır ki, bütün diğer şirk çeşitlerinin temelini teşkil eder. Şöyle ki: **"Meryem oğlu Mesîh'i de Rab edindiler."** Hıristiyanlar rahiplerini Rab yerine koyduktan ve onların lafıyla **"İsâ Mesîh Allah'ın oğludur."** dedikten başka bir de "Meryem oğlu Mesîh Rab'dır." diye tutturdular. Ona böyle üçüzlü bir inançla ma'bûd ve ilâh diye taptılar. Rab kabul edip, Rablığı onda topladılar. Oysa onlar, hakikatte bir tek ilâha tapmak ve ancak ona ubudiyet etmekle emrolunmuş idiler ki O'ndan başka ilâh yoktur. Onların hepsi; Yahudi'si, Hristiyan'ı, hahamları ve

Allah *(celle celâluhû)* onları *müşrikler* olarak isimlendirmişler. Mü'minler Allah *(celle celâluhû)*'yu birlediklerinde ve Rasûlü'ne itaat edip bu yolda devam ettiklerinde dünya hayatında da âhiret hayatında da müjdeler vardır.

Sahîh-i Müslim'de geçen bir hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Süfyân bin Abdullah es-Sekafî'ye şöyle tavsiyede bulunur:

قُلْ آمَنْتُ بِاللَّهِ ثُمَّ اسْتَقِمْ

"Allah'a iman ettim de sonra dosdoğru ol."[845] *Bu durunda doğru olmak ne demek? Yani Allah'a iman üzere sebat etmektir. İman ise söz ve ameldir. Yani hem dil hem de* âzâlarla söylenir. İslâm ise Allah *(celle celâluhû)*'ya tevhid ile teslim olmak ve itaat ile boyun eğmektir. Şirk ve ehlinden de uzak durmaktır.

Şeyh dedi ki:

"فَيَقُولُ الْمُؤْمِنُ: رَبِّيَ اللهُ، وَالإِسْلاَمُ دِينِي، وَمُحَمَّدٌ - صلى الله عليه وسلم - نَبِيِّي / Müslüman; 'Rabbim Allah, İslâm dinim, Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **ise Nebîmdir' der."**

Bu, Allah'ın sözü üzere kendisine sebat verdiğidir. Bununla birlikte amellerin kötü olmasından, yaşantısının fesat olmasından ve menhecinin dalâlet ve münhariflik olmasından dolayı kabrinde imtihan olur.

---

papazları, akıl delilleriyle ve Allah kitaplarının ortaya koyduğu naslarla, ilâhî hükümlerle başkasına değil, sadece ve sadece Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Mesîh *(aleyhisselâm)*'ın diliyle **"Allah'a ibadet ediniz ve O'na aykırılıktan sakınınız. Benim de sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet ediniz. Kim Allaha şirk koşarsa, Allah ona cenneti haram kılacak ve yeri cehennem olacaktır."** *(Mâide, 72)* buyurulmuştu. Bakara Sûresi'ne (âyet 87 ve 253) bakınız. Böyle iken bunlar bu hak emrinin aksine hareket ederek bir olan Allah'tan başka Rablar da edindiler. Allah'a ve emirlerine karşı geldiler. Kendi nezahet-i sübhaniyyesiyle tenzih O'na, o şirk koşanların şirkinden. Yani, onlar müşriklere benzemekle kalmıyorlar, bilfiil müşriklik de ediyorlar ve Allah'a şirk koşuyorlar. Allah Teâlâ'nın uluhiyetinin şanı ise gerek gizli, gerek açık her türlü şirk şaibesinden uzaktır. O, kendi ezeli nezaheti ile münezzehtir. O'nun zat-ı sübhanisi hiç kimsenin tenzihine muhtaç olmadan, O kendisini, onların açık ve gizli şirk koşmalarından tenzih eyler. Şu halde Allah Teâlâ, onlardan da "berî"dir, onların şirklerinden de. Bk. Hak Dini Kur'ân Dili, Tevbe Sûresi 31. Âyetin tefsiri. **(Editör)**

845. Müslim, 38.

Ya kâfirleri dost edindiğinden ya da amellerinde, sözlerinde riya olup ihlas olmadığından ya da İslâm'ını bozacak olan nevâkıd dediğimiz şeylerden biri olduğundan ya da namaz kılmıyor, mescidin yolunu tanımıyor, hidayet yoluna ihtidâ etmediğinden ya da kötü sonu gerektiren dalâletten dolayı imtihan olur. Allah *(celle celâluhû)*'dan selâmet ve âfiyet isteriz.

Mü'min "Rabbim Allah, dinim İslâm, Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ise Nebîmdir" der. Bütün bunlarla birlikte mü'minler kalplerin ve gözlerin tersine döneceği günden korkarlar. Allah Teâlâ'nın şu âyetinden korkarlar:

وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ

"Allah katından onlara hiç hesaplamadıkları şeyler beliriverir."[846] Ömer bin Abdulazîz bu âyeti okuduktan sonra bir gece ağladı. Aynı zamanda bu âyeti tekrarlayıp durdu ve şöyle diyordu: "Bu âyetten dolayı riyakarların vay haline, vay haline, vay haline!"

Şüpheci münafık, kâfir ve müşriklere ve dine sövenlere gelince bunların hepsi kabirde **"هَاه هَاه / hı, hı"** diyecekler (dilleri tutulacak). Hak sözü söylemek onlara zor gelecek. Çünkü Allah *(celle celâluhû)*'yu ve âhiret gününü amellerinde hatırlamayan ilk olarak ona mühlet verilir ama daha sonra imtihana alınır. Sizden hanginiz daha iyi amel işlediğini bilmek için.

"لاَ أَدْرِي، سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ شَيْئًا فَقُلْتُهُ / O diyecek ki: Bilmiyorum. İnsanların bir şeyler söylediğini duydum ben de onlar gibi söyledim." Çünkü sorumluluklarını yerine getirmemiş, imanın gereğini yapmamış. Halbuki bu şeylere iman etmek zorundaydı. Bu gerçekleşecek bundan kaçış yoktur. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

846. Zümer, 47.

إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى

"O ancak vahyedilen bir vahiydir."[847] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Rabbinden haber verir. Biz buna iman ediyoruz ve Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen bütün sahîh hadislere de iman ediyoruz.

Şeyhin; **"فَيُضْرَبُ بِمِرْزَبَةٍ/Tokmakla vurulur."** sözüne gelince:

Hadiste şöyle geçmektedir: *"Sen azap ve sıkıntıdasın, yüksek sesle bağırıp çığlık atar her şey onu duyar."*[848] *Sahîhayn*'da *"Sadece insan-*

---

847. Necm, 4.

848. Hadis bu lafızla mahfuz değildir. Muhtemelen yazıya geçirilirken hata olmuştur. Hadisin mahfuz olan metinleri vardır. Onlardan biri *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da şu şekilde geçer:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: إِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ نَخْلًا لِبَنِي النَّجَّارِ، فَسَمِعَ صَوْتًا فَفَزِعَ، فَقَالَ: «مَنْ أَصْحَابُ هَذِهِ الْقُبُورِ؟» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ نَاسٌ مَاتُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَقَالَ: «تَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ» قَالُوا: وَمِمَّ ذَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: " إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ أَتَاهُ مَلَكٌ فَيَقُولُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَعْبُدُ؟ فَإِنِ اللَّهُ هَدَاهُ قَالَ: كُنْتُ أَعْبُدُ اللَّهَ، فَيُقَالُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ [ص:٩٣٢] هُوَ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، فَمَا يُسْأَلُ عَنْ شَيْءٍ، غَيْرِهَا، فَيُنْطَلَقُ بِهِ إِلَى بَيْتٍ كَانَ لَهُ فِي النَّارِ فَيُقَالُ لَهُ: هَذَا بَيْتُكَ كَانَ لَكَ فِي النَّارِ، وَلَكِنَّ اللَّهَ عَصَمَكَ وَرَحِمَكَ، فَأَبْدَلَكَ بِهِ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ، فَيَقُولُ: دَعُونِي حَتَّى أَذْهَبَ فَأُبَشِّرَ أَهْلِي، فَيُقَالُ لَهُ: اسْكُنْ، وَإِنَّ الْكَافِرَ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ أَتَاهُ مَلَكٌ فَيَنْتَهِرُهُ فَيَقُولُ لَهُ: مَا كُنْتَ تَعْبُدُ؟ فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي، فَيُقَالُ لَهُ: لَا دَرَيْتَ وَلَا تَلَيْتَ، فَيُقَالُ لَهُ: فَمَا كُنْتَ تَقُولُ فِي هَذَا الرَّجُلِ؟ فَيَقُولُ: كُنْتُ أَقُولُ مَا يَقُولُ النَّاسُ، فَيَضْرِبُهُ بِمِطْرَاقٍ مِنْ حَدِيدٍ بَيْنَ أُذُنَيْهِ، فَيَصِيحُ صَيْحَةً يَسْمَعُهَا الْخَلْقُ غَيْرُ الثَّقَلَيْنِ

Enes bin Mâlik'ten *(radıyallâhu anhu)* demiştir ki: "Allah'ın Peygamberi *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir gün Neccâr oğullarının hurmalığına girmişti (orada bulunan kabirlerden korkunç) bir ses işitti de korktu. Bunun üzerine: *'Bu kabirlerde yatanlar kimlerdir?'* dedi. 'Ey Allah'ın Rasûlü, (onlar) Câhiliye döneminde ölen bir takım insanlardır' dediler (Peygamber efendimiz de): *'Cehennem azabından ve Deccâlin fitnesinden Allah'a sığınınız'* buyurdu. Bunun üzerine 'Bu da niçin (oluyor), Ey Allah'ın Rasûlü?' dediler. (Hz. Peygamber de şöyle) buyurdu: *'Muhakkak ki bir mü'min kabrine konduğu zaman ona bir melek gelir ve ona: Sen (dünyada iken) kime ibadet ediyordun?' diye sorar. Eğer Yüce Allah o mü'mine hidayet vermişse; 'Allah'a ibadet ediyordum' der, bunun üzerine kendisine: 'Sen şu (peygamber olarak gönderildiği söylenen) kimse hakkında ne dersin?' diye sorarlar. (O mü'min de): 'O Allah'ın kulu ve Rasûlü'dür' cevabını verir. Artık bundan sonra kendisine başka bir soru sorulmaz. (Rûhen) Cehennemde bulunan evine götürülür ve: 'Bu (ev) senin evindir, cehennemde senin için (hazırlanmış) idi. Fakat Allah seni korudu ve sana acıdı da onu sana cennette bir evle değiştiriverdi.' denir. (O mü'min de): 'Beni bırakınız gideyim de ailemi müjdeleyeyim' der. Kendisine: 'Hayır olmaz, sen burada kabrinde otur.' cevabını verirler. Muhakkak ki kâfir kabrine*

lar ve cinler duymaz" ifadesi geçer.[849] Bu hadiste hayvanların duyduğu açıktır. Çünkü duyacaklardan sadece insanlar ve cinler istisna edilmiştir. Haber Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den mütevâtir olarak gelmiştir. Şayet insanlar ve cinler duymuş olsalardı bayılırlardı.

Bazı âlimler insanlar ve cinlerin duymamasındaki hikmet için şunu söyler: "Şayet onlar duymuş olsalardı isyan ettiklerinde bu onları ümitsizliğe, kedere, sıkıntıya, kainatı imar etmekten uzak durmaya sevk ederdi." Bunun dışında Allah'tan başka kimsenin bilmediği başka hikmetleri var. Bunların bir kısmını ilimde derinleşmiş olanlar bilir.

Şeyhin; **"ثُمَّ بَعْدَ هٰذِهِ الْفِتْنَةِ إِمَّا نَعِيمٌ وَإِمَّا عَذَابٌ/Bu imtihandan sonra ya nimet ya da azap vardır."** sözüne gelince: Âyette şöyle buyrulur:

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ

"Onlar, sabah akşam ateşe arzolunurlar. Kıyamet kopacağı gün de: "Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine tıkın!" (denilecektir)."[850]

Biraz önce azap bahsi geçti. Azap mertebe mertebedir. Mü'minler kabir azabına iman ederler. *Sahîhayn*'da şöyle gelmiştir: Adama *"Ateşten bir kapı açılır. 'Şayet iman etmeseydin gideceğin yer burasıydı' denilir. Cennetten de kapı açılır ve 'diriltileceğin güne kadarki mekânın burasıdır' denilir."*[851]

---

konduğu zaman kendisine bir melek gelip sertçe çıkışır da: 'Sen (dünyada) neye tapıyordun?' diye sorar. O da: 'Bilmiyorum' cevabını verir. (Melek de ona) 'Bilmez ve hakka uymaz ol' der, sonra ona: 'Şu (Peygamber olduğunu söylenen) kimse hakkında ne dersiniz?' denir. (O kâfir de onun hakkında onu yalanlayan) 'Halkın dediğini derim' cevabını verir. Bunun üzerine (o melek) onun kulakları arasına demirden bir tokmak vurur; (o adam) öyle bir bağırış bağırır ki, insan ve cinlerden başka onu bütün yaratıklar işitir." Bk. Ebû Dâvûd, 4751.

849. Bk. Buhârî, 1338, 1374; Müslim, 2870, (70).

850. Ğâfir, 46.

851. Hadis Müslim'de şu şekilde geçer:

إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا مَاتَ عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ، إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ

Daha önce şehitlerin ruhlarının cennette olacağını söylemiştik. Yine kabir azabından sadece Allah yolunda nöbet tutan ve cihâd edenler emin kılınır, demiştik. Bu konuda Müslim'in Sahîh'inde ve başka kitaplarda geçen hadisler mütevâtir olmuştur.

Cuma günü ve gecesi ölenin kabir azabından emin olacağı ile ilgili gelen hadisler sahîh olmayan zayıf hadislerdir. Cuma günü ve gecesinden vefat edenin fazileti ile ilgili sahîh hadis gelmemiştir. Bu hadislerin hepsi illetlidir. Allah yolunda nöbet tutana gelince Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

رِبَاطُ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ، وَإِنْ مَاتَ جَرَى عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُهُ، وَأُجْرِيَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ، وَأَمِنَ الْفَتَّانَ

"(Allah yolunda) Bir gün bir gece ribat tutmak, bir ayın orucu ile teravihinden daha hayırlıdır. Ölürse üzerine dünyada iken yaptığı ameli ve rızkı cereyan eder. Fettândan da (İki sorgu meleğinden ve kabir azabından) emin olur."[852] Bu hadis Müslim'in *Sahîh*'inde geçmektedir.

Kâfirler büyük kıyamet kopuncaya kadar azap edilirler. Bazen mü'min de günahı miktarınca kabrinde azap görür. Onun azabı merhale merhaledir. Bazen bir müddet bazen de dirilinceye kadar azap görür. Sonra ateşte yine azap görür. Bazen de kabrinde imtihan olur, ancak kıyamet gününde azap görmez.

Bu geçenlerden Hâricî ve Mürcie'ye reddiye vardır. Hâricîler'e reddiyeye gelince, onlar büyük günah işleyenin cehennemde ebedî kalacaklarını söylerler. Ancak onların yanmış olarak cehennemden çıkacaklarına dair Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den hadisler mütevâtir

---

أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ، يُقَالُ: هَذَا مَقْعَدُكَ، حَتَّى يَبْعَثَكَ اللهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Hiç şüphe yok ki, sizden biriniz öldüğü vakit kendisine sabah akşam varacağı yer gösterilecektir. Cennetliklerdense cennetlik olacak, cehennemliklerdense cehennemlik olacaktır. Kendisine 'İşte senin yerin budur, Allah seni kıyamet gününde oraya gönderinceye kadar buradasın!' denilecektir." Müslim 2866. Hadis Buhârî'de de benzer şekilde gelmiştir. Bk. 1379, 6515. **(Editör)**

852. Müslim, 1913.

olmuştur. Bu büyük günah sahiplerinin cehennemde ebedî kalacağını söyleyen Hâricîler'e reddiyedir. Mürcie'ye reddiyeye gelince, onlar imanla beraber günahın zarar vermeyeceğini söylerler. Halbuki mü'minlerden bazıları azap görür. Onlara şu âyet ile reddiye verilir:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

"Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında diğer günahları dilediğine bağışlar."[853] Allah Teâlâ'nın; وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ **"Bunun dışındakileri bağışlar"** cümlesi Hâricîler'e reddiyedir. لِمَنْ يَشَاءُ **"Dilediğine"** cümlesi ise Mürcie'ye reddiyedir.

Kur'an'ın cehennemde hapsettiklerine gelince onlar oradan ebedî olarak çıkamazlar.

كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا

"Onun ateşi ne zaman sönmeye yüz tutsa hemen alevini arttırırız."[854]

Cehennem azabı iki çeşittir: Ateş ile olan azap, bir de şiddetli soğuk olan zemheri ile azap. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ

"Şayet onlar dünyaya geri döndürülseler nehyolundukları şeye geri dönerler."[855] Çünkü madenleri pistir. Bu azaptan sonra dünyaya döndürülseler yine Allah'ı inkar ederler. Yine Peygamber'i yalanlamaya ve kendilerine yasaklanan günahlara dönerler.

Şeyhin; "فَتُعَادُ الأَرْوَاحُ إِلَى الأَجْسَادِ/Ruhlar cesetlere geri döndürülür" sözüne gelince:

Ehl-i Sünnet Allah *(celle celâluhû)*'nun ruhları cesetlere geri döndüreceğini söylerler. Bunda icmâ edilmiştir. Sonra Allah *(celle celâluhû)*'nun

853. Nisâ, 116.

854. İsrâ, 97.

855. En'âm, 28.

Kitâbı'nda ve Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'**in vasıtası ile haber verdiği kıyamet kopar.**

Bundan dolayı âlimler sûra üfürülmenin üç kere olacağını söylemişlerdir. *Korkutma üfürüğü, ölüm üfürüğü* ve *ruhların cesetlere geri döndürülmesi üfürüğü* şeklinde.

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ

"Ve sûra üflenmiştir. Göklerde kim var, yerde kim varsa çarpılıp yıkılmıştır. Ancak Allah'ın dilediği müstesna. Sonra ona bir daha üflenmiştir. Bu defa da hep onlar kalkmışlar bakıyorlardır."[856] Zümer Sûresi'nin bu âyetinde *üfürme* iki kere zikredilmektedir. Ancak Kur'an ve Sünnet'ten olan delillerin hepsine bakıldığında, üfürmenin üç kere olduğu anlaşılmaktadır.

Şeyhin; **"فَيَقُومُ النَّاسُ مِنْ قُبُورِهِمْ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً/İnsanlar kabirlerden Rablerinin karşısına ayakkabısız, çıplak ve sünnetsiz olarak çıkarlar."** sözüne gelince:

Hufât (حُفَاة) kelimesinin mânası *sünnetsiz* demektir. Hz. Âişe *(radıyallâhu anhâ)* "İnsanlar birbirine mi bakacak?" diye sorduğunda, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*: *"İş bundan daha büyüktür"* buyurur.[857] Bunu önemsemezler. Çünkü onlar işlemiş oldukları günah ve hatalarla meşgul olduklarından bunla ilgilenmezler. Onlar dünyaya geri döndürülüp Allah Teâlâ'ya kulluk edip amellerini düzeltmeyi temenni ederler. Ehl-i Sünnet bunlara iman eder.

Bu konularda mütevâtir hadisler gelmesine rağmen bazı taifeler inkar ederler. Haber-i âhâd veya başka mazeretlerle bunlara iman etmezler. Daha önce haber-i âhâd meselesi ve bunlara iman etmenin zaruri olduğu geçmişti. Bununla ilgili Kur'an ve Sünnet'ten deliller de sunulmuştu.

856. Zümer, 67.

857. Bk. Buhârî, 6527; Müslim, 2859, (56).

Şeyh İbn Teymiye Allah'a ve âhiret gününe iman etme konusunda şöyle demişti: " الإِيمَانُ بِكُلِّ مَا أَخْبَرَ بِهِ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- مِمَّا يَكُونُ بَعْدَ الْمَوْتِ/**Allah'a ve âhirete imanın kapsamına Rasûlullah** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'in, ölümden sonra olacağını haber verdiği şeylere iman etmek de girer."** Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; "*(O gün) Güneş insanlara yaklaşır.*" وَتَدْنُو مِنْهُمُ الشَّمْسُ hadisi gibi.[858]

Mü'minler bunlara iman ederler. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* güneşin kullara bir mil yaklaştırılacağına dair verdiği habere de iman ederler. Mil (مِيل) sürme çubuğudur. Kimileri milin ölçü birimi olan mil olduğunu söylemişlerdir. Bundan maksat güneşin yakıt olacağına işarettir. Bundan dolayı ağızlarına kadar terlerine gömülecekler. İnsanlar terleri sebebi ile çamura batmalarında farklı farklıdırlar. Kimileri boğulacak kadar batacak, kimileri dizlerine kadar, kimileri topuklarına katar batacak. Kimileri hiç terlemezler. Nebîler ve Rasûller gibi. İnsanlar bu mevkide imanları ve Allah'a karşı çıktıklarına göre farklılık gösterirler. Hakikat, tevhid makamıdır ve şirkin mertebelerinden olan bid'atlerden, dalâletlerden ve sapıklıklardan uzak durmaktır.

Çalışacak olanlar bugün için çalışır, amel ederler. Ameller, cennete girme sebepleridir. Derecelerin yükselmesi, günahların affedilmesinin sebebidir. Kur'an'da altmış küsür yerde; جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ **"Amellerine mükafat olarak..."** ifadesi geçmektedir. Bu da amellerin cennete girmeye sebep olduğunun delilidir. Buhârî'de Muhammed bin Sinân o da Fuleyh'ten, ona Hilâl bin Alî'den o da Atâ'dan o da Ebû Hureyre'den Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğu rivayet edilir:

كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، إِلَّا مَنْ أَبَى قَالُوا: وَمَنْ يَأْبَى؟ يَا رَسُولَ اللهِ، قَالَ: " مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى

858. Bu söz Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in, uzun şefaat hadisine ait bir kısımdır. Bk. Buhârî, 3340. "Arşın gölgesinde gölgelenecek yedi zümre" hadisi gibi mahşer gününü anlatan farklı hadislerde de bu ifade geçmektedir. **(Editör)**

"Ümmetimden herkes kıyamet günü cennete girecektir; ancak karşı çıkanlar hariç." Dediler ki 'Karşı çıkanlar kimdir Yâ Rasûlellah?' Buyurdu ki: *"Bana itaat eden cennete girecektir. Bana isyan eden karşı çıkmıştır."*[859]

Bu hadisten Allah'a itaat etmekten geri durmanın, azabı gerektirdiğini anlıyoruz. Geri durmak ister inkardan, ister kibirden, ister inançtan, isterse de ameli terk etmekle olsun. Bu konuda bu hadis Ehl-i Sünnet'in en kuvvetli delillerindendir. Bundan dolayı amelin cinsini terk edenin kâfir olacağı konusunda Ehl-i Sünnet ihtilâf etmemiştir.[860] İmam Âcurî *eş-Şerî'a* adlı kitabında bunu zikretmiştir. İmam İbn Teymiye de *el-Fetâvâ* ve diğer başka kitaplarında; Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in de O'nun elçisi olduğuna sıdk ve hakikatle iman ettiği halde, amel işlemek için acele etmeyen kimsenin tasavvur edilemeyeceğini söylemiştir. Zira amel etmediğinde bu onun kalbindeki nifaka, yalanmasına, inkarına ve kibrine delâlet eder. Ameli terk etmekle birlikte şehadet etmek tasavvur edilemez.

İnsanların kıyamet günü o büyük Arasât meydanında emniyetleri amellerine göre olacaktır.

IV. Adalet Terazilerinin Kurulması Hakkında:

Şeyh dedi ki: **"فَتُنْصَبُ الْمَوَازِينُ/Adalet terazileri kurulacaktır."**

Ehl-i Sünnet amellerin tartılacağı teraziler konusunda ihtilâf etmezler. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

---

859. Buhârî, 7280.

860. Bir ameli yapmakta bazen tembellik göstermekle, o ameli bütünüyle terk etmek arasında fark vardır. Şârih burada amelin cinsinin terkine, yani onu bütünüyle terk etmenin hükmüne değinmektedir. Medine'de münafıkların dahi Müslüman görünebilmek için namaz kılıp oruç tuttuklarını, hatta cihada bile iştirak ettiklerini göz önüne alınca, amelsiz bir Müslümanlığın tasavvur edilemeyeceği anlaşılmaktadır. Bilhassa bu hususta Üstad Muhammed Kutub *(rahimehullâh) Düzeltilmesi Gereken Kavramlar* isimli müthiş kitabında çok güzel ve doyurucu bilgiler vermektedir. Tafsilat ve faideler için oraya müracaat edilebilir. **(Editör)**

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ

"Kıyamet günü adalet terazileri koyacağız."[861] Bu konuda sadece Mu'tezile muhalif olmuştur. Terazinin ispatı konusunda gelen deliller hakkında şöyle derler: "فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ **"Kimin terazisi ağır gelirse..."**[862] veya; وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ **"Adalet terazileri koyacağız"** âyetlerinden maksat; adalet ölçüsü koyacağız, anlamındadır. Bu hakiki bir mizan değildir." Onlara Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadisi ile reddiye verilir:

فَتُوضَعُ السِّجِلَّاتُ فِي كَفَّةٍ وَالبِطَاقَةُ فِي كَفَّةٍ، فَطَاشَتِ السِّجِلَّاتُ وَثَقُلَتِ البِطَاقَةُ، فَلَا يَثْقُلُ مَعَ اسْمِ اللَّهِ شَيْءٌ

"Defterler bir kefeye, kağıt parçası ise diğer kefeye konulur. Defterler hafif, kağıt parçası ağır gelir. Allah'ın ismine hiçbir şey ağır gelmez."[863] Bu hadisi Tirmizî ve başkaları rivâyet etmiştir. Hadisin isnadı Müslim'in şartlarına göre sahîhtir.

Ehl-i Sünnet'in kendi arasında, tartılacak şeylerin ne olduğu konusunda ihtilâf olmuştur. Bazıları kulların amellerinin tartılacağını söylemiş. Bazıları ameller cisimlerin şekline sokulur sonrada tartılır, demiş. Bazıları ise kullar amelleri ile tartılır, demişlerdir. Adam getirilir kalbindeki imanla beraber tartılır.

Bu son görüşle amel etmek doğruya en yakın olandır. Çünkü amellerin cisim şekline sokulacağını söyleyenlerin ve sevapların tartılacağını söyleyenlerin delilleri yoktur. Ancak adamla birlikte amellerin tartılacağını söyleyenlerin, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den; يُؤْتَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِالرَّجُلِ السَّمِينِ *"Kıyamet gününde şişman bir adam getirilecek..."* hadisi[864] ve başka delilleri vardır. Adamla birlikte amelleri de tartılacak.

861. Enbiyâ, 47.

862. A'râf, 8; Mu'minûn, 102; Kâri'a, 6.

863. Tirmizî, 2639; Ahmed, 6934.

864. Hadis *Sahîhayn*'da mevcuttur. Müslim'de şöyle geçer:

Kişilerle beraber amelleri tartılacak, diyenlerin kuvvetli delilleri vardır. Ancak bu deliller bedenin ağırlığı konusunda sarîh değildir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; فَتُوضَعُ السِّجِلَّاتُ فِي كَفَّةٍ وَالبِطَاقَةُ فِي كَفَّةٍ *"Defterler bir kefeye, kağıt parçası diğer kefeye konulacak"* hadisi defterlerin tartılacağı konusunda sarîhtir. Ancak bu, sahibinin de onlarla birlikte olmamasını gerektirmez. Daha önce de söylediğim gibi bu görüşlerin hepsi Ehl-i Sünnet'in görüşleri çerçevesindedir.

Kişinin amelleri ile beraber tartılacağına delâlet eden hadislerden biri de şu hadistir:

فَوُضِعْتُ فِي كَفَّةٍ، وَوُضِعَتْ أُمَّتِي فِي كَفَّةٍ، فَرَجَحْتُ بِهِمْ، ثُمَّ جِيءَ بِأَبِي بَكْرٍ فَرَجَحَ بِهِمْ، ثُمَّ جِيءَ بِعُمَرَ فَرَجَحَ بِهِمْ، ثُمَّ جِيءَ بِعُثْمَانَ فَرَجَحَ، ثُمَّ رُفِعَتْ

"Ben bir kefeye konuldum ümmetim ise bir kefeye konuldu. Ben onlara ağır bastım. Ebû Bekir bir kefeye konuldu diğer insanlar bir kefeye konuldu. Ebû Bekir onlara ağır geldi. Ömer bir kefeye konuldu diğer insanlar bir kefeye konuldu. Ömer ağır geldi. Osman bir kefeye konuldu diğer insanlar bir kefeye konuldu. Osman ağır geldi."[865] İmam Ahmed bunu sahîh bir senedle rivâyet etti.

إِنَّهُ لَيَأْتِي الرَّجُلُ الْعَظِيمُ السَّمِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَا يَزِنُ عِنْدَ اللهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، اقْرَءُوا فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: *"Kıyamet gününde semiz, iri bir adam gelecek. Fakat Allah İndinde bir sivrisineğin kanadı kadar ağırlığı olmayacaktır. Bir de;* فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا *'**Onlar için kıyamet gününde tartı dikmeyiz**' (Kehf, 105) âyetini okuyun."* Müslim, "Münafıkların Sıfatları", 2785, (18); Buhârî, "Tefsîr", 4729. **(Editör)**

865. Ahmed, 5469, 22232. İbn Ebî Âsım'ın *es-Sünne*'sinde şu ziyade de vardır:

فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: فَأَيْنَ نَحْنُ؟ قَالَ: «أَنْتُمْ حَيْثُ جَعَلْتُمْ أَنْفُسَكُمْ» "Bunun üzerine bir adam 'Peki biz neredeyiz?' dedi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de şöyle buyurdu: *'Sizler, nefislerinizi kıldığınız yerdesiniz (yani hangi hal üzere yaşadıysanız o hal üzere olacaksınız)."* Bk. *es-Sünne*, II, 539, (1138). Hadisin sıhhati hususunda ihtilâf vardır. Tafsilat için Şuayb Arnaût'un *Müsned* tahkikine (9/339-339; 36/567-569) bakınız. **(Editör)**

Buna delâlet eden vârid olmuş başka deliller de vardır. "Adamın tartılacağı" vb. rivâyetler çoktur. Adamın tartılacağına ve onu hafifletecek şeyin ameli olduğuna delâlet eden delillerden biri de şu âyettir:

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

"Kimin terazisi ağır gelirse kurtuluşa erenler işte onlardır."[866] Kişinin terazisi; sâlih ameller ve güzel itikatla ve şirk, bid'at ve diğer hurafe amellerden de uzak olduğunda ağır gelir. Aynı zamanda kendisiyle Allah'a yaklaştığı namaz, oruç, ana babaya iyilik ve sıla-i rahimde bulunmakla da terazisi ağır gelir. Yine gıybet, söz taşıma, hased etme, zulmetme, düşmanlık yapma, başkalarına dil uzatma, sakal kesme ve bunun gibi Allah'ın haram kıldığı daha başka kötü amellerden uzak durmaktan dolayı da kişinin terazisi ağır gelir.

Sâlih amel kefesinin boş kalmasıyla terazisi hafif gelen kişi, Allah'ın karşısına çıktığında yanında hiçbir amel olmayacak.

وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ

"Kimin mizanı hafif gelirse, işte onlar kendilerine yazık edenlerdir. Onlar cehennemde ebedî kalacaklardır."[867] Bazı âlimler bu âyetten kâfirlerin de amellerinin tartılacağı sonucunu çıkarmıştır. Çünkü bu âyet kâfirler hakkındadır; mü'minlerin âsileri hakkında değildir. Yine başka âlimler bu âyetten kâfirlerin amellerinin, onlara zulmedilmeyeceğini göstermek için tartılacağını söylemişlerdir. İnsanlar tartılacaktır, tartı ise adaletli hükümdür. Bir de kendi nefislerinin aleyhine şahit olsunlar diye tartılacaktır. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

"Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler."[868] Yine yüce Allah şöyle buyuruyor:

866. Mu'minûn, 102.

867. Mu'minûn, 103.

868. Nahl, 118.

وَما رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

"Rabbin kullara zulmeden değildir."[869] Bir de Ebû Zerr'in Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den naklettiği şu hadisten dolayı:

يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا

"Ey kullarım! Ben zulmü kendi nefsime haram kıldım ve onu sizin aranızda da haram kıldım. Birbirinize zulmetmeyin."[870] Bu hadis Müslim'in *Sahîh*'inde geçmektir. İmam Ahmed "Bu hadis Şam ehlinin en faziletli hadisidir" demiştir.

V. Amel Sahîfelerinin Dağıtılması Hakkında:

Şeyhin; "وَتُنْشَرُ الدَّوَاوِينُ، وَهِيَ صَحَائِفُ الأَعْمَالِ"/**Amel sahîfeleri olan divanlar dağıtılır"** sözüne gelince:

Buna dair deliller Allah'ın Kitâbı'nda ve Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Sünnet'inde çoktur. Yüce Allah Kitâbı'nda şöyle buyurur:

يَاوَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا

"Eyvah bize! Bu kitaba ne olmuş da küçük, büyük hiçbir şey bırakmayıp onları saymış."[871] Yine yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ

"Her insanın boynuna işlediklerini dolarız." Âyette geçen "طَائِرَهُ" kelimesi; işlemiş olduğu hayır ve şer amelleridir. Yine "أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ" cümlesinin mânası; yani onu dünyada işlemiş olduğu amellerle sorumlu tutarız, demektir.

869. Fussilet, 46.

870. Müslim, 2577.

871. Kehf, 49.

Şeyhin; **"فَآخِذٌ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ، وآخِذٌ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ أَوْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِهِ/Kimisi kitabını sağından, kimisi de solundan ya da arkasından alır"** cümlesine gelince: Kitabını sağından alacak olanlar muvahhid mü'minlerdir. Kitabını solundan alacak olanlar ise kâfirlerdir. Âyetlerde "Solundan ve arkasından kitapları alacak" denilen yerlerde bir çelişki yoktur. Çünkü kitabı arkasından alacak olan aynı anda solundan da alacaktır. Yani sol aka tarafından alır. Onun sol eli arka tarafında olur ve o eliyle kitabı alır.

Buradaki sır onu küçük düşürmek ve isyan ettiğini beyan etmektir. Allah *(celle celâluhû)* dünyada ona vaat ettiği gerçekleşecek ve gözleri ile onu görecektir. Önceki sayfalarda Allah *(celle celâluhû)*'nun şu âyeti hakkında bahis geçmişti:

وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ

"Şayet onlar dünyaya geri döndürülseler nehyolundukları şeye geri dönerler."[872] Allah Teâlâ, onların tekrardan dünyaya dönmek isteyeceklerini haber veriyor. Allah onların gizli ve açık hallerini onlardan daha iyi biliyor. Sâlih amel işlemek için kâfirler tekrardan dünyaya dönmeyi temenni edecekler:

حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ * لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِنْ وَرَائِهِمْ بَرْزَخٌ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ *

"Onlardan birini ölüm gelince 'Rabbim beni dünyaya geri gönder ki dünyada terk ettiğim sâlih amelleri işleyeyim' der. Hayır! Bu onun söylediği boş bir sözden ibarettir. Onların arkasında diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır."[873] Allah onları daha iyi bilir. Bu Allah *(celle celâluhû)*'nun *el-Hakîm* ve *el-Habîr* isimlerinin mânasıdır. Hakîm; her şeyi yerli yerine koyandır. Habîr; her şeyin gizli ve açığını ihâta edendir.

872. En'âm, 28.

873. Mu'minûn, 99-100.

Yüce Allah'ın; وَكُلَّ إِنسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَآئِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا **"Her insanın amel defterini boynuna doladık, kıyamet günü açılmış bulacağı kitabı önüne çıkarırız. Ona "Kitabını oku! Bugün hesap görücü olarak sana nefsin yeter!" deriz."**[874] Âyetinin zâhiri, bu onlara açık olacak ki zulmedilmediklerini bilsinler ve bununla kendi nefsine şahit olsunlar. Bundan dolayı sorumlu olduğu günden, Rabbiyle karşılaşacağı güne kadar işlediği bütün ameller zâhir edilir. O'nun idrakinden hiçbir şey çıkmaz.

VI. Mahlukatın Hesaba Çekilmesi

Şeyhin; **"وَيُحَاسِبُ اللهُ الخَلائِقَ/Mahlukat hesaba çekilir"** sözüne gelince: Bunda; dirilmenin, hesabın ve mükafatın olduğunun ispatı vardır. Allah *(celle celâluhû)* kâfirlerden haber veriyor:

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ

"Kâfirler diriltilmeyeceklerini zannettiler. De ki; Rabbime yemin olsun. Evet, muhakkak ki diriltileceksiniz."[875] Allah *(celle celâluhû)* Kur'an'ın üç yerinde Nebî'sine bu hususta yemin etmesini emretmiştir:

وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ

"O gerçek midir? Diye senden sorarlar. De ki: Evet! Rabbimin hakkı için gerçektir. Siz âciz kılamazsınız."[876]

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

"İnkar edenler 'kıyamet bize gelmeyecektir' dediler. De ki: Hayır öyle değil. Görülmeyeni bilen Rabbime andolsun ki o saat (kı-

874. İsrâ, 13-14.

875. Teğâbun, 7.

876. Yûnus, 53.

yamet) size muhakkak gelecektir. Ne göklerde ne de yerlerde zerre ağırlığında bir şey bile O'ndan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyük ne varsa hepsi apaçık kitaptadır."[877]

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

"Kâfirler diriltilmeyeceklerini zannettiler. De ki: Evet! Rabbime yemin olsun ki muhakkak diriltileceksiniz. Sonra da işledikleriniz size haber verilecek. Bu Allah'a kolaydır."[878]

Allah *(celle celâluhû)* mahlukatın hepsini; ilklerini ve sonlarını, insanları ve cinleri bir makamda, bir meydanda toplayacak. Allah *(celle celâluhû)* mahlukatı hesaba çekecek. Bu vakit mü'min için öğle ile ikindi namazı arası kadar olan elli bin senede olacak. Kâfir için ise çok zor olan elli bin sene olacak.

Şeyhin; **"وَيَخْلُو بِعَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ/Mü'min kuluyla baş başa kalır."** sözüne gelince:

Aynı bu ifade gibi "mü'min"le kayıtlanmış olarak *Sahîhayn*'da hadis gelmiştir:

فَيُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ

"(Mü'mine) Kendi günahı ikrar ettirilir..."[879] Hadislerin zâhirinden mü'minle Allah arasında bir tercümanın olmayacağı anlaşılıyor.

---

877. Sebe', 3.

878. Teğâbun, 7.

879. Hadis Müslim'de şöyle geçer:

يُدْنَى الْمُؤْمِنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ، حَتَّى يَضَعَ عَلَيْهِ كَنَفَهُ، فَيُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ، فَيَقُولُ: هَلْ تَعْرِفُ؟ فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ أَعْرِفُ، قَالَ: فَإِنِّي قَدْ سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا، وَإِنِّي أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ، فَيُعْطَى صَحِيفَةَ حَسَنَاتِهِ، وَأَمَّا الْكُفَّارُ وَالْمُنَافِقُونَ، فَيُنَادَى بِهِمْ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللهِ

Safvân b. Muhriz'den rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: "Bir adam İbn Ömer'e *(radıyallâhu anhumâ)* 'Fısıltı hakkında Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'i ne buyururken işittin?' diye sordu. İbn Ömer: 'Onu: *'Kıyamet gününde mü'min Rabbi (azze ve celle)'ye yaklaşacak, o derece ki üzerine Allah affını indirecek ve ona günahlarını itiraf*

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyuruyor ki:

مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ، لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ حَاجِبٌ وَلَا تُرْجُمَانٌ

"Kişiyle Rabbi arasında herhangi bir tercüman olmaksızın aranızda Rabbinin kendisiyle konuşmayacağı kimse yoktur."[880] *Bu hadiste Allah Teâlâ'nın* kelâm sıfatının ispatı vardır. Yine; فَيُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ *"Kendi günahları ikrar ettirilir"* hadisi de bunu ifade ediyor. Bu Kur'an ve Sünnet'te de vasfedilmiştir.

Şeyh dedi ki: **"**وَأَمَّا الْكُفَّارُ؛- مِنْ الْيَهُودِ وَالنَّصَارى وَالْمُرْتَدِّينَ - فَلا يُحَاسَبُونَ مُحَاسَبَةَ مَنْ تُوزَنُ حَسَنَاتُهُ وَسَيِّئَاتُهُ/**-Yahudi, Hıristiyan ve mürtedlerden olan- Kâfirlere gelince onlar iyilikleri ve kötülükleri tartılan birinin hesaba çekildiği gibi hesaba çekilmeyecek."**

Daha önce onların da âyette hesaba çekileceği geçmişti. Ancak onların hesaba çekilmesi, onlara zulmedilmeyeceğini onlara göstermek ve onların kendi nefislerine şahit olmaları içindir.

Şeyhin; **"**فَلا يُحَاسَبُونَ مُحَاسَبَةَ مَنْ تُوزَنُ حَسَنَاتُهُ وَسَيِّئَاتُهُ/**Kötülükleri ve iyilikleri tartılan birinin hesaba çekildiği gibi hesaba çekilmeyecek."** sözüne gelince:

Burada tartılmalarını (mizanı) nefyetmemiş. Sadece, iyilik ve kötülükleri tartılan birinin hesaba çekilmesi gibi hesaba çekilmeyeceklerini belirtmiş. Çünkü onların iyilikleri yoktur. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا

ettirecektir. Kendisine '(filân günahını) biliyor musun?' diye soracak. Mü'min: 'Ey Rabbim! Biliyorum' diyecek. Allah Teâlâ: 'Onu ben dünyada sana örtbas etmiştim. İşte bugün de onu sana bağışlıyorum' diyecek. Bunun üzerine iyiliklerinin sahifesi verilecektir. Kâfirlerle münafıklara gelince, onlar için mahlûkat huzurunda: 'İşte Allah namına yalan söyleyenler bunlardır, diye nida edilecektir!' buyururken işittim, dedi." Müslim, "Tevbe", 2768; Buhârî, 4685. **(Editör)**

880. Buhârî, 6539, 7512, 7443; Müslim, 1016, 67.

"Biz o gün onları yaptıkları bütün amellerin üzerine varıp hepsini toz duman edeceğiz."[881] Mizana konulacak, ancak onun bir şeyi olmayacak. Yine yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

"İçinizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, işte dünyada ve âhirette amelleri boşa giden bunlardır. Bunlar ateşin ashabıdır ve orada ebedî kalacaklardır"[882] Bu âyet mürtedler hakkındadır. İlk ayet ise Yahudi ve Hıristiyanlar hakkındadır.

Şeyh dedi ki: **"وَلَكِنْ تُعَدُّ أَعْمَالُهُمْ، فَتُحْصَى/Fakat amelleri sayılır ve hesaplanır."**

Sahîh-i Müslim'de geçtiği üzere, kâfirler amellerinin karşılığını dünyada alırlar. Kâfir biri güzel bir amel işlediğinde Allah *(celle celâluhû)* onun karşılığını dünyada verir. Ancak sâlih amellerden iflas etmiş olduğu bir durumda Allah ile karşılaşır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ

"İnfak ettiklerinin kabul olunmasına engel olan; Allah'ı ve peygamberi inkar etmeleri, namaza tembel tembel gitmeleri ve istemeyerek infak etmeleridir."[883] Kim Allah ve Rasûlü'nü inkar ederse amelleri kabul edilmez. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

عَامِلَةٌ نَاصِبَةٌ

"Çalışmış boşa yorulmuştur."[884] Bazı âlimlere göre bu âyet Yahudi, Hıristiyan ve riyakarlar hakkındadır. Yahudiler ve Hıristiyanlar dün-

881. Furkân, 23.

882. Bakara, 217.

883. Tevbe, 54.

884. Ğâşiye, 3.

yada bazen Allah'a kulluk ederler ancak kıyamette cehenneme atılırlar. Aynı şekilde riyakarlar da dünyada Allah'a ibadet ederler ancak kıyamette cehenneme atılırlar. Âyette geçen "عَامِلَةٌ" yani dünyada çalışır, demektir. "نَاصِبَةٌ" ise, yani âhirette cehenneme atılırlar. Çünkü ameller, onların aslı olan tevhid olmadan kabul edilmezler.

Müslim'in *Sahîh*'inde geçen hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ يَهُودِيٌّ، وَلَا نَصْرَانِيٌّ، ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ، إِلَّا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ

"Nefsim elinde olana yemin olsun ki; bu ümmetten Yahudi olsun, Hıristiyan olsun beni işitip sonrada benim kendisi ile gönderildiğim şeye iman etmez ise muhakkak o ateş ashabından olur."[885]

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا * الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا *

"De ki: Amel bakımından en çok zinaya uğrayanları size haber vereyim mi? Onlar iyi iş yaptıklarını sandıkları halde dünya hayatındaki çabaları kaybolup giden kişilerdir."[886] Yine şöyle buyuruyor:

إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ

"Kim Allah'a ortak koşarsa Allah ona cenneti haram kılar."[887] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de şöyle buyuruyor:

885. Müslim, 153.

886. Kehf, 103-104.

887. Mâide, 72.

يُؤْتَى بِالْمَوْتِ فِي صُورَةِ كَبْشٍ أَمْلَحَ فَيُوقَفُ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ ثُمَّ يُذْبَحُ ثُمَّ يُقَالُ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ وَيَا أَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ

"Ölüm, alaca bir koç suretinde getirilir, cennet ve cehennem arasına koyularak boğazlanır. Sonra; 'Ey cennet ehli! Ebedilik var, ölüm yok. Ey cehennem ehli! Ebedilik var, ölüm yok denir."[888] *Bu muttefekun aleyh bir hadistir. Ölüm bir koç şeklinde getirilip cennet ve cehennem arasında boğazlanır. Bütün bunlar k*âfirlerin de kendileri hakkında söyledikleri gibi onların cehennem ehli olduklarına delâlet eder. Kıyamet günü şöyle diyecekler:

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ

"Derler ki: Biz işitip akletmiş olsaydık cehennem ehlinden olmazdık."[889]

وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ

"Onlar cehennem bekçisine: 'Ey Mâlik! Ne olur Rabbine yalvar da canımızı alsın' diyecekler. O da: 'Hayır! Siz burada devamlı kalacaksınız' diye karşılık verecek."[890] Onların cehennemin yakıtları olduğu konusunda delil açıktır. Onlar *kâfirler* diye isimlendirilirler. Onlar tartılacak fakat onlara zulmedilmediklerini göstermek için tartılacaklar. Bu onların iyilik ve kötülüklerinin de tartılmasını gerektirmez. Çünkü Allah *(celle celâluhû)*'nun şu âyet-i kerîmesi; وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا **"Biz o gün onları yaptıkları bütün amellerin üzerine varıp hepsini toz duman edeceğiz."**[891] Onların iyiliklerinin olmadığı konusunda çok açıktır. Ancak onların amelleri sayılıp, hesaplanacak onlar da bunu görecekler ve ikrar edecekler.

888. Buhârî, "Tefsîr", 4730; Müslim, "Cennet", 2829.

889. Mülk, 10.

890. Zuhruf, 77.

891. Furkân, 23.

Yüce Allah'ın buyurduğu gibi:

كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا

"Bugün sana hesap çekici olarak nefsin yeter."[892] Allah'tan, kıyamet günü Arasât meydanında Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in havuzundan bizlere içirmesini isteriz.

892. İsrâ, 14.

{الْحَوْضُ، وَالصِّرَاطُ، وَالْقَنْطَرَةُ}

KEVSER HAVUZU, SIRÂT KÖPRÜSÜ VE KANTARA

وَفِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ الْحَوضُ الْمَوْرُودُ لِلنَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- ماؤُه أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ، وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ، آنِيَتُهُ عَدَدُ نُجُومِ السَّمَاءِ، طُولُهُ شَهْرٌ، وَعَرْضُهُ شَهْرٌ، مَنْ يَشْرَبُ مِنْهُ شَرْبَةً؛ لاَ يَظْمَأُ بَعْدَهَا أَبَدًا.

وَالصِّرَاطُ مَنْصُوبٌ عَلَى مَتْنِ جَهَنَّمَ، وَهُوَ الْجِسْرُ الَّذِي بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، يَمُرُّ النَّاسُ عَلَيْهِ عَلَى قَدْرِ أَعْمَالِهِمْ، فَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَلَمْحِ الْبَصَرِ، وَمِنْهُم مَن يَمُرُّ كَالْبَرْقِ، وَمِنْهُم مَن يَمُرُّ كَالرِّيحِ، ومِنْهُم مَن يَمُرُّ كَالْفَرَسِ الْجَوَادِ، وَمِنْهُم مَن يَمُرُّ كَرِكَابِ الإِبِلِ، ومِنْهُم مَن يَعْدُو عَدْوًا، وَمِنْهُم مَن يَمْشِي مَشْيًا، وَمِنْهُم مَن يَزْحَفُ زَحْفًا، وَمَنْهُم مَن يُخْطَفُ خَطْفًا وَيُلْقَى فِي جَهَنَّمَ؛ فَإِنَّ الْجِسرَ عَلَيْهِ كَلاَلِيبُ تَخْطِفُ النَّاسَ بِأَعْمَالِهِم، فَمَنْ مَرَّ عَلَى الصِّرَاطِ؛ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

فَإِذَا عَبرُوا عَلَيْهِ؛ وَقِفُوا عَلَى قَنْطَرَةٍ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَيُقْتَصَّ لِبَعْضِهِم مِن بَعْضٍ، فَإِذَا هُذِّبُوا وَنُقُّوا؛ أُذِنَ لَهُمْ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ.

* * * *

Kıyamet Arasât'ında, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **için vârid olmuş (mü'minlerin susuzluğunu gidermek için başına geleceği) havzı vardır. Suyu sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Etrafındaki kapları semadaki yıldızlar kadardır. Boyu bir aylık, eni de bir aylık mesafedir. Ondan bir defa içen, ondan sonra ebediyen bir daha susamayacaktır.**

Sırât da cehennem üzerinde kurulmuştur. Sırât cennet ile cehennem arasında kurulmuş olan köprüdür. İnsanlar onun üzerinden amelleri ölçüsünde bir hızla geçecektir. Kimisi göz açıp kapayıncaya kadar, kimisi şimşek kadar hızlı geçecektir. Kimisi rüzgar gibi,

kimisi hızlı bir atlı gibi, kimisi de binek olarak kullanılan deve gibi geçecektir. Kimisi koşarak geçecek, kimisi yürüyerek, kimisi de sürünerek geçecektir. Kimisi de iyice yakalanıp cehenneme atılacaktır. Çünkü köprünün üzerinde, insanları amellerine göre yakalayan kancalar vardır. Sırâtın üzerinden geçebilen cennete girecektir.

Sırâtın üzerinden geçtikten sonra cennet ile cehennem arasındaki bir köprünün (Kantara) başında dururlar. Bu sefer birinden ötekinin lehine kısas yapılır. Nihayet tertemiz edilip arındırıldıktan sonra cennete girmek için kendilerine izin verilir.

ŞERH:

İmanın en üst mertebesi gayba iman etmektir. Allah *(celle celâluhû)* Bakara Sûresi'nin başında mü'min kulları övmüştür. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ

"Onlar gayba iman edenlerdir."[893]

I. Gaybın Kısımları:

Gayb İki Kısımdır:

1- Birinci Kısım: Mutlak olan gayb. Bunu Allah *(celle celâluhû)*'dan başkası bilmez. Sadece Allah *(celle celâluhû)* bazı Rasûllerini bu gaybtan bazı şeylere muttali eder. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا * إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ...

"O bütün gaybı bilir. Fakat gaybını hiç kimseye açmaz. Ancak razı olduğu (seçtiği) Rasûl hariç..."[894]

893. Bakara, 3.

894. Cin, 26-27.

2- İkinci Kısım: Mukayyed olan gayb. Bu senin için gayb olabilir, başkasının yanında hâzır olabilir. Bunun gayba iman konusu ile bir alakası yoktur.

Konumuz mutlak gayb ile alakalıdır. Bir de Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Rabbinden haber verdiği, ilerde belli zamanda belli mekanda olacaklara dair gaybla alakalıdır. Buna iman etmek Allah ve Rasûlü'ne iman etmektir.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gaybî olan birçok durumdan haber vermiştir. Buhârî ve Müslim'de geçen Abdulvâris bin Saîd'in Ebu't-Teyyâh ed-Duba'î'den, onun da Enes bin Mâlik'ten *(radıyallâhu anhu)* onun da Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den rivayet ettiği hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ، أَنْ يُرْفَعَ الْعِلْمُ، وَيَثْبُتَ الْجَهْلُ، وَتُشْرَبَ الْخُمُورُ، وَيَظْهَرَ الزِّنَا

"Muhakkak ki ilmin kaldırılması, cehaletin yayılması, içkinin içilmesi ve zinanın çoğalması kıyametin alametlerindendir."[895] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kabir azabından, kabir fitnesinden, Deccâlden, kıyamet ve hallerinden, kıyamet Arasât'ından haber vermiştir. Bu, Şeyhin **"وَفِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ/Kıyamet Arasât'ında..."** diye bahsettiğidir.

II. Arasât Kelimesinin Tarifi:

Arasât (عَرَصَات) kelimesi, arsa (عَرْصَةٌ) kelimesinin çoğuludur. Arsa ise sözlükte, etrafında evlerin olmadığı geniş boş alana denir.

895. Buhârî, 80; Müslim, 2671.

III. Kıyametin Türleri:

"الْقِيَامَة/Kıyamet"

Kıyamet iki çeşittir:

1- Birincisi: Her ölenin kendi kıyametinin kopması anlamındaki kıyamet.

2- İkincisi: Büyük kıyamettir. Bu, çoğu hadiste kastedilendir. Âyetlerin çoğunda gelen de budur. Müslümanlar bunda icmâ etmişlerdir. Bu insanların kabirlerinden çıplak, ayakkabısız ve sünnetsiz kalktıkları vakittir.

IV. Havz-ı Kevser Hakkında:

Şeyhin; **"-صلى الله عليه وسلم- وَفِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ الْحَوضُ الْمَوْرُودُ لِلنَّبِيِّ/Kıyamet Arasât'ında Rasûlullah** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **için vârid olunacak havzı vardır."** sözüne gelince:

Birçok âlim bu havuzun Kevser havuzu olduğunu söylemişlerdir. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ

"Muhakkak biz sana Kevseri verdik."[896] Tabi Kevserin Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e özel olması, diğer peygamberlerin ona ortak olmaması itibarı iledir. Bazı âlimlerin Havz ve Kevserin farklı şeyler olduklarını söylemişlerdir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e özel olan Kevserdir, Havz değil. Bu da her bir peygamberin bir havzı olması itibari iledir. Buna Ebû Îsâ'nın (Tirmizî'nin) rivâyet ettiği hadisle delil getirirler. Bu gerçekten zayıf olan bir hadistir. Her peygamberin kendine özel bir havzı olduğu sabit değildir. Böyle olunca havzın Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e özel olduğu ve bunun Kevser olduğu söylenebilir. Böylece havzın Kitâb'ta da zikredildiğinin söylemekte mümkün olur. Çünkü havz Kevserdir.

896. Kevser, 1.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Kevserin özelliklerinden haber vermiştir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

مَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ العَسَلِ، وَأَكْوَابُهُ عَدَدُ نُجُومِ السَّمَاءِ

"Onun suyu sütten daha beyaz, tadı baldan daha tatlıdır. Kapları göklerdeki yıldızların adedindedir."[897] Göklerdeki yıldızların sayısını ise Allah'tan başkası bilemez. Ne Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, ne de sahâbîlerden gökteki yıldızların adedi hakkında bir şey sabit olmamıştır. Bunu Allah'tan başkası bilemez.

Şeyhin; **"طُولُهُ شَهْرٌ، وَعَرْضُهُ شَهْرٌ/Genişliği bir ay, uzunluğu da bir aylık mesafedir."** Sözüne gelince: Yine bu uzunluğun mesafesi hakkında bir şey sabit olmamıştır. Acaba yürüme mesafesi mi, yoksa binekle gitme mesafesi mi? İnsanların bildikleri uzunluğu bir ay, genişliği bir aylık mesafedir, denilebilir. Bazen birinin en hızlı şekilde gitme mesafesi olan bir aylık genişlik, bir aylık uzunluk da denilebilir. Bu, havuzun büyüklüğünü beyan etmek içindir. Bazı rivâyetler birinci görüşün daha tercih edilen bir görüş olduğuna delâlet ediyor. O da Ammân ve Eyle arasındadır rivayetidir.

Ehl-i Sünnet bunlara iman eder. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen her şeye de iman ederler. Bu, gayba iman etmenin vâciplerindendir. Havz hakkında Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen hadisler mütevâtir olmuştur. Elliden daha az olmayan sahâbeden rivâyet gelmiş-

---

897. Tirmizî, 2444. Hadis Müslim'de de geçmektedir. Müslim'in rivayeti şu şekildedir:

عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا آنِيَةُ الْحَوْضِ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَآنِيَتُهُ أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ وَكَوَاكِبِهَا، أَلَا فِي اللَّيْلَةِ الْمُظْلِمَةِ الْمُصْحِيَةِ، آنِيَةُ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا لَمْ يَظْمَأْ آخِرَ مَا عَلَيْهِ، يَشْخَبُ فِيهِ مِيزَابَانِ مِنَ الْجَنَّةِ، مَنْ شَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ، عَرْضُهُ مِثْلُ طُولِهِ، مَا بَيْنَ عَمَّانَ إِلَى أَيْلَةَ، مَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ، وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ»

Ebû Zerr'den *(radıyallâhu anhu)* rivayetle o şöyle demiştir: "Yâ Rasûlellah havzın kapları nedir?' diye sordum. Şöyle buyurdu: *'Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin ederim ki; Onun kapları gökyüzünün gezegenleri ve yıldızlarından daha çoktur. Hem de açık karanlık gecede! Bunlar cennetin kaplarıdır. Her kim bu kaplardan içerse ömrünün sonuna kadar susamaz. Havzın cennetten çıkan iki oluğu gürül gürül akar. Ondan kim içerse (bir daha) susamaz. Genişliği uzunluğu gibi olup, Ammân ile Eyle arası kadardır. Suyu sütten daha ak ve baldan daha tatlıdır."* Müslim, 2300. **(Editör)**

tir. Mütevâtir hadisleri toplayıp yazanların hepsi "havz"dan bahsetmiştir. Daha önce mütevâtirle ilgili konu; Ehl-i Sünnet'e ve mütekellimlere göre tarifi geçmişti.

Şeyhin; **"مَنْ يَشْرَبُ مِنْهُ شَرْبَةً/Kim ondan bir defa içerse..."** sözüne gelince:

Metinde geçen **"شَرْبَةً"** kelimesi *bir kere içmek* mânasındadır. Yani ondan bir kere içen bir daha ebediyen susamaz. Bu insanlar kabirlerinden çıplak, ayakkabısız ve sünnetsiz kalktıklarında güneş onlara yönelir ve ağızlarına kadar terlerine gömülürler. Bugün susuzluk olur. Âlimlerin görüşlerinden sahîh olana göre havz sırâttan önce olacak. Kantara ise sırâttan sonra olacak.

Bu havuza, insanlardan, hak üzerine olduklarını sanıp aslında bâtıl üzere olan büyük bir adet gelecek. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* onlar hakkında; *"Ümmetim ümmetim"* buyurduğunda; *"Senden sonra neler ortaya çıktığını sen bilmezsin denilecek."*[898] *Bu hadisten Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in mutlak olan gaybı bilmediği ortaya çıkıyor. İbn Abdulber *et-Temhîd* adlı kitabında Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in *"Ümmetim ümmetim"* sözü hakkında şunları söylüyor: "Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in havuzuna çok sayıda bid'at ehlinden olan Hâricîler, Râfizîler, büyük günaha ısrar edenler ve başkaları gelecek."

Ehl-i Sünnet, bir bid'at veya günaha tevbe etmeden ölenin İslâm'dan çıkmayacağı konusunda ittifak etmişlerdir. Bunlar Allah'ın dilemesine kalmışlardır.

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ

"Kıyamet günü adalet terazileri koyacağız."[899]

فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ * وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُوْلَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ

898. Buhârî, 4740, 6575; Müslim, 247, 2607.

899. Enbiyâ, 47.

"O gün kimin iyilikleri tartıda ağır gelirse işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir. Buna karşılık kimin de iyilikleri tartıda hafif gelirse işte onlar kendilerine yazık edenlerdir."[900] Ancak Ehl-i Sünnet'in ittifakına göre bunlar cehennemde ebedî kalmazlar. Bunlar tehdit edildikleri şeye arz olunurlar. Daha önce Allah *(celle celâluhû)*'nun vadettiğine muhalefet etmeyeceği konusunda icmâ nakletmiştik. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

وَعْدَ اللَّهِ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ

"Bu Allah'ın vaadidir. Allah vaadinden dönmez."[901] Ancak bazen tehdidinden döner, cayar. Çünkü tehditten dönmek kemâl sıfatlarındandır. Şairin dediği gibi:

وَإِنِّي وَإِنْ أَوْعَدْتُهُ أَوْ وَعَدْتُهُ ... سَأُخْلِفُ إِيعَادِي وَأُنْجِزُ مَوْعِدِي

Şayet ben tehdit edip veya söz verdiysem .... Tehdidimden cayar, sözümü yerine getiririm.[902]

Şeyh dedi ki: "لاَ يَظْمَأُ بَعْدَهَا أَبَدًا/**Ondan sonra bir daha susamaz."**

Yani bir daha onlara susuzluk isabet etmez. Bu sanki müjdenin başlangıcı gibidir. Çünkü bu havuzdan içen, sonra sırâtı da geçecektir. Şeyh *(rahimehullâh)*'ın; " وَالصِّرَاطُ مَنْصُوبٌ عَلَى مَتْنِ جَهَنَّمَ/**Sırât cehennemin üzerinde kurulmuştur"** sözü ile bahsettiği budur.

V. Sırât Köprüsü ve Kantara Hakkında:

İnsanlar amelleri miktarınca sırâtın üzerinden geçecekler. Ebû Saîd el-Hudrî *(radıyallâhu anhu)* şöyle söylüyor:

بَلَغَنِي أَنَّ الْجِسْرَ أَدَقُّ مِنَ الشَّعْرَةِ، وَأَحَدُّ مِنَ السَّيْفِ

900. Mu'minûn, 102-103.

901. Rûm, 6.

902. Şiir Ebû Amr'a nispet edilmiştir. Beyhakî rivayet etmiştir. Bk. *el-Ba's ve'n-Nuşûr*, s. 76. **(Editör)**

"Bana ulaştı ki sırât kılıçtan daha keskin, kıldan daha incedir."[903] Bunu İmam Müslim *Sahîh*'inde rivayet etmiştir.

Allah *(celle celâluhû)*'nun; وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا **"Sizden herkes oraya uğrayacak"**[904] âyet-i kerîmesine gelince:

Bundan maksat herkes cehenneme uğrayacaktır. Çünkü sırât cehennem üzerine kuruludur. İnsanlar cehennemin üzerinden geçecektir, ancak o, mü'minlere serin ve selâmet olur. Kâfirlere ise şer ve helak olur.

إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا

"Bu ateş onlara uzaktan göründüğünde onun kaynama sesini ve uğultusunu duyarlar."[905]

Şeyh, sırâtı cennet ve cehennem arasındaki bir köprü olarak tarif etmiştir (وَهُوَ الْجِسْرُ الَّذِي بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ). Yani köprü cehennemi ortalayacak, ondan sonra cennet vardır. Fakat sırâttan sonra bir köprü olacak. Sırâtı ancak Allah *(celle celâluhû)*'nun ilminde köprüyü geçecek olanlar geçer. Çünkü Allah *(celle celâluhû)*'nun ilminde köprüyü geçemeyecek olanlar sırâtı geçmek istediklerinde cehenneme düşecek. Ya da üzerinde af edilmeyecek haklar var ise o zaman kısas yeri olan köprü (kantara) vardır. İşte bunlar Allah'ın kendilerini affedip, temizlendiklerinde cennete girecekler. Fakat temizlenmeyecekler, cehennem ateşinde temizlenirler. Cehennemde temizlenip ateş onları erittiğinde işte bunlar cehennemden çıkıp hayat suyuna girerler ve su kıyısında yeşeren otlar gibi biterler. Bundan sonra temizlenip arındıklarında cennete gitmelerine izin verilir. Demek ki ateş sırâttan öncedir. Sırât cehennemin üzerine kurulmuştur. Cehennemden sonra kantara, kantaradan sonra da cennet vardır.

Bazı âlimler bundan, cehennemin semâda olduğunu çıkarmışlardır. Buna Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in, babası Âdem *(aleyhisselâm)* ile

903. Müslim, 183, (302).

904. Meryem, 71.

905. Furkân, 12.

karşılaştığı İsrâ hadisini delil alırlar. Sağında karanlık, solunda karanlık vardı. Çoğu âlim ise cehennemin yerde olduğu görüşüne gitmişlerdir. Buna da şu âyetleri delil getirmişlerdir:

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ

"Denizler kaynatıldığı zaman"[906]

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ

"Sonra onu aşağıların aşağılarına döndürdük."[907] Ve başka deliller. Konu hakkında kendisine muhalefet edilmesi câiz olmayan kesin delil yoktur. Bundan dolayı âlimler iki farklı görüşe gitmişlerdir.

Şeyh dedi ki: "يَمُرُّ النَّاسُ عَلَيْهِ عَلَى قَدْرِ أَعْمَالِهِمْ/**İnsanlar onun üzerinden amelleri ölçüsünce geçecek."**

لِمِثْلِ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ

"Çalışanlar bunun için çalışsınlar."[908] İnsanlar sırâtın üzerinden amelleri ölçüsünde geçecekler. İnsan İslâm üzere öldüğü müddetçe hayır üzeredir. Musibet ve büyük kıyamet; -Allah korusun- nifak veya küfür üzere ölmektir. Bunlar yüzükoyun cehenneme gireceklerdir. Bunlara ne şefaatçilerin şefaati nâil olur ne de Erhamurrâhimîn'in rahmeti kuşatır. Bunlar yardım isteyecek, onlara yardım edilmeyecek. Onlar orada ebedî kalacaklar. Birilerine seslenecekler ama "orada ebedî kalacaklardansınız" denilecek. Yardım isteyecekler ama yardım olunmayacaklar. Onlara "dünyada kimden yardım istiyorduysanız onlardan yardım talep edin" denilecek. Bakın bakalım size faydaları olacak mı ya da sizi kurtarabilecekler mi?!

Şeyhin; "فَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَلَمْحِ الْبَصَرِ/**Kimisi göz açıp kapayıncaya kadar geçecek"** sözüne gelince:

906. Tekvîr, 6.

907. Tîn, 5.

908. Sâffât, 61.

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bu durumda sırâtın üzerinde bekliyor olacak ve şöyle buyuracak:

يَا رَبِّ! سَلِّمْ سَلِّمْ، يَا رَبِّ! سَلِّمْ سَلِّمْ

"Ya Rab! Kurtar kurtar, Ya Rab! Kurtar, kurtar."[909] Bundan, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in ümmetine ne kadar düşkün olduğu anlaşılıyor. O zaman şu ayet-i kerîmenin mânası şudur:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَاعَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ

"Andolsun size içinizden öyle bir peygamber geldi ki, gayet izzetli ve şereflidir. Sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir üstünüze titrer, müminlere gayet merhametli ve şefkatlidir."[910] Hem dünyada, hem de ahretti demektir.

Şeyh dedi ki: **"وَمِنْهُم مَن يَمُرُّ كَالْبَرْقِ/Kimisi şimşek çakması gibi geçecek."**

Bu onların imanının kuvveti, yakînlerinin büyüklüğü ve Allah ve Rasûlü'ne olan icabetlerindeki doğruluktan olacak. Bu konuda temenniler ve iddialar fayda vermez. Fayda verecek olan ciddiyet ve çalışmaktır. Bu konuda temenniler sahibine fayda sağlamaz. O "ben oruç tutmak istiyorum, namaz kılmak istiyorum, tasadduk etmek istiyorum" der. Tabi bunları Allah ve Rasûlü'nün kelâmını işittiklerinde söyler. Kapıdan dışarı çıktığında ise bunların hepsini unutur. Halbuki yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

909. İbn Mende, *el-Îmân*, 883; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, 4347. Beğavî *(rahimehullâh)* hadisin sahîh olduğunu söylemiştir. **(Editör)**

910. Tevbe, 128.

"Ben insanları ve cinleri yalnız bana ibadet etsinler diye yarattım."[911] İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)* bu âyetin tefsirinde; "Yalnız beni birlesinler diye yarattım" anlamına geldiğini söylemiştir. Mücâhid ve Katâde ise "Yalnız onlara emredeyim ve yasaklayayım diye yarattım" demiştir. Allah'ın emrettiklerinin en büyüğü ise tevhiddir. Allah *(celle celâluhû)*'nun yasakladıklarının en büyüğü ise şirktir. Şirk Allah'tan başkasını Allah ile beraber çağırmaktır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

"Allah'a kulluk edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın."[912] Âyette geçen "شَيْئًا" kelimesi nekra (belirsizlik) ifade eder. Nekra bir kelimenin nefiyden sonra gelmesi umum ifade eder. Yani büyük olsun, küçük olsun, ince olsun, kalın olsun fark etmez.

Bazıları imanlarının ve yakînlerinin büyüklüğünden ve Allah ve Rasûlü'ne karşı doğruluklarından dolayı göz açıp kapaması gibi geçecek. Çünkü Allah kendisine ve Rasûlü'ne itaat etmemizi emrediyor.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ

"Ey iman edenler! Allah ve Rasûl'ü sizi, size hayat verecek bir şeye çağırdıklarında Allah ve Rasûlü'ne icabet edin."[913] Yani dünyada sizin için hayat olan, âhirette ise nimet olan bir şeye çağırdıklarında onlara icabet edin. Cennete girmenin sebebi ameldir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in buyurduğu gibi:

كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، إِلَّا مَنْ أَبَى قَالُوا: وَمَنْ يَأْبَى؟ يَا رَسُولَ اللهِ، قَالَ: " مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى

"Ümmetimden herkes kıyamet günü cennete girecektir; ancak karşı çıkanlar hariç." Dediler ki 'Karşı çıkanlar kimdir Yâ Rasûlellah?' Buyurdu ki: *"Bana itaat eden cennete girecektir. Bana isyan eden karşı*

911. Zâriyât, 56.

912. Nisâ, 36.

913. Enfâl, 24.

çıkmıştır."[914] Hadisi İmam Buhârî *Sahîh*'inde rivâyet etmiştir. Bu, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadisine zıt değildir:

لَنْ يُدْخِلَ أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ» قَالُوا: وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ «وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللهُ تعالى بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ

"Sizden hiç kimse ameli ile cennete giremeyecek. Dediler ki: 'Sende mi? Ya Rasûlellah!' Buyurdu ki: *'Allah beni rahmeti ve fazlı ile kuşatmasa ben de giremem."*[915] Hadisteki "be" harf-i cerri (بِعَمَلِهِ) ivaz içindir. Yani sizden hiç kimse ameli karşılığı cennete giremeyecek. Ancak Allah'ın rahmeti ve amelleri sebebi ile girecek. Kişi sâlih amel işlediğinde bu amelin kabulü için iki şart vardır. Birincisi ihlas, ikincisi ise hem zâhiren, hem de bâtınen Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Sünnet'ine uygun olmasıdır. Birinci şartın delili şu âyet-i kerîmedir:

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ

"Onlar ancak Allah'a muhlis bir şekilde ibadet etmekle emrolundular."[916] İkinci şartın delili ise Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadisidir:

مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ

"Kim bizim bu işimizde onda olmayan bir şey ihdas ederse o kabul değildir."[917] Birinci şart, *"Lâ ilâhe illallâh"*ın mânasıdır. İkinci şart ise *"Muhammedun Rasûlullah"*ın mânasıdır.

Şeyh dedi ki: **"وَمِنْهُم مَن يَمُرُّ كَالْبَرْقِ/Kimisi şimşek çakması gibi geçecek."** Çünkü gözü açık kapatmak şimşek çakmasından daha hızlıdır. Bunlar göz açıp kapama hızını da geçenlerden sonra ikinci sıradadırlar. Çünkü insanlar buradan amelleri ölçüsünde geçecekler. Buradaki amelden maksat imandır. Yani sözleri ve amelleri ile gerçekleştirdikleri amel

914. Buhârî, 7280.

915. Buhârî, Rikâk, 18; Müslim, "Munâfikîn", 71-73.

916. Beyyine, 5.

917. Buhârî, 2697; Müslim, 1718.

nisbetince geçecekler. İnsan bazen amel açısından bir başkasından daha fazla olabilir. Fakat diğeri daha büyük imanlı olabilir. Burada hiç kimseye zulmedilmez. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ

"Kıyamet günü adalet terazileri koyacağız."[918] Bundan dolayı Nebî *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Hâricîler hakkında şöyle buyuruyor:

تُحَقِّرُونَ صَلَاتَكُمْ مَعَ صَلَاتِهِمْ وَصِيَامَكُمْ مع صِيَامِهِمْ

"Siz namazlarınızı onların namazı karşısında, oruçlarınızı da onların oruçları karşısında hakir görürüsünüz."[919]

Ebû Bekir el-Müzenî *(rahimehullâh)*, Ebû Bekir *(radıyallâhu anhu)* hakkında şöyle diyor: "O sizi namaz ve orucun çokluğu ile değil, yalnız kalbinde yer etmiş olan bir şey ile sizlere üstün geldi." Kalbinde yer eden şey neydi? O, Allah ve Rasûlü'ne olan imanıydı. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yürütüldüğü haber verildiğinde Peygamber'i doğrulamıştı. Tabi bu hâdise hem ruh, hem de bedenen olmuştu. Çünkü sadece ruhu ile olsaydı karşı çıkmazlardı. Bunu normal bir şey olarak karşılarlardı. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, bir gecede Mescid-i Aksâ'ya gittiğini, peygamberlerle karşılaştığını, sonra yedi gök semaya oradan Sidretu'l-Müntehâ'ya kaldırıldığını haber verdiğinde ve kendisine orada beş vakit namazın farz kılındığını söyleyince müşrikler buna gülmüşlerdi. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'i yalanlamayı irade ederek Ebû Bekir *(radıyallâhu anhu)*'ya geldiler. Ona "Senin arkadaşın şöyle şöyle söylüyor..." diyerek olayı anlattılar. Ebû Bekir *(radıyallâhu anhu)* onlara; إن كان قد قال فقد صدق *"Şayet O 'oldu' dediyse olmuştur"* diye cevap verdi. Bundan dolayı da Hz. Ebû Bekir, *Sıddîk* diye isimlendirildi.[920] Çünkü o Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in haber verdiği her şeyi tasdik ediyordu. Bu her Müslümana da vâciptir.

---

918. Enbiyâ, 47.

919. Buhârî, 6931; Müslim, 1064, (147).

920. Bk. Âcurî, *eş-Şerî'a*, 1259; Hâkîm, *Müstedrek*, 4407. Hâkim bu rivayetin isnadının sahîh olduğunu söylemiştir, İmam Zehebî de ona muvafakat etmiştir. **(Editör)**

Yüce Allah'ın; وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ **"Gerçeği getiren ve onu doğrulayanlar, Allah'a karşı sakınmış olanlardır."**[921] Âyeti hakkında; doğruyu getiren Peygamber'dir. Onu tasdik eden ise Ebû Bekir'dir, demişlerdir. Diğer bir görüşe göre ise doğruyu getiren Cibrîl *(aleyhisselâm)*'dır. Onu tasdik eden ise Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'dir.[922] İmam Ahmed'in sağlam bir sened ile rivayet ettiği hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor: *"Ebû Bekir bir kefeye, ümmetin geri kalanları bir kefeye konuldu. Ebû Bekir onlara ağır bastı."* Bu hadisi İmam Ahmed ve başkaları rivayet etti.[923]

Şeyh dedi ki: " وَمِنْهُم مَن يَمُرُّ كَالرِّيحِ، ومِنْهُم مَن يَمُرُّ كَالْفَرَسِ الْجَوَادِ، وَمِنْهُم مَن يَمُرُّ كَرِكَابِ الإِبِلِ، ومِنْهُم مَن يَعْدُو عَدْوًا، وَمِنْهُم مَن يَمْشِي مَشْيًا، وَمِنْهُم مَن يَزْحَفُ زَحْفًا، وَمَنْهُم مَن يُخْطَفُ خَطْفًا وَيُلْقَى فِي جَهَنَّمَ/**Onlardan kimisi rüzgar gibi kimisi, hızlı bir at binicisi gibi, kimisi de deve binicisi gibi geçecek. Kimisi sürünerek geçerken kimisi de sıkıca yakalanıp cehenneme atılacak."**

Cehenneme atılacak olanlar iki kısımdır. Bunların ilk kısmı kâfirlerdir. Onlar daha ilk anda yüzü koyun cehenneme düşecekler. İlk anda cehenneme düşecekler. Çünkü onların bir hasenatı yoktur ve onlar orada ebedî kalacaklar. Onların azabı hafifletilmez ve onlar bekletilenlerdir. Onların azabı gittikçe arttırılacak.

وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ

"Onlar cehennem bekçisine: 'Ey Mâlik! Ne olur Rabbine yalvar da canımızı alsın' diyecekler. O da: 'Hayır! Siz burada devamlı kalacaksınız' diye karşılık verecek."[924]

921. Zümer, 33.

922. Bk. Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 11/6; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 7/88.

923. Bk. Ahmed, 5469, 22232.

924. Zuhruf, 77.

كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا

"Onun ateşi ne zaman sönmeye yüz tutsa hemen alevini arttırırız."[925]

لَابِثِينَ فِيهَا أَحْقَابًا

"Orada çağlar boyu kalacaklar."[926] Bir asır bittiğinde diğer bir asır gelecek.

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا

"Onlar orada ebedidirler."[927] Kâfirlerin azabı ve orada ebedî kalacakları ile ilgili daha birçok delil vardır. Allah *(celle celâluhû)*, şayet onlar dünyaya geri döndürülecek olsalar, günahlarına geri döneceklerini haber veriyor:

وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ

"Şayet onlar dünyaya geri döndürülseler nehyolundukları şeye geri dönerler."[928] Bundan dolayı onlar temizlenmezler. Köpek gibi, ne kadar nehir suyuna girip çıksa da necislerdir. Bunlar da ne kadar cehennemde yansalar da yine de temizlenmezler ve cehennemde kalırlar.

Temizlenecek olan ise kötülükleri iyiliklerine ağır gelmiş olan muvahhid Müslümandır. Bunlar cehenneme düşecek ikinci kısımdır. Bunlar Allah'ın dilediği kadar cehennemde kalırlar. Sonra temizlenip yanmış olarak cehennemden çıkarılıp hayat nehrine atılırlar. Onlar orada suyun kenarındaki otların yeşerdiği gibi yeşerirler. Temizlenip arındıklarında cennete girmelerine izin verilir.

925. İsrâ, 97.

926. Nebe', 23.

927. Nisâ, 57.

928. En'âm, 28.

Şeyhin; "فَإِنَّ الْجِسرَ عَلَيْهِ كَلَالِيبُ/**Köprünün üzerinde kancalar vardır.**" sözüne gelince:

Kancalar (كَلَالِيبُ) Allah'ın azap etmeyi irade ettiği insanları yakalarlar. İnsanlar burada büyük sıkıntıda olacaklar. Kendilerine ne yapılacağını bilmezler. Köprüden geçecekler mi, yoksa cehenneme mi atılacaklar? Bunu bilmezler.

Kişi cehenneme ilk atıldığı anda daha önce tattığı bütün güzellikleri unutur. Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* daha iyi anlasınlar diye sahâbîlere şöyle derdi:

إِنَّ نَارَكُمْ هَذِهِ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ

"(Siz su ateşi görüyor musunuz?) Muhakkak ki sizin bu ateşiniz, cehennem ateşinin yetmişte biridir."[929]

Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, sahâbîleri ile oturduğu bir anda bir ses işitti ve şöyle buyurdu:

هَذَا حَجَرٌ أُلْقِيَ بِهِ مِنْ شَفِيرِ جَهَنَّمَ مُنْذُ سَبْعِينَ سَنَةً الْآنَ وَصَلَ إِلَى قَعْرِهَا

"Bu yetmiş sene önce cehennemin kenarından atılan bir taştı. Dibine şu an ulaştı."[930] Yani cehennemin dibine ancak yetmiş sene sonra ulaşabildi. Bundan dolayı cehennemde azabı en az olacak olan Ebû Tâlib'tir. Ayakkabısının dibine konan ateşten dolayı beyni kaynayacak. Allah'tan selamet ve afiyet dileriz. Allah'tan bizi cehennem azabından korumasını, toprağın üstünde de, altında da bize rahmet etmesini dileriz.

---

929. Ahmed, 7327; Tirmizî, 2589; Müslim, 2843. Lafız İmam Ahmed'e aittir. Müslim ve Tirmizî'nin rivayetinde biraz farklılık vardır. **(Editör)**

930. Hadis İbn Mes'ûd ve Enes bin Mâlik *(radıyallâhu anhumâ)* tarîkiyle nakledilmiştir. Bu hadisi Tefsirinde nakleden İbn Kesîr ardından şöyle demiştir: "Bu hadisle aynı mânada olan mütevâtir hadisler mevcuttur. İmam Müslim'in *Sahîh*'inde, 'Kusûf Namazı', 'İsrâ Gecesi ' ve bunların dışındaki mütevâtir bazı hadislerde bu mânada bilgiler vardır. Mu'tezile cehaleti sebebiyle buna muhalefet etmiştir. Bk. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 111. Hadisi benzer lafızlarla Beğavî ve Beyhakî de rivayet etmiştir. Bk. Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, 4419; Beyhakî, *el-Ba's ve'n-Nuşûr*, 484. **(Editör)**

Şeyh dedi ki: **"فَمَنْ مَرَّ عَلَى الصِّرَاطِ؛ دَخَلَ الْجَنَّةَ/Sırâttan geçen cennete girer."**

Yani gideceği yer cennettir. Ancak cennete girmeden önce cennet ile cehennem arasında bir köprü/kantara üzerinde durdurulurlar. Allah'ın ilminde olan, birinin diğerine olan zulmüne kısas alınır. Temizlenip arındıklarında cennete girerler ve cennete ancak temiz olanlar girer. Müslim'in *Sahîh*'inde de böyle geçiyor.[931] Şeyhin bunları burada zikretmesinin sebebi Ehl-i Sünnet'in Allah'tan gelenin Allah'ın irade ettiği şekilde, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelene Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in muradı üzere iman ettiklerini beyan etmektir. Hem mânevî hem de hissî olan sırâta iman ederler. Mânevî olan sırâtı geçen hissî sırâtı da geçer. Sırât-ı mânevîden düşen, doğru yoldan sapar. O ileride hissî sırâttan da düşer.

931. Bk. Müslim, Îmân, 329 (195), 302, (183).

{الشَّفَاعَة}

ŞEFAAT HAKKINDA

وَأَوَّلُ مَن يَسْتَفْتِحُ بَابَ الْجَنَّةِ النبي مُحَمَّدٌ -صلى الله عليه وسلم - وَأَوَّلُ مَن يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنَ الأُمَمِ أُمَّتُهُ.

وَلَه -صلى الله عليه وسلم- فِي الْقِيَامَةِ ثَلاثُ شَفَاعَاتٍ: أَمَّا الشَّفَاعَةُ الأُوْلَى؛ فَيَشفَعُ فِي أَهْلِ الْمَوْقِفِ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَهُمْ بَعْدَ أَنْ يَتَرَاجَعَ الأَنْبِيَاءُ؛ آدَمُ، وَنُوحٌ، وَإِبْرَاهِيمُ، وَمُوسَى، وَعِيسى ابْنُ مَرْيَمَ عَنِ الشَّفَاعَةِ حَتَّى تَنْتَهِيَ إِلَيْهِ. وَأَمَّا الشَّفَاعَةُ الثَّانِيَةُ؛ فَيَشْفَعُ فِي أَهْلِ الْجَنَّةِ أَن يَدْخُلُوا الْجَنَّة. وَهَاتَانَ الشَّفَاعَتَانِ خَاصَّتَانِ لَهُ.

وَأَمَّا الشَّفَاعَةُ الثَّالِثَةُ؛ فَيَشْفَعُ فِيمَنِ اسْتَحَقَّ النَّارَ، وَهَذِهِ الشَّفَاعَةُ لَهُ وَلِسَائِرِ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَغَيْرِهِمْ، فَيَشْفَعُ فِيمَنِ اسْتَحَقَّ النَّارَ أَن لاَّ يَدْخُلَهَا، وَيَشْفَعُ فِيمَنْ دَخَلَهَا أَن يَخْرُجَ مِنْهَا. وَيُخْرِجُ اللهُ مِنَ النَّارِ أَقْوَامًا بِغيرِ شَفَاعَةٍ؛ بَلْ بِفَضْلِهِ وَرَحْمَتِهِ، وَيَبْقَى فِي الْجَنَّةِ فَضْلٌ عَمَّنْ دَخَلَهَا مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، فَيُنْشِئُ اللهُ لَهَا أَقْوَامًا فَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ.

وَأَصْنَافُ مَا تَضَمَّنَتْهُ الدَّارُ الآخِرَةُ مِنَ الْحِسَابِ وَالثَّوَابِ وَالْعِقَابِ وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ وَتَفَاصِيلُ ذَلِكَ مَذْكُورَةٌ فِي الْكُتُبِ الْمُنَزَّلَةِ مِنَ السَّمَاءِ، وَالآثَارِ مِنَ الْعِلْمِ الْمَأْثُورِ عَنِ الأَنْبِيَاءِ، وَفِي الْعِلْمِ الْمَوْرُوثِ عَنْ مُحَمَّدٍ -صلى الله عليه وسلم- مِنْ ذَلِكَ مَا يَشْفِي وَيَكْفِي، فَمَنِ ابْتَغَاهُ وَجَدَهُ.

* * * *

Cennetin kapısının açılmasını isteyecek ilk kişi Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'dir. Cennet girecek ilk ümmet de Onun ümmetidir.**

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'in kıyamette üç şefaati olacaktır.**

I. Birinci şefaat: Aralarında hüküm verilmek üzere mevkıfta bulunan kimselere yapacağı şefaattir. Âdem, Nûh, İbrâhim, Mûsa ve Meryem oğlu Îsâ *(aleyhimusselâm)* peygamberler bu şefaati birbirlerine havale edecekler, sonunda Ona ulaşacaktır.

II. İkinci şefaat: Cennetliklere cennete girmeleri için şefaatte bulunacaktır. Bu iki şefaat sadece Ona özeldir.

III. Üçüncü şefaat: Cehennem ateşine girmeyi hak etmiş kimselere yapacağı şefaattir. Hem Onun, hem diğer peygamberlerin hem de sıddîkların ve başkalarının bu tür şefaat hakkı vardır. Cehennem ateşine girmeyi hak etmiş kimselere girmemesi için, oraya girmiş olanlara oradan çıkması için şefaatte bulunacaktır. Ayrıca yüce Allah birtakım kimseleri şefaat olmaksızın kendi lütfu ve rahmeti ile cehennem ateşinden çıkaracaktır. Dünya ehlinden olup cennete giren kimselerin cennete girmelerinden sonra da bir fazlalık kalacaktır. Yüce Allah bunun için bir takım kimseleri var edecek ve onları cennete girdirecektir.

Âhiret yurdunun kapsamı içinde bulunan hesap, sevap, ikâb, cennet, cehennem ve bunlara dayalı etraflı bilgiler semâdan indirilmiş kitaplar ile peygamberlerden nakledilmiş ve onlardan kalmış bulunan ilmî birikimlerde söz konusu edilmiştir. Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'den miras olarak kalan ilimde ise bu hususta kalbe şifa verecek ve yeterli gelecek kadar bilgi vardır. Bu bilgiyi arayan bulur.**

ŞERH:

Şeyh İbn Teymiye şimdi cennetin kapısının ilk açılmasını isteyecek olan Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in olduğunu ve şefaat, şefaatin mertebeleri, bir de âhirete müteallik olan hükümler bahsine başlamıştır. Müslümanlar tüm bunlara iman ederler. Bütün din ve şeriatlar âhirete iman etmenin gerekli olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Müşrikler

"Rahimler doğurur, yeryüzü ise yutar" zannına dayanarak buna muhalefet etmişlerdir.

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

"Kâfirler diriltilmeyeceklerini zannettiler. De ki: Evet! Rabbime yemin olsun ki muhakkak diriltileceksiniz. Sonra da işledikleriniz size haber verilecek. Bu Allah'a kolaydır."[932] Yahudi, Hıristiyan ve kitaba müntesip olanlar bu temel esasa inanırlar. Ancak Hıristiyanlar bazı mertebelerine, Yahudiler de bazı taraflarına inanırlar. Ancak onların dinlerinde asıl olan âhirete iman etmektir. Bu konuda ihtilâf etmezler. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e ulaşıp Ona iman etmeyenlerin bu imanları onlara fayda vermez. Çünkü Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurur:

وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ يَهُودِيٌّ، وَلَا نَصْرَانِيٌّ، ثُمَّ يَمُوتُ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ، إِلَّا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ

"Nefsim elinde olana yemin olsun ki; bu ümmetten Yahudi olsun, Hıristiyan olsun beni işitip sonrada benim kendisi ile gönderildiğim şeye iman etmez ise muhakkak o ateş ashabından olur."[933] Bu hadis Müslim'in *Sahîh*'inde geçmektedir.

I. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Cennetin Kapısının Açılmasını İsteyecek İlk Kişi Olacağı:

Şeyh dedi ki: **"وَأَوَّلُ مَن يَسْتَفْتِحُ بَابَ الْجَنَّةِ النبي مُحَمَّدٌ –صلى الله عليه وسلم–/Cennetin kapısının ilk açılmasını Muhammed** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **isteyecek."**

Bu hadis Müslim'in *Sahîh*'inde geçmektedir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

932. Teğâbun, 7.

933. Müslim, 153.

آتِي بَابَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَسْتَفْتِحُ، فَيَقُولُ الْخَازِنُ: مَنْ أَنْتَ؟ فَأَقُولُ: مُحَمَّدٌ، فَيَقُولُ: بِكَ أُمِرْتُ لَا أَفْتَحُ لِأَحَدٍ قَبْلَكَ

"Cennete gelir ve kapısının açılmasını isterim. 'Kimsin?' denir. Ben de 'Muhammed' derim. O da 'Senden önce hiç kimseye açmamakla emrolundum' der."[934] Bu hadis, sahîh olduğuna dair ittifak edilen şu hadise muhalif değildir:

يَا بِلَالُ حَدِّثْنِي بِأَرْجَى عَمَلٍ عَمِلْتَهُ فِي الإِسْلَامِ، فَإِنِّي سَمِعْتُ دَفَّ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ

"Ey Bilal! Sana İslâm'da en çok fayda sağlamasını umduğun amel nedir? Ben cennette senin terliklerinin sesini önümde işittim."[935] Hadisin zâhiri Hz. Bilal'in *(radıyallâhu anhu)* Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den önce cennete girdiğini zannettiriyor. Bu, sahîh olduğunda ittifak edilen bir hadistir. Bu bir rüyadır ancak peygamberlerin rüyası vahiydir.

Buna iki şekilde cevap verilir:

Birinci cevap: İbn Kayyim'in *Hâdiyu'l-Ervâh* kitabında zikrettiği şu cevaptır: "Bilâl *(radıyallâhu anhu)* Rasûlullah'tan *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* önce girecek. Çünkü Araplar'da kralların hizmetçileri krallara kapıyı açmak, yolu hazırlamak içi öne geçerler. Hizmetçilerin krala olan üstünlüğünden değil."[936] Bu cevap Hz. Bilâl'in Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den önce gitmeyecek kaydı ile doğrudur.

İkinci cevap: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Hz. Bilâl'e; *"Cennette senin terliklerini önümde gördüm"* cümlesi cennete girme anına hamledilir. Fakat Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den önce kimse cennete giremez. Çünkü melek *"Senden önce hiç kimseye açmamakla emrolundum"* diyor. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* cennete girdiğinde

934. Müslim, 333, (197).

935. Buhârî, 1149.

936. Bk. İbn Kayyim, *Hâdiyu'l-Ervâh ilâ Bilâdi'l-Efrâh*, s. 116.

Bilâl de onunla beraber cennete girer. Artık bundan sonra diğer kapıların açılması için öne geçer.

Buradan Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in diğer peygamberlerden daha üstün olduğu anlaşılır. Yine bundan cennete ve âhiret gününe iman etmenin gerekli olduğu anlaşılıyor. Yine bu hadisten, geride kalmanın, kadrinin değerinin daha az olduğuna delâlet etmeyeceği anlaşılır. Çünkü Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurur:

نَحْنُ الْآخِرُونَ الْأَوَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Biz kıyamet gününde, sonra gelenler ilkleriz..."[937] Yani ümmetin tertibinde son olanlar, cennete girmekte de ilk olanlardır. Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den şu hadis gelmiştir:

مَثَلُ أُمَّتِي مَثَلُ الْمَطَرِ لَا يُدْرَى أَوَّلُهُ خَيْرٌ أَمْ آخِرُهُ

"Benim ümmetim yağmur gibidir. Başı mı, yoksa sonu mu daha hayırlıdır bilinmez."[938] Bu hadisi beş sahabe rivayet etmiştir. Ancak sahîhliği konusunda ihtilâf vardır. Doğru olan hasen hadis olmasıdır.

II. Cennete İlk Girecek Ümmetin İslâm Ümmeti Olduğu:

Şeyhin; **"وَأَوَّلُ مَن يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنَ الأُمَمِ أُمَّتُهُ/Ümmetlerden oraya ilk girecek olan onun ümmetidir."** Sözüne gelince:

Âlimler bu konuda ihtilâf etmemişlerdir. Ümmetlerden cennete ilk girecek olan Muhammad *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in ümmetidir. Ümmetin fazileti, tâbi oldukları peygamberin faziletindendir. Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e tabi olanlar Mûsâ *(aleyhisselâm)*'a ve Îsâ *(aleyhisselâm)*'a tâbi olanlardan daha faziletlidirler. Bunun sebebi Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Hz. Mûsâ ve Hz. Îsâ'dan daha faziletli olmasındandır. Bu ümmetin şerefi Peygamber'inin şerefindendir. Onların üstünlüğü Peygam-

937. Müslim, 855, (20).

938. Ahmed, *Müsned*, 18881; Tirmizî, 2869.

ber'inin üstünlüğündendir. Onların büyüklüğü Peygamber'inin büyüklüğündendir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmaktadır:

أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلا فَخْرَ

"Ben kıyamet gününde Âdemoğlunun efendisiyim. Kibirlenme yoktur."[939]

Birçok âlim Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in fazilet ve üstünlük açısından diğer peygamberlerin önüne geçtiği konusunda icmâ rivâyet etmişlerdir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* cennete girdiğinde ümmeti de Ona tâbi olacaktır. Onlar cennete girdikten sonra diğer ümmetlerin cennete girmesi başlar. Cennet mertebe mertebe ve değişik menzillerdedir. Müslim'in *Sahîh*'inde geçen hadiste Allah *(celle celâluhû)* kendi yolunda cihâd eden mücâhidler için yüz derece hazırlamıştır. Her bir derecenin arası yer ile gök arası kadardır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in buyurduğu gibi:

وَأُخْرَى يَرْفَعُ بِهَا الْعَبْدُ مِائَةَ دَرَجَةٍ فِي الْجَنَّةِ، مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

"Diğeri ise Allah onunla kulunu yüz derece yükseltir. Her bir dereceni arası yer ile gök arası gibidir."[940]

III. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Kıyamet Gününde Üç Şefaatinin Olduğu:

Şeyh dedi ki: **"وَلَه –صلى الله عليه وسلم– فِي الْقِيَامَةِ ثَلاثُ شَفَاعَاتٍ/Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* için kıyamet günü üç şefaat vardır."**

939. Ahmed, 2546; Tirmizî, 3148. Hadisi Buhârî ve Müslim de "ولا فخر" (*Kibirlenme yoktur*) lafzı olmaksızın rivayet etmiştir. Bk. Müslim, "Îmân", (194), 327; Buhârî, 4712. **(Editör)**

940. Müslim, 1884, (116).

Bu kısa yolla olanıdır. Tafsîlî olarak ele alacak olursak birçok şefaat çeşidi vardır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* için genel ve özel şefaatler vardır.

Şeyh dedi ki: **"أَمَّا الشَّفَاعَةُ الأُوْلَى؛ فَيَشفَعُ فِي أَهْلِ الْمَوْقِفِ / Birinci şefaat çeşidi: Mevkıf ehline yapacağı şefaat..."** Şeyh *(rahimehullâh)*'ın kendisine işaret ettiği budur. Bu şefaati Âdem, Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve Îsâ *(aleyhimusselâm)* birbirlerine havale ederler. Ta ki Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e ulaşır. O şöyle der:

أَنَا لَهَا أَنَا لَهَا

"Ben bunun ehliyim, ben bunun ehliyim." Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, mevkıf ehli arasında hüküm verilmesi için şefaatte bulunur. Bu meselenin delili Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.[941]

İkinci şefaat çeşidi: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in, amcası Ebû Tâlib hakkında yapacağı şefaattir. Çünkü Ebû Tâlib Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'i koruyup kolluyor, yardım ediyordu ve şöyle diyordu:

ولقد علمتُ بأنّ دينَ محمّدٍ ... من خير أديانِ البريّة ديناً

لولا الملامة أو حذار مسبّةٍ ... لرأيتني سَمْحَاً بذاكَ مبيناً

Ben yeryüzü dinleri arasında Muhammed'in dininin en hayırlı din olduğunu biliyorum.

Şayet azarlama ve sövme olmasaydı, sen beni buna açıkça kucak açtığımı görürdün.[942]

Ebû Tâlib yine şöyle diyordu:

وَاللَّهِ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ بِجَمْعِهِمْ ... حَتَّى أُوَسَّدَ فِي التُّرَابِ دَفِينَا

941. Bk. Müslim, 194; Buhârî, 4712.

942. Bk. *Şerhu İbni'n-Nâzım*, s. 183.

Allah'a yemin olsun ki ben defnedilecek toprağa baş koymadıkça onlar toplulukları ile sana zarar veremezler.[943]

Bazı müfessirlere göre Allah *(celle celâluhû)* onun durumu hakkında şöyle buyurmuştur:

وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ

"Onlar hem bundan alıkoyarlar hem de kendileri ondan uzaklaşırlar."[944] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e eziyete engel olurlar ama Ona tâbi olanlardan uzak dururlar. Abbâs *(radıyallâhu anhu)* Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e gelince şöyle dedi:

يا رسول الله إن عمك الضال كان ينصرك ويحميك فهل نفعته بشيء؟ فقال النبي صلى الله عليه وسلم: نَعْلَانِ، يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ وَلَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

"Ya Resulullah! Senin sapık amcan sana yardım edip koruyordu. Bu ona hiçbir fayda verdi mi?" Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de buyurdu ki: *"Evet, kendisi ile beyni kaynayacak iki ayakkabı. Ben olmasaydım cehennemin en dibinde olacaktı."*[945] Bu, sahîh olduğunda ittifak edilen bir hadistir. Bundan birkaç ders çıkarılır:

---

943. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 7/194.

944. En'âm, 26. Süfyân es-Sevrî'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre: İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)* bu; **"Onlar bundan vazgeçirmeye çalışırlar..."** *(En'âm, 26)* âyetini duyduğunda şöyle demiştir: "Bu âyet Ebû Tâlib hakkında inmiştir. O, insanların Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e eziyet etmelerine engel oluyordu." Âyetin tefsirine dair farklı görüşler de vardır. Hâfız İbn Kesîr bu görüşleri de ilgili yerde nakletmiştir. Detay için bk. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 221. **(Editör)**

945. Hadis bu haliyle mahfuz değildir. İçerisinde mahfuz olan metinlere ait lafızlar vardır ancak bunlar birbirinden farklı hadislerde gelmiştir. *Sahîhayn*'da konuyla ilgili hadis şu şekilde geçer:

عنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، هَلْ نَفَعْتَ أَبَا طَالِبٍ بِشَيْءٍ، فَإِنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَغْضَبُ لَكَ؟ قَالَ: «نَعَمْ، هُوَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ، وَلَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ»

Abbas bin Abdulmuttalib'den *(radıyallâhu anhu)* naklen o şöyle demiştir: "Ya Rasûlellah! Ebû Tâlib'e hiç bir faydan olabildi mi? Çünkü o (her zaman) seni muhafaza eder ve senin namına (düşmanlarına) kızardı.' Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de şöyle

Birinci ders: Kâfir de olsa sana iyilik yapana vermen. Bundan dolayı İbn Kesîr tefsirinde Ebû Tâlib'in şiir ve sözlerini naklettikten sonra şöyle diyor: "Şayet müşriklerden birine istiğfar etmek câiz olsaydı Ebû Tâlib'e istiğfarda bulunurdum." Ancak Allah *(celle celâluhû)* bundan nehyetmiştir:

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ

---

buyurdu: *'Evet (oldu). O cehennemin sığ bir yerindedir. Eğer ben olmasaydım cehennemin en derin yerinde olurdu."* Müslim, 209, (357); Buhârî, 3883, 6572.

Ebû Tâlib'in azabı hakkında *Sahîhayn*'da gelen diğer hadis de şu şekildedir:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَذُكِرَ عِنْدَهُ عَمُّهُ، فَقَالَ: «لَعَلَّهُ تَنْفَعُهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ القِيَامَةِ، فَيُجْعَلُ فِي ضَحْضَاحٍ مِنَ النَّارِ يَبْلُغُ كَعْبَيْهِ، يَغْلِي مِنْهُ دِمَاغُهُ» حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمْزَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي حَازِمٍ وَالدَّرَاوَرْدِيُّ، عَنْ يَزِيدَ بِهَذَا، وَقَالَ «تَغْلِي مِنْهُ أُمُّ دِمَاغِهِ»

Ebû Saîd el-Hudrî *(radıyallâhu anhu)* Peygamber'in yanında amcası Ebû Tâlib(in iyilikleri) zikredildiği sırada, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: *"Umarım ki benim şefaatim, kıyamet gününde amcama fayda verecektir. Şefaatimle amcam topuklarına çıkabilen ateşten bir çukura konulacak, oradan beyni kaynayacaktır."*

Bize İbrâhim bin Hamza tahdîs etti: Bize İbn Ebî Hâzım ile ed-Derâverdî, Yezîd'den bu hadisi tahdîs etti ve: "Oradan dimağının aslı kaynar" buyurdu, demiştir. Buhârî, 3885, 6564; Müslim, 210, (360).

Kitapta geçen; نَعْلَانِ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ *"İki ayakkabı; onlarla dimağı kaynar"* lafzı da mahfuz bir lafızdır. Hadis Müslim'in *Sahîh*'inde şöyle geçer:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَهْوَنُ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا أَبُو طَالِبٍ، وَهُوَ مُنْتَعِلٌ بِنَعْلَيْنِ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ»

İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)*'dan rivayetle Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Cehennemliklerin azap itibari ile en ehveni Ebû Tâlib'tir. O dahi iki nalın giyecek, onlardan dimağı kaynayacaktır."* Müslim, 212, (362). Bu hadisi Buhârî de nakletmiştir ancak onda "Ebû Tâlib" lafzı zikredilmeksizin gelmiştir. Bk. Buhârî, 6561, 6562.

Hadis İmam Ahmed'in *Müsned*'inde şu şekilde geçer:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَهْوَنُ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا، عَلَيْهِ نَعْلَانِ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ "

Ebû Hureyre'den rivayetle Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Ateş ehlinin azap olarak en düşüğü, üzerindeki bir ayakkabıdır ki onlarla onun dimağı kaynar." Müsned*, 9576. **(Editör)**

"Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra Allah'a ortak koşanlar için af dilemek; ne peygambere yaraşır ne de mü'minlere."[946] Bundan dolayı Allah *(celle celâluhû)* İbrâhim *(aleyhisselâm)* hakkında şöyle buyurmuştur:

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ

"Ona onun Allah'ın düşmanı olduğu açık olunca ondan uzaklaştı."[947]

Ebû Tâlib'in azabının hafiflemesi için olan bu özel şefaatin, bir başkası için olacağı hakkında delil vârid olmamıştır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Ebû Tâlib'in azabının hafiflemesi dışında bir başkasının azabının hafiflemesi için şefaatte bulunmayacaktır. Buhârî'de Urve'nin mürsel hadislerinden olan; Ebû Leheb'in, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in doğum haberini vermesinden dolayı Süveybe'yi âzat ettiği için Ebû Leheb'in de azabının hafifleyeceği konusunda hadis gelmiştir.[948] Bu hadis merfû olarak Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e ulaşmamıştır. Ondan dolayı buna itimat edilmez. Ayrıca bu hadis azabın sadece bir kere hafifletileceğini bildiriyor. Devamlı olacak şekilde değil. Bir de bu Allah *(celle celâluhû)*'nun fazileti ve nimeti ile olacak. Şefaatle değil. Bütün bunlarla beraber yine de bu hadise itimat edilmez.

Hadisten cehennem ehlinin azabının mertebe mertebe olduğu anlaşılıyor. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in; *"Ben olmasaydım cehennemin dibinde olacaktı. Kendisinden beyni kaynayacağı iki ayakkabısı olacak."* Sözüne gelince: Yani diğer kâfirlere nispeten böyle olacak. Ancak Müslümanlardan cehennem azabı görecek olanlar ise Ebû Tâlib'ten daha iyi durumda olacaklar. Ebû Tâlib'in azabı kâfirlere nispeten daha iyidir. Çünkü o, kâfirler arasında azabı en az olandır. Kendisinden beyni kaynayacak iki ayakkabısı olacaktır. Bu hadisten kâfirlerin, Yahudilerin, Hıristiyanların ve müşriklerin cehennem yakıtı oldukları anlaşılı-

946. Tevbe, 113.

947. Tevbe, 114.

948. Bk. Buhârî, "Nikâh", 5101.

yor. Onlar cehennemde ebedî kalacaklar. Hadis bu konuda açıktır. Bir de hadiste cezanın, hesabın ve âhiret azabının ispatı vardır.

Üçüncü çeşit şefaat: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in cennet ehlinin cennete girmesi için yapacağı şefaat. Bu konudaki deliller mütevâtirdir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den önce hiç kimse cennete giremeyecek. Onlara ancak izin verildiğinde cennete girebilecekler. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şefaatine en layık olan, hâlis bir şekilde kalbiyle *Lâ ilâhe illallâh* diyendir. Ebû Hureyre Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e şöyle dedi:

يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِكَ يَوْمَ القِيَامَةِ؟ فَقَالَ: " لَقَدْ ظَنَنْتُ، يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، أَنْ لاَ يَسْأَلَنِي عَنْ هَذَا الحَدِيثِ أَحَدٌ أَوَّلُ مِنْكَ، لِمَا رَأَيْتُ مِنْ حِرْصِكَ عَلَى الحَدِيثِ، أَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِي يَوْمَ القِيَامَةِ مَنْ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، خَالِصًا مِنْ قِبَلِ نَفْسِهِ

"Ya Resulullah! Senin şefaatine en layık olan kimdir? Rasûlullah buyurdu ki: Ey Ebâ Hureyre! Senden önce hiç kimsenin bundan sormayacağını sandım. Benim şefaatime kıyamet günü en layık olan kalbinden ihlâsla Lâ ilâhe illallâh diyendir."[949] *Hadisi İmam Buhârî* rivayet etmiştir.

Bu hadisten şefaatin tevhid ehline özel olduğu anlaşılıyor. Putperest ve müşriklere şefaat yoktur. Allah Teâlâ buyurdu ki:

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ

"Şefaatçilerin şefaati onlara fayda vermeyecek."[950]

Dördüncü çeşit şefaat: Cennete giren bazı gurupların makamının yükselmesi için Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yapacağı şefaat. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Ebû Seleme hakkında şöyle buyuruyor:

949. Buhârî, 99, 6570.

950. Müddessir, 48.

اللهُمَّ اغْفِرْ لِأَبِي سَلَمَةَ، وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ فِي الْمَهْدِيِّينَ

"Allah'ım! Ebû Seleme'yi bağışla ve onu hidayete erdirilmişlerin derecesine yükselt."[951] *Yani onun derecesinin yükselmesi için şefaatte bulun*du.

Beşinci çeşit şefaat: Cehennemi hak etmiş olan bazılarının cehenneme girmemesi için yapacağı şefaat. İbn Kayyim *Tehzîbu's-Sünen* kitabında şöyle der: "Ben bu konuda bir delile rastlamadım." Bu doğrudur. Çünkü bu konuda bir delil gelmemiştir. Bu konuda Ebû Nuaym *el-Hilye*'de zayıf bir hadis rivâyet eder. Bu konuda genel deliller gelmiştir.

Altıncı çeşit şefaat: Cehenneme girenlerin oradan çıkması için yapacağı şefaat. Bu kısım şefaati Hâricîler, Mu'tezile ve başkaları inkar etmiştir. Çünkü onlar büyük günah işleyenlerin ebedî olarak cehennemde kalacakları ve oraya girenin bir daha oradan çıkamayacağını söylerler. Bu konuda Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den mütevâtir hadisler gelmiştir. Bu konuda kırktan az olmayacak sayıda hadis gelmiştir. Allah *(celle celâluhû)* kıyamet günü şöyle buyuracak:

"'Melekler şefaat etti, nebiler şefaat etti, müminler şefaat etti. Geriye sadece Erhamurrâhimîn'in şefaati kaldı.' Sonra ateşten bir avuç alıp onları çıkarıp cennete koyacak."[952] *Bu hadis bir topluluğun ateşten çı-*

951. Müslim, 920, (7).

952. Hadis İmam Müslim'in *Sahîh*'inde şöyle geçer:

فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: شَفَعَتِ الْمَلَائِكَةُ، وَشَفَعَ النَّبِيُّونَ، وَشَفَعَ الْمُؤْمِنُونَ، وَلَمْ يَبْقَ إِلَّا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ، فَيُخْرِجُ مِنْهَا قَوْمًا لَمْ يَعْمَلُوا خَيْرًا قَطُّ قَدْ عَادُوا حُمَمًا، فَيُلْقِيهِمْ فِي نَهَرٍ فِي أَفْوَاهِ الْجَنَّةِ يُقَالُ لَهُ: نَهَرُ الْحَيَاةِ، فَيَخْرُجُونَ كَمَا تَخْرُجُ الْحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ، أَلَا تَرَوْنَهَا تَكُونُ إِلَى الْحَجَرِ، أَوْ إِلَى الشَّجَرِ، مَا يَكُونُ إِلَى الشَّمْسِ أُصَيْفِرُ وَأُخَيْضِرُ، وَمَا يَكُونُ مِنْهَا إِلَى الظِّلِّ يَكُونُ أَبْيَضَ؟

...Bunun üzerine Allah *(azze ve celle)* : *"Melekler şefaat etti! Peygamberler şefaat etti! Mü'minler de şefaat etti, (o halde) Erhamurrâhimîn'den başka şefaat edecek kalmadı" buyuracak ve cehennemden bir kabza alacak. (Bununla) Cehennemden hiç hayır işlememiş ve âdeta kömüre dönmüş bir takım insanlar çıkaracak ve onları, cennet yolları üzerinde olup hayat nehri adı verilen bir nehre atacak, o nehirden onlar sel uğrunda biten ot gibi çıkacaklar. Görmüyor musunuz sel uğrundaki ot, taş altında da, ağaç altında da biter, güneşe bakan tarafı bir parça sarımtırak, yeşilimtırak olur. Gölgede kalan tarafı İse bembeyaz kalır..."* Müslim, 183, (302). **(Editör)**

kacağı konusunda açıktır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bunlara şefaatte bulunacak.

Bir de Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e özel olmayan şefaat vardır:

Daha önce Allah *(celle celâluhû)*'nun, meleklerin, nebîlerin ve mü'minlerin şefaat edeceği geçti. Bu, sarîh bir delildir. Yüce Allah şöyle buyuracak: *"Melekler şefaat etti, nebîler şefaat etti, mü'minler şefaat etti..."*

Şehit kendi ailesinden yetmiş kişiye şefaat eder:

Bu da şefaatin kısımlarındandır. Genel olan şefaat Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e özeldir. Ebû Tâlib'e olan şefaati Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e özeldir. Ancak cehenneme girmeyi hak etmiş olanların cehenneme girmemesi için yapılacak şefaat, ya da girmiş olup da oradan çıkmaları için yapılacak şefaat Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ve ümmeti için özel olan bir şefaattir. Bu, daha önce geçtiği üzere Hâricîler ve Mu'tezile'nin karşı çıktığı bir meseledir. Onların temel esaslarından olan, cehenneme girenin oradan çıkmayacağı esasından dolayı bunu inkar ederler. Bu, icmâ'ın hilâfınadır. Aynı zamanda Allah'ın Kitâbı'na ve Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Sünnet'ine de muhalefettir. Sahâbe ve tâbiînin de icmâ'ına muhaliftir.

Bu konudaki deliller mütevâtir delillerdir. Bazılarının iddia ettiği gibi âhâd haberlerden değildir. Haber-i âhâd da olsa onunla amel etmek vâciptir. İsnadı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e dayanan hadisle amel etmek vâciptir. Fakat durum onların tasavvur ettikleri ve sundukları gibi değildir. Çünkü bu konudaki deliller mütevâtirdir. Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

لَا يَكُونُ اللَّعَّانُونَ شُفَعَاءَ وَلَا شُهَدَاءَ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ

"Çokça lanet edenler kıyamette şefaatçi ve şahit olamayacaklardır."[953] *Evet, sabittir ve bundan kaçış yoktur.*

953. Müslim, 2598, (85). Şerh için bk. İmam Nevevî, *Şerhu Müslim*, 16/148-149.

IV. Cehennemden Şefaatsiz Olarak Çıkarılacak Bazı Topluluklar Hakkında:

Şeyhin; **"وَيُخْرِجُ اللهُ مِنَ النَّارِ أَقْوَامًا بِغَيرِ شَفَاعَةٍ؛ بَلْ بِفَضْلِهِ وَرَحْمَتِهِ/Allah bazı toplulukları cehennemden fazileti ve rahmeti ile şefaatsiz çıkarır"** sözüne gelince: Yani beşerden kimsenin şefaati olmadan çıkacaklar. Buna yukarıda zikrettiğimiz âyet delâlet ediyor. Fakat bu, *Rabbu'l-Âlemîn'in şefaati* diye isimlendirilir. Çünkü Allah Teâlâ bunu *şefaat* diye isimlendirmiştir. Hadiste şöyle geçiyor: *"Melekler şefaat etti, peygamberler şefaat etti, mü'minler şefaat etti. Yalnız Erhamurrâhimîn'in şefaati kaldı."* Bu sahîh bir hadistir. Allah *(celle celâluhû)* bunu *şefaat* diye isimlendiriyor. Şeyh *(rahimehullâh)* bundan başka bir şey de kastediyor; cennette dünya ehlinden cehenneme girenlerden fazlalık kalacak. Bundan dolayı Allah Teâlâ yeni topluluklar yaratacak ve onları cennete koyacak.

Cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir beşerin kalbine gelmeyen şeyler vardır. Şeyh; **"Bazı topluluklar cehennemden şefaatsiz olarak çıkacak"** cümlesinde yukarıda zikrettiğimiz şeyi kastediyor. Yani mahlukattan birisi şefaatçi olmadan Allah *(celle celâluhû)* onları cehennemden çıkaracak. Yine Allah Teâlâ bunu şefaat diye isimlendirmiş ve dünya ehlinden cehenneme girenlerden cennette bir fazlalık kalacak. Allah Teâlâ da cennete girecek bazı topluluklar yaratacak. Bu hadisten birkaç sonuca ulaşılır:

1- Cennete ve cehenneme imanın gerekliliği.

2- Allah *(celle celâluhû)* daha önce dünyada yaşamamış topluluklar yaratacak ve onları cennete sokacak.

3- Allah *(celle celâluhû)*'nun rahmetinin genişliği anlaşılır. Buna Allah *(celle celâluhû)*'nun yüz rahmetinden bir rahmetini indirip onunla yeryüzü ehline rahmet eder. Kendi katında doksan dokuz rahmetini saklayacağına dair hadis delâlet eder.[954] Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

---

954. Hadis Müslim'de şöyle geçer:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ لِلَّهِ مِائَةَ رَحْمَةٍ أَنْزَلَ مِنْهَا رَحْمَةً وَاحِدَةً بَيْنَ الْجِنِّ

لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ، فَتَعَجَّلَ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ، وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَهِيَ نَائِلَةٌ إِنْ شَاءَ اللهُ مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي لَا يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئًا

"Her peygamberin kabul edilen bir duası vardır ve her peygamber duasını evvelce yapmıştır. Fakat- ben duamı kıyamet gününde ümmetime şefaat etmek için sakladım. İnşâallah ümmetimden Allah'a hiç bir şeyi şerik koşmadan ölenlere nasip olacaktır."[955] Bu hadis *Sahîh*'te geçmektedir.

Bu hadislerden biri de kıyamet gününün olduğu ve bundan kaçış olmadığı anlaşılıyor. Çok yakında duyduklarınızı gözlerinizle göreceksiniz. Cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir beşerin kalbine gelmeyen şeyler var. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

"Hiç kimse yapmakta olduklarına karşılık olarak onlar için saklanan göz aydınlığını bilemez."[956] Bunu duyanlar buna ancak ciddiyetle, çalışarak, amel ederek, vâcipleri yerine getirerek ve haramlardan uzak durarak elde edebilirler. Çünkü cennet güzeldir ve ona ancak güzel olanlar girebilir.

تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ، فَقَالَتِ النَّارُ: أُوثِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبِّرِينَ، وَقَالَتِ الْجَنَّةُ: مَا لِي لَا يَدْخُلُنِي إِلَّا ضُعَفَاءُ النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ، قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِلْجَنَّةِ:

وَالْإِنْسِ وَالْبَهَائِمِ وَالْهَوَامِّ، فَبِهَا يَتَعَاطَفُونَ، وَبِهَا يَتَرَاحَمُونَ، وَبِهَا تَعْطِفُ الْوَحْشُ عَلَى وَلَدِهَا، وَأَخَّرَ اللهُ تِسْعًا وَتِسْعِينَ رَحْمَةً، يَرْحَمُ بِهَا عِبَادَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)*'dan rivayetle Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah'ın yüz rahmeti vardır. Onlardan bir rahmetini insanlar, cinler, hayvanlar ve böcekler arasına indirmiştir, işte onlar bu sebeple birbirine şefkat eder ve bu sebeple birbirlerine acırlar. Vahşî, yavrusuna bu sebeple merhamet eder. Allah doksan dokuz rahmeti ise geriye bırakmıştır. Onlarla kıyamet gününde kullarına rahmet edecektir."* Müslim, "Tevbe" 19, (2752). **(Editör)**

955. Müslim, "Îmân" 338, (199).

956. Secde, 17.

أَنْتِ رَحْمَتِي أَرْحَمُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي، وَقَالَ لِلنَّارِ: إِنَّمَا أَنْتِ عَذَابِي أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي، وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مِلْؤُهَا

"Cennet ile cehennem Allah'a şikayette bulundular. Cehennem dedi ki: Ya Rab! Bana sadece zâlimler ve müstekbirler giriyor? Cennet dedi ki: Ya Rab! Bana sadece zayıflar ve miskinler giriyor. Allah (celle celâluhû) cennete buyurdu ki: Sen benim rahmetimsin sana dilediğimi koyarım. Ateşe de dedi ki: Ey ateş! Sen de benim azabımsın. Sana da dilediğimi koyarım ve her ikinizi de dolduracaklar vardır."[957]

Şeyhin; " وَأَصْنَافُ مَا تَضَمَّنَتْهُ الدَّارُ الآخِرَةُ مِنَ الْحِسَابِ وَالثَّوَابِ وَالْعِقَابِ وَالْجَنَّةِ وَالنَّارِ وَتَفَاصِيلُ ذَلِكَ مَذْكُورَةٌ فِي الْكُتُبِ الْمُنَزَّلَةِ مِنَ السَّمَاءِ/**Âhiret yurdu kapsamında olan sevap, azap, cennet, cehennem ve bunların tafsilatı gökten inmiş olan kitapta zikredilmiştir."** sözüne gelince: Daha önce bu konularda Yahudi ve Hıristiyanların da aynı inançta olduğunu söylemiştik. İslâm ehli bu konuda ittifak etmiştir. Bu, Allah katından inmiş olan kitapların getirdiği şeydir. Bunlara inanmayanlar ise tahrif ehlinin kendisine ulaştığı kişidir. Bu aslında münezzel olan kitapların aslında mevcut olan gaybî meselelerdendir. Bunlar âhiret günü kapsamında olan hesap, sevap, azap, cennet ve cehennem; Tevrât, İncîl, Zebûr ve Kur'an'da mevcuttur. Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in ümmetinden buna inanmayan Dehriyye gibi gruplar Kur'an kendilerine inmesine rağmen sapıtıp, kendilerini azgınlıkları sebebiyle kuşatan âhirete iman etmeyenlerdir. Müslüman âlimler Müslümanların icmâ'ıyla bunun küfür olduğunda ihtilâf etmiyorlar. Bunlar ister İslâm, ister Yahudi, ister Hıristiyanlardan olsun.

Şeyhin; "وَالآثَارِ مِنَ الْعِلْمِ الْمَأْثُورِ عَنِ الأَنْبِيَاءِ / **Peygamberlerden nakledilmiş ve onlardan kalmış bulunan ilmî birikimlerden söz konusu edilmiştir."** sözüne gelince: Yani söz konusu olan bu meseleler eserlerden inmiş olan kitaplarda ve peygamberlerden nakledilmiş ilimlerde mevcuttur. Peygamberlerin sahâbîleri; peygamberlerin hesap, azap, cennet ve cehennem konusunda ihtilâf etmediklerini söylerler.

957. Buhârî, 4850; Müslim, 2846.

Şeyh dedi ki:

"وَفِي الْعِلْمِ الْمَوْرُوثِ عَنْ مُحَمَّدٍ -صلى الله عليه وسلم- مِنْ ذَلِكَ مَا يَشْفِي وَيَكْفِي/Peygamberlerden bu konuda miras kalmış ilimler hususunda kalbe şifa olacak ve yetecek kadar ilim vardır."

Bizler Muhammed *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den bu konuda nakledilenler sebebiyle, diğer peygamberlerden nakledilmiş olanlara ihtiyaç duymayız. Ancak başkalarına diğer peygamberlerin kitaplarında da cennete, cehenneme, hesaba ve azaba imanın olduğunu araştırmamız gerekir. Bu ümmet hakkı ve İslâm'ı; Yahudi, Hıristiyan, müşrik ve Mecûsîler'e tebliğ etmekle memurdurlar.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي

"De ki: İşte benim yolum budur. Ben ve bana tâbi olanlar bilerek Allah'a çağırırız."[958] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* sahâbîlerini köylere, şehirlere, kasabalara hakkı tebliğ etmeleri, insanlara dini öğretmeleri ve İslâm'a davet etmeleri için gönderirdi. Hz. Muâz'ı *(radıyallâhu anhu)* Yemen'e göndermişti. Hayber günü Hz. Ali'yi *(radıyallâhu anhu)* gönderdi ve ona onların yerlerine inmesini ve onları İslâm'a davet etmesini emretti ve şöyle buyurdu:

فَوَاللَّهِ لَأَنْ يُهْدَى بِكَ رَجُلٌ وَاحِدٌ خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ

"Allah'a yemin olsun ki senin vesilen ile birinin hidayete ulaşması, senin için kırmızı koyunlardan daha hayırlıdır."[959]

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ

---

958. Yûsuf, 108.

959. Buhârî, 2942; Müslim, 2626.

"Allah'a çağıranlardan daha güzel sözlü kim olabilir?"[960] Hasan-ı Basrî şöyle der: Şu Allah'ın dostudur, bu Allah'ın habîbidir, şu da Allah'ın kendisini çağırıp da çağrıya cevap veren seçkindir. Âyetin mânasına gelince Allah'a davet edenden daha güzel sözlü kimse yoktur. Allah, Rasûlleri müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndermiştir. Kendisine tâbi olmakla memur olduğumuz Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hakkında şöyle buyuruyor:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ

"Muhakkak ki Allah'ın Rasûlü'nde sizin için güzel örnekler vardır."[961]

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا * وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا * وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا * وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا *

"Ey peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve etrafını aydınlatan bir ışık olarak gönderdik. Mü'minleri Allah katından büyük bir faziletle müjdele. Kâfirlere ve münafıklara itaat etme ve onların eziyetlerini umursama, Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter."[962]

Şeyh dedi ki: **"فَمَنِ ابْتَغَاهُ وَجَدَهُ / Her kim onu ararsa bulur."** Yani her kim bu konu hakkında Peygamber'den *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ve diğer peygamberlerden *(aleyhimusselâm)* menkûl olan şeyleri ararsa onu bulur, bu ondan gizli kalmaz. Bu sadece sırt çevirmişlerden gizli kalır. Allah, sırt çevirmiş olanlara şunu vaat etmiştir:

960. Fussilet, 33.

961. Ahzâb, 21.

962. Ahzâb, 45-48.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا

"Kendisine Allah'ın âyetleri hatırlatılıp da bundan yüz çevirenden daha zâlim kim olabilir?"[963] Kâfirler hakkında şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ

"Kâfirler uyarıldıkları şeylerden yüz çevirirler."[964] Haktan ve Peygamber'in *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* getirdiklerinden yüz çevirenler Allah'tan da ebediyen yüz çevirirler.

Ehl-i Sünnet delillerle gelen ve bu bahiste zikredilenlerin hepsine iman ederler. Bu konudaki deliller mütevâtirdir. Bu, âlimlerin ittifak etmediği bir mesele değildir. Bilakis onlar hesaba, azaba, sevaba, cennete ve cehenneme imanın gerekli olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.

963. Kehf, 57.

964. Ahkâf, 3.

{الْإِيْمَانُ بِالْقَدَرِ: الدَّرَجَةُ الْأُولَى}

KADERE İMAN: İLK DERECE [İLİM VE KİTÂBET]

وَتُؤْمِنُ الْفِرْقَةُ النَّاجِيَةُ مِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ. وَالإِيمَانُ بِالْقَدَرِ عَلَى دَرَجَتَيْنِ؛ كُلُّ دَرَجَةٍ تَتَضَمَّنُ شَيْئَيْنِ.

فَالدَّرَجَةُ الأُولَى: الإِيمَانُ بِأَنَّ اللهَ تَعَالَى عَلِيمٌ بِالْخَلْقِ، وَهُمْ عَامِلُونَ بِعِلْمِهِ الْقَدِيمِ الَّذِي هُوَ مَوْصُوفٌ بِهِ أَزَلاً وَأَبَدًا، وَعَلِمَ جَمِيعَ أَحْوَالِهِم مِنْ الطَّاعَاتِ وَالْمَعَاصِي وَالأَرْزَاقِ وَالآجَالِ، ثُمَّ كَتَبَ اللهُ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ مَقَادِيرَ الْخَلْقِ. فَأَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمَ قَالَ لَهُ: اكْتُبْ. قَالَ: مَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبْ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. فَمَا أَصَابَ الإِنْسَانَ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ، وَمَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ، جَفَّتِ الأَقْلاَمُ، وَطُوِيَتِ الصُّحُفُ؛ كَمَا قَالَ تَعَالَى: {أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ} [الحج: ٧٠] ، وَقَالَ: {مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الأَرْضِ وَلا فِي أَنفُسِكُمْ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مِّنْ قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ} [الحديد: ٢٢]. وَهَذَا التَّقْدِيرُ التَّابِعُ لِعِلْمِهِ سُبْحَانَهُ يَكُونُ فِي مَوَاضِعَ جُمْلَةً وَتَفْصِيلاً: فَقَدْ كَتَبَ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ مَا شَاءَ. وَإِذَا خَلَقَ جَسَدَ الْجَنِينِ قَبْلَ نَفْخِ الرُّوحِ فِيهِ؛ بَعَثَ إِلَيْهِ مَلَكًا، فَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ، فَيُقَالُ لَهُ: اكْتُبْ: رِزْقَهُ، وَأَجَلَهُ، وَعَمَلَهُ، وَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ... وَنَحْوَ ذَلِكَ. فَهَذَا التَّقْدِيرُ قَدْ كَانَ يُنْكِرُهُ غُلاةُ الْقَدَرِيَّةِ قَدِيمًا، وَمُنْكِرُهُ الْيَوْمَ قَلِيلٌ.

* * * *

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat olan Fırka-i Nâciye; hayrıyla ve şerriyle kadere iman eder. Kadere iman da iki derecedir. Her bir derece de iki şeyi ihtiva eder.

Birinci derece: Yüce Allah'ın, yarattığı varlıkların ne ameller işleyeceklerini ezelî ve ebedî sıfatı olan kadîm ilmiyle bildiğine iman

etmektir. Ayrıca yüce Allah; itaat, ma'siyet, rızık ve ecel gibi bütün halleri bu ilmiyle bilir. Sonra yüce Allah levh-i mahfûz'da mahlukatın kaderini yazmıştır. Allah kalemi ilk yarattığında ona: "Yaz" dedi. O "Ne yazayım" deyince şöyle buyurdu: "Kıyamet gününe kadar olacak her şeyi yaz."[965] İnsana isabet edecek şeyin isabet etmeyeceği düşünülemez. Çünkü kalemler kurumuş, sahîfeler dürülmüştür. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

"Bilmez misin ki Allah gökte ve yerde olan her şeyi bilir. Şüphesiz bütün bunlar bir kitaptadır. Gerçekten bu Allah'a çok kolaydır."[966]

مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الأَرْضِ وَلا فِي أَنفُسِكُمْ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مِّنْ قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

"İster yeryüzünde ister nefislerinizde meydana gelen her bir musibet mutlaka bizim onu yaratmamızdan önce bir kitaptadır. Şüphesiz ki bu, Allah'a çok kolaydır."[967]

Şânı yüce olan Allah'ın ilmine tâbi olan bu takdir, kimi yerde icmâlî olarak, kimi yerde de tafsîlî olarak bulunur. Yüce Allah levh-i mahfûz'a dilediğini yazmıştır. İçine rûhun üflenmesinden önce cenini yarattığı vakitte, yüce Allah ona bir melek gönderir. Bu melek dört kelime yazmakla emrolunur. Ona; "Rızkını, ecelini, amelini ve mutlu mu, yoksa bedbaht mı olduğunu -ve buna benzer şeyleri- yaz" denilir.[968] Bu anlamdaki takdîri, önceleri Kaderiyye'nin

965. Bk. Ebû Dâvûd, "Sünnet" Bab: 16, (No: 4700); Tirmizî, "Kader" Bâb: 17, (No: 2155); Ahmed, *Müsned*, V, 317, (No: 22707).

966. Hac, 70.

967. Hadîd, 22.

968. Bk. Buhârî, "Tevhîd", Bâb: 28; Müslim, "Kader", hd: 1,4.

aşırı gidenleri inkar ediyordu. Ancak günümüzde onun inkarcıları azdır.

ŞERH:

***Vâsitıyye Akîdesi*, kelimelerinin kısa ve lafızlarının az olmasına rağmen Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in itikadının temel esaslarını içinde barındırmaktadır. Şeyh** *(rahimehullâh)* **bazı yerlerde özet olarak, bazı yerlerde tafsilatlı olarak zikretmiştir. Bununla birlikte kapalı olmayan açık lafızlar kullanmıştır.**

Şeyh *(rahimehullâh)* Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'i, kurtuluşa eren (fırka-i nâciye) ve yardım olunan tâife (tâifetu'l-mansûra) olarak isimlendiriyor. Çünkü onlar bid'at ehlinden kurtulduklarından ve akîde ve maksatların sapıklıklarından sâlih olup yaşantılarının güzel olmasından dolayı böyle isimlendiriliyorlar. Onların her şeyde; Allah'ın isim ve sıfatlarında, vaatler ve tehditler konusunda ve iman ve İslâm isimleri konusunda vasat olduklarından dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* onların *Fırka-i Nâciye* olarak isimlendirmiştir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den şöyle dediği mütevâtir olmuştur:

لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي مَنْصُورِينَ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ

"Ümmetimden bir taife (hak üzere) yardım olunmaya devam edecek. Ne onları terk edenler ne de onlara muhalefet edenler onlara zarar veremeyecek."[969] Bu onların az olacağına delildir. Aynı vakitte başkalarının da sıkıntı ve karşı durmalarıyla imtihan olacaklardır. Bu hadis onların sebat etmesine ve ayaklarının kaymamasına yardım edecektir. Ta ki bütün mü'minlerin ruhlarını alacak, Allah'ın emri rüzgar gelene kadar. Çünkü kıyamet, mahlukatın şerlilerinin üzerine kopacak. Bu, yeryüzünde Allah, Allah diyecek kimsenin olmadığı zamanda olacak.

Şeyhin; **"مِنْ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ/Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ten"** sözüne gelince:

969. Buhârî, İ'tisâb, 10; Müslim, Cihâd, 4; İbn Mâce, 6. Bu lafız İbn Mâce'ye aittir. *Sahîhayn*'da benzer lafızlarla gelmiştir. **(Editör)**

Ehl-i Sünnet'ten maksat Nebî *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Sünnet'ine tâbi olan ve Onun eserlerini takip edenlerdir. Seleften bazıları şöyle demiştir: Kendisine "Sünnet"ten başka bir isim itlâk edilmeyen sünnet birkaç mânada kullanılır. Fıkıhçılara göre Sünnet; fâilin sevap kazandığı, terk edenin ise cezalandırılmadığıdır. Bu fıkhî bir ıstılahtır. Sünnet bundan daha geneldir. Sünnet Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in bütün sözlerini, fiillerini ve inançlarını içine alır. Böylece vâcip, mendûb ve müstehab olan her şeyi içine almış olur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den bize ulaşan eserleri sadece fıkhî ıstılaha hamletmek câiz değildir. "Sakalı uzatmak Sünnet'tendir" dediğimiz zaman, sakalı kesmek câiz ve bunu yapan günahkar olmaz mânasına gelmez. Âlimlerden kimse bunu söylememiştir. Sakalın Sünnet olmasının mânası, bunun Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Sünnet'inden olmasıdır.

İmam İbn Hazm *İcmâ'ın Mertebeleri* kitabında sakalın uzatılmasının farz olduğu konusunda icmâ nakletmiştir. Âlimler Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Sünnet'i hakkında bunu söylemeye devam ederler. Hadis ehli kitaplarını *Sünnet Kitabı (Kitâbu's-Sünne)* diye isimlendirdiklerinde kastettikleri mâna budur. İmam Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah *el-İ'tikâd* adlı kitabında şöyle der: "Sünnet Kitabı, Hallâl'ın Sünneti, Ebû Dâvûd'un Süneni, Tirmizî'nin Süneni, Nesâî'nin Süneni, İbn Mâce'nin Süneni hepsi bu kabildendir..." Demek ki Sünnet birkaç mânada kullanılır. Farz, rükün, vâcip, sünnet-i müekkede, gayr-i müekkede ve müstehablara kullanılır.

Şeyhin; **"الْجَمَاعَةِ/Cemaat"** sözüne gelince: Cemaat; Allah'ın Kitâbı, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Sünnet'i ve sahâbenin sevgisi ve onların dostluğu ve yardımı için bir araya gelenlere denir.

I. Kaderin Tarifi Hakkında:

Şeyhin; **"بِالْقَدَرِ/Kader"** sözüne gelince: İmam Ahmed *(rahimehullâh)* kaderin tarifi hakkında şöyle demiştir: "O Rahmân'ın kudretidir. Rahmân'ın kudretinin mânası ise hiçbir şeyin Allah'ın kaderine engel olamayacağıdır." İmam İbn Kayyim *(rahimehullâh)* *en-Nûniyye*'sinde bu mânaya işaret etmiştir. O şöyle diyor:

وحقيقة القدر الذي حار الْورى ... في شأنه هو قدرة الرحمن

واستحسن ابن عقيل ذا من أحمد ... لما حكاه عن الرضا الرباني

وقال الإمام: شفا القلوب بلفظة ... ذات اختصار وهي ذات بيان

Bütün durumlarında mahlukâtı hayretler içinde bırakan kaderin hakikatı Rahmân'ın kudretidir.

İbn Akîl Rızâ Rabbânî'den naklettiğinde bunu Ahmed'den güzel gördü.

Ve İmam dedi ki: Kısa ve açık bir cümle ile kalplere şifa oldu.[970]

II. Günahlara Kader İle Delil Getirmenin Hükmü Hakkında:

Âlimler kaderle günahlara delil getirmenin câiz olmadığı konusunda ihtilâf etmemişlerdir. Musibetler böyle değildir.

وعند مراد الله تفنى كميِّةٍ ... وعند مراد النفس تُسدي وتلحمُ

وعند خلاف الأمر تحتج بالقضا ... ظهيراً على الرحمن بالجبر تزعم

Allah irade ettiğinde yok olursun ölü gibi.

Nefis irade ettiğinde ise çaban boşa gider.

İş istediğin gibi olmadığında

970. Bk. *en-Nûniyye*, s. 36.

Rahmân'ın aleyhine zorbalık ile delil getirmek için kaderi öne sürersin.

Günahlara kader ile delil getirmek iki çeşittir:

Birinci kısım: Kaderi, işlediği günahın cevazı için sebep kılmak. Âlimler bunun câiz olmadığı ve bunu yapanın sapık ve dalâlet ehli olduğu konusunda ihtilâf etmemişlerdir.

İkinci kısım: Bütün gücünü ve sebepleri kullandığı halde yaptığı şey kudretin dışında olduğu için sonunda günah olan bir şey meydana gelmesidir. Buna Allah'ın kaderidir, demesinde bir beis yoktur. Âdem *(aleyhisselâm)*'ın Mûsâ *(aleyhisselâm)*'a dediği gibi;

أَتَلُومُنِي عَلَى أَمْرٍ قَدَّرَهُ اللهُ عَلَيَّ

"Allah'ın benim aleyhime taktir ettiği şeyle mi beni ayıplıyorsun?"[971] Çünkü o bütün sebeplere tutunmuştu. O, kaderi günahlara sebep kılmamıştı. O, sebepler meydana geldikten sonra kaderi özür olarak görmüştü. Yoksa günahı câiz kılacak bir şey olarak görmemişti. Adem *(aleyhisselâm)* iki durumu birbirinden ayırmıştır.

Kaderi günah işlemek için geçerli sebep olarak görenlere, kendilerini yüksek dağ ve binalardan atmaları, sonra da buna kaderle delil getirmeleri uygun düşer. Ya da bıçak ve hançerle kendilerini yaramaları sonra kaderi delil getirmeleri gerekir. Ancak bunu yapmazlar. Onlar kaderi günahlara delil alırlar. Ancak kaderi kendi nefislerini tehlikeye atmaya delil getirme noktasında cesaret edemezler.

Bundan dolayı âlimler bu konuda Kaderiyye[972] fırkasının sapık ve dalâlet ehli olduğu konusunda birçok delil sunmuşlardır. Hatta bazılarının dalâleti ve ahmaklığı o dereceye ulaşmış ki; birisi, hanımıyla birinin cinsî münasebette bulunduğunu gördüğünde, adamı cezalandırmak

971. Buhârî, 6614; Müslim, 2652.

972. Muhtemelen "Cebriyye" denilmek istenmiştir. Zira Kaderiyye fırkası bu görüşün hilâfınadır. Onlar kulun fiillerini, kulun kendisinin yarattığını söylerler. Cebriyye ise kulların yaptıkları her türlü kötülüğü Allah'a ve O'nun kaderine isnâd ederler. **(Editör)**

istemiş, diğeri de "bu Allah'ın kaderidir" demiş. O da "doğru söylüyorsun" demiş.

Onlar, Allah'ın Kitâbı ve Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in Sünnet'i hususundaki fâsid inançları ve pis anlayışlarından dolayı bu gibi pisliklere düşmüşlerdir. Bundan dolayıdır ki İbn Kayyim şöyle der: Tevhid nizamı, ancak kadere iman etmekle doğrulur. Bundan dolayıdır ki Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

مَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ أَحْرَقَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِالنَّارِ

"Her kim kaderin hayrına ve şerrine iman etmez ise Allah onu ateş ile yakar."[973] İnsanlar İbn Ömer'e gelip; "Olaylar ansızın gelişir" dediklerinde, İbn Ömer *(radıyallâhu anhumâ)* şöyle der: "Onlara onların benden, benim de onlardan berî olduğumu haber ver. Onlardan biri kaderin hayrına ve şerrine iman etmedikçe iman etmiş olamaz."[974] Yüce Allah şöyle buyuruyor:

---

973. İbn Vehb, *el-Kader*, 26.

974. Mezkûr mesele Müslim'de şöyle geçer:

عَنِ ابْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، قَالَ: كَانَ أَوَّلَ مَنْ قَالَ فِي الْقَدَرِ بِالْبَصْرَةِ مَعْبَدٌ الْجُهَنِيُّ، فَانْطَلَقْتُ أَنَا وَحُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحِمْيَرِيُّ حَاجَّيْنِ – أَوْ مُعْتَمِرَيْنِ – فَقُلْنَا: لَوْ لَقِينَا أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَأَلْنَاهُ عَمَّا يَقُولُ هَؤُلَاءِ فِي الْقَدَرِ، فَوُفِّقَ لَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ دَاخِلًا الْمَسْجِدَ، فَاكْتَنَفْتُهُ أَنَا وَصَاحِبِي أَحَدُنَا عَنْ يَمِينِهِ، وَالْآخَرُ عَنْ شِمَالِهِ، فَظَنَنْتُ أَنَّ صَاحِبِي سَيَكِلُ الْكَلَامَ إِلَيَّ، فَقُلْتُ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ إِنَّهُ قَدْ ظَهَرَ قِبَلَنَا نَاسٌ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ، وَيَتَقَفَّرُونَ الْعِلْمَ، وَذَكَرَ مِنْ شَأْنِهِمْ، وَأَنَّهُمْ يَزْعُمُونَ أَنْ لَا قَدَرَ، وَأَنَّ الْأَمْرَ أُنُفٌ، قَالَ: «فَإِذَا لَقِيتَ أُولَئِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنِّي بَرِيءٌ مِنْهُمْ، وَأَنَّهُمْ بُرَآءُ مِنِّي»، وَالَّذِي يَحْلِفُ بِهِ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ «لَوْ أَنَّ لِأَحَدِهِمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا، فَأَنْفَقَهُ مَا قَبِلَ اللهُ مِنْهُ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ»

İbn Büreyde'den o da Yahyâ b. Ya'mer'den naklen rivayet etti. Yahyâ şöyle dedi: "Basra'da kader hakkında ilk söz eden, Ma'bed el-Cühenî olmuştu. Bir ara ben ve Humeyd b. Abdurrahmân el-Himyerî, hac -yahut umre- yapmak üzere yola çıktık ve kendi aramızda: Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in ashâbından bir kimseye rastlasak da şu heriflerin kader hakkında söylediklerini ona sorsak, dedik. Az sonra mescide girmekte olan Abdullah b. Ömer'e *(radıyallâhu anhumâ)* tesadüf ettik. Ben ve arkadaşım, birimiz sağından birimiz solundan olmak üzere hemen etrafını çevirdik. Ben, arkadaşımın sözü bana havale edeceğini anlayarak: Yâ Ebâ Abdurrahmân! Bizim taraflarda bir takım insanlar türedi. Bunlar Kur'an'ı okuyor ve ilmi araştırıyorlar, dedim. (Râvi diyor ki) : Yahyâ bu adamların hâllerini, kader diye bir şey tanımadıklarını ve yaratılmışlar, Allah'ın hiç bir takdir ve malûmatı olmaksızın yeni yeni husule gelir, iddiasında bulunduklarını anlattı. Abdullah bin Ömer *(radıyallâhu anhumâ)* şunları

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

"Biz her şeyi bir kaderle yarattık."[975]

III. Kaderin Hayrına ve Şerrine İman Etmenin Mânası ve Kaderiyye Fırkasının Bu Hususstaki Dalâleti:

Şeyhin; **"خَيْرِهِ وَشَرِّهِ/Hayrına ve şerrine"** sözüne gelince:

Fırka-ı Nâciye olan Ehl-i Sünnet, kaderin hem hayrına, hem de şerrine iman ederler. Sadece hayra iman edip şerri terk etmezler. Ya da şerre iman edip hayrı terk etmezler. -Kaderiyye fırkasının dediği gibi- şerri Allah'ın yaratmadığını söylemezler. Bu dalâlet ve sapıklıktır. Hayır gibi şer de Allah tarafından yaratılmıştır. Hiçbir şey Allah'ın yaratması dışına çıkamaz. Onlar bu inançları ile Allah'tan başka bir ilah kabul etmiş oluyorlar. Âlimlerin Kaderiye fırkasını bu ümmetin Mecûsîler'i diye isimlendirmelerinin sırrı budur. Çünkü Mecûsîler bu âlemin iki yaratıcısı olduğunu söyler. Biri nûru diğeri karanlığı yaratandır. Bu şüphesiz Allah'ı inkardır. Âlimler bu konuda ihtilâf etmezler. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen; *"Kaderiyye bu ümmetin Mecûsîler'idir"* hadisi rivayet edilir.[976] Bu hadis merfû olarak sahîh değildir. Doğru olan; ölümleri geç olan sahâbîlere vakfetmektir.

---

söyledi: 'O halde sen onlarla görüştüğün zaman kendilerine hemen haber ver ki, ben onlardan berîyim. Onlarda benden berîdirler. Abdullah b. Ömer'in kendisine yemin ettiği Allaha andolsun ki, onlardan birinin Uhud dağı kadar altını olsa da onu infak etse, kadere inanmadıkça Allah onun infakını kabul eylemez." Müslim, "Îmân", 1, (8). Hadisin devamında İbn Ömer *(radıyallâhu anhumâ)* meşhur Cibrîl hadisini okumuştur. **(Editör)**

975. Kamer, 49.

976. Mezkûr hadis şu şekildedir:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هَذِهِ الْأُمَّةِ، إِنْ مَرِضُوا فَلَا تَعُودُوهُمْ، وَإِنْ مَاتُوا فَلَا تَشْهَدُوهُمْ

İbn Ömer *(radıyallâhu anhumâ)*'dan rivâyetle Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Kaderiyye, bu ümmetin Mecûsîler'idir. Eğer hastalanırsa onları ziyaret etmeyin. Eğer ölürlerse cenazelerine katılmayın."* Ebû Dâvûd, 4691; Hâkim, *Müstedrek* 286; Beyhakî, *Kübrâ*, 20869. **(Editör)**

Kaderiyye fırkası *Bu Ümmetin Mecûsîler*'i diye isimlendirilir. Çünkü onlar "Allah hayrı yarattı, şerri yaratmadı" derler. Bu durumda Allah ile beraber başka yaratıcı olduğunu kabul eden Mecûsîler'e benzemiş olurlar.

IV. Kadere İmanın İki Dereceden Müteşekkil Olduğu:

Şeyh dedi ki: "وَالإِيمَانُ بِالْقَدَرِ عَلَى دَرَجَتَيْنِ؛ كُلُّ دَرَجَةٍ تَتَضَمَّنُ شَيْئَيْنِ/**Kadere iman iki derecedir. Bu derecelerin her biri, kendi içinde iki şeyi barındırır.**"

Ehl-i Sünnet bunların tümüne iman eder. Tafsîlî olan yerde kadere tafsîlî olarak, icmâlî olduğu yerde de kadere icmâlî olarak iman ederler.

Bu konuda en kuvvetli yazan, *Şifâu'l-'Alîl* kitabında İmam İbn Kayyim yazmıştır. Ondan sonra bu konuda yazanlar onun bu kitabından faydalanmıştır. Çünkü bu kitap bu konuda toparlayıcıdır. Bu konuyu kuvvetle ele almıştır. Bu konun öneminden bahsetmiştir. Birçok taifenin bu konuda saptığını ve ayaklarının kaydığını beyan etmiştir. Bu konu imanın sırrı, tevhidin nizamıdır.

İmam İbn Teymiye de *el-Kader* adlı kitabında bu konuyu geniş olarak ele almıştır. Fetâvâ kitabının altında matbudur. Bu kitabın içinde kader konusunda Şeyhe sorulan sorular ve bu soruların cevapları vardır.

IV.I. Birinci Derece: Allah Teâlâ'nın Kadîm İlmiyle Mahlukatı Bildiğine ve Kaderlerini Yazdığına İman Etmek:

Şeyh dedi ki: "فَالدَّرَجَةُ الأُولَى: الإِيمَانُ بِأَنَّ اللهَ تَعَالَى عَلِيمٌ بِالْخَلْقِ/**Kaderin ilk derecesi: Allah** *(celle celâluhû)***'nun mahlukatı bildiğine iman etmektir.**"

Allah *(celle celâluhû)* ilim ile mevsuftur. Ne yerde ne de gökte O'ndan hiçbir şey gizli kalmaz. Kadîm ilmi ile onların ne işleyeceğini bilir. Yani Allah *(celle celâluhû)* kendi ile mevsuf olduğu kadîm olan ezelî ve

ebedî ilmi ile hem mahlukatı hem de onların neler yapacaklarını bilir. Allah olmuş olanı da, olacak olanı da bilir. Şayet olsaydı nasıl olacağını da bilir. Bu, "Allah bir şey meydana geldikten sonra bilir" diyen Kaderiyye fırkasına reddiyedir. Onların bu söylediği Allah *(celle celâluhû)*'yu cehaletle ve kudretinin ve ilminin olmaması ile sıfatlandırmaktır. Allah onların söylediklerinden yüce ve münezzehtir.

Birinci derece: Ehl-i Sünnet'in, Allah'ın kadîm ilmiyle mahlukatı ve onların neler işleyeceklerini bildiğine iman etmeleridir.

وهو العليم أحاط علمًا بالذي ... في الكون من سر ومن إعلان

وبكل شيء علمه سبحانه ... هو العليم وليس ذا نسيان

O, bu alemdeki açık ve gizli olanı ilmi ile kuşatan el-Alîm'dir.

O, her şeyi bilmesi ile el-Alîm'dir. O, unutan değildir.[977]

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

"Allah'ın her şeye kadîr olduğunu ve muhakkak Allah'ın ilmi ile her şeyi kuşatmış olduğunu bilesiniz diye."[978]

Şeyhin; **"وَعَلِمَ جَمِيعَ أَحْوَالِهِم/Onların bütün hallerini bildi."** Sözüne gelince:

Çünkü ondan hiçbir şey gizli kalmaz. O bütün olanları da bilir, parçaları da bilir. O olanı da, olacak olanı da bilir. O şayet olsaydı nasıl olurdu, onu da bilir.

Bunların hepsine iman etmek farzdır. Bunları inkar eden hiç kimse mazur görülmez. İnsanlar bu konuda imanlarına göre; imanlarının kuvveti, yakînleri ve doğruluk açısından birbirinden farklıdırlar. Çünkü iman mertebe mertebe ve derece derecedir.

977. Bk. *en-Nûniyye*, s. 204.

978. Talâk, 12.

Şeyh dedi ki: "مِنَ الطَّاعَاتِ وَالْمَعَاصِي/**İtaatlerini de isyanlarını da bilir.**"

Allah *(celle celâluhû)* kulların hallerini, ilerde yapacaklarını, önceden yaptıklarını, sonradan yapacaklarını, itaat ve isyanlarını, rızık ve ecellerini önceden bilir. Müslim'in *Sahîh*'inde Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den şu hadis rivâyet edilmiştir:

كَتَبَ اللهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، قَالَ: وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ

"Allah mahlûkatın kaderlerini göklerle yeri yaratmazdan elli bin sene önce yazdı. Arşı da su üzerinde İdi."[979] Böyle olunca kader bahsinde keşkeler fayda vermez. Bir yoldan geçtiğinde üzerine taş düşüp acı tattığında "Keşke bu yoldan geçmeseydim de taş üzerime düşmeseydi" lafzı ona fayda vermez. Çünkü bu Allah'ın kaderine itiraz olur. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyuruyor:

فَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ: لَوْ فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا، وَلَكِنْ قُلْ: قَدَّرَ اللَّهُ وَمَا شَاءَ فَعَلَ

"Şayet sana bir şey isabet edecek olursa 'ben şöyle şöyle yapsaydım' deme. Ancak 'Allah taktir etti, o dilediğini yapar' de."[980] Bu cümle başka bir şekilde de okunabilir: قَدَرُ اللَّهِ، وَمَا شَاءَ فَعَلَ *"Bu Allah'ın kaderidir, o dilediğini yapar."*[981] İki şekliyle de rivayet edilmiştir. İlim ehline

979. Müslim, "Kader", 16, (2653).

980. İbn Mâce, 79; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, 356.

981. Hadis Müslim'de şöyle geçer:

الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ، خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ، وَفِي كُلٍّ خَيْرٌ احْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ، وَاسْتَعِنْ بِاللهِ وَلَا تَعْجَزْ، وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ، فَلَا تَقُلْ لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَانَ كَذَا وَكَذَا، وَلَكِنْ قُلْ قَدَرُ اللهِ وَمَا شَاءَ فَعَلَ، فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ

Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)*'dan rivayetle Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Kuvvetli mü'min, Allah'a zayıf mü'minden daha hayırlı ve daha makbuldür. Ama her birinde de hayır vardır. Sana fayda veren şeye çaba göster. Allah'tan yardım dile ve âciz olma! Başına bir şey gelirse 'eğer (keşke) şöyle yapsaydım şöyle olurdu' deme! Velâkin '(bu) Allah'ın kaderi, O ne dilerse yapar' de! Çünkü eğer/keşke (kelimesi) şeytanın amelini açar."* Müslim, "Kader", 34, (2664). **(Editör)**

göre ikisi de sahîhtir. *"Allah taktir etti, o dilediğini yapar."*; *"Bu Allah'ın kaderidir, o dilediğini yapar."*

Yüce Allah şöyle buyuruyor:

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

"Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılı olmasın. Şüphesiz bu Allah'a göre kolaydır."[982] Âyette geçen **"نَبْرَأَهَا"** kelimesinin mânası; biz onu yarattık (نخلقها), demektir.

Şeyh dedi ki: **"ثُمَّ كَتَبَ اللهُ فِي اللَّوْحِ الْمَحْفُوظِ مَقَادِيرَ الْخَلْقِ/Sonra Allah levh-i mahfûz'a mahlukatın kaderini yazdı."**

Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyuruyor:

مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

"Benim katımda söz değişmez. Ben kullara asla zulmetmem."[983]

V.I. Ömrün Uzaması ve Rızkın Artması Hakkında Söylenen Hadis Hakkında:

Peki o zaman Rasûlullah'ın *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şu hadisinin mânası nedir?

مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ، وَيُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ، فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ

"Her kim rızkının genişlemesini ve ömrünün uzamasını istiyorsa sıla-ı rahim yapsın."[984]

---

982. Hadîd, 22.

983. Kâf, 29.

984. Buhârî, 5986; Müslim, 2557.

Bunun mânası şudur: Sıla-ı rahim yapıp-yapmamaya göre ecel değişir. Cevap olarak şöyle denilir: Değişecek olan meleklerin ilminde olan eceldir. Allah'ın ilminde olan kesinlikle değişmez. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ

"Allah dilediğini imha eder, dilediğini de sabit bırakır. Kitabın (aslı) anası O'nun katındadır."[985] Yani örneğin; meleklerin ellerindeki sahîfede sıla-ı rahimde bulunursa seksen sene yaşayacak, bulunmaz ise elli sene yaşayacak diye yazılıdır. Ancak Allah'ın katında bu bellidir. Çünkü Allah Teâlâ kulların ne yapacağını önceden bilir. Allah Teâlâ ezelî ve ebedî olan ilim ile mevsuftur. Bu sıfatın Allah Teâlâ'dan ne bir gün, ne bir saat, ne de bir an ayrılması mümkün değildir. O ilimsizlikle vasfedilemez, bu mümkün değildir.

Buna benzer hadisler bu şekilde yorumlanır. Allah *(celle celâluhû)* bunu levh-i mahfûz'a yazmıştır. Bundan Allah *(celle celâluhû)*'nun Kitâbı'ndaki vasfı alınır. Hadiste Allah *(celle celâluhû)*'nun kaderleri taktir ettiği geçmişti. Başka bir hadiste de kaderleri yazdığı geçmektedir. Abdullah; "Allah yazdı" demiştir. Bu konuda birçok delil vârid olmuştur.[986]

---

985. Ra'd, 39.

986. Sıla-i rahm'in ömürde uzamaya sebep olması meselesi, ecelin değişmeyeceğini beyan eden âyetle (zâhiren) tearuz eder. Buna cevap sadedinde: "Amelde bereket ve tevfîk hâsıl olması, ömrün boşa gitmemesidir, bu durumlar sanki ömrün artması gibidir" denmiştir. Ayrıca: "Sıla-i rahim, öldükten sonra hayırla yâd edilmeye sebeptir" veya "sâlih evlatların varlığına sebeptir" de denmiştir. Şurası muhakkak ki, madem ki Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Hak namına konuşarak, sıla-i rahmin ömrün uzamasına sebep olduğunu bildirmiştir. Şu halde bu, mahiyetini anlamakta zorluk çeksek de âlemde mevcut diğer eceli geciktiren sebeplerden biri olmalıdır. Allah kimin ömrünün uzun olmasını dilerse onu sıla-i rahim yapmada muvaffak kılar. Esasen bir mü'min için bu meselenin iman mantığınca anlaşılmasında zorluk mevcut değildir. Çünkü, Rasûlü'nün müjdesine inanarak, vadedilen mükâfata ermek niyetiyle yapacağı ameller, (sıla-i rahimler) boşa gitmeyecek, "Kul, Allah hakkında nasıl zanda bulunursa, Allah kula öyle muamele eder.." fehvasınca, ömrünün uzatılacağı inancıyla sıla-i rahm yapanlara Cenâb-ı Hak, daha uzun ömür verebileceği gibi, bu maksatla harcadığı ömür dilimlerini, başka maksatlarla harcadığı ömür dilimlerine nazaran en az on katı olmak üzere kat kat sevaplara mazhar ederek, daha uzun bir ömür yaşamış olma sevabını verebilecektir.

Bu meselede İbn Hacer *(rahimehullâh)* üç ayrı açıklama kaydeder:

Birincisi şöyle: "Bu artma, taâte yardım sebebiyle ömürde bereketten ve âhirette faydası olacak bir şeyle vaktini mamur kılarak, boş geçmesinden böylece korumuş olmaktan kinayedir. Buna benzer bir başka rivayet ümmet-i Muhammed'in ömrüyle ilgilidir. Aleyhissalâtu vesselâm ümmetinin ömrünü, diğer ümmetlerin ömrüne nisbetle çok kısa olmakla birlikte, leyle-i Kadr'i vererek telafi ettiğini belirtmiştir. Hülasa, sıla-i rahm, taatin bereketlenmesine ve ma'siyetten korunmaya bir sebeptir, böylece kendisinden sonra hayırlı yâd devam eder ve sanki ölmemiş gibi (sevabı devam eder). Kişiye yardım sağlayan şeyler arasında, kendisinden sonra istifade edilecek ilim, sadaka-i câriye ve sâlih evlat da vardır."

Âlimler, meseleyi bir başka açıdan ele alarak şöyle izah ederler: "Ömrün artması kinaye olmayıp, hakikattir. Bu artış, Allah'ın ilmine nisbetle değil, ömürle ilgili müvekkel meleğin ilmine nisbetledir. Âyetin değişmez diye bildirdiği ömür Allah'ın ilmine göredir. Sözgelimi, müvekkel meleğe: "Falanın ömrü, sıla-i rahim yaparsa yüz yıldır, yapmazsa altmış yıldır" dendiğini farz edelim. Allah'ın ilminde bu kimsenin sıla-i rahim yapıp yapmayacağı önceden bellidir. Ama meleğin ilminde ise, artıp eksilme mümkündür. İşte bu duruma "**Allah dilediğini siler, dilediğini sâbit bırakır. Ana kitap onun katındadır**" (Ra'd 39). Âyette temas edilen mahv ve isbat (yani silme ve sabit bırakma) meleğin ilminde bulunana nispetledir. Ana Kitapta (Ümmü'l-Kitap) olan ise Allah'ın ilminde olandır ve elbette bunda silme mevzubahis değildir. İşte buna kaza-i mübrem, öncekine ise kaza-i muallak denir." Bu inanç sebebiyle Hz. Ömer'in: "Ya Rab! Beni şakî yazdınsa sil!" diye dua ettiği belirtilir. "Senin ilminde şakî isem değiştir" demezmiş. Zira Allah'ın olacak bir şey hakkındaki bilgisi asla değişmez, O'nun bildiği şekilde olur.

Âlimler bu iki izah şeklinden öncekinin, sadedinde olduğumuz hadise daha uygun düştüğünü söylerler.

Tîbî'den kaydedildiğine göre şöyle demiştir: "Önceki vecih daha muvafıktır. Buna, Fâik'in müellifi (Zemahşerî)'nin sözü işaret eder. Der ki: "Mânanın böyle olması câizdir: "Allah, rahm'in eser ve aslını dünyada uzun müddet devam ettirir, bunu sıla-i rahmi yapmayanın eserini hemen yok ettiği gibi çabucak yok etmez."

Üçüncü bir açıklama Taberânî'nin *Mu'cemu's-Sağîr*'inde gelmiştir: Ebu'd-Derdâ anlatıyor: "Rasûlullah aleyhissâlatu vesselâm'ın yanında *"Kim sıla-i rahimde bulunursa eceli uzatılır"* diye zikredilmişti, Aleyhissâlatu vesselâm buyurdular ki: *"Ömürde ziyade olmaz. Allah Teâlâ: "**Ecelleri geldiği zaman bir saat ne ileri alınır ne de geriye...**" (A'râf 34)* buyurmaktadır. Ancak kişinin, kendisine vefatından sonra dua edecek hayırlı zürriyet olur."

Yine Taberânî'nin *Mu'cemu'l-Kebîr*'inde gelen merfû bir hadiste: *"Allah, eceli gelen kimsenin ömrünü uzatmaz, ömrün ziyâdeleşmesi sâlih zürriyet demektir"* buyurmuştur.

İbn Fûrek, ömrün artmasından maksadın sıla-i rahim yapan kimsenin anlayış ve aklından âfâtın nefyedilmesi olduğunda cezmetmiştir. Bk. İbrahim Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, (Akçağ Yayınları), 10/58.

Şeyhin; **"فَأَوَّلُ مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمَ/Allah ilk olarak kalemi yarattı."** Sözüne gelince:

Bu cümle iki mâna ifade ediyor: Birinci mana; Allah'ın ilk mahluku kalemdir. İkinci mâna; kalem mahlukatın ilki değildir. Ancak Allah *(celle celâluhû)* onu ilk yarattığı anda ona "Yaz" diye buyurdu. Hadisin mânası budur. Yani Allah *(celle celâluhû)* kalemi ilk yarattığı vakit ona yazmasını emretti. Bu mâna kalemin mahlukatın ilki olmasından daha fasihtir. Bu konuda ihtilâf vardır. İbn Kayyim *(rahimehullâh)* bu ihtilâfa işaret etmiştir.

والناس مختلفون في القلم الذي ... كتب القضاء به من الديان

هل كان قبل العرش أو هو بعده ... قولان عند أبي العلا الهمداني

والحق أن العرش قبل لأنه ... قبل الكتابة كان ذا أركان

İnsanlar ed-Deyyân'dan, kaderi yazan kalem hakkında ihtilâflıdırlar.

Arştan önce miydi, yoksa ondan sonra mıydı?

Ebi'l-Alâ el-Hemezânî'ye göre bu konuda iki görüş vardır:

Hak olan arş daha önce idi.

Çünkü yazma vaktinde o erkân sahibiydi.[987]

Şeyhin; **"قَالَ لَهُ: اكْتُبْ. قَالَ: مَا أَكْتُبُ؟ قَالَ: اكْتُبْ مَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ/Ona 'Yaz' dedi. O da 'Ne yazayım?' dedi. 'Kıyamet gününe kadar olacakları yaz' dedi."** Sözüne gelince:

İmam Nevevî de *Sahîh-i Müslim* şerhinde mezkûr hadis üzerine şunu söylemiştir: "Ulemânın bu hususta ki sahîh cevabına göre, buradaki ömür uzaması; kişinin ömrünün bereketlenmesi, itaat ve ibadetlere muvaffak kılınması ve vaktini, âhiretini kayıplardan muhafaza edecek şekilde imar etmesi demektir." Bk. *Şerhu'n-Nevevî ale'l-Muslim*, 16/114. **(Editör)**

987. Bk. *en-Nûniyye*, s. 65.

Bu konuda delil çoktur. İmam Ahmed ve başkalarının rivayet etmiş olduğu Ubâde *(radıyallâhu anhu)*'nun hadisi gibi.[988]

Âlimler kadere iman etmenin imanın altı esasından biri olduğu konusunda ihtilâf etmezler.

أَنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلامُ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا الْإِيمَانُ؟ قَالَ: " أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلائِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ "

"Cibrîl (aleyhisselâm) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: 'İman nedir?' dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: 'Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Rasûllerine, ölümden sonra dirilmeye ve kaderin hem hayrına hem de şerrine iman etmendir' buyurdu."[989]

Kalem yaratıldığında Allah *(celle celâluhû)* ona yazmasını emretti. Kalem *"Ne yazayım?"* dedi. Her şeyi konuşturan Allah onu da konuşturdu. Bu, hakikatı üzeridir. Kalem konuştu, biz buna iman ediyoruz. Çünkü bunu Allah Teâlâ bize haber veriyor. Allah Teâlâ ona *"Kıyamete kadar olacak her şeyi yaz"* dedi. Bu cümlede Allah'ın ezelî ilmine işaret vardır. Allah Teâlâ'nın ilim ve kudret sıfatlarının ispatı vardır. Aynı zamanda azamet sıfatının da ispatı vardır.

Şeyh dedi ki: " فَمَا أَصَابَ الإِنْسَانَ لَمْ يَكُن لِّيُخْطِئَهُ، وَمَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُن لِّيُصِيبَهُ، جَفَّتِ الأَقْلامُ، وَطُوِيَتِ الصُّحُفُ/**İnsana isabet eden onu ıskalayacak değildir. Ona ıskalayan da ona isabet edecek değildir. Kalem kurudu, sahîfeler dürüldü."**[990] Bunda, her şeyin yazıldığına işaret vardır. Sahîfelerin dü-

---

988. Ubâde *(radıyallâhu anhu)* hadisinin kaynaklarını konunun girişinde belirttik. Oraya müracaat edilebilir. **(Editör)**

989. Müslim, "Îmân", 8.

990. Tirmizî de geçen bir hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurur:

لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ، حَتَّى يَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخْطِئَهُ، وَأَنَّ مَا أَخْطَأَهُ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبَهُ

"Bir kul hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna iman etmedikçe; hatta başına gelen bir şeyin kendisinden şaşırıp başka bir tarafa gitmeyeceğine kendisini atlayan bir şeyin de kendisine dönüp gelmesine imkan olmadığına kesinlikle bilmedikçe gerçek imana erişmiş olamaz." Tirmizî, "Kader", 2144.

rülmesi ve kalemin kuruması da kaderlerin önceden taktir edildiğinin delilidir.

Allah *(celle celâluhû)*'nun buyurduğu gibi:

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ

"Allah'ın (her şeyi) bildiğini bilmiyor musun?" *(Hac, 70)*. Bu âyette Allah Teâlâ için ilim sıfatının ispatı vardır.

مَا فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ

"Göktekileri de yerdekileri de (bilir)." *(Hac, 70)*. Bu kısımda; gökte ve yerdekilerin zikredilmesi Allah Teâlâ için yaratma sıfatının ispatına delildir.

إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ

"Şüphesiz bunlar bir kitaptadır." *(Hac, 70)*. Bu kitap levh-i mahfûz'dur.

إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

"Ve şüphesiz bunlar Allah'a kolaydır." *(Hac, 70)*. Yani O'nu âciz kılamaz, O'na ağır ve çok gelmez. *Sahîhayn*'da Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğu rivâyet edilmektedir:

إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَابًا فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ إِنَّ رحمتي سبقت غضبي

"Allah bir kitap yazdı. O, O'nun katında arşın üstündedir. Orada 'rahmetim gazabımı geçti (veya yendi)' yazılıdır."[991]

991. Buhârî, "Bed'u'l-Halk", Bâb: 1; "Tevhîd", Bâb: 15; Müslim, "Tevbe", had no: 14-16.

V. Allah Teâlâ'nın "Yeryüzüne ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce o, kitapta bulunmasın." Kavlinin Beyânı:

Allah *(celle celâluhû)*'nun; مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا **"Yeryüzüne ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce o, kitapta bulunmasın."** *(Hadîd, 22)* âyetine gelince buradaki **"musibet"**ten maksat hastalıklar, fakirlik, şiddet, olaylar, fitneler ve başkalarıdır. **"Yeryüzündeki musibetler"**-den maksat nebâtâtın azlığı ve başka şeylerdir. **"Sizin nefislerinizde"** ifadesinden maksat ise fakirlik ve hastalıklardır. **"Kitaptadır"** ifadesinden maksat ise Allah *(celle celâluhû)*'nun gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce taktir edilmiş bir durumdur. O zaman arş suyun üzerindeydi.

Âyette geçen "نَبْرَأَهَا" kelimesine gelince; bu *yaratmak* mânasına gelir. Âyetin devamındaki; إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ **"Bu Allah'a kolaydır."** kavlinden maksat; yani bu O'nu âciz kılamaz. Bu âyette Allah *(celle celâluhû)*'nun kudret ve azamet sıfatlarının ispatı vardır. Yine bu âyette kaderin hem hayrına, hem de şerrine ve Allah *(celle celâluhû)*'nun her ikisini de yarattığına iman etmenin gerek olduğunun ispatı vardır.

Şeyh dedi ki: **"وَهَذَا التَّقْدِيرُ التَّابِعُ لِعِلْمِهِ/Bu takdîr ise Allah'ın ilmine tâbidir."** Şeyh *(rahimehullâh)* bu bâbda iki şeyi altında barındıran ilim derecesini zikretti:

1- Allah Teâlâ'nın, kullarının ne yapacaklarını önceden bilmesi.

2- Yazma mertebesi.

İlme tâbi olan takdir bazı yerlerde tafsilatlı bazı yerlerde de genel olur. Allah *(celle celâluhû)* levh-i mahfûz'a dilediği şeyleri yazmıştır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

"O, her gün bir tasarruftadır."[992] Bu âyetin mânası nedir? Yani O *(subhânehû ve teâlâ)*, azîzi zelîl, zelîli azîz kılar, yaratır, öldürür, işleri düzene sokar, yok eder, fayda verir, zarar verir ve bunun gibi başka durumlar. O her gün bir tasarruf halindedir.

VI. Ceninlere Rûh Üfürülmeden Önce Meleğin Gelmesi ve Rızkı, Eceli, Ameli ve Âkıbeti Yazması Hakkında:

Şeyh dedi ki: **"وَإِذَا خَلَقَ جَسَدَ الْجَنِينِ قَبْلَ نَفْخِ الرُّوحِ فِيهِ؛ بَعَثَ إِلَيْهِ مَلَكًا/Ceninin cesedini yarattığında ona ruhu üfürmeden önce ona melek gönderir."**

Sahîh olan görüşe göre, ruh yüz yirmi günden sonra üfürülür. Sonra ona melek gönderilir ve dört şeyle emrolunur. Ona rızkını yazması emredilir. Burada rızkın ve ecelin yazılmasını melekler onlara bu emredildikten sonra öğrenirler. Demek ki bunu bilmek Allah *(celle celâluhû)*'ya özel bir durum değildir. O zaman şu âyetin mânası nedir?

وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ

"Rahimlerde olanı bilir."[993] Âlimler bu âyetin mânası hakkında birkaç görüş üzere ihtilâf etmişlerdir:

Birinci görüş: İnsanların çoğunun da zannettiği üzere, kadınların rahimlerinde olan ceninin kız mı, erkek mi olduğunu Allah'tan başkası bilemez. Ancak bu yanlıştır. Çünkü güncel ilim bu görüşün reddi konusunda sarîhtir. Bundan dolayıdır ki günümüzde bazıları, doktorların rahimlerdeki ceninin cinsiyetini bilmesini te'vîl ediyor. Bunu gaybî olan ilimlerden sayıyorlar. Bazıları da bunu bilmeyi iddia etmeyi sapıklık olarak görüyor. Ancak bu görüşün doğrulukla bir alakası ve ilimden bir dayanağı yoktur. Bu konuda ilimsiz konuşmak kişinin cehaletindendir.

İkinci görüş: "Rahimlerde olanı bilir." Yani meleklere emredilmeden önce bilir. Bu görüş de problemlidir.

992. Rahmân, 29.

993. Lokmân, 34.

Üçüncü görüş: Rahimlere konulacak olanın erkek mi, kız mı olduğunu bilir. Yani bu bilgi Allah *(celle celâluhû)*'ya özel olmasa da Allah rahimlerde olanın kız mı, erkek mi olacağını bilir.

Şeyhin; **"بَعَثَ إِلَيْهِ مَلَكًا/Ona melek gönderir"** sözüne gelince:

Meleklerin nurdan yaratıldıkları konusunda ihtilâf yoktur. Bazıları, şeytan meleklerden olduğu halde o ateşten yaratılmışken melekler nasıl nurdan yaratılmış olur? deseler de; onlara, şeytanın meleklerden olduğu sabit olmamıştır, denir.

Yüce Allah'ın; وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ **"Meleklere 'Âdem'e secde edin' dediğimizde, İblîs hariç bütün melekler secde ettiler. O ise kaçındı, büyüklük tasladı ve inkar edenlerden oldu."**[994] âyetine gelince, buradaki istisna (إِلاَّ) kendi cinsinden olmayan istisnâ-i munkati'dir. Şu âyet-i kerîmede olduğu gibi:لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَى **"İlk ölümden başka orada ölüm tatmazlar."**[995] Yine Araplar'ın şu sözünde olduğu gibi: "Kavim kalktı, eşek hariç (قَامَ الْقَوْمُ إِلَّا حِمَارًا)." Burada eşek kavmin cinsinden değildir. Buna *istisnâ-i münkatı'* denir. İblîs Mukarrebûn'dandı (Allah'a yaklaştırılmış olanlardan). Nurdan yaratılmış meleklerden değil. O ateşten yaratılmıştı. Buna delil Kehf Sûresi'ndeki şu âyet-i kerîmedir: إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ **"İblîs hariç. O cinlerden idi ve Rabbinin emrine karşı geldi."**[996] Bu açık bir delildir. **"İblîs hariç. O cinlerdendi. Rabbinin emrine karşı geldi."** Bu âyet Kur'an'daki diğer bütün âyetleri açıklıyor. Âyetlerin bir kısmı diğer bir kısmını tefsir eder. İblîs'in kendisi şöyle diyor: قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ **"Dedi ki: Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın."**[997] O ateşten yaratılmıştır. Nurdan yaratılmamıştır. Nur ise ateşten daha şereflidir.

---

994. Bakara, 34.

995. Duhân, 56.

996. Kehf, 50.

997. A'râf, 12.

Şeyhin; **"فيؤمر بأربع كلمات/Melek dört kelime ile emrolunur"** sözüne gelince:

Meleğe; "Onun rızkını, ecelini, amelini ve saîd mi, yoksa şakî mi olacağını yaz" denir.[998] Yani sana isabet edecek olan seni ıskalayacak değildir. Seni ıskalayan ise sana isabet edecek değildir.

توكلت في رزقي على الله خالقي ... وأيقت أن الله لا شك رازقي

ومايك من رزق فليس يفوتني ... ولو كان في قاع البحار العوامق

سيأتي به الله العظيم بموضع ... ولو لم يكن مني لسان بناطق

Rızkım konusunda yaratıcım Allah'a tevekkül ettim;

Kesin inandım ki şüphesiz Allah beni rızıklandıracak.

Rızık olacak beni es geçecek değildir;

Velev ki denizlerin derinliklerindeki karanlıklarda da olsa.

Azîm olan Allah onu yerine getirecektir;

Velev ki benim konuşan dilim olmasa da.

Bunun mânası, kul sebeplere tutunmayacak anlamında değildir. Bu yanlış bir anlayıştır. Durum Şeyh İbn Teymiye *(rahimehullâh)*'ın *el-Fetâvâ*'sında dediği gibidir: "Tevhidde (mutlak olarak) sebeplere dayanmak şirktir. Ancak tevhidde (araç olarak) sebepleri terk etmek kusurdur." Sebeplere tutunmayanlar Rasûllerin menhecine muhalefet etmişlerdir. Allah'ı bırakıp sadece sebeplere itimat edenler de Allah'a şirk koşanlardır. Muvahhid kişi, bu hayatta sebepleri yaparak hayatına devam edendir. Tevekkül ise sebepleri yaratan Allah *(celle celâluhû)*'ya olur.

998. Bk. Buhârî, 3208; Müslim, 2643.

وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

"Mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler."[999]

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

"Şayet gerçekten Allah'a iman etmişseniz yalnız Allah'a tevekkül edin."[1000]

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

"Yalnız sana ibadet ederiz. Yalnız senden yardım dileriz."[1001]

إذا انقطعت أطماع عبد عن الورى ... تعلق بالرب الكريم رجاؤه

فأصبح حراً عزة ومناعة ... على وجهه أنواره وضياؤه

وإن علقت بالخلق أطماع نفسه ... تباعد ما يرجو وطال عناؤه

فلا ترج إلا الله في الخطب وحده ... ولو صح في خل الصفاء صفاؤه

Kulun mahlukattan istedikleri kesilince,

Kerîm olan Rabbe bağlanır ricası.

O zaman hür, izzetli ve kanaat sahibi olur;

Yüzünde nuru ve ışığı olur.

Nefsinin istekleri mahlukata bağlanırsa,

Ricası uzaklaşır, sıkıntıları uzar.

Hitabında yalnız Allah'tan iste.

---

999. Âl-i İmrân, 122.

1000. Mâide, 23.

1001. Fâtiha, 5.

Şeyh dedi ki: "فَهَذَا التَّقْدِيرُ قَدْ كَانَ يُنْكِرُهُ غُلاةُ الْقَدَرِيَّةِ قَدِيمًا، وَمُنْكِرُهُ الْيَوْمَ قَلِيلٌ./**Bu takdîri daha önce Kaderiyye fırkasının aşırı gidenleri inkar ediyorlardı. Bugün ise inkar edenleri azdır."**

Şeyh bu cümlesi ile; Kaderiyye fırkasının Ca'd bin Dirhem liderliğinde daha önce Allah *(celle celâluhû)*'nun kadîm olan ilim ile mevsuf olmadığını iddia ettiklerini ve Allah'ın, olaylar meydana geldikten sonra öğrendiğini söylediklerini kastediyor. Kaderiyye fırkasının imamları daha önce bunu inkar ediyorlardı. Bid'at ehli ilk zuhur ettiğinde bu çoktu.

Ancak Şeyh bunu inkar edenlerin günümüzde az olduğunu söylüyor.

Evet, günler geçtikçe her asırda azalmaya devam ediyorlar ancak kaderin ikinci mertebesini inkar edenler çokça mevcuttur.

{الْإِيْمَانُ بِالْقَدَرِ: الدَّرَجَةُ الثَّانِيَة}

KADERE İMANIN İKİNCİ DERECESİ [KUDRET VE MEŞİET]

وَأَمَّا الدَّرَجَةُ الثَّانِيَةُ؛ فَهِيَ مَشِيئَةُ اللهِ النَّافِذَةُ، وَقُدْرَتُهُ الشَّامِلَةُ، وَهُوَ: الإِيمَانُ بِأَنَّ مَا شَاءَ اللهُ كَانَ، وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ، وَأَنَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مِنْ حَرَكَةٍ وَلاَ سُكُونٍ؛ إِلاَّ بِمَشِيئَةِ اللهِ سُبْحَانَهُ، لاَ يَكُونُ فِي مُلْكِهِ مَا لاَ يُرِيدُ، وَأَنَّهُ سُبْحَانَهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ مِنَ الْمَوْجُودَاتِ وَالْمَعْدُومَاتِ، مَا مِنْ مَخْلُوقٍ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاءِ إِلاَّ اللهُ خَالِقُهُ سُبْحَانَهُ، لا خَالِقَ غَيْرُهُ، وَلاَ رَبَّ سِوَاهُ.

وَمَعَ ذَلِكَ؛ فَقَدْ أَمَرَ الْعِبَادَ بِطَاعَتِهِ وَطَاعَةِ رُسُلِهِ، وَنَهَاهُمْ عَنْ مَعْصِيَتِهِ. وَهُوَ سُبْحَانَهُ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ وَالْمُحْسِنِينَ وَالْمُقْسِطِينَ، وَيَرْضَى عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ، وَلا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ، وَلاَ يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ، وَلاَ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ، وَلاَ يَرْضَى لِعِبَادِهُ الْكُفْرَ، وَلاَ يُحِبُّ الْفَسَادَ.

* * * *

İkinci dereceye gelince: Allah'ın geçerli ve etkin meşîeti ile kapsamlı kudretidir. Bu da Allah'ın dilediğinin olduğuna, dilemediğinin olmadığına, göklerde ve yerde hareket ve durgunluk türünden ne varsa mutlaka O'nun meşîeti ile olduğuna, var olan ve olmayan her bir şeye kadîr olduğuna, yerde ve gökte ne kadar yaratık varsa mutlaka Allah tarafından yaratıldığına, O'ndan başka bir yaratıcı, O'ndan başka bir Rab olmadığına iman etmektir.

Bununla birlikte O, kullarına kendisine ve Rasûlü'ne itaat etmelerini emretmiş ve kendisine karşı gelip isyan etmelerini yasaklamıştır. O *(subhânehû ve teâlâ)***; takva sahiplerini, ihsanda bulunanları ve adaletli olanları sever. İman edip sâlih amel işleyenlerden razı olur. Kâfirleri ise sevmez, kullarının kâfir olmalarına razı olmaz ve fesâdı da sevmez.**

ŞERH:

Kaderin ilk mertebesi; ilim ve kitabeti (yazgıyı) altında barındıran mertebedir.

Şeyh *(rahimehullâh)* kudret ve meşîete müteallik olan ikinci mertebeye başladı. Âlimler Allah'ın her şeye güç getirdiğini ve O'nun meşîetinin her şeyi kapsadığı konusunda ihtilâf etmezler. O'nun meşîeti her şeyde geçerlidir ve O'na engel olacak hiçbir şey de yoktur. Allah *(celle celâluhû)*'nun kudreti geneldir. Bir şeye yetip, bir şeye yetmeme gibi bir durum yoktur. Bu Kaderiyye fırkasının mezhebidir. Onlar "Allah imanı takdir etti ama küfrü takdir etmedi" derler. Böylece Allah *(celle celâluhû)* için kapsayıcı bir meşîet ispat etmemiş oldular. Bu da şu mânaya gelir: Allah Teâlâ, bir kâfir için İslâm'ı dilediğinde bu olmaz. Çünkü onlara göre Allah'ın kudreti kâmil değil, meşîeti de şâmil (kapsayıcı) değildir. Bu da kulların, Allah'ın istemediği şeyleri isteyebilecekleri, Allah'ın irade etmediği şeyleri irade edebilecekleri ve Allah'ın takdir etmediklerine güç getirebilecekleri anlamına gelir.

Kaderiyye fırkası kitaplarında ve te'lîfâtlarında Allah *(celle celâluhû)*'nun meşîetinin, küfrü kapsamadığını açıkça söylerler. Allah'ın kudretinin de kâmil olmadığını söylerler. Bunun sebebi ise Kaderiyye'nin sapık olan Mu'tezile, Cehmiyye ve Eş'ariyye fırkalarının devamı olmasıdır. Her ne kadar bu fırkaları bid'atlerinde, hedeflerinde, gayelerinde ve çıkış yerlerinde farklı olsalar da netice itibariyle bunlar, aklı hakim kılıp naklin önüne geçirirler. Bu da onların sapmalarının ve yanlış anlamalarının en büyük sebebidir. Aynı zamanda şayet onların akılları selâmette olsaydı, Allah'ın kudretinin her şeyi kapsadığını anlarlardı. Allah'ın meşîetinin her şeyde geçerli olduğunu kavrarlardı ve onların akıllarında ve anlayışlarında çelişki meydana gelmezdi. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Allah'ın her şeye güç getirdiğini bilesiniz diye..."[1002] Âyetteki "شَيْءٍ" lafzı nekredir (belirsiz) ve nefiy veya nehiyden sonra gelen nekre de umum ifade eder.

Usûlcüler ispattan sonra gelen nekrenin ne ifade ettiği konusunda ihtilâf etmişlerdir. Sahîh olan; لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ **"Allah'ın her şeye güç getirdiğini bilesiniz diye"** âyetinde olduğu gibi, bazen umum ifade ettiğidir. Allah Teâlâ şöyle buyurur:

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ

"O, kulların üstünde yegane tasarruf sahibidir."[1003] Kâdir olmadan kâhir (tasarruf sahibi) olamaz. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"Muhakkak ki Allah her şeye güç getirendir."[1004] Bu âyet ihtiyârî fiillerin ispatı hakkındadır. Kaderiyye fırkası bu konuda çelişki içindedirler. Onların bu konudaki durumları Cehmiyye, Mu'tezile ve Eş'arîler gibidir. Onlar ihtiyârî fiilleri Allah için ispat etme konusunda çelişki içindedirler. Bundan dolayı istivâ ve uluvv sıfatlarını inkar ederler. Bunu ihtiyârî fiilleri inkar etmelerinden dolayı yaparlar.

Bundan dolayı Ehl-i Sünnet'e en yakın olan fırka olduğundan dolayı Eş'ariyye fırkasının kendisinin sorumlu tutulduğu şey şudur: Madem ihtiyârî fiilleri inkar ediyorlarsa, Allah'ın kudret sıfatını da inkar etmeleri gerekir. Ancak Eş'arîler Allah'ın kudret sıfatını inkar etmezler. Eş'arîler kudret sıfatını ispat ederler. Fakat ihtiyârî sıfatları inkar edenlerin kudret sıfatını da inkar etmeleri gerekir. Çünkü Allah *(celle celâluhû)*'nun her şeye kadîr olduğunu ispat edenin, Allah'ın her şeye kendi ihtiyârı (meşîeti) ile fâil ve kâdir olduğunu da ispat etmesi lâzım gelir. Bu da bu grupların akıllarını kullanmalarında çelişki içinde oldukları-

1002. Talâk, 12.

1003. En'âm, 18, 61.

1004. Bakara, 20, 106, 109, 148, 259; Âl-i İmrân, 165; Nahl, 77; Kehf, 45; Nûr, 45; Ankebût, 20; Ahzâb, 27; Fâtır, 1; Fetih, 21; Talâk, 12.

nın açık delilidir. Bundan dolayıdır ki bir meselede ele aldıkları şeyler diğer meselede sundukları şeylerle çelişiyor.

I. Kaderin Bu Derecesi: Allah'ın Dilediğinin Olacağına ve Dilemediğinin Olmayacağına İman Etmektir:

Şeyh dedi ki: "وَأَمَّا الدَّرَجَةُ الثَّانِيَةُ؛ فَهِيَ مَشِيئَةُ اللهِ النَّافِذَةُ، وَقُدْرَتُهُ الشَّامِلَةُ، وَهُوَ: الإِيمَانُ بِأَنَّ مَا شَاءَ اللهُ كَانَ/**İkinci dereceye gelince: Allah'ın geçerli ve etkin meşîeti ile kapsamlı kudretidir. Bu da Allah'ın dilediğinin olacağına imandır."**

Yani Allah'ın dilediği olur ve gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Çünkü ne yerde, ne de gökte Allah'ı hiçbir şey âciz bırakamaz. Allah kimi hidayete erdirmek isterse onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse onun da göğsünü dar ve sıkıntılı kılar. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."[1005]

Şeyh dedi ki: "وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ/**Allah'ın dilemediğinin olmayacağı(na da imandır)."**

Yani Allah'ın dilemediği gerçekleşmez, geçerli olamaz. Çünkü yüce Allah dilememiştir. Nebî *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)*'ya şöyle buyurmuştur:

وَاعْلَمْ أَنَّ الْأُمَّةَ لَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ، لَمْ يَنْفَعُوكَ إِلا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ لَكَ، وَلَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ، لَمْ يَضُرُّوكَ إِلا بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللهُ عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الْأَقْلامُ، وَجَفَّتِ الصُّحُفُ

"Bil ki ümmetin tümü sana fayda vermek için bir araya gelseler, Allah'ın senin için yazdığının dışında sana fayda veremezler. Yine sana zarar vermek için bir araya gelseler, Allah'ın senin aleyhine yazdığın-

1005. Tekvîr, 29.

dan başka sana bir zarar veremezler. Kalemler kaldırıldı, sahifeler kurudu."[1006]

Şeyh dedi ki: **"وَأَنَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الأَرْضِ مِنْ حَرَكَةٍ وَلاَ سُكُونٍ؛ إلاَّ بِمَشِيئَةِ اللهِ سُبْحَانَهُ/Yerde ve gökte olan bütün hareketlilik ve durgunluk ancak Allah subhânehû'nun dilemesi iledir."**

II. Kaderiyye Mezhebinin Bu Hususta ki İ'tikâdı

Bu konuda Kaderiyye bizimle çekişme içindedirler. Çünkü onlar Allah'ın kudretinin ve meşîetinin kapsayıcı olduğunu söylemiyorlar. Bu da Allah ve Rasûlü'nün kelâmlarını yalanlama ve bu konuda gerçekleşmiş kesin icmâ'ları delmektir. Nakillere karşı büyüklenme ve akıllarda çelişkidir. Bundan dolayı selef-i sâlihîn onların sapık ve bid'at ehli olduklarını ve Ehl-i sünnet ve'l-Cemaat'in mezhebinden çıktıklarını ve bid'at ve dalâlete düştüklerini söylerlerdi.

Selef imamlarından kimileri de bunların tekfir edilmelerinin gerekli olduğu görüşüne gitmişlerdir. Allah *(celle celâluhû)*'nun cüz'iyyât ve kulliyyâtlara muttali olmadığını söyleyen ve Allah *(celle celâluhû)*'nun, sırları gerçekleşmeden önce bildiğini inkar eden birinci kısmı tekfir ettikleri gibi. Bundan dolayıdır ki İmam Şâfiî *(rahimehullâh)* demiştir ki: "Onlarla ilim ile münazara edin. Şayet onu ikrar ederlerse yok olurlar. Çünkü onların inkar ettikleri ispat ettiklerine delildir. Şayet inkar ederlerse kâfir olurlar." Bunların tekfirleri hakkındaki bahis bunların bazı çeşitleri hakkındadır. Çünkü bunlar mertebe mertebedir. Bunların konuştukları konusunda şüpheleri vardır. Onları buna iten sebep Allah'a yaklaşmak istemeleridir. İslâm'a olan kinleri değil ya da Kur'an ve Sünnet'e olan düşmanlık değildir.

Ehl-i Sünnet Allah'ın geçerli olan meşîeti ve geneli kuşatıcı olan kudretinin ispatı konusunda ittifak etmiştir. Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz. Yerde olan hareket ve durgunluk onun meşîeti iledir.

1006. Tirmizî, 2516; Ahmed, 2669.

O'nun mülkünde dilemediği bir şey meydana gelmez. Allah *(celle celâluhû)* olan ve olmayan her şeye güç getirir.

Var olanlar yer ve gök arasında yarattıklarıdır. İnsanı ve karnındakileri yaratması, deniz ve onun karanlıklarındakileri yaratmasıdır.

Olmayanlar ise ilerde olacaklar ya da Allah'ın vukû bulacağını haber verdikleridir. Hiçbir şey O'nun kudretinden çıkamaz.

Bu O'nun azameti ve her şeye güç getirmesindendir. Her kim Allah *(celle celâluhû)*'nun bazı şeylere güç getirebileceğini, bazı şeylere ise güç getiremeyeceğini söyler ise o dalâlet ehli ve sapkındır. Şeyh İbn Teymiye *el-Fetâvâ*'sının üçüncü cildinde *Sahîhayn*'da gelen: *"Ben öldüğümde beni yakın sonra rüzgarlı bir günde küllerimi serpiştirin."* Diyen adamın hadisini hikaye etmiştir. Şeyh İbn Teymiye "Bu adam Allah *(celle celâluhû)*'nun kudretini inkar etmiştir bu ise icmâ ile küfürdür." demiştir.[1007]

Buradaki şahit, Allah'ın kudretini inkar etmenin icmâ ile küfür olduğudur. Ancak Allah bu adamı mazur görmüştür. Çünkü o parçalandığında Allah Teâlâ'nın onun parçalarını bir araya getiremeyeceğini zannetmiştir. Şayet ona güç getirirse o zaman ona azap eder, diye zannetmiştir.[1008]

1007. Şeyh İbn Teymiyye bu sözlerin ardından şöyle demiştir:

لَكِنْ كَانَ جَاهِلًا لَا يَعْلَمُ ذَلِكَ وَكَانَ مُؤْمِنًا يَخَافُ اللَّهَ أَنْ يُعَاقِبَهُ فَغَفَرَ لَهُ بِذَلِكَ

"... Ancak bu adam cahildi ve bunu bilmiyordu. Ve bu adam Allah'ın kendisini cezalandırmasından korkan bir mü'mindi ve Allah da onu bu sebeple affetti." Bk. *Mecmûu Fetâvâ*, III, 231. **(Editör)**

1008. Mezkûr hadis *Sahîhayn*'da geçmektedir (bk. Buhârî, 3452, 3481, 6480; Müslim, 2756). İmam Müslim'in rivâyeti şu şekildedir:

أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، قَالَ: قَالَ لِي الزُّهْرِيُّ: أَلَا أُحَدِّثُكَ بِحَدِيثَيْنِ عَجِيبَيْنِ؟ قَالَ الزُّهْرِيُّ: أَخْبَرَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: " أَسْرَفَ رَجُلٌ عَلَى نَفْسِهِ، فَلَمَّا حَضَرَهُ الْمَوْتُ أَوْصَى بَنِيهِ فَقَالَ: إِذَا أَنَا مُتُّ فَأَحْرِقُونِي، ثُمَّ اسْحَقُونِي، ثُمَّ اذْرُونِي فِي الرِّيحِ فِي الْبَحْرِ، فَوَاللهِ لَئِنْ قَدَرَ عَلَيَّ رَبِّي لَيُعَذِّبَنِّي عَذَابًا مَا عَذَّبَهُ بِهِ أَحَدًا، قَالَ فَفَعَلُوا ذَلِكَ بِهِ، فَقَالَ لِلْأَرْضِ: أَدِّي مَا أَخَذْتِ، فَإِذَا هُوَ قَائِمٌ، فَقَالَ لَهُ: مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ؟ فَقَالَ: خَشْيَتُكَ، يَا رَبِّ – أَوْ قَالَ مَخَافَتُكَ – فَغَفَرَ لَهُ بِذَلِكَ "

...Bize Ma'mer haber verdi. Dedi ki: Bana Zührî şunu söyledi: Sana iki acayip hadis rivayet edeyim mi? Zührî dedi ki: Bana Humeyd b. Abdurrahmân, Ebû Hureyre'den, o

Bundan dolayıdır ki Şeyh sonrasında şöyle diyor: "İlim ehlinden ilim elde etmeye hırslı olanlar mazur görülmeye daha layıktırlar."[1009]

Şeyhin; **"مَا مِنْ مَخْلُوقٍ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاءِ إلاَّ اللهُ خَالِقُهُ/Gökte ve yerde ne kadar mahluk varsa muhakkak yaratıcısı Allah'tır."** Sözüne gelince:

Bu, Kaderiyye fırkasına reddiyedir. Çünkü onlar yaratma konusunda çekişme içindedirler. Onlar bu konuda çelişki içindedirler. Onlar bunu açık bir şekilde ispat etmezler.

---

da Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den naklen haber verdi. Şöyle buyurmuşlar: *"Bir adam kendine israf etti. Ölüm zamanı gelince çocuklarına vasiyette bulundu ve; 'Ben öldüğüm vakit beni yakın. Sonra beni ezin, sonra beni rüzgara ve denize saçın! Vallahi Rabbim bana kâdirse, beni hiç bir kimseyi azap etmediği bir azaba çeker' dedi. Onlar da kendisine bunu yaptılar. Bunun üzerine (Allah) yere: 'Aldığını ver' dedi. Bir de ne göresin, adam kalkmış. Ona: 'Seni bu yaptığına sevk eden nedir?' dedi. Adam: 'Senin haşyetin Yâ Rab!' cevabını verdi. -Yahut: Senden korkum'- dedi. Allah da bu sebeple onu affetti."* Müslim, "Tevbe", 25, (2756). Bu hadisi Buhârî "Kitâbu't-Tevhîd", "Kitâbu'r-Rikâk" ve "Kitâbu-Benî İsrâil"de tahrîc etmiştir. Nevevî'nin beyanına göre: Ulemâ bu hadisin te'vîlinde ihtilâf etmişlerdir. Bir taife: Bunu adamın Allah'ın kudretini inkârına hamletmek doğru değildir. Çünkü Allah'ın kudretinden şüphe eden kâfir olur. Halbuki hadisin sonunda adam bunu Allah korkusundan yaptığını söylemiştir. Kâfir Allah'tan korkmaz. Allah da onu affetmez, demişlerdir. Onlara göre hadisin iki te'vîli vardır. Birinci te'vîli: Allah bana azabı takdir ettiyse, beni görülmemiş surette azap eder, manasınadır. Çünkü "قَدَرَ" ve "قَدَّرَ" fiilleri aynı mânadadırlar. İkisi de takdir etti, demektir. İkinci te'vîli : Burada "قَدَّرَ" fiili, beni tazyik ederse, mânasındadır. Diğer bir taife lâfzın zâhiri mânasında olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre bu adam ne söylediğini bilememiş; sözünün hakikatini kastetmemiştir. O bu sözü korku, dehşet ve şiddet şâikasiyle söylemiş, söylerken aklı başından gitmiş ve unutan gâfil hükmüne girmiştir. Bu halde ise muâheze yoktur. Bazıları bu sözün Araplar'ın mecazlarından ve bedî'lerinden olduğunu söylemişlerdir. Buna edebiyatta "şekle yakîni karıştırmak" derler. Sözün şekli şüphe bildirir. Halbuki maksat şüphe değil, yakînen ilimdir. Ulemâdan bir takımları da bu adamın Allah Teâlâ'nın sıfatlarından bir sıfatı bilmediğine kâil olmuşlardır. Sıfatı bilmeyen bir kimsenin kâfir olup olmadığı ise ihtilâflıdır. Bu adamın Fetret devrinde yaşadığını söyleyenler de vardır. Bunlar "O devirde mücerred tevhid kâfidir. Başka teklif yoktur" derler. "Onların şeriatına göre kâfirin affı câiz olabilir, bizim şeriatımızda bu yoktur" diyenler de olmuştur. Adamın kendine israf etmesinden murâd; fazla günah işlemesidir. Bk. Ahmed Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, (Işık Yayınları), VI, 4930-4931; *Şerhu'n-Nevevî ale'l-Muslim*, (Dâru'l-Feyhâ-Dımeşk) 17/79-82. **(Editör).**

1009. Bk. *Mecmûu Fetâvâ*, III, 231.

Ehl-i Sünnet, Allah'ın; kulları, onların fiillerini, meşîetlerini, güçlerini ve onlardaki bütün her şeyi yarattığında ihtilâf etmezler. Bu, Kur'an ve Sünnet'in delâlet ettiğidir. Allah hayrı da, şerri de yaratmıştır. O'ndan başka yaratıcı yoktur. O'ndan başka Rab de yoktur.

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

"Allah her şeyin yaratıcısıdır."[1010] Hiçbir şey O'nun yaratması dışına çıkamaz. Bununla birlikte kullarına; Kendisine ve Peygamber'ine itaat etmelerini emretmiştir. Bu da kullarda da irade olduğuna delâlet eder. Yoksa Cebriyye fırkasının bir kısmının "Kullar mecburdurlar" dedikleri gibi değildir. Bir başka fırka da "Kullar kendi fiillerini yaratır" demişlerdir. Bunlar Cebriyye Kaderiyyesinden ayrılmışlardır. Cebriyye, kulların ağaç gibi hiçbir güçlerinin olmadığını söylerler. Rüzgar onu dilediği gibi evirir, çevirir. Ağacın ne iradesi, ne gücü, ne hareketi, ne de durgunluğu yoktur. Rüzgar ondan onun bir tercihi olmadan tasarrufta bulunur.

Diğer taife bunlara itirazda bulunarak şöyle derler: Hayır, kulun her şeyi vardır. Hatta o kendi fiillerini dahi yaratır. Ehl-i Sünnet ne bunlara, ne de diğerlerine meyleder. Ehli-Sünnet kulun meşîeti, kudreti ve iradesinin olduğunu ancak onun meşîetinin Allah'ın meşîetine tâbi olduğunu söylerler. Bu Kur'an'ın delili ile sabittir.

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."[1011] Yüce Allah yine şöyle buyurur:

وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ

"Biz ona iki yolu beyan ettik."[1012] Birçok müfessir şöyle tefsir etmiştir: Yani biz ona hayır yolunu da, şer yolunu da beyan ettik. Her kim

1010. Ra'd, 16.

1011. Tekvîr, 29.

1012. Beled, 10.

doğru yola ulaşırsa kendi nefsi içindir. Kim de doğru yoldan saparsa kendi nefsi aleyhinedir.

Bu kulun iradesinin, kudretinin ve tasarrufunun olduğuna delildir. Kul dalâlet, şehvet ve haramlara dalmak için çabalarsa o aynı zamanda yüksek yerlerden düşmekten, oradan uzaklaşarak; açıklıktan ölmekten yemek yiyerek; soğukta üşümekten de kalın elbiseler giyerek uzaklaşır. O bütün bunları kudret, akıl ve kavrama örtüsü altında yapıyor. Onun bu yaptıkları kaderi delil göstererek günah işlediğinde aleyhine delildir. İlki niye kader ile olmuyor da günahlar kader ile oluyor?!

وعند مراد الله تفنى كميِّةٍ ... وعند مراد النفس تُسدي وتلحمُ

وعند خلاف الأمر تحتج بالقضا ... ظهيراً على الرحمن بالجبر تزعم

Allah irade ettiğinde yok olursun ölü gibi.

Nefis irade ettiğinde ise çaban boşa gider.

İş istediğin gibi olmadığında

Rahmân'ın aleyhine zorbalık ile delil getirmek için kaderi öne sürersin.

Şeyh dedi ki: "فَقَدْ أَمَرَ الْعِبَادَ بِطَاعَتِهِ/**Kullara, itaat etmelerini emretmiştir.**"

Bunda birkaç durum vardır:

1- Bunda Allah Teâlâ için kelâm sıfatının ispatı vardır. Çünkü emretmek Allah Teâlâ'nın mütekellim olduğuna delildir.

2- Ameller cennete girmeye sebeptir.

3- Ameller imanın bir parçasıdır.

4- Allah'ın, Kendisine itaat etmeyi ve isyan etmeyi yasaklaması, kulların irade ve meşîetlerinin olduğuna delildir. Bunda hem Kaderiyye, hem de Cebriyye fırkasına reddiye vardır.

Ehl-i Sünnet "Allah kulları zorladı, mecbur kıldı" demeyi mekruh görür. Konuştuklarında "Yarattı" derler, "mecbur kıldı ya da mecbur kılmadı" demezler. İmam Evzâî'nin huzurunda bir Sünnî ile bir bid'at ehli tartıştılar. Bid'atçı "Allah kulları mecbur etti" dediğinde Sünnî olan ona "Allah kulları mecbur kılmadı" diye cevap verdi. Evzâî *(rahimehullâh)* da "Sen istemeden bir bid'atten kaçıp diğer bir bid'ate düştün" dedi. İmam Ahmed de bunu ikrar etti.

Şeyh dedi ki: **"وَطَاعَةِ رُسُلِهِ/Rasûlü'ne itaati de emretti"**

Burada nübüvvetlerin ve emir sahibi risâletlerin ispatı vardır. Bu risâlet aynı zamanda yasaklar, kudret ve meşîet sahibidir. Burada Kaderiyye ve Cebriyye'ye reddiye vardır.

Şeyh dedi ki: **"وَنَهَاهُمْ عَنْ مَعْصِيَتِهِ/Ve Ona** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* **isyan etmelerini nehyetti"**

Çünkü kulun emirleri yerine getirmesi, yasaklardan sakınması gerekir. Buhârî'nin *Sahîh*'inde; Fuleyh'in, Hilâl bin Alî'den onun da Atâ'dan onun da Ebû Hureyre *(radıyallâhu anhu)*'dan rivâyet ettiği hadiste Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

كُلُّ أُمَّتِي يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، إِلَّا مَنْ أَبَى قَالُوا: وَمَنْ يَأْبَى؟ يَا رَسُولَ اللهِ، قَالَ: " مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى

"Ümmetimden herkes kıyamet günü cennete girecektir; ancak karşı çıkanlar hariç." Dediler ki 'Karşı çıkanlar kimdir Yâ Rasûlellah?' Buyurdu ki: *"Bana itaat eden cennete girecektir. Bana isyan eden karşı çıkmıştır."*[1013]

İsyan iki kısımdır: Ya haram olan fiilleri yapmak, ya da vâcip olanları terk etmektir. Bundan dolayı fiil Ehl-i Sünnet'e göre hem bir şeyi eda etmeye, hem de bir emri terk etmeye kullanılır. Ehl-i Sünnet "iman; söz ve ameldir" dediğinde buradaki amelin mânası, sadece amelleri eda etmek değildir. Onun mânası aynı zamanda emri terk etmemektir. Bun-

1013. Buhârî, 7280.

dan dolayı Ehl-i Sünnet, bazen terkin küfür olabileceğini söylemiştir. Namazı tamamen terk etmek gibi. Buna binaen Ehl-i Sünnet'e göre amel iki kısımdır; Amel hem emirlere icabet etmektir, hem de nehyedilenleri terk etmektir.

Bu konuda Kaderiyye fırkasına verilen reddiyelerden biri de şudur: Şayet kul kendi fiillerini yaratıyorsa o zaman ona bu konuda ne hesap, ne sevap olmaz.

Onlar "Kul kendi fiilini yaratıyor" demeleri ile Allah ile beraber bir yaratıcı daha ispat etmiş olurlar. Yine onlar mahluklar hakkında aşırıya gidip onları kendi menzillerinden daha yüksek bir yere koymuşlardır. Kaderiyye fırkasının bu ümmetin Mecûsîler'i olmalarının bahsi daha sonraki konularda gelecek. Onların Mecûsîler'e benzeme yönlerinin neler olduğu ve bu konuda gelmiş olan eserler de orada zikredilecektir. Daha önce bunlara işaretler geçmişti. Bu konuda Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den merfû bir rivâyet gelmemiştir. Fakat bu konudaki eserler birçok sahâbeden *(radıyallâhu anhum)* sabit olmuştur.

Şeyh dedi ki: **"وَهُوَ سُبْحَانَهُ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ/Allah subhânehû kendisinden sakınan (muttakî) kulları sever."**

Bu cümlede Allah *(celle celâluhû)* için muhabbet sıfatının ispatı vardır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ

"Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler."[1014] Allah *(celle celâluhû)* itaat ehlini sevdiği gibi isyan ehline de buğzeder. Burada Allah Teâlâ'nın iradesinin ispatı vardır. Aynı zamanda O'nun kudretinin kemâlinin ve meşîetinin genişliğinin ispatı vardır.

Takvâ: Emredilenleri yapmak, yasaklanan şeylerden de sakınmaktır.

Şeyh dedi ki: **"وَالْمُحْسِنِينَ/İhsân sahiplerini de (sever)."**

1014. Mâide, 54.

İhsân, takvâdan daha özeldir. İhsân takvâyı ve fazlasını kapsar. Buradaki ihsândan maksat her şeydeki iyilik olan ihsândır. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyuruyor;

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

"İyi ameller yapın. Allah muhsinleri muhakkak sever."[1015] Yani sözlerinde, fiillerinde, inançlarında ve ahlâklarında ihsânda bulunanları sever.

İhsân ise; Allah'ı görürcesine ibadet etmektir. Sen O'nu görmesen dahi O seni görür.[1016]

Şeyh dedi ki: **"وَالْمُقْسِطِينَ/Adaletli olanları da (sever)."**

Buradaki *adaletli* manasına gelen **"المُقْسِط"** kelimesi ile **"القَاسِط"** kelimeleri birbirinden farklıdırlar. Çünkü kâsit (القاسط) kelimesi *zâlim* mânasına gelir. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا

"Zâlimlere (kâsit olanlara) gelince onlar cehennemin yakıtı oldular."[1017] Ancak Muksit olana gelince: Sözlerinde, fiililerinde, tasarrufunda adaletli olandır. İşte Allah *(celle celâluhû)* bunları sever. Bundan dolayıdır ki âlimler Allah'ın adaleti sevdiği konusunda ihtilâf etmemişlerdir. Bütün şeriatlarda bu konuda ittifak etmişlerdir. İnsanların ve cinlerin kâfirleri ve Müslümanları hepsi adaleti sever. Zulmü kerih görürler. Bundan dolayı Allah Teâlâ zulmü kendi nefsine haram kılmıştır. Hadîs-i kudsîde şöyle buyurmuştur:

يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَّالَمُوا

1015. Bakara, 195.

1016. Bk. *Sahîh-i Müslim*, 8, 9; *Sahîh-i Buhârî*, 50, 4777.

1017. Cin, 15.

"Ey kullarım! Ben zulmü kendi nefsime haram kıldım ve onu sizin aranızda da haram kıldım. Birbirinize zulmetmeyin."[1018] Ancak zulmü, bütün yön ve mânalarıyla anlamalıyız. Gıybet, laf taşıma, iftira atma, Allah hakkında ve nefisler hakkında taksirde bulunma, kullara eziyet etme vb. işlerin hepsi zulümdür. Haram olan fiiller işlemek de zulümdendir. Kul haram fiiller işleyerek kendi nefsine zulmetmiştir. Sakalları kesmek, paçaları uzatmak, kılları yolmak, faiz yemek ve bunların dışındaki Allah'ın haram kıldığı şeyleri yapmak da zulümlerdendir.

Şeyh dedi ki: **"وَيَرْضَى عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ/Ve iman edip sâlih amel işleyenlerden razı olur."**

Bunda *rıza* sıfatının ispatı vardır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ

"Allah onlardan razı oldu, onlar da Allah'tan razı oldular."[1019] Yine yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ

"Allah'ın rızası daha büyüktür."[1020] Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ يَرْضَى لَكُمْ

"Allah sizin için razı olur..."[1021] Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den bu konuda deliller mütevâtirdir. Eş'arîler konuşmuş ve şöyle

---

1018. Müslim, 2577.

1019. Mâide, 119; Tevbe, 100; Mücâdele, 22; Beyyine, 8.

1020. Tevbe, 72.

1021. Hadisin tam metni şu şekildedir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ اللهَ يَرْضَى لَكُمْ ثَلَاثًا، وَيَكْرَهُ لَكُمْ ثَلَاثًا، فَيَرْضَى لَكُمْ: أَنْ تَعْبُدُوهُ، وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَأَنْ تَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا، وَيَكْرَهُ لَكُمْ: قِيلَ وَقَالَ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ، وَإِضَاعَةَ الْمَالِ "

Ebû Hüreyre'den naklen Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Hiç şüphe*

demişlerdir: "Rıza, kabul alametidir." Ehl-i Sünnet'e göre ise kabul, rızanın gereklerindendir. Yoksa rızanın mânası değildir. Ehl-i Sünnet ilk olarak sıfatı ispat ederler sonra da onun gereklerini zikrederler.

Şeyhin; **"Allah muttakîleri sever... Ve iman edenlerden razı olur"** cümlesinden; kudret, kâmil meşîet ve adalet sıfatlarının ispatı anlaşılıyor. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* kâfirleri sevmediğini bizlere bildiriyor:

أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ * مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ

"Biz Müslümanlarla, günahkarları bir mi yapacağız? Size ne oluyor, nasıl hükmediyorsunuz?"[1022]

وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

"Şayet şükrederseniz, sizin için bundan razı olur."[1023] Bunun öncesinde şöyle buyurmuştu:

وَلَا يَرْضَى لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

"Kulların inkarından razı olmaz, şayet şükrederseniz sizden razı olur." İtaati sever, isyandan hoşnut olmaz.

Şeyh dedi ki: **"وَلاَ يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ/Fâsık kavimden razı olmaz"**

Fısk iki çeşittir: Dinden çıkaran fısk, bir de dinden çıkarmayan fısk. Bunların her ikisi de Kur'an'da zikredilmiştir. Dinden çıkaran fıska Kur'an'dan misal:

---

yok ki, Allah sizin için üç şeye razı olur; üç şeyi de size kerih görür. Sizin için: (1) Kendisine ibadet etmenize; (2) O'na hiç bir şeyi ortak koşmamanıza; (3) Ve toptan Allah'ın ipine sarılıp tefrikaya düşmemenize razı olur. Ve size: (1) Dedikoduyu; (2) Çok soru sormayı; (3) Ve malı telef etmeyi kerih görür." Bk. Müslim, Akdiyye, 10 (1715). **(Editör)**

1022. Kalem, 35-36.

1023. Zümer, 7.

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ

"Hiç mü'min olan fâsık olan gibi olur mu? Onlar eşit olamazlar."[1024] Burada fıskın dinden çıkaran fısk olduğu konusunda ittifak edilmiştir. Dinden çıkarmayan fıska misal ise şu âyettir:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا

"Ey iman edenler! Şayet fâsık biri size bir haber getirirse onu araştırın."[1025] Buradaki fısk dinden çıkarmayan fısktır.

Şeyhin; **"وَلاَ يُحِبُّ الْفَسَادَ/Fesâdı sevmez"** sözüne gelince:

Allah'ın fesâdı sevmemesi onu Allah'ın yaratmış olduklarından çıkarmaz. Bunun mânası; Allah onu sevmiyorsa onu yaratmaz, değildir. Allah hem hayrı, hem de şerri yaratmıştır. Kaderiyye'nin problem yapıp karıştırdığı budur. Onlar "Allah fesâdı sevmiyorsa onu nasıl yaratır?" diyorlar. Allah fesâdı yaratmadıysa o zaman onu kim yarattı? O zaman başka bir yaratıcının olması gerekir ya da başka bir ilahın ispatı gerekir.

مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِن وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ

"Allah, hiçbir çocuk edinmemiştir. O'nunla birlikte başka ilah da yoktur. Öyle olsaydı her ilah kendi yarattığını alıp götürür ve mutlaka kendine üstün gelmeye çalışırdı. Allah onların vasıflandırmalarından münezzehtir."[1026]

Allah onu *şerîk* (ortak) diye isimlendirmiştir. Her kim Allah ile beraber başka bir yaratıcı kabul ederse O'na şirk koşmuş olur. Bundan dolayı Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

1024. Secde, 18.

1025. Hucurât, 6.

1026. Mu'minûn, 91.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ * اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ *

"Yahudiler 'Uzeyr Allah'ın oğludur' dediler. Hıristiyanlar 'Mesîh Allah'ın oğludur' dediler. Bu onların ağızlarıyla söyledikleri sözleridir. Onların bu sözleri daha önce inkar etmiş kimselerin söylediklerine benziyor. Allah onların kahretsin. Nasıl da haktan çevriliyorlar?"; "Onlar, Allah'tan başka bilginlerini ve rahiplerini de kendilerine Rab edindiler, Meryem oğlu Mesîh'i de. Oysa onlar bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardı. Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O, müşriklerin ortak koştuğu şeylerden de münezzehtir."[1027]

1027. Tevbe, 30-31.

{خَلْقُ أَفْعَالِ الْعِبَادِ}

KULLARIN FİİLLERİNİN YARATILMASI

وَالْعِبَادُ فَاعِلُونَ حَقِيقَةً، وَاللَّهُ خَلَقَ أَفْعَالَهُم. وَالْعَبْدُ هُوَ: الْمُؤْمِنُ، وَالْكَافِرُ، وَالْبَرُّ، وَالْفَاجِرُ، وَالْمُصَلِّي، وَالصَّائِمُ. وَلِلْعِبَادِ قُدْرَةٌ عَلَى أَعْمَالِهِمْ، وَلَهُمْ إِرَادَةٌ، وَاللهُ خَالِقُهُمْ وَقُدْرَتَهُمْ وَإِرَادَتَهُمْ؛ كَمَا قَالَ تَعَالَى: {لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ * وَمَا تَشَاؤُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ} [التكوير: ٨٢-٩٢]. وَهَذِهِ الدَّرَجَةُ مِنَ الْقَدَرِ يُكَذِّبُ بِهَا عَامَّةُ الْقَدَرِيَّةِ الَّذِينَ سَمَّاهُمُ النَّبِيُّ: (مَجُوسِ هَذِهِ الأُمَّةِ)، وَيَغْلُو فِيهَا قَومٌ مِنْ أَهْلِ الإِثْبَاتِ، حَتَّى سَلَبُوا الْعَبْدَ قُدْرَتَهُ وَاخْتِيَارَهُ، وَيُخْرِجُونَ عَنْ أَفْعَالِ اللهِ وَأَحْكَامِهِ حُكْمَهَا وَمَصَالِحَهَا.

* * * *

Kullar gerçek mânada fâildirler. Allah da onların fiillerini yaratmıştır. Kul; mü'min, kâfir, iyi, günahkar, namaz kılan, oruç tutandır. Kulların kendi amellerini yapma kudretleri vardır. Onların bir iradesi de vardır. Onların kudretlerinin ve iradelerinin yaratıcısı da Allah'tır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ * وَمَا تَشَاؤُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

"Aranızda dost doğru yolda gitmek isteyenlere (bir öğütten başka bir şey değildir). (Şu da bir gerçektir ki) Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."[1028]

Bu aşamadaki kaderi, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'in;** مَجُوسِ هَذِهِ الأُمَّةِ ***"Bu ümmetin Mecûsîler'i"*** **diye haber verdiği Kaderiyye'nin geneli yalanlamaktadır. Kabul edenlerin bir kısmı da bu hususta aşırıya gitmekte, öyle ki kulun kudret ve ihtiyâr sahibi olduğunu kabul etmemekte ve bunların hüküm ve maslahatlarını Allah'ın fiillerinden ve hükümlerinden çıkarmaya kalkışmaktadırlar.**

1028. Tekvîr, 81/28-29.

ŞERH:

Selîm olan akıl, sahîh nakille uyuşur. Sahîh nakil, Allah'ın; kulları, onların fiillerini, kudretlerini ve iradelerini yarattığına delâlet eder. Kulun iradesi vardır ve bu irade Allah'ın iradesine tâbidir.

Şeyhin; **"وَالْعِبَادُ فَاعِلُونَ حَقِيقَةً/Kullar hakikaten fâildirler."** sözüne gelince: Bu, Cebriyye fırkasına reddiyedir. Çünkü onlar kulun kudret ve meşîetinin olmadığını söylerler ve kulun her şeye mecbur, zorunlu olduğunu söylerler. Kulun hareketleri, ağaç ve benzeri şeylerin hareketleri gibidir. Kulun bu fiil ve tasarrufları defetmeye gücü yoktur, derler. Bundan dolayı kulun fiillerini Allah'ın meşîeti ve kudretinden sayarlar. Kulun söylemiş olduğu hayır ve şerrin Allah'a sevimli olduğunu söylerler. Bu dalâlettir. Bu müşriklerin söylediğidir:

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ
كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّى ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ
فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ

"Allah'a ortak koşanlar diyecekler ki: "Allah dileseydi ne biz ortak koşardık, ne de atalarımız ortak koşardı, hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan önce yalanlayanlar da böyle söylemişlerdi de sonunda azabımızı tatmışlardı. De ki: "Yanınızda bize çıkarabileceğiniz bir bilgi mi var? Siz, sadece zanna uyuyorsunuz ve siz sadece saçmalıyorsunuz."[1029]

Şeyhin; **"وَاللَّهُ خَلَقَ أَفْعَالَهُم/Onların fiillerinin yaratıcısı ise Allah'tır."** sözüne gelince: Kulların hem iradesi, hem de kudreti vardır. Allah da hem onların, hem de onların fiillerinin yaratıcısıdır. Bu, "Kul kendi fiillerini yaratır" diyen Kaderiyye fırkasına reddiyedir. Cebriyye Kaderiyye'den ayrılmıştır. Fakat Kaderiyye, Cebriyenin günahını söylememiştir (onların yaptığını yapmamıştır). Cebriyye'nin suçu, günahı Kaderiyye'nin suçundan, günahından kat kat daha büyüktür.

1029. En'âm, 148.

Kaderiyye'nin iki çeşit olduğu daha önce geçmişti:

1- Birinci Çeşidi: Allah *(celle celâluhû)*'nun ilmini inkar edenlerdir. Allah -ya da ilmi- hakkında; "Eşyayı meydana geldikten sonra bilir" diyorlar. İmam Şâfiî ve İmam Ahmed bunları tekfir etmiştir. Çünkü bu söylemleri ile Allah *(celle celâluhû)*'nun cehalet ile vasfedilmesi gerekir. Bu aynı zamanda (hâşâ) Allah'ın ilminin her şeyi kuşatmadığı, Allah'ın âciz olduğu ve Allah'ın kudretinin olmadığı anlamına gelir. Bu söylemde bir sapıklık ve dalâlet vardır.

2- İkinci Çeşidi: Kaderiyye'nin ikinci kısmının birçok fırkası vardır. Onlardan kimi, kulun kendi fiilini yarattığını, kimi hayrın Allah'tan, şerrin başkasından olduğunu, söylerler. Bunlar mertebe mertebedir. Çünkü bid'at bir yerde durmaz. Sahibinin hevasına göre farklılık gösterir. Ancak iki fırka da ehl-i bid'attandır. Bu bid'at ister İslâm'a nisbet edilsin, isterse de başka bid'atler olsun. Onların kendisine dönecekleri bir usulleri yoktur. Kendisi ile muhakeme olacakları bir kâideleri de yoktur. Onlar çelişkiler ve zıtlıklar içindedirler. Bir fikirde sabit değillerdir.

Ne kadar bir bid'at varsa muhakkak diğeri ile ters düşüp ona lanet eder. Onların ilk bid'atleri sonraki bid'atleri ile çelişir. Son bid'atleri ilk bid'atlerine lanet eder. Allah *(celle celâluhû)* bunlar hakkında şöyle buyurmaktadır:

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا

"Onlar sana bir misal vermezler ki, biz onun gerçeğini ve en iyi anlaşılanını sana vermemiş olalım."[1030] Bazı tefsir ehli bu âyet hakkında şöyle demiştir: Bid'at ehlinin getirmiş olduğu her bâtıla karşı Kur'an'da onu bozacak, iptal edecek bir şey vardır. Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

1030. Furkân, 33.

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ

"Allah sizi ve yaptıklarınızı yaratmıştır."[1031]

Müfessirler; **"Allah sizi ve yaptıklarınızı yaratmıştır"** âyetinin mânası hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bu âyet Allah *(celle celâluhû)*'nun yaratma sıfatını ispat etmiş ve kulların Allah'ın mahlukatı olduğunu belirtmiştir.

Âyetteki; وَمَا تَعْمَلُونَ **"Yaptıklarınızı da"** cümlesi hakkında müfessirler ihtilâf etmişlerdir. Müfessirlerin çoğu âyette geçen "مَا" edatının, ism-i mevsûl olan "الَّذِي" mânasında olduğunu söylemişlerdir. Ona dönen bağlaç mahzûftur. O zaman âyetin mânası şöyledir: "Allah sizi yaratmıştır, sizin yaptıklarınızı da yaratmıştır." Şeyhulislâm İbn Teymiye ve başka âlimlerin desteklediği görüş budur.[1032]

Bu âyet hakkındaki ikinci görüş ise şudur: Hâfız İbn Kesîr'e göre bu âyet iki mâna ihtimal eder: Âyetteki "mâ" ya "ellezî" mânasındadır, ya da "mâ-u masdariyye" mânasındadır. Böyle olunca âyetin mânası: Allah sizi ve amelinizi yaratmıştır, oluyor. Birinci mâna daha umum, ikincisi de bâtıl değildir. Şer'an doğru mânadır, ancak birincisi daha umumdur. Bu âyet Kaderiyye'ye reddiyedir. Onlar kullardan da yaratıcı kabul

---

1031. Sâffât, 96.

1032. Detay için Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 22.

İbn Teymiyye *(rahimehullâh) Fetâvâ*'da şöyle der: وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ **"Allah sizi de yaptıklarınızı da yaratmıştır"** âyetindeki "مَا" , "الَّذِي" mânasındadır. Her kim buradaki "مَا" edatının mâ-u masdariyye (mastar anlamında) olduğunu söylerse o hata etmiştir." Bk. *Mecmûu Fetâvâ*, VIII, 79, 121.

İmam Buhârî *Halk-u Ef'âli'l-'İbâd* kitabında şöyle bir nakilde bulunmuştur:

عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ يَصْنَعُ كُلَّ صَانِعٍ وَصَنْعَتَهُ» وَتَلَا بَعْضُهُمْ عِنْدَ ذَلِكَ: {وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ} [الصافات: ٩٦] ، فَأَخْبَرَ أَنَّ الصَّنَاعَاتِ وَأَهْلَهَا مَخْلُوقَةٌ

Huzeyfe *(radıyallâhu anhu)*'dan naklen Rasûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ her iş yapanı ve yaptığı işi yaratandır." O esnada birileri **"Allah sizi ve yaptıklarınızı yaratandır"** *(Sâffât, 96)* âyetini tilavet etti. Bunun üzerine, yapılan işlerin ve onların sahiplerinin mahluk olduğunu bildirdi." Bk. *Halk-u Ef'âli'l-'İbâd*, s. 46. **(Editör)**

ederler. Onlar hayır için bir yaratıcı, şer için de başka bir yaratıcı iddia ederler. Bu konuda Mecûsîler'e en çok benzeyenlerdir.

Şeyhin; **"وَالْعَبْدُ هُوَ: الْمُؤْمِنُ، وَالْكَافِرُ/Kul: Mü'mindir, kâfirdir..."** sözüne gelince:

Bunun delili şu âyet-i kerîmedir:

إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا

"Göklerde ve yerde kim varsa muhakkak Rahmân'a kul olarak gelir."[1033]

Kur'an'da kulluk (ubudiyyet) iki mânada kullanılmıştır:

1- Genel mâna: Buna iyiler de günahkarlar da mü'minler de kâfirler de itaat edenler de isyan edenler de girer. Şu âyet bu mânadadır: **"Göklerde ve yerde kim varsa muhakkak Rahmân'a kul olarak gelir."**

2- *Kul* mânasına gelen "الْعَبْد" kelimesinin itaat eden, iyilik yapan, hayır yapan, sâlih olan ve Müslümana kullanılması câizdir. O zaman bu, kulluk yapan mânasında olur ki bu, Allah'ın hakkını yalnız O'na teslim edip ondan başkasına vermemektir. Bundan dolayı Allah *(celle celâluhû)* peygamberlerine kulluk makamıyla seslenmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا

"Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, eksik sıfatlardan münezzehtir."[1034] Bu ayetteki **"abd"** (بِعَبْدِهِ) kelimesi ubûdiyyet kökünden türemiştir. Yani o, Allah'ın kuludur. Allah'a itaat eden ve boyun eğendir.

1033. Meryem, 93.

1034. İsrâ, 1.

Kur'an'da **"abd"** kavramı, pazarda satılıp-alınan köleye de kullanılmıştır. Bunun renkle bir alakası yoktur. Şu âyette bu mânada kullanılmıştır:

وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ

"Bir müşrik, sizin hoşunuza gitse bile, mü'min bir köle elbette ondan daha hayırlıdır."[1035]

Şeyh *(rahimehullâh)* **"**/وَالْعَبْدُ هُوَ: الْمُؤْمِنُ، وَالْكَافِرُ، وَالْبَرُّ، وَالْفَاجِرُ، وَالْمُصَلِّي، وَالصَّائِمُ**/Kuldan maksat: Mü'min, kâfir, günahkar, iyi, namaz kılan, oruç tutandır."** Sözü ile Kaderiyye fırkasına reddiye vermeyi kastetmiştir. Çünkü kul kendi fiillerini yaratıyor olsaydı, kendi nefsini sadece sâlih, takvâlı veya hayırlı biri kılardı. Aynı zamanda, kul her şeye mecburdur, diyen Cebriyye'ye de reddiye vermiştir. Tabi böyle olursa kendisine hesap da sorulmayacaktır. Çünkü onun amel işlemeye kudreti yoktur. Allah amel işlemeye kudreti olmayan birini nasıl hesaba çeker. Bu onlara reddiyedir.

Şeyh dedi ki: **"**/وَلِلْعِبَادِ قُدْرَةٌ عَلَى أَعْمَالِهِمْ**/Kulların amel işlemeye kudretleri vardır."**

Bu konuda Ehl-i Sünnet ihtilâf etmemiştir. Delilleri ise Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadisidir:

اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ

"Amel işleyin! Herkese kendisi için yaratıldığı kolaylaştırılmıştır."[1036] Şayet kulun amel işlemeye kudreti olmamış olsaydı amel işlemeleri on-

1035. Bakara, 221.

1036. Buhârî, 4949; Müslim, 2647. Hadisin tam metni Tirmizî'de de şu şekilde geçer:

عَنْ عَلِيٍّ: قَالَ: كُنَّا فِي جَنَازَةٍ فِي البَقِيعِ، فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَلَسَ وَجَلَسْنَا مَعَهُ وَمَعَهُ عُودٌ يَنْكُتُ بِهِ فِي الأَرْضِ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ: «مَا مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ إِلَّا قَدْ كُتِبَ مَدْخَلُهَا»، فَقَالَ القَوْمُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا نَتَّكِلُ عَلَى كِتَابِنَا، فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ، فَهُوَ يَعْمَلُ لِلسَّعَادَةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ، فَإِنَّهُ يَعْمَلُ لِلشَّقَاءِ؟ قَالَ: «بَلْ اعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ، أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَإِنَّهُ مُيَسَّرٌ لِعَمَلِ السَّعَادَةِ، وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَإِنَّهُ مُيَسَّرٌ لِعَمَلِ الشَّقَاءِ»، ثُمَّ قَرَأَ: {فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ

lara emredilmezdi ve Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de amel işlemeyi emretmezdi. Çünkü o zaman güçlerinin yetmediği şey ile sorumlu tutulmuş olurlardı.

Diğer bir durum da şudur: Kullardan ameli kesmek ve güçleri yetmiyor, demek bütün Risâletleri iptal etmek demektir. Bu, şeriatları tümüyle iptal etmek olur. Bu, Kitâb ve Sünnet'in zarurî olmadığı mânasına gelir. Çünkü bu, bizlerde itaat, hayır ve şerrin yaratıldığına ve bizlerin kimsenin davetine ihtiyaç duymadığımız mânasına gelir. Çünkü bizlerin davet edileceğimiz şeyleri yapmaya kudretimiz yok. Pe ki o zaman bizlerin sorumlu olmasının mânası nedir? Buna ihtiyaç duymayan toplulukları nasıl sorumlu tutarız? Bu bütünüyle Risâletleri iptal etmek anlamına gelir. Aynı zamanda peygamberlerin *(aleyhimusselâm)* davetlerinin bir faydasının olmadığı, Kitâb ve Sünnet'in de bir anlamı olmadığı mânasına gelir.

Bütün bunlar bid'at ehlinin çelişki içinde oldukları ve onlarda akıl bulunmadığını ifade eder. Fakat onlar sürekli akıllı olduklarını iddia ederler. Sürekli akıl ve hikmetle hareket ettiklerini savunurlar. Ancak sen onların, insanlar arasında en hikmetsiz ve akılsız olduklarını görürsün. Fakat onlar kendi bid'atlerinin, dalâletlerinin ve sapkınlığının kör-

---

بِالحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى وَكَذَّبَ بِالحُسْنَى فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى} [الليل: ٦]

Ali *(radıyallâhu anhu)*'dan rivâyete göre, şöyle demiştir: Bakî' mezarlığında bir cenazede idik Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, gelip oturdu. Biz de onunla beraber oturduk. Elinde bir değnek vardı. Onunla yeri karıştırıyordu. Derken başını göğe doğru kaldırdı ve şöyle buyurdu: *"Her bir canlının Cennet ve Cehennemdeki gideceği yer mutlaka yazılmıştır."* Bunun üzerine Ashâb: Ey Allah'ın Rasûlü! o halde bu yazgımıza dayanmalı değil miyiz? Çünkü iyilik sahibi kimse iyilikler yapacak. Bedbaht olacak kimseler de bedbahtlık için gayret edecektir. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de: *"Bilakis iyi ameller işleyiniz herkes ne iş için yaratıldıysa onu kolaylıkla başaracaktır. İyilik ehlinden olan kimseye iyilikler kolay getirilecek. Kötülük ehlinden olan kimseye de kötülükler kolay getirilecek"* dedi ve Leyl Sûresi 5-10. âyetlerini okudu:

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى * وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى * فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى * وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى * وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى * فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى

"(5) Bundan böyle her kim malını hayır için verir ve korunursa, (6) Ve en güzel olanı doğrularsa, (7) Biz onu en kolay yola muvaffak kılacağız. (8) Kim de cimrilik eder ve kendini hiçbir şeye ihtiyacı kalmamış görür, (9) Ve en güzeli de yalanlarsa, (10) Onu da en zor yola hazırlarız." Bk. Tirmizî, 3344. **(Editör)**

lüğünü örtmek için akıl iddiasında bulunur. Onlar kendilerini akıl sahibi olarak görürler. Ancak onlar cehalet sahibidirler. Onlar aptallardır. Çünkü onlarda az bir akıl olsaydı Kur'an, Sünnet, icmâ ve sahîh akla ters iddialarda bulunmazlardı.

Peygamberlerin, Rasûllerin ve onlara tâbi olanların kıyamete kadar üzerinde ittifak ettikleri diğer bir durumda şudur: Sıhhatli akıl, sahîh nakle muhalif olmaz. Çünkü fıtrat yaratılış olarak hakka uyumlu olur. Bunun delili Rasûlullah *(sallallâhu aleyh, ve sellem)*'in şu hadisidir:

كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ

"Her doğan çocuk İslâm fıtratı üzere doğar." Bundan dolayı İbn Kayyim ve başkaları tevhidin, fıtratla bilindiği üzere ittifak etmişlerdir. İnsanlar kendi fıtratını bozacak insanlardan uzak tutulup kendi başlarına bırakılmış olsalar fıtrat olarak Allah'a kulluk ederler. Buna Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in;

كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ، أَوْ يُنَصِّرَانِهِ، أَوْ يُمَجِّسَانِهِ

"Her doğan İslâm fıtratı üzere doğar. Sona anne ve babası onu ya Yahudi, ya Hıristiyan ya da Mecûsîleştirir."[1037] *Bu arada kötü âlim ve davetçilerin devri başlar.* Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in buyurduğu gibi:

دُعَاةٌ عَلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ

"Cehennem kapısında bekleyen davetçiler."[1038]

1037. Buhârî, 1385; Müslim, 2658.

1038. Hadisin tam metni şu şekildedir:

حُذَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ، يَقُولُ: كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْخَيْرِ، وَكُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ مَخَافَةَ أَنْ يُدْرِكَنِي، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّا كُنَّا فِي جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٍّ، فَجَاءَنَا اللهُ بِهَذَا الْخَيْرِ، فَهَلْ بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ شَرٌّ؟ قَالَ: «نَعَمْ»، فَقُلْتُ: هَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ؟ قَالَ: «نَعَمْ، وَفِيهِ دَخَنٌ»، قُلْتُ: وَمَا دَخَنُهُ؟ قَالَ: «قَوْمٌ يَسْتَنُّونَ بِغَيْرِ سُنَّتِي، وَيَهْدُونَ بِغَيْرِ هَدْيِي، تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ»، فَقُلْتُ: هَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ؟ قَالَ: «نَعَمْ، دُعَاةٌ عَلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا»، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، صِفْهُمْ لَنَا، قَالَ: «نَعَمْ، قَوْمٌ مِنْ جِلْدَتِنَا، وَيَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا»، قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، فَمَا تَرَى إِنْ أَدْرَكَنِي ذَلِكَ؟

İbn Kayyim'in de dediği gibi: İnsanlar kendi başlarına bırakılmış olsalar onlarda şirk bulamazsınız. Çünkü onlar fıtratları ile şirkin kötülüğünü anlarlar. Tevhid, fıtrat ile uyumludur. Şirk ise ancak başkasının kefil olması ve yapanın ayıplanması ile fıtrata uyumluluk gösterir. Çünkü fayda ve zarar vermeyen taşa nasıl tapılır? Kendi nefsine dahi fayda vermeyen insana nasıl kulluk edilir? İbn Kayyim *(rahmetullâhi aleyh)* şöyle der: "Tevhidin fıtrat ile bilindiği gibi şirk de fıtrat ile kötü görülür." Bunun için peygamberler müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderildi. Yüce Allah Ahzâb Sûresi'nde şöyle buyurmaktadır:

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا * وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا * وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا * وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا *

"Ey peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve etrafını

قَالَ: «تَلْزَمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ»، فَقُلْتُ: فَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَلَا إِمَامٌ؟ قَالَ: «فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلَّهَا، وَلَوْ أَنْ تَعَضَّ عَلَى أَصْلِ شَجَرَةٍ حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَأَنْتَ عَلَى ذَلِكَ»

Huzeyfe b. Yemân *(radıyallâhu anhu)* şöyle demiştir: "İnsanlar Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e hayır hakkında soruyor; ben de başıma gelir korkusu ile ona şer hakkında soruyordum. Ve: Yâ Rasûlellah! Biz câhiliye ve kötülük içinde idik. Sonra Allah bize bu hayrı getirdi. Acaba bu hayırdan sonra şer var mı? Dedim. *'Evet!'* cevabını verdi. Peki bu şerden sonra bir hayır olacak mı? Dedim. *'Evet! Ama onda duman olacaktır!'* buyurdu. Ben: Onun dumanı nedir? Dedim. *'Benim sünnetimden başka yol tutan; benim yolumdan başka yolda giden bir kavim! Onların kimini tanıyacak; kimini yadırgayacaksın!'* buyurdu. Ben: 'Bu hayırdan sonra bir şer olacak mı?' Diye sordum. *'Evet! Cehennemin kapılarında bir takım davetçiler!.. Cehenneme gitmek üzere bunlara kim icabet ederse onu oraya atarlar.'* buyurdu. Ben: Yâ Rasûlellah! Onları bize tavsif eyle! Dedim. *'Evet! Bizim aşiretimizden bir kavim! Bizim dilimizle de konuşurlar!'* buyurdu. 'Yâ Rasûlellah! Bu başıma gelirse ne buyurursun? Dedim, 'Müslümanların cemaati ile imamından ayrılmazsın!' buyurdu. (Ben tekrar): 'Şayet cemaatleri ve imamları yoksa?' Dedim. *'Bu fırkaların hepsinden uzaklaş! Velev bir ağacın kütüğünü ısırıp bu halde iken ecel sana yetişsin!'* buyurdular." Buhârî, 7084; Müslim, "İmâret", 51, (1847). İmam Nevevî bu hadisin şerhinde şöyle demiştir: "Kâdî İyâz dedi ki: 'Hadiste geçen 'Şerden sonra gelecek olan hayır' Ömer b. Abdulazîz dönemidir.' 'Cehennem kapısındaki davetçiler' ifadesi hakkında ise ulemâ: Bundan kasıt bidat ehli olanlar ve bunların propagandasını yapan âmirlerdir.' Demişlerdir." Detay için bk. *Şerhu'n-Nevevî ale'l-Muslim*, 12/237. **(Editör)**

aydınlatan bir ışık olarak gönderdik. Mü'minleri Allah katından büyük bir faziletle müjdele. Kâfirlere ve münafıklara itaat etme ve onların eziyetlerini umursama, Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter."[1039]

Şeyh dedi ki: **"وَلَهُمْ إِرَادَةٌ/Onların iradesi vardır."**

Bu, onların amel ile emrolunmalarına tâbidir. Şayet onların bir iradesi olmasaydı kendilerine amel işlemelerinin emredilmesinin bir anlamı olmazdı. Bundan dolayı Allah *(celle celâluhû)* onlara meşîet ispat etmiş. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

لِمَن شَاء مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ

"Sizden düzelmek isteyenler için."[1040] Allah onlara meşîet ispat etmiştir. Bir sonraki âyette de şöyle buyurmuştur:

وَمَا تَشَاؤُونَ إِلاَّ أَن يَشَاء

"Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz."[1041] Burada da Allah onların meşîetini kendi meşîetine tâbi kılmıştır. Onların meşîeti Allah'ın mahlukatındandır. Bu âyet Cebriyye fırkasına reddiyedir. Kaderiyye'ye de reddiyedir. Onlar kullar kendi fiili olan kudret, irade ve meşîeti kendi yaratır, diyorlar. Bu dalâlettir. Şayet kul kendi iradesini kendisi yaratmış olsaydı o zaman onun iradesi başkasının iradesine tâbi olmazdı. Şayet kul kendi iradesinde kendi başına hareket edecek olsaydı o zaman ona emretmenin bir anlamı olmazdı. Şayet kulun hiç iradesi olmasaydı ve onun hareketleri, durgunluğu, fiilleri, iradesi ağaç benzeri şeylerin hareketleri gibi olsaydı o zaman ona emretmenin ve yasaklamanın bir mânası olmazdı. Onun itaati de, isyanı da kendiliğinden olmuş olurdu.

1039. Ahzâb, 45-48.

1040. Tekvîr, 28.

1041. Tekvîr, 29.

Âyette geçen; وَمَا تَشَاؤُونَ إِلاَّ أَن يَشَاء **"Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz"** cümlesinde kul için irade olduğu ispat edilmiştir. Onun meşîeti, iradesi Allah Teâlâ'nın iradesine tâbidir. Bu âyetten ulûhiyet, rubûbiyet, isim ve sıfat tevhidinin ispatı vardır. Bir âyet bütün bu tevhid kısımlarını ispat ediyor.

Şeyhin; **"وَهَذِهِ الدَّرَجَةُ مِنَ الْقَدَرِ يُكَذِّبُ بِهَا عَامَّةُ الْقَدَرِيَّةِ/Kaderin bu mertebesini Kaderiyye'nin geneli inkar ediyor"** sözüne gelince:

Yani; kaderin bu derecesini Kaderiyye fırkasının müteahhirlerinin umumu inkar ediyor. Önceki kısımda Şeyh İbn Teymiyye'nin de dediği gibi "Bugün bunu inkar edenler azdır" Şeyh şöyle demişti: **"فَهَذَا التَّقْدِيرُ التَّابِعُ لِعِلْمِهِ... ...قَدْ كَانَ يُنْكِرُهُ غُلاةُ الْقَدَرِيَّةِ قَدِيمًا، وَمُنْكِرُهُ الْيَوْمَ قَلِيلٌ/Kaderin bu kısmı ilim sıfatına tâbidir. Kaderiyye fırkasının ğulâtları ilk zamanlar bunu inkar ediyorlardı. Ancak bu günün inkar edenler azdır."** Ancak kaderin ikinci kısmı olan bu kısmı inkar eden çoktur.

Şeyhin; **"الَّذِينَ سَمَّاهُمُ النَّبِيُّ: (مَجُوسُ هَذِهِ الأُمَّةِ)/Onlar (Kaderiyye) Rasûlullah** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'in 'Bu ümmetin Mecûsîler'i' diye isimlendirdiği taifedir."** sözüne gelince:

Şeyh *(rahimehullâh)* *Minhâc*'da[1042] Râfizîler'e reddiyesinde, "Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den gelen, merfû bir şekilde bize ulaşmış hiçbir şeyi inkar etmek sahîh değildir" demiştir. Bunun mânası, Şeyhin bu rivâyeti Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e nisbetini kesin gördüğüdür. Fakat muhaddislerin büyüklerinin bu hadis hakkındaki görüşü, Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den sabit olmadığıdır. Bunun Câbir, İbn Ömer ve başka sahâbîlerden *(radıyallâhu anhum)* sabit olduğudur. Bu sahâbîler Kaderiyye hakkında, onların bu ümmetin Mecûsîler'i olduğunu söylemiştir.

1042. Eserin tam adı *"Minhâcu's-Sünneti'n-Nebeviyye fî Nakdi Kelâmi'ş-Şî'at-i ve'l-Kaderiyye"*dir. Râfizîler'e reddiye bâbında yazılmış en kapsamlı eserlerdendir. Kitabın muhtevâsı reddiyelerin dışında da birçok önemli meseleyi içerir. Hâfız Zehebî'nin bu eser üzerine *"el-Müntekâ"* isimli bir ihtisâr çalışması da vardır. **(Editör)**

Mecûsîler, bu âlemde biri nûru diğeri karanlığı yaratan iki yaratıcı olduğunu söylerler:

Onlar nûru yaratmanın karanlığı yaratmadan daha büyük olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Kaderiyye fırkası Mecûsîler'e "Allah hayrı yaratmıştır, şerri yaratmamıştır" demeleri cihetinden benzerler. Onlar Mecûsîler'e Allah ile beraber başka yaratıcı kabul etmeleri cihetinden benziyorlar.

مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِن وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَٰهٍ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ

"Allah, hiçbir çocuk edinmemiştir. O'nunla birlikte başka ilah da yoktur. Öyle olsaydı her ilah kendi yarattığını alıp götürür ve mutlaka kendine üstün gelmeye çalışırdı. Allah onların vasıflandırmalarından münezzehtir."[1043]

Şeyh dedi ki: "وَيَغْلُو فِيهَا قَومٌ مِنْ أَهْلِ الإِثْبَاتِ/**İsbat ehlinden bir topluluk bu konuda aşırıya gidiyorlar."**

Bunlar Kaderiyye'nin bir kolu olan Cebriyye'dir. Ancak Cebriyye bu konuda bid'at olarak Kaderiyye fırkasından daha ğaliz, daha sapıktır.

Onlar bu konuda çelişki içindedirler. Çünkü onlar kulu, kudretinden ve iradesinden soyutlamışlardır. Aynı anda onu emir ve yasaklarda sorumlu tutuyorlar ve onlar Allah'ın, kulu günahlardan dolayı sorumlu tutmayacağını da söylüyorlar. Çünkü kulun bir dahli yok. Aslında hesap, ceza ve dirilmeyi inkar ediyorlar. Bu da hakikatte kâfirleri mazur görmek için bir hediyedir. Bu da Kur'an'ın Firavun'un ateşte olduğunu haber vermesini ve Kur'an'ı yalanlamaktır. Kulun iradesi ve kudreti yoksa Allah ona nasıl azap eder? Rasûllerin düşmanı olan Firavun'un, Ebû Leheb'in ve Ebû Cehil'in mazur olduğunu söylemek kadar kötü bir şey olamaz. Bütün bunlardan dolayı kulun irade ve kudretinin olmadığını söylemek akla terstir ve nakillere büyüklenmektir.

1043. Mu'minûn, 91.

Şeyhin; "وَيُخرِجُونَ عَنْ أَفْعَالِ اللهِ وَأَحْكَامِهِ حُكْمَهَا وَمَصَالِحَهَا./**Allah'ın fiillerinden ve hükümlerinden hikmet ve maslahatını çıkarıyorlar."** sözüne gelince:

Bunlar bu konuda Cehmiyye gibidirler. Çünkü Cebriyye sonuç olarak Cehmiyye gibidir. Çünkü Cehmiyye fırkası Allah *(celle celâluhû)*'nun fiillerinde hikmet ve maslahatları inkar eder ve "Allah hikmetsiz yaratır, hikmetsiz yapar" derler. Cehm bin Safvân'ın meczûm hastaları ve benzeri insanları gördüğünde "Bu mudur Allah'ın fiili?" dediği nakledilir. Cehmiyye'nin bid'atı Cehm bin Safvân'a nisbet edilir. Bu bid'atı ondan önce Ca'd bin Dirhem ortaya atmıştır. Ancak o, Cehm gibi mezhebi konusunda tartışmaya girmemiştir. Bundan dolayı bu bid'at Cehm'e nisbet edilir. Fakat bid'atın aslı Ca'd bin Dirhem'dendir. Ca'd ise bu bid'atı Ebân bin Sem'ân'dan almıştır. Cehmiyye fırkası Allah'ın fiil ve hükümlerini hikmet ve maslahattan soyutlarlar. Halbuki Allah *(celle celâluhû)* şöyle buyurmaktadır:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

"Sizi boşuna yarattığımızı ve bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"[1044]

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

"Yoksa insan başı boş bırakılacağını mı zannediyor?"[1045] Kendisine bir şey emredilmeyeceğini, bir şeyin yasaklanmayacağını mı sanıyor? Ne kadar bir şey yaratılmış ise muhakkak Allah onu bir hikmet, gaye ve maslahat için yaratmıştır. Kullar bunu ister bilsin, ister bilmesinler. Müslümanlardan, Allah'a iman edip O'na teslim olmaları istenmiştir. İster bunun hikmeti açığa çıksın, isterse çıkmasın.

1044. Mu'minûn, 115.

1045. Kıyâme, 36.

Müslümanın yaratılan her şeyin hikmetini bilmesi gerekmiyor. Bunun ile sorumlu da değildir. Ancak hiçbir şeyi boşuna yaratmadığını bilmekle sorumludur. Allah neyi yaratmış ise bir hikmet, maslahat ve gaye için yaratmıştır. Kul ister bunu bilsin, isterse bilmesin.

{الْإِيْمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ}

FASIL: İMAN SÖZ VE AMELDİR

فَصْلٌ:

وَمِنْ أُصُولِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ أَنَّ الدِّينَ وَالإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ، قَوْلُ الْقَلْبِ وَاللِّسَانِ، وَعَمَلُ الْقَلْبِ وَاللِّسَانِ وَالْجَوَارِحِ. وَأَنَّ الإِيمَانَ يَزِيدُ بِالطَّاعَةِ، وَيَنْقُصُ بِالْمَعْصِيَةِ. وَهُمْ مَعَ ذَلِكَ لا يُكَفِّرُونَ أَهْلَ الْقِبْلَةِ بِمُطْلَقِ الْمَعَاصِي وَالْكَبَائِرِ؛ كَمَا يَفْعَلُهُ الْخَوَارِجُ؛ بَلِ الأُخُوَّةُ الإِيمَانِيَّةُ ثَابِتَةٌ مَعَ الْمَعَاصِي؛ كَمَا قَالَ سُبْحَانَهُ: {فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ} [البقرة: ٨٧١]. وَقَالَ: {وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ} [الحجرات: ٩]. {إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ} [الحجرات: ١٠].

وَلاَ يَسْلُبُونَ الْفَاسِقَ الْمِلِّيَّ اسْمِ الإِيمَانِ بِالْكُلِّيَّةِ، وَلاَ يُخَلِّدُونَهُ فِي النَّارِ؛ كَمَا تَقُولُ الْمُعْتَزِلَةُ. بَلِ الْفَاسِقُ يَدْخُلُ فِي اسْمِ الإِيمَانِ؛ كَمَا فِي قَوْلِهِ: {فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ} [النساء: ٢٩].

وَقَدْ لاَ يَدْخُلُ فِي اسْمِ الإِيمَانِ الْمُطْلَقِ؛ كَمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا} [الأنفال: ٢]، وَقَوْلُهُ: – صلى الله عليه وسلم: (لاَ يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلاَ يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلاَ يَنْتَهِبُ نَهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ فِيهَا أَبْصَارَهُمْ حِينَ يَنْتَهِبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ). وَيَقُولُونَ: هُوَ مُؤْمِنٌ نَاقِصُ الإِيمَانِ، أَوْ مُؤْمِنٌ بِإِيمَانِهِ فَاسِقٌ بِكَبِيرَتِهِ، فَلاَ يُعْطَى الاسْمَ الْمُطْلَقَ، وَلاَ يُسْلَبُ مُطْلَقَ الاسْمِ.

* * * *

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in inandığı esaslardan biri de şudur: Din ile iman; söz ve ameldir. Kavlin ve dilin sözü ile kalbin, dilin ve âzaların amelidir. İman itaat ile artar, ma'siyet dolayısıyla eksilir. Bununla birlikte onlar mutlak ma'siyetler ve büyük günahlar sebebiyle –Hâricîler'in yaptığı gibi- kıble ehlini tekfir etmezler. Aksine ma'siyetle birlikte iman kardeşliği sabittir, derler. Nitekim yüce Allah (kısas âyetinde) şöyle buyurmaktadır:

فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ

"Fakat kime kardeşi tarafından bir şey bağışlanırsa artık (diyet alan) örfe uyarak istesin."[1046] **Yine Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:**

وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ

"Eğer mü'minlerden iki grup birbirleriyle çarpışırlarsa aralarını düzeltin. Eğer onların biri diğerine saldırırsa, saldıran grupla Allah'ın emrine dönünceye kadar çarpışın. Eğer dönerse ikisinin arasını adaletle düzeltin ve adaletli olun. Çünkü Allah adaletli olanları sever."[1047]

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ

"Mü'minler ancak kardeştirler. O halde kardeşlerinizin arasını düzeltin."[1048]

1046. Bakara, 2/178.

1047. Hucurât, 49/9.

1048. Hucurât, 49/10.

Ehl-i Sünnet, İslâm dini üzere bulunan fâsık kimseden (İslâm) adını büsbütün kaldırmazlar. Mu'tezile'nin söylediği gibi ebediyen cehennemde olduğunu da söylemezler. Aksine fâsık da imanın kapsamındadır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ

"... O zaman (kâtilin) mü'min bir köle âzat etmesi gerekir."[1049] **Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi bazen mutlak olarak imanın kapsamına da girmezler:**

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا

"(Gerçek) Mü'minler ancak o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer. O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanını artırır."[1050] **Peygamber** *(sallallâhu aleyhi ve sellem)***'in şu buyruğu da bu kabildendir:**

لاَ يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلاَ يَشْرَبُ الْخَمْرَ حِينَ يَشْرَبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلاَ يَنْتَهِبُ نَهْبَةً ذَاتَ شَرَفٍ يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ فِيهَا أَبْصَارَهُمْ حِينَ يَنْتَهِبُهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ

"Zinâkâr zina ettiği vakit mü'min olarak zina etmez. Hırsız da hırsızlık yaptığında mü'min olarak hırsızlık yapmaz. İçki içen içki içtiğinde mü'min olarak içki içmez. İnsanların değer verdiklerinden ötürü başlarını kaldırıp kendisine bakmalarına sebep teşkil edecek herhangi bir malı haksızca alacak olursa, mü'min olarak almaz."[1051] **Onlar (Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat) diyor ki: Böyle bir kimse imanı eksik bir mü'mindir. Yahut imana rağmen işlediği büyük günah dolayısıyla fasık bir mü'mindir. Bu durumda ona ne mutlak olarak**

1049. Nisâ, 4/92.

1050. Enfâl, 8/2.

1051. Buhârî, 2475; Müslim, 57, (100).

(iman) ismi verilir, ne de mutlak olarak bu (iman) ismi ondan alınır.

ŞERH:

Şeyh *(rahimehullâh)* burada iman ve onunla isimlendirilecekler hakkındaki bahse başladı. Çünkü bid'at ehlinin çoğu bu konuda sapmışlardır. Tabîi olarak buna başka sapıklıklar da terettüp ediyor. İslâm'da ilk ortaya çıkan Hâricîler'in bid'atıdır. Sonra bunun zıttı olan Mürcie bid'atı bunu takip etti. Bizler Hâricîler'in, Mürcie'nin, Mu'tezile'nin ve Eş'arîler'in bid'atlerini araştırıp yanlış ve dalâletin nerede olduğuna baktığımızda, özellikle iman bahsinde yaptıkları yanlışlık ve dalâletler karşımıza çıkar. Yine bunun kadar diğer konularda da yanlışlık yapmış, sapmışlardır.

Dalâlet sadece imanın müsemmâsını tarif edenlere özel değildir. Çünkü Mu'tezile, imanı Ehl-i Sünnet'in tarif ettiği gibi tarif ediyor. Aynı şekilde Hâricîler de imanı Ehl-i Sünnet'in tarif ettiği gibi tarif eder. İmanın söz, amel ve itikat olduğunu söylerler. Buna rağmen sapmışlardır. Çünkü tam kurala uygun kelâm; küllî olanı cüz'î olanlara tatbik etmektir. Başka bir deyimle asıl olan kaideleri fer'lere (fürû'a) uygulamaktır. Delilleri yerinde tatbik etme kudretidir. Hâricîler sahâbîlere karşı delil getirdiklerinde Tevrât ya da İncîl'den delil getirmiyorlardı. Kur'an ile münazara ediyorlardı. Bundan dolayı Selef âlimleri şöyle diyordu: "Kur'an bir çok vecih barındırır. Onları Sünnet'le yakalayıverin. Çünkü Sünnet Kur'an'ı tefsir eder. Onu açıklar ve onun mücmel olanlarını beyan eder."

Başka bir hakikat de şudur: İslâm'da ne kadar bir bid'at ortaya çıkmış ise muhakkak o bid'atin ehli, ona deliller getirip destekler sunmuşlardır. Bu geçmiş ümmetler hakkında da zikredilmiştir. Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyuruyor:

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ

"Peygamberleri onlara deliller ile gelince, kendilerinde olan bilgiden gururlandılar da alaya aldıkları şey kendilerini sarıverdi."[1052] Yine yüce Allah şöyle buyuruyor:

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا

"Onlar sana bir misal vermezler ki, biz onun gerçeğini ve en iyi anlaşılanını sana vermemiş olalım."[1053]

Bu konuda kurtuluş üç şeye tutunmakla olur:

1- Kitâb'ı, Selefin anlayışı ile anlamak. Kul sadece kendi aklı ile anlamaya kalkışmayacak. Öyle yaparsa sabitken ayağı kayar.

2- Sünnet'i sahâbe ve tâbiînin anlayışı ile anlamak.

3- Hakikî ve kesin olan icmâ'lara dayanmak.

Âlimlerin ve ilim talebelerinin kendisine ihtiyaç duyduğu dördüncü bir merhale vardır ki bu; deliller ile amel etme merhaleleridir. Kişi gerçek hayatında Kur'an ve Sünnet'in delilleri hakkında sadece konuşmamalıdır. Selef-i Sâlihîn İmamlarının Kur'an ve Sünnet ile gerçek hayatlarında nasıl muamele ettiklerine bakmalıdır. Onların kendi hayatlarında gerçekleşen olaylara benzeyen hadislerle nasıl amel ettiklerine bakmalıdır.

Şeyh *(rahimehullâh)*; **"وَمِنْ أُصُولِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ/Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in usullerindendir."** diyor.

"Asıl (الْأَصْل)"; başka şeyin kendisi üzerine bina edildiği şeye denir. **"Ehl-i Sünnet (أَهْل السُّنَّةِ)"** hakkında daha önce bahis geçmişti. **"Sünnet (السُّنَّة)"** lafzı usulcülerin tarif ettiklerinden daha umumdur. Onlar Sünnet'i; Yapanın sevap kazanacağı, terk edenin ise cezalandırılmayacağı şeyler, olarak tarif ederler. Tabîi olarak bu bâbdaki Sünnet'ten, bu kastedilmiyor.

1052. Ğâfir, 83.

1053. Furkân, 33.

Sünnet'ten maksat Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in genel hidayetidir. Bazen i'tikâdî meselelere, bazen de genel umumi menhece kullanılır.

Şeyhin; **"Cemaat (الْجَمَاعَة)"** sözüne gelince: Bundan murâd hak üzere bir araya gelip hakka yardım edenlerdir. Yoksa herhangi bir doğru üzerine toplanmış çoğunluk değildir. Çünkü İslâm ehli küfür ehline göre kara öküzdeki beyaz tüyler gibidirler. Bid'at ehline göre de Ehl-i Sünnet böyledir.

Ehl-i Sünnet mertebe mertebedir. Bundan dolayı Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kendisine yardım edilecek topluluk hakkında şöyle buyurmuştur:

لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي قَائِمَةً بِأَمْرِ اللهِ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ أَوْ خَالَفَهُمْ، حَتَّى يَأْتِيَ أَمْرُ اللهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ عَلَى النَّاسِ

"Ümmetimden bir taife Allah'ın emrini tutmaya devam edecektir. Onları aşağılayan veya muhalefet edenler kendilerine zarar veremeyecek. Nihâyet Allah'ın emri, onlar insanlara yardım ederken gelecektir."[1054]

Bu hadis onların az olduğuna ve onların mezheplerine, yollarına ve sulûklerine karşı çıkanların da çok olacağına delâlet eder.

Çoklukla delil getirmek cehalet ehlinin fiillerindendir. Bundan dolayı Mûsâ *(aleyhisselâm)* ve ashâbına şöyle diyorlardı:

إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ

"(Dedi ki) Bunlar pek az ve önemsiz bir topluluktur."[1055] Kendi dalâletlerine, karşılarındakilerin azlığı ile delil getiriyorlardı. Bu doğru değildir. Hak bâtıldan; Kur'an ve Sünnet'in anlayışıyla anlamak ile ayrılır.

1054. Müslim, "İmâret", 174 (1037); Buhârî, 3641.

1055. Şu'arâ, 54.

Peki hevâ sahibini nasıl ikna edersin? Şayet kişiye yardım edecek kimse yoksa ilk olarak her asırda hakkın garip olacağını söyler sonra da ona delil getirir. Şayet onunla beraber destekçileri varsa o zaman hakkın beyaz, bâtılın ise tereddüt dolu olduğunu söyler. İnsanlar hakkı bilir ve ona yapışırlar.

Bunlar ise çoklukla da kendi maslahatlarına, azlıkla da kendi maslahatlarına delil getiriyorlar. Bunları nasıl ikna edeceksin? Bununla birlikte bizlerin Kur'an ve Sünnet'i öğrenip ona tutunmaya ihtiyacımız var.

Sonra sürekli tekrarlayıp işaret ediyorum. Hâricîler'in bid'atlerinden birine düşenin Hâricî olması gerekmez. Ya da Mürcie ya da Cehmiyye'nin bid'atlerinden birine düşen birinin onlardan olması gerekmez. Bunun sahibi şayet te'vîl veya ictihad etmişse mazur görüleceği bir durumdur. Usulleri Ehl-i Sünnet'in usulleri olan biri, bir meselede sapar ya da hata yapar ise bid'at ehline nisbet edilmez.

Ancak Mu'tezile, Mürcie, Cehmiyye ve Hâricîler'in usullerini alıp aklı naklin önüne geçirirse, onlara nisbet edilir. Ya da Kur'an ve Sünnet'i sahâbenin anlayışı ile ele almaz ise bu bid'at ehline nisbet edilir. Çünkü bunlar Kur'an ve Sünnet'i sahâbenin anladığı gibi anlamış olsalardı gerçek hayatlarında olan bid'at ve dalâletlere düşmezlerdi.

I. İmanın Tarifi Hakkında:

Şeyhin; **"أَنَّ الدِّينَ وَالإِيمَانَ قَوْلٌ وَعَمَلٌ/Din ve iman; söz ve ameldir."** sözüne gelince:

Mutlak olarak kullanılan *din* kelimesi İslâm'ı, imanı ve ihsanı kapsar. Çünkü Cibrîl *(aleyhisselâm)* Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e gelip O'na iman, İslâm ve ihsandan sorduğunda o zaman Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Hz. Ömer'e ne dedi? هَذَا جِبْرِيلُ أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ *"Bu Cibrîl idi size dininizi öğretmek için geldi."*[1056] Böylece din; imanı, İslâm'ı ve bütün ihsanı kapsamış oldu. *Din* kelimesi mutlak olarak kullanıldığında

1056. Buhârî, "Îmân", 50; Müslim, "Îmân", 4, 8.

bütün bunları kapsar. *İslâm* mutlak olarak kullanıldığında imanın çevresine dahil olur. *İman* mutlak olarak kullanıldığında İslâm'ın çevresine dahil olur. Çünkü iman ancak onu doğrulayacak İslâm ile sahih olur. İslâm ile iman bir yerde zikredilir ise İslâm'ın iki tarifi olur:

1- Genel İslâm: Her Rasûlün kendisi ile geldiği İslâm'dır. Yani Rasûller kendisinde ihtilâf etmediği İslâm'dır. O insanlara meşrudur. Çünkü genel olan İslâm; tevhid, itaat, boyun eğmek ile Allah'a teslim olmaktır. Hâs olan (hususi hükümler barındıran) İslâm değildir. Bu Rasûllerin kendisinde ittifak ettiği genel İslam'dır.

2- Hâs İslâm: Bu İbn Ömer hadisinde zikredilen zâhirî ibadetlerdir:

بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهُ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ وَحَجِّ الْبَيْتِ

"İslâm beş şey üzerine bina edilmiştir. Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet etmen, namaz kılman, zekât vermen, Ramazan orucunu tutman ve Beyt'i (Ka'bey'i) hac etmendir."[1057] Bu hadis Buhârî ve Müslim'de geçmektedir.

İman; söz ve amel ile tarif edilir. Şeyh *(rahimehullâh)* ise burada imanı söz ve amel; yani kalbin ve dilin sözü ve dilin, kalbin ve âzaların ameli olarak tarif etmiştir.

Şeyh imanı neden meşhur olan "Dil ile ikrar, kalp ile itikat ve âzâlar ile amel" tarifi ile tarif etmedi? Halbuki başka kitaplarda Şeyh imanı bununla tarif ediyor. Ama burada niye böyle tarif etmedi? *Vâsitıyye Akîdesi*'nde neden "İman söz ve ameldir? Kalbin ve dilin sözü ve kalbin, dilin ve âzâların ameli" olarak tarif etti. Başka kitaplarda zikretmiş olduğu tarifi burada zikretmedi. Oysa insanların yanında, kitaplarında bugün meşhur olan budur. Onlar imanı "dil ile ikrar, kalp ile itikat, âzâlar ile amel" olarak tarif ederler. Neden?

1057. Buhârî "Îmân" Bâb: 1, 2 (8); Müslim, "Îmân", 19-22, (16).

Çünkü kitabında başında da dediğim gibi bu ihtilâflı bir tariftir. Faziletli Şeyh İbn Useymin, üzerinde icmâ edilmiş akîdede bunu zikretmiyor. Yani imanın tarifinde sahih olan birkaç tarif vardır. Biri imanı "kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve âzâlar ile amel" olarak tarif eder. Bu imanın tarifi hakkında sahih bir cümledir. Fakat eksiktir. Çünkü bu tarifte kalbin ameli zikredilmemiştir. Ancak Ehl-i Sünnet'in bütün tarifleri arasında ittifak edilen tarif; "İman söz ve ameldir. Kalbin ve dilin sözü ve kalbin, dilin ve âzaların ameli" tarifinde zikredilmiştir. Kalbin sözü tasdiktir. Ben burada kalbin sözü ile amelinin birbirinden ayırmayı kastediyorum. Kalbin sözü tasdiktir, ameli ise kalbin sevgisi, korkusu, dostluğu, düşmanlığı ve muhabbetidir. İşte kalbin ameli budur.

İmam Buhârî, bin şeyh ile karşılaştığını ve hepsinin de; imanın söz ve amel olduğunu söylediklerini naklediyor. Bunu *Sahîh*'inde rivayet ediyor.[1058] Kalbin ve dilin sözü ve kalbin, dilin ve âzaların ameli.

1058. İmam Buhârî, *Sahîh*'inin Kitâbu'l-Îmân bölümüne şöyle giriş yapmıştır:

كِتَابُ الإِيمَانِ: بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ» وَهُوَ قَوْلٌ وَفِعْلٌ، وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى {لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ} [الفتح: ٤] {وَزِدْنَاهُمْ هُدًى} [الكهف: ٣١] {وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى} [مريم: ٦٧] {وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ} [محمد: ٧١] وَقَوْلُهُ: {وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا} [المدثر: ١٣] وَقَوْلُهُ: {أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا [ص:١١] الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا} [التوبة: ٤٢١] وَقَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ: {فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا} [آل عمران: ٣٧١] وَقَوْلُهُ تَعَالَى: {وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا} [الأحزاب: ٢٢] وَالحُبُّ فِي اللَّهِ وَالبُغْضُ فِي اللَّهِ مِنَ الإِيمَانِ " وَكَتَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ العَزِيزِ إِلَى عَدِيِّ بْنِ عَدِيٍّ: «إِنَّ لِلْإِيمَانِ فَرَائِضَ، وَشَرَائِعَ، وَحُدُودًا، وَسُنَنًا، فَمَنِ اسْتَكْمَلَهَا اسْتَكْمَلَ الإِيمَانَ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَكْمِلْهَا لَمْ يَسْتَكْمِلِ الإِيمَانَ، فَإِنْ أَعِشْ فَسَأُبَيِّنُهَا لَكُمْ حَتَّى تَعْمَلُوا بِهَا، وَإِنْ أَمُتْ فَمَا أَنَا عَلَى صُحْبَتِكُمْ بِحَرِيصٍ» وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي» وَقَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ: «اجْلِسْ بِنَا نُؤْمِنْ سَاعَةً» وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: «اليَقِينُ الإِيمَانُ كُلُّهُ» وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: «لاَ يَبْلُغُ العَبْدُ حَقِيقَةَ التَّقْوَى حَتَّى يَدَعَ مَا حَاكَ فِي الصَّدْرِ» وَقَالَ مُجَاهِدٌ: «شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ أَوْصَيْنَاكَ يَا مُحَمَّدُ وَإِيَّاهُ دِينًا وَاحِدًا» وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا» سَبِيلًا وَسُنَّةً باب دُعَاؤُكُمْ إِيمَانُكُمْ لِقَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: {قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلاَ دُعَاؤُكُمْ} [الفرقان: ٧٧] وَمَعْنَى الدُّعَاءِ فِي اللُّغَةِ الإِيمَانُ

1- KİTÂBU'L-ÎMÂN (Îmân Kitabı)

1- Îmân Babı Ve Peygamberin: İslâm Beş Şey Üzerine Bina Edilmiştir... Kavli

Îmân, dil ile söylemek ve organlarla amel işlemektir. Îmân, artar ve eksilir. Yüce Allah şöyle buyurdu: **"O, mü'minlerin yüreklerine, îmânlarını kat kat artırmaları için sekîneti indirendir"** *(Fetih, 48/4)*;

"Biz de onların hidâyetini artırmıştık" *(Kehf, 18/13)*;

İmam Şâfiî *(rahimehullâh)* imanı söz, amel ve niyet olarak tarif eder. Sonra ne diyor? "Bunların hiçbiri diğerinden ayrılmaz."

"Allah hidâyeti kabul edenlerin hidâyetini artırır" *(Meryem, 19/76)*;

"Hidâyeti kabul edenler (e gelince), onların muvaffakıyetini artırmış, onlara takvalarını ilhâm etmiştir" *(Muhammed, 47/17)*;

"Îmân edenlerin de imanları artsın" *(Müddessir, 74/31)*; Ve Allah'ın şu kavli:

"Bir sûre indirildiği zaman içlerinden kimi: Bu sûre hanginizin îmânını artırdı, der. Îmân etmiş olanlara gelince (her inen sûre) dâima onların îmânını artırmıştır ve onlar birbirleriyle müjdeleşirler" *(Tevbe, 9/124)*; Ve zikri celîl olan Allah'ın şu kavli:

"Onlar öyle kimselerdir ki halk kendilerine: (Düşmanlarınız olan) insanlar size karşı ordu hazırladılar, o hâlde onlardan korkun, dedi de, bu (söz) onların îmânını artırdı ve: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, dediler" *(Âli İmrân, 9/173)*. Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Mü'minler düşman ordularını görünce: işte bu Allah'ın ve Rasûlü'nün bize va'd ettiği şeydir. Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir, dediler. (Bu) onların îmânlarını ve teslimiyetlerini artırmaktan başka bir şey yapmadı" *(Ahzâb, 33/22)*.

Allah için (yani Allah'a itaat sebebiyle) sevmek ve Allah için sevmemek imandandır.

Ömer bin Abdulazîz (101), Adî bin Adî'ye (123) şöyle yazdı: "Muhakkak ki imanın bir takım farizaları, akîdeleri, menedilmiş şeyleri ve mendûbları vardır. Kim bunları tam yaparsa îmânı tamamlamış olur, kim de bu işleri tam yapmazsa îmânı kemâle erdirmemiş olur. Eğer ben yaşarsam, bu işleri bilmeniz için ben onları size iyice beyân edip açıklayacağım. Ve şayet ölürsem, ben sizlere hemdem ve yâr olmaya hırslı değilim."

İbrâhim *(aleyhisselâm)* da: **"Ey Rabbim! Ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster, dedi; Allah: inanmadın mı yoksa, dedi; O da: İnandım, fakat (gözümle de görerek) kalbimin yatışması için."** *(Bakara, 2/260)* demişti.

Muâz bin Cebel (18), bir zâta: "Bizimle otur da (din işlerini müzâkere ederek) bir saat îmânı artıralım." dedi.

İbn Mes'ûd (32): "Yakîn, îmânın tamamıdır" dedi.

İbn Ömer (73): "Kul, gönlündeki şüphe veren şeyleri tamamıyla terk etmedikçe takvanın hakikatine ulaşmaz" dedi. Mücâhid bin Cebr (101), **"Dinden Nuh'a tavsiye ettiğini sizin için de bir şeriat yaptı"** *(Şûrâ, 42/13)* âyetini: "Ey Muhammed! Sana da Nûh'a da bir tek din tavsiye ettik, demektir" diye tefsir etti.

İbn Abbas, **"Sizden her biriniz için bir şeriat, bir yol tayin ettik"** *(Mâide, 5/48)* âyetindeki "şir'a (شِرْعَةً) ve minhâc"ı (مِنْهَاجًا), geniş yol ve sünnet diye tefsir etti. Yine İbn Abbâs, **"De ki: Duanız olmasaydı Rabbim size değer verir miydi?"** *(Furkân, 25/77)* kelâmı sebebiyle, duanız *imanınız* demektir, diye tefsir etti.

Duanın lügatteki mânası *imandır*. Bk. Mehmed Sofuoğlu, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, (Ötüken Yayınları) I, 164. **(Editör)**

Bid'at ehli bu konuda ihtilâf ve çelişki içindedir. Onlardan kimi imanın ikrar ve tasdik olduğunu söylüyor. Kimileri ikrar, amel ve tasdik olduğunu söylüyor. Hâricîler ve Mu'tezile gibi. Ancak onlar her bir ameli imanın parçası sayıyorlar. Amelin cinsini değil. Ehl-i Sünnet ve onlar arasındaki fark budur. Günümüzün Mürcieleri'inin, Hâricîler'i ve Ehli- Sünnet'i birbirine karıştırmalarının sebebi de budur. Hâricîler söylüyor Mu'tezile de bu konuda onlara tâbi oluyor. Onlar "Herhangi bir kötü fiili (kebâir) yapmak kişiyi kâfir yapar, imandan çıkarır" derler. Zina, hırsızlık, içki içmek gibi. Ehl-i Sünnet ise amelin cinsini terk etmenin küfür olduğunu söylüyor. Yani birisi *Lâ ilâhe illallâh Muhammedun Rasûlullah* dese ancak Rabbini hiç tanımasa (ve hiçbir ameli yapmasa) bu kişi hakkında ihtilâf olsa da Ehl-i Sünnet bu kişinin kâfir olduğunu söyler. Çünkü bu amelin cinsini terk etti. Cüzlerini değil. İşte amelin cinsi ile cüzleri arasındaki fark budur.

Günümüzde bazılarının Ehl-i Sünnet'e müntesip oldukları halde bid'at ve hurafelere düşmelerinin sebebi budur. Onlar iman hakkında onun söz ve amel olduğunu söylüyorlar. Ancak onlar "İtikat etmedikçe (helâl görmedikçe) ameli terk etmek kişiyi kâfir yapmaz" diyorlar. İman söz ve ameldir dedikleri halde, ameli terk etmek kişiyi nasıl mü'min yapıyor?! İmanın böyle (söz ve amelle) bir tarifi olmasına rağmen neden amel olmadığı halde kişi mü'min oluyor? Demek ki imanın bu tarifi hatadır. Fakat İmam Şafii *(rahimehullâh)* şöyle diyor: "Biri diğerinden ayrılmaz." Ne dersin, amel işleyip tasdik etmezse Müslüman olur mu? Kesinlikle Müslüman olmaz. Fakat hiçbir zaman Allah'tan başka ilah olmadığını Muhammed *(aleyhisselâm)*'ın da O'nun Rasûlü olduğunu inkar etmeyen kişiye (ne yaparsa yapsın) mü'min olarak mı muamele edeceksin? Bunlar birbirinden farklı durumlardır.

Dediğim gibi bu bugünkü dalâletin asıl temelidir. Ehl-i Sünnet'e müntesip olan birçok taife iman bâbında Cehmiyye'dirler. Onlar her ne kadar imanın söz ve amel yani kalbin ve dilin sözü ve kalbin, dilin ve âzâların ameli olduğunu söyleseler de amelin cinsinin terkini küfür olarak görmüyorlar.

İmam Ahmed'e, Hallâl'ın Meseleleri'nde (Mesâilu'l-Hallâl) sadece ikrar eden kişiden sorulur. O da tekfir eder. Bundan imanın söz ve amel olduğu anlaşılır. Yani kalbin ve dilin sözü ve kalbin, dilin ve âzâların ameli. Buradaki "أل" eki cins içindir, ferd için değil. Zira ben ferd ile cinsi birbirine karıştırmak istemiyorum. Çünkü Ehl-i Sünnet zina edenin, içki içenin, hırsızlık yapanın tekfir edilmeyeceği konusunda ittifak etmişlerdir. Bu icmâ edilmiş bir konudur. Bu, işlediği günahı helâl görmediği müddetçe böyledir. Ancak imana ters, aykırı bir söz söyler ya da fiil yaparsa bu başka durumdur. Bunun farklı bir hükmü vardır.

Günahlar iki mertebedir:

1- İmanın kemâline aykırı olan günahlar.

2- İmanın aslına aykırı olan günahlar; Şirk, Allah'a ve Rasûlü'ne açıktan sövme gibi günahlar. Bu günahlar imanın aslına aykırıdır. İmanın aslına aykırı olmayan günahları işleyen kişi iman dairesinde kalmaya devam eder.

II. İmanın Artması ve Eksilmesi Hakkında:

Şeyhin; **"وَأَنَّ الإِيمَانَ يَزِيدُ بِالطَّاعَةِ، وَيَنْقُصُ بِالْمَعْصِيَةِ/İman itaat ile artar, isyan ile eksilir."** Sözüne gelince:

Bu Ehl-i Sünnet'in kendisinde ihtilâf etmediği bir konudur. İman itaatle artar, isyan ile eksilir. Allah'ı zikrettiğinde (kulluk ettiğinde) imanı artar, Allah'a isyan ettiğinde eksilir.

Bu konudaki ihtilâf Ehl-i Sünnet ve Hâricîler arasındadır. Onlar, imanın bir kısmı gittiğinde tümü gider, derler. Bir de Mürcie fırkası ile ihtilâf vardır. Çünkü onlar imanla beraber günahın zarar vermeyeceğini, söylerler. Ehl-i Sünnet; Hâricîler ile Mürcie arasında bir yerdedir. Mürcie imanla beraber günahın zarar vermeyeceğini söyler. Yani kişinin zina etmesinin, faiz yemesinin onun imanına zarar vermeyeceğini söylerler. En basit bir kişinin imanı, Cibrîl ve Mîkâîl'in imanı gibidir, derler. Hâricîler ise bunların tam aksinedir. Bunlar "İmanın bir kısmı-

nın gitmesi, tümünün gitmesi gibidir" derler. İçki içtiği halde ölen cehennemde ebedî kalır, derler ve ona rahmet okumazlar. Bu dalâlettir. Âyette şöyle buyrulur:

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ

"Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra Allah'a ortak koşanlar için af dilemek; ne peygambere yaraşır ne de mü'minlere."[1059] Bu âyetten şirkin dışındaki diğer günahlar için istiğfar edilebileceği anlaşılıyor. Bu icmâ konusudur. Bu hususta deliller kat'î ve açık delillerdir, daha sonra inşâallah bunları zikredeceğiz.

Onların bu dalâleti imanın tarifindeki dalâletlerine tâbidir. Çünkü Mürcie imanı; "Bilmek (marifet)" olarak tarif eder. Bu aynı zamanda Kaderiyye fırkasının da görüşüdür. Eş'arîler ise imanın tasdik olduğunu söyler. Bu konuda Mürcie fırkası mertebe mertebedir. Onlardan kimisi Cehmiyye, kimisi de aşırıya giden ğulâttır. Onlardan kimisi de imanın söz ve amel olduğunu söyler. Mu'tezile ise imanın söz, amel ve itikat olduğunu söyler. Bu, Hâricîler'in de görüşüdür. Ancak onlar her ameli imanın şartı görürler. Ehl-i Sünnet ise amelin cinsini amelin şartı olarak görürler.

III. Mürcietu'l-Fukahâ ve İmam Ebû Hanîfe'nin İmanın Tarifi Hususundaki Mezhebi Hakkında:

Geriye kendisine "Fukahânın Mürciesi (Mürcietu'l-Fukahâ)" denilenler kaldı. Bunlar imanı söz ve itikat olarak tarif eden Ehl-i re'y'dir. Tabi bu da bid'at olan bir görüştür. Çünkü bu Ehl-i Sünnet'in Kur'an ve Sünnet'te zikredilen görüşleri ile uyumlu değildir. Ancak bu sözleri ile, "kendisinden âzâların ameli fışkıran bir itikadı" kast eden İmam Ebû Hanîfe gibileri mazur görülür. Şayet biri, peki neden böyle tabir etmişler? Derse cevap şudur: Çünkü sabit olan, İmam Ebû Hanife'nin mezhebine göre günah ve isyan edenin günahkar olacağıdır. Demek ki bu

1059. Tevbe, 113.

onun, iman ile beraber günahın zarar vermeyeceği görüşünde olmadığını gösteriyor. Ebû Hanîfe içki içenin fâsık olduğunu açıkça beyan ediyor. Şayet günahın imana zarar vermediği görüşünde olsaydı, içki içeni fâsık saymazdı. Bundan da anlaşıldığı gibi o, itikattan, kendisinden amelin fışkırdığı itikadı kast ediyor. Ancak bununla beraber Ehl-i Sünnet bu tarifi hatalı görür. Ancak yol buldukça da mazur görürler.[1060]

Ümmetin kendisinin hayrına şahit olup menhec ve yolunu bildiği kişiler hakkında hüsn-ü zanda bulunmak lâzımdır. Bu, şeriatın istediğidir. Âlimi mazur görmek zarar vermez. Ancak başkalarının sırtına basarak yükselmek isteyenler, başkalarını hatalı görmeyi ya da hatadan dolayı âlim ve ilim talebesi hakkında konuşmayı önemsemezler. Bu yanlıştır. Çünkü bu, kötü amel için herkesi pis diline dolamak ister. Bu hatadır. Ehl-i Sünnet'i ya da ümmetin; hidayeti, dirayeti ve doğruluğunda icmâ ettiği âlimleri mümkün olduğunca mazur görmek gerekir. İstenilen budur. O zaman biz bunları; yani "iman söz ve itikattır" diyenleri mazur görürüz. Ancak kullandıkları lafız bid'at bir lafzıdır. Bununla beraber onlar ameli imanın çerçevesinden tamamı ile çıkarmıyorlar. Bunun delili ise onların büyük günah işleyenleri fâsık ya da günahkar görmeleridir. Bu da onların, iman kalbin sözüdür ve amelidir, derken; bundan kendisinden amelin fışkırdığı kalbin amelini kastettiklerinin delilidir.

Bu bazı âlim ve imamların bu konuda söylediklerdir. Bundan dolayı İbn Teymiye onları *Fukahânın Mürciesi* diye isimlendirmiştir. Bazı âlimler bu isim konusunda imama ihtilâf etmişlerdir. Fakat ben daha önce de söyledim. Burada istenilen mazur görmektir. Genel menhec

1060. İmanın tarifi hususunda, "Amel imanın bir cüzü değildir" diyen bazı ulemânın sözlerini değerlendirirken, o âlimlerin içinde bulundukları dönemi ve o dönemin fitnelerini de dikkate almak gerekir. Nitekim bir kısım ulemâ, o dönemin "İslâm toplumlarında" 'Amel imandandır' sözünü, farzlarla amel etmeyen ve günah işleyen herkesin tekfirine ve katline gerekçe gösteren Hâricîler'in fitnesi sebebiyle bunu söylemişlerdir. Bu tanımlama her ne kadar selefin icmâ'ına aykırı da olsa, Hâricîler'in o dönemdeki zararlı tavırları ulemâ ve taifeler arasında bir etki-tepki durumunu cereyan ettirmiştir. Yine -Hucurât, 9; Nisâ, 92 vb.- bazı nasların "zâhiren" ameli imandan ayırması da farklı görüşlerin ve anlayışların meydana gelmesine sebep olmuştur. Ancak söz konusu âlimler, bilhassa -İslâm'ın sadece adının kaldığı- bu zamanımızda, kendisine Müslüman dediği halde gayr-i müslim gibi yaşayan yığınlara şahit olsalardı, muhtemelen fetvaları da biraz daha farklı olurdu. **(Editör)**

budur. İster mütekaddimden olsun, isterse de müteahhirlerden olsun Ehl-i Sünnet'ten olup doğruluğu ve mezhebi bilindiği halde farklı mânalar taşıyan lafızlar kullanan kişi, yaşantısı ve niyeti güzel olan kişinin o lafızları Ehl-i Sünnet'in mezhebine denk bir mânaya hamledilir.

Bundan dolayı Ömer bin Hattâb'dan *(radıyallâhu anhu)* şu nakledilmiştir. Bu aynı zamanda İbn Sîrîn'in de görüşüdür: لَا تَظُنُّ بِكَلِمَةٍ خَرَجَتْ مِنْ أَخِيكَ الْمُسْلِمِ شَرًّا وَأَنْتَ تَجِدُ لَهَا فِي الْخَيْرِ مَحْمَلًا "Müslüman kardeşinin ağzından çıkmış bir sözü, hayra yorman mümkün olduğu müddetçe şer görme."[1061] Bir cümleyi hayra yorman mümkün ise bu istenilendir. Başkalarının sözleri için de bu geçerlidir. Eğer başka mânalara yormak mümkün ise başkalarına da ihtiram ederek saygı göstererek, mümkün mânaya yormak lâzımdır. Çünkü başkalarını eleştirdiği bir anda bütün her şeyi görüp tahlil etmesi zor olabilir. Kızdığında kâfirle Müslümanı, Sünnî ile bid'atçıyı denk tutabilir. Halbuki gerekli olan bütün hepsini birbirinden ayırmaktır. Bir de birini yanlışlıklarından dolayı eleştirecek isek, eleştirmemiz gereken ilk şey kendi nefislerimizdir. Başkaları, mazur görülüp sözlerinin hayra yorumlanması mümkün oldukça bunu yapmak lâzımdır. Çünkü kişi kendi mazur gördüğü miktarda kendisi de mazur görülür. Menhec budur. Allah bunu kullarına kolay kılar.

İmam Ebû Hanîfe'nin iman konusundaki görüşünün yorumu budur. Tekrarlıyorum; bu lafız yanlıştır. İmanın tarifi; imanın söz ve amel olmasıdır. Kalbin ve dilin sözü ve kalbin, dilin ve âzâların amelidir. İmanın itikat ve söz olduğunu söyleyen yanlış yapmıştır. Bu genel olarak bid'at ehlinin görüşüdür.

Ebû Hanîfe'ye nisbet ederek bunu söyleyene şunu derim: İmam Ebû Hanîfe'nin itikattan kastı, kendisinden amelin fışkırdığı itikattır. Burada önemli bir meseleye işaret etmek istiyorum: İmam Ebû Hanîfe'nin müntesiplerinden olan bazı müteahhirîn taifeler bu bizim yaptığımız te'vîli kabul etmiyorlar. Onlar "iman; itikat ve sözdür" diyerek ameli imanın çerçevesinden çıkarıyorlar. Bu, Mâturîdiyye mezhebinin genel görüşüdür.

1061. Bk. İbn Ebi'd-Dünyâ, *Müdâretu'n-Nâs*, s. 50, (No: 45).

III.I. Muasır Mâturîdîler, İmam Ebû Hanîfe'nin Mezhebi Üzere Değillerdir:

Muasır Mâturîdîler imanın tarifi konusunda Eş'arî mezhebi üzeredirler. Bir de bid'atçilerin mezhebi üzeredirler. Bundan dolayı iman konusundaki bazı yanlışlıklardan dolayı şirke düşüyorlar. Bundan dolayı Ebû Hanîfe'nin bazı müteahhir müntesipleri İmam'ın mezhebi üzere değillerdir. Akîdelerini Mâturîdiyye mezhebinden alıyorlar. Fıkıh konusunda büyük âlimleri taklit ediyorlar. Ancak akâid konusunda hidayeti ve rüşdü belli olmayanları taklit ediyorlar.

IV. Ehl-i Sünnet'in, Büyük Günah Sebebiyle Kişileri Tekfir Etmediği

Şeyhin; "لا يُكَفِّرُونَ أَهْلَ الْقِبْلَةِ بِمُطْلَقِ الْمَعَاصِي وَالْكَبَائِرِ/**Mutlak isyan ve büyük günahlarla kıble ehlini tekfir etmezler.**" sözüne gelince:

Onlar bu konuda icmâ etmişlerdir. Çünkü onlar imanın aslına aykırı olan bir günahı işleyenle, imanın kemaline aykırı olan bir günahı işleyeni birbirinden ayırıyorlar. Ehl-i Sünnet mutlak isyan ile ve büyük günahlarla kişileri tekfir etmez. Çünkü Allah *(celle celâluhû)* günahları birbirinden ayırmıştır. Şöyle buyuruyor:

وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ

"Küfrü, fıskı ve isyanı ise size çirkin gösterdi."[1062] Allah *(celle celâluhû)* küfür, fısk ve isyanı birbirinden ayırıyor. Kitâb, büyük günah işleyenin tekfir edilmeyeceği konusunda çok açıktır. Rasûlullah *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in mütevâtir Sünnet'i de bu konuda açıktır. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

1062. Hucurât, 7.

"Allah kendisine şirk koşulmasını bağışlamaz."[1063] Küfür de buna icmâ ile dahildir.

وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

"Bunun dışındakileri de dilediğine bağışlar."[1064] Ayetin bu kısmı Hâricîler'e reddiyedir. لِمَنْ يَشَاءُ **"Dilediğine"** cümlesi ise Mürcie fırkasına reddiyedir. Bir âyet-i kerîmede Ehl-i Sünnet'in mezhebinin hakikati vücut bulmuştur. Hâricîler'e ve Mürcie mezhebine de reddiye gerçekleşmiştir. O zaman bu konuda düşünen için Kur'an-ı Kerim çok açıktır.

Şeyh *(rahimehullâh)*; **"كَمَا يَفْعَلُهُ الْخَوَارِجُ/Hâricîler'in yaptığı gibi (büyük günah sahibini tekfir etmezler)."** diyor.

Yani büyük günah ve isyanla tekfir etmezler. Hâricîler, İslâm ehli ile savaşıp putperestleri ise bırakırlar. Genel günahlar ile insanları tekfir ederler. Büyük günah ehline gelip onları yüzlerine karşı tekfir ederler. Daha önce söylediğim gibi, bazen kişi Hâricîler'in söylediklerinin bir kısmını söyleyebilir. Bundan dolayı onu Hâricîler'e nisbet etmek doğru değildir. Bir başkası da Mürcie ya da Mu'tezile'nin söylediklerinin bir kısmını söyleyebilir. Bundan dolayı o kişiyi bu fırkalara nisbet etmek câiz değildir. Kişi mezhebini Kur'an ve Sünnet'e dayandırarak açıklamış ancak görüşlerinden birinde bu fırkalara denk düşmüşse, bunda dolayı (mutlak anlamda) onlardan olmaz.

Ancak mutlak günahlarla tekfir eden yani şahsın birine gelip "her kim büyük günah işlerse o kâfirdir" diyen Hâricî'dir. İlk andan itibaren onu *Hâricî* diye isimlendiririz. Bir başkası da bunu söylemiyor fakat bir meselede şüpheye düşüp, bu kebâir değil deyip tekfir ediyorsa bu onun İslâm'ının eksikliğindendir. Onu Hâricîler'e nisbet etmek câiz değildir. Velev ki bazı meselelerde hata etse dahi Hâricîler'e nisbet edilmez. Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyi misal verecek olursak: İbn Hazm *el-İhkâm*'ında, İbn Teymiye *el-Fetâvâ*'sında, İbn Kesîr *el-Bidâye*

1063. Nisâ, 116.

1064. Nisâ, 116.

ve'n-Nihâye'sinde, her kim Allah'ın dinini değiştirir, Allah'ın indirdiklerinin dışındakilerle hükmederse onun kâfir olacağı konusunda icmâ nakletmişlerdir. Biz bu görüşün hata olduğunu farz edelim, bunu söyleyen kişi Hâricîler'e nisbet edilmez.

IV.I. Allah Teâlâ'nın "Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyen, kâfirlerin ta kendisidir." Kavli Üzerine Bir Açıklama:

Şaşırtıcı olan bir durumdur ki bu günlerde;

وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

"Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyen, kâfirlerin ta kendisidir."[1065] Âyetinin zâhiri ile tekfir edenlerin, Hâricî olarak görülmesidir. Oysa bunu söyleyenler Hâricî değildir. Hâricîler bunu söylememiştir. Hâricîler'in bid'atı Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyenleri tekfir etmek değildi. Onlar sahâbîleri, Ali'yi, Osman'ı *(radıyallâhu anhum)* tekfir ediyorlardı. Bütün sahâbîleri tekfir ediyorlardı. Onların bid'atı buydu. Onlar "Hüküm yalnız Allah'ındır" diyorlardı. Ancak sahâbîlerden hiç kimsenin Allah *(celle celâluhû)*'nun indirdiği hükümlerin dışındakiler ile hükmettiği bilinmez. Hâricîler'in, bu âyeti sahâbîlere uyguladığı rivayet edilmiştir. Hâricîler bu âyet ile delil getirme konusunda hata yapmışlardır. Sahâbîler onların hilafına icmâ etmişlerdir.

İbn Abbâs'tan *(radıyallâhu anhumâ)* **rivâyet edilen bunun; "كُفْرٌ دُونَ كُفْرٍ/ (Büyük) Küfrün dışında (küçük) bir küfürdür." Rivayetine gelince; Bu münker bir eserdir. Bunu Hişâm bin Huceyr Tâvus'tan o da İbn Abbas'tan rivayet etmiştir. İbn Huceyr'i; İmam Ahmed, Yahyâ bin Maîn, Ukaylî ve başka büyük hadisçiler zayıf râvi olarak görmüşlerdir. Bununla birlikte İbn Abbas'tan bu rivayetin aksi de rivayet edilmiştir ki bu rivayet güneş gibi açıktır:**

1065. Mâide, 44.

أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنْ قَوْلِهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ الآية، قَالَ: هِيَ بِهِ كُفْرٌ

Abdurrahmân dedi ki: Ma'mer bize haber verdi, o da İbn Tâvus'tan o da babasından dedi ki: İbn Abbas'a 'Her kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse…' âyetinden soruldu: İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)* **şöyle dedi: "Bu bir küfürdür." Bu sened güneş gibidir. İbn Cerîr de "Bu küfürdür" lafzı ile rivayet etmiştir.**[1066]

1066. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 108. İbn Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân*, IV, 596; Ebû Bekir bin Hallâl, *es-Sünne*, 1414, 1420. Mezkûr rivayetin devamında Tâvus şöyle demiştir: "وليس كمن يكفر بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ/Buradaki küfür; Allah'ı, meleklerini, kitaplarını ve Rasûllerini inkâr etmek gibi bir küfür değildir." İbn Cerîr de Şa'bî'den naklederek şöyle demiştir: وَقَالَ ابْنُ جَرِيرٍ... ...عَنِ الشَّعْبِيِّ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِما أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولئِكَ هُمُ الْكافِرُونَ قَالَ: هَذَا فِي الْمُسْلِمِينَ'**Allah'ın indirdikleri hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendileridir'** âyeti Müslümanlar hakkındadır (bk. *Câmi'u'l-Beyân*, IV, 595)." Bu nakilleri vermemizin sebebi rivayetlerin bütünüyle değerlendirilmesidir. Ancak bilinmelidir ki o dönemdeki ulemânın bu âyeti Müslümanlar hakkında görmeleri de yine bu âyeti "küfrün dışında bir küfür yani dinden çıkarmayan bir küfür olarak" tefsir etmeleri de âyetin bağlamıyla ve âyetin konusuyla ilgilidir. Bunun günümüzdeki beşerî sistemlerle ve teşrî küfrü ile bir alakası yoktur. O dönemin İslâm hakimiyetinde ve İslâm toplumlarında yapılan bu tarz tefsirlerin günümüz vakıasıyla bir alakasının olmadığını bilmemiz gerekir. Evet İbn Abbas *(radıyallâhu anhumâ)* "küfrün dışında bir küfürdür" demiştir. Şârihin dediği gibi bu rivayet makbul değildir. Ancak diyelim ki makbul yolla gelmiş olsun ya da diyelim ki makbul rivayetlerde bu mânaya gelen sözleri vardır, peki biz buradan İbn Abbas'ın (hâşâ) beşerî sistemleri veya Allah'ın kanunları dışında kanun çıkarmayı küfür olarak görmediği ya da Allah'ın haramlarını helâl, helallerini de haram kılmayı küfür olarak addetmediğini söyleyebilir miyiz?! Kur'an'da övülmüş bu sahâbîler bir tarafa, herhangi bir muteber ilim ehlinin böyle söylemesi mümkün müdür? Cevap açıktır. Ancak nedense Kur'an'da, İslâm dışındaki kanunlarla teşrîin (yasa yapmanın) büyük küfür olduğuna dair bir sürü âyet varken, bazı beyhude kesimler sürekli bu âyeti gündeme getirip İbn Abbas'ın söz konusu tefsirinden bahsederek beşerî sistemleri meşrû gösteriyorlar. Bu tür meselelerde sürekli bu âyetin söz konusu edilmesi de sanki teşrî hususunda bu âyetten başka bir âyet yokmuş gibi bir vehim oluşturuyor. Oysa hüküm ve hâkimiyet meselesi tevhid dini olan İslam'ın özünden ve esasındandır. Bu mesele namaz gibi, oruç gibi açıktır ve en az bunlar kadar delilleri çoktur. Bu noktada Şehid Şeyh Abdullah Azzâm müthiş doktora tezinde şu açıklamaları nakletmiştir:

"…Bu konudaki sözlerimize üstat Mahmûd Şâkir ve kardeşi Ahmed Şâkir'in sözleriyle son vereceğiz. Mahmûd Şâkir, İbn Abbâs'ın *(radıyallâhu anhumâ)* **"Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler kâfirlerin ta kendisidir"** *(Mâide, 44)* âyeti hakkında "كُفْرٌ دُونَ كُفْر (Allah'ın indirdiğiyle hükmetmemek İslâm dairesinden çıkaran değil, daha aşağı

Yani âyet genel şekliyledir. İbn Teymiye'nin de lügat ehlinden ve âlimlerden naklettiği üzere **"küfür"** lafzı elif-lâm takısı ile ma'rife (belirli) olduğunda bu, büyük küfürden başkasını ihtimal etmez. Aynı zamanda birisi bunun küçük küfür olduğunu söyleyip bir mefsedet ortaya koymamış ve bunu ictihad, araştırma sonucu ortaya koymuş ise yine kötü yaşantı, kötü niyet ve fâsid usulden dolayı bunu söylememişse ve bunu bir ictihada ulaşmak için söylüyor ise biz bunun nasıl Mürcie âlimlerinden olduğunu söyleyebiliriz? Çünkü çalışmış, bütün kuvvetini ortaya koymuş ancak (art niyet olmadan) bu konuda yanlış yapmış. Bu konuda Selefin icmâ'ını delmiş de olsa biz onun Mürcie olduğunu söylemeyiz. Ancak o "hiçbir amelden dolayı kişiler tekfir edilmez" derse ona o zaman Mürcie deriz. Ancak o "hayır, ben Mürcie'nin dediği gibi demiyorum. Ben İbn Abbas'ın *(radıyallâhu anhumâ)* dediğini söylüyorum" derse, bu İbn Abbas'tan gelen rivayeti sahîh gördüğünden dolayı böyle

---

derecede bir küfürdür)" şeklindeki görüşünü yorumlarken şunları söylemiştir: 'İbn Abbâs, bu sözü, büyük günah işleyeni kâfir görmeleri sebebiyle Hz. Ali'yi tekfir eden İbâziyye koluna mensup Hâricîler'e reddiye olarak söylemiştir. Yoksa Allah'ın hükmünü tamamen inkâr edip terk edenler için söylememiştir. Hâlbuki günümüzde Allah'ın hükmünden tümüyle yüz çevrilerek başka kanunların tercih edilmesi ve Allah'ın şeriatının işlevsiz hale getirilmesi söz konusudur. Dolayısıyla İbn Abbâs'ın bu sözü, çağımız bid'atçilerinin iddia ettiği gibi Allah'ın, -gerek Kitâbı'nda gerekse de Peygamber'inin diliyle- koyduğu hükümlerin dışında kanunlar koyarak İslâm şeriatına muhalif kanunlarla Müslümanların malları, canları ve ırzları hakkında hüküm verenler ile alakalı değildir. Çünkü Hâricîler'in sorunları bunlar hakkında değildi. Zira böyle yapanlar, Allah'ın dininden açıkça yüz çevirmekte ve küfür ehlinin kanunlarını Allah'ın hükümlerine tercih etmektedirler. Her ne kadar tekfir konusunda farklı düşüncelere sahip olsalar da hiçbir kıble ehli, bunların kâfir olduğunda şüphe etmemiştir... (bk. Ahmed Şâkir, *Umdetu't-Tefsîr.* 3/157.)'

Ahmed Şâkir ise **"Yoksa Câhiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar?"** *(Mâide, 50)* âyetinin tefsirini yaparken şöyle söylemiştir: "Müslümanların, Allah'ın dininin dışındaki yeni dini, yani beşerî yasaları kabul etmeleri câiz olur mu? Âlim olsun câhil olsun bir babanın, evlatlarını yeni dinin inançlarını öğreten eğitim kurumlarına göndermesi câiz olur mu? Müslüman bir kimsenin bu sistemde hâkimliği üstlenmesi câiz olur mu? İçerisinde bulunduğumuz şu durumda bir Müslümanın yargı organlarında bir görev üstlenmesi bâtıldır. Çünkü mer'i kanunlardaki küfür, güneşin açıklığı kadar ortadadır. Müslüman olduğunu söyleyen hiçbir kimse için bu kanunları uygulama, onaylama veya boyun eğme hususunda mazeret söz konusu olmaz. Herkes kendini korumalıdır. Çünkü herkes kendi nefsi için hesap verecektir (bk. Ahmed Şâkir, *Umdetu't-Tefsîr.* 4/174.)." Bk. Dr. Abdullah Azzâm, *Fıkıh Usûlü Açısından Kur'ân ve Sünnet'in Açık ve Kapalı Lafızlarla Hükümlere Delâleti*, s. 297-298. **(Editör)**

diyordur, yoksa meseleye amelî olarak baktığından dolayı değil. Amel olduğundan dolayı bunun tekfir edilmeyeceğini söyleyenler bazı muasırlardır. Bunlar Mürcie'dir. Namazı terk edeni, namaz amel olduğundan dolayı tekfir etmeyen bazı fakihler Mürcie'dir. Ancak "Ebû Hanîfe, İmam Mâlik ve İmam Şâfiî tekfir etmediğinden dolayı, ben de namaz kılmayanı tekfir etmiyorum" diyene ben Mürcie diyemem. "Bu ameldir, ondan dolayı tekfir etmem" diyen ile, bunu bir delilden dolayı söyleyen arasında fark vardır. Bizlerin delilden dolayı söyleyen ile bunu amel olduğundan dolayı söyleyen arasına fark koymamız gerekir. Ehl-i Sünnet amelden dolayı tekfir etmez. Çünkü bu icmâ'ın olduğu bir konudur. Amel ister îcâbî (olumlu) olsun, yani yapılan bir amel olsun isterse de terk cihetinden olsun. Büyük günah veya isyan eden hakkında yüce Allah'ın buyurduğu gibi:

فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ

"Her kime, kardeşi tarafından bir şey bağışlanırsa artık ona hakkaniyete uymalı..."[1067] Büyük günah olduğu halde bağışlanmaktan bahsediyor. Büyük günaha ısrar etmesine rağmen âyet-i kerîmede iman kardeşliğini bitirmemiş. Ehl-i Sünnet'ten bu konuda kimse ihtilâf etmemiştir.

Bundan, başka bir mesele daha çıkarılır. Bilerek bir mü'mini öldüren tekfir edilmez. Bu konuda da Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ihtilâf etmemiştir. Çünkü bir nefsi öldürmek imanı bozan şeylerden değildir. Haksız yere birini öldürmek, bu büyük günahlardandır. Müslümanların icmâ'ı ile küfür değildir. **Çünkü hiç kimse üzerinde icmâ edilmiş bir haramı helâl kılmadıkça tekfir edilmez. Şeyh İbn Teymiye *el-Fetâvâ* kitabında şöyle diyor: "Kim üzerinde icmâ edilmiş bir haramı helâl kılar ya da üzerinde icmâ edilmiş bir helâlı haram kılarsa ya da üzerinde icmâ edilmiş bir şeriatı değiştirirse o fakihlerin icmâ'ı ile kâfirdir, mürteddir."**

1067. Bakara, 178.

Yaşadığımız bu asırdaki musibet öldürenin tekfir edilmesi, şeriatı değiştirenin ise tekfir edilmemesidir. Bunlar icmâ'ın aksini yapıyorlar. Şeyhulislâm ise "Her kim üzerinde icmâ edilmiş haramı helâl, helâlı da haram kılar ya da üzerinde icmâ edilmiş şeriatı değiştirirse fakihlerin icmâ'ı ile o kâfirdir, mürteddir." demiştir.

MİNBER YAYINLARI'NDAN ÇIKAN DİĞER ESERLER

Mecmûu Fetâvâ (2. Baskı)
Süleyman bin Nâsır el-Ulvân

Hicab (Kuruntu ve Hakikat Arasında Din ve Fıtrattaki Yeri)
Abdulaziz bin Merzûk et-Tarîfî

İhtilât (Haremlik-Selamlık)
Abdulaziz bin Merzûk et-Tarîfî

İslâm'ı Bozan Unsurlar (2. Baskı)
Abdulaziz bin Merzûk et-Tarîfî

İslâm Akîdesindeki Önemli Konular (Şam Risalesi) (2. Baskı)
Abdulaziz bin Merzûk et-Tarîfî

Önemli Meseleler Hakkındaki Suâllere Cevaplar
Ahmed bin Hamûd el-Hâlidî

el-Hâiriyye Fetvaları (64 Soru ve Cevap)
Nâsır el-Fahd

Tevhîd Hakkında Önemli Hakikatler
Ali bin Hudayr

Oruç Fetvaları
Süleyman bin Nâsır el-Ulvân

Akâid Risâleleri (2. Baskı)
Süleyman bin Nâsır el-Ulvân

İstihâre ve Gece Namazının Hükümleri
Süleyman bin Nâsır el-Ulvân

Kalp Hastalıkları
Süleyman bin Nâsır el-Ulvân

Sahâbe Müdâfaası
Süleyman bin Nâsır el-Ulvân

Zindan Notları
Süleyman bin Nâsır el-Ulvân

Hadis Rivayetinde Titiz Davranmanın Zorunluluğu ve Zayıf Hadis İle Amel Etmenin Hükmü
Süleyman bin Nâsır el-Ulvân

Amerikalılara Yardım Edenin Küfrünün Açıklanması
Nâsır el-Fahd

Faydalı Hatırlatmalar Silsilesi
Hâris bin Ğâzi en-Nazzâri

Fikrî ve Akidevî Akımların Türkiye Müslümanlarına Etkisi
Tarık Ebu Abdullah

el-Akîdetü't Tahâviye Şerhi
Hamûd İbn Uklâ eş-Şuaybî

Cihad Yolundaki İşaretler
Muhammed bin Abdullah el-Hasım

Günahların Zararları
Zekeriya Ahmed

Tâğûtu İnkâr Etmek
Bişr bin Fehd el-Bişr

Ezân ve Kâmet Hakkında Mühim Meseleler
Abdulaziz bin Merzûk et-Tarîfî

Peygamberimiz'in Abdest Alma Şekli
Abdulaziz bin Merzûk et-Tarîfî

Peygamberimiz'in Namaz Kılma Şekli
Abdulaziz bin Merzûk et-Tarîfî

Allah'a Doğru Yükselenlerin Derecesine Nasıl Ulaşabiliriz?
Hâlid el-Huseynân

Laiklerin Müslüman Kadını Batılılaştırma Yöntemleri
Bişr bin Fehd el-Bişr

İbn Teymiyye'nin Moğol Cihadındaki Rolü
Meryem Muhammed İvad bin Ladin

Bulûğu'l-Merâm Şerhi (2 Cilt)
Süleyman bin Nâsır el-Ulvân

Rahmet Ayı Ramazan
Süleyman bin Nâsır el-Ulvân

Selefi Salihin İlmihali (4 Cilt)
Muhammed bin İbrahim bin Abdullah et-Tuveyciri

Babam Dedi Ki...
Abdulmelik el-Ulvân

Namaz Fetvaları
Süleyman el-Ulvân

el-Vicâze Üç Esas Şerhi
Ali bin Hudayr

Muhtasar Üç Esas Şerhi
Ali bin Hudayr

el-Mu'tasar Kitâbu't Tevhid Şerhi
Ali bin Hudayr

Mecmûu Fetâvâ ve Resâil
Ali bin Hudayr

Keşfu'ş Şübühât Şerhi
Ali bin Hudayr

Allah Kimleri Sever
Şeyh Hâlid er-Râşid

Allah'a Dönen Erkekler
Şeyh Hâlid er-Râşid

Allah'a Dönen Kadınlar
Şeyh Hâlid er-Râşid

Cennetin Kapıları Açıldı
Şeyh Hâlid er-Râşid

Kaçınılmaz Gerçek Ölüm ve Ahiret
Şeyh Hâlid er-Râşid

Ey Ümmeti Muhammed
Şeyh Hâlid er-Râşid

Kurtuluş Gemisi
Şeyh Hâlid er-Râşid

Filistin İntifâdası ve Günümüzün Moğolları
Prof. Dr. Sefer el-Havâli

Suud Rejiminin İçyüzü
Velid es-Sinânî

el-AKÎDETÜ'L VÂSITIYYE

şerhi

Elinizdeki eser, Şeyh Süleyman el-Ulvân'ın Şeyhulislâm İbn Teymiyye'nin meşhur eseri el-Akîdetü'l Vâsıtiyye'nin şerhi olup, bu esere yazılmış şerhler içinde en faydalı olan şerhlerden biridir.

Hadis ve akîde ilimlerinde derin vukûfiyet sahibi olan Şeyh Süleyman el-Ulvân bu şerhte meseleleri etraflıca ele almakta, okuyucunun kafasında herhangi bir soru işaretine yer bırakmamaktadır.

Ehl-i Sünnet akîdesini Selef-i Sâlihîn'in menheci üzere anlamak ve öğrenmek isteyenler için elinizdeki kitap bir başucu eser olmaya layıktır.

9 786256 763609